
3 1761 08116893 2

LUMÍR

REVUE

PRO

LITERATURU, UMĚNÍ A SPOLEČNOST.

ORGÁN LITERÁRNÍHO ODBORU UMĚLECKÉ BESEDY.

ROČNÍK XLIX.

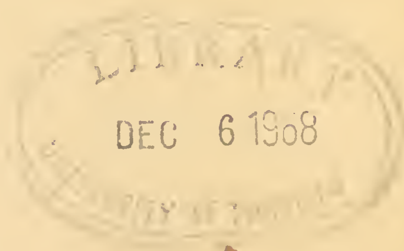
REDAKTOŘI

VIKTOR DYK, DR. HANUŠ JELÍNEK,
FR. SKÁCELÍK.

V PRAZE 1922.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO SPOL. S R. O.

Tiskem „UNIE“ v Praze.

OBSAH.

BÁSNĚ.

KRÁSNÁ PRÓSA.

ČLÁNKY.

FEUILLETON.

LITERATURA.

DIVADLO.

HUDBA.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

ZPRÁVY.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 1.

RUDOLF MEDEK:

ELEGIE.

Zem' černá vssála krev
jinocha i muže ...
Ó, pojďte všichni sem a vizte:
Květ bílý vyvstal zde, znak oběti jich čisté,
zde vzplála rudá růže,
jich rodu slavná korouhev ...

Skřivan zpívá
nad lučinou a polem.
Mák rudý v žatvě kývá
svým smavým druhům kolem,
a večer, ach, slavíci nesčíslní
kvílejí ... a noc voní — —
A děvčat píseň zvoní,
zem' úrodou se vlní,
zlátne a praská klas.
Zní dupot selských koní,
obžinek jiskřivý hlas,
tance šumivý kvas
volá nás ...

Ó vy, kdož jdete večerní chvílí,
zvon domova když zní,
lesy a poli,
slyšte, jak lkavý hlas v travinách kvílí,
hlas věčný, jenž nikdy nedozní,
nepřebolí ...

Děti, jež ničeho nevíte,
dívky, jež na vše se těšíte,
ženy, jež plod svůj nesete,
vy — muži bojovníci,
slyšíte, slyšíte?
K zemi, jež volá vás, klekněte,
k své zemi, steskem znící ...
Slyšíte?

V té chvíli svá srdce ztišíte ...
a naléhavý, truchlý hlas
sevře vás!

To celá země vaše sténá,
tisíce mrtvých hovoří,
tisíce bratří.

Zřím v jejich zrak, jenž na mne patří,
v svědomí mé se ponoří,
zhasne a znovu zahoří...

Duše všech bratří mých, vykoupená
Nejvyšší láskou, nejvyšší obětí,
zůstaň s námi! —
My, kteří zůstali, rmutná pěna,
vyhaslá vůle, jež větrem se rozletí,
již svede povyk a sliby zmámí,
voláme k tobě, sílo živá:
Zůstaň s námi!
Neb se připozdívá...

J. V. FRIČ:

DVA DOPISY Z ROKU 1860.

J. V. Frič je osobnost dosud nedoceněná. Nebyl doceněn před naším osvobozením, což je konečně vysvětlitelno; myšlení a snažení převážné většiny českých politiků hledalo cesty jiné a k jinému cíli nežli Frič. Zdá se však, že se nedoceňuje ani dnes; to lze už vysvětliti pouze skutečností, že je lehčeji revoluci provésti než domysliti. Kromě toho je ještě jakés takés vysvětlení. V očích a mysli těch, kteří se zaměstnávali osobností Fričovou, příliš utkvěl profil jeho z r. 1848, a to ještě profil ne zcela správný. Podstatným problémem pro ně byla účast a význam Fričův v dějích roku 1848 a 1849. Frič byl — což u kohokoli jiného jevilo by se křivdou — souzen podle svých devatenácti, dvaceti let. Zjevno také, že pro převážnou většinu kritiků byl Frič exotickým ptákem, zalétlým do kraje příliš střízlivého.

Byly tu jediné „Paměti", které mohly býti rehabilitací Fričovou. Ale historická jejich hodnota popírána. Ironický osud tomu chtěl, že se uznávaly ovšem za autentické a dokumentární, pokud Frič podával — a o vůli být upřímným nemělo by být pochyby — materiál proti sobě; uznávaly se ovšem za bezvýznamné a zkreslené, kde by mluvily příznivě pro Friče. Ale také po jiné stránce byl osud proti Fričovi: vrátiv se po mnoha letech zahraniční propagandy do změněného, vychladlého a ochabujícího domova, nenašel autor „Pamětí" takového počtu čtenářů, aby mohl vydati úplné vzpomínky. Naopak: neúspěch knihkupecký byl tak dokonalý, že Frič byl do-

nucen ukončiti své dílo před obdobím nejdůležitějším, před obdobím propagandy zahraniční; končíť „Paměti“ Fričovým vyhnanstvím.

Po otištění feuilletonu, v němž jsem se zastal památky Fričovy proti tvrdému, jak mi připadalo, výroku Antonína Sovy, dostalo se mi nabídky pozůstalých po prvém propagátorovi české samostatnosti za hranicemi, abych si prohlédl různé dokumenty z jeho pozůstalosti. Co jsem poznal, utvrdilo jen mé dávné přesvědčení o křivdě, která se děje Fričovi. Doklady, jež jsem viděl, poopravily i dojem, který jsem měl z „Pamětí“. Zatím není pokdy, šířiti se o všem; zde chci podotknouti pouze, že Frič velmi pečlivě uchovával korrespondenci i dokumenty, pokud to bylo možno za pohnutého jeho života; řadil ji chronologicky, opatřuje balíky jednotlivé nápisy. Jeden takový balíček nesl nadpis: „Personalia. 1860.“

Otiskujeme dnes pro zajímavost jejich obsahu dva z těchto dopisů, psaných v Paříži. Není-li Paměti Fričova exilu, ať aspoň tyto dopisy představí nám třicetiletého Friče. Předvedou nám dramatika a básníka, dojista sebe přeceňujícího; ale předvedou nám zároveň muže cílů velmi málo fantastických a politika velice střízlivě hledajícího cesty, na kterých by dospěl k velikému cíli. Pokládá-li už kdo za nutno, konfrontovati politika Friče s politikem Havlíčkem, je správno posouditi oba ve věku stejném. Dopisy nejsou datovány; na prvém z nich je pouze nápis: „Pogodin“. Jsou to opisy dopisů Fričových, pořízené chotí Fričovou, Sázavskou, rozenou Kavalírovou po jejím příjezdu do Paříže.

Prvý adresát, Fričem jmenovaný, Michajl Petrovič Pogodin (1800 až 1875) již roku 1835 meškal v Praze a navázal styky s našimi předními buditeli a jejich rodinami. Byl vynikající historik, archeolog, žurnalista a profesor na moskevské universitě. Byl slavjanofilem ovšem svého způsobu. Frič ve svých „Pamětech“ (I. str. 122) nazývá Pogodina byzantýncem; tato charakteristika je doklad dosti jasný neúspěchu Fričovy nabídky; Slovanská Revue, jak její program Frič upřímně skizzuje, nevzbudila pravděpodobně nadšení Pogodinova.

Adresát druhého dopisu není jmenován; v dopise čteme však zmínku, že adresát za mládí Fričova bydlil u Staňků, t. j. v rodině MUDra Václava Staňka, strýce Fričova. V „Pamětech“ (I. str. 120) čteme pak: „Utěšenější vzpomínkou jest mi první návštěva Štúrova v Praze, jenž sešel se tu, trvám, s Bodjaňskim, který bydlel u Staňků... a když potom (po Štúrovi) Bodjaňski, duše rovněž tak měkká jako ohnivá, zanotoval své dumky maloruské, plné unylosti a neobyčejných vnad melodických, tu se nám všem oči zarosily a srdce mé naplnilo se nikdy nedoznanou, znepokojující touhou, poznati a obsáhnouti veškerý ten vynořující se svět slovanský, k němuž nutno

přilnouti a plným žárem vzplanouti." Jasno tudíž, že adresátem dopisu Fričova je Osip Maksimovič Bodjaňskij (1808—1877), vynikající literární historik, sběratel písní ukrajinských, překladatel Šafaříkových „Slovanských Starožitností", profesor slavistiky na moskevské universitě, odkud byl pro svobodomyslné smýšlení přeložen do Kazaně.

Doručitel obou dopisů pro Moskvu určených, Sergěj Andrejevič Jurjev (1821—1888) překládal dramata, psal studie literární a založil slavjanofilský list „Besěda" a později „Ruskaja Mysl". Pseudonymu Iskander, o němž v dopisech zmínka, užíval Alexandr Hercen, vydavatel „Kolokola" v Londýně. V. D.

I. DOPIS MICHAJLU PETROVIČI POGODINOVI.

Velevážený, blahorodý pane!
Příteli nám Čechům zvláště nakloněný a příznivý!

Doufám, že dříve než ještě list můj otevřete, odevzdatel jeho, pan Jurjev předběžně alespoň již zpravil Vaše Blahorodí, kdo se to odvážil Vám psáti, a v jaké záležitosti, v jaké naději se k Vám obracím.

Především jen to upřímné ujištění, že pouze důvěra ta nejpevnější v obětovnou a neúnavnou péči Vašnostinu pro Slovanstvo dodala mi té celé odvahy vložiti Vám na srdce a svěřiti takřka rukoum Vašim záměr, ode mne již po mnoha letech co nejpevnější naděje, vroucně žádaný a pěstěný. Mějtež tedy i v tomto kroku mém důkaz mé nejhlubší úcty a kdyby Vám i celý ten záměr, v celé své ohromnosti a smělosti, neodpovídal tak zouplna snad přání Vašemu, neračte proto přec alespoň na nás Čechy zapomenouti a pomyslete již se spolubratry svými na to: jak byste nám pod nepoměrnou tíží dusících nás okolností přispěti mohli, abysme v čas podepřeni, netratili síly k dalšímu pro nás i pro Vás zápasu na té nejvíce rozestřílené, nejhroznější baště Slovanstva, kde co den, co hodinu, marně se hubí a ničí nejedna zachování hodná síla, aniž bychom proto tratili odvahy a naděje.

Ještě vlaje naše korouhev, ještě nás malý hlouček; kdož nám ale za zlé vezme, když si časem zasteskneme při myšlence, jak lehko by malá posila v čas k nám zaslaná proměnila naši baštu v branný tábor, odkud bysme v brzku celé houfy nových bojovníků za sebou potáhnouce, mohli činit různé výpady!

Mámeť zbraně i k útokům přichystané, rádi bychom se součastnili i na budově naší budoucnosti, nezhrdejte naší spoluprací, neobětujte nás, můžete-li nás zachovati, ať neupadnem vzdor našich přiči-

nění v posměch vrahům svým, ať Vám novým, jarým životem můžeme děkovati.

Však — ku tomu to mluvím? — vždyť od Vás to vyšla ta spasná myšlenka založiti střed našeho života; Vy jste vztýčil tu pyšnou nadějnou korouhev, kterouž jsme uvítali pod jménem: Parus.

Žel bohu, že tak časně, v samém zárodku se zkácel, nuž vyzývám Vás tímto, pokusit se o něco podobného na půdě příznivější.

Jest nám zapotřebí střediště, abychom se poznali a do budoucna alespoň v myšlenkách organisovali. Jest nám zapotřebí hlasu, který by nás zvláště proti nájezdům jízlivých Němců obránil. Ale především teď musíme mít orgánu, který by v čas hlásal Evropě, co jsme, co jsme byli, co hodláme být. Neimponujeme ještě tak světu vzdělanému, jak bychom měli; ba i svou minulost ještě nevyrumovali jsme tak ouplně, abychom se poznali co bratří, jimž jediný vykázán cíl. — Ale, když nemáme ještě v Slovanstvu toho volného místečka, kde by nám nebránili se poznati, od srdce k srdci promluviti, nuž vyhledejme si zatím v cizině neutrální půdy, užívejme zatím jazyka toho národa, který nám na polou cestě vstříc přichází a volného nezkaleného pohostinství dopřeje, pokusme se o to soustředit naše síly tam, kde mnohého již již hynoucího bojovníka můžeme vzkřísiti, kde mnohé již již povolující svazky můžeme utužiti.

Ucítíme-li pak již, že na pevných a vlastních nohách stojíme, počneme zvolna mluviti svým vlastním jazykem a vrhneme se již zorganisováni tam, kde se nám první volné místo na vlastní půdě okáže.

Již bude ale také čas, abych Vaše Blahorodí se svou osobou poněkud a v krátkosti seznámil, byste lépe srozuměl, proč a v jakém smyslu takto s Vámi mluviti se odvažuji.

Jsem třicet roků stár, v Praze narozen, syn Vám snad známého doktora Friče; možno, že se Vašnosti i na mne co chlapce pamatujete. Obětoval jsem svůj život již od 15ti let z počátku ovšem jen své spisovatelské slávě, ale brzy zapomněl jsem osobní choutky a sloužím již od roku 1847 naší společné matce Slávě, upřímně a bez oddechu. Roku 1846 zoufal jsem nad naší budoucností a utekl jsem do světa; nabyv tam poněkud politického instinktu, vrátil jsem se zase po roce a tu v roce 1848 nalezl jsem dost práce ve vlasti. Byl jsem spoluzakladatelem bratrstva Slavie, bojoval jsem v Praze, pak se Štúrem na Slovensku, v Uhřích od Rakušáků raněn směl jsem se teprve roku 1849ho zase do Prahy vrátit. Na Slovanském sjezdu s Bakuninem seznámen, navštívil jsem tohoto teď v Drážďanech, a založil nové Česko-Moravské bratrstvo, kde jsme činili poslední pokus odolati záhubným vlnám reakce naše naděje již pohlcující.

V máji 1849 zatčen, byl jsem po půldruhaleté inkvisicí odsouzen na osmnáct let do pevnosti Komárna. Ve vězení věnoval jsem se vzdor překážek přece zas jen Musám — a roku 1854 amnestován, uformoval jsem znovu literární falanx, kterou když mi rakouská intrika rozstřílela, sebral jsem roku 1857 znova, s níž se mi již podařilo zarazit novou básnickou školu v Čechách, a sice tu, která ročně almanachem Májem od sebe hlasu vydává. Chtěje zaříditi kritický a poučný časopis, byl jsem od našich policejních agentů bez procesu a příčiny přepadnut a odvežen do Sedmihradska. Vidě tam, že se mi mravní kopá hrob, žádal jsem o povolení se vystěhovat, zamýšleje založiti v cizině buď časopis, buď tiskárnu, an volného hlasu nám především a jedině zapotřebí.

Iskander v Londýně, neodmlouvaje mi své pomoci, přece an hlavně literární zamýšlím časopis, odkázal mne na Vás — chtěje mne osobně k Vám rekomandovat, kdybyste do Paříže neb do Londýna přišel, jak očekával. Nedočkav Vás v Londýně, přišel jsem do Paříže, kdež se politická bouře poněkud utišila, i seznámil jsem se náhodou šťastnou s panem Jurjevem, a teď obracím se na Vás, ne více v starém svém záměru, byste mi k vydávání českých knih byl nápomocen, ale spíše v plánu Vám i nám prospěšnějším.

Hodlám vydávati co možná nestrannou Revue Slovanskou; jsa Rusův i Polákův přítel neukřivdím nikomu, a mimotně rád bych též z Rakouských drápů dvou hynoucích mi přátel, jednoho Čecha z Prahy, druhého Horvata ze Zahřeba vytáhnul a jim ukázal pole k blahému přiměřenému působení. Čechy, Ilirie a Polsko bylo by tím zastoupeno, nalezl bych i zde schopných a poctivých Rusů, však kdybyste nám chtěli jednoho z Vašeho středu alespoň na 3 léta přislati, který by spolu bděl nad správným nakládáním s materiálním a především nám potřebným fondem, bylo by nám tím vítanější, čím podrobněji bychom pak spolu mohli o všech podmínkách oustně se smluviti a srozuměti.

Jste-li žádostiv poznati ducha, který mnou vládne, prosím račtež pana Jurjeva vybídnouti, aby Vám ukázal těch několik „Písní z bašty", kteréž jsem mu vypsal na památku. Bude-li se dávat opravdu můj Rostislav a Svatopluk v Moskvě, račtež ho prosím poslechnouti. Psal jsem větší díl svých historických dram pro sebe, proto že u nás těžko a nemožno naší policii po chuti psáti, hodlám ale větší část našich pěkných látek dějepisných svým časem zpracovati, jak jsem to již učinil s Drahomírou, s Vlastou, s Břetislavem, s Václavem IV, s Hynkem z Poděbrad atd., především pak chystám velký historický epos ze života slovanského, u nás z dob husitských — nuž prosím, vykažte mi pole k práci volné a požehnané, budu svým celým životem, veškerou svou prací vděčným Vám, nedáte-li mi zahynouti.

Přesvědčil jsem se ale během let, že potřebí pod každými okolnostmi působiti, kdekoli a jakkoli možno, a protož jsem odhodlán uspořádati časopis náš takým způsobem, aby alespoň z počátku ani v Rusku ani v Rakousku zapovězen nebyl, odhodlán ovšem nikde neublížiti svému přesvědčení.

Musím Vám také upřímně vyznati svou politickou víru, svou tendenci, a kdybychom snad ouplně spolu nesouhlasili, tam bychom snad negativně mohli se usnésti, čeho se dotýkati nebudem. Rovněž bez obalu postavím i některé meze, kteréž překročiti nehodlám žádným způsobem.

Co se budoucnosti naší dotýče, vidím naši spásu jedině v slovanské volné federaci, dopřávající jednotlivým kmenům ouplnou autonomii. Jsem jen proto s tělem duší Slovanem, že věřím, rozvinutí světa slovanského že k pokroku člověčenstva ohromně prospěje, a jsem v tom ohledu až fanatický progresista. Žádám ale, abychom vzdělaností ani klasického ani novověkého světa nepohrdali, ovšem ale abychom se vší energií našeho zdravého, nepokaženého apetitu (odpusťte tak všední výraz) dosavadní vzdělanost v sobě ztrávili, co v ní života hodného zachovali, co v ní nedokončeného zdokonalili, co v ní theoreticky dobrého a šlechetného v náš život prakticky uvedli.

Co se náboženství dotýče, jsem pro svobodu smýšlení a přesvědčení, tedy volnost kultu a svědomí, i zůstanu ale Husitou, nepřítelem neslovanské víry, hierarchie kterékoliv. Jsem Husitou a tedy křesťanem, však ale praktickým, t. j. myslím, že křesťanství v své čistotě jest demokracií — a socialismem, to jest bratrstvím a láskou. Naproti světu slovanskému myslím, že by se neodvislé slovanské církve, u nás česko-husitská, v Polsku od Říma i hierarchie neodvislý katolicismus — u vás rovněž od hierarchie, a vlády neodvislá církev řecká brzy spolu porovnaly a nahlédly, že mají spolu jedny a ty samé zásady.

Nuž, co se mých koncesí dotýče, snad bych se odhodlal, právě abych si nenadělal zbytečných nepřátel, neatakovat žádné náboženství, leda jen volným vylíčením historického procesu a tím snad usnadnit konečné srozumění. Válčit chceme absolutně proti Rakousku, proti všem zjevným a jízlivým nepřátelům Slovanstva — a snad proti Římu: odpovídat budeme, a mstít také, bude-li třeba, na všecky nájezdy německého žurnalismu; myslím však, že již bude čas nenapsat, jak Jordan v Lipsku na „Jahrbücher“ — „Verständigung, Versöhnung“ — ale již opravdu, udatně jim hlásat boj. My podávali rukou svých dosti dlouho; zradili, nenáviděli, kamenovali nás. Nazveme tedy již upřímně vraha nepřítelem a chopíme se zbraně, aby již nepochyboval, zda-li existujeme a máme-li budoucnost.

Program časopisu jest, býti zrcadlem minulosti a budoucnosti Slovanstva; sociální, ethnografické články, obrazy literatur, galerie všech našich mužů na slovo vzatých, korespondence ze všech končin Slovanstva, kritika nových děl, od času k času historické články, aby náš orgán byl opravdu myšlenkou a celým životem Slovanským.

Jak se naproti ruské vládě chovati, račte určit sami — jen tolik připomenu, že před naším tribunálem bude ouplná rovnost všech kmenů, aniž by se hovělo supremaci kteréhokoliv odvětví, třeba se jeden literaturou, druhý praktičností, třetí ličbou svou vyznamenával.

A nyní již pomyslete, můžete-li k takovému podniknutí svou duševní silou přistoupiti — chcete-li materiální pomocí státi se hlavními zakladateli pěkné veledůležité budovy, která má býti svítilnou světa našeho.

Nepředpisuji Vám ničeho, čekám na Vaši odpověď — a ponechám do těch dob vše Vaší laskavé opatrnosti. Podniknutím tím zachováte i nás; vytáhnu z našich sesutin muže, kterých nejvíce škoda, vdechnu do naší agonie život nový, dodám naděje, vzbudím víru svým příkladem

a neztajím světu, že naše vzkříšení
Vám děkuje
Váš přítel i ctitel
Josef Frič.

II. DOPIS OSIPU MAKSIMOVIČI BODJANSKÉMU.

Velevážený pane!
Příteli můj drahý, třeba mne víc neznáte!

Především doufám, že laskavý odevzdatel tohoto listu, pan Jurjev, předběžně Vám již oznámil, že jakýsi potrhlý český poeta, na kterého se šel co kuriositu dívat, hlásí se o Vaši známost.

Nu, pamatujete se alespoň na doktora Staňka, u kterého Jste zůstával, na mou tetu Antonii — a na tucet všelikých dětí — z rodin Šafaříků, Fričů a Staňků. Jeden z těch hochů zatím povyrostl, ovšem i s druhými, ale vrhnul se šturmem i do vírů politických, dral se i na Parnas, a teď po všeliké bouři konečně na břeh pokojnější vyhozen vzpomíná s vroucností na muže, jehož srdečný pohled jemu již co chlapci dodával důvěry, a kterého dosud nemohl zapomenouti.

Vybídnut již Iskanderem a znovu panem Jurjevem, psal jsem obšírně panu Pogodinovi o jakémsi projektu, od kteréhož uskutečnění si mnoho slibuji. Podal jsem tam krátký obrázek svých snah i svého smýšlení a života svého, načež pro krátkost času (pan Jurjev hodlá zítra odejet) tímto poukazuji; ostatek vysvětlí se Vám lehko, Jakž-

koli bude žádost má přijata, musím Vám osobně přece ještě leccos přidati a vysvětliti.

Především bych rád zachoval neodvislost svou, a protož co se mé existence dotýče, bylo mi zvláště vítáno, že mi nabídnuto tak laskavě uvésti mou dramu Svatopluka na Moskevské divadlo. Doufám, že se Vám bude líbit; o Tarasu Bulbovi spíše pochybuji, an tento poslední jen pro divadelní efekty psán, takřka jen ad usum Delphini — aniž jsem mohl do ruského života tak vniknout, že by smělost má nalezla i v Moskvě ochotných posuzovatelů jak u nás. Buď ale tomu jakkoliv — rád bych se viděl tímto počátkem v možnost uveden, poněkud sám sobě děkovati budoucnost svou. Peněžní výtěžek obrátil bych totiž na vydávání spisů svých (a mám jich již několik svazků) zde v Paříži.

Chcete-li a můžete-li něco vydatného pro nás udělat, poptejte se a poraďte mezi sebou, zdaliž by někdo nechtěl náklad nésti na populární, ohnivě psaný, svobodný dějepis český. Jest nám toho především zapotřebí, nemáme ho dosavad — neznáme ho dostatečně, abychom v celé ouplnosti poznali naše pravé postavení k Rakousku, a prospěl by náramně. — Takovým způsobem položil bych i základ k podniknutí svému k utvoření totiž zahraničné neodvislé literatury české, která by k životu přivedla, co se u nás hubí a maří, která by vydala jak hromem od sebe toho hlasu, který nám tajně jen v sevřených srdcích se ozývá.

Mámeť u nás sílu talentů — dovedli bychom i v tělesných našich okolnostech se vyvinouti, ale není šlechty jak uherské, která vydrží třeba desetileté pronásledování, třeba denní konfiskaci sedmero politických žurnálů, nejsme chudí na duchu aniž tratíme energii — když nás ale odsoudějí k ouplnému mlčení, když vydání české knihy jest již zločinem, když jako mne i ještě jiným dvoum se apodikticky zapovídá vůbec psát a vydávat — nu vydržel jsem ve vlasti zajisté do nejkrajnější chvíle — ale vyhnanství své považuji za pokynutí prozřetelnosti, která mi nové vykazuje pole; mámť archimedický punkt — model k pohybování našeho světa vězí mi v hlavě, dopomozte mi, abych to mohl v skutek uvésti, a nebudete toho nikdy litovat.

Považuji tento lístek za první slovo k našemu přiblížení se, mějtež ve mně důvěru a mimotně ještě pamatujte, že jakýkoli pojem máte o působení mém — člověk, který ustavičně k jednomu se žene cíli, udělá si mimochtěje mnoho nepřátel, těch ale nepočítám! —

Z písní, které jsem panu Jurjevovi vypsal, lépe mne poznáte, snad i ze Svatopluka vyčtete duši mou. Svěřuji Vám tedy své dramatické dítko a tím snad i budoucí osud můj. Dokončuji teď dramu novou Vlastu (v níž i Libušin soud) — hodlám letos ještě i dodělati

Mazepu — napsal jsem dosavad: (a jen hrozně málo vytiskl, hlavně z příčin censurních) — Václav IV., Hynek z Poděbrad, Ulrik Hutten, Svatopluk a Rostislav atd. Asi tucet novel, pár svazečků netištěných básní, mezi nimiž balady jsou dobré a již i populární — hlavní však dílo své — veliký epos ze světa Slovanského hodlám teprve počíti, dá-li mi tolik času ten politický april, v kterémž žijeme.

Nu odpusťte, že jsem posud jen o sobě mluvil, budu podruhé skromnější, ale na počátek musím se Vám alespoň trochu charakterisovat. Rozhodnete časem svým, zda-li si Vaši sympatii zaslouží

Váš ctitel a sluha
Josef Frič z Prahy.

JIŘÍ MAHEN:

STARÁ STEZKA.

Poněvadž u řeky skalami vede,
jistě tu bývala od věků,
od věků laskava ke všemu tvorstvu,
k zvířeti tak jako k člověku —
opravdu nějak to věky z ní voní!
A třebas mračna se nad krajem honí,
svátečně nějak na duši je mi —
svátečně pro ni!

Kolikrát milence viděla jenom,
slyšela řeči jich, přísahy —
Kolikrát zmatenou vábil tu řečí
zoufalec konec svůj neblahý! —
Klidna tu ležela ve slunci ranním,
nad kletbou klidna i nad požehnáním,
jímž se tu otec snad se synem loučil
s bolestným štkáním.

Kolikrát pytlák se kočkou tu plazil,
naslouchal nehnutě do noci!
Kolikrát uprchlík přesmek' se po ní,
nadarmo hledaje pomoci,
ke smrti byla i k svobodě branou,
ve všem vždy byla a přece jen stranou,
bezelstným tichem dýchala vždycky
na uvítanou.

Vstanu-li, půjdu-li já dneska po ní
potomek včerejších nadlidí,
jak pak mne přijme? Jak před věky vlka...
Nějak mne vidí a nevidí...

Tak se mi přec nějak do tváře divá,
bezcitná, laskavá, mrtvá i živá: —
Dej mi svůj klid, jak teď chorálem ve mně
pekelným zpívá!

KAREL SEZIMA:

Z PŮVODNÍ TVORBY ROMÁNOVÉ.

V trojdílném románě „Jindrové" (nákl. Pražské akciové tiskárny) K. M. Čapek-Chod názorově zůstal věren svému zásadnímu deterministnímu pesimismu. Krajně materialistické hledisko na duši nikoli jako na bytost samostatnou, nýbrž jako na pouhou vlastnost hmoty a svůj neúprosný fatalism vyhání i tady k mrazivé důslednosti, znázorňuje jej s touž nelítostnou, monumentální přímo beznadějí jako v románě o Antonínu Vondrejcovi. Zde však po prvé zřetelně proráží, co v předchozí jeho románové skladbě prosvitlo jen na okamžik a tlumeně: vlídné, odpouštějící a shovívavé lidství, které „Jindrům" dalo vyzníti dokonce jistým harmonickým souzvukem. Je to soucit, který si je ovšem vědom, že nic nezmůže proti slepé a hluché nahodilosti, zvrhající se zlotřilým posměškem v tragikomickou grotesku zrovna život, zasvěcený některé ze svrchovaných ilusí lidstva, vědě, umění, humanitě, svobodě. Nicméně se zachvívá bolestnou láskou k tvorům stejně bezmocným, hotov promíjet bližnímu každou vinu, snímat cizí kletbu a vším úsilím aspoň poměrně zmírňovat bídu lidskou. Tento zjasněný pohled na život se zvlášť zřetelně obrazil v kromobyčejné noblese, s jakou vypravovatel vyportretoval obě nejvíce vzrušující hlavy z galerie ženských postav románu: svedenou a umučenou Boženku Nekušovou a pokoušenou i padlou, opětně však bolestně se napřímivší Jiřinu Menotovou.

Je to tedy tušení lepšího člověka a víra v něj, jimž se tady jímavě oddává spisovatel, karakterisovaný dotud na první ráz jako nejpříznačnější sklonností svou vivisekční necitlivostí, ano necitelností v traktování syrové životní látky. Avšak nad sůl vzácnější je u nás Čapkova koncepční jemnost a skladebná diskretnost, všechen ryze výpravný způsob, kterým je onen zjihlý závěr po celou šíři práce připravován. Spisovatel zplna vědomý osudovosti, která co chvíle ohrožuje každou sebe záměrnější tvorbu básnickou i životní, je vším provedením svého základního plánu na hony vzdálen odpudivě vtíravého, kazatelsky suffisantního tónu jiných autorů stejně jako jejich essayisticky žvavé, do omrzení parafrazující ideologické i dušeslovné odtažitosti v podání

a přednesu. Karakterisuje vždy zpříma a fakty. Jeho myšlenkové závěry se podávají samy sebou a jeho řídké ironisující glosy spíše od nich odvádějí, aby síla skutečností působila tím drtivěji. Že je dílo jeho přesto a po nejedné stránce právě proto klenbou osudovou a to grandiosní, není pro mne sporu.

Nový román Čapkův má řadu typických, přímo rodově platných složek osudových a celou spleť jedinečných vztahů osobních, vyluštěných v jejich obecně lidském jádře, takže přes výjimečný fabulační vzorec základní ustavuje společenský obraz úctyhodné šíře a mnohonásobné důsažnosti. Vzpomeňte jen problému otcovské odpovědnosti a mravního poměru rodičů k dítěti vůbec, důtklivě kladené otázky svědomí v lásce a znepokojeného pomnění na křivdu, jež se děje ženě jako mužově trpné kořisti; vzpomeňte příznačné náklonnosti bosákovy k dítěti z vyšší vrstvy, pudové sympatie, která tváří v tvář blízké smrti naráz prolomí ledy třídní proletářské nenávisti. Nebo sledujte třeba, jak přesvědčivě doložena v práci myšlenka, že zneužití technické kultury a pomsta její na lidstvu se stala hybnou pákou světové války; jak sporými slovy, ale kolika řeřavými fakty romanopisec bije po těch, kdož také u nás za běsnění válečných lític dovedli doma v zápecí dithyrambicky velebiti válku...

Jeviště románu se jen hemží rázovitými, plně životnými postavami, z nichž každá nese výsek svého prostředí a atmosféry. Co životních oblastí a společenských okruhů se tu protíná! A ve všech se autor jeví odbornicky důvěrným znalcem, nejednou přímo objevitelem nových okrsků a neznámých pevnin pro literární umění. Čapek jako vždy s karakternou svědomitostí láme realitu jako kámen v lomech; úporně se zarývá do jejích nezbadaných ložisek, do úmoru slídě po materiálu novém, nepřebraném a nezvětralém. Všude proto překvapuje poznatky stejně původními jako hodnověrnými: znalostmi řemeslnými, vědeckými, uměleckými, sportovními, technickými, přírodnickými.

Ale neokresluje jenom trpně skutečnost danou, nýbrž přetváří ji s povýšenou uměleckou převahou. Vyzvedá a zveličuje podrobnosti a barokně je zkresluje, spřáhaje protiklady a spíná je v nebývalé ohromivé asociace, vytvářeje takto realitu novou, svoji, groteskní a patetickou. A je velikým plus „Jindrů" i znamenitým pokrokem proti dřívějším pracím spisovatelovým, že výsledky předmětného studia a odborné specialisace tentokrát při své překypující hojnosti a srostité názornosti nepřevažují ani nerozkolísávají příběhového těžiště. Přes krevnatou a zemitou svou smyslnost Čapek-Chod zůstává proto v nejlepších partiích této knihy básnicky okřídlený a lehký, schopný podmanivých zámlk a básnického pianisima v míře mnohem příznivější,

než kdy dříve. Síla vznětů, jež chce budit, znamenitě se tím stupňuje: některá místa (shledání obou Jindrů, styky mladšího s Jiřinou Menotovou, skvostné dětské scény a j.) jsou citově neodolatelná, aniž propadala melodramatičnosti; výjevy hromadné jsou vrženy s vervou a briem a ani ten onen třeskutý efekt na sklonku skladby nepřehluší silného účinu celkového. Neboť připadá-li někdy, že příliš mnoho vlády zůstaveno náhodě, není to právě nepříznačné životnímu hledisku Čapkovu. Autor ostatně vždy aspoň dodatečně a tím jen působivěji prokáže, jak je vše v jeho románě drženo v kleštích neúchylné motivace, ukuto nutností dějové logiky, znající včlenit do komposičního celku a zdůvodnit i každou výstřednost jeho nevyčerpatelné vynalézavosti a každý sebe bujnější rozmar fabulační.

Týž spisovatel zahajuje své sebrané spisy novým vydáním staršího romaneta „Nejzápadnější Slovan" (nákl. F. Borového). Práce není z jeho nejdokonalejších. Vadí jí křečovitá násilnost invence, nevyrovnanost složek a ledabylá, až k vyzývavosti hnaná technická bravura i citelná rozvleklost, upomínající na některé příliš rozvedené episodní vložky z Antonína Vondrejce. A přece nelze nazvat volbu nevhodnou. Neboť již toto hovorné a detailem přeplněné dílko, vyšlé po prvé málem před třiceti lety, má vlastnosti, význačné pro vnitřní ustrojení autorovo i pro díla jeho zralého tvůrčího poledne, třebaže většinou ještě ve stavu toliko zárodečném. Jest už v této historii o třech kapitolách, které skládají romantickou grotesku, vybavenou dokumentárními výsledky pečlivé naturalistické průpravy, patrna spisovatelova sklonnost, předvádět člověka jako truchlosměšnou oběť osudu a bezvolný předmět jeho potměšilých šprýmů. Lze však již tady uhodnout i příští postřehovou útočnost pozorovatelovu v poměru k světu vnějšímu i prozíravost Čapkovy psychologie, poněkud statické a příliš mechanisující. Je zde táž záliba v kuriosních postavách a dějích, ve fysiologických i dušeslovných výjimkách a úmyslných zkresleninách, v silných reliefech a prudce zabroušených pointách, v bujné karikaturnosti a potutelné motivační kasuistice, v barokním okolkování a vrtošivých kudrlinkách přednesu, které vyznačují též Čapka pozdějšího. Arci také jeho slabé rozlišování mezi vedlejším a podstatným, marnivá láska k detailu, jímž ustavičně natéká a překypuje Čapkovo péro, jak je studován zblízka, krátkozrace, bez přehledu i kázně a stále zabarvován vysokým subjektivním stupněm tepelným, těkavým ohněm letory, která rozžhavuje i zakaluje postřehující smysly. Je tu konečně napověděn už i příští prudce kolorující sloh autorův, plný novotvarů a termínů odborných, vyhledávající barvitých dialektických a krajových zvláštností, ale nepovrhující ani banální mluvou ulice.

Objemný román Boženy Benešové „Člověk“ (nákl. F. Borového) zprvu se zdá kolísat jakoby mezi dvojím útvarem, jedinečným a hromadným. K dějstvujícím osobám stále přirůstají nové, aniž se vám napřed dostatečně ujasnily dosavadní. Máte dlouho dojem, že jde spíš o nástup celých sborů nebo o rozvoj několika souběžných pásem výpravných, než o skladbu organisovanou kolem určité ústřední figury. Protagonista, Cyril Trojuš, vskutku také nadlouho mizí, aby dozrál v tichu a zájem o něj — stejně jako o jeho protinožce Jana Vanského — je dušen osudy vedlejšími, podanými s hojnými odskoky do minulosti, jež jsou ostatně velmi dobře připraveny a motivovány. Teprve druhý díl práce plně ozřejmí účelnost všech i zdánlivě nejpodružnějších složek, ukáže, jak záměrně pracovala autorka protiklady a foliemi a jak přísným smyslem pro uměleckou stavbu je vázáno a v dramatickou souhru spiato všecko, co s počátku nepřipadalo, než odstředivou, samoúčelně rozvinutou odbočkou. Tu teprve jaksi na odstup vyvstane i všecka opravdovost básnířčiny myšlenkové inspirace, všecka její životní jistota a vysvitne, kolik vroucnosti a úzkosti její vlastní asi přešlo do těchto širokých, nějak těžce kupředu se probírajících kapitol.

Neboť o nic menšího nejde v tomto svrchovaně vážném slovesném díle, než o naléhavou otázku, co jest účelem žití a jak ho dosahujeme. Je to sobecké osobní štěstí, ať slabošské požitkářství, ať kariernictví nebo romantické citové donquijotství, jimiž spisovatelka karakterisuje pokolení otců a jejich způsob zápasu o sebeurčení? Či je to sladce trpné poddanství a dobrovolné podložení se cizím zájmům, které se bezelstně a nesoustředěně rozplývá v štědré dobrotě k celému lidstvu, neuvědoměle těkajíc s předmětu na předmět? Či je to přísná služba umění, jíž se oddával vlastní rek „Člověka“: ukázněná tvorba, jež vykupuje z malých vášní a osvobozuje od smyslných omylů? — I to kniha popírá. Cyril pocítí, jak pouhé mrtvé dílo, byť bylo sebe dokonalejší, nestačí, aby vyplnilo život. Umění o sobě je nicotné a neplodné, krása estetická musí býti zároveň velikostí morální. Nutno býti dobrým člověkem a proti fatalitě hledat mravní jistoty v činu a lásce a neváhat kdykoli přinésti uvědomělou oběť sebezapření, třeba i na životě.

Zřejmo, že v „Člověku“ Božena Benešová není už jen subjektivním psychologem romantického rozčarování po nedobytých vítězstvích a doznaných prohrách jako v dřívějších svých prósách. Do jisté míry se zhostila i své leptavé ironie, kterou někdejším svým rekům dodávala trpké odvahy leda k životu tesknému a resignovanému, a s níž zde boří již jen iluse romantické generace otcovské. Skutečným svým novým hrdinům ukládá naopak přísnost svědomí, rozhodné odhod-

lání, žít bez viny a žít s láskou, třeba ne milostnou. Vkládá na jejich bedra kříž úlohy neosobní, objektivně vyšší; a její generosita k mužům proti jiným autorkám bije při tom do očí. Oba její mužští protinožci rostou mravně týmž momentem, jeden nabytím, druhý ztrátou milenky, kterou je oběma táž světlá žena, Marie Barylová.

S opravdovostí ideovou Božena Benešová spojuje přísnou věcnost a mužnou objektivitu v nazírání vnějších skutečností i dušeslovném probadání postav. Své vyprávění odívá jako v starších pracích zatrpklou, nekolorovanou výrazovou šedí jako jednobarvou kápí, slovem sporým, slehlým a hutným, nesensitivním a nerozechvěným, které se znamenitě snáší v objektivním referátě, kdežto v dramatických a citově pohnutých momentech nezazní vždy dost teple a živě, dosti smyslně. To jistě není předností autorčinou, jak tomu chtěly některé kritiky, a to tím méně, ježto od této zšeřelé, málo vypuklé a jako odbarvené dikce nejednou se příkře odráží nadnesený, nestlumeně verbalistní pathos a rozumově strojený rétorism, který vniká do dialogů i do příliš hojných monologů. Spisovatelka tak nejednou nadbytečně ozřejmuje vnitřní stavy a krise svých postav, schematicky při tom generalisujíc, čímž jim odnímá mnoho důvěrného kouzla a živelné chuti individuální. Osoby její si vůbec rády své samozřejmé city nádavkem ještě důkladně kriticky a odtažitě oddiskutují. Ale bezpečné psychologické umění Boženy Benešové nemá zapotřebí takových odmocňujících dialektických prostředků a zejména poslední kapitoly „Člověka“, nesmírně reliefní, živé a bezprostředně sugerující, ukazují názorně, jak jeho původkyně zná i svá nejkladnější pojetí proměňovat v živý dramatický hyb a děj.

Posmrtné vydání šestidílného románu Růženy Svobodové „Zahrada Irémská“ (nákl. „Unie“), vyšlé bez poslední redakce básnířčiny, zůstalo přes to, že dílo je ukončeno, jenom krásným torsem. Dlužno je přijímat se vším respektem netoliko z piety k zvěčnělé vynikající spisovatelce, nýbrž i pro nespornou hodnotu skvělých jednotlivostí a celých rozsáhlých partií. Netřeba nicméně ani zamlčovat různých jeho vad a nedokonalostí.

Zbásněno na motiv staré arabské pohádky z „Tisíce a jedné noci“, je po myšlenkové stránce založeno bez odporu velkoryse. Doličuje pouť za svrchovanou duchovní krásou, která je nedostižna smrtelníkům, avšak bytost urozenou, absolutnem raněnou pudí k pozemsky vrcholnému vzestupu vnitřnímu: individuum se povznáší nad klesající rod, ne však soběstačně a sobecky, nýbrž odříkavě, sebeobětí dorůstajíc vyššího typu a nadosobního poslání. Sám cit nejosobnější, láska, se tu stává ostnem životního zušlechtění a obrody. — Cosi hyperbolic-

kého, snového a v průměrném občanském smyslu nemožného je tu dáno již samým námětem — jakmile aspoň se ho zmocnila básnířka rázu Růženy Svobodové v posledním, lyrisujícím svém období. Tento ráz pak větší menší měrou nesou osoby i děje románu. Jistě by to nebylo vadou, kdyby vše ve skladbě bylo vyšinuto týmž směrem, kdyby bylo transponováno do téže vysoké polohy a nazíráno v téže polorealistické, polosnové perspektivě. V „Zahradě Irémské“ však přečasto rozladí střídání nahého empirického realismu s básnickou fikcí, a to střídání nijak nezprostředkované, bez útlých přechodů a odstínění. Vnáší to do díla jistý dualism, který se nejednou nebezpečně stupňuje až v příkrý rozkol a svár. Autorka domýšlejíc a docelujíc výsledky celých svých trpělivých pozorovacích pochodů, chce tvořit obdobu daného světa a nový jeho útvar, budovat vyšší stylovou architekturu. Avšak neodklízí dosti rozhodně starého lešení. Její odstup od věcí a lidí není rovnoměrný, jako není jednotna methoda, s níž apercipované životní látky zužívá a vytěžuje.

Ostatně nerealistická realita Růženy Svobodové trpí ještě jinou polovičatostí: leccos zůstalo v „Irémské zahradě“ jen odtažitě vysloveným, ale nenaplněným programem. Je vyjádřeno — a v tom nejcitelněji pohřešíte nedostávající se konečné redakce — pouhou rozpravou nebo úvahovou vložkou, hned zhuštěnou a skrojenou až aforisticky, hned zas rozpředenou v celou essayistickou digresi. To jsou nejednou kusy vzácné hloubky a zajímavosti, ale neroztaveny v epický tok, neproměněny v dramatický hyb a spád, čnějí cize a chladně z výpravného proudu. Nedotýkám se tím několika vroucně lidských a plně životných stran díla, které má i hojnost drobných pozorování neobyčejně přesných a původních, dokazujících, jak nevšedně je básnířka poučena o vnějším světě i oblastech duševních, právě jako vzpomenuté meditativní odbočky dokládají její vědomosti filosofické, vybroušenost intelektu a znalost lidského srdce. Ale pevné reálné důsažnosti Růžena Svobodová v této románově rozvržené básni ráda uniká vznosným lyrismem a poetickou nadsázkou. Prostředky, jimiž postupuje od životně empirických podmínek k syntése, od bolesti rozčarování ke kladnému názoru životnímu, jsou — na rozdíl od postupu Boženy Benešové na př., která přece dlouho byla vyhlašována za její žačku — vůbec romantické, spíše v básnické obraznosti a exotické fikci než v reálné půdě a dokumentární skutečnosti zakotvené.

V románě i po stránce skladebné je mnoho rafinovaných umělostí, které však nejsou vždy na prospěch ústřední linii, odnímajíce komposiční složitosti nutnou základní prostotu. Zrovna tato rozbíhavost, tuším, rozkolísává a činí matnými samy čelné postavy práce, přes to, že jsou romanticky laděny zpravidla na jedinou určitou vlastnost, se

zřetelnou snahou vytyčit v nich figury představitelské, typy jednak aristokratické dekadence jednak měšťáckého parvenuovství. Některým, jako sfingovité Magdale, arci svědčí ona mátožnost, propůjčující jim čehosi mrazivě přízrakového a hrozivě symbolického. Zato jiné, zejména mužské osoby (Eduard, Albert nebo Rokyta) nám proto po celý román zůstávají nedosti blízkými a srozumitelnými.

Nejjednotnější a básnicky nejpůsobivější, protože i nejméně programově theoretisující je díl první a část druhého, tedy exposice celé práce. Zoufalé hoře mladičké Isidy, vytržené z květinových snů rovnou do prostředí plného surové banality kupecké a kapitalisticky spekulační, její zaprodání pode jho manželství bez lásky, které se křehké dítě zříká na záchranu rodiny, zpřítomněno je s tak jímavou a přímou názorností, že otřese do hlubin. Odtud Isida a její matněji kreslený platonický první milenec zůstávají hlavními nositeli ideje básnířčiny až do svého konečného spojení po letech osudných pohrom a bludů, kdy se posléze dopnou svého pozdního štěstí, lásky povznesené nad osobní sobectví a „všem sloužící". Společná nespokojenost životem mechanickým a oduševnělým, ať kastovnicky šlechtickým či kupecky měšťáckým, dává v nich na troskách degenerovaných rodů vykvést novému čistšímu lidství, určovanému bolestně zcitlivělým společenským svědomím a palčivým smyslem sociální spravedlnosti jako nejplnějším výrazem touhy po životní celosti, svrchované kráse, Absolutnu.

V křížení a srážkách dvou ostře odlišných oblastí román sytěji a hodnověrněji, byť nejednou s despektem a ožehavou ironií, chytá svět měšťácký, obchodnický a kapitalisticko-průmyslnický. Vůči vrstvě šlechtické, nezřídka okázale idealisované, autorka jako by ztrácela svou soudnou povýšenost. Podivuje se jí nekriticky, s marně potlačovanou zálibou v nádheře a přepychu, příliš podléhajíc kouzlům staré úpadkové a často pouze hmotné kultury, kterou svojí fikcí ještě zkrašluje, zapřádajíc se do ní vší svou nervovou spletí, všemi esteticky vytříbenými smysly. Román tím umělecky jen získává, neboť této zálibě vděčí nejlepší své deskriptivní a nádherně malebné pasáže, ve kterých se mohl vybít veškeren luxusně rozkošnický artism spisovatelčin a celá její vysoce vyspělá vloha stylisační. Myšlenkově tím ovšem ztrácí, neboť to otřásá vírou v ideální socialism Růženy Svobodové, číníc jej poněkud papírovým a konvenčním. Není ostatně ani beze zvláštního důvěrně melancholického kouzla toto roztržení mezi vyvrcholenou a již upadající, ale dosud neoželenou kulturou a novou tendencí sociální rovnosti, všechen teskný tento rozpor zřídka přiznávaný, nicméně tolik příznačný právě nejopravdovějším srdcím dneška.

(Září—listopad 1921.)

VIKTOR DYK:

IMAGINÁRNÍ MLADOST.

I.

Což by byl bral příliš vážně svou roli?
„Ubohý hoch".
Tristan Corbière.

Není to mladík z tohoto času a byli bychom v pokušení říci, že není z tohoto světa. Je to některý rok z konce století, fráze to, jež ztratila svůj smysl v třetím desítiletí století nového, ale každé století považuje se za jediné, a sklon století přešlého měl svou zvláštní tíhu. Byl to trapný pocit dusna před velikou bouří.

Ubohý hoch (ale nepolitujte ho, příliš byste se dotkli jeho hrdosti!) vychází ráno ze zamlklého domu, poodstupujícího v slušné úctě od sousedního paláce pod Petřínem. Ubírá se těsnou uličkou malostranskou, kde bylo by možno potkati knížata, hrabata, dobrodinečky, kdyby nebylo tak záhy, přes lidové tržiště a kolem lidové krčmy, silně páchnoucí. Ubohý hoch kráčí kol vás s výrazem mírně pohrdavým a jistou dávkou ironie: oh, ano, to vše je za mnou. A přece — kromě maturity a první státní zkoušky není za ním nic, usoudili by rozvážní lidé.

Chcete-li, je to dramatik, neboť měl svou první premiéru týden před maturitou; chcete-li, je to básník, neboť vydal dvě knihy veršů.

Chcete-li, je prosaik, poněvadž otiskl také konfusní jakési prósy. A posléze je také kritik, neboť pokoušel se také v tomto řemesle. Ale především je to ubohý hoch, poněvadž uzrál v jeho hlavě podivný, sebevražedný plán. Podnícen nedávným úspěchem své zkoušky odhodlal se jako Curtius vrhnouti se do propasti práva, ač prost nejsa pochybností, stačí-li vyplnit propast tak hlubokou a obsáhlou. Chmurné toto odhodlání vyhnalo ho z domu a pudí jej na Karlův most a do Karolina. Ubohý hoch — nazvete ho třeba Alfou Alferim, neboť tenkrát a ještě mnohem později kázal dobrý mrav hodně exoticky křtíti hrdiny, a křest tento dvojnásob je důmyslný, poněvadž Alfa znamená počátek abecedy — Alfa Alferi jde prosaicky na přednášky. Třímá v ruce několik obtloustlých sešitů, jež jsou svědectvím vážných jeho úmyslů přednášky dokonce zapisovati. Avšak kromě vážných úmyslů zjistíte u něho cosi chlapeckého. Je to pověrčivý hoch, jenž má své orakulum. Při snídaní uhnětl z housky devět drobounkých kuliček. Těchto devět kuliček hází nyní do tramwayových kolejí, jimiž je tenkráte ještě zatížen starý Karlův most. Je-li více tref, bude den dobrý. Padnou-li kuličky mimo kolej a odmítnou-li zakutálet se do ní, nebo, což je jiná zlá možnost,

vyskočí-li opět z koleje, kam už dopadly, nelze nic dobrého očekávati ode dneška. Ale Alfa Alferi je jaksi nelogický v zkoušení svého orakula. Také v příznivém případě odpoví vám na otázku otázkou: lze vůbec něco čekati ode dneška?

II.

Venio iterum crucifigi.
Stará legenda.

Jakkoli promluvilo orakulum, přece doprovodíme novodobého Curtia k propasti, do které se vrhá v záchvatu sebeobětování, jež se dostavují u něho časem, byť by to znělo sebe podivněji. Je to velmi smutné místo, k němuž docházíme. Není tu nápisu, který by včas upozornil, že všechny naděje nutno odložiti v garderobě. A pedel, který se objevil v průjezdu, nikterak nemá vzezření pekelné. Ale vše je tu nějak otřelé, jakoby pavučinami opředené, a velmi pochybné čistoty. Pach, který cítíte, po desítiletích ještě zachováte v paměti. A kdysi, když zlého netuše, přiblížíte se osudnému domu, řeknete si náhle vyděšen známým pachem: smrdí to zde právnickou fakultou. Je to fysický, ale také duchovní pach.

Vkročíte-li do třetího ročníku z Anno Domini .... zavalí vás náhle dvojnásob stesk přešlých ročníků a jejich nuda; staré, dávno zmizelé semestry zanechaly v dřevu lavic přešlá už zatím hoře, zatím co lze takřka ve vzduchu dohmatati stesku a nudy příštích ročníků. Alfa Alferi usedl skromně v kterési zadní lavici a soucitně vzal na vědomí důvěrné sdělení neznámého předchůdce: Anička Rozsypalová je svině. Ale není času uvažovati o smutných koncích Aničky, jež přes to zůstala aspoň Aničkou. Na katedře objevil se jeden z profesorů, zapsaných v indexu Alfy Alferiho. Šum utichl a po celou hodinu neslyšel než suchý přednes profesorův, pomalý, aby mohlo péro slovu stačiti. Není to nejživější přednes, ale neznamená také největší hrůzu. Co děsí Alfu, je poslušné péro, jež honí prchající slova, příliš poslušné péro, příliš poslušná péra, neboť není jediné, je tu celý chor pilných a poslušných pér, zachycujících slova, aniž by význam jejich zachytila. Čím dál tím hůře snáší Alfa Alferi chór poslušných pér a jejich jednotvárný, bezduchý škrabot. Ale skok nutno provésti až dokonce a tak péro básníkovo připojuje se k chóru per, zachycujících suché výklady suchých paragrafů.

Přestávka přináší úlevu. Ruka si odpočine a duch se chce pomstíti za utrpení přestálá. Vznikají debaty, vedené temperamentně a jízlivě. Alfa smiřuje se s tím, že prapor jeho souseda — samozřejmě rudý prapor — vlaje nade trůny. Ale jakmile prohlásí soused, že nestačí

odstranění nerovnosti majetku, nebude-li odstraněna nerovnost ducha, zasype ho Alfa svými sarkasmy. Otáže se s impertinentním úsměvem, jakou kvotu ducha připustí sousedova demokracie. A rozzuří souseda do té míry, že mu přisouzen krutý trest, kdyby se stal kdy soused římským císařem: byl by ukřižován podél cesty a na kříži místo nápisu biblického bylo by pouze veliké minus. Alfa však, zdá se, nebude ukřižován; soused nestane se pravděpodobně římským císařem a začíná druhá přednáška, o nemnoho lehčí dřeva kříže.

Není tak lehko odejíti z chmurné budovy Karolina tak, jak jsme tam vstoupili. Schopnost sebeobětování umenšuje se průběhem hodiny, ó Curtie! Přihodí se, že konec konců zpříjemňuje si Alfa nudu diktátu zaznamenáváním všech tedy přednášejícího vedle textu. A stane se dokonce, že se básník k smrti odsouzený bouří a mstí se ironickými verši suchému tónu, jehož je syt. A odcházeje z této zahrady muk, zrychluje bezděky krok, aby co nejdříve unikl osudnému pachu Karolina.

III.

Jste hotovy, já ale nejsem stálý.
Kouzelník.

Dopoledne byl náš životní program jasný, o Alfo, Curtie. Kteréhosi dne, dejme tomu, usedneme na katedře, pod kterou sedíme dnes. Budeme proháněti ubohé bezmocné paragrafy, budeme promlouvati učitelsky pomalým hlasem, abychom poskytli i nejméně chápavému mozku i nejméně rychlému péru možnost dostihnout ulétající slovo, byť smysl stejně byl nedostižitelný. Péra zaskřípou jako zuby tam dole. A my se satanickou zlomyslností budeme mluviti, až umluvíme. Naše sofistika způsobí bezesné noci našim vědeckým odpůrcům a naše moudrost bude tak přemoudřelá, že zbloudí, kdokoli vstoupí do bludiště našich výkladů. Jako pomsta za umrtvení všeho, co bylo lepšího v nás, bude míra zla, které spášeme. Saul zabil tisíc, ale David deset tisíc, tak nějak budeme si prozpěvovati.

Nebo budeme advokáty a to bude už dokonalý pamflet. My, kteří víme, že vrchol práva je vrchol bezpráví a že jeden každý tolik práva má, kolik má moci, osudem jsme předurčeni, abychom zaujali čestné místo v cechu poněkud podezřelém. Nebude kličky, abychom na ni neoběsili dobré věci, ukáže-li se toho nutná potřeba; se shovívavou ironií umožníme však také vítězství věci dobré, pochopí-li svůj prospěch a dá-li se námi zastupovati. V Alfovi je tolik sofistiky, že si těžko dovede představiti větší její dávku v hlavě jediné. Slyší-li důvod, dráždí ho touha nalézt protidůvod, kterým by jej vyvrátil. A není nesnadno nalézti protidůvody. Nic není jasného

v říši práva. Um právníkův je um zamotati věc. Nejste právníkem, dokud myslíte jasně a prostě; počínáte být právníkem, Alfo, rozhodnete-li se pro nejnemožnější ze všech možností. Kdo chce bíti psa, najde hůl, a kdo chce bíti právo, najde vždy paragraf.

Takové úvahy odškodňují Alfu za utrpení přešlého dopoledne; ale ne vždy odškodní docela. Časem postojí na pavlači druhého poschodí domu, který uctivě poodstupuje od sousedního paláce pod Petřínem, a hledí na svahy Petřína pohledem, z něhož vám je jasno, že básník Alfa není tak mrtev, jak by si bylo přáti, má li se Alfa státi oporou vědy právnické nebo hledaným advokátem. Znáte pohledy básníků: zírají vždy dál, než kam jsou upřeny, a utkvívajíce domněle na věcech viditelných, vidí cosi za nimi. Pro tentokráte s bohem, vědo právnická; budou to tentokráte verše, kterými naplníme bílý arch papíru!

IV.

Nenávist k ženě, Sebezbožnění.
Antonín Sova.

Oh, smutno zříti podstavec, jak v tříšti
tak prázdný stojí...
Paul Verlaine.

Toť osudné, že Alfa vychází odpoledne, aniž by byl přesně rozhodnut, chce-li někam dojíti a kam. Je možno, že půjde si zahrát partii šachu; neboť nebude pouze hvězdou fakulty či majákem umění, také mistrovství šachové mu kyne. Ale je také možno, že bude bloudit. Projde ulicemi, aniž by věděl kterými, a ocitne se v končinách, v nichž mu bude obtížno se orientovati. Dá se vésti náhodou, ponechávaje jí, aby sama stanovila cíl, kterým nebudou rozhodně Galantní slavnosti, jež by suggeroval citát z Verlaina. Byla by to naopak slavnost velmi negalantní. Je sice smutno zříti prázdný podstavec, s něhož vítr předešlé noci smetl Mílka; ale není, koho by tam Alfa postavil. Bylo by třeba bohyně, ale není bohyň. Pohoršlivé obvinění Aničky Rozsypalové samo by mluvilo, kdyby ani tu nebylo verše Sovova.

Oh, jak je smutný a zlý časem Alfa pro tuto bohyni, jež se nechce postaviti na podstavec jeho snu! Jak je zlý k těm, které nemohou přece za to, že se nenarodily bohyněmi! Jak je zlý k nim a jak je zlý k sobě. Zde je třeba říci několik slov o Alfově srdci. Je to velmi vzdorovité srdce, srdce tak plaché, že před sebou samým uniká. Vy, která jdete po Alfově boku, nemůžete nepozorovati jeho odboje, který škrtí slova v hrdle, a vydrala-li se přece, dává jim posměšný přízvuk! A jak jdete zamlklou alejí, neubráníte se dojmu, že hledá

něco za vámi a místo vás! A váš dojem nebude nesprávný; hledá za vámi stále svůj sen. Jste pro něho kompromis, ústupek, úpadek. A on je nesmiřitelný. Je nesmiřitelný, a najde-li pro vás vroucí slovo lásky, pravděpodobně bude to několik minut po tom, když jste zmizela. Zastaví se na břehu Vltavy a zrak bude blouditi mezi tolikerými světly, jež se roztančila na řece. Bylo by lépe, kdybych hřešil? otáže se. Ale vy už tu nebudete, abyste řekla „Ano."

V.

Zpěv opilce, jenž paroduje, heká:
Má milá v modré dálce za lesy.
J. Opolský.

Takový svit je, páni hosti,
U nás však ještě vína dosti.
Kouzelník.

Večer započíná Sláva Čertova Kopyta.

Večer řeknou se slova, která se neřekla za dne. Jinak si však nepředstavujte orgií a nedejte se svésti hekajícím opilcem. Orgie budou pouze orgiemi ducha a z dobrých důvodů není ani možno popíti přes míru. Je-li počasí příznivé, nutno doplniti procházkou večer odsouzený k předčasnému závěru. Druh vyprovodí druha, jenž mu splatí doprovod.

Není to už bouřlivá nálada šestadevadesátého a sedmadevadesátého roku. Debatuje se, jako se debatovalo, ale není už toho rozčilení při debatě. Je ještě dost paradoxu a ironická mystifikace neztratila kurs. Ale konec konců dotěrněji a dotěrněji vrací se myšlenka na budoucnost; všechny čeká Curtiův skok. O rok dříve, o rok později; všechny však čeká. Sláva Čertova Kopyta nevybledla ještě; ale všichni jsou si vědomi, že počne co nevidět blednouti. Ale co je na odchodu, bývá nejdražší; a tož se zjevuje stín Hackenschmidův u stolu druhů Alfových, stín Hackenschmida, který ví, že má k čemusi vlohy: jen kdyby věděl, k čemu vlastně!

Bavme se ještě, parodujme vše, co lze parodovati, i to, co parodovati nelze, s úsměvem suďme a odsuďme! A vypijme ještě sklenku, nežli udeří hodina rozchodu! Rozejdeme-li se, Alfo, zmizí jeden ze spolustolovníků na věky! Bude to právě ten, který zdá se být Benjaminem ze všech; on, s jemným úsměvem a ironickýma očima skeptika, zemře jako moralista, neodepřev si při tom posledně pohlédnouti se zpět za Ernestem Renanem. Vypijme ještě sklenku, nežli provedeme Curtiův skok. Nic nechybí zatím; hrabě Auerhahn, distingovaný Seveřan z jižních Čech, mysteriosní a mystifikující je

dosud milován od baronessy Anči, která po provaze tančí; Benjamin, vrátiv se domů, několika nervosními větami zachytí košířské dobrodružství svého srdce. Mea!

Alfa, náš hrdina, nepíše denníku; tak plaché je to srdce, že se ani sobě samému zpovídati nechce. Hodina rozchodu udeřila posléze přece. Alfa jde s hrabětem Auerhahnem, jenž sídlí pod mostem na Kampě. Sami dva jdou měsíční nocí, v níž všechno, co má půvab ve dne, zkrásní dvojnásob: Vltava, Kampa, mostecká věž, panorama Hradčan. Posléze zmizí i hrabě Auerhahn. Alfa jde sám. On, který po celý večer měl tolik slov parodie věcí malých i velikých, opakuje si tiše, vraceje se ulicí, propadlou snu a beze stopy života, není-li životem ozvěna ztracených kroků Alfových:

„Co krásného mi osudové daly
je moje touha, je můj věčný stesk.“

JAN OPOLSKÝ:

VEČER.

Žeh slunce rudý byl, jak z borovic by masa
se v troucheň mechovou proud krve hojně lil,
žeh slunce břitký byl jak dýka, která drásá,
jíž v ňadra sněhová kdos prudce ponořil.

Jak granát rozteklý ve vlastním lichém žehu,
jsa v ohni průzračný a bez příměsi čist,
střel hájem u večer svou zmírající něhu,
až zhasnul utlumen jak v druze amethyst.

Stem šípů ubledlých však zasáh' srdce jedlí,
jed spánku vetknuv do košatých hlav,
a vzdechy sov se do tišiny zvedly.
jak tajemství by vála na pozdrav.

Jen tichá chůze srn jak nesla by se plavně,
sled rythmického dění po lese,
než dlouhá rána z myslivecké hlavně
jak zoufanlivý výkřik ozve se.

DANIEL ESSERTIER:

EMILE BOUTROUX.

Francouzská filosofie už ani nepočítá svých ztrát: v deseti posledních létech, jeden za druhým, ukládají se do hrobu silní myslitelé, kteří ji povolali k novému a neobyčejně skvělému životu: Fouillée,

Poincaré, Ribot, Durkheim, Lachelier*) — a včera, Emile Boutroux.

Kdyby za našich časů bylo někoho napadlo voliti „knížata filosofů", byl by jím býval Emile Boutroux. Ale pro myslitele jeho rázu není žádná Closerie des Lilas.**) Ten vysoký vychrtlý, průsvitný stařec zářil onou klidnou majestátností, kterou dává dlouholetá meditace. Nebyl výmluvný, ale nejmenší jeho slova ve své robustní stručnosti byla těžká smyslem a jakoby oděna nekonečností. Probouzela dlouhé ozvěny, povzbuzovala k nejvyššímu umění, osvobozovala na chvíli to nejlepší z naší duše. Boutroux měl dar formy, to jest dovedl nalézti slova, na něž tryskají prameny niterného života: ale tento dar vyplýval ze samé povahy jeho myšlení, jehož podstatou byly živost a pružnost. Nikdo nebyl přísnější, nikdo neměl větších požadavků a nikdo neměl větší úcty k důkazu, k prokázanému faktu, k přímému úsudku, ale nikdo nebyl zároveň přístupnější k důvodům srdce: dovedl pochopiti a milovati své bratry v lidství; hledal a doufal s nimi; měl za to, že mimo toto spříznění nemá filosofie smyslu a že v podstatě byla vždycky po svém způsobu náboženstvím. Konec konců vytknul si za úkol vyjasniti ty zmatené sny, v něž za všech dob a ve všech zeměpisných šířkách nevyhnutelně vybíhá lidské myšlení; on, filosof, poctivý a přísný dialektik, chtěl přispěti k tomu, aby se očistilo a vyjasnilo to třaslavé, ale nezhasitelné světélko, jež jediné zdá se být schopno osvětliti cesty, které se ztrácejí, rozšířiti obzory, které se zavírají, upevniti srdce, která se vzdávají... Podařilo se mu to. Nejedna stránka jeho díla, i při své pevně sevřené argumentaci má náboženský akcent, který tě pronikne. Uchopí duši, potěší ji a ona se už nebrání. To proto, že ji autor nikdy nenutil: respektoval její váhání, měl v úctě její hrdost; byl jí povděčen, že vzdorovala snadné, uklidňující, domýšlivé víře, vydával se spolu s ní nebezpečím hledání a pochybností. A proto také, když jeho hlas se pozvedne a zvlní pohnutím, když na pouštích rozumu ukazuje prstem, který se trochu třese, vytouženou oasu, a dokazuje, že to není fata morgana, skloníme se, abychom rozjímali, a je cosi jako modlitba v tomto rozjímání.

Nelze resumovati dílo takového ducha. Ale snad aspoň je možno pokusiti se, abychom vystihli jeho hlubokou jednotnost. Historik filosofie (tak pozoruhodný) a filosof jsou v něm nerozlučně spojeni. Jako Platón ve svých Dialozích křísil a oživoval všechny systémy

*) To jsou největší jména. Ale bylo by spravedlivo citovati také jména Delbos, Duhem, Liard, Milhaud, Darlu — nemluvíc ani o mladých, které skosila válka dřív, než mohli si získati jména.

**) Pařížská kavárna, kde se scházejí básníci z Latinské čtvrti. Tam byl zvolen „knížetem básníků" po Léonu Dierxovi básník Paul Fort.

svých předchůdců a svůj vlastní považoval jen za opravu a dokončení těch pohyblivých náčrtků světa, stejně Boutroux vědomě zařadil seba sama do veliké tradice indoevropského myšlení. Měl za to, že tyto doktriny, které stojí proti sobě jako by se chtěly navzájem zničiti, mají jednoho a téhož otce, totiž celé lidské pokolení: každá je svým způsobem pravdivá a hluboký svazek je pojí. Je třeba nalézti tento svazek a k tomu je potřebí sympatie stejně jako kritického úsilí. Jen pod touto podmínkou zrodí se nová pravda, nový med, kterým budou se živiti budoucí generace.

Tento povýšený eklektismus znali všichni velcí myslitelé, stejně jako všichni velcí umělci. Povrchní duchové rozeznávajíce v celém díle známé hlasy se hrozí, poněvadž nechápou, že právě jejich souzvuk dodává symfonii její jedinečný, nepřirovnatelný ráz. — A tak v té malé knížce, která byla prvním dílem Emila Boutroux: La Contingence des Lois dans la nature (1874), naleznete Aristotela, Leibnitze, Kanta, Ravaissona. Co na tom? Mladý filosof se obrátil k těmto hlubokým duchům minulých dob o radu pro dobu přítomnou. Ve chvíli, kdy jeho myšlenka zrála, věda kráčela od vítězství k vítězství. Čísla znovu vládla světem. Železný kruh zvolna se uzavíral kolem lidského stvoření, kolem jeho domnělé svobody, kolem jeho nesmyslných snů; jeho marných nadějí. Pod egidou svých slavných předchůdců nový rytíř Ideálu odvážně počal kruh tento lámati.

Nemůžeme analysovati toto první a skvělé utkání. Snad je v něm někdy přílišná a marná dialektická virtuosita: člověk se jí obdivuje, ale není ani přesvědčen ani dojat. Ale klíčí tu plodné myšlenky. Skutečnost nekonečně přerůstá prosté a tuhé pojmy, do nichž se snažíme ji uvěznit, abychom ji pochopili. V přírodě se všechno mění (Darwin dal za pravdu Herakleitovi) a naše usuzování je uzpůsobeno tak, že stále směřuje k totožnosti a k trvalosti. Všechno je rozmanité a složité, ale jen prostota a jednota uspokojují náš úsudek. Co jsou vlastně ty proslulé Zákony, jimiž ukájíme svou potřebu jistoty a nezměnitelnosti? Je to více méně ustálené opakování zjevů, zdánlivá pravidelnost, řečiště, jímž valí se bystřina faktů: ony je vymlely, třebaže jím tekou. Ale potekou jím vždy? To se nedá dokázat ani logikou ani zkušeností. Nuže, lze-li popříti samu nutnost zákonů, kterak by nebylo možno tím spíše popírati determinismus lidských činů? Je třeba viděti svět jinýma očima, než jaké nám dala věda.

Odtud pak kritika vědeckého poznání nepřestane již býti středem snažení Emila Boutroux. Sleduje všechny nové objevy přesvědčoval se stále více, že podíl ducha v díle vědy je značný: zákony jsou tolikо formy, které jsme si vytvořili, abychom zmohli různost a pohyblivost zjevů. Jsou to „klamy", které přijímáme a podržujeme, poněvadž jsou

zdařilé, a tak dlouho, dokud jsou zdařilé. Takové byly odvážné závěry slavných přednášek o Ideji přirozeného zákona (1892 až 1893). Možno říci, že silně přispěly k urychlení mocného myšlenkového proudu, jejž proslavili, každý po svém způsobu, metafysikové jako Bergson, matematikové jako Poincaré, fysikové jako Einstein, proudu, který směřuje k tomu, aby zavedl úplně nová pojetí duchovních zákonů.

Ale jestliže Emil Boutroux, aby zachránil ducha a svobodu, ukázal hranice vědy, byl velmi dalek toho, aby se družil k těm, kteří hlučně prohlašovali její „úpadek". Pravda náboženská je věc velmi obtížná, tak napovídá ve svém posledním díle, Věda a náboženství, nemá-li jiného základu než nevyléčitelnou slabost lidského rozumu. V tomto bodě se rozchází s Pascalem, jejž miluje a jemuž se obdivuje. Nemyslí, že by bylo dobře bráti odvahu lidskému úsilí, ani že by zoufalství bylo jedinou cestou, vedoucí k Bohu. Boj za pravdu je spravedlivý, chvalitebný a posvátný. Přibližuje k Bohu, jak tomu chtěl Bacon. Ostatně pravda je jedna, stejně jako rozum. „Věci nejsou toliko závoje, které zastírají Boha, jsou také znamení, která jej odhalují." I nejskromnější objevy jsou tudíž perspektivami, otevřenými do nekonečna: učenec má právo nechati na něm spočinouti svůj zrak a oddati se náboženskému vzrušení, které v něm toto pozorování vyvolává. Má k tomu právo právě proto, že dostál všem svým povinnostem učence, proto, že, jak jsme pravili na počátku, podrobil se všem nebezpečím badání a pochybnosti. Jestliže potom naslouchá „důvodům srdce", dá-li se proniknouti citem božství, jestliže prostá a nahá důvěra naplní jej zářivým optimismem a zpívá-li i on hymnu na radost, kdo směl by mu vyčítati, že desertoval s vyprahlého bojiště, na němž dále zápasí bolestné lidstvo?

Zdá se nám, že Emil Boutroux byl především takovým dobrým a věrným služebníkem rozumu, Boha i lidí. O jeho filosofii lze říci, co on sám říkal o morálce: byla neutrální, rozhodně nezávislá na vší theologii, ale snažila se „udržeti otevřeny ony cesty duše, kudy vniká náboženská víra". Jednal tak z úcty, ale, podle něho — a tato poslední věta dokreslí jeho podobiznu — tato úcta musí býti „provázena sympatií, kterou, podle nezapomenutelného slova, vše, co je lidské, má probouzeti se v srdci člověka".

Psáno pro Lumír.

Z rukopisu přeložil Hanuš Jelínek.

OTOKAR FISCHER

TROILUS.

Vy, slastí nenasytitelné rty,
jež horkým dechem šeptáte jen „ty!",
ó tělo, jež, jak žár můj v tebe plyne,
již zatoužilos v objetí zas jiné,
ó ženo, ty, jež boj a žár jsi náš,
lstná nevěrnice, lichotná ty Fryne,
zrozena z vln jsi, s vlnkou odplýváš,
zla rozsévačko! propasti! ó kline!

Jsi beze jména a máš tisíc jmen.
Tvůj původ na věky je utajen.
Jsi závoj doteků. Jsi nahá rána,
již mužné lásky čest je rozežrána.
Mluv, nevinně ty vinná Kressido —
jsi chtivý hřích a vzhled máš jako panna —,
mluv, zázraku, mluv, sfingo: Kdo jsi? Kdo?
Buď prokleta! A přec — — Buď požehnána!

AL. V. AMFITEATROV:

DOSTOJEVSKIJ NA PUŠKINSKÝCH SLAVNOSTECH R. 1880.

Ke 100. výročí narozenin F. M. Dostojevského — v listopadu 1921.

Tištěno jako ruský originál.

Jsem ještě příliš nedávný Petrohradčan. Čtyři léta němoty anebo polohlasného mluvení, ale jen zřídka a jen s úzkostlivým ohlížením se, nečíhají-li někde blízko podezřelé tváře agentů črezvyčajky — odučila nás Petrohradčany svobodné mluvě mezi svobodnými lidmi. Proto mě tak srdečně těší, mohu-li vystoupiti před českými čtenáři ve svobodných Čechách, ale k mé radosti mísí se i trochu teskného smutku, smutku z toho, že ruskému spisovateli svobodně mluviti jest volno pouze v cizině, že není tomu tak i v mojí vlasti. Ostatně však nesluší se snad v Praze mluviti o cizině... Což možno považovati za cizinu krásnou slovanskou zemi, která nám prokazuje svoje pohostinství? Jde o zemi, které náhlý zvrat historických sudeb Evropy přisoudil nepochybně ohromnou roli slovanského předvoje mezi kulturním lidstvem a sborného bodu slovanských zájmů i nadějí. Všech těch odkazů, které více než sto let pobízely a vzrušovaly nejlepší a nejvzdělanější pěstitele ruské myšlénky, mezi nimi i toho velikého

muže, jehož výročí stých narozenin nedávno s celým světem i český národ vzpomínal.

Autor „Deníku spisovatele“ neshledal by ovšem žádný slovanský kraj pro sebe býti cizinou. Rovněž tak, jako žádný slovanský národ nemůže prohlašovati o Dostojevském, že by mu byl cizí. Dostojevského, s jeho světovým významem a vlivem nesrovnatelného umělce-psychologa, s jeho hlásáním „všelidství“ jakožto základu ruského talentu, nikterak nelze vtěsnati v úzký rámec národní hranice, třebaže by ten rámec nesl i nadpis: „Rusko“. Je to právě tak nemožné, jako kdyby někdo, hraje si dvojsmyslně slovem „všelidství“, líčil Dostojevského jako — kosmopolitu. Tady je nezbytná nějaká střední hranice, na níž by tajemství „ruskosti“ setkalo se s tajemstvím „všelidství“, a tak získáno bylo vzájemné pochopení, vzájemné cítění i vzájemný vliv — společný jazyk. Tato střední čára určována jest raçou.

„Anima slava“, slovanská duše — tak charakterisují Dostojevského románští národové, kteří ho velice uctívají a věnují mu velikou pozornost. A charakterisují ho tak svrchovaně věrně. Dostojevskij jest v nejvyšší míře genius raçový, genius slovanský. Sotva bylo by lze jmenovati ve slovanských literaturách spisovatele, který by svým talentem a svým myšlením obsahoval v sobě větší množství všeslovanských rysů; který by byl více Slovanem, jak ve svých přednostech, tak i ve svých nedostatcích, který by sám hlouběji vyznával svoje všeslovanství a vášnivěji i přesvědčivěji se snažil o vyslovení slovanské idee, o stanovení a vítězství slovanského principu.

V oněch památných dnech, na něž vzpomínku chci před vámi osvěžiti, tento všeslovanský rys velikého spisovatele vystoupil s obzvlášť reliefní výrazností. 8. června r. 1880, třetího dne moskevských slavností, spojených s odhalením všenárodního pomníku A. S. Puškinovi, při slavnostním zasedání „Spolku přátel ruské slovesnosti“, v sále Šlechtického klubu s bílými sloupy, asi kol 2. hodiny odpolední F. M. Dostojevskij pronesl svoji skvělou řeč o Puškinovi. Ona řeč — bylo by málo říci, že vzrušila a otřásla všemi, kdo ji poslouchali; ohromila, přemohla, oslepila ono výjimečně skvělé, vybrané shromáždění, které se sjelo ke slavnosti inteligence se všech konců Ruska. Do té míry, že na okamžik — jak se zdálo, — málem by byla rozhodla věkovitý spor dvou panujících směrův a proudů ruského veřejného mínění — slavjanofilstva a západnictva.

„Ivan Sergějevič Aksakov, který tam právě o sobě prohlásil, že ho považují všichni jaksi za předvod tele slavjanofilů, oznámil s tribuny, že moje řeč znamenala událost,“ — píše sám Dostojevskij v „Deníku spisovatele“. Já, očitý svědek oné „události“, živě a jasně

pamatuji si onen okamžik, kdy to bylo prohlášeno. Pamatuji, jak mezi nepopsatelným hřměním a burácením nadšení objevil se na tribuně mohutný, širokoplecí Aksakov, červených tváří, s přísnýma šedivýma očima, a mávaje rukama, zvučným hlasem snažil se přehlušiti shromáždění, žádaje o klid. A přerušován téměř za každou větou bouří potlesku, vydal řeči Dostojevského ono svědectví, které šlo tolik k srdci samotnému Fjodoru Michajloviči.

— „Bylo tu vysloveno prorocké slovo," — prohlásil Aksakov se svým obvyklým prudkým, ale plavným, poněkud theatrálním a bojarským gestem. — „Tady nemůže býti rozporů, ani dvou mínění. Hodlal jsem mluviti mnoho, ale nyní neřeknu nic. Není proč: Fjodor Michajlovič všecko již řekl. Já, Ivan Sergějevič Aksakov, považovaný za hlavu slavjanofilů, podávám a nabízím ruku Ivanu Sergějeviči Turgeněvu, jakožto hlavě západníků, neboť po řeči Fjodora Michajloviče mezi námi nemá a nemůže býti růzností. On všecko rozhodl, všecky smířil. A tak zde patrně není o čem hovořit!"

Tuto poslední větu, vyslovenou neobyčejně autoritativně a výrazně, a proto jsem si ji také zapamatoval, mohu směle tvrditi, zcela přesně, Aksakov doprovodil silným, hromovým úderem pěstí do pultu, u něhož stál. A sestoupil s tribuny, aby skutečně vyměnil slavnostní stisk ruky s ohromným a velkolepým Turgeněvem, který ve svých stříbrných šedinách mezi vším shromážděním význačně byl nápadný svým elegantním pařížským frakem. Ivan Sergějevič Turgeněv vstal v ústrety Ivanu Sergějeviči Aksakovu, jak se mi zdálo, s daleko menším enthusiasmem, než byl onen, s jakým k němu pospíšila hlava slavjanofilů.

— „Vedle slavjanofilů, kteří mě objímali a tiskli mi ruku," — píše sám Fjodor Michajlovič, — „přistoupili ke mně také západníci a nikoli jenom všelijací z nich, nýbrž přední představitelé západnictví, kteří v něm hrají první roli, obzvlášť nyní. Tiskli mi ruku se stejně vřelým a upřímným zápalem, jako slavjanofilové, nazývali moji řeč geniální, a několikrát, zdůrazňujíce toto slovo, vyslovili, že byla geniální. Ale bojím se, upřímně se bojím, nebylo-li to řečeno pouze v prvním „zápalu" a vzplanutí dojmu!"

A poněkud níže, předpokládaje rozčarování a ústup, jakého očekával od západníků, jakmile se vzpamatují ze svého zápalu, napsal: — „Notabene nepíšu o těch, kteří mi tiskli ruku, nýbrž pouze všeobecně nyní o západnících budu mluviti a kladu na to důraz . . ."

A ještě — po tom, jak Dostojevskij improvisoval jménem tuctových západníků, jak si je představoval, vývod o nemožnosti, aby dospěli k víře a k vedení velikost a moudrosti ducha lidového:

— „Opakuji: nejenom se neosměluji vložiti tento vývod v ústa těch západníků, kteří mně tiskli ruku, nýbrž i v ústa velmi mnohých, nejosvícenějších z nich ruských činitelů a úplně ruských lidí, nehledě na jejich theorie, úctyhodných a vážených ruských občanů...“

Všecky tyto narážky na „západníky, kteří mně tiskli ruku“, týkají se vesměs Turgeněva. Právě tak, jako celé srpnové číslo „Deníku spisovatele“, jediné, které vyšlo r. 1880, věnováno jest výhradně polemice, týkající se puškinské řeči, nejeví se býti, upřímně řečeno ničím jiným, než nepřímou výzvou Turgeněvu, aby pronesl svoje západnické slovo souhlasu, po té, když Dostojevskij tak hlasitě a otevřeně pronesl svoje slovo slavjanofilské. Turgeněv nemohl nechápati výzvy, ale nechtěl ji přijmouti, a Dostojevskému nezbylo, než sestoupiti na polemickou arénu, daleko ne inter pares. Patentovaným protivníkem jeho ukázal se býti, jak známo, A. D. Gradovskij — talentovaný publicista-liberál, velmi vzdělaný, velmi rozhodný, velmi poctivý, velmi přesvědčený, ale naprosto zbavený onoho uměleckého cítění, oné hloubky duševních postřehů, oné šířky srdce, která by bývala mohla býti nápomocná, aby našel společný s Dostojevským jazyk. A proto jejich polemika zůstane v dějinách ruského písemnictví tragikomickým vzorem vzájemného nepochopení, tak karakteristicky obvyklého v ruských ideových sporech, když jedna strana pořád jen tvrdí svoje, neposlouchajíc druhé strany věcně a podstatně, a chytá ji pouze za nepodařené výrazy a nevhodné odkazy. (Pokračování.)

FR. NUŠL:

O THEORII RELATIVITY.

I.

Ve velikém díle Ptolemaiově „Megalé Syntaxis“ sneseno je všecko astronomické vědění lidské do druhého století po Kristu. Je to geometrický světový názor řeckých filosofů, vytvořený s předpokladem, že Země, nebo oko pozorovatele je nehybným středem světa. Kolem Země se točí sféry planet i sféra hvězd. Ptolemaiova soustava obsahuje velmi dokonalý popis všech pohybů viditelných na obloze okem člověka.

Čtrnáct set let později Koperník napsal pokračování ve spise „De revolutionibus orbium coelestium“. Předpokládá, že Slunce je nehybným středem nehybné sféry hvězd. Kolem Slunce se točí sféry planet. Země obíhá kolem Slunce a otáčí se jednou za den kolem své osy. Koperník v této soustavě popsal tytéž pohyby oblohy jako Ptolemaios — nic více — jen jeho geometrické pomůcky jsou jednodušší. Oko jeho pozorovatele má dva skutečné pohyby: pohyb

Země kolem Slunce a pohyb pozorovatele kolem osy Země. Tím způsobem jeví se na obloze mnoho pohybů zdánlivých. Jestliže tyto z úvahy vyloučíme, na příklad tak, že by se pozorovatel postavil na místo Slunce, zůstanou jen jednoduché skutečné pohyby planet a nehybná sféra hvězd. Naproti tomu jsou viditelné pohyby v soustavě Ptolemaiově vesměs pohyby skutečnými — tato soustava nemá pohybů zdánlivých.

Rozvažme, která z těchto dvou soustav je správna? Obě popisují tytéž zjevy, sice různým způsobem, ale geometricky stejně dokonale. Astronom, jenž by do budoucna počítal zdánlivou polohu těles nebeských dle Ptolemaia nebo dle Koperníka, dospěl by k témže výsledkům. Proto jsou obě soustavy v geometrickém smyslu stejně správny. Koperníkova soustava má jednodušší skutečné pohyby, zato Ptolemaiova soustava je počtářsky jednodušší a ve své podstatě názornější. Rozhodlo-li se lidstvo pro soustavu Koperníkovu, učinilo tak s počátku jen proto, že její jednoduché skutečné pohyby zdály se býti pravdě podobnějšími než složité skutečné pohyby soustavy Ptolemaiovy.

Na začátku 17. století Kepler objevil své tři zákony. Geometrické prostředky se tím nezjednodušily, theorie získala na přesnosti, byla dokonalejším obrazem pozorování, ale vzdálila se od Ptolemaiovy a Koperníkovy jednoduchosti pohybů kruhových a stala se složitou theorií geometrickou.

Pokračovali Galilei a Newton. Také oni nezjednodušili prostředků geometrických a nezměnili zákonů Keplerových, ale vyvodili je z jednoduchých předpokladů zcela nových, negeometrických, mechanických. Setrvačnost a síla gravitační staly se základem nauky o pohybu a Newtonova Principia upoutala lidstvo jediným zákonem gravitačním a velkolepou rozmanitostí jeho důsledků. A zákon platil pro všecku hmotu světa.

Dále jíti zdálo se na dlouhou dobu nemožno, a klasická mechanika nebes, jak ji dobudovali francouzští mathematikové Lagrange a Laplace, stala se základem mechanického názoru světa.

Fysikové pokusili se brzo rozšířiti tento názor na ostatní obory svého badání. Zkoumali zákony světla. Olaf Römer, současník Newtonův vypočítal roku 1675 z pozorování zatmění prvního měsíce Jupiterova, že světlo šíří se rychlostí konečnou, třebaže velikou, obnášející velmi přibližně 300.000 km za sek.

Na povrchu Země se pokusy dlouho nedařily — vždyť rychlost světla je tak veliká, že paprsek dolétne z Prahy na Sněžku a zpět, odraziv se na Sněžce od vhodně položeného zrcátka, za tisícinu sekundy. Ale poněvadž je pro jakékoli pokusové zařízení i vzdálenost Prahy od Sněžky příliš veliká, jednalo se při skutečném prvním mě-

ření Fizeauově roku 1849 o měření dvacetiny tisíciny sekundy při vzdálenosti zrcátka 9 km. Výsledek potvrdil úplně měření astronomické.

Vědělo se již, že světelný paprsek je zjev vlnivý. Vědělo se, že může býti polarisován a že jeho kmity jsou příčné. Co kmitá, když se světlo šíří? Kdo je nosičem světelných vln, jež pronikají nejenom průhlednou hmotou, ale ještě dokonaleji vzduchoprázdným, mezihvězdným prostorem? Příčné kmity nelze vytvořiti ani v plynech ani v kapalinách, nýbrž jen v tělesech tuhých, pružných. A dle toho byla vymyšlena hlavní mechanická pomůcka optických theorií, zvaná světelný aether, jakožto nosič světelných vln, jakožto ústředí tuhé a pružné, vyplňující všechnu hmotu i prostor, ale nepřekážející ani nejrychlejšímu pohybu těles nebeských. Podobný útvar neexistuje v žádném známém skupenství hmoty. Má míti pružnost tuhého tělesa, avšak prostupnost nejjemnějších vzdušin.

Klasická mechanika tento aether nejenom nepotřebovala, nýbrž vylučovala — optika byla bez něho bezmocná. Z theorie těles tuhých, pružných následovalo, že čtverec rychlosti, se kterou se v tělese vlnění šíří, je přímo úměrný pružnosti a nepřímo úměrný hustotě tělesa. Protože rychlost světla je milionkráte větší než rychlost zvuku, usuzoval již Newton ve své Optice, že aether je ústředí na příklad milionkráte pružnější než vzduch, ale milionkráte řidčí. Později bylo třeba jíti ještě dále, ponechati pružnost stejně velikou jako má vzduch, ale hustotu zmenšiti bilionkráte, nebo zmenšiti pružnost milionkráte a hustotu trilionkráte. Již v těchto číslech je patrna snaha zbaviti aether vůbec hmoty, aby nepřekážel klasické mechanice, ale zase bezhmotný aether by neměl nezbytné setrvačnosti, aby mohly v něm vzniknouti kmity a aby mohla jím býti přenášena energie.

Hlavně pracemi francouzských badatelů Poissona, Fresnela a Cauchyho zbudována byla na podkladu pružného aetheru celá soustava theoretické optiky, která ovládla téměř veškeré experimentální poznatky, týkající se odrazu lomu a interference světla obyčejného, polarisovaného, avšak nebyla jednotná, ani důsledná. Ukázalo se, že pružné těleso není nic jednoduchého, ba že v něm při lomu vln vždy vzniká také vlnění podélné, jež v optice nemá místa. Veliké obtíže vznikly tam, kde se jednalo o výklad zjevů opticko-mechanických, čili kde se jednalo o optiku v pohybujícím se ústředí.

Bradley roku 1727 poznal aberraci světla, a vysvětlil ji tím, že pozorovatel se pohybuje se Zemí kolem Slunce velikou rychlostí 30 km za sek, a proto hvězdy vidíme jinde, než kdyby se Země nepohybovala. Při výkladu bylo třeba předpokládati, že nosič světelného vlnění, světelný aether není nikterak unášen pohybující se Zemi. Americký fysik Michelson roku 1881 vykonal první měření svým

důmyslně sestrojeným interferometrem, v němž spolu interferují dva svazky paprsků, jeden probíhaje podél směru pohybu Země, druhý k tomuto směru kolmo. Celý přístroj ploval na rtuti a bylo jím možno otočiti bez otřesu o 90°, takže pak oba svazky paprsků vyměnily svá místa vzhledem k pohybu Země. Theorie vyžadovala tak značné pošinutí interferenčních čar, že ještě jeho setinu bylo možno měřiti, avšak očekávané pošinutí se neukázalo, tak jako by světelný aether byl úplně unášen pohybem Země. Další pokusy Michelsonovy jen plně potvrdily překvapující výsledek pokusu prvního.

Od Bradleyova měření aberrace do pokusu Michelsonova uplynulo více než 150 let. Za tu dobu vyvinul se jiný obor fysikálního zkoumání, jenž s počátku neměl pranic společného ani s mechanikou ani s optikou, ale jehož theorie brzy začala obě předcházející přerůstati.

Roku 1729 objevil Gray, že třeba rozeznávati vodiče a nevodiče elektřiny, a o rok později Dufay ukázal, že tělesa elektrická nejen se přitahují, nýbrž i odpuzují. V polovici 18. století byly vymýšleny fluidové theorie o elektřině a výklady elektrostatické a magnetické indukce. Začátkem 19. století Ampère vydal „Theorii zjevů elektrodynamických“ a v polovici 19. století Faraday své „Pokusné výzkumy o elektřině“ obsahující základní zákony elektromagnetické indukce a několik experimentálních dokladů Faradayova přesvědčení, že mezi elektrickými a světelnými zjevy je velmi blízká souvislost.

Theorii Faradayovu pak mathematicky dokonale vyjádřil Maxwell a zmíněné pokusy elektro-optické doplnil celou elektromagnetickou theorií světla. Z jeho rovnic, jimiž jsou vyjádřeny zákony silového pole elektromagnetického, plyne přímo, že elektromagnetické síly šíří se prostorem rychlostí konečnou, vlněním výhradně příčným. Maxwell usoudil, že rychlost tato rovná se rychlosti světla a vlny elektromagnetické že jsou totožny s vlnami světelnými.

Tento dalekosáhlý výsledek Maxwellovy theorie potvrdil experimentálně Hertz roku 1888. Ukázal, že kdykoli se vybíjí na příklad Leydenská láhev, nebo vůbec kdykoli přeskakují jiskry mezi dvěma konci proudovodu, že vznikají elektromagnetické vlny. Zdařil se i odraz vln i jejich interference, a z výsledků měření bylo možno počítati délku vln a jich rychlost. Délka vln obnášela několik metrů, a vypočítaná rychlost rovnala se rychlosti světla. Při bezdrátové telegrafii vyvozují se podobným způsobem elektromagnetické vlny, jichž délka obnáší sta metrů až několik kilometrů. Jsou to vlny světla, ovšem světla neviditelného, jež možno učiniti slyšitelným v telefonu. Světlo viditelné skládá se z vlnek, jichž délka obnáší jen zlomek tisíciny milimetru. Abychom tyto vytvořili, bylo by třeba užiti při výboji Leydenských lahví a vůbec vodičů rozměrů molekulárních. A to do-

vedeme. Je třeba jen rozsvítiti svíčku. V jejím plameni udržují se elektrické oscillace, vysílající elektromagnetické vlny totožné se světlem svíčky.

Také Maxwellův aether má ještě vlastnosti jen mechanické, jenže mnohem složitější než obyčejná hmota. Teprve hollandský fysik H. A. Lorenz vzal světelnému aetheru téměř všecky jeho vlastnosti mechanické, nechav mu jen absolutní nehybnost v prostoru a vlastnosti elektromagnetického pole, definované rovnicemi Maxwellovými. Vypracoval důslednou elektronovou theorii všech zjevů elektromagnetických, která nejen že v sobě obsahovala zákony Maxwellovy, nýbrž na příklad i vysvětlení rozkladu světla v barvy, i magnetické otáčení polarisační roviny, jež se nezdařily Maxwellovi. Lorenz svojí theorií úplně ovládl zjevy optické, nepotřeboval mechaniky nebes, naopak pokusil se vyvoditi hlavní její základ, setrvačnost hmoty, způsobem elektromagnetickým. Jen síla gravitační zůstala ještě výhradním majetkem theorie mechanické a asi do roku 1892 zůstal nevysvětlen i tvrdý oříšek všech theorií, pokus Michelsonův.

Další myšlénkový vývoj náleží však již k vlastním základům theorie relativity.

Dr. ANT. HAJN:

VE VLASTNÍM STÁTĚ VLASTNÍ VLÁDA.

Konsolidace našeho státu pokračuje pomalu, ale jistě. Jsou toho znamení kladná i záporná — to, co je, i to, co není. Poválečná těžká můra, vázané hospodářství se svými ústřednami je v poslední fasi agonie, zanechávajíc po sobě na účet státu miliardové dluhy, několik likvidací ve své spletitosti i ostudnosti nekonečných a celá sta, ne-li celé tisíce jednotlivců, kteří budou blaženě vzpomínati na laciné tučné příjmy ve správě t. zv. státního obilního hospodaření, v úřadech i ve správních výborech a ředitelstvech ústředen, jakož i na pohádkové možnosti (pod titulem oficielních i oficiosních starostí o výživu lidu) obohacovati se ve velikém bez risika trestů zákona proti lichvě. Také všelikých divokostí v našem stranickém životě zdá se býti méně, a jsou-li někteří nedůvěřivci, kteří na př. pod povrchem poměrného klidu našich komunistů vidí tajné a tajené přípravy k opětovné akci v budoucnosti, můžeme se nadíti do dnešní správy státu, že se nezachová o nic hůře, t. j. o nic méně kurážně a o nic méně zákonně nežli loni při prosincových komunistických pokusech. Také ve příčině hesla šetřiti rok tisící devítistý dvacátý druhý se zdá určen k tomu, aby uskutečnil úmysly dosíci skutečné rovnováhy ve státním rozpočtu a to cestou právě opačnou nežli jakou jsme viděli po celá

tři léta: snižováním vydajův; a jakmile se došlo k poznání takové nutnosti i v hospodaření našich obcí, zdali je myslitelno, že by naše země mohly příliš dlouho vzdorovati tomuto proudu občanské šetrnosti i sebekázně? A tento proud logikou věcí samých započne odčiňovati spolu ubohé pozůstatky pražského amerikanismu a demoralisující účinky nivelisace v řadách státního zaměstnanectva. Toto všecko a ještě i mnohé jiné, co je obsahem pojmu konsolidace státu, přispěje ke zlepšení jména našeho státu i na poli mezinárodním.

Tak tomu není na jiném poli. Náš stát trpí slabostí své správy uskutečniti svůj národní československý ráz. Sice národní naše školství vykazuje od převratu pozoruhodné zisky a na Slovensku zisky přímo znamenité, ale co naproti této bílé stránce veliké státní knihy jest stránek šedých, temných až do černoty! Nestačí-li naše noviny zaznamenávati všelijaké jazykové přehmaty našich státních úřadů, spravovaných českými nebo slovenskými lidmi a někdy úmyslná prohřešení proti duchu i proti liteře našeho jazykového zákona; lze-li pozorovati rostoucí slabost předsednictev i některých našich stran naproti jazykovým nárokům cizojazyčných menšin v našem parlamentě — v obojí sněmovně — kterýmžto nárokům se vyhovuje na účet jasných a při tom zcela spravedlivých ustanovení § 49, jednacího řádu; viděli-li jsme již několik recidiv nemoci „demokratické" diskuse o druhém Švýcarsku, — jímž má býti náš národní stát československý*) — není-l všechno to, k čemu by se mohlo přidati ještě hojně jiných všelikých příkladův a dokladů, v jejichž popředí stojí chorobná nestatečnost nemoci viděti německou menšinu mimo správu našeho národního státu a chorobná „pokroková" touha nahraditi jednotnou většinu československou většinou českoněmeckou — není-li všechno to znamením i svědectvím, že dovedše si obnoviti stát nepovznesli jsme se ještě k onomu vědomí státního národa, jemuž zodpovědnost z držení, ovládání a vedení státu zvyšuje jistotu a sebevědomí, vnuká hrdost, poskytuje rozkoš? Dostali jsme po Němcích vládu svých věcí do svých rukou a netroufáme si bez Němců vládnouti — ?

Již jsme ve čtvrtém roce obnovené svobody, ale posud jsou v naší republice celé kusy území, kde německé obyvatelstvo nepozoruje v ničem a nijak, že je v československé republice a ne již v bývalém Rakousko-Uhersku; mohlo by je na to účinně upozorňovati podle samotných ustanovení mírových o ochraně jinojazyčných menšin povinné vyučování ve všech školách státnímu jazyku československému, tedy i na školách německých, ale žádná z našich

*) Rádi jsme četli v novoročním (třetím) poselství našeho presidenta odmítnutí tohoto nápadu o druhém Švýcarsku, ale naši Němci a českoslovenští diskutáři se chytili v poselství zase příkladu Belgie.

+

vlád se neodvážila ani k pouhé myšlence něčeho takového. A tak konečně v posledním měsíci třetího roku musila přijíti sama mobilisace, aby se skutkem připomenuly i našim Němcům i Maďarům poměry změněné od základu. Bezpodmínečného souhlasu našeho došla tenkráte úřední zpráva, že všichni vojáci, kteří se na výzvu nedostavili, budou pohnáni před soud, ale jak se od té chvíle stále zrovna chvějeme obavou při pomyšlení, že by se snad opět mohla zlehčiti státní myšlenka československá laxním prováděním tohoto trestního procesu či dokonce zasaditi jí nový mocný úder úplným upuštěním od něho!

Všecko toto, co jsme zde uvedli, je takové, že nám to nedodává na prestyži našeho státu na poli mezinárodním. Utěšují se u nás jedni, že cizina najde zalíbení v podobné naší umírněnosti a shovívavosti, v našem nedostatku šovinismu, zato v nadbytku pokrokovosti, bojí se u nás druzí, že cizina v rozpacích nebo s útrpností se bude dívati na takovouto naši praxi vládnouti spíše jako na dětinské nápady nežli na dětské nemoci.

Chcete míti názorný příklad, jak toto všechno souvisí s onou stránkou veřejného života, již jsme zde již po dvakráte nazvali mezinárodním polem? Trpí u nás jednotlivci, skupiny, celé strany výčitkami svědomí, že naši Němci nejsou ještě ve vládě, a rozechvívají se blažeností při snech o vládě českoněmecké. Ale běda, jakmile by se takový sen stal samou skutečností! Až doposud Němci mají vliv na naši zahraniční politiku jen v plenu sněmoven a v jejich zahraničních výborech, v tisku svém a střídavém dojíždění za hranice, ke kterýmžto protistátním zájezdům jim státní naše úřady dávají pasy se zdvořilostí, která nezná zmenšování, a s horlivostí, která nezná únavy, ale souhrn všech těchto vlivů nevyváží ani stého dílu onoho vlivu, jakého by naši Němci nabyli v tom okamžiku, kdyby zasedli s námi na ministerská křesla. A směr a obsah jejich zahraniční politiky je znám již nechvalně sice, ale dobře: Popírání mírových smluv a s tím i našeho státu, jejž byly obnovily. Vyhánění nás ze součenství dohodového a vhánění do zájmův oné střední Evropy, jež se jmenuje Německo. Tak t. zv. českoněmeká otázka,*) jež se zdá jen nejvnitřnější naší otázkou, má i šíři i výši, jež přesahují hranice státu.

*) Pro případ, že by si některý čtenář nepovšiml značek „t. zv.“, poznamenávám ještě i výslovně, že výraz „českoněmecká otázka“ není vzat z mého politického slovníka, nýbrž že jsem si to slovo vypůjčil ze slovníka našich národních i státních defaitistův.

FR. ŽÁKAVEC:

FRANCIE V ČESKÉM VÝTVARNÉM UMĚNÍ.

(Sdělení na sjezdu dějin umění v Paříži, na podzim 1921.)

V oboru výtvarného umění Československo ovšem vždy bylo a jest dlužníkem Francie, nikdy jejím věřitelem.

Kdo vysloví Československo, míní především starobylé Čechy, slovanskou zemi vrážející jakoby beraní hlavou do obrovského moře germánského, hlavou, již útoky dob a událostí otloukaly a komolily, ale která nepovolila. Mezi touto zemí drsného zápasení a ušlechtilou Rozsévačkou vzdělanosti a krásy nemohly býti tedy vždycky styky přímé, a vskutku v minulosti přicházívaly k nám složky fracouzské kultury, často zásadně významné pro zařízení a mravy v Čechách, jen prostřednictvím německým.

Ale nikdy nescházelo ani působení přímé.

Na samém prahu historické doby v Čechách tyčí se postava, zpola mytická, onoho Sama, franckého kupce, o němž mluví Fredegar a který, spojiv západní Slovany, porazil jejich avarské utiskovatele a stal se hlavou slovanské říše (7. stol.).

Skutečné dějiny a vzdělanost začínají se v Čechách až přijetím křesťanství. Přicházelo s dvou stran, jedné byzantské a slovanské, druhé římské a latinské. Zvítězila církev římská a Čechové pak již vždy byly účastni vzdělanosti západní, původu často francouzského.

Již jeden z prvních mučedníků křesťanských v Čechách, sv. Vojtěch, přišel do Francie pokloniti se hrobům světců Diviše a Martina (r. 996). První český kronikář Kosmas (1045—1125), žák lutyšský, mohl již napsati, že čeští jinoši, nasycení rozkošnými jídly u velikého stolu opravdové filosofie — míní pařížskou universitu — vracejí se domů jako noví filosofové, poznavše poklady celé Francie.

Přicházejí však do Čech sami Francouzové. Tak onen Reinardus, pochodící z Met, který v 12. st. se stal opatem dvou českých klášterů, želivského a sázavského, stavitel chrámů, malíř a sochař, umělec ovládající dřevo i kost, kov i sklo. A Mety byly tehdy, jak známo, významné umělecké středisko.

V 13. století nastává mocný, udivující tlak Němců na východ, ne nepodobný novodobému vystěhovaleckému proudění do Ameriky. Přemyslovci tehdy Čechám vládnoucí přijímali ochotně tento stále obnovovaný proud kolonistů, kteří jim přinášeli peníze a výtěžky západní vzdělanosti. Ale tato vzdělanost německá jest původu francouzského. Ty kroje a mravy, dvorský duch a dvorská poesie zrodily se v Isle-de-France. Tam v krásném městě Paříži vládne král slynoucí

jak svatostí tak moudrostí, Ludvík IX. Jeho současník na druhé straně německé říše jest král český Přemysl Otakar II., tehdy velmi mocný a vztahující již ruku na korunu římských císařů; hájí křesťanstva proti Tatarům následuje zářivý příklad krále bojujícího s mohamedány. Dostal dokonce jednou od sv. Ludvíka vzácný ostatek: unam spinam coronae Domini, praví kronikář, rex Franciae magnis precibus ei contulit. Aby důstojně uložil tento svatý trn, zakládá král na jihu Čech znamenitý klášter cisterciáků, jejž nazve Svatou Korunou (pozdější Koruna Zlatá). Dějepisec tohoto kláštera Josef Braniš praví, že stavitel klášterního chrámu přišel přímo z Francie, jak napovídá čistota gotických forem kláštera, jenž připomíná opatství ve Fontenay. Před tím založil již šlechtic Miroslav v Sedlci první cisterký klášter v Čechách a shledali v jeho plánu vzor z Pontigny. Tak Cisterčtí, vázáni francouzskými vzory a povinní účastí na každoročním shromáždění řádových opatů v Cîteaux, stávají se v Čechách misionáři nádherného umění francouzských katedrál.

Král Otakar podlehne v zápase s Habsburkem Rudolfem na bojišti, kde i zahyne. Ale po nastoupení jeho syna objeví se táž podívaná: opět se zvednou po obou stranách Říše dva králové čelíce Němcům: francouzský král Filip Krásný a král český Václav II., jeho zřejmý následovník. Jmou se i jednati o tajnou smlouvu. Chtě uspořádati českou minci, dá král český raziti proslulé pražské groše, jež šťastně napodobují ladný vzhled oněch „grossi turonenses", které dal raziti od r. 1226 již Ludvík IX. Dějepisec posledních Přemyslovců, Josef Šusta, vypráví nám o lásce tohoto českého krále, přítele bohoslovců a učenců, k šedivým mnichům. V rozkošném koutu u Prahy, ve Zbraslavi, postaví jim skvělý klášter, jenž mu má býti jako Marly za živobytí a po smrti jako Saint-Denis. Cisterké kláštery, pravá knížetství, jsou rozptýleny po celých Čechách a Moravě jako „mnohochapadlový polyp", podle výrazu páně Šustova. Znamená to celý rozkvět gotického umění. Veliký peníz věnovaný králem cisterckým opatům dovolil jim, aby nakoupili ve Francii vzácných rukopisů, jež mohly pak býti v Čechách vzorem zdobitelům knih. Zemřev předčasně, byl předposlední Přemyslovec po své vůli pochován ve Zbraslavi v obleku prostého řádového konvrše. Mniši tohoto kláštera povolali tehda jistého Jana ze Brabant, aby zhotovil kovovou desku na jeho hrob (nezachována).

Za smutných let, která následovala, zbraslavský opat Petr Žitavský vsunul do své kroniky tyto sloky teskného toužení po zemi katedrál:

O felix terra!
Est tibi, Francia,
summa potencia,

copia rerum,
non violencia,
sed sapiencia,
paxque dierum.

Dicque, Bohemia,
mesta prohemia,
dic mihi de te,
que tua gloria?
que tua gaudia?

Et tua tempora
sunt modo pessima.
Quidque futurum,
nescio — sed scio,
quod modo populo
vivere durum.

Z uměleckého bohatství starých cisterckých klášterů, z umění tedy francouzského, přesazeného do Čech za posledních Přemyslovců, zůstalo jen málo a ještě v troskách.

Nastávala však doba, kdy vliv francouzský měl býti v Čechách rozhodný. Míníme blahé časy českého krále Karla z rodu lucemburského.

Měl předchůdce, posledního pražského biskupa Jana, narozeného v polovici 13. st. ze staročeské šlechtické rodiny pánů z Dražic. Ten, účastniv se r. 1311 koncilu ve Vienne, dal postaviti v Praze znamenitý biskupský palác, jehož nadšený popis nám připomíná skvělé domy francouzských prelátů. Kruh maleb na stěnách paláce provázený mravoučnými verši, jimž biskup se naučil ve Francii, byl snad z ruky malíře francouzského, právě tak jako stavitel paláce přišel možná z Francie. Biskup Jan z Dražic byl horlivý vlastenec, „gentis bohemicae fidelis zelator ac indefessus propagator", což mu zjednalo zášť žebravých mnichů, kteří byli většinou Němci. Chtěli mu zlomiti vaz obžalobou u papeže ze spojení s kacíři, i musel jíti se ospravedlniti do Avignonu, důležitá to skutečnost, jež měla šťastné následky pro rozkvět výtvarných umění v Čechách. Biskup zůstal jedenáct let v městě papežském, skvělém to ohnisku, kam plynulo umění Francie i umění Italie, aby se tam smísila a odtud vyzařovala všemi směry. Biskup, již vysoce starý, vrátil se všecek oslněn do své chmurné země obklopené drsnými horami a zatoužil zachytiti něco z oné nádhery na svém okolí. R. 1333 povolal do města českých biskupů Roudnice nad Labem sama stavitele avignonského mostu Viléma, který se svými třemi tovaryši postavil dva pilíře a jeden oblouk kamenného mostu přes Labe. Příštího roku vrátil se Vilém hojně obdarován se svými druhy

do Francie, vyučiv svému umění domorodce, kteří v sedmi letech stavbu skončili. Ale téhož r. 1333, kdy Vilém byl v Čechách, položil biskup v Roudnici základní kámen ke klášteru kanovníků sv. Augustina, řádu francouzského původu a velmi tehdy oblíbeného, a tvrdilo se, že v kostele byla dlouho deska s nápisem „Opus magistri Guilhelmi". Štědře obdaroval zakladatel tento klášter vším, čeho potřeboval, zejména vzácnými rukopisnými knihami. Stačí pak otevříti takový rukopis, nyní chovaný v knihovně Národního musea v Praze, a uviděti v něm výzdobu liliemi, abychom poznali, že ty rukopisy přišly ze země Kapetovců. Na těch krásně zdobených knihách učili se pak iluminátoři domácí. Podle nedávno zesnulého M. Dvořáka, jenž pocházel z Roudnice, také staré bastiony zámku v tomto městě mají tvar francouzský, jinde v Čechách nezvyklý.

Jen několik rukopisů přečkalo všechnu tuto nádheru. Most roudnický jest dnes nahrazen dílem moderních inženýrů, ale nepřestal býti symbolem. Přechod byl vytvořen mezi Francií a Čechami, ideální most vržen přes nepřátelské moře, důkaz byl podán, že lze se obejíti na dráze pokroku bez prostřednictví Němců.

Cisterckým opatům se zdařilo, že na trůn český byl povolán král vychovaný ve Francii, prosycený názory a mravy francouzskými, Jan z Lucemburku, manžel poslední Přemyslovny. S ním přicházejí do Čech četní Francouzové, mezi nimi jeho věrný tajemník, básník a hudebník Guillaume de Machaut, jenž pak měl vliv na rozvoj hudby v Čechách. Král dal „po francouzském způsobu" (modo gallico) postaviti budovy na hradě i v městě pražském. Žil však rád v cizině a poslal za sebe do Prahy syna Karla. Tento syn poslední Přemyslovny byl vychován na dvoře francouzském benediktinským opatem Francouzem Petrem Rogerem. Je to pozdější papež Klement VI. Karel přišel do Prahy se svou chotí Blankou z rodu Valois. Ale i jeho otec oženil se po druhé také s Francouzkou, Beatricí bourbonskou. Pražský dvůr byl tak dokonale pofrancouzštěn. Karel dal nejprve opraviti pražský hrad „podle domu krále francouzského" (tehdy ještě v pařížské Cité). Opravné práce na hradě pražském nyní podnikané odkryly stopy té stavby. R. 1344 položil Karel základní kámen k pražské katedrále. Francouzský stavitel, Matyáš z Arrasu, jejž Karel poznal v Avignoně, byl povolán, aby chrám postavil, asi podle vzoru katedrály v Narbonne. Matyáš vystavěl většinu kaplí, kněžiště a uvnitř osm pilířů až do výše triforia, v němž jeho nástupce, Petr Parléř, Šváb vyškolený uměním francouzským, provedl jako výtečný sochař mezi jinými poprsími osob o chrám zasloužilých, krále, královen, arcibiskupů a kanovníků, též poprsí svého předchůdce. „Mathias, natus de Arras", jak praví deska pod poprsím, nese tu na hrudi

svůj mistrovský znak, složený z červeného trojúhelníku a kružítka. Po smrti krále Jana Karel stává se králem českým a pak císařem německým. Ale jeho sídlem zůstává Praha, z níž chce učiniti Paříž střední Evropy. Dovodí proměnu pražského biskupství na arcibiskupství, založí v Praze první středoevropskou universitu (uskutečňuje tak sen svého děda, Václava II), duchovní to ohnisko, v němž vzkvete pařížské bohosloví; rozšíří skvěle své sídlo, rozvije po něm gotické chrámy a osází stráně pražské burgundskou révou. V blízkosti Prahy dá vystavěti prostřed romantických vrchů na strmé skále obrovský hrad Karlštejn, aby v něm choval korunovační klenoty římských králů a aby tam občas hověl v rozjímání mystickému sklonu své duše.

V těchto gotických stavbách malíři provádějí fresky (tak v Karlštejně je freska s dauphinem podávajícím Karlovi svatý ostatek), malují obrazy tabulové nebo na skle, pracují tam mozaikáři, iluminátoři knih, sochaři a řezbáři, zlatníci. R. 1348 zakládá Karel v Praze první středoevropský cech malířský a jakýs Johannes Galycus dvakrát je uváděn mezi jeho členy. Prostudovav krásné rukopisy královského kancléře, biskupa Jana ze Středy, shledal Max Dvořák, že jen v jednom městě se mohlo udáti ono šťastné splynutí vlivů italských s francouzskými, v Avignoně, kam čeští preláti nejednou museli nastoupiti cestu. Také v malbě tabulové česká škola, dnes tak ceněná a studovaná, skýtá zajímavá styčná místa s primitivy francouzskými.

R. 1377, dnavý a zlomen věkem, ubírá se Karel IV., král český — také arelatský, naposled do Francie s velikým průvodem, z důvodů politických, též zbožnou poutí do kláštera u Paříže, ale snad především, aby ještě jednou spatřil svou Francii. V Saint-Denis poklekă u hrobů těch, s nimiž se stýkal za svého mládí. Konečně 4. ledna 1378 vjíždí slavnostně do Paříže, kde měšťané mu dávají skvělé dary. Za tohoto pobytu — vylíčeného v „Grande chronique de France“, skvělém to rukopisu pařížské Národní knihovny — požádal, aby mu přivedli vévodkyni bourbonskou, matku francouzské královny a sestru jeho první choti Blanky: dojemné shledání, kde stařec a stařena pro slzy nemohli promluviti.

Byl to rok Karlovy smrti. Za jeho syna Václava výtvarná umění dále kvetou v Čechách, kde je vždy více při díle umělců domácích. Ale vliv francouzský stále vládne. Král měl zálibu pro krásné iluminované rukopisy a jeho knihovna připomínala slavnou sbírku knih jeho francouzského bratrance vévody Jana z Berry. Provedeny v Čechách, knihy krále Václava, na př. proslulá bible Václavova, plná drôlerií francouzského způsobu, ukazují, odkud přišel popud.

Když pochovávali téměř potají tohoto krále v cisterckém klášteře zbraslavském, hlučela již bouře husitská. Rozpáleni proti všemu, co jim připadalo pohanským, proti přepychu prelátů a mnichů, husité, jatí vášní obrazoboreckou, vypálili nejeden chrám, nejeden klášter, zpustošili nejeden panský hrad, zničili mnohý obraz, mnohou sochu. Na štěstí zůstalo nám ještě dosti památek, abychom si mohli učiniti obraz o rozmachu výtvarných umění v Čechách za doby, kdy Praha, sídlo císařské, vrhala po celé střední Evropě světlo, jež jí přicházelo z Paříže.

*

Když se bouře utišila, nastal v Čechách druhý květ gotiky za Vladislava, pak přišla renesance s prvními králi z rodu habsburského. Je známo, že umělecké sbírky Habsburka Rudolfa II. na hradě pražském platily za div světa, ale kdybychom je chtěli zas uviděti v Praze, museli bychom vymáhati jejich části téměř odevšad, na př. ze Švédska. Podle mírové smlouvy saint-germainské žádáme aspoň předměty, které jsou nyní v bývalých císařských musejích vídeňských. Ale četní cizí umělci Rudolfova dvora byli zvláště Italy, Nizozemci a Němci a historik Zikmund Winter cituje jen jediného, o němž se může předpokládati, že byl z Francie.

Porážka českých vzbouřenců na Bílé hoře přivodila konec samostatnosti českého státu a všemohoucnost Habsburků. Francouzský vyslanec ve Vídni, vévoda z Angoulême, sdílí tehdy radost vítězovu, ačkoli jeden z jeho poselstva, prozíravější, ohlašuje Francii nebezpečí, jež jí nyní hrozí od Rakouska.

Za protireformace, která přišla po bitvě bělohorské, vidíme druhou romanisaci českých zemí. Ale barokní sloh, jenž vytvoří krásu stověžaté Prahy, přichází z Italie a Německa, nikoli z Francie. Nicméně francouzské kusy umělecké vždy se dostávají do Čech. Stačí listovati v četných svazcích dosud vyšlých soustavného Soupisu památek, který vydává Česká akademie věd a umění, abychom se přesvědčili, že za všech dob pronikalo francouzské umění aspoň v ukázkách do Čech. Vezměme na př. seznam galerie na lobkovickém zámku v Roudnici: je v ní obraz Clouetův (Alžběta, královna francouzská, dcera Maxmiliána II.), několik Mignardů (Ludvík XIV., dauphin, Filip Orleánský, pět podobizen dám dvora Ludvíka XIV., poslaných z Paříže markýzem de Guitry Václavovi z Lobkovic „na ukojení jeho zvědavosti“ — jméno Mignardovo je již v starém inventáři). Jsou tu rytiny Callotovy, pastely Bardouovy, kresba Chardinova, miniatura Isabeyova. Jinde nachází se obraz Largillièrův a podobně. Zvonaři francouzského původu, Pricqueyové a Baiot (Lotrinčan) zavěsili zvony na nejedné

kostelní věži české; knihovny klášterní obsahují vzácné tisky pařížské a lyonské; v mnohé sbírce soukromé je francouzský šperk, hodiny, střelná zbraň.

V r. 1740—1741 je Praha osazena Francouzi. Maršálek de Belle-Isle dává tehdy vystavěti na Letné zámeček Belvedere. Sloh Ludvíka XV. se zjevuje v rozkošných stavbičkách Dienzenhoferových, Americe a Bukvojce. Jsou v Praze i stopy slohu Ludvíka XVI. Velmi se rozšíří empire, jenže k nám přišel zvláště prostřednictvím Vídně a Německa.

Římská protireformace a absolutistický režim habsburský šly za jedno s germanisací. Na prahu 19. stol. Praha jest již jen zněmčené provinční město.

Ale osvobozující dech, jenž proletěl Evropou po veliké francouzské Revoluci podnítil onu důležitou událost v dějinách střední Evropy, kterou nazýváme českým obrozením, kdy místo starých „Bohêmes“ a „Bohémiens“ uveden byl mezi národy jakoby národ nový, Čechové (Tchèques) z Čech, Moravy a Slezska, jasně odlišení od Němců těchto zemí svou obnovenou řečí a svými vždy důraznějšími snahami. Záhy byla vytvořena nová slovanská spisovná řeč, přizpůsobená všem potřebám verše, románu, divadla, věd.

Výtvarná umění v ohledu národním zůstala však značně pozadu. Dlouho umělecké tvoření v Čechách jest jen odlika romantického Německa.

Ale jeden Pražan, v mládí přibylý do Mnichova, střediska nejvášnivějších národně uměleckých snah německých, usmyslí si naopak stvořiti, až se vrátí, umění zcela opačné k německému, umění slovanské. Je to Josef Mánes, tvůrce původního novodobého umění českého. Stává se téměř archeologem, nadchne se českou minulostí, prochodí vlast všemi směry, tíhne stále východněji, je okouzlen sedlákem moravským, prozkoumá Slovensko, kde horal, prostý, patriarchální a lyrický mu vnukne představu původního slovanského bohatýra. Účastní se i oné pouti moskevské, kterou r. 1897 vůdci české politiky podnikli protestem na protislovanské vladaření Františka Josefa. Jest oslněn vším, co spatřil v Rusku, ale tato cesta nepřinese již plodů. Byl již churav, neschopen práce do své smrti, ale označil cestu budoucím.

A žáci pražské Akademie umění, řízené Němci, pudově vstupují do jeho šlépějí. Když pak na konci let sedmdesátých jest vypsána soutěž na malířskou a sochařskou výzdobu Národního divadla, dokázali Aleš, Tulka, Ženíšek a Myslbek, že vlastní české umění je stvořeno. Zbývalo ještě osvojiti si technické přednosti pokročilé Evropy. Umělci pochopili, že takového poučení jest jim hledati ne již ve Vídni

a Mnichově, nýbrž u pravého pramene, v městě světla. Měli již předchůdce, kteří více méně dříve tam putovali: Jaroslava Čermáka, který objevil Pařížanům junáckou a romaneskní Jugoslavii a jehož bretonské obrazy jsou mistrné kusy francouzsky šťavnatého štětce; Viktora Barvitia, jejž zlákala Paříž druhého císařství; Soběslava Pinkase, jednoho z původců českého protestu proti annexi Alsaska-Lotrinska a dobrého pěstitele realismu francoužské značky; historického malíře Václava Brožíka, jenž za svých prázdnin zpodoboval výjevy z Normandie; rozkošného dekoratéra Vojtěcha Hynaise, žáka Gérôma a Baudryho, jehož znamenitá opona Národního divadla pražského hemží se modely montmartreskými a jenž nám zprostředkoval světlou malbu francouzskou; krajináře Antonína Chittussiho, jenž maloval v Paříži a Fontainebleau a obrodil české krajinářství na francouzském „paysage intime“.

Cesta byla již volná a poutníků po ní s lety přibývalo. Někteří čeští malíři usídlili se v Paříži na léta: Luděk Marold, Alfons Mucha, Václav Radimský, František Kupka.

Nové proudy, realismus, impresionismus a symbolismus vnikají do Čech. Pokolení umělců, kteří debutovali kol. r. 1890, sdružení ve spolku nazvaném „Mánes“ po zakladateli moderního českého umění, horlivě šířilo francouzské umění v Čechách, jednak ve spolkovém časopise „Volné směry“ a v knihovnách „Výtvarné zjevy“, „Dráhy a cíle“, jednak výstavami francouzských umělců. Jedna z nich měla význam zvláště závažný: ona, na níž bylo spatřiti po prvé mimo Francii bohatý soubor díla Augusta Rodina a kterou geniální umělec sám přijel zahájiti, uvítán triumfálně pražským obyvatelstvem. Byly pak výstavy impresionistů, novoimpresionistů, expresionistů i kubistů. Výtečný sochař Emil Bourdeille přijel sám do Prahy doplniti svým ohnivým slovem znamenité poučení, jež poskytla českým sochařům výstava jeho díla. Složka francouzská jest v tvoření našich předních výtvarníků vskutku nepopiratelná. Vezměme jen mrtvého již Preislera: v jeho díle, stráveni a proměněni, objevují se i Puvis i Gauguin i Cézanna. Přednašeči pozvaní do Prahy napomáhali: Mauclair, Morice, Mercereau, Vildrac. Toto působení je tím ochotněji přijímáno v Československu, protože potírá vliv drtivé sousedky naší republiky, Německa. Tato třetí výtvarnická romanisace Čech má obdobu v písemnictví českém v době Vrchlického a Zeyera. A tak v literatuře i výtvarnictví pomohla Francie rázně malému národu slovanskému, jímž jsme my Čechové, k vytvoření jeho vzdělanosti.

FEUILLETON.

NÁRODNÍ BOLEST.

Jaroslav Hilbert ozval se už několikráte — posledně v „Jevišti« — proti tomu, jak vítáme cizí hosty. „Člověk zardívá se ještě ve vzpomínce," píše. Cítí z toho příliš ostře někdejší naši provinčnost a slabost, přecenit vždy cizinu na úkor domova. Je mnoho pravdy v tom, co Hilbert píše, zvláště pokud se tkne návštěvy Duhamela s Vildracem a návštěvy Marinettiho; méně pravdy má, pokud se týče návštěvy moskevských.

Ale co vytýká autor „Falkenštejna", je ovšem nevkus a špatná výchova publika; snobu imponuje vždy vše cizí, a přistoupí-li k tomu hysterie, dočkáme se výjevů, jež byly jistě stejně trapné cizincům jako nám. Konec konců i s tím bylo by možno se smířit, že promíjí se cizím autorům, co se domácímu nepromine, a zbožňuje u cizích to, nad čím by se u domácího autora pokrčilo rameny. Není zlé, jsou-li podmínky soutěže pro domácí produkci ztíženy; je tím nucena stupňovati své úsilí a svou výkonnost. Ale tato nesoudnost, která plyne z nedostatku tradice, má své důsledky ne pouze u publika, oceňujícího literaturu, ale také v literatuře samé. Také spisovatelům imponuje exotický kolorit více než ostrá vůně domácí půdy a nevěří se nikdy plně v genialitu genia, nepověřeného cizinou. Měli jsme bohudík řadu vynikajících duchů, úctyhodných umělců. Jaký byl jejich osud? Podškrtávám, že nemluvím o hmotné stránce; uznávám, že má jakýs pedagogický vliv po desítiletí běhat ulicí. To vše ano; bolestnější otázka je pro mne, jak my, kteří tak živě reagujeme na všechny záchvěvy světového ducha a jsme tak z míry pyšní, že tak činíme à tempo, reagujeme na záchvěvy ducha a srdce českého. Abych mluvil jasně opět s Hilbertem: my, čeští spisovatelé. Kolik z nás zná důkladně díla našich předchůdců a průkopníků? Kolik z nás si uvědomuje, že pouze trvalá a opravdová spolupráce generací, spolupráce živých s mrtvými může utvořiti národní tradici? Zaťukejte a zjeví se vám obrazy žalostné.

A tak není z děl našich básníků a spisovatelů ten prospěch, který bychom byli oprávněni čekat. Máme řadu zajímavých a pozoruhodných jednotlivců, ale není souvislé tradice. Kde je duchovní syn Máchův? Kde krev krve a duch ducha Vrchlického? Kdo pokračoval tam, kde zmizely stopy Zeyerovy? Kde je bratr, který přijal víno silných v číši, Otakarem Březinou podané? Nechci pokračovati v těchto otázkách ... Byl v české literatuře skutečně objeven literární jakýs rodokmen: Čelakovský-Neruda-Machar. Nesnese, tuším, ani velmi povrchní kritiky. Lze-li užít toho výrazu, setkáváme se v literatuře naší s tragickou duchovní bezdětností. A přec je krásná tradice, v níž generace dovršuje dílo předchozích, v níž syn nastupuje otcovo a vnuk dokonává dílo otcovo a dědovo. Jednotlivci jsou články velikého řetězu, hlasy jejich vzájemně si odpovídají, a živí přidávají budoucím slova minulých.

Bylo naší marnou pýchou, že víme více o cizině a že jsme upřeli pátravý svůj zrak do všech dílů světa. Zajisté i to je krásné, neztrácíme-li při tom domova. Ale nepomůže nám, že známe, co jiní národové neznají, neznáme-li to, co znali a znají všichni opravdu kulturní národové: sebe.

Viktor Dyk.

LITERATURA.

K STÉMU VÝROČÍ NAROZENIN GUSTAVA FLAUBERTA.

Právě v těchto dnech, 13. prosince, je tomu sto let, co se narodil v Rouenu tamnímu primáři nemocnice Hôtel-Dieu, známému chirurgovi dru Flaubertovi a jeho choti Anně Justině, rozené Fleuriotové, synek, jemuž bylo souzeno léčiti Francii z r. 1848 ze dvojí iluse: romantické a positivistické. Před sto lety, jak jsme si i my Čechové vděčně, ale nikoli bez příměsi myšlenek chmurných a teskných připomenuli, narodil se také Dostojevský, největší slovanský romanopisec, který vytušil zkoušku, jíž Rusko prochází v těchto letech. Není pochyby o tom, že Dostojevský měl stokrát víc důvodů, aby viděl svět černější než Flaubert: viděl mnohem hlouběji do lidského nitra, do pudových zdrojů lidského bytí; viděl v člověku démonické zlo vedle bídy a slitování, kdežto Flaubert spíše než zlo viděl hloupost a omezenost. Misantropem a důsledným pesimistou byl Flaubert — prorokem vykoupení byl však Dostojevský. Paralela byla by jistě plodná na myšlenky jak o duchu obojí rasy, tak o důsledcích literární tradice. Není mým úmyslem ji rozvésti.

Francouzi mají mnoho důvodů vzpomínati vděčně velkého spisovatele, který jednou, proti své vůli, se stal sensačním — když svou paní Bovaryovou pohoršil filistry a byl pohnán před soud — ale který doma nikdy nebyl populárním. Povznesl román, pokládaný i v jeho době za genre podružný, k výši vážného uměleckého díla, plnohodnotné básnické skladby, vytvořil dva typy, které se staly věčnými, romantickou paní Bovaryovou a zejména pokrokáře Homaisa a přispěl ke kontinuitě světovosti literatury francouzské v XIX. věku. Jiný titul nesmrtelnosti, že na př. naturalisté se ho dovolávají jako učitele a vůdce, je vedlejší a podezřelý: v naturalismu Zolově je příliš mnoho homaisovství a bouvardství, impressionism bratří Goncourtů je téměř neslučitelný s estetikou Flaubertovou; jedině Maupassant zdá se býti legitimním potomkem a učelivým žákem samotáře corissetského.

Ale nám, kteří jsme byli mládi koncem let 90., jest Flaubert téměř současníkem — že je až teskno si uvědomiti toto sté výročí! — a zasvětitelem do kultu umění. Kdo z nás si nevzpomene prvních dojmů z „Paní Bovaryové“, vydané tehdy česky ve Vzdělávací bibliotéce! A kdo si zároveň nepřipomene pronikavého kritického rozboru Šaldova v „Literárních listech“, které nastávajícím romanopiscům i kritikům byly seminární lekcí vášnivě sledovanou. Četli jsme se stejnou vášní „Citovou výchovu“, „Pokušení sv. Antonína“, „Salambô“, „Tři povídky“ — opravdu, v několika letech celý Flaubert zralý byl náš, byl spisovatelem „u nás zdomácnělým“. Jen „Bouvard a Pecuchet“, zlomek pohrobní, dočkal se překladu teprve v r. 1916, zatím co již se objevovaly ukázky jeho díla mladistvého, „Paměti bláznovy“ a zejména „Listopad“.

Leccos v poměrech 90. let vysvětluje, že právě tomuto pokolení musil býti Flaubert blízký. Byla to léta rozčarování z romantismu: odhalení o rukopisech, realism politický, kocovina, kterou si mladé pokolení, zrozené r. 1890 odneslo z procesu Omladiny: mládež odvracela se od činného života k umění a zároveň byla nepřátelská onomu romantickému ilusionismu, s nímž se Flaubert vyrovnává celým svým dílem, jako, na jiné straně, jistá část mládeže byla ochotna přijmouti Flaubertovu formuli „umění nadosobního“, reagujíc tak nejen na tendenčnost a thesovitost, ale také na subjektivní

a pathologickou poesii části „dekadentů“. Ale mimo tyto skupiny, kolik romanopisců a novelistů učilo se u Flauberta jinak nazírati na „realitu“, látku a nikoli předlohu, popisovati ji, tříditi, přetvářeti — hledati pracně výraz, stavěti větu! Kapitola o vlivu Flaubertově na českou prósu koncem XIX. stol. není dosud napsána.

Ale snad ještě hlouběji, než svým „neosobním“ dílem — které mimochodem řečeno, svou imanentní tendencí i svým slohem jest silně personelní — působil Flaubert na mladé pokolení české svým dílem nejosobitějším: svou korespondencí, z níž jednak vychází silné kouzlo Flaubertovy povahy, jeho umělecké etiky a v níž je formulována jeho estetika. Dualism Flaubertova ducha — milujícího velkolepý barevný sen, orientální antický a barbarský, metafysickou visi, zvučnou větu, plastický výraz a na druhé straně hledajícího pravdu, nelítostného především k sobě, k svému romantismu — nedochází v ní psychologického objasnění. Poznali jsme v ní ryze romantický enthusiasmus mladistvého Flauberta, opojeného rétorikou Chateaubriandovou a Hugovou, titanism snílka tříštící se o nudnou a šedivou skutečnost, o ubohé poměry a průměrné lidi, k nimž byl nelítostný, poněvadž si navykl na ně dívati se krátkozrakýma očima, které viděly zblízka, ale groteskně, jak si záhy umínil nevoliti si sociálně užitečného povolání, nýbrž oddati se jen umění, t. j. pravdivé kráse. Jak a po jakých snad intimních katastrofách, či snad jen fysiologickým a duševním ustrojením dospěl k samotaření na svém normanském dvorci Croissetu? K tvrdé askesi egyptského anachoréty, nahradiv však kontemplaci Boha jiným absolutnem, Umění, Krásy a Pravdy? Nespolečenský Flaubert přec nebyl: přátelství k Le Poitesovi, k Bouilhetovi, k Laportovi, k paní Sandové dokazují nejen velkou afektivnost, ale přímo velké a šlechetné srdce, schopné obětovati i to, co s ním intimně srostlo: vždyť obětoval i svůj dvorec, aby zachránil rodinu svého synovce Commanvilla před úpadkem a nuzoval se v posledních letech, ba uspíšil tím, zdá se i smrt...

Koncem prvního desítiletí našeho století počalo vycházeti skvělé Conardovo vydání sebraných spisů, v němž znovu kriticky vydány i veškeré jeho mladistvé pokusy vedle prvních versí „Citové výchovy“ a „Pokušení sv. Antonína“ – jistě skvělá kořist pro literárně-kritickou psychologii. Kdyby byl napsal jen „Listopad“, „Paměti bláznovy“ a „Smarta“, stačilo by to, aby si pojistil jméno v dějinách prósy. Ač jsou to díla ryze subjektivní, retoricky lyrická, celý budoucí Flaubert v nich je *in nuce* — zde poznáváme jeho duchovní rod. Konečně studie Descharmesovy a Dumesnilovy (Autour de Flaubert, vyd. Mercure de France) přinášejí hojně poučení o vzniku jednotlivých klasických děl mistrových a nesmírně poučnou bibliografii: z té seznáváme, jak celé dílo bylo koncipováno do r. 1850: první stopy „Citové výchovy“ nalézáme v r. 1838, „Pokušení sv. Antonína 1845, „Sv. Juliana Pohostinného“ 1846, „Paní Bovaryové“ 1849, „Bouvarda a Pécucheta“ 1850. „Salambô“ vznikla z orientálního toužení mladistvého, promítavého v barvité vise (viz Listopad) a z cesty do Orientu v l. 1849—1852; k určitému stanovení sujetu přispěl Th. Gautier 1857.

I z těchto ryze romantických pokusů Flaubertova mládí máme leccos přeloženo: „Paměti bláznovy“, „Listopad“. Úspěch, s kterým před časem provozován jeho „Kandidát“ na Městském divadle Král. Vinohrad, dokázal, že se hodí i na naše dny a poměry, nejen na Francii r. 1848. Ale ještě víc bychom vítali výběr z jeho korespondence.

Touha po poznání? Nelze přec poznati nic — či není takové rozuzlení sv. Antonína, jehož pokušení vyvrcholuje naturalistickým snem, viděti plodnou

přírodu v činnosti? Pak následuje touha a nové pokušení, vzdáti se myšlenky vůbec, a na konec — hrdinovi objeví se Bůh, bez jeho zásluhy, z čisté milosti, tedy resignace zcela křesťanská! A není „Bouvard a Pécuchet“ — ovšem, není dokončen! — není po Rousseauových protikulturních rozpravách nejdůkladnější obžalobou lidského vědění? Nevadí, že jsou to hlupáci — Flaubert neshledává absurdními jen tyto staré blázny, ale samu vědu, za to, že si klade vysoké cíle a nedochází jich, i opravdové velikány vědy, za to, že jejich myšlenka bývá někdy temná.

A vůči tomuto nihilismu srdce a rozumu má Flaubert jediný štít: tvorbu krásna. Ale co je toto krásno?

Máme v naší literatuře skvělou studii o Flaubertovi od F. X. Šaldy, která vznikla právě z podnětu Connardovy edice. Šalda interpretoval do Pokušení sv. Antonína kladný závěr, což jest tuším jediný výklad toho druhu, ale mne, ač se mi líbí mnohem více než příliš střídmý soud Faguetův, přece plně nepřesvědčuje.

Dílo Flaubertovo není pouze výrazem dokonávajícího a přec ještě silného romantismu (jeho kult umění jest ostatně jen jeho obměnou), ale také krisí positivismu. Positivismu odpovídá vědecká methoda, s jakou se Flaubert dokumentuje ke všemu, co líčí. V „Paní Bovaryové“ ukázal tak obsáhlé a tak speciální vědomosti lékařské, že byl ve Francii dlouho považován za lékaře, jenž chirurgii vnáší do umění literárního; „Salambô“ pak vyvolala odbornické spory mezi orientálci; dnes prý je zřejmo, že Flaubert leccos uhodl, co badání pozdější plně potvrdilo. A — abychom již nehromadili příklady — „Bouvard a Pécuchet“ donutily Flauberta k studiím rozsahu přímo encyklopedického.

Vedle ilusí romantických, zvrhajících se ve filistrovských duších v pitvornou imbecilitu, Flaubert potírá domýšlivost vědy, vedle paní Bovaryové a Frederika žijí v jeho díle samolibí a omezení positivisté, Homais, Bouvard i Pécuchet. Je-li na jedné straně nebezpečna nesmyslná romantická touha, prázdná, neurčitá, žalostně se rozplývající v kontaktu tuctových duší se skutečností, jaký je výsledek pretensí vědy?

Ať je tomu jakkoli, ať vnitřní drama Flaubertovo bylo rozřešeno kladně, či ať se zastavilo v pyrrhonické hořkosti, a ošklivosti ze všeobecné hlouposti „panmufflismu“ — bylo tu drama. R. 1871 řekl Flaubert, že by se to vše nebylo přihodilo, kdyby byli pochopili „Citovou výchovu“. Jistě, že je dobrým a snad i velmi účinným protijedem romantismu. Dnes, kdy toneme v sladkých vodách jiných optimismů, tolika různých kladů filosofických, sociálních a mravních, z nichž někdy bývá mdlo a jichž umělecký výraz tak často je amorfní, Flaubertův odkaz by mohl působiti blahodárně: býti protijedem porevoluční rozněžnělosti — umělecké anarchie.

Otakar Šimek.

Viktor Dyk. OKNO. Básně z let 1916—1917. „Vybraných knih“ sv. 26. Nákl. Ludv. Bradáče na Kr. Vinohradech 1921. Str. 76.

Třem, vnitřně souvislým knihám lyriky, které po dlouhém odmlčení Viktor Dyk vydal v letech válečných a poválečných, „Lehké a těžké kroky“, „Anebo“ a „Okno“, hrozí společné nebezpečí, že hodnota umělecká bude v obecném mínění zastřena jejich mravně osobním a národně dějinným významem. Z nejkrvavějších a nejpravdivějších hlubin básníkova vědomí i svědomí derou se zpovědi a výzvy, aby ve vážné hodině zkoušky a soudu volaly celý národ k odpovědnosti; za dusné půlnoci, kdy slabí spí a podlí zrážejí, šlehají naléhavé hrozby a prosby ohnivými jazyky, ozařujíce cesty ztrácející se ve tmách; smělé tuchy a plesné naděje plemenné budoucnosti

šumí širokými křídly vysoko nad hřebenem všedních dnů, podobny ptákům dravcům. Kdo by se tu ohlížel po slohové organisaci, po lyrické kultuře, po básnické kráse těchto dokumentů dějinných a karakterních? A tak ze sbírky „Okno", která vznikla „in vinculis et carcere" v policejní věznici pražské a v posádkovém žaláři vídeňském v l. 1916 a 1917, zůstanou v nejtrvalejší paměti vrstevníků a pravděpodobně i potomků ona čísla, která jako medaile z těžké spěže jsou v historických chvílích ražena, a jejichž obrysy mají vysoký a smělý relief: epigramatická obžaloba zbabělosti „Den dni se nerovná", rozmarná invektiva na pragmatisty oportunity ve formě villonské balady „Mathieu" a především slavná apostrofa zrozená v temných a horkých hloubkách vlasteneckého mysticismu „Země mluví". Sotva bylo tehdy „v čase za živa pohřbených" u nás napsáno básní chrabřejších.

Ale básnické kouzlo „Okna" spočívá přece ještě někde jinde. Kniha pojatá i zredigovaná jako lyrický deník nemá na pohled jednotného slohu. Překlady z Baudelaira, Verlaina a Desbordes-Valmorové vloženy jsou mezi básně nejosobnější; skladby inspirace politické střídají se s důvěrnými konfesemi srdce teskného a trpícího; ječivá polnice přítomnosti zaléhá do jemných elegií a plachých vzpomínek dětských; básník potýká se v nížinách života se zbabělci a nedověrnými a na výšinách hor jest obklopen stíny mrtvých, v nichž teskně ožívá ztracené mládí; v tvrdém mlčení vězeňské cely pozírá daleko do národního vývoje a na dvoře oslovuje mrtvého vrabce křehounkou nenií. Avšak toto vše jest spiato jednotou osobnosti básnické v celek úplně jedinečný a nezapomenutelný. Nesdíleje se o národní fatalismus, jenž jest pseudonymem chabosti, vyznává Viktor Dyk statečný „amor fati", nastavující mužnou hruď všem ranám a děkující za všecky zkoušky osudu. Pohrdaje těmi, kdo z lásky k malichernostem propadají pohodlnosti, dovede naopak sám nepatrným věcem vdechnouti ducha a postřehnouti jejich dosah symbolický. Jsa zcela cizí náladkářství, pokud znamená samolibost, noří se jako pravý poeta do koupele okamžiků přinášejících osvobození; jeho hovory s hvězdami za vězeňským oknem, jeho touha po vlídné a dobré tmě v cele stále osvětlené, jeho bratrské pozdravy dešti a paprsku slunce, jeho vzpomínky na ranní vítr a na chůzi v tunelu mají melancholickou krásu až máchovskou. Zůstávát posledním tajemstvím knihy „Okno" soustředění, velká to čaromoc básnická. „Co odňal tobě hluk, to ticho tobě vrátí. A já se usmívám, kde dřív jsem klnul k psotě — jsemť bližší vzdáleným, jsa se vším o samotě," praví V. Dyk v poslední básni z pražské policejní věznice. Neboť stejně jako okno, které kdysi Jar. Vrchlický otevřel po bouřné noci do letní krajiny, hledělo i zavřené okno politického vězení Dykova „v pravý život, v nekonečný den". Arne Novák.

Antonín Sova: BÁSNÍKOVO JARO. Verše posledních let. V úpravě Jana Zrzavého. „Aventina" sv. 42. Nákladem Ot. Štorcha-Mariena v Praze 1921. Str. 105.

Nashromáždil-li si kritik mezi četbou nového svazku náladové i rozjímavé lyriky Sovovy řadu analytických poznámek o způsobu jeho barevného i pohybového zření, o technice jeho obrazů, zároveň intensivně životných i symbolických, o jeho stále dvojitém vztahu ke skutečnosti, smyslovém a citovém, a chce-li nakonec srovnati tyto rozborné jednotlivosti v syntetický celek, zaokrouhlený úhrnným dojmem, ocitá se ve zvláštním paradoxním rozporu, ne-li zmatku. Při závěrečném pohledu na „Básníkovo jaro", rozhodně nejčistší to z posledních

Sovových sbírek lyrických, mizejí tyto poznatkové podrobnosti před citem hluboké vděčnosti k básníkovi, jemuž celá naše mladá poesie jest více zavázána než si kdokoliv uvědomuje. Hle, nedlouho před svým šedesátým rokem, kdy jeho vrstevníci dávno ztvrdli v suchém intelektualismu, z něhož přese všecko programní úsilí nemůže vyvřítí žádný tvůrčí pramen, stojí poeta před divy přírody a spřízněného s ní lidského srdce s touž dychtivou a čistou vnímavostí, kterou se kdysi honosilo jeho impresionistické mládí! Nepozbyla-li Sovova sensibilita během čtyřiceti let na žíznivé zvídavosti, zjemnila se a vypěstila za tu dobu podivuhodně; všecky smysly přinášejí vznéty a dojmy se všech stran, dojmy prudké a subtilní, napojené mízným a pylovým tajemstvím přírodního dějstva a při tom již zasažené výtvarnou a hudební kulturou lyrikovou, a básník se jim oddává ve vášni a pokoře, které mají až cosi bohoslužebného. Jedy a muky, které nakapal mu život, hlavně pomocí své nejpodivnější čarodějky, lásky, do žil, jak o tom vypráví veškerá Sovova pozdější lyrika intimní, postačily by jinému básníkovi, snad intelektuálnějšímu, ale jistě mnohem méně spontánnímu, aby navždy proklínal život a odvrátil se od něho s nechutí. Jinak Antonín Sova: miluje ho a věří veň nevinnou láskou a vírou pohanskou, chce, ne-li jako pomocník, tedy aspoň jako divák a pěvec sloužiti ve věčné dílně jeho vznikání a přerodu, květu a zrání, smrti a milosti a násobí i v nás do nekonečna touhou účastniti se tohoto nekonečného díla přírody-boha. Nevím, které technické přednosti mohly by vyvážiti tyto rysy až heroické mravnosti básníkovy — je-li kritik něčím více než literárním odborníkem, má vůči tomu všemu jediný pocit. „Jen děkovat; co možno činit více?“

„Básníkovo jaro“ samo jest netématická symfonie trojvětá, jejíž části označil Antonín Sova názvy „Zázračný máj“, „Pokojné výšiny“, „Chvíle pokory“. Již z lyrických těch hesel jest patrno, jak postupně k lásce přírodně smyslové přibývá živlu citového a rozjímavého, který se v posledním oddíle shlukuje až v čísla didaktická, smířlivé a vlídné moudrosti a myšlenkové něhy, podmaňující spíše svým citovým přízvukem než básnickým výrazem; symbolické obrazy jsou tu pouze ilustrační pomůckou, a pevnější architektury se mnohým číslům nedostává. Zato první dvě věty Sovovy přírodní symfonie! Básník přistoupil tak těsně k přírodě, tkající roucho trav a mísící barvy pro lístky okvětní, že přímo cítí, jak se pohybuje její silná a božská hruď, že ssaje až k omámení její dech a že se zachvívá jejím živným teplem. V tom jest zcela specifický rys nové lyrické Sovovy knihy, že nepodává přírodních obrazů, nýbrž p ř í r o d n í d ě n í v j e h o o d v ě k é d y n a m i c e, čímž pouhý impresionism jest překonán a nahrazen; podivuhodnou mytotvornou schopností, upomínající na malířskou obraznost praeraffaelitů vlašských i anglických. V „Zázračném máji“ jest dominantou „rozstříbřelý úběl svítání“, v „Pokojných výšinách“ „zlato dštících lupenů“, mezi nimiž se zardívá zralý plod, ale jak to vše jest nevyrovnatelně instrumentováno! Básník sám jest podoben přírodě útratné, která nezná hospodárnosti a také ani výběru; chudšímu lyrikovi by mnohá báseň vystačila na cyklus a mnohý obraz na báseň a pak by ovšem byla lehká ekonomie výrazová a tektonická, jež nebyly nikdy předními vlastnostmi Sovovými.

A r n e N o v á k.

F r a n t a Ž u p a n: PEPÁNEK NEZDARA. (Topičovy Dobré knihy původní.) Utěšená kronika, úryvkovité a s hojnými episodními odskoky vypravující dětství rozkošného neposedy z Podbrdska, dočkala se opětného, již

kolikátého vydání. Tentokrát ji spisovatel rozmnožil o nový, čtvrtý díl, samostatný a od dřívějších i komposičně odlišný.

F. Procházka-Županjiž v troubadoursky romantické své prvotině, dějepisné povídce „Miroslava z Lestkova" vedle šťastné vlohy humoristické a daru rázovité figurální řezby prokázal hlavně citlivý smysl pro lokální barvu a vzduch. Též v „Pepánku nezdarovi" je mnoho širokého, srdečného humoru, ale i hojně jadrné životní moudrosti a pedagogické rozšafnosti. Prastaré bájeslovné zkazky kraje a hodnověrné kulturní přežitky se obrážejí v dochovaných lidových obyčejích, autorem chutě zaznamenávaných; partie husté náladové vůně a šťavnatého místního koloritu se střídají v nezávazném sledu s idylickými venkovskými obrazy rodinnými, předvádějícími jakýsi nechronologický „rok na vsi", který je tu a tam proložen i rušnějšími výjevy hromadnými, především ovšem shluky dětskými. Rané chlapecké dojmy se zakalují krisemi mladého svědomí a jihnou první tuchou dětinné erotiky, jasné a čisté jako pramenitá voda. Spisovatel rád řeší také útlejší duševědné a vychovatelské záhady, projevuje při tom mnoho pochopení pro zvláštní pojmy dětí o slušnosti, cti, právu nebo povinnosti. A jeho kronika má o to více vůně země a ostré šťávy mladých prutů, více samorostlé bezprostřednosti, nežli blízký jí Renardův „Zrzek", oč méně rafinovanosti je v její prostotě, ač ani českému autoru zřejmě nechybí literární erudice a umělecké kultury, u našich humoristů až nezvyklé. Přes to zarazí v „Pepánkovi" místy podivná promiskuita: po stránkách, které psal celý básník, zabřídá humorista pojednou do banalit a nechutností, zejména kde opustil kyprou půdu osobních vzpomínek a povolil neukázněnému imaginačnímu rozmaru nebo svým neblahým spádům satirickým. Je v tom kus tradice humoristů, tuším ze školy „Švandy dudáka", nakažlivá ležérnost, která se jeví zvláště v častém porušování nestranného výpravného postupu neslohovými pseudohumoristickými extempory a hovorným vměšováním vlastní osoby, nevítaně stavěné mezi čtenáře a předmět? Buď jak buď — pod tímto nánosem se potom jen s obtíží dobíráte opravdu humoristického kapitálu a poetických prvků, ne vždy zhodnocených k plné básnické účinnosti.

Díl nejnovější, nazvaný „Kontrakt velkého dědečka" není již jen řadou nesouvisle zavěšených obrazů, nýbrž dobře rozvrženým a vystupňovaným příběhem o několika překvapivých dějových zauzleninách a zvratech. Většinou však nemá onoho kouzla samorostlé dětské naivity, která činí tak milým předchozí tři svazky. S humorem nejednou poněkud obhroublým karakterisuje především rozháraný nárůdek kočovné herecké bohémy a fabulační těžiště se v něm teprve později svažuje opět k drobným hrdinům kroniky. Ideově je tento díl břitčeji než dřívější tři zahrocen proti českobratrské trpnosti a heslu „neodpírati zlému" a káže naopak činný odpor proti příkoří, arciže po bedlivém zkoumání svědomí, jež však nesmí podlamovati odvahy ke skutkům. Spisovatel zdůrazňuje náboženskou snášelivost a proráží-li přes to místy znatelná jeho nechuť k dogmatickému katolicismu, neuzavírá se nicméně aspoň oněm jeho živlům, jež zlidověly a jaksi zpřírodněly, nepozorovaně splynuvše s přežitky pohanskými a tvoříce odtud mocně působivou složku poesie lidové.

K. Sezima.

Robert Saudek: DIPLOMATI. („Žatva", nákl. F. Borového.) Román z péra českého Němce, tištěný jako český originál a vydaný touž dobou v holandském a německém překladě, zaujme hlavně sytým líčením prostředí, v němž se odehrávají jeho nebo-

haté, ale poutavé děje. Popisuje poměry rakouské kolonie v Haagu, dává nahlédnouti v zákulisí světového dramatu válečného, poodkrývá roušku s tajných diplomatických piklů a tuček. Zjišťuje příčiny pomíjivých úspěchů a marně zapíraných katastrof, dokumentuje otrockou závislost Rakouska na spojenecké Říši, bezradnost dvora a nerozhodnost Vídně i našich tamních representantů. Mimochodem a letmými črtami vystihuje nejednoho pána světa v županu, trousí hojné poznámky a úsudky o státnících a osobách, jež neodpovědně hráli s osudy národů. Má vůbec mnoho předmětných znalostí, většinou zřejmě autoptických, a jeho původce vládne s dostatek kombinačním umem i vypravovatelskou obratností, aby vší té mosaice dodal výrazného epického vzorce románového.

Poněkud tu vadí silný subjektivism spisovatele, netajícího se sympatiemi, ano nadšením pro věc potlačovaných a osvobozených. S povděkem nám dlužno uznat jeho snahu propagační. Projevuje-li ji však Saudek vřelým a okázalým zaujetím pro některé své osoby, zejména pro rekyni práce, Marii Psancovou, Češku po matce a česky vychovanou sekretářku rakouského vyslanectví u holandské vlády, nebo radostnou chutí, s níž traktuje určité historicky rozhodné okolnosti, ne vždy navádí tytéž vzněty rovnou měrou a básnickými prostředky též čtenáři. Povahokresby nesou zřejmě ráz jeho náklonnosti nebo nevůle k zpodobeným osobám, ale nejednou vypadly spíš nadsazeně než odstíněně. Dušeslovné pochody jsou rozvíjeny poněkud schematicky, bez životní křivolakosti; nepřesvědčují pro svůj zřetelný apriorism a přímočarou plánovitost, kterou citelně proráží snaha po symbolisaci. Do očí bije také, jak spisovatel veškeru psychologii v románě zjednodušuje na zužitou nauku grafologickou, jíž přikládá moc až zázračnou. Neváží tolik činů a mluveného slova, jako si cení písma, rukopisu, z něhož nejen vyčte vše, povahu, vlohy, nejtajnější pohnutky svých osob, ale jímž si troufá neomylně rozluštit i každou politickou záhadu. Je to originelní a zábavné, avšak aplikována-li táž pomůcka důsledně a do takových krajností na celou práci, nutně to posléze zviklá důvěru v tak universální prostředek a snadno vzbudí dojem doktrinářské jednostrannosti a psychologické monotonie.

Slovo Saudkovo dovede býti živé, jiskrné a šťavnaté. Občas jisté syntaktické tvrdosti nasvědčují poctivému zápasu o výraz, místy však sloh románu zabředá i v referentskou zběžnost a odosobněnou kronikářskou šeď.

K. Sezima.

IVAN BUNIN, ruský spisovatel, jeden již jen z několika málo žijících členů petrohradské Akademie, tráví nyní jako emigrant v Paříži. Bossardovo nakladatelství v Paříži vydalo mu právě překlad několika prací a jest to vůbec prvá knížka Buninova vydaná francouzsky; jest nazvána po prvé práci: „Le Monsieur de San Francisco“, Má dvě význačnosti: V čele podobiznu autorovu (kreslenou Bakstem) a hned po ní „Dopis autorův nakladateli“, jenž ho žádal, aby ho poučil o svém životě a o svém literárním díle. Bunin mluví o sobě s obojího tohoto hlediska; podáváme zatím několik dat z jeho stručné autobiografie:

„Pocházím ze starého a vznešeného rodu, který dal Rusku pěkný počet znamenitých osob jak v politice, tak i v umění, kde obzvláště prosluli dva básníci, již žili na počátku minulého století: Anna Buninová a Vasilej Žukovskij, syn Athanasa Bunina a Turkyně Salmy, je koryfej ruské literatury. Moji předkové všichni žili úzce spiati s lidmi a půdou; byli to venkovští šlechtici. Rodiče měli statky ve středním Rusku, v oněch úrodných stepích, kde staří

moskevští carové na obranu proti nájezdům jižních Tatarů vystavěli hráz osad osazených se všech krajů země; díky těmto okolnostem vznikl v této krajině nejbohatší dialekt ruský a vyšli z ní skoro všichni naši velicí spisovatelé, počínaje Turgeněvem a Lvem Tolstým.

Narodil jsem se r. 1870 ve Voroněži; své dětství a své jinošství jsem ztrávil skoro úplně na venkově, na statcích svého otce. Ve svém jinošství pod dojmem smrti malé sestry prožil jsem prudkou náboženskou krisi, která nicméně nezanechala v mé duši bolestných stop; vášnivě jsem maloval, což zdá se mně, projevilo se v mé literární tvorbě. Počal jsem psáti veršem i prósou dosti záhy, a také záhy mé knihy byly tištěny. Byly to knihy prósy i veršův, práce původní i překlady (z angličtiny). Podle genru rozděleno jsou to čtyři svazky poesie mé vlastní, dva svazky překladů a šest svazků prósy."

R. 1909 byl Bunin zvolen do dvanáctky čestných akademiků, jejichž hodnost odpovídá „nesmrtelným" ve Francii a mezi nimiž byl i Lev Tolstoj. Procestoval Rusko, navštívil Italii, Sicilii, Turecko, Balkán, Řecko, Syrii, Palestinu, Egypt, Alžírsko, Tunis, tropické kraje.

„Moskvu jsem opustil v květnu 1918, žil jsem pak v jižním Rusku, jež tenkráte střídavě dostávali do své moci „bílí" a „červení", a konečně jsem se vystěhoval do ciziny v únoru 1920; vypil jsem až do dna kalich nevyslovitelných utrpení a prázdných nadějí; věřil jsem až příliš dlouho, že křesťanský svět otevře oči, že se zděsí nad svou necitelností a podá nám pomocnou ruku ve jménu Boha, humanity a své vlastní bezpečnosti."

Když byl Bunin učinil několik poznámek o úsudku jistých kritiků, že jest „duchem nelidským a temným", zakončuje pozdravem Francie: „Pozdravuji Vaši vznešenou a velkodušnou Vlast, která se mně stala útočištěm v tomto vyhnanství, v těchto dnech hrůzy, kdy naše ubohá země leží vskutku zasypána všemi ranami egyptskými." Čtenáře naše zaujme jistě zpráva, že Bunin, jenž zná tolik zemí a měst, nezná doposud země naší ani Prahy, ale že se zanáší opravdově myšlenkou přijeti do naší republiky a ztráviti u nás, bude-li mu možno, celé léto.

D. S. MEREZKOVSKIJ ve shromáždění „Přátel francouzské literatury", konaném dne 24. prosince v Sorbonně pod předsednictvím býv. presidenta Poincaréa proslovil jako zástupce Ruska řeč, kterou uveřejňuje doslovně pařížské „Obščeje Dělo". Uvedeme některé myšlenky, které z řeči slavného spisovatele učinily projev politický: „... Rusko znovu vstoupí do shromáždění států jako veliký stát. Neboť veliký národ nemůže nebýti velikým státem. A velikost Rusi byla dokázána vší minulostí i — přítomností. Ano, směle právím: i přítomností. Neboť strádati, jako strádá nyní ruský národ a přece býti živým, nemůže národ ničemný. A že je ruský národ živ, to jest nepochybným už proto, že strádání Ruska je strádáním světa a že nepřítomností Ruska jest porušena rovnováha světa. Není štěstí ve světě dnes, protože není Ruska a nebude štěstí, pokud opětně nebude Ruska.

Možno říci, že čím více Rusko není ve světě jako zřejmá síla politická, tím více jest v něm jako tajná síla duchovní. Abych učinil čitelnou přítomnost duchovní ruské síly, stačí uvésti toliko dvě jména: Lva Tolstého a Dostojevského.

Rusko — toť světlo od Východu, Francie — světlo od Západu. Francie dala světu onu velikou myšlenku Svobody, myšlenku osobnosti také křesťanskou především. Či co jiného je křesťanství, nežli vtělení Osobnosti?

Francie — světlo od Západu, Rusko — světlo od Východu: Až se ta dvě světla sjednotí, pak se vyplní sjednocení národů v duchu a pravdě, předpověděné ruským prorokem, jediné spasení člově-

čenstva... A proto nepochybuji, že vy, Francouzi, a všichni vy, přátelé Francie, řeknete s našimi Rusy: Ve jménu svobody světa, ve všech zkouškách, ve všech porážkách a ve všech vítězstvích bude věčný náš svazek."

Bylo to totéž významné shromáždění, na kterém byl náš národ zastoupen jedině přípisem našeho Al. Jiráska.

DRUHÉ VYDÁNÍ LÜTZOWOVA „ŽIVOTA A DOBY MISTRA JANA HUSI" (The Life and Times of Master John Hus) vyšlo koncem r. 1921 v Londýně (J. M. Dent et Sons Ltd) a zároveň i v New Yorku (E. P. Dutton et Co) na krásném papíře a v celoplátěné vazbě. Vydání to je opatřeno podobiznou Husovou (z archivu ochranovského) a úvodem našeho vyslance v Londýně, Dra V. Mastného. „Mučennictví jeho (Husovo) — čteme v úvodě tom — bylo počátkem hrůzného útisku, spolu však také pevné víry v konečné vítězství spravedlnosti a pravdy, která provázela náš národ po staleté utrpení, až dosáhnuv svobody a neodvislosti mohl pyšně napsati heslo „Pravda vítězí" (Truth prevails) na štít svého vlastního státu."

„Nemohu si ovšem osobovati úsudek o díle — pokračuje předmluva — jehož cena byla dávno uznána osobami kvalifikovanými, aby ocenily jeho podstatu, ale myslím, že jako zástupce Československého státu ve Velké Británii mohu se odvážiti vysloviti city hluboké vděčnosti, které se chovají v srdci každého Čecha k autorově životnímu dílu, jež bylo věnováno podpoře české věci v této zemi. Když kniha vyšla po prvé r. 1909, nikdo se nemohl domnívati, že záře naší svobody rozptýlí tak brzy temné mraky, které podle Českých dějin (History of Bohemia) hr. Lützowa zdály se zahalovati budoucnost naší země. Ale hrabě Lützow, vyslanec státu ještě nenarozeného, pracoval s největší horlivostí pro svou rodnou zemi, vytrvale hájil spravedlnost našich požadavků a svými literárními díly, jakož i svým osobním úsilím rozšiřoval za českými hranicemi známost o slavné minulosti našeho národa, o jeho utrpeních a jeho touhách. Jest věčně litovati, že ten, kdo vykonal takové pionýrské dílo tak mimořádného významu, nežije, aby viděl stavbu naší svobody, k níž spolupomáhal klásti základní kámen."

A na konec své předmluvy se obrací náš vyslanec k ovdovělé paní Lützowové, jejímuž úsilí a obětavosti vlastně vděčíme za nové krásné anglické vydání života našeho Mistra, těmito slovy: „A Vy, paní, jež jste byla družkou v jeho životě, dostala jste jako odkaz jeho dílo. Vím — a žádný to neví lépe nežli já — jak pečujete o ten odkaz jako o trvalou památku na svého muže, a jakkoli nejste sama Češkou rodem, kráčíte po týchž cestách, které byly nastoupeny jím. Tak jest náš národ hluboce zavázán Vám za vytrvalé zachovávání oněch národních ideálů s nimiž jméno hraběte Lützowa jest tak pevně sepjato."

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Přítomná výstava výtvarného odboru Umělecké besedy v domě umělců (Rudolfině) svědčí o značném ruchu v této mladé družině. Nastává i zde třídění duchů, hledání směru a vyjadřování cílů. Charakteristickým zjevem v životě tohoto sdružení je, že dosavadní representant, teoretik a hlasatel slovanské myšlenky v umění této skupiny J. Jareš opouští své dosavadní přátele, ježto se cítí se svými nároky osamocen. Nedávno předešli jej už Sapík, Vořech a Nekolová. Umělecká beseda zabočuje tímto jaksi nalevo, mezi „Mánes" a „Tvrdošíjné," jimž zejména je blízka tím, že se rovněž snaží nalézti umělecký výraz pro novou, moderní skutečnost fysickou i ducho-

vou, že nepostupuje v tomto hledání většinou tak radikálně jako oni. Opuštěním dosavadního „slovanského" programu, jímž se ostatně mnozí členové Besedy už dávno necítili vázáni, včleňuje se tato mládež v široký evropský proud umělecký, jemuž se ne právě přesně říká „expresionistický". Celková úroveň „Umělecké besedy" se zvolna zvyšuje. Heslo umění „slovanského", ač nikoliv popřeno, neozývá se ani tak hlasitě jako dříve, kdy bývalo pláštíkem leckterému výtvoru umělecky slabšímu. Národní tvorba je ideálním cílem, aniž by bylo nutno činiti ji programem.

V této výstavě kreseb a studií vystupují do popředí opět zejména čtyři mladí umělci nevšedního nadání: Pravoslav Kotík, Václav Rabas, Vlastimil Rada a Vojtěch Sedláček. Jsou to již téměř hotové umělecké osobnosti třebas jejich dílo nedosáhlo namnoze dosud klidu vyrovnané zralosti. Z vystavených kreseb a studií je viděti, že mají jasný cíl a že se k němu svědomitě propracovávají. Nejužší vztah k moderním otázkám formovým jeví P. Kotík. U ostatních členů (K Boháček, P. Dvořák, J. Hlaváček K. Holan, M. Holý, Vl. Hřímalý, O. Kerhart, J Krejcar, J. Mager, Melková, F. Mokrý, O. Mrkvička, A. Pelc, J. Riedl, J. Říha, J. Slavíček, M. Sylta, J, Šedivý, J. Vodrážka, Vořechová a V. Živec) bylo již také leckde dosaženo pěkných výsledků.

V Obecním domě uspořádal výtvarný odbor Um. besedy posmrtnou výstavu svému bývalému členu, Gustě Nekolové Jarešové, která předčasně skončila poctivým úsilím naplněný život. Nebylo jí přáno, aby uskutečnila větší část toho, co si vytkla, ať už pro nedostupnost cíle nebo pro nedostatek času a sil. Prohlédneme-li si její zlomkovité dílo, vidíme, že okruh jejího zájmu byl neobyčejně široký. Zkoušela své schopnosti v ilustraci, malbě dekorativní, v krajině, zátiší, žánru, komposici, malbě květin i architektur, v uměleckém průmyslu a jinde. Její pozůstalost záleží v množství kreseb, návrhů a jen několika hotových malbách rozsáhlejších. Nekolová-Jarešová nedostala se většinou, buď vinou svého talentu nebo životních poměrů, k provedení svých vysokých cílů. Patřila ke skupině, ovládané ideologií Sapíkovou, Jarešovou, Vořechovou a Tučného, kteří snili nebo ještě sní o tom, že by se po stopách Mánesových a Alešových mělo jíti za uměním, v němž by se co nejvěrněji zračila duše národní, slovanská. Na větších, hotových pracích zesnulé umělkyně je též znáti druhý základní rys její povahy: snaha vyjádřiti těsnou až tajemnou souvislost člověka se zemí.

Pozoruhodnou publikací, obírající se výtvarným uměním, je „Dějepis umění" Dra Ant. Matějíčka, jehož prvé dva sešity vyšly nákladem grafického kabinetu Štencova. V poslední době vydalo toto kulturní nakladatelství řadu cenných knih umělecko-historických nebo monografických: Ant. Matějíčka „Dílo Jos. Mánesa I." („Národní písně") a „Ant. Slavíčka", Frant. Táborského „Ruské umění" (díl I., část 1.), Alex. Benoise „Ruskou školu malířskou", Fr. Žákavce „Jana Preislera", Fr. Šimona „Příručku umělce grafika", K. B. Mádla „Sochy na Karlově mostě" a j. „Dějepis umění" je z nich nejzáslužnější. Bylo už na čase, že se někdo z našich historiků umění širšího rozhledu, jichž máme pomalu, ujal tohoto úkolu. Po nedokončených nebo nedokonalých pracích M. Tyrše, J. Braniše, F. X. Harlase, F. X. Jiříka, K. B. Mádla je to konečně první obšírný, široce založený dějepis umění z péra českého. Byli jsme až dosud odkázáni v tomto oboru hlavně na prameny německé (Muther), kterážto jednostrannost jistě nebyla zdráva naší výchově filosofické, estetické a umělecko-historické. Tento nedostatek byl trapně pociťován jak v kruzích uměleckého dorostu, tak v inteligentním čtenářstvu. Ani důkladnějších studií o jednotlivých obdobích a zjevech uměleckých dosud

nemáme. Dílo Matějíčkovo, jak ani jinak býti nemůže, zakládá se v celku na uznaných autoritách tohoto oboru, v jednotlivostech pak jest projevem osobních názorů autorových. Chce býti knihou populární, ale snese i měřítko vědecké, jak dosvědčuje již množství užité odborné literatury, uvedené na konci kapitol. Celou látku si autor rozdělil na dva díly: I. díl, 5 sešitů, bude obsahovati dějiny umění od doby kamenné až po raný středověk, II. díl pak bude sahati od raného středověku až po přítomnost. První dva sešity (160 kvartových stran) obírají se uměním od dob nejstarších až po dobu římských císařů. Tekst doprovázen jest množstvím krásných reprodukcí Zevnější úprava je, jako vždy u Štence vzorná. Přejeme knize, aby našla přízeň u obecenstva, u odborníků pak touhu napsati podobné dílo o českém umění, což by bylo neméně záslužné.

Prostá, ale srdečná a pěkná jest i kniha Dra Emanuela Svobody „Jak Mikoláš Aleš žil a tvořil", jež vyšla jako 210. sv. „Uměleckých snah" B. Kočího. Jest opravdu s to, aby čtenářům přiblížila Alše člověka i umělce a zároveň osvětlila život a ideový ruch celé „generace Národního divadla". Postup Svobodův není přísně vědecký. Je to spíše beseda o Alšovi, jak sám autor skromně praví. Snaží se vylíčiti, v jakých poměrech a v jakém ovzduší Aleš žil a tvořil. Umělecký rozbor a ocenění ponechává odborníkům, ale i jemu podaří se na nejednom místě důvěrným sdělením, vzpomínkou nebo duchaplným výkladem osvětlit dílo drahého umělce. Zvláště cenné jsou vlastní poznámky Alšovy i autorovy o způsobu jeho práce, uložené na posledních dvaceti stránkách. Asi sto patnáct reprodukcí, částečně méně známých, činí tuto knihu ještě milejší a cennější. — Současně s výstavami v domě umělců a v Obecním domě vystupuje Výtvarný odbor Uměl. besedy s pozoruhodnou publikací uměleckou, jež se řadí k jiným podnikům podobného rázu, na př. Štencovým sborníkům „Umění" nebo „Musaionu" Tvrdošíjných. Je to „Život, výtvarný sborník", vydaný v prosinci péčí a nákladem Výtvarného odboru. Přináší řadu článků, essayí, poznámek a vzpomínek, z nichž se sice nedá zkonstruovati nový umělecký program nebo nový názor na zásadní problémy umělecké tvorby, jež však dobře poučuje o tom, jak se tato čilá družina mladých staví k současnému umění a zejména jak se snaží najíti si vlastní cestu definitivním súčtováním s epochou právě dovršenou. Pro opuštění dosavadního programu „tradičního" a „slovanského" umění příznačnými jsou zejména některá místa z poznámek Radových. Jest jistě mnoho pravdy v jeho slovech: „... náš český mythus jest v naší přítomnosti, jest v dění, kterým se projevuje život." Dodali bychom pouze slova: nejen v minulosti. Část textová obsahuje tyto články: Vl. Rady „Cestou pravdy", Fr. Bílka „Dopis", Ant. Frýdla „Za Boh. Wagnerem", J. K. Říhy „O vzniku a vyhlídkách moderní architektury", O. Kerharta „Úkol umění", V. Wagnera „Současné umění a památka výtvarná", J. Krejcara „Stanovisko" a B. Jampílka „O dnešním poměru umělce k aesthetice". V Kronice uveřejňuje V. Rabas zajímavé vzpomínky a na konci sborníku přináší obšírnou anketu o tom, jak zreformovati naši Moderní galerii. Část obrazová má pěknou úroveň. Jako na výstavě, tak i zde přinášejí pozoruhodná čísla zejména Kotík, Rabas, Rada a Sedláček.

Štěpán Jež.

„Lumír" bude vycházeti v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie" v Praze.
Číslo toto vydáno dne 19. ledna 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 2.

JAROSLAV DURYCH:

SMÍCH VĚRNOSTI.

Byl vlažný jarní den, kdy se oči nemocných a vězňů upírají k oknu z hladu po obloze a s nejistým očekáváním. Velký hodovní sál slavného Paláce vydechoval opotřebované vrstvy svého přítmí, aby se čistily v klínech světla. Bylo tu zapotřebí jen tmy panenské, nezadýchané, a jarní slunce ve své nevinnosti pomáhalo tuto studnici zdokonalit: širokými proudy táhlo její zákal.

Bledá paní, s půvabem zcela nesvětským, ale se zřetelnou krásou chřadnoucí dámy, tak se ztratila v světelných dumách, že ji nevytrhl ani příchod člověka, jenž se nazýval jejím galantním přítelem. Tohoto názvu požadoval spíše samozvanecky než skromně.

„Pan rada vás uctivě pozdravuje, milostivá paní, a velice rád by vás opět viděl. Chtěl odjeti tyto dny na venkov, ale zdrží se ještě týden na májové slavnosti. Snad prý by vašemu zdraví neškodila projížďka alejí."

Zdvihla zasněné oči.

„Jak dlouho jste tam byl?"

„Dvě hodiny. Byla vám dlouhá chvíle?"

„Nebyla; opravdu však se mi zdálo, že tato ranní chvíle trvala několik dní a jako na jiném světě. Skoro jste mne zarmoutil, že jste ji přerušil."

„Ach, ne tak, milostivá paní! Ztratím se v této síni tak, že mne ani nenajdete."

Skutečně zmizel za jejími zády tak potichu a dokonale, že mohla bez námahy a v malé chvíli dále plésti svůj lehce přetržený sen. Snila dlouho, ale slunce nestojí a změna stínu někdy udiví. Ucítila dotek na rameni.

„Prosím, milostivá paní, sepněte ruce!"

Bez vůle vyhověla rozkazu.

„Tak ne! Takhle!"

Dal jí ruce do žádané polohy. Zdvihla tvář, probudila se a z očí jí šlehly rány. Díval se jí do obličeje s blahobytnou laskavostí a přezkušeným úsměvem.

„Co blázníte?" vykřikla s nevolí a rychle vstala.

„To stačí, děkuji," řekl s úklonou, a po špičkách, aby se kroky tlumily, mizel jako sluha vznešeného domu, obsluhující chudého a směšného hosta.

Ohromena a nevědouc slova stála a chvěla se. Chtělo se jí hroziti, ale šedá, bouřlivě šedá rozvaha ztlumila její hněv, rvouc jí několik roků v této chvíli. Sedla.

Teď si šeptem hvízdal a zdálo se, že se po ní dívá. Třeba zápasiti.

Vstala tedy a šla. A když přišla k oknu, jež osvětlovalo část stěny, na které galantní přítel — —

Zachvěly se jí nohy, i opřela se o roh a ruku zaťala v bok.

Stál na židli a dokončoval kresbu. Otočil se.

„Příteli, tomuhle nerozumím."

„To je přece jednoduché! Správa budov jistě mi za to zaplatí. Přijdou fotografové a reportéři, bude to v časopisech a na výstavách. Jedinečná zvláštnost prvního řádu, dosud neslýchaná! Vypočtěte si všecky výhody a okolnosti, za jakých tato práce vzniká, a to jest jen začátek! Pochopíte, jak jsem vám vděčen, milostivá paní, jak za vaši hrdinskou setrvačnost tak i za to, že mi tak laskavě dovolujete sdíleti se s vámi o ovzduší této ložnice i důvěrnost svých nadějí!"

Uklonil se, a poněvadž byl vyšší postavy a stál mimo to na židli — —

„Vy jste si to už rozmyslil?" řekla po chvíli úžasu jako dobře uvážený rozsudek.

Sestoupil se židle.

„Jsem jen ubohý malíř, milostivá paní. Znáte přece slabosti umělců a vám přece nezáleží na tom, jste-li mi jen vzácným předmětem pozorování. Jsem ješitný a myslím na úspěch a sensaci. Neumím pohrdat životem a užil jsem nemnoho. Ostatně — proč se raději nemodlíte?"

Něco jí zadrhlo hrdlo.

„Nemohu," zaštkala.

„Tak proč nepletete punčochu! Mohla byste ještě uplésti punčochu sedmimílovou, než se ukončí soud. A to zahání zlé myšlenky!"

„To vám říkal předseda senátu?"

„Hm, co! Říkal! Není tak nezdvořilý! Mluvil o vašich kurátorech, o skleníku, o své dceři, o německých tanečních školách, rád by se s vámi shledal a mnoho dam vás pozdravuje. Vaše dceruška prý má vlasy dlouhé až na kolena, stále tak zlaté a kadeřavé, jest nejlepší plavkyně a její fotografie jsou reklamou ilustrovaných listů. Nechtěla se dát fotografovat, ale musila, Jest tak spanilá, že ji zbožňují i mladé

i staré dámy. Ale jest smutna, vaší vinou. Mimochodem — noviny se již o vás přestávají zajímat a jest nejvyšší čas —"

„A co vy, galantní příteli?"

Zamručel dva takty kabaretní melodie.

„Řekněte vlastně, milostivá paní, kdy si vlastně přejete umřít?"

Ale tu se zachvěl vzdor bledé paní silou vzbuzené vůle. Její rty se pohybovaly, až našly úsměv. S tichou závazností a přesladkým úsměvem odpověděla:

„Až po vás, příteli!"

Trhl sebou, ale nedalo mu.

„Tedy blahopřeji ještě k dlouhému životu!"

Obrátil se, aby neměla kdy pozorovati jeho tvář po těchto slovech, a věnoval se své práci.

Plynul den za dnem, galantní přítel visel v pavučinách svých čmáranic na dlouhé a vysoké šedivé stěně, mnohem tišší než pavouk, a mnohdy byl unaven a zchvácen touto ničemnou prací; bledá paní nevěnovala jí téměř ani pohledu.

„Příteli, zdá se, že vás něco sežírá. Bojíte se dlouhé chvíle?"

„Nebudu sedět na židli vedle vás, dokud nemusím," odpověděl se zasmušilou nevrlostí, takže si řekla, že ťala správně.

„Dlouhá chvíle vás k tomu žene!" zvolala vesele; „hleďte, na stole jest revers, podepište, nedbejte mne!"

Šla ke stolu, přinesla bílý arch s několika řádkami, dosti zaprášený, ležel tam asi dlouho.

„Nebojíte se bráti to do ruky?" zeptal se posměšně.

„Ne, už jsem si zvykla. Hleďte, venku by vám bylo lépe. Co zde? Nuda unáhlené ctižádosti!"

„Tomu zase rozumím já jako malíř. Chci kresliti vás!"

„Mne? A co jste kreslil až dosud?"

Nabídl jí rámě a vedl ji ke stěně. Pozoroval rychlé změny v jejích očích.

Byla to zajisté práce uspokojivá. Obyčejnou tužkou na stěně, natřené okrem, byl vykreslen dlouhý pás obrazů jako krajka. Ráz jejich byl pitvorný a vytékal z nich tak přesycený roztok jedu, že se zdálo, že škraloupy z krystalů vyteklého jedu se odloupnou ode zdi vlastní svou tíží i s kresbou a pod tím se objeví konservované maso červených cihel. Byly to výjevy z triumfu spravedlnosti, z průběhu soudu, odsouzení, očekávání a exekuce. Karikatury soudců a spousty figur, jejichž vznešená potvornost a mistrovská směšnost byla téměř svatá. Grimasy odsouzených při všech zastaveních poslední cesty byly přehnány několika výhněmi; sláva, důstojenství, krása, perversní touha, vzdor, pýcha; vilná hanba poslední zkoušky; tělesné

záchvěvy při retrospektivě života, surová červeň i otrocká bledost vzpomínek na to, co zůstalo za hradbou nádvoří. A vnitřnosti! Všecky vnitřnosti v obličeji, do očí zevnitř jámy ústní. A nad tím krása, ostuda, břeskný šprým, vítězná, prodejná sensace, smích k slzám a zase duhy naděje a strachy matematické. Zsinalost, extase a pláč. To všecko mluvilo, syčelo, prskalo, zvonilo a tlouklo z těchto jednoduchých, galantně sprostých, provokativních, sladkých a naivních linií.

„Do čeho jste se to dal? Zahráváte si? Pěkné to jest, ale šílenství jest velice nevkusné, a zvláště, ženete-li se do něho dobrovolně. Koho tím chcete otráviti?“

„Nevěděl jsem o té jedovatosti. Při veselém tanci — nu, cítíte-li jed, nepijte, vylejte to!“

„Povězte mi aspoň, co vás k tomu žene?“

Zamračil se a chvíli přecházel.

„Věru, dříve jsem si všímal minulosti; nyní — ano, velebíme přítomnost; má úžasný pohyb; ještě zbývá budoucnost a tu čekám z vaší tváře.“

Bílý papír se jí zachvěl v rukou.

„Zde, zde jest čisté místo! Pro odpověď, podpis a pečeť. Nakreslete! — Řekněte mi, jak dlouho ještě bude ležeti tento papír na našem stole?“

„Ach, do té doby nebude již místa na stěnách pro moje kresby. Mne jste se ptala, zda mám dlouhou chvíli, a zatím sama se dlouhou chvíli nemůžete dočkat šibenice. Počkejte! Tělo může být oběšeno i po smrti, což jest mnohem bolestnější než mučení živého. Ale doufejte v lidskost!“

„Proč tu jste!“

„Pro vás.“

„Tváříte se, jako by tento revers nebyl přichystán také pro vás.“

„Hm, jsem snad inventárním duchovním mučidlem z ústavu pro výzkumné pokusy, a eksekutoři mne sem poslali jako pomocníka a ako svůdce.“

„Proč hrajete sluhu!“

„Ale dovolte, milostivá, víte, co by nás očekávalo, kdybychom sami si hráli až do konce na pitvorné pány! Nechcete, abych strčil hlavu do kličky jen z galantnosti. Což vy! Objednáte si květiny, napudrujete se, a půvabně se nadnášejíc, jsouc si vědoma všech výhod ženské krásy a elegance a veškeré vyjevené pozornosti publika, rozkošně a frivolně rozčilíte v posledním okamžiku kata i holomky. Ale já? Jsem škaredý kolohnát. A víte, jaké zvláštnosti mívá mrtvola oběšeného muže? Ach, jest to velmi hnusné, třebas mrtvý za to ne-

mohl a třebas to starý Balzac velmi vtipně naznačil v jedné ze šprýmovných povídek —"

Maličkost; v koutě pod podlahou zapištěla myš. Rty galantního přítele se zlobně zkřivily.

„Slyšíte? Ničeho tu není nadarmo! Také kat! Nevíte o čínských mučírnách a o hrnci s krysou? Živíte se nadějemi ráje a tato krysa hubne, aby ztloustla jednou z vašich nadějí. Ale taková smrt jest zase pro dámy velice nevkusná!"

„Jsou tedy lidé opravdu tak laskaví?"

„Přejete-li si, stačí pokyn a pravděpodobně bude takové žádosti vyhověno."

Tu se laskavě usmála, vzala ho za ruku.

„Děkuji vám za všecko, co budete se mnou snášet."

„Ne, ne, milostivá paní! Pojďme na své židle!"

Sedli si proti sobě a dlouho se na sebe dívali.

„Milostivá paní, kdybychom byli chudi, rozumíte, chudi! věřím, že by nebylo nemožno z tohoto vznešeného žaláře prchnouti, ne-li jinak, tedy zázrakem. Ale už jsme příliš vykřičeni a milostivá paní a galantní přítel daleko by neutekli. Kdybychom tedy utekli, pak ovšem by nastal velice rytmický okamžik, kdy bych se před vámi zachvěl a mluvil k vám o vaší kráse, o své lásce, o štěstí —"

Usmívala se tklivě.

„Uvažujme o tom zde! Chcete, abych s vámi umřel pro čest a vzdor. Uvažte, že naše společenství před touto perspektivou sotva by mohlo zůstati bez lásky. Hm, láska lidí odsouzených k popravě způsobem dosud neznámým! Neshoduje se to vše s původním tajemným výpočtem soudců? Víte, jak příšerně groteskní vtipy provádí děs s lidským tělem před smrtí? Co si přejí odsouzenci? večer před popravou, a že všude byly panny posledního milování? — Chacha!"

Práskl do kolen.

„A když to nešlo, běhali po vězení jako šílení a obyčejně jen proto zešíleli."

„Dítě!" řekla přesladce.

Zkrotl.

„Nu?" pravil teskně.

„Pro čest a vzdor! Vy tam kreslíte pro čest a vzdor své karikatury, kreslete i mne, nakreslete i svou víru, své nebe a věčnou slávu v karikatuře, chcete-li — —"

„Ano, ale každý ručí jen sám sobě —"

„Proč mne tedy pokoušíte? Či jest vám úzko? Jsem matka. Jsem zvyklá těšit a konejšit."

„Nevěřte mi, věřte jen sobě! — Anebo nevěřte ani sobě, věřte jen —“

Ticho uťalo poslední slovo.

Pak rostly příšery na zdi; příšery bledé paní, jako by byla hrbatá, bigotní a šilhavě krásná. Šibenice a tváře eksekutorů a diváků, tak vyjevené a ostré, že smích probíhal prudkým děsem a pláčem svrchovaného štěstí. Hrubá a řvoucí komika s ekstatickou jemností se spojovaly v nevídané vyznání víry. I komedie s krysou a hrncem, eksekuce bledé paní před její dcerou s dlouhými, kadeřavými vlasy. Jako turecký buben předehry k frašce. Svrchovaná courtoisie, vignety extasí a ticha, němá smrt, zející ticho. Zívání času. Útoky smíchu, jako by se moře smálo bičujícím katům.

„Co ještě přijde?“ zvolala jednou, když velmi dlouho pozorovala tuto rozvinutou knihu.

„Zasmějeme se příčině, pro kterou umíráme! Ach! Kéž bych mohl dobře zachytit grotesknost toho, pro koho umíráme! Potřebuji jen zjevení!“

„Přepínáte. Nejgrotesknější bude, až se zlomíte.“

Pokrčil rameny.

„Nejsem vševědoucí. Máte snad svoje modlitby díků a chvály, ne? Nu, a já mám tyhle!“

Mrazilo ji z toho jako z dozralého šílenství. Čas ubíhal a příšery rostly jako nekonečná maškaráda ve vestibulu krematoria pro šílence a sebevrahy, kteří se dávají pálit za živa. Některé dny vůbec nepromluvila, ba ani neodpověděla.

„Co je vám?“

„Jest mi teskno, příteli! Nemělo se to státi, co jste učinil. Mám lidské právo smutku. Ale vy toho již necítíte. Snad jste dotrpěl.“

„Myslíte, že už dávno jsem se zbláznil? Rozum jest náramně obchodní věc a pozná se jen, když se uzavírá smlouva!“

Ten den přišel. Přišli zástupci a vyjednávali o revers. Galantní přítel vnucoval bledé paní péro do ruky.

„Račte, milostivá paní, podepsat! Odpoledne už si vyjedeme volně do aleje.“

„Proč nepodepíšete sám?“

„Dámy mají přednost!“

„Děkuji,“ pravila, vracejíc zástupcům revers bez podpisu.

„Ale dovolte, milostivá! Tohle přece nejde! Jak se můžete opovážit žádat od mé galantnosti, abych se k vůli vám nechal veřejně skalpovat nebo oběsit?“

Udivení zástupci mu podávali nedůvěřivě revers.

Odmítl rozčileně.

„Hrůza! Hrůza! K tomu mne nutí dáma! Něco takového!"

Přecházel. Pak kynul čekajícím, aby odešli.

„Toužíte po vyjížďce? Myslím, i kdybyste podepsal, že už byste nevyvázl. Na to jste ve svých výpočtech zapomněl. Považte, jak by se smáli, až by jim ti dva muži přinesli naše podpisy, a jak by se ještě více smáli, až by viděli naše vyjevené oči v hodině, kdy přijdou pochopové! Chápete? Tu radost jsme jim vzali. Nakreslil jste také tuto možnost ve svém cyklu?"

Galantní přítel blaženě vydechl.

„Těší mne, moje milovaná, že jste se tomu naučila a že už začínáte chápat, jak ještě teď vás mohu napálit."

Připravovali se na cestu.

„Hm," bručel, „nikdo se nás neptá, v kterou hodinu chceme nastoupit cestu. To tak bývá. K útoku se obyčejně alarmuje ze spánku, když prší a je bláto. Do vězení se člověk dostane obyčejně, když má chřipku, hostec nebo záduchu. Kat ho budí ve chvíli, když by nejraději ještě aspoň hodinu sladce spal, a na stupátko musí právě ve chvíli, kdy ho rozbolí zub nebo když mu smítko padne do oka. Možná, že nás nechají čekati ještě tři roky po smrti."

„Nejhorší by bylo, že pak už byste neměl co malovat," usmála se bledá paní.

Ale v tom vstoupil sbor a obřadně, velebně předčítal rozhodnutí. Bylo to dlouhé a neúčinné. Přicházeli holomci. Tu se bledá paní ohlížela po svém příteli, na rozloučenou. Lekla se, až zavrávorala. Stál u stěny a čmáral. Rychle, zuřivě, nelidsky čmáral a nestačil se ohlížeti po všech přítomných, aby je mohl zachytit v poslední chvíli s příšernou přesností. Jeho pohyby a pohledy byly opičí, byly nelidské, byly až ďábelské. Ale tu již byla odváděna. Ještě ve dveřích se ohlédla, a co spatřila? — Galantní přítel velikými, hrubými čarami kreslil silnou grotesku její statečné odevzdanosti v tomto okamžiku východu ze dveří. Vyšla bez rozloučení a nevěděla, co přijde. Zatmělo se jí v duši a svolávala úzkostně svou vůli.

Co bylo před ní a okolo ní, to jí nezajímalo; jen co bylo za ní — to se zdálo přerváno, divně; ale nechtěla souditi.

Jak se však podivila, když u stupňů ji dohnala druhá část konduktu, která měla tuze na spěch. Náhle galantní přítel předstoupil, uklonil se jí a řekl:

„Šťastnou cestu!"

A obrátiv se k dozorcům, kteří snad nechtěli připustit libovolných změn programu, dodal:

„Dámy mají přednost!"

Co následovalo, tomu se již nedivila, ani na to zvlášť nemyslila. Stála již na posledním stupni žebříčku a bylo jí obrátiti se. Tu viděla svého přítele v téže situaci. Oči její se vyjasnily poslední září, tvář se zaskvěla, ústa se jí pootevřela tajemným hnutím; ano, její oči utkvěly kdesi s vděčností. Také on hleděl na ni.

Ale v posledním okamžiku se jeho obličej a všecko, všecko zkroutilo v poslední, úplně poslední grimasu. Poslední kousek, mistrovský! Karikoval vlastní tvář její naděje v této chvíli. — A spatřiv v jejím pohledu, že pochopila a že se mu kousek zdařil, vyprskl nevázaným, upřímným smíchem, který se zadusil až v dlani katově.

Mrtvola bledé paní měla v očích slzy, snad také smíchu.

Byla to poprava, při které se smáli soudcové, publikum, kati, a nejvíce se smáli odsouzení.

PETR KŘIČKA:

Z NOVÝCH BÁSNÍ.

NOVINA.

V chaloupce každé kolem po horách
světýlko plálo skrze metelici.
A v kraji jaký vzruch a chvat a spěch!
Z půlnočních lesů, z jihu, od východu,
s hor, za něž právě srpek zapadal,
spěchali sněhem, cestou necestou,
tam, kde pruh světlý půlil mlhu sněžnou,
kde divukrásné zpěvy zněly, hudba,
dud, housli, píšťal, bubnů víření.

Bujaře duněl cupot veselý
dřeváčků dětských po umrzlé pláni.
Již zašel měsíc, a jich šlépěje
zářily ve tmě, než je zavál sníh.
Byl v hlase mužů jásot ztajený,
v žen slovech, větrem unášených, slzy.
Pravili, že se radost narodila,
že vykveť její kvítek spanilý
z života čistého ...

DÍTĚ A OVEČKA.

Hluboké lesy, spite, spite ...
Neuvidíte, neuslyšíte!
Ovečko, tiše, přitul se blíže,
převeliká je srdéčka tíže.

Ovečka krotce pokleká,
k prsům se tulí člověka.
Očima bezelstnýma hledí,
ničeho neví, ničeho nedí.
Ani se nediví, ani se neptá,
odkud že slz ten bohatý proud.
Neví, že srdce šeptá si, šeptá:
Odpočinout... Odpočinout...

PRO HUDBU BEZE SLOV.

Jako každý člověk přišlas na svět, umřeš.
Jako každý člověk dobrá jsi i zlá.
Potkáš-li mne ještě, prostě mimo přejdeš,
snad jen hlavu schýlíš, snad se zasměješ.
Všemi pohanami ponížil jsem tebe,
hořem beze jména každou vykoupil.
Možná, na kraj světa že tě půjdu hledat,
možná, nikdy již znát nedám ti: jsem živ.
Neodpustí snad a zahyne mé srdce,
lidským soucitem snad zaštká nad tebou:
Do hodiny smrti ty v něm živa budeš,
do hodiny smrti ve tvém mrtev jsem.

SMUTNĚJŠÍ SVĚT.

Co je za uzamčenými vrátky?
Konec pohádky... Konec pohádky...

Zmátla se duše, neuvěřila.
Hora se před ním rozestoupila.

Do hory vešel. Šel a šel.
Nikdo již o něm neslyšel.

Ani vstoupil-li na nebesa.
Ani zbloudil-li v hluši lesa.

Snad najdou lidé srdce moje.
Není to srdce, škeble to je.

V raněné škebli perla bývá.
Ta tichou, tichou záři rozlívá.

Tišší než houslím požalování.
Než úsměvem na vždy sbohemdání.

SERGĚJ MAKOVSKIJ:

KRÁSA SLOVA V DOSTOJEVSKÉM.*)

Buffonu připisuje se výrok: „Styl — toť člověk.“ Buffon řekl vlastně: „Le style c'est de l'homme,“ t. j. sloh, slovo spisovatelovo, toť tělo z těla spisovatelova.

Dostojevskij plně potvrdil tuto pravdu. Více než kdokoliv jiný psal sebe, a v každém jeho slově zvučí nenapodobitelný zvuk osobnosti.

Zda není podstata umělecké krásy právě v tomto zvuku? A zda je možno říkati, že Dostojevskij přezíral sloh: částečně proto, že neměl času, spěchal, že nedonosil formu a částečně proto, že myslitel byl v něm silnější než umělec, že „uměleckými přednostmi vyprávění nevynikal“, jak poznamenal v roce jeho smrti životopisec Dostojevského v „Učených zápiskách kazaňské university“, mluvě o poměru Bělinského k Dostojevskému?

Názor tento sdílí i teď mnoho lidí.

Všichni uznávají geniálnost Dostojevského — ale krása?... to je něco jiného — Puškin, Lermontov, Gogol, Turgéněv, Tolstoj...

Což může býti něco geniální a ne krásné? Nemůže! Všecek nesouhlas v názoru pochází odtud, že krása jest pojem mnohoobsažný, a že krása v Dostojevském jest osobitá jako všecko v něm. Nevlídná, nesouladná, — „strašná a hrozná“. „Proto strašná,“ praví Míťa Karamazov, „že jest neurčitelná, a určiti jí nelze, neboť Bůh klade toliko hádanky. Zde břehy se sbíhají, zde všecky protiklady žijí pospolu.“

Tak cítil Dostojevskij. I on se uměl nadchnouti „harmonií“ jiných vyvolených (jeho puškinismus je toho dokladem), ale jeho Musa byla přísná a pravdymilovná až do muk, vždy stavějíc „tmu nízkých pravd“ nad „klam vyvyšující nás“.

Dostojevskij nenáviděl lež. Nenávist ke lži — toť jeho spisovatelský nerv. „Především vystříhejte se lži,“ praví, „duše zachvacující“ starec Zosima. „Stopujte svoji lež a pozorujte ji v každou hodinu, v každou minutu.“

Lží byla Dostojevskému i každá „krása“ v literatuře, nezdůvodněná smyslem. Samolibost spisovatelovy věty byla mu nenávistna. Vždyť i na Turgéněva se částečně horšil za jeho Flaubertovské esthetství, byť i nazýval jej „nejumělečtějším ze všech ruských prosateurů“.

Ale což krása nebývá nekrásná? Krása Dostojevského spočívá v hlubokém souhlase mezi výrazem a objevovanou podstatou, v ži-

*) Řeč proslovená na slavnostní schůzi „Svazu ruských žurnalistů“ v Praze v den stého výročí narozenin Dostojevského.

votnosti — bezpodmínečné, trpké, žádnou „poesií“ neuhlazené, bez příkras, bez masky. — On sám takto definoval pojem krásna: „Jak pozná se uměleckost díla? Tím, že vidíme souhlas, co možno úplný, mezi umělcovým zámyslem a formou, v niž byl vtělen. Řekněme ještě jasněji: uměleckost, na příklad u romanopisce, jest schopnost tak jasně vyjádřiti v osobách a obrazech románu svoji myšlenku, že čtenář, přečetší román, chápe myšlenku spisovatelovu tak, jak sám spisovatel ji chápal, skládaje své dílo („Vremja 1861“).

V slohu Dostojevského tato pravda souhlasu mezi myšlenkou a vyjádřením jejím vystupuje tím zřejměji. Jeho věta bije do cíle, neohlížejíc se, neparadujíc ani slovesnými obrazy, ani hudbou rytmu, jest však obrazná, vnukavá do hypnosy, podmaňuje svým úsilným tlukotem. I slovo jeho jest jaksi neobyčejně dopovídající, naveskrz určité, horoucí, výrazné, a ani v nejmenším nevyzdobené. Je to vskutku slovo

z plamene a z ducha zrozené.

V Dostojevském není téměř líční přírody. Není krajinář, zajisté není (a my tak jsme rozmazleni literární krajinomalbou). Člověk, duše lidská jest pro něho oslepující centrum pozornosti, jež vymycuje téměř vnější svět. I na vnějšku svých hrdin zřídka, zřídka se pozastavuje. Za to chtěl-li osvětliti — z hlubiny poznání — prostory rodné přírody, dojal-li se výtvory božími, pak — jaká slova!

Vzpomeňte na vypravování Lebjadkiné v „Běsech“ (Šatovu) o jejím životě na jezeře: „Leckdy vyšla jsem si na břeh k jezeru: s jedné strany je náš klášter a s druhé naše ostrá hora, tak jí také říkají hora Ostrá. Vystoupím na horu, obrátím se tváří k východu, padnu na zem, pláču, pláču a nevím, jak dlouho pláču, a tu nevím o ničem, neznám ničeho. Vstanu pak, obrátím se, slunce zapadá, takové veliké, pyšné, báječné — rád se díváš na slunce, Šátuško? Je mi dobře a smutno. Obrátím se znovu k východu, a stín, stín od naší hory běží daleko po jezeře jako střela, úzká, dlouhá, dlouhá, a tam, na verstu daleko, až u samého ostrova v jezeře přeřízne ten kamenný ostrov, tak jak jest, a když jej vejpůl přeřízne, tu slunce docela zajde, a všecko kolem pohasne.“

Ale pro Dostojevského nicméně nejsou příznačny tyto slzy vzrušení před přírodou-krasavicí, před volnou boží zemí — příznačna pro Dostojevského jest „hrozná“ krása města, petrohradských uliček, „mokrého, skoro žlutého sněhu“, všedních dnů přírody-macechy v hodiny lidského neklidu a ochablosti. Hle úryvek z „Dvojníka“, líčení bouřlivé noci na Fontánce, v němž síla slovesného výrazu dosahuje neobyčejné ostrosti:

„Noc byla strašná, listopadová, mokrá, mlhavá, deštivá, sněživá, těhotná píštělemi, prostuzeninami, zimnicemi, zápaly, horečkami všech možných druhů a způsobů, slovem všemi dary petrohradského listopadu. Vítr vyl v pustých ulicích, vzdouvaje černou vodu Fontánky až nad kruhy a dorážívě otřásaje tenkými svítilnami na nábřeží, které zase se své strany odpovídaly na jeho zavytí teninkým, pronikavým skřipotem, což tvořilo nekonečný, pisklavý, dráždivý koncert, velmi dobře známý každému obyvateli Petrohradu... Pršelo a sněžilo zároveň... Uprostřed nočního mlčení, přerušovaného toliko vzdáleným rachotem povozů, vytím větru a skřípáním svítilen, bylo slyšeti unylé chlístání a hrčení vody, stékající se všech střech, podjezdů, žlabů a okapů na žulovou dlažbu chodníku."

V dialogu i samomluvě neméně než v líčeních slovo Dostojevského vždy prorývá se bezprostředně z ukrytých zřídel citu, nepřibarveno, nezastřeno, a z něho probleskuje duch mluvčího. Zda toto není krása? Ne vybranost, ne esthétství propracovaných tvarů, ale rovněž mistrovství, a jaké ohnivé! Forma do běla rozpálená. Nelze se dotknouti. Sžehuje. Zde v této kráse, začasté jakoby beztvaré nebo nedoformované, v kráse roztrhávající formu jako roztavený kov, vskutku „všecky protiklady žijí pospolu". I blahoslavenství, i něha, i netvorstvo, i největší podlost a nízkost.

Aby pravdivě a věrně zobrazil podlost a nízkost, Dostojevskij zúmyslně protahuje řeč, opakuje se, šišlá, bez konce klopýtá; jeho stránky jsou plny únavných „abych nezapomněl", „nu, tak tedy" a „nu", „vždyť", „možná", „zkrátka" atd., dráždivých **s** s jeříkem na konci slov, galicismů z čeledníku, neslušných přezvisk, zdrobnělin, převratů věty, přeseknutí, jež nešetří trpělivosti ani vychovanosti čtenářovy. Jemu jsou nutny tyto šlehy, tyto zkrouceniny řeči, tyto „mizera", „chenapan", „pah!" „punkty cti", „fokusy—pokusy", „paškvily", „galantnosti", „superflu" jako údery býkovcem. A v těchto všednostech a chorobách slova, jako v choré paysaži petrohradských předměstí je strašná fantastičnost ubohosti.

„V Petrohradě jsou podivná zákoutí," — praví autor „Bílých nocí"; „v tato místa, zdá se, nesvítí totéž slunce, které svítí na všecky ostatní lidi v Petrohradě; sem se dívá jakési jiné slunce, nové, jakoby zvlášť objednané pro tato zákoutí, a svítí na všecko jiným, osobitým světlem. V těchto zákoutích jako by žilo se docela jiným životem, nepodobným tomu, který kypí okolo nás, nýbrž tím, který existuje snad v nepovědomém „království za devaterými horami" a nikoli u nás, v naší vážné, tak vážné době. A život tento jest směsí čehosi čistě fantastického a horoucně ideálního a zároveň, běda!, kalně prosaického a obyčejného, neřku-li k nevíře ničemného."

Abychom pocítili krásu **tohoto** slohu Dostojevského, osvětleného „jakýmsi jiným, osobitým světlem", jest nutno vzdáti se úzce esthetického měřítka. Veršů tímto slohem dle všeho psáti nelze. Ale krása není toliko ve verších. Arci ve verších „k nevíře ničemné" prosaismy jsou opravdu nepřípustny. Ale „schválné" prosaismy v prose Dostojevského jsou až do úzkosti, až do velikoleposti životné a proto umělecké. Zaměňte je jinými slovy, zušlechtěnějšími — a kouzlo výstižnosti vyprchá. Jako nelibozvuky v hudební harmonii slova ta odpovídají těm duševním zlozvukům, jimiž třeba rozbolniti, aby přesvědčily.

Dostojevskij není nadarmo jasnovidcem ponížených, uražených a zoufalých. Aby vyslovil **jejich** muky, aby vyhledal mezi nimi — tra la perduta gente — člověka, vyšší rodovou třídu lidského vše vykupujícího utrpení, užívá rozdvojených přeryvů „čistě fantastického", „horoucně ideálního" a kalně, ničemně prosaického, jako den podivných zákoutí Petrohradu, „nejusmyšlenějšího města na zeměkouli".

Ještě slovo, jež osvětlí sloh Dostojevského. Jest hluboká reálnost v usmyšlenosti, reálnost toho souběžného bytí, v němž zmítají se naše sny za bdění — celá prosa ducha s této strany rozmezí. Odtud, z této „ošklivé věčnosti", ze svidrigajlovské „lázně s pavouky", pocházejí vidiny Dostojevského, i jeho filosofující Smerďakov, i jeho čert „s obličejem lokaje", i svody šílenství i rozkoše mravních muk.

Kterými jinými slovy mohl by mluviti o pravdě svého „příliš jasného poznání", o běsovských či božských, zároveň božských i běsovských propadech myšlenky a citu kamsi do „nepovědomého království"?

Nenaslouchejte, je-li tato tragická lyrika vám nedostupna. Ale je-li dostupna, uznejte veliké **umění** spisovatelovo. „Vám se ošklivi poslouchat mé podloučké sténání?" táže se hrdina „Zápisků z podzemí". — „Nu, ať se ošklivi; a já vám hnedle spustím ještě ošklivější rouladu... Nechápete ani teď, pánové? Ne, zřejmo, že jest třeba hluboko se dorozvíti a dopoznati, aby bylo možno chápati všecky zákruty této rozkoše. —"

Pochopiti Dostojevského znamená smířiti tyto „zákruty" s nekonečností jeho lásky, s křesťanskou prozářeností jeho přijímání světa, jež ovládne jím v okamžicích, za které byl ochoten dáti život.

V jednom z takových okamžiků, nebo přesněji, vzpomínaje na jeden z nich, napsal tento úryvek ze sedmé knihy „Bratří Karamazových":

„Aljóša nezastavil se ani na podjezdě, nýbrž rychle sešel dolů. Plna nadšení duše jeho dychtila po svobodě, prostoru, šíři. Nad ním

široko, neobzírně klenula se nebeská klenba, plná tichých, zářících hvězd. Od nadhlavníku k obzoru štěpila se nejasná ještě mléčná dráha. Svěží a do nehybnosti tichá noc oblehla zemi. Bílé věže a zlaté báně chrámu blyštěly se na tyrkysovém nebi. Podzimní, čarovné květy usnuly do jitra. Tišina pozemská jako by slévala se s nebeskou, tajemství země s tajemstvím hvězdným.

Aljóša stál, hleděl, a náhle jako podetnut padl na zemi."

Aljóša Karamazov líbal zemi z nadšení nad její božskou krásou — rodnou, ruskou zemi s azurovým nebem a zlatými báněmi chrámu.

I my v tento den pocty památce našeho velikého spisovatele, i my všichni pokloňme se ruské zemi a líbejme prach veliké naší Vlasti, jež stvořila pro všecek svět Dostojevského, jeho slovo a jeho krásu.

(Z rukopisu přeložil P. K.)

JOSEF HOLÝ:

BOLEVEC.

(Na pomník obětí boleveckých.)

Maminenko má milá,
co to zlého zrobila
ta má sirá hlava,
že tu dokonává.

Kvetla jabloň na stráni,
zuťali ji katani,
naše radost mladá
do věčnosti padá.

Pro císaře, pro krále
sehnali nás zoufalé,
ubití tu spíme,
spravedlnost dříme.

Na kopečku u lesa
země volá, nebesa:
Mrtví právo vloží
na živý soud boží.

Hlavu starou nechylte,
za mnou tolik nekvilte:
umřel pro maměnku,
za tu svoboděnku.

RUDOLF MEDEK:

NOC V CHARBINĚ.

Jaké smutné, horké a vypražené dny!

Ale čínští vojáci, pouliční policie, jež nyní ovládá znovu ruský kdysi Charbin, stojí nepohnutě ve středu ulic tohoto podivného města pod sveřepým sluncem, které nezná slitování. Tak vidíš je rozestaveny, jakési modré kolíky, jimiž inženýr trasuje, vyměřuje jakási místa.

Jejich tváře jsou vysušené, hnědé spíše než žluté, jejich oči hledí nehybně jako oči jejich buddhistických model v chrámech. A když zlomyslný československý šofér prudce a těsně projede vedle nich, vidíš, když se ohlédneš, že se modrý vojáček nepohnul, ba že se ani za tebou neobrátil.

Nuže, Charbin je tedy čínský.

Nezůstalo kromě ruských spekulantův a několika emigrantů nic z bývalé pyšné ruské domoviny v Mandžurii. Ruského izvozčika nahradil čínský; Číňané tedy potichu přišli zase ke svému, zapomínajíce ovšem neustále, že malý Makaki, všudypřítomný Japonec, je rovněž zde — a je ho zde všude plno.

V těchto strašlivých červencových dnech, kdy vzduch je suše horký, že máš pocit, kterak sedíš od rána do večera v sudatoriu a bez konce se potíš, nelze žíti na těchto vypálených, prašných a únavných ulicích. Ve dne spíš, piješ chvílemi při probuzení ledovou limonádu a těšíš se dětinně na večer, kdy se vzduch přece trochu ochladí a dá ti možnost se projíti a nakonec povečeřeti v některé z rozsáhlých restauračních zahrad, kde hraje hudba. Zde pojednou uvidíš takovou záplavu lidí, kteří jako myši na lov vylezli ze svých denních děr, oblékli svoje nejlepší šaty a promenují zde při melodiích ruské nebo japonské hudby.

Tento podivný, smíšený svět, jenž tě náhle obklopí, má velmi mnoho velkosvětského půvabu v sobě. Celý den mrtvé, vyhaslé ticho — a nyní, v této pro tebe poněkud tesklivé chvíli tolik světel, tolik hudby, tolik šumu a barev a roznícených, dychtivých lidských očí, jež vesměs volají: Žij! Raduj se! Daruj rozkoš!

Je to jakýsi temně rudý večer, světla lampionů tak diabolicky planou uprostřed indigové noci, ženy se tak vyzývavě usmívají, provokujíce nestoudně svůj osud; je to danse macabre, divoká saturnalie, tanec na lebkách; neboť za tím vším je Rusko.

Vůkol vše páchne krví a požárem.

A okolo mne prochází Japonečka ve svém pestrounkém oděvu, makový květ či cosi podobného, její malé šikmé oči tiše plovou v nalíčeném, nehybném obličeji, voskovém a mrtvém!

A okolo mne se mihne tančivým krokem a nesmírnou gracií obdařená Ruska, plavá, veliké modré oči, veliké modré oči!

A Italka, žena důstojníkova, jejíž krajané, malá posádka na kterémsi vladivostockém mysu, tě rádi pozvou na číši spojeneckého vína, jíž vyprazdňuješ „na bratrství“ do bílého rána. Jak je jí v Charbině?

A Francouzky! Jsou zde též, ženy a dcerky důstojníků francouzské misse, neboť znáš-li zem, kde by nebylo francouzské misse? Jak je jim v Charbině?

A konečně Američanky! Jakési exportní americké ženy, nepříliš vábné, vesměs nějak uniformované, opatřené spoustou různých odznaků na čepičkách a na oděvu! A především jejich boty, špičaté jako středověké sandály, dlouhé a takové nějaké obtížné zraku a náročné!

To jsou hlavní typy. Ale kolik je zde ještě Gruzinek, Židovek, Tatarek, Řekyň, Polek, Ukrajinek, kolik žen z onoho velesvěta, jenž se nazývá Rusko!

Tedy opět Rusko!

Ano, je naléhavě zde, nyní stojí celé přede mnou, tak jsem je viděl za ta léta.

Andrej Vladimirovič, s nímž jsem se včera seznámil, ruský klavírní virtuos, který zde čeká na možnost odjezdu do Šanghaje, béře mne pod paždí a vede mne ke stolkům pod verandu, zve k večeři. A zatím co objednává různá jídla, vodku a láhev zázračného kachetinského vína, jež podivným osudem se octlo na naši radost i zde v Charbině, uprostřed záplavy importovaného zboží evropského všeho druhu, já (proč jen jsem dnes tak velice, tak velice zádumčivý?) vzpomínám.

I vzpomínám, kterak jsem přišel do Ruska — i myslím na to, kterak odtud odcházím.

Již čtyři roky putuji — a putuji stále na východ. Snad nakonec doputuji do své vlasti jako důkaz, že země je kulatá.

Proputoval jsem tedy od hranic haličských, od rozstřílené staničky Husiatyna přes Kyjev, ba i přes Petrohrad a Moskvu, přes Penzu, Samaru, Ufu, Čelabinsk, Omsk, Irkutsk až sem do Charbinu, velikou, svatou ruskou zemi. Všude mi dali chleba i nocleh, nejvýš se jen zeptali, ze které jsem gubernie. A řekl-li jsem, že jsem Čech, tu mnozí pokývali hlavou a pravili:

„Tak, tak! To my známe! To je černigovská gubernie. Daleko, daleko, holoubku!“

A usmáli se na mne, rukou potřásli, papirosky nabídli a dodali: „Ničevó.“

Dobrý Bože, jaká je to jiná země, než o jaké snilo naše slavjanofilské srdce kdysi.

Pamatuji se, kterak oné noci, kdy jsem opustil rakouské zákopy a přešel jsem — k „nim“, srdce se mi zastavilo a duše se rozsvítila štěstím, když jsem slyšel zvolání první ruské stráže, jež na mne narazila:

„Kto tut govorit?“

Pamatuji se, že jsem se chtěl vrhnouti tomuto vojáčkovi na prsa, vrhaje se tím na prsa matky Slavie, neboť tak probuzensky pěkně jsme tehdy snili a mluvili.

Byla noc, ale druhý den ráno, když jsem si „je“ prohlížel, slyšel jsem, že tento je Tatarín, onen Gruzín, tam ten Lotyš, jiný Polák, Žid, Švéd, Fin, Litvín, Ukrajinec, Čerkes, Kabardinec, Čečenec, Tekinec, Armén, Řek, Turek, Němec, Burjat, Čuvaš, Baškir, Sart, Kirgiz, Mordva, ba i Čech.

Snad bych, vrhaje se na prsa matky Slavie, vrhl se na prsa Židova nebo baltického Němce.

A pak to šlo: „Kdy už bude mír?“

„Omrzela vojna!“

„Němci jsou také lidé!“

„I Rakušáci jsou lidé! Tolik a tak rádi se všichni vzdávají. Maďaři jsou nepříjemní — ale také lidé!“

„Co nám udělal dobrý car Franz Josef, staříк?“

„Vilém je potvora! Ne německý národ — to on všechno!“

„Oj, jaký žal, zabíjeti lidi!“

Celý ten další život v této podivné zemi!

Toho putování za myšlenkou! Těch snův a nadějí, dnes rozkotaných a vyhaslých!

A tak šlo vše rána na ránu, postupně dolů a dolů.

Vzpomínám na staříka Korďukova, generála, velitele divise, kam jsem po prvé přišel jako přidělený československý voják. Polozbořený zámek ve východní Haliči — štáb divise. Přijíždím večer na koni, utrmácený, celý jako rozbitý. V zámku hraje hudba. Hraje směs z „Oněgina“. Seskakuji s koně a vstupuji na prostornou chodbu. Voják mne vede do kanceláře. V kanceláři nikoho není. Čekám. Posléze přijde vysoký důstojník — krasavec s licousy, připomínajícími licousy Alexandra I., ruského cara. Kozák. Vítá mne srdečně, líbá mne na tvář a čpí vodkou.

„Znamenité, holubčík, znamenité!“ stále opakuje.

„A nyní ke generálovi. Chce vás vidět. Má dnes narozeniny. Proto ta hudba!“

Proto ta hudba! Kdyby Němci, kteří jsou sotva tři kilometry odtud, viděli, co se děje... A s druhé strany ta velikolepá bezpečnost, klid, úplná nepřítomnost jakékoli nervosy! A vím, že kdyby tito zde byli napadeni, zmocní se jich náhle jakési hrdinné třeštění a budou se bíti, hlava nehlava.

Starý Korďukov mne vítá a musím mu povídati o Čechoslovácích. Žasne!

„Nikdy ani netušil!“

A po chvíli, kdy my všichni, sedící za dlouhým stolem, zmáháme statečně vodopády vodky, vína a šampaňského, generál se zádumčivě

podívá na číšku vodky, jež stojí před ním, popadne ji prudce a vypije rázem — načež praští sklenkou ze vší síly o zemi a zahořekuje:

„Dnes rok jsem mohl vzíti Břežany — kdyby ona, proklatá... A to Němci, psí synové, se zakopali náhle, mezi tím, co jsem nařídil oddych a oběd. I byl konec pronásledování. A ona, proklatá!"

Stařík zaslzel. Klavďuša, náš Kozák, a jak vidím, generálův milec, přiskočí a políbí staříkovi ruku.

„Ne tak, Klavďušo, nu, polib mne na bratrství. A šampaňského podati všem. Se všemi vypiji, se všemi. I Čechoslováci ať žijí. Braťa, hurrá Čechoslovákům! Tuš! Ať hrají tuš! Československou hymnu! Cože — že jí neznají? Zítra ji budou znáti, rozumíš, kapelmeistere, zítra. Nu — a tedy ruskou hymnu! „Bože, cara!" Nu, vstát! Na zdraví našemu velikému Hosudaru Imperátoru Nikolaji Vladimírovičovi Druhému! Hurrá!"

Vyšel jsem po chvíli ven. S fronty bylo slyšeti ojedinělé výstřely z pušek, v dálce kdesi duněly temné dělové výstřely; občas kdesi na západě se osvítila část oblohy raketou.

Němci se nepohnuli. Ale což, jestli se jednou pohnou!

Tolik stařík Korďukov vpředvečer revoluce kdysi v září 1916, několik dní před tím, než Miljukov v Hosudarstvenné Dumě pronesl první zápalnou řeč.

A potom, na jaře 1917, vše náhle jako splašená trojka se kamsi řítí, v jakési neznámo po nepřehledné stepi krve, smrti a hladu.

A konečně i my...

Chtěli jsme splatiti Rusku velikým činem živitelnou naději, jíž z něho čerpalo naše plémě po věky.

Dnes místo v Moskvě sedím v Charbině a pozoruji mdle Andreje Vladimíroviče, horlivě disputujícího s číšníky.

Vím nyní, že je konec. Že došly síly.

Likvidovali jsme velikou epopeji, báseň o hrdinství, o níž možno říci, že nevíme, zmůže-li se záhy náš rod opět na něco tak silného, odvážného, velikého.

Je mi hořko, vida torso díla, jež nebude nikdy dokončeno.

Nad dějinami věkův a plemen bude toto torso mluviti o veliké odvaze, jež nedošla cíle. O veliké pouti za dějinným Činem, jež se náhle ztratila v pralese.

V pralese lidské malosti, šalby a slabosti.

Jako zakřiknuto tajemnou hypnotickou silou, tak ustrnulo heroické gesto ve vzduchu. Našemu rodu zůstane pouze poučení, že kdysi chtěl býti z největších a nejodvážnějších, že chtěl velikosti a že na okamžik se cítil dosti silen k tomu.

A zatím nyní jsme likvidovali.

Likvidovali jsme svůj rozmach, svůj světový čin a slávu, svou koncepci nového Slovanstva, nového světa, nového života.

Likvidovali jsme nejsilnější gesto našich nových dějin.

Likvidovali jsme nejkrásnější stranu světové války; my jediní měli jsme odvahu postaviti se proti nejkrvavějšímu švindlu světovému, proti nejhanebnějšímu projevu nepřemožitelné lidské hlouposti, chtějíce přemoci zmatek, zvíře a chámu, chtějíce vyvésti ruského člověka, i sebe i snad celý svět z temnoty pudů, hmoty, rozvratu a hnilobného tlení. Vyvésti jej z mrákot chiliasmu a stanouti pevně na tvrdé půdě víry ve věčný organický život, což jest vývoj, růst, podnikání, živá, radostná a hybná soutěž, veselý Marathon lidstva usilujícího o vyšší a silnější typ člověka.

Jak zvláštní! Líný, nepohyblivý, zmongolštělý kmen Velikorusů, kdysi obývajících krajinu kolem Moskvy provrtal si nicméně cestu, až sem, podivuhodnou cestu z centra Ruska až ku břehům Tichého oceánu — i ovládl rozlehlá území a podmanil nesčetné kmeny sibiřské.

Jaký mocný imperialistický pud je v tomto národě, jenž jindy by nejraději rozdal sám sebe, aby zachránil „člověka“ nebo „lidstvo“. Jest jakýsi mocný, jednotící pocit rusství, rusství anacionální a teritoriální, jehož sugestivní moci podléhají všichni ti Gruzíni, Kabardinci a ostatní národové, při čemž Rusové sami snad si ani neuvědomují, že tato Sibiř, onen Turkestan, Polsko, Finsko atd. je vlastně velikolepá kořist, již oni dětinně považují za dávno ruskou zemi.

Jest v nich cosi sveřepého, starodávného, pohanského. Jsou to naivní obyvatelé, kteří podmaňují nějak citem spíše než vůlí. Kterak se liší od nás všech západníků! To nejsou Římané, ani Anglosasové, organisující stát a kolonie. Sami o sobě často říkají, že jsou Skythové. Jest v nich podivná, divoká a surová síla stepních hord vedle bezměrné pokory a svatosti. Tato duše je spektrální od barvy Boha až do barvy Ďáblovy. Od modři nebes nad Turkestanem, Krymem a Kavkazem až do jasu polární záře. Je v ní duše Evropy i světa, o němž se zeměpis nedobře vyjadřuje.

Od Baltu do Tichého oceánu! Od Černého moře k mořím ledovým. Od tygra, žijícího v džunglích ussurijských až k polárním liškám Kamčatky.

A přece — jací tu jsou podivuhodní lidé!

Kolik lidského tepla jsi zde pocítilo, rozumné a matematické srdce Středoevropanovo? Kolik lásky k člověku, kolik snův o vyšším a lepším životě, jaká závratná schopnost obětí!

Odjíždíme od nich, vědouce, že nikdy jsme nikoho tak nemilovali, jako je. Jsou nebezpeční ve veliké své moci, jež jim tak podmaňuje srdce. Jejich země, jejich život, jejich úsměv, pohled očí a

*

stisk ruky jsou silné věci, na něž se nezapomíná po celý život. A tak my do smrti nezapomeneme na ukrajinské vesnice, kde jsme spali mezi mužíky, na ukrajinské gogolovské noci, kdy jsme chodívali po stezkách lučin s jejich překrásnými ženami, nezapomeneme ani nevlídných a žalostných zákopů, kde jsme rozmlouvali s bradáči z dalekých gubernií sibiřských, i s jinochy sotva ojíněnými prvním chmýřím, jež si přinesli na frontu od Tveru, Pskova, od Moskvy, Astracháně, s lidmi, již měli oči modřejší než je obloha nad Tamerlanovým hrobem v Taškentě, i s těmi, kdož měli oči teplehnědé jako jsou oči sobů, losů a hranostajů.

A tak jsme viděli v duších těchto lidí nebe i peklo. Lásku bez míry a hranic — a nenávist a divokost zvířete, požírajícího svá vlastní mláďata, Aljošu Karamazova i Smerďakova, svatost i podlost.

Žili jsme mezi nimi leta, viděli jsme je na hlučných ulicích i v palácích Moskvy a Petrohradu, na rolích okolo Kyjeva, na rybolovu na Volze, na lesních pracích v Uralu a v Sibiři — a nicméně jejich pohyblivá a tvárná duše unikala našemu hlubšímu poznání. Kterak s úžasem jsme hleděli na jejich včerejší srdečnost a dnešní nevlídnost, jejich včerejší nadšení a dnešní bezradnost, kterak v rozpacích jsme stáli nad nimi, kdy zrušení daného slova se lstivým, asiatským úsměvem prohlásili za nevinnost, kterak s hrůzou jsme se dívali, jak si pohrávají s ohněm jako děti se sirkami ve stodole, kterak s líným poklidem se dívají na svůj hořící dům, kterak s lhostejnou nečinností čekají na „pečené holuby“, kterak věří v nezmarnou jsoucnost svého množství. A vzpomínáme, kterak takový jejich malý suchý generál řekl francouzskému důstojníkovi v době debaclu u Gorlice 1915, ukazuje na přicházející ruské posily z mladých novobranců: „Což, tohoto hnoje máme víc než dosti. Ale flint a kanonů není. Sto těchto vší za jednu pušku, tisíc těchto „tarakanů“ za jedno dělo.“

Nekonečné a tiché, ale nabité jako leydenská láhev, lidské moře, jak jsi promluvilo k světu! Jazykem lásky i krve, spásy i pekla?

A přece jsme tolik marně toužili, učiniti tě Evropou. Ale byl to pokus svatého Augustina se škeblí a mořem.

Odjíždíme a víme, že jsme přece jen neporozuměli tvé duši. Čím déle jsme tě poznávali, tím nejasnější nám byla tvoje tvář. A přece: Kolik z tvé bytosti prostupuje naši bytost, kolik z tvých bolestí je i naší bolestí od věků.

Odjíždíme a vidíme, kterak tato anarchistická duše snad na věky se bude vysilovati a spalovati v žáru vysušující a žravé touhy po absolutní svobodě lidského tvora, touhy, jež snad bude splněna tehdy, až Člověk se stane Bohem...

„U čerta! S vámi není vůbec řeči. Co se děje s vámi, příteli!“

Procitám. Andrej Vladimirovič jí s takovou chutí, že mne fascinuje. „Zákuska“ je skvělá, vodka nejskvělejší. Ovšem, není o tom pochyby. Jsem v Charbině. Hudba hraje směs z „Carmen“. A mně se zdá, že vše vůkol tančí jakousi zběsilou farandolu. Ženy, jež procházejí okolo stolků, jsou divukrásné. Jaké podivné město je Charbin!

„O čem stále přemýšlíte? Oh, vy o čemsi sníte! Vy jste cosi zanechal tam daleko kdesi na Rusi, pravda-li. Oh vy, nezapírejte. Byla brunetka?“

„Brunetka,“ odpvídám roztržitě. Ale hned dodávám, ba tvrdím přes protesty Andreje Vladimiroviče:

„A vůbec nesním o brunetce. Sním o Rusku!“

„Není Ruska,“ povídá Andrej Vladimirovič.

Mlčíme chvíli.

„Víte, co jsou pominky?“ ptá se náhle Andrej Vladimirovič.

„Zajisté. Cosi jako smuteční hostina.“

„Tak. Tak! Nuže, „pominky za Rossiju“! Připijme si. Na smrt Ruska!“

„Co? Na jeho lepší příští!“

„Nu, příteli, vy jste dobrý člověk. Věříte v neuvěřitelné. Lepší příští? Nevěřím. Rusku nebude již nikdy tak, jak mu bylo. Bývalo mu nedobře, ale bylo mu lépe, než nyní, a lépe, než mu kdy bude. Vidíte, odjíždím z Ruska, abych se do této prokleté země nevrátil nikdy již. Žumpa, smrdutá jáma — je Rusko. Bahnisko, po němž jsme opatrně chodili — nyní se provalilo. Já jsem ruský člověk — a já vám povídám: je konec Ruska. Kvapem přichází soumrak, noc, a nakonec nirvana, nicota, smrt. My jsme Bohem vyvoleni k tomu, abychom byli ukřižováni za všechny lidi, za jejich spásu. To si říkají všichni ruští lidé. A všichni ruští lidé tomu věří. A všichni ruští lidé tomu chtějí. Každý chce umříti pro druhého. Každý chce býti obětován. Celá svatá Rus touží po tom, aby byla ukřižována. Rus, rozpiatá na kříži, umírající a snímající hříchy všeho světa, toť ona mystická ikona, jíž nosí v duši každý ruský člověk. Proto u nás není chuti k práci a k životu. Proto z nás jakživo nic nebude. Rudolfe Vjačeslavoviči, nebuďte ruštější, než jsme my. Vy Evropané chcete býti vždy ruštější, než jsme my. Vypadáte někdy směšně. Nechte nás našemu osudu. Starejte se o sebe. Vy nám stejně nikdy neporozumíte. A napijte se! Pijte se mnou: Věčnaja pamjať! Na smrt Rusi!“

Hleděl jsem na něho. Byl poněkud bledý, když pronášel poslední slova, ale říkal to vše tak vážně, jako by v tom nebylo stínu nějaké ironie.

„Hleďte, příteli," pokračoval tiše, „vždyť my jsme ve své minulosti ničeho nedokázali. Nás organisovali Varjagové. A jediní Varjagové jsou s to, nás organisovati. Vás bylo v Sibiři, jak povídají, 55.000 mužů. Víte, že 120,000.000 ruských lidí čekalo od vás, hrstky, svoji spásu? Takoví jsme my. Vypravoval mi kterýsi váš Čech, kterak v jedné vesnici na Volze mužíci vybrali nejtučnější dobytče, na vozy naložili pecnů chleba, mouky, másla, vajec a vyšli za zpěvu písní pod kostelními korouhvemi a za vedení popa baťušky do blízkého ležení Čechoslováků na železnici, aby se hluboce poklonili jejich náčelníkovi a poděkovali mu za osvobození od jha „bolševických Antikristů". Zde jest co činiti s náboženským projevem. 120,000.000 věřilo jako v zázračnou ikonu Bohorodice Tverski v spasitelný příchod jakýchsi tajemných legendárních 55.000 bohatýrů. Všichni věřili — nikdo ani prstem nehnul. Ve Varjaga věří ruský lid. Potřebuje Varjaga, který by ho ovládl a který by si ho zamiloval. Sám si neumí vládnouti ruský lid. Neumí — a nevěřte nikomu, kdo vám tvrdí opak. Také nerad se dává ovládati. Instinktivně nemiluje „náčalstva". A „náčalstvo" carské, konstituční, demokratické, socialistické, komunistické je stejně protivné „náčalstvo", neboť má své daně, poplatky, zákazy, omezení, svoji policii nebo milici, „ochranku" nebo „črezvyčajku", má zkrátka svoji nesvobodu — a tak nebude ruský člověk spokojen a šťasten, dokud budou na zemi ti, kdož jakýmkoli způsobem rozkazují či zakazují. Nechme toho tedy a pijme. Vše je marné. Rus nepřijala Napoleona, zůstala věrna Alexandrovi. Proto hyne. Zničila velikého Diktátora a Organisátora světa — a pomáhala tvořiti svatou Allianci. Proto hyne. To je trest boží. A namlouvá si, že sejme hříchy světa. Že bude ukřižována. Nikoli. Bude rozdeptána, rozprodána, roznesena na kopytech koní. Zbude po ní jen ohromná, truchlá, ponurá poušť, krvavé rumiště, zpustošený, hyenami oživený hřbitov. Pijte! Na smrt Rusku!"

Mlčeli jsme.

Svítalo.

Sad se vyprazdňoval. Lidé řídli.

Hleděl jsem na Andreje Vladimiroviče, na jeho od neštovic zďobaný obličej, na jeho tiché a pokorné modré oči, jež na mne upřeně zíraly.

V sále restaurační budovy zněla však dosud hudba.

„Tančí tam," podotkl tiše můj druh.

„Pojďme se tam podívat," řekl jsem a vstal jsem, abych nějak rozptýlil tíži a zmatek, jež zavalily moji veselou duši.

V sále bylo ještě množství lidí. Otevřenými velikými okny sem prýštil mírný chlad a tichá vláha subtropické charbinské noci. Na

podiu tančila rozkošná, překrásná ruská tanečnice „russkuju pljasku“, národní ruský tanec. Její bohatý, bojarský kroj se vlnil kolem jejích boků, oči, jež se chvílemi přivíraly, plály ohněm, životem a prudkou vitální silou. Byla mladá, bujná a zdravá. A já jsem byl tak okouzlen a omráčen tímto zjevem, že jsem se zachvěl po celém těle. Její tanec, tu plavný, tichý, lichotný a srdečný a zase prudký, nabitý nějakými tajemnými silami, mne zpíjel.

Andrej Vladimirovič pokuřoval cigaretu a hleděl na to vše, na tento zázrak, nějak tupě a nevlídně.

„Pojďme odtud,“ zavrčel posléze. I šli jsme.

Před domem stáli izvozčíci, vesměs Číňané.

Zavolali jsme jednoho z nich.

A mezi jízdou, za hlubokého mlčení, zdál se mi sen.

Viděl jsem Ilju Muromce, kterak jede na „lichém“ koni divokou stepí. Mává oštěpem a občas přiloží roh ke rtu a zatroubí. A náhle se zavlní step, odkudsi ze země rostou zástupy bohatýrů, podávají si ruce, zdvíhají je k nebesům, přisahají, nad hlavami máchnou mečem a cosi volají. Jim v ústrety pojednou přicházejí zástupy dívek a žen, jdou tanečním krokem, plesavým a svěžím. Podobají se dívce, jež tančila „pljasku“. Kterási z nich, nejkrásnější, vystoupí před Ilju Muromce a řekne mu: Porodím ti syna, neboť je ve mně ještě tolik tepla, síly, lásky a života bezhraničného, jako je moje země a jako bylo moje utrpení. Bude to syn krásný, silný, zdravý, tvůj to bude syn, Iljo Muromče! Neboť tvého syna, Iljo Muromče, je mi třeba. Neboť tvůj syn, Iljo Muromče, spasí mne a budoucí.

Jakási pohoda a smír se rozlila mojí duší. Ba, bylo mi náhle jaksi líto izvozčíka, jenž celou noc tu seděl a čekal na svůj osud. Pohladil jsem ho ze zadu a cosi jsem mu milého povídal. Leč izvozčík-Číňan, bědný kuli, odpověděl nevrle: „Ty pán — já izvozčík. Nesluší se rozmlouvati.“

Andrej Vladimirovič se zachechtal a řekl:

„Šťastni ti, kdož jsou spokojeni v pokoře a chudobě. Nešťastni na věky, kdož touží po svobodě a pravdě. Není ani svobody, ani pravdy.

Jsou jen relativity, diference — a především marnost všeho.“

AL. V. AMFITĚATROV:

DOSTOJEVSKIJ NA PUŠKINSKÝCH SLAVNOSTECH R. 1880.

Ke 100. výročí narozenin F. M. Dostojevského — v listopadu 1921.

Tištěno jako ruský originál.

(Konec.)

Gradovskij v této slovesné vojně vyhrál aspoň to, že díky svojí polemice s Dostojevským dosáhl nesmrtelnosti svého jména, Dostojevskij pak nevyhrál vůbec nic, poněvadž si svoji nesmrtelnost už dávno před tím vybojoval, a popuškinská polemika ho jenom zbytečně otrávila hlubokým rozčarováním. Psal o tom:

— „Je trudno viděti, kterak velmi vážná a významná minuta v životě společnosti naší vylíčena byla zvráceně, vysvětlena chybně. Trudno bylo viděti, že myšlenku, které já sloužím, vlekou po ulici. To vy jste ji tak vlekl" — vytýká Gradovskému.

A byla to minuta skutečně vážná a významná. V životě každého dospělého a tím více staršího člověka, jestliže nežil na světě, lépe řečeno neživořil jen tak zbůhdarma, nýbrž myslil a cítil, vyskytuje se zajisté vzpomínka na nějaký moment společenského vzrušení, který mohutně zahrál na nejlepších strunách jeho duše, a zůstal pro něho na vždycky ideálním, svého druhu Faustovým okamžikem: — „Jsi rozkošný, neprchej!" Osobně za sebe, a mám za to, že i za mnohé svoje vrstevníky i současníky mohu tvrditi, že takovým Faustovým okamžikem pro naše mládí jevily se býti moskevské puškinské dny. Sotva kdy před tím — a o tom jsem již naprosto přesvědčen — nikdy po tom ruská inteligence nezmohla se na takovou skvělou přehlídku svých tvůrčích sil, jako při oné neobyčejné všeruské pouti k podnoží neosobivého a tím právě neobyčejně šťastného pomníku na Tverském boulevardu.

Je mi až poněkud úzko vzpomínati na onu estrádu, na níž shromážděn byl tenkrát ruský literární Olymp v zářivém, nelesklém světle a s aureolou vavřínovou. Představte si jen, jak tam seděli vedle sebe, bok po boku Turgeněv, Dostojevskij, Pisemskij, Ostrovskij, Majkov, Polonskij, Potěchin, Ključevskij, Aksakov, Buslajev, Tichonravov, Maksim Kovalevskij, S. A. Jurjev, Nikolaj Rubinštejn, P. I. Čajkovskij... Ano, jestliže někdy ruská kultura mohla se pyšniti výběrem svojí mohutnosti, představované živými lidmi, bylo to zajisté v oněch nezapomenutelných a ohromně památných dnech!...

Ve výborném, ačkoli ne příliš uměleckém historickém románě Sienkiewiczově „Quo vadis" je scéna apoštolského kázání, v němž

nejpřesvědčivějším hlasatelem o Spasiteli jeví se býti nikoli Petr ani Pavel, nýbrž prostý stařec-řemeslník, jenž dovede pouze opakovati: — „Já Ho viděl, já Ho slyšel! . . .“ Mohu se pochlubiti před svými čtenáři, podobně jako onen stařec, jedinou předností — upřímně řečeno, předností pro sebe truchlivou, neboť jest podmíněna mým stářím: — mohu rovněž říci: já je viděl, já je slyšel! . . .

Ano, viděl jsem a slyšel jsem je všecky! A mezi nimi viděl jsem a slyšel jsem i jeho . . . toho, jemuž v minulých týdnech platilo tolik vzpomínek při stém výročí jeho narození. Viděl jsem a slyšel jsem ho v okamžiku nejvelkolepějšího mravního vítězství, jaké kdy slavil; v okamžiku, kdy on, trpitel za celého svého života na zemi, a přísně vzato, ve svém životě nepříliš šťastný člověk, nenadále byl ozářen štěstím i slávou; v okamžiku jeho opravdové apotheosy. Ostatně ani nevím, proč říkám, že jsem ho „viděl a slyšel?“ . . . Nikoli, vidím a slyším ho ještě nyní. Jako by přede mnou stála ona zvláštní postava naryšavělého člověka žlutých tváří, dosti urostlého, který však, ani nevím proč, zdál se býti maličkým v ohromném zeleném ovroubení vavřínového věnce, který postavily pro něho jako rámec v pozadí estrády stojící moskevské liberální pracovnice-inteligentky J. N. Gliki a kněžna N. D. Myšecká . . . Slyším opět onen zvláštní tenorový hlas, vysoký a plný nervosní síly, který již svým prvním, poněkud naprasklým zvukem upoutává k sobě pozornost hrobově ztichlého sálu, a hovoří srozumitelně, rozděluje slova, jako by skandoval:

— „Puškin je zjev kromobyčejný, a snad vůbec jedinečný zjev ruského ducha — řekl Gogol. Připojuji za sebe: a p r o r o c k ý.“

Pronesl to slovo s jakýmsi zvláštním důrazem na to, jako by kladívkem udeřil do přízvučné hlásky, když vyslovil svoje slovo: p r o r o c k ý. A bůh ví, co to v něm bylo, v tom hlase, ale my všichni tenkrát, celý sál pojednou pocítili jsme, že tu k nám promluvil člověk, který skutečně má právo „připojovat za sebe“ k tomu, co „řekl Gogol“. A je-li kdo s to, aby nám vyložil prorocký význam Puškinův, je to právě a zejména jenom tento zchátralý muž s mystickýma očima epileptika v rozčilené a ztrhané tváři petrohradského nešlechtice, osudem mnoho zkoušeného. Neboť bytost jeho jest rozdvojena, a jestiže stojí jednou nohou tam, v nevědomém světě snů prohlédajících tajemství, kde kypí prvotvary a odkud vznikají ostrovidná vnuknutí proroků, je druhou svou nohou stále s námi, na naší šedivé, všední, nešťastné, zlé a ohavné zemi, a my jsme mu neméně drazí, a možná že i daleko dražší než všecky zázraky onoho světa jeho průhledů . . .

Ještě několik minut, a hlas jeho vyrůstá téměř ve volání pronikavého, vyčítavého, skleněného zvonu:

— „Podrob se, hrdý člověče, a především zlom svoji hrdost. Podrob se, prázdný člověče, a především pracuj na rodné nivě... Nikoli mimo tebe jest pravda, nýbrž v tobě samém, najdi se v sobě, podrob se v sobě samém, ovládni se — a poznáš pravdu..."

Jak slyšíte, mluvil prósou. Ale sotva na koho jiného víc, než právě na něho, jenž v celém svém životě nenapsal téměř ani jediné básně, hodila se znamenitá předpověď Puškinova o básníkovi, jehož „vytrpěný verš, pronikavě smutný, udeřil do srdcí netušenou silou..." V tom, co hovořil a četl Dostojevskij před obecenstvem, byl vždycky hluboký, silný obsah, jenž zachvacoval a podroboval si dav vlivem mravní přesvědčivosti. Ale dovoluji si míti za to, že v tom ohromném dojmu, jaký zanechávala jeho slova, nemalý význam mělo i čistě fysické působení jeho podivného hlasu, schopného ve chvílích vzrušení povznésti se až k hysterickým notám, které bily přímo do nervů právě neuvědomělou silou, přenášejíce na posluchače nákazu právě takového vzrušení, které otřásalo samotným přednášejícím... Puškinské dny i večery byly bohaty na výtečné čtenáře a deklamátory. Ani nemluvím o hercích z povolání, jako byl znamenitý I. V. Samarin, a stačí jmenovati třeba jenom A. F. Pisemského: co do mistrovství v četbě i nejslavnější herci z povolání měli do něho daleko. Avšak ve čtení Dostojevského nebylo žádného mistrovství, nýbrž cosi naprosto zvláštního, ani za mák uměleckého, ano, bylo to snad i neskladné, avšak otřásající. Bylo to cosi, čím všecky „přikryl", mám-li se vyjádřiti divadelním jazykem, všecky, kdo měli smělost, vystoupiti vedle něho na estrádu... Já na příklad rozhodně nemohu si nevzpomenouti na Puškinova „Proroka", aniž se mi v mysli vynořila postava Dostojevského s jeho pomalými kroky po estrádě, s jeho nábožně polopřivřenýma očima, s jeho počátečním přidušeným tónem, polovičním šepotem:

„Duševní žízní udolán,
pustinou chmurnou jsem se vlekl..."

Nemohu ani říci, že by se mi to bylo líbilo; ano, mnohé i dráždilo, zdálo se být upřílišněným, nepřirozeným, theatrálně strojeným. Ale vábilo to neuvědomělou silou, poslouchati ho bez přerušení. A když přitlumený poloviční šepot pojednou vyrůstal v hlasité volání:

„Vstaň, Proroku, a všecko kol
viz, chápej, mojí vůlí provát,
jdi zeměmi, na vrch i dol,
cit lidský slovem zapalovat!"*)

*) Překlad Jos. Pelíška.

bylo vskutku těžko zdržeti se, aby člověk neodpověděl na ono zuřivé, divoké, fanatické „zapalovat" podobně chorobným, bezděčným voláním ... Vypravuje se ostatně, že se tak nejednou stalo.

To překonávalo. Cítili jste, že před vámi stojí člověk, jenž sám byl uznán za hodna týchž vidin, jemuž dopřáno bylo slyšeti hlasu Božího, člověk, jenž opravdu o sobě ví že je rovněž — prorokem. Slyšeli jste volání nešťastného šťastlivce, jenž doopravdy vzal na sebe serafínský zázrak poslání pro svět, aby zažehl srdce lidská svým hlasem, — dar strašlivý a dvojsečný, neboť proměňuje v popel nejenom chvějící se srdce poslouchajících ho, nýbrž ještě rychleji i ten osudný dar serafína — „ohněm plápolající" — mocné srdce prorokovo.

Ve své puškinské řeči, zahájené již vzrušeně, pokračoval Dostojevskij v úplném hysterickém záchvatu, který stále vzrůstal úměrně s tím, jak skvěle rozvíjela se tato vášnivá deklarace kulturního slovanství. Hysterická nákaza mocně sdělovala se s estrády celému sálu. Nálada rostla a zachvacovala s úžasnou rychlostí celé shromáždění. Nikdo již nesledoval logického postupu řeči, ačkoli byla sestavena velice promyšleně a obratně. Nešlo však o to. Do uší vrývaly se mocné aforismy, podobné veršům Svatého Písma:

— „Štěstí neleží pouze v rozkošech lásky, nýbrž ve vyšší harmonii duševní. Čím nasytit ducha, jestliže v pozadí stojí nelítostný, nemilosrdný, nelidský skutek? ... Jaké pak to může býti štěstí, jestliže je založeno na cizím neštěstí? ..."

— „Co jiného je síla ducha ruské národnosti, ne-li snažení jeho v konečných cílech svých ke všesvětovosti a k všelidství? ... Poslání ruského člověka jest nesporně všeevropské a všesvětové. Státi se opravdovým Rusem, státi se plným Rusem, znamená snad pouze státi se bratrem všech lidí, všečlověkem, chcete-li. Ó, všecko to naše slavjanofilství i západnictví není nic jiného, než pouze veliké nedorozumění mezi námi. Skutečnému Rusovi Evropa a úděl všeho velikého arijského plemene jsou stejně drahé, jako samotné Rusko, jako úděl jeho rodné země, poněvadž naším údělem je právě všesvětovost, a nikoli snad mečem získaná, nýbrž silou bratrství a bratrského snažení našeho k sjednocení všeho lidstva ... — Ó, národové evropští ani nevědí, jak jsou nám drazí! ... — Což pak mluvím o slávě hospodářské, o slávě meče anebo vědy? Mluvím pouze o bratrství lidí, a o tom, že ke všesvětovému, k všelidsky bratrskému sjednocení srdce ruské snad ze všech národů nejvíce jest předurčeno ... Nechť naše země je žebračka, ale tu zemi-žebračku „zchodil Kristus v podobě nevolníka". Proč neměli bychom splniti posledního Jeho slova? Což on sám nenarodil se v jeslích?"

*

Nebylo pokdy zamysliti se nad tím, co vrhal v mysli naslouchajících mu zástupů, — nepřipouštěl toho, nedopřával času; lidé sotva stačili vnímati a cítiti... A když pak všecek udýchán v polovičních mrákotách pronesl svoji závěrečnou větu o tom, že Puškin, nejvyšší hlasatel naší všelidskosti a všesvětovosti, „odnesl s sebou do hrobu jakési veliké tajemství," — a když již zdvíhaje se se židle, s nevylíčitelnou příkrostí a obsažností v intonaci skončil slovy:

— „A hle, my nyní bez něho toto tajemství luštíme — —" nemám se za schopna popsati, co se tu pak dálo. Zdálo se, že země se rozestoupila, strop že se zřítil, stěny a sloupy sálu že se zakolísaly; tak jednomyslně a mohutně zahřměl sálem odvetný nadšený potlesk. Nic podobného jsem neviděl a neslyšel ani před tím ani potom v životě. Popis, který podává o té bezpříkladné ovaci sám Dostojevskij ve své polemice proti stati Gradovského „Bouře ve skleničce", nikterak není zveličen. Neznámí lidé se navzájem pozdravovali, vyměňovali si stisk ruky, objímali se, líbali se, jako by to bylo o Světlé Neděli Kristově.*) Na mých prsou octla se naprosto mně neznámá mladá dáma a vzlykala, hojně skrápějíc svými sladkými slzami můj novoučký gymnasijní stejnokroj. Po patnácti letech jsme se potom setkali, a se smíchem jsme se vzájemně poznali. Byla to potomní znamenitá moskevská kapitalistka, vynikající společenská pracovnice a mecenáška Varvara Aleksějevna Morozová, jedna z nejlepších žen, které Moskva zrodila.

A povšimněte si, prosím: její politické přesvědčení a názory, těsně se kryjící se západnickým liberalismem „Ruských Vědomostí"**), nikterak neodpovídaly směru Dostojevského a základní tendence právě puškinské jeho řeči nemohla jí uspokojiti. Ano, vždyť i ony inteligentky, které jsem nahoře jmenoval, a které překotně vrhly se k slavjanofilu Dostojevskému, aby ho ověnčily vavřínem, při čemž svůj věnec demonstrativně nesly mimo západníka Turgeněva, ano ke všemu i vyzývavě a uštěpačně poznamenaly: „to ne vám, ne vám, nýbrž jemu," — tyto milé dámy, Julia Nikolajevna a Naděžda Dmitrijevna, byly nejpravověrnější, zapřisáhlé západnice... A za týden, za dva týdny na to, když se vzpamatovaly z prvního hysterického nadšení, byly zmateny vzpomínajíce na něho, a jako zeď postavily se za Gradovského, když tento publicista, bystře vycítiv nebezpečí jednoty hlásané Dostojevským, jal se Fjodora Michajloviče cuchati a usvědčovati podle liberálního katechismu „člověka šedesátých let..."

*) Boží hod velikonoční dle pravoslavného ritu. — Pozn. překl.

**) Moskevský deník liberální, potomní známý orgán profesorů moskevské university. — Pozn. překl.

Tyto příklady mohou být svědectvím, do jaké míry mocný byl osobní vliv Dostojevského, jak dovedlo zejména jeho ohnivé slovo zažehávati srdce...

Ani nevím, je-li to k mému štěstí či neštěstí, ale jsem téměř dokonale prost pocitu stádnosti; dav lidský si mne nepodrobuje, většina mne nepřesvědčuje, a patrně proto jsem také prožil svůj věk jako člověk, stojící mimo všecky strany. Jenom stěží podléhám panice, jen slabě dávám na sebe působiti davovým nadšením. I v tomto případě bylo něco podobného: nemohu arci říci, že bych byl býval zůstal úplně prost všeobecného nadšení, ale přes svoje mládí zachoval jsem si uprostřed toho burácejícího šílení, jaké kolem mne panovalo, jakousi chladnokrevnost a jistou dávku nedůvěřivé skepse. A možná, že tím právě bylo vinno moje časné mládí. Nedávno v Berlíně slavný pianista Zilotti vypravoval mi se smíchem, kterak, když jako mladý hoch poslouchal Antona Rubinštejna, místo toho, aby byl nadšen a pln zbožnosti, počítal všecky falešné noty, kterými se tento nejskvělejší pianista světa dosti často prohřešoval levou rukou. Krom toho mne zchlazovala ovšem i jakási žárlivost. Byl jsem tou dobou až bláznivě zamilován do Turgeněva, vzýval ho jako božství, ctil jsem ho až do směšnosti. Když můj strýc, známý národohospodář Aleksander Ivanovič Čuprov, představil mne mojí literární modle, samou radostí jsem se celé dva dny myl pouze levou rukou, abych si, tak říkajíc, pokud možná nejdéle uchránil na pravé ruce vzácný stisk ruky Turgeněvovy, kterým mne poctil. Podle toho lze posouditi, do jaké míry jsem byl tenkrát zelený mladík. Zdálo se mně být nezbytným a spravedlivým, aby v tom velikém literárním orchestru puškinských slavností místo dirigenta zaujal Turgeněv. Bylo tak také ustanoveno v plánu pořadatelů, a vskutku to také tak vypadalo až do řeči Dostojevského. Ale nebylo možná nepovšimnouti si, že Dostojevskij pojednou jediným smělým posunkem vyrval z rukou Turgeněvových dirigentskou taktovku a v nejefektnějším finale puškinské symfonie zamával jí sám... A co se mi zdálo být ze všeho nejvíc urážlivé, zamával jí po právu. Neboť krásná, čistě literární řeč Turgeněvova, které jsme vřele tleskali den před tím, naprosto vybledla a byla zapomenuta, jako by utonula v ohromném veřejném významu řeči Dostojevského. Nemohl jsem toho nechápati, ale pociťoval jsem tak trochu smutek — asi, jako když velmi zamilovaný mladík, přijda na ples, pojednou se přesvědčí, že jeho vyvolená naprosto není první krasavicí na světě, a daleko ne královnou toho plesu. Myslím, že Dostojevskij předvídal svoje blízké vítězství nad Turgeněvem, kterého, jak známo, náramně neměl rád, již dávno před tím, než vystoupil na katedru. V jeho řeči rozsypáno bylo dosti mnoho narážek, týka-

jících se přímo či nepřímo jeho literárního soupeře. Taková byla i slova, že kromě Puškina u nás nebylo lidových spisovatelů, ale byli tu „až na jednu, nanejvýš snad na dvě výjimky, pouze ‚páni', píšící o lidu." Ano, i u těchto dvou výjimek přes tu chvíli zakmitne se pojednou cosi vysokoměrného, cosi z jiného prostředí i světa, jakási snaha pozvédati lid k sobě a obšťastniti jej tímto pozvedáním." Bylo jasno, že tato střela nemohla se týkati Ostrovského.

Ten tu seděl vedle, ale v tendencích slavjanofilských byl stoupencem Dostojevského. Nemohla ta střela býti namířena ani proti rovněž tu přítomnému Pisemskému, jistě nejpravdivějšímu realistovi ze všech, kteří tenkrát líčili lid; letěla přímo v prsa autorovi „Lovcových zápisků", „Mumu" a „Zájezdní hospody".

Druhou narážkou, možná, že i neúmyslnou, ukázalo se býti pronikavé Moskvě pichlavé, jízlivé porovnání puškinské Taťány, jakožto typicky poctivé ruské ženy, se ženou odněkud z jihu anebo s nějakou Francouzkou: myšlenky mnohých se tu bezděky obrátily k truchlivému románu Turgeněvovu s Paulinou Viardotovou. Všecky tyto hořké pilulky byly pozlaceny znamenitou charakteristikou Taťány.

— „Takové krásy kladný typ ruské ženy se téměř již neopakoval v našem uměleckém písemnictví — leda snad kromě obrazu Lízy ve „Šlechtickém hnízdě" Turgeněvově."

V nynější době povstala a bývá i opakována pověst, že prý v hromovém potlesku, který nastal po této pokloně, utonul konec věty Dostojevského: — „... a Nataše Rostové ve „Vojně a míru" Lva Tolstého." — Tato pověst je mylná. Dostojevskij pronesl svoji větu zcela zřetelně, razil ji přesně, a učinil po ní úmyslnou pomlčku, správně počítaje již předem s tím, že vypukne potlesk na počest Turgeněvovu: velkodušný úplatek protivníkovi, na hlavu poraženému ... Kdyby byl tenkrát skutečně vzdal onu zasloužilou chválu Nataše Rostové, jak a proč byla by zmizela z tištěného textu puškinské řeči, který přece Dostojevskij sám redigoval pro svůj „Deník spisovatelův"? Krom toho třeba vůbec míti na zřeteli, že v řeči Dostojevského nemohlo býti náhodností. Neboť jí nemluvil, nýbrž četl z rukopisu, ale četl tak živě, tak nadšeně, s takovým uměleckým vypracováním a s takovým temperamentem, že se zapomínalo na rukopis v jeho rukou, a zdálo se, jako by řeč jeho rodila se tu přímo na místě a byla improvisací svobodně plynoucí.

„Léta prošla, a cože zbylo
z těch silných, slavných mužů všech?
Jich pokolení zašlo zcela ..."

A nám tu zbývá pouze vzpomínati jich, srovnávati věk nynější s věkem minulým — a přiznejme si, že to srovnání neposkytuje jakékoli výhody v náš prospěch . . . Nazýváme je svými učiteli, genii, proroky. Ano, jsou naši učitelé, ale čemu jsme se od nich naučili my nedbalí žáci? Ano, oni jsou geniové, ale my, ozáření jejich geniálností, jak jsme využili jejich gigantského vkladu do života? Nezakopali-li jsme darů do země, podobně, jako onen líný a zchytralý dělník z evangelického podobenství? Nerozměnili-li jsme jejich čisté zlato v drobnou, a často — ouvej! — i falešnou minci? Ano, oni byli proroci, ale chápali-li jsme my jejich proroctví? Věřili-li jsme jim? Řídili-li jsme se jimi? Vezměte třebas i Dostojevského s jeho apokalyptickým jasnozřením budoucí ruské revoluce v „Běsích“, s třetím snem Raskolnikova v epilogu „Zločinu a trestu“... Vzpomeňte oné strašlivé horečky, v níž jako na dlani vidíte léto roku 1917, — následek a fantastickou směsici dokonávající vojny a rodící se revoluční psychosy, předpověděné o 60 let dříve...

Tento muž po celý život svůj sdílel sudbu s Kassandrou, jíž prorocký dar byl otráven prokletím Apollonovým, — nikdo nechtěl věřiti jejím proroctvím, považuje je za umělecké blouznění. Dostojevskij rád si představoval sebe sama jako puškinského „Proroka“, ale v podstatě byl vlastně „Prorokem“ lermontovským. Jemu také nepodařilo se přesvědčiti svoje současníky, že „Bůh mluví jeho ústy“, a teprve potomstvo začalo se toho dohadovati, polekáno a zkrušeno zlověstným převratem dávných jeho hrozebných slov v nynější příšernou skutečnost . . .

Dostalo se nám výstrahy, — ale my jsme se nevystřehli. Je tím snad prorok vinen? Myslím, že kdyby Dostojevskij prožíval s námi naše válečná a revoluční léta, že by je vyjádřil právě takovými zuřivými stránkami, v nichž krajní nacionální zoufalost smíšena jest s hořkým zadostučiněním o správnosti svých předpovědí, jak je čteme v nesmrtelném Pláči Jeremiášově... V každém případě měl by k tomu plné právo.

Ale zlý prorok není ještě úplný prorok a my v našem věšteckém spisovateli ceníme si proroka dokonalého, znalce tajností nejenom ohně pekelného, nýbrž i Nového Jerusaléma. Vím, že optimistická část předpovědí Dostojevského, jeho kladný ideál, nepožívá v nynější době důvěry. Pronášené jím okřídlené slovo: „lid je nositel Boha“, setkává se nyní ve společnosti s hořkým smíchem. Doopravdy — možno-li vážně mluviti o „lidu — jako nositeli Boha“ v zemi, kde mužik právě, jak praví ruské přísloví, „Boha slupl v zelné polévce“, a nedávní hledači Boha i konstruktéři Boha jdou na službu k Črezvyčajce, a mažou si ruce v krvi svojí účastí ve vládě nejšílenějšího

zvěrstva, nejcyničtějšího útisku, nejdrzejšího útisku, nejdrzejšího opakování hříchův a zločinů Sodomy a Gomorrhy...?

Ano, jest až nevolno při tom srovnání, je těžko, stydno, beznadějno, a nechce se věřiti... A přece jen je třeba věřit i doufat, je třeba!... Nevadí! Vždyť i starý znalec tajností na Patmosu,*) s nímž Dostojevskij má tak mnoho společného myšlenkově i temperamentem, nespatřil najednou blaženství Nového Jerusaléma, a slávy Ženy, oblečené v slunce. Nýbrž s počátku viděl zlověstnou knihu se sedmi pečetěmi, a snětí každé z nich zvěstovalo světovou katastrofu, i koně bledého, i čaroděje se lživými ústy, i vraždění proroků i carství Drakonovo... My v přítomné době ocitáme se přímo ve varu tohoto triumfujícího carstva, a pijeme nejhořčejší z hořkých číší... Ale přes to přese všechno rád bych v tomto případě byl oním pozorovatelem-optimistou, kterého, — pravda, poněkud ironicky — zobrazil Goethe ve svém „Snu ve Walpurgině noci". Tento podivín, octnuvší se na čarodějném sabbathu, nebyl polekán, nýbrž naopak potěšen, — „poněvadž prý, jak pravil, vidím-li samé čerty, tedy z toho uzavírám, že důsledně existují také asi andělé..."

Za pomoci téže logiky mám za to, že prorok, který nám předpovídal rozvrat naší nešťastné kultury a příchod panství šejdíře Petra Verchovenského, okázal-li se býti tak zázračně a mučivě pravdivým v této první černé polovici svých předpovědí, že týž prorok konec konců hlásá pravdu i v druhé polovici, kde sní o jasném světle obrození a vzkříšení. Věřím jeho slovu, že přijdou „vpravdě noví lidé, a předešlý dobytek že bude přemožen". Ve jménu této víry, v té naději je nyní naší věcí — pracovati, nechceme-li býti přehlédnuti a odsouseni ke zkáze i zapomenutí v nynější své dočasné nacionální bezmocnosti a ve svém ponížení.

Z rukopisu přel. V. Č.

P. M. HAŠKOVEC:

MOLIÈRE.

(1622—1922.)

Nikoli všichni spisovatelé vyjadřují stejně a v stupni rovně vysokém ducha svého národa. Ale jsou přece jen v literaturách, zvláště těch, které mají věkovitou historii, spisovatelé, v jichž díle se podivuhodným způsobem souladně snoubí řada význačných vlastností, jež jsou pokládány za vnitřní znaky národní a jichž soubor tvoří ducha národního.

*) Sv. Jan Ev., autor Apokalypse, jenž na Patmosu dlel ve vyhnanství.

Lze říci bez nadsázky i ukvapení, že Molière, velký skladatel veselo- her za doby mládí Ludvíka XIV., je z malého počtu těch, v jichž duchu se sešly význačné vlastnosti národní. Molière je vtělením ducha francouzského.

Jako dříve, tak i dosud Francouzi zakládají si na své jasnosti. Chtí vždy do každé věci jasně nazříti, než si o ní činí úsudek a ještě více, nežli vzhledem k ní nebo o ní mají se nějak rozhodnouti k jaké- mukoliv činu. Tato „clarté" francouzská souvisí s jejich intelektua- lismem, který několikráte v dějinách francouzských došel jasného výrazu, tak zvláště ve filosofickém systému Descartesově jakožto ra- cionalismu, jenž dospěl svého vrcholu ve věku „Encyklopedie" v 18. sto- letí. Snad této vlastnosti lze přičísti, že průběhem dějin obracejíce svoji jasnost na ustavení pevného řádu životního, došli moudrosti, jež se stejně vyhýbá všem zvláštnostem, jako se bojí rozmanitých vý- střelků, ráda jdouc střední cestou životní. Tato francouzská vlastnost, nazvaná kdysi Rabelaisem „médiocrité" jakožto pokračování řecké životní harmonie a úměrnosti, vtělila se dnes v životní rovnováhu, na kterou je současná kultura francouzská stejně hrda.

Ale význačně francouzským rysem, jenž časem přitahuje cizince k povaze francouzské jimi pozorován a ceněn, jest také spontánnost. Ta záleží nejen v tom, že rádi jednají pod tlakem bezprostředního citu, ba i výbušně, když ten cit je si sám sebou jist, nýbrž také v tom se zjevuje, že si váží všeho, co z nitra člověka vychází jako přímý projev, svobodná vůle, radostná a ochotná nestrojenost, a odvracejí se ode všeho, co je násilné nebo umělůstkářské, třebaže ve všem s oblibou vyhledávají uměleckou míru, souladné uspořádání a vkus- nost. Nic se nepříčí duchu francouzskému jako nepřirozená stroje- nost. A to aplikováno na život zase vede k životní moudrosti, kterou všude najdeme v kořenech francouzské filosofie národní, byť se dnešní generace čímkoli od ní uchýlily nebo vracejíce se k ní na jiných zá- kladech ji znovu budovaly.

Tyto tři význačné vlastnosti, které jsou v úzké spojitosti s jinými ještě rysy, jež oceňujeme na Francii, zjevují se nám skoro jako nej- význačnější odklad ducha spisů Molièrových. Tak z tohoto autora komedií mluví k nám přes staletí duch Francie.

Vskutku, moudrost Molièrova je typickou životní moudrostí fran- couzskou; i když jeho úsilí jsou ryze všelidská, však v žádné jiné literatuře západní nebylo o stejné ideje tolik bojováno a s tolikerou i tak opravdovou upřímností. Vztahy muže a ženy, jako kdysi Ra- belais, posuzuje přirozeně, jako výsledek k sobě sounáležitých povah, ale i více, jako pouto vnitřního citu, ba instinktu. I obořuje se na

všechny zvyky, obyčeje, konvence a řády, které v těchto vztazích by chtěly stanoviti práva a normy založené na jiném podkladě, než je přirozený ten řád od věkův vložený do tvorstva a v srdce člověka. Jeho hry odtud stíhají posměchem tu ztřeštěné dívky, které puzeny módou a zaslepeny společenským pozlátkem, místo čestných mladíků toužících po řádném manželství raději jdou za tlachaly, nepozorujíce ani, že ti groteskně nadsazují a karikují to, co se nebožačkám zdá výkvětem soudobé dvornosti (Précieuses ridicules); jindy učené ženy, u nichž více vážnosti má prázdný a snobistický pedant, jenž ve své vyšeptalosti hledá dobýti si básnické slávy společenskými známostmi, dávají totiž tomuto prázdnému muži salonů přednost jako ženichu svých prostě a ryze ženských dcer před přímými muži, jichž pevný charakter ve své mudrcké pomatenosti ani dobře nedovedou odhadovati (Les femmes savantes); konečně proti mužům, kteří nejdou ve volbě své ženy za hlasem svého srdce, nýbrž rozhodují se podle zřetelů sobeckých, doufajíce v jich věrnost pro jich nevědomost (École des femmes) nebo čekajíce od jich společenského postavení svoje vyvýšení (Georges Dandin) a jinak, vždy tedy si je vlastně nějak zakupujíce. A tak skoro ve všech jeho hrách najdeme menším nebo větším, hlouběji jdoucím či jen letmým tahem dotčenu otázku, vztahu mezi muži a ženami, hlavně v tom, jakou kreslí psychologii svých osob a jak utváří jejich osudy. Nikdy nezřekne se úlohy bojovníka za přirozenost a poctivost těchto vztahů, které právem určuje jedině příroda a posvátný hlas nitra, jak pevným přesvědčením vyzírá skoro z každé řádky Molièrovy.

A ještě jiný vztah ho pudil k odporu, poměr rodičů a dětí, přirozený a právní. Tím spíše, že právní poměr dětí k rodičům v jeho době, zvláště ve volbě životního druha, bylo hotové otroctví a úplné poddanství autoritě otcově, což daleko tíže dopadávalo na dcery než na syny. Jako kdysi Rabelaisa pobuřovala sobeckost orgánů církevních, s jakou na základě dekretalií zmocnily se práva bezohledně a beze všech záruk spojovati v pevné manželství, třeba i nejtajněji, s ženou muže, jenž se jí byl zmocnil násilím nebo i záludně, oklamal ji, tak i na ochranu dívek přispěchal potom Molière. Popírá svrchovanost pravomoci otcovy, když on chce svou dceru proti její vůli nebo aspoň s jejím nesouhlasem provdati ať z důvodů státních (La princesse d'Élide), ať z jakýchkoli příčin rodinných, zvláště je-li veden svou hrabivostí (L'avare), nebo podléhaje šalbě svého okolí v omámení falešnou zbožností domnívá se, že činí dobrý skutek, když ji nutí do jejího štěstí, jak míní (Tartuffe), ať z posedlosti za šlechtickým titulem (Le bourgeois gentilhomme) nebo z čirého sobectví, jež jenom zvyšuje jeho duševní choroba víc vemluvená než skutečná (Le malade imaginaire), a vůbec když z jakýchkoli příčin mimotních, které nevedou

k cíli neurčujíce samy sebou štěstí mladých lidí, toto je obětováno nesprávnému úsudku neomylné a naprosté moci otcově. Také tu vždy ve fabuli jeho her láska, ať instinktivní, vnitřní pouto vížící dvě mladé bytosti, překonává všechny odpory chytrým vymýšlením obranných prostředkův; pravá a přirozená láska je tu vždy vítězná.

Jako kdysi Rabelais, tak Molière vše měří životem; vše má mířiti k zdravému, plnému a radostnému životu, životu, v němž žádná z přirozeně dobrých složěk lidských se neztrácí, ani ty, které se časem mohou jeviti podezřelými. Vede právě Molièra dvojice dobových principů: rozum a přirozenost. Co život míjí, co jej křižuje, toho je nepřítelem. Ve dvou těch vztazích, muže a ženy, rodičů a dětí, sáhl až k principiím. To svědčí o jeho hloubavé mysli i pozorovacím nadání; vždyť ani vlastně nevedl systematického boje, nýbrž jen na zvrácenosti a nepřirozenosti životní reagoval, jak mu o nich mluvilo jeho nitro. Snad jej k tomu připravilo vzdělání ve škole filosofa „naturalisty" Gassendího, v jehož šlepějích jda, jal se překládati rozsáhlou báseň Lucretiovu „De rerum natura", jež nechala nejednu stopu v jeho díle.

Ale Molièrův bystrozrak bylo přirozené nadání; viděl ostře, dovedl se podívati hluboko. Složité vztahy společenské za silného proudění ideového prvního údobí vlády mladého Ludvíka XIV., který se tehdy uměl sám vyzouti z mnoha předsudků a společenských klamů, nejen snad aby hověl svým vášním, nýbrž vskutku ve prospěch státní společnosti, kterou se jal energicky a obezřetně říditi, ty dávaly geniálnímu pohledu pozorovatelů povah, jako byl slavný autor „Charakterů" Labruyère, nebo společenský filosof, proslulý skladatel oblíbených „Maxim", Larochefoucauld, mnoho látky. Tím spíše i chtivému duchu Molièrovu, který nepřetížen školskou učeností a bohat životními zkušenostmi potulného herce, jenž projel pomalu celou Francií a poznal dobře různé její kraje, vrátil se do svého rodiště, životem kypící Paříže, právě včas.

Společenský život tehdy po prvním tápání a s ním nutně souvisících výstřelcích (preciosita) už nacházel své uklidnění a pevnou tradici vyhráněných, a přece nikoli ztrnulých a hluchých forem. Duševní život po době vzruchu, kdy stejně tvrdá dogmatičnost starších názorů jako anarchie a naprostá roztěkanost myšlenková mátly opravdové duchy v hledání pravých poznání, dával se znova správnými cestami zkoumání a poznávání, aby záhy potom radoval se z objevů přírodovědeckých i z výbojů filosofických, jimiž užuž přesně odlišen obor vědy a vlastní půda náboženství. Byly to roky prvních pevnějších kroků moderních věd. A literatura potom, když se zřekla i sladkosti a marné formalističnosti preciosní i klamavého realismu burlesky

a travestie, právě tehdy nacházela vážné a opravdové pohledy do ta a dobývala si pravého výrazu pro ně v klasickém realismu, jehož obhájcem i spolutvůrcem byl právě věrný druh Molièrův, kritik Boileau.

Do této doby kypícího kuturního varu a šťastných let počátků vlády mladého krále, který tehdy ještě nepropadl temným vlivům, jež ho zavedly na scestí, přišel Molière právě včas. On, ve všem si jasný, on milující veškeru spontánnost, svobodu rozhodování a přirozenou pravdu, našel tu jen tím více půdy svému boji o životní pravdu i pokrok a pro průkopníka dosti podpory v něm.

Duše básnická, jak pak by byl necítil kouzlo pravých společenských forem, které jsou řádně vedené povaze i milým závazkem a disciplinou i také důkazem, že ve vztazích k druhým lidem jde cestou správnou a že tak jest ji posuzovati? Ale muži pravdy tím protivnější, tím více protimyslná, div ne zvráceností byla každé forma společenská, na níž neceněna pravda jejího cíle a její podstata, nýbrž již bylo užíváno pro buzení pěkného zdání, za nemístným odlišováním a která proto nadsazováním, odstiňováním a přeplňováním znetvořována. Stíhal porokem směšné dívky, které přepínaly modní mrav a vkus (Précieuses ridicules), muže, kteří na svou zkázu stáli o šlechtický titul a pro přiblížení k šlechtě nechávali se obírat i ničit (Bourgeois gentilhomme, George Dandin), ale stejně snad nesouhlasil s těmi, kdož vědomi si své vnitřní poctivosti a ryzosti svých úmyslů a konání, domnívají se, že ve společenském styku mohou jednati, jak jim jich měnivé nálady z povznesené šlechetnosti diktují, a nikoli, jak toho žádá jemná odezva na druhou povahu a nutně vyrovnávající zacházení s lidmi, a tím se, nešťastníci, vylučují z osvěžujícího styku s lidmi (Misanthrope).

Představoval si arciť, že obcování společenské právem vyžaduje, má-li býti člověku k prospěchu, nejen základ pravdivosti vzájemných styků, nýbrž i jistou pružnost duševní, která sama sebou nese v sobě jakous pravdu životní, vedouc k přizpůsobení okolí podle přirozených požadavků. Nelíbilo se mu tedy pachtění venkovanův bodrých, třebaže kořenně zatvrdlých, povahově silných, byť neohebných, po vzorech velkoměstských. Vždyť je obluzuje, že budou snadno velkoměstskou prohnaností napáleni (Monsieur de Pourceaugnac), nebo že budou svou manýrovaností, s jakou do svěžího a silného vzduchu svého prostředí venkovského vnášejí pachtivé napodobení Paříže, nejen směšni, nýbrž i zavedeni (La comtesse d'Escarbagnas).

Jak by byl Molière nebyl odpůrcem každé lži společenské? Ovšem nebylo třeba, aby poukázal na její příliš makavé případy. To láká moralistu, to povzbuzuje k satyře, grotesce nebo karikatuře sociál-

ního reformátora, ale méně vábí geniálního básníka. A tím Molière byl. Ale její zvláštní, zastřený případ, významný odstín, který se snadno skrývá obyčejným zrakům jako ustálený zvyk, zasvěcená konvence nebo vábivá móda, toť bude pro básníka pozorovatele a bojovníka za projasnění života výzva podněcující jeho tvořivost. A dá se vrozený konservatismus lidský od něčeho tížeji odtrhovat než od zvyku, konvence a módy?

Obrátil se Molière proti stavům, kteří zformalisováním svého povolání převrátily jeho určení, zaměnily konvenci za podstatu, a jsou jen na škodu důvěřivcům, kteří se na ně obracejí s nadějí, že jim bude pomoženo. Ostří jeho satiry dramatické tak míří na právníky, kteří ustrnuvše na formě znemožnili vyhledávání práva, a jen si právními a právnickými formami pohrávají, aby je řídili ve prospěch těch, z nichž také jim kyne osobní prospěch drobný. Zvláště však se obrátil proti lékařům své doby. Příznačné je, že právě v té době vládním úkazem při pařížské zahradě zoologické štědrou dotací zřízen ústav pro anatomii, tož pro vědecké zkoumání přírodní, jako opora pro větší pokrok a zdokonalování lékařství.

Lékaři za časů Molièrových ještě více, než snesla přece jen už pokročilá doba, tonuli ve středověku; nečerpali svých poznání výlučně z pozorování lidské přirozenosti, nýbrž z knih; stále ještě pro ně byli autoritou antičtí spisovatelé a knižní učenost spíše formulkovitá než věcná vedla je a získávala jim cechovní slávu. Snad v odporu Molièrově proti nim také měla svůj díl jeho choroba, které nedovedli léčiti, ale přece jen celé dílo Molièrovo ukazuje, že byl na tolik objektivním pozorovatelem a posuzovatelem, že nemožno připisovati této chorobě jeho nechuť k lékařským praktikám doby, nýbrž že ona vyplývajíc z nestranného pozorování a posilována filosofickým stanoviskem Molièrovým, jež bylo blízko potomním vědeckým snahám a usilovalo o věcně přesná poznávání, nemocí básníkovou byla nanejvýš toliko ostřeji zabarvena.

Více než ve čtvrtině svých her Molière sesměšňuje medicinu své doby a karikuje neznalé lékaře, kteří skrývajíce svou nevědomost za latinskou hatlaninu a přeučené názvosloví zbytečné, neboť pojmenování věci ještě není ani jejím poznáním ani výkladem, hledí na sebe augursky a s kastovní věrností nikde nezrazují svých konvenčních lží, nýbrž naopak vždy pamětlivi prospěchu stavu, jen kde koho v slepé důvěře ve své kejkle utvrzují. A bystré postavy z lidu ve hrách Molièrových prohlížejí tuto hru; napodobení jí dává skladateli některé nové možnosti veseloherní. Ty mohou časem zarážeti moderního diváka svou přílišnou fraškovitostí a jeviti se hrubou nevkusností právě proto, že míří na stav tak význačný a důležitý.

Ale dnes nutno tuto Molièrovu nechuť měřiti jinak. Což neslýcháte denně od laikův buď naprostou nedůvěru k medicině nebo aspoň zásadní podceňování lékařství vnitřního, na jehož úkor přeceňují na př. kde jakou drobnost chirurgickou? Pochopitelně, velký zjev Pasteurův mizí laikovi v mlze jeho nekritičnosti před obratným chirurgem, i když výkon tohoto není buď ničím podstatně novým nebo ani významným převratem. Ten, komu jest tajemstvím vlastní podstata novověkého badání vědeckého, jež právě přivodila tolik pokroku ve všech oborech mediciny, nedovede ovšem ani zvážiti a doceňovati všech možností vědeckého lékařství i kriticky měřiti jeho hranice jako meze poznání lidského vůbec. Proto přeceňuje nekriticky, co makavě se ukazuje výbojem, a zůstává bez nadšení státi před novotou, jejíž dalekosáhlý význam jako by s tajemnou formulí chemickou byl mu uzavřen ve vnitřní dění přírodní. Opakem, pravým protipolem tohoto dnešního laického nedoceňování nebo zneuznávání mediciny je Molièrův odpor k současným lékařům. On právě naopak tušil a cítil, v čem je ona podstata vědeckého badání, ale viděl, že současná medicina v průměru nejde onou cestou věcného a přesného pozorování, nepátrá přesně po příčinách chorob, nýbrž scholasticky zařazuje vše do daných schemat, ani se nesnažíc plně využíti objevů, které přinesla přírodověda i samo lékařství (oběh krve atp.), neboť k některým chovala i marnou nedůvěru pro svůj zatvrzelý konservatismus. A když jeho chorobu vlastní tak nesmyslně léčila, ký div, že na ni zanevřel dvojnásob a ji pronásledoval? Či bylo v tom více odpor toho, kdo Gassendim snad jasněji zasvěcen do dění přírodního měl více pochopení pro život hmoty?

Nikde se Molière nepostavil proti theologii. Sotva to bylo z neodvahy. Vždyť nebylo nikoho v tehdejší společnosti, kdo by se byl osmělil tak statečného útoku proti mocnému „Spolku Nejsvětější svátosti“, jak to učinil Molière svým „Tartuffem“, o jehož uvedení na scénu bojoval po pět let a jejž mohl hráti jen pod ochranou královskou. Po svém způsobu tu napadl svatoušky, kteří po neřestném životě anebo pro vliv a moc i chválu světa utíkali se pod ochranná křídla mocného spolku; snad nemířil na určitého člena, snad vůbec nemyslil na členy Spolku, ale ti se patrně právem cítili dotčeni. Ostatně Molière jindy zavadil o samy základy křesťanství, když chtěl naznačiti, že láska k abstraktnímu, příliš obecnému lidstvu může směle zaznít i z úst nejbezbožnějších, kdežto ryzí hnutí srdce jatého soucitem ke konkrétnímu jednotlivci potřebnému, to že je pravá a vlastní křesťanská láska k bližnímu, a i tu (Don Juan) neurazil náboženství, nýbrž ťal jen zneužívání ho za účely sobeckými a mimo vlastní zbožnost jdoucími. Konečně všechny význačné osoby jeho her,

pokud jsou sympatické, nepostrádají nikdy ve svém nitru rysu zbožnosti, ba jedna z nejvýznačnějších postav jeho Alceste, misanthrop, ve své situaci více dramatické než komické neváhá pokládati svůj úděl nešťastného milovníka za trest nebes pro hříchy, rys to zde spíše opravdu hluboce náboženský. Patrně tedy Molière, jako povaha praktická i zbožné mysli, nemířil nikdy na samo učení, nedotýkal se theologie, neboť bojuje proti nauce, kterou aspoň v hlavních rysech uznával, bál se, že by bořil i samu zbožnost o ni se opírající a jakoby z ní vyplývající, zato tím více, jelikož věděl, že i účinněji a spravedlivěji, postavil zrcadlo lidem, kteří nauku převraceli, a stíhal posměchem její příživníky. Proto také byl nenáviděn až do hrobu církví žárlivě střežící hlavně svou moc. Aspoň když zemřel 17. února r. 1673, bylo zapověděno pohřbíti jej po zvyku křesťanském a pohřeb tak, jako by nepohřbívali Molièra, nýbrž J. B. Poquelina (což bylo rodové jméno Molièrovo), královského čalouníka (kterýžto úřad zdědil po otci), mohl býti (a to ještě na vládní zakročení) vykonán jen v devět hodin večer, či vlastně v noci... Ostatně Molière, filosof, snad i cítil, ne-li uznával, kolik je v systému theologickém praktické filosofie životní, jak je náboženství věcí pro hluboké duše potřebnou; není to vyloučeno pro současníka Pascalova.

Veselý skladatel frašek, komedií, dramat a pastoral, sám pln životního smutku, svými hrami vedl boj o vyjasnění a prosvětlení života. Bojoval hlavně proti předsudkům, neprávem zakořeněným zvykům, o nichž lepší poznání vyneslo kategorický odsudek, jehož však z pohodlí i setrvačnosti lidé nedbávají na škodu svou vlastní, ale také na újmu jiných, a to právě popuzovalo básníka. Bylť životní optimista, chtěje míti všude život radostným, světlým, silným a nadšeným, a duse tak vše, co jej srážělo ve spontánním rozletu, jásavosti a přírodní pravdivosti. Vše spontánní, volně ušlechtilé v člověku, vše velké, všechna nejkrásnější hnutí, která nevyplývají ze sobectví osobního prospěchu, z hamižného kalkulu, nýbrž z podstaty povahy lidské, to v něm mělo svého zastánce, obdivovatele a úslužného tlumočníka.

Skoro bychom chtěli říci „volný a dobrý člověk", což pro Molièra nevylučuje ani bystrost ani chytrost ani umění zatáčky a pružného obejití, jenom když směřují za poctivým koncem, toť byl Molièrův člověk, nikoli nepodobný tomu duševnímu ústrojenci, jaký vyzírá z celku bajek Lafontainových, jenomže poněkud ideálnější, ač sotva o mnoho vyšší morálky. Souviselo to jednak s dobovou zásadou, že vše se má říditi rozumem a přirozeností, a rozum snadno se mýlí i přestřelí, ale souviselo by to na druhé straně snad i s literární formou, že hra, a právě klonící se pojetím osob k dramatu, nepři-

poušti výlučně tak příliš lišácky chytrých postav, jaké snese epické vyprávění? O tomto pochybujeme.

I ten boj o jasnější život i ten „člověk“ Molièrův, toť obé v tradici literatury francouzské. Najdeme je v překypujícím Rabelaisovi, v soudném a bystrém Montaignovi, v uštěpačném a ostrém Voltairovi, i nadšeném a upřímném Rousseauovi jako v humanitně velebném Hugovi, po každé toliko osobně a dobově zabarveny.

A Molière stojí v řadě těchto velkých duchův. Rodák pařížský, pokřtěný tu 15. ledna 1622 (i to datum křtu 15. ledna jest jen tradiční), prožil mládí v okolí ústřední tržnice pařížské plné občanského ruchu a v sousedství velkých domů šlechtických i blízko dvora, kde jeho otec byl domácím čalouníkem královským. Děd prý jej, maje zálibu v divadle, vodíval na představení a tak v hochovi rostlo pochopení pro scénu i hry. Dospěv, spojil se s několika jinými mladíky a založil „Illustrè théâtre“ po boku odkvétající již krásky. Odjeli na venek a přes Lyon, Grenoble, Montpellier, Béziers a Pézenas projeli jižní Francií a snad i západní až do Mainska, aby se po čtrnácti letech vrátili a r. 1658 jako družina králova bratra „troupe de Monsieur“ dali první počátek potomní slavné „Comédie Française“.

Ta cesta jistě silně působila na vývoj Molièrův do výše, které dospěl. Získal nejen širokou znalost povah lidských, než utvrdil se i v boji za důstojnost lidskou, když pozoroval, jak trpí lidé ze společnosti vyhoštění, neboť jimi byli herci, přes to, že je chránil zákon o právní záštitě z r. 1641, což mělo velký význam pro jeho vyjasnění ideové a lidské, hlavně však a především nabyl i rozsáhlé znalosti jazyka. Jazyk není mrtvým nástrojem spisovatelovým. Jeho široká a hluboká znalost obohacuje ducha tvůrcova nikoli snad toliko novými a novými možnostmi výrazovými, takže se dovede vkusněji, rozmanitěji a srozumitelněji vyjadřovati, nýbrž dává mu také bezděky hlubší pohled do ducha národa, otevírá mu širší obzory s hlediska národního. Neboť v jazykovém výraze, který je sice vždy celkem konvencí, je však též založen poklad národního nazírání a cítění; srovnáváním jednotlivých nářečí bystří se smysl pro hodnoty tohoto pokladu a s tím zároveň rozšiřuje se duševní horizont básníkův, přijímaje nepozorovaně silné zabarvení domácí hroudy. Molière po svém kočovném životě Francií přirozeně se stal spisovatelem, jehož dílo je napojeno duchem otčiny.

Ale bouřně vyrazili z Paříže, kde to vřelo literárními theoriemi a úsilími. Vyšli jako dobyvatelé. Molière cestou mohl také srovnávat různý vkus i rozmanité jeho stupně, jak to má ohlas v jeho díle (Critique de l'École des femmes; Le Sicilien; Le bourgeois gentilhomme;

La comtesse d'Escarbagnas). Tím jadrněji promyslil i procítil, oč usilovala literární generace doby, a došel onoho boileauovského klasického realismu, jehož je důstojným představitelem. (Pokračování.)

DR. TOMÁŠ TRNKA:

ZROZENÍ GENIA.

(Z knihy „Hledám tajemství života".)

I.

DOSAVADNÍ ŘEŠENÍ PROBLÉMU GENIA.

„Veliké duše jsou jako vysoké vrcholy. Vítr do nich bije, mračna je zahalují; ale člověku dýše se tam volněji a silněji než jinde. Vzduch je tam pln oné čirosti, jež očišťuje srdce; a když mraky se rozprchají, člověk obzírá lidstvo.

Netvrdím, že pro všedno lidé by mohli žíti na těchto vrcholích. Ale nechť jeden den v roce tam nahoru putují. Osvěží dech plic a obnoví krev v žilách. Tam nahoře budou se cítiti blíže Věčného. Potom sestoupí na pláň života se srdcem otuženým pro vezdejší boj."*)

Ano, genius! Jeho zjev a jeho tvoření byly vždy záhadou pro lidské myšlení. A také zjev genia byl od dob nejstarších symbolem za záhadu lidského života a za smysl jeho na této zemi: ať zdál se býti genius prorokem seslaným bohem a nadaným božím darem věštby, nebo ať jevilo se jeho tvoření jako znak nervů tělesných, rozbouřených alkoholovou inspirací, duševní nemocí.

V problému genia mohli bychom opravdu zříti centrální záhadu filosofickou: Co je člověkův život uprostřed přírody? Proč vydala příroda člověka, kulturního tvůrce, a proč nespokojila se zrozením rostlin a zvířat? Člověk liší se od ostatní přírody tím, že tvoří kulturu. Kultura musí tedy nám podávati klíč ke smyslu lidské existence ve vesmíru. A ježto z celého lidstva genius symbolisuje nám kulturní tvoření, stává se tím záhada genia jakýmsi zkušebním kamenem filosofického myšlení, nemluvě ani o tom, že psychologie tvoření je důležitou kapitolou v psychologii, a noetické poznatky odtud odvozené mohou pádně opravovati nebo doplňovati mnohou myšlenku ve školské noetice.

Samozřejmo, že dosavadní řešení problému geniality zapadá úplně do rámce filosofických systémů, nebo lépe řečeno, je neseno proudem

*) Romain Rolland: Michel Angelo, str. 171—2 (Praha, Kočí).

filosofických směrů. Nebo na druhé straně u biologů, psychologů, psychiatrů, sociologů atd. uplatňuje se úsilí podříditi problém genia těmto oborům vědním a problém genia řešiti pod zorným jejich úhlem. Jestliže na př. Platon nebo Plotin budují idealistní názor na člověka a myšlenku, ducha určují za podstatu existence, samozřejmo, že genius jest jim nejvýraznějším výronem a uskutečněním této podstaty vesmírné. A podobně u Fichta, Schellinga, Schillera, Hegela, Carlyla, Tiecka, Novalise kult genia je prostým důsledkem spiritualismu. Píše-li svou knihu o uměleckém geniovi Gabriel Séailles, jest to týž idealistní názor.

Dříve nežli promluvím o různých těchto snahách vysvětlovati zjev genia, chci důrazně upozorniti předem na kult genia, jak se projevoval v různých dobách. Kult genia není vůbec snahou řešiti problém genia, nýbrž je zavrcholení individualistního názoru, jak jsem naznačil dostatečně v kapitole „Problém individua". Je to zejména důsledek teorie vývojové. Člověk je konečným (nyní) článkem přírodního tvoření, je zavrcholeným cílem přírody. I hledán je typ tohoto ideálního člověka pravého. A tento typ nazván nadčlověkem. Není to genius skutečný: je to vyabstrahovaná, vysněná bytost jako měřítko pro hodnocení smyslu lidské existence. Řekové vytvořují si svého nadčlověka ve zdravém a krásném člověku. Středověk vytvořuje si ideu nábožného hrdiny, rytíře. Rousseau hledá člověka od přírody dobrého. Schopenhauerovi tane na mysli člověk vůle, Nietzscheovi nadčlověk moci, Tolstému člověk lásky, člověk duševní i tělesné panickosti, ne ideál napoleonský, nýbrž prostý Platon Karatajev. Bergsonovi hodnotícím měřítkem pro smysl lidské existence je člověk „čistého trvání", člověk intuice. („Vše děje se tak, jako by nějaká bytost neurčitá a těkavá, kterou si nazvete člověkem nebo nadčlověkem, snažila se uskutečniti a dosahovala toho jen tím, že zanechává cestou část sebe samé"). Kult genia není vlastně kultem genia skutečného, nýbrž vytvořováním si ideálu pro smysl života. Proto tento kult genia a nadčlověka byl jiný v době heroické, antické, než ve středověku, než v novověku, než u Rousseaua, než u Bergsona, než u Tolstého.

Pravý kult genia jest idealistní názor na zjev genia, názor spiritualistický, jenž v geniovi vidí nejvýraznější projev absolutní podstaty světa, t. j. ducha, jak jsem na začátku této kapitoly citoval Rollanda a cituji Verhaerena: „Nám geniální člověk zůstává záhadou, naskýtající se budoucí kritice. Objevuje se stranou lidského rodu."*)

---

*) Emile Verhaeren: Rembrandt, str. 11 (Praha, Hynek).

Dosavadní řešení problémů genia bylo nejrůznější. Pokusím se nejprve o utřídění.

1. DOSAVADNÍ ŘEŠENÍ FILOSOFICKÉ.

Toto řešení dáno bylo filosofickými směry a proudy. Jestliže filosof nebo vůbec myslitel (na př. umělecký kritik) se domnívá, že duch je základní existencí a hmotnost je pouze výronem ducha, plyne z toho samovolně a přirozeně, že geniovo nadání kotví v jedinečné suverenitě ducha, v jeho duševním zdraví, t. j. v geniovi a z genia promlouvá sama podstata ducha, božský duch. Takový názor na genia měl Platon, Aristoteles, Plotin, mluvíce o božském opojení, jež z genia mluví.

Idealistní pojetí genia zakotvilo hlavně v nové době, kdy konstruovány byly spiritualistické systémy filosofické. Nejznámější teoretikové v otázce geniality jsou zejména Sulzer, Gerard, Kant, Jean Paul, Hegel, Weise a německá romantika, Carlyle, Séailles, Emerson a j. Sulzer definuje genia: „Genius není ničím jiným než význačnou velikostí ducha vůbec, a pojmenování: veliký duch, veliká hlava, geniální muž jsou stejnoznačná.“*)

Gerard píše svou knihu o geniovi r. 1774**) „Síla geniova ve svém působení má mnohem větší podobnost s přírodou než s ruční prací lidskou“.

Na knihu Gerardovu, jejíž německý překlad objevuje se v Německu již r. 1776, plně navazuje Kant: „Kantovo učení o geniovi, jako učení jeho inspiratora Gerarda, kotví v široké základně tehdejšího duchového vývoje, který hned od počátku a zvláště od polovice 18. století v Anglii, Francii a Německu znamenal revoluci veškeré kultury a obrody umění právě jako kritiky.“***) „Hlavními prameny Kantovy estetiky jsou: psychologie Leibnizova, estetika Baumgarten-Meierova, estetika Hutchesonova a Burkova, učení o geniovi vrcholící v pojednání Gerardově a Sulzerově, asociační učení Humeovo a spisy Winckelmannovy. Osmnácté století hledá syntesu obou extremních názorů světových: racionalismu a sensualismu. Kantova estetika je místem, kde se smiřují tyto protivy, a vypracována jest v jeho učení o geniovi a vkusu.“†) Kantova estetika vrcholí v pojmu tvůrčí soudnosti estetické u genia.

---

*) Sulzer: Allgemeine Theorie der schönen Künste, 1771.

**) Alexander Gerard: Essay on Genius, 1774.

***) Dr. Otto Schlapp: Kants Lehre vom Genie und die Entstehung der „Kritik der Urteilskraft“, str. 409 (Göttingen, 1901).

†) Týž, str. 418.

Kantovo učení o geniovi rozvíjí dále německá romantika. Genius pojat byl jako natura naturans, tvůrčí střed přírody: Zejména Hegel, Fichte, Schelling, stoupenec Hegelův Weise.*)

Hegelův stoupenec v Anglii Carlyle píše svou proslavenou práci: „Hrdinové a ctění hrdin v dějinách", kde snaží se ukázati, že geniové tvoří dějiny. Podobné tendence sledoval v Americe horlitel idealistický R. W. Emerson.**)

Romantika německá vústila pak v kult genia zejména u Schopenhauera a Nietzsche.

Spiritualistní názor na zjev genia úplně ovládá v knihách znamenitého essayisty A. Hello***) a spisovatele G. Séaillesa, z nichž poslednější počíná genia a jeho tvoření chápati spíše psychologicky. Hello ještě diametrálně liší genia od prostředního člověka. Séailles považuje sice genia za bytost zdravou, nikoli abnormální, ale tvrdí, že genius liší se od obyčejných lidí pouze graduelně. V něm zavrcho、luje se myšlení lidstva a myšlení je pokračováním života. Tvoření genia spěje za harmonickou koncepcí, opírajíc se o inspiraci. „Nejvyšším tvořením přírody je náboženství, metafysika: jejím vrcholným snažením jest vytvářeti v duchu člověka mocnou ideální báseň, v níž uplatňují se jeho nejvyšší naděje. Náboženství a metafysika jsou přirozené zjevy, vykvétají z ducha, jako stromy vyrážejí ze země, jsou živoucími formami právě tak dobře jako rostliny a jako zvěř. Duch je prorokem přírody. V něm tato zří sebe samu, v něm zjevuje si svou vlastní vůli a své vlastní myšlenky, v něm vynáší na světlo předtuchy svých budoucích světů."†)

2. NÁZORY UMĚLCŮ NA PROBLÉM GENIA.

Spiritualistické pojetí zjevu genia tvoří podklad k názorům jednotlivých vynikajících umělců o smyslu a účelu geniova na světě. Zejména Goethe a Schiller oceňovali (jdouce ve šlépějích myšlenek Kantových) veliký význam genia pro lidstvo a dějiny. Z moderních umělců zvláště Ibsen ve svých dílech symbolisoval postavu genia. Nádherným způsobem vystihl život a působení genia ve svém díle „Leonardo da Vinci" Merežkovskij a ve svém románu

*) F. W. J. Schelling: Die Philosophie der Kunst; Ferd. Christoph Weise: Allgemeine Theorie des Genies.

**) R. W. Emerson: Představitelé lidstva (Praha, Jos. R. Vilímek).

***) Ernest Hello: L'homme, 1872.

†) G. Séailles: Essai sur le génie dans l'art (Paris, 1897), něm. překl. str. 291 (Lepzig, 1904).

„Jan Kryštof" Romain Rolland. Tři typy genia pak vylíčil Rolland ve svých essayích „Michelangelo", „Beethoven", „Tolstoj".

Hluboké myšlenky o umění a umělcích uložil ve své knize „L'art" Rodin. (Vlastně dialogy s Rodinem zachycené na papír P. Gsellem.*) Verhaerenovo mínění o geniovi jsem již citoval. Stejným nadšením nesou se i projevy Maeterlinckovy, Wildeovy, Merežkovského (Leonardo da Vinci, Tolstoj a Dostojevskij).

Jda v jejích stopách píše Dehmel svou knihu „Naivität und Genie". Genius, veliké dítě, udivuje svou prostotou a hloubkou svého zření. Emil Lucka snaží se odstupňovati a klasifikovati geniálnost a styk její s tragičností ve své dvousvazkové práci „Grenzen der Seele": I. díl Das Tragische se závěrečnou kapitolou „Der Schicksalsmensch"; II. díl: „Stufen der Genialität".

3. ŘEŠENÍ PROBLÉMU GENIA KRITIKOU LITERÁRNÍ A UMĚLECKOU.

Přechodním dílem od prací umělců o geniovi k pracím kritiků je kniha Hermanna Türcka: Der geniale Mensch. Pojednává o uměleckém tvoření geniovu, jeho filosofickém snažení a poměru ke světu. Hlavní část knihy věnuje rozboru Hamleta jako genia, a jak Goethe ve Faustu líčí sebe a řeší svým způsobem problém genia.

Literární a umělecká kritika zajímá se o genia především po stránce psychologické. Táže se, co genius má ze sebe a pokouší se o psychologii tvoření; a táže se, zač genius vděčí prostředí, v němž žije. Psychologické nazírání na genia a jeho dílo jaksi zahájil Taine, jeho pokračovatel Pavel Bourget a protichůdce jejich Hennequin.

Vlastním zakladatelem psychologického řešení problému genia je Francouz Ferd. Brunetière a Němec W. Dilthey. Opíraje se o biologický základ geniova zjevu, tvrdí, že dílo geniální je syntesa zážitků životních a tvůrčí fantasie.**) Celá škola kritická, která z těchto popudů vznikla, vrhla se zejména na problém tvořivosti, inspirace, intuice, jejich souvislosti někdy se zjevy biologickými a patologickými. Jsou to zejména Ribot, Binet, Passy, Leclère, Arréat, Toulouse, Bergson, Poincaré, Paulhan, v Ně-

*) Viz mou knihu „Proudy v současné filosofii", kapitolu „Estetický intuicionism" (Praha, Topič).

**) W. Dilthey: Das Erlebnis und die Dichtung (Leipzig, Teubner).

mecku Werner, Oelzelt-Newin, Dessoir, Müller-Freienfels, Behaghel, Groos, Hennig a j.*)

Byla věnována také pozornost tvoření vědeckému a zdůrazňována důležitost fantasie, inspirace u geniálního vědce. Zejména Bergson, Poincaré, Mach, B. Erdmann, Freienfels, Colloza (L'immaginazione nella scienza, 1900) a j.**)

Jestliže účtujeme s těmito dosavadními právě vylíčenými názory na genia u filosofů, umělců a kritiků, shledáváme, že nás spíše přibližují geniálnímu dílu nežli osobnosti genia. Zjev jeho zůstává často nedotčen nebo aspoň rozebírán a charakterisován vztah k jeho dílu.

4. BIOLOGICKÉ ŘESENÍ.

Přímo osobností geniovou počali se obírati lékaři, biologové, přírodovědci, a tak dán a vytvořen je celý směr, jímž řeší se problém genia biologicky.

První jasně zahájil tento směr lékař francouzský Moreau de Tours r. 1859, jenž snažil se stanoviti styčné body mezi geniem a duševní abnormitou. Tím dán byl programový popud, že genius studoval se biologicky se tří hledisek: psychiatrického, sexuelního, a specielně biologicko-dědičného.

Představitelem psychiatrického řešení problému genia je Cesare Lombroso, psychiatr v Turinu.***) Nadání geniovo uvádí jednak v souvislost s ročním počasím, jednak uvádí jeho vztah a příbuznost se zločinci a degenerovanými lidmi stiženými padoucnicí.

---

*) Th. Ribot: L'immagination créatrice (1900), Binet, články zejména v L'Année psychologique a spis L'ame et le corp (Paris, 1920), Les altérations de la personalité (Paris, Alcan), L'étude expérimentale de l'intelligence (Schleicher, Paris); Arréat: Mémoire et immagination (Paris, Alcan); Toulouse et Poincaré: Enquête médico-psychologique sur la supériorité intellectuelle (Paris, 1910): Paulhan: Psychologie de l'invention (Paris, 1901); R. M. Werner: Lyrik und Lyriker (1890); Oelzelt-Newin: Über Phantasievorstellungen (Graz 1899); Dessoir: Aesthetik (Stuttgart, 1906); Müller-Freienfels: Psychologie der Kunst (Leipzig. 1912); Behaghel: Bewusstes und Unbewusstes im dichterischen Schaffen; R. Hennig: Das Wesen der Inspiration (Leipzig, 1912.)

**) Viz mé knihy: Záhada vědomí a poznání, str. 108 a násl. (Praha, Vilímek) a Cesty filosofie a vědy, str. 80 a násl. (Praha, Hejda a Tuček).

***) C. Lombroso: L'uomo di genio (něm. Der geniale Mensch, 1890); Genio e follia (něm. Genie und Irrsinn, 1887); Genio e degenerazione (něm. Entartung und Genie, 1894); Nuovi studii sul genio (něm. Neue Studien über Genialität, 1910).

Ve stopách Lombrosových kráčí celá řada lékařů, jako Max Nordau,*) P. J. Möbius,**) L. Loewenfeld, H. Kurella, S. Rahmer a j. Loewenfeld a Kurella založili sbírku „Grenzfragen des Nerven- und Seelelebens", v níž vyšla řada pojednání o vztahu duševnosti a nemocí od nejrůznějších autorů, jako Möbia, Th. Lippsa, Adamkiewicze, Sombarta, W. Schuppa, Bechterewa, Eulenburga, W. Hellpacha, Ehrenfelse a j. Některá pojednání věnována teoretickým úvahám o vztahu ducha k tělu, jiná zabývají se patologií jednotlivých umělců a p.***)

Podobně S. Rahmer vydával sbírku „Grenzfragen der Literatur und Medizin" u Reinhardta v Mnichově, v níž uveřejněny práce o nemocech Strindberga, Dostojevského a j., o hudbě, dramatickém tvoření a p.

Současně se snahou řešiti problém genia psychopatologicky vynořil se ve Vídni proud problém umění řešiti s hlediska sexuálního. Zakladatel této školy je Breuerův žák psychiatr S. Freud. Freud studuje sen dospěl k přesvědčení, že hlavním motivem veškerého lidského jednání je pud pohlavní (libido). Motivy těmito snaží se vysvětliti sen a také dáti klíč k výkladům uměleckých děl.†) Kolem Freuda seskupila se celá škola přívrženců, kteří rozvinují, doplňují a také až ad absurdum přivádějí these svého učitele.††) Prof. Freud založil také časopis „Zentralblatt für Psychoanalyse", jenž věnuje se

*) M. Nordau: Entartung 2 sv. (Berlin, 1893); Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit (Leipzig, 1884); Paradoxe, 1885); Von Kunst und Künstlern (1907); Der Sinn der Geschichte (Berlin, 1909).

**) P. J. Möbius: Über das Pathologische bei Goethe (1898); Über die Anlage zur Mathematik (1900); Über Schopenhauer (1899); Über Kunst und Künstler (1901) a vydal své Ausgewählte Werke sv. 1. Rousseau; 2—3 sv. Goethe; 4. sv. Schopenhauer; 5. sv. Nietzsche.

***) Na př. Loewenfeld: Über die geniale Geistestätigkeit; Hypnose und Kunst; Möbius: Über Entartung; Friedmann: Wahnideen im Völkerleben; Schuppe: Der Zusammenhang von Leib und Seele; Jentsch: Die Laune; K. Lange: Sinnesgenüsse und Kunstgenuss; Hinrichsen: Zur Psychologie und Psychopathologie des Dichters; Jentsch: Musik und Nerwen; Hirt: Die Temperamente; Waldstein: Das unterbewusste Ich; Bechterew: Die Persönlichkeit; Sadger: K. F. Meyer; Vorberg: Maupassants Krankheit; Stekel: Dichtung und Neurose; Freimark: Tolstoj; Hofmann: Kant und Swedenborg; Feis: Studien über die Genealogie und Psychologie der Musiker; Moll: Berühmte Homosexuelle; Sadée: Vom deutschen Plutarch.

†) S. Freud: Die Traumdeutung (1900); Zur Psychopathologie des Alltagslebens (1904); Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten (1921); Über den Traum; Der Dichter und das Phantasieren (1909); Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse (1920); Jenseits des Lustprinzips (1921).

††) Na př. W. Stekel: Die Sprache des Traumes; Die Träume der Dichter; Dichtung und Neurose; Hinrichsen: Sexualität und Dichtung; Rank: Der Künstler (1907); Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage (1912); Havelock

těmto otázkám. Jak již bylo řečeno, psychoanalysu ve Francii zavedl nezávisle od Freuda Binet, jenž experimentálnímu studiu duševního života a vztahu ducha k tělu věnoval veškeré své úsilí vědecké. Ze všech těchto snah značně těžili také literární a umělečtí kritikové a počali genia a jeho díla rozebírati psychologicky a pátrati po vzájemném vztahu života geniova a jeho díla. Ve Francii byl to již dříve Ribot, nyní věnují se psychologicko-fysiologickým studiím umělců Rémond a Voiverèle.*) V Německu časopis „Zeitschrift für Psychologie und Physiologie“ a zejména „Zeitschrift für angewandte Psychologie“ uveřejňují často práce z tohoto směru. U nás zajímal se o studium umělce v tomto směru Albert Pražák, zvláště však Otokar Fischer. Také Vodák a A. Novák upozorňovali často na dobré i špatné stránky podobných metod kritických.

Vlastní biologickou metodu zavedl (ovšem spíše statisticky) Francis Galton a Francouzové de Candole a Odin.**) Galton stýká se s Darwinem a zajímá se o vliv dědičnosti na vznik geniů. Candole a Odin rozšiřují vlivy tyto také na působení prostředí, v němž se genius nachází, jako rodinná výchova a všechny výchovné vlivy ostatní.

To byla příprava k ryze biologickému řešení problému genia. Zahájil je Gregor Mendel.***) Mendel věnoval pozornost křížení dvou druhů hrachu a poznal, že mísením jich (rudého a bílého) nikdy nepovstane květ barvy smíšené. Z toho vytušil, že zárodek individua skládá se z prvků, elementů. Ve studiu dědičnosti v tomto směru bylo pokračováno dále W. Weinbergem, Sartonem, Dánem Johannsenem, Babákem.†) Jedinec rozkládá se v součet znaků,

---

Ellis: Die Welt der Träume (spisovatel přímo do školy F. nepatří); mezi žáky Freudovy patří Abraham, Sachs, Hitschman, Reik. Srov. také O. Fischer: Otázky literární psychologie, str. 73 a násl.; B. Dratvová: O stavech podvědomých a Freudově psychoanalyse (Praha, Kočí); Kronfeld: Über die psychologischen Theorien Freuds und verwandte Anschauungen (1912).

*) A. Rémond: Le génie littéraire (Paris, 1912).

**) Francis Galton: Hereditary genius (London, 1869); něm. Genie und Vererbung (1910); A. de Candolle: Histoire des sciences (1885); něm. Grosse Männer sv. II. (1912); Odin: Genèse de grands hommes (1895). Srov. také Lad. Syllaba: O významu kulturního prostředí pro vznik a vývoj genia (Nové Atheneum I. 1.).

***) G. Mendel: Versuche über die Pflanzenhybriden (2. vyd. 1911).

†) G. Sarton: Comment augmenter le rendement intellectuel de l'humanité (Isis, 1913); W. Johannsen: Elemente der exakten Erblichkeitslehre (1909); Ed. Babák: O potřebě synthesy v analytickém směru dnešní genetiky (Lékařské Rozhledy, roč. V., seš. 8.); Ke vzniku vzácných nebo nových znaků dle moderní genetiky (Lékařské Rozhledy, roč. VII., seš. 8—10.); Vlad. Růžička: Dědičnost u člověka ve zdraví a nemoci (J. Otto, 1917); Dr. A. Brožek: Biologický význam rodokmenu (Nová Práce roč. 1921).

více nebo méně samostatných, které tvoří stavbu individuální. Tyto znaky, konstituční prvky, zovou biologové geny, jež „lze považovati za elementární faktory, činitele dědičnostní" (Babák). Některá vlastnost člověka vyvine se jako reakce genů na činitele dané životní polohy, Jestliže tedy dochází k pohlavnímu rozplozování, mísí se zároveň geny matky a otce, nastává nová kombinace genů, které vytvoří architektonickou syntesu a tím i nový základ pro vývojové možnosti nového individua, které se uplatní, rozvinou za určitých působení životních podmínek. „Poměrně dosti omezený počet genů vede k úžasné proměnlivosti konstituce genotypní, z níž se pak vybavením za rozmanitých vnějších podmínek realisuje další rozmanitost phaenotypů. Za zcela zvláštních konstelací genových, takto umožněných, mohou povstati, byť v průběhu věků, zcela zvláštní, vzácné, ba i „nové", t. j. před tím, pokud paměť sahá, nikdy se neobjevivší podmínky pro vývoj zcela výjimečných znaků, nehledě k dalším komplikacím, které může přivoditi shluk vnějších životních podmínek" (Babák).

Zdálo by se, kdybychom vznikání nových genových základů považovali za kombinaci, že vznik genia je pouhá náhoda shluků genů a náhoda podmínek životních. Ale prof. Babák sám zdůrazňuje potřebu syntesy v analytickém směru dnešní genetiky. Základ genů geniových je tvůrčí přírodní syntesa, nikoli náhodná kombinace mosaikového skládání.

Že tomu tak jest, ukazuje a dokazuje moderní badání o rodině, o jejím životě, dědičnosti, osudech.

V učení o životě rodiny můžeme rozeznávati dva směry, podle toho, zda badatel považuje život vitalisticky za nesmrtelný či za smrtelný.

Domnívá-li se badatel, že život je vitalisticky nesmrtelný, považuje rodinu za část druhu a po př. za část lidstva nebo světa anorganického, a tudíž rodina je nesmrtelná, souvisejíc nerozlučně s ostatním proudem života. Toto učení vitalistické vrhá jiné světlo i na otázku genia a života rodiny než učení o smrtelnosti života.

Kdyby život byl věčný, bylo by nadání dáno zárodečnými geny: geniální nadání je buď náhodná nebo teleologická kombinace genů. Narození velikého člověka bylo by největší náhodou (podle H. Poincaréa). Podle Weismanna tělesné a pohlavní buňky jsou oddělené částice téže substance a dědičně přenášejí různé vlastnosti. A učení jeho rozvíjejí další badatelé, zejména Oskar Hertwig, Semon a Schallmayer na poli učení o dědičnosti v rodině, nadání v rodině, dědičnosti u rasy.*) R. Müller chápe nadání jako energie

*) Oskar Hartwig: Ergebnisse und Probleme der Zeugungs- und Vererbungslehre (Jena, 1905); R. Semon: Die Mneme (Leipzig, 1920); W. Schallmayer: Vererbung und Auslese (Jena, 1918).

vyvolané chemicko-fysikálními pochody,*) Hertwig řeší dědičnost vztahem mezi protoplasmou a jádrem, při čemž důležitou roli hraje v jádře část barevná zvaná chromatin. Lidská buňka obsahovala by pak 16 (Hertwig), 26 (Ziegler) tělísek chromatinových, jejichž kombinacemi dáno by bylo nadání, jež by bylo možno vypočísti podle počtu pravděpodobnosti. Správně podotýká k těmto tesím Devrient, že jsou to více spekulace než teorie.**)

Proto skromnější a úzkostlivější myslitelé spokojují se při badání o nadání a dědičnosti v rodině s metodou spíše statistickou a hromaděním materiálu: Vypočítávají biologické znaky, na př. délku života, počet dětí u geniů, popisují tvar lebky, výraz obličeje, barvu očí, abnormalitu, nemoce, typy temperamentů, různé sklony citové, zvyky a j. Metodou touto postupují zejména Lorenz a Sommer.***)

JAN OPOLSKÝ:

HRA.

Kysáni splašků, kvas a rmut, vláčení kouře odevšud,
vanuté čpění lihu,
otravy úkaz přerůzný ve vnitru černé haluzny
jeví svou tupou tihu.

Tři nebo čtyři kumpáni zsinalí v časném svítání
tak jako těžci vězni,
do prázdna hledí jejich zrak, mluví-li, hlas svůj zdusí tak,
po lidsku že už nezní.

Plešti jen karty, kvílí kov, vržený na stůl beze slov
tak jako výzva běsa;
život i smrt, či obojí v podstatě sotva obstojí
naproti moci esa.

Tři nebo čtyři kumpáni zsinalí v časném svítání
táhnou je z ruky Fata,
chvilčička tato strašlivá, váhavě která uplývá,
nad blín jest jedovatá.

FEUILLETON.

LACINÝ ÚSPĚCH.

Vzpomenu-li básnických počátků generace, v níž jsem rostl a srovnám-li s nimi literární počátky mládí dnešního, ostře vynikne zásadní rozdíl. Tam, kde na naší cestě byl balvan za balvanem, je dnes cesta volná. Po debutantovi těchto let nežádají se léta

*) R. Müller: Sexualbiologie (1907); hlavně Einleitung in die Gesellschaftbiologie (Stuttgart, 1909).

**) E. Devrient: Familienforschung, str. 90 (Leipzig, Teubner).

***) O. Lorenz: Lehrbuch der wissenschaftlichen Genealogie (Berlin, 1898); R. Sommer: Familienforschung und Vererbungslehre (Leipzig, 1907).

obětí a léta odříkání; nepřichází krupobití kritiky, jež by schladilo jeho hlavu. Úspěch zlevněl. V dvacíti letech docilují dnes mladí autoři toho, co nebylo dáno mládeži tehdejší po mnoha letech. Jsou jakousi pohádkou autoři, kteří by nemohli vydati knihy a pohádkou dramatikové, na dlouhá a nejproduktivnější léta vypuzení s české scény, jako se přihodilo Hilbertovi a jako se přihodilo mně. Generace, v níž jsem rostl, úzkostlivě se vyhýbala výtce literární kamaraderie; v tehdejších dobách nebylo zvláštním a mimořádným zjevem, že z nejostřejších kritik, napsaných o určitém díle, byla kritika nejbližšího druha autorova. Nebylo skupinového souručenství, které by pojišťovalo úspěchy. Byla to drsná výchova a vyžádala si obětí. Nebylo lehko probojovati se, a ti, kteří se neprobojovali, nebyli vždycky nejhorší své generace. Mladí i staří trpěli stejně hypertrofií kritiky. Shledá-li kdo kdy, co soudobá kritika psala o dílech opravdu pozoruhodných a cenných, dojde k prapodivným resultátům. Vyrůstali jsme v době, která měla sklon podceňovati. Staří byli podezřelí, poněvadž byli staří, ale mladí nebyli méně podezřelí, poněvadž byli mladí. Výjimky byly, ale nestaly se nikdy pravidlem; pouze jediná literární firma měla svého oddaného a v prostředcích nevybíravého commis voyageur.

Mládí dnešní neprodělává drsnou tehdejší školu. Žije v době, která je ochotna přeceňovati. Má své orgány, v nichž účinně pěstuje skupinové souručenství. Ale dobývá také snadno a rychle posic, kdysi nepřístupných Není nutno, aby dnešní debutant se probojoval; kapituluje se před ním předem. Jsou lidé, kteří nezadržitelné své chátrání snaží se maskovati literární politikou; a co by bylo účinnějšího, co by dovedlo podepříti sympatie přicházejících, než lichotivá slova, kterým tak lehko a příjemně věřiti? A jsou-li to — případ novoročního feulletonu F. X. Šaldy v „Tribuně" — lichotivá slova muže, jenž dovedl tak opovrženlivě psáti o Písních poutníka a jenž se stal proslulým svou hašteřivostí? Milo a příjemno slyšet lichotivá slova; ale budou také štěstím pro ty, kteří je slyšeli?

Měla-li své oběti generace, z níž jsme byli, zdá se mi, že bez obětí ani generace dnešní nebude. Snad bude míti dokonce kašičková dnešní výchova, kde nenarazíte — dělejte co dělejte! — na nikoho a na nic horší důsledky nežli tehdejší drsná výchova. Pouze odporem možno růst, a mládež dnešní nenalézá odporu. Málo kmetů najdete, kteří by s ní neskákali jako kůzlátka; málo mužů najdete, kteří by jí přímo řekli, co se jim nelíbí na ní. Zajisté není to dobré. bojí-li se stavitel Solness chorobně přicházejícího mládí. Ale nebyl by mi sympatičtější, kdyby nadbíhal mládí, aby zadržel zkázu, a kdyby dělal spolu všechny módy a módičky dne. Jsou přece umělci, kteří nezestárnou, zatím co zestárlo mládí za mládím a generace za generací kolem nich. Mládí má svůj kouzelný opar a půvab všech možností; nezapomeňme však, že převážná většina vynikajících děl světových byla psána ve věku zralém. Hýčkají-li se dnes talentky, až se udusí, není jich přespříliš škoda. Talentků bylo a bude dost. Hůře, sejde-li také opravdový mladý talent v neblahém prostředí měkkýšů. A je-li už naše doba dobou augurů, není-li už odvahy odmítnout to, co odmítnutí zasluhuje, nerad bych nesl spoluvinu nejosudnější z vražd. Byla mi zaslána kniha „prvých veršů" „Město v slzách" básníka Jaroslava Seiferta. Vydalo ji komunistické knihkupectví a nakladatelství R. Rejmana, U. S. Devětsil napsal předmluvu a Karel Teige nakreslil jeho portrét; a sotva že vyšla kniha, objevily se lichotivé referáty. Kromě jiných ovšem také v „Cestě". Napsal ho Josef Knap. A protože jsem četl knihu i referát,

píšu tyto řádky o levném úspěchu. Josef Knap prohlašuje, že kniha Seifertova kotví v hluboké zkušenosti a v hlubokém pojetí lidského srdce. Mluví o těžkém zrně mravní a myšlenkové náplni knihy. A nezná silnější básně v básnické tvorbě své generace než je Seifertova „Báseň úvodní". Chtěl by ji opsati celou, ale stůjtež, praví, zde aspoň tyto verše:

„Svou slávou
nezvítězilo město nade mnou,
svým majestátem a velkostí mne
neočarovalo,
miluji hvězdy, lesy, prameny, louky
a květiny
a vrátím se v jejich náruč tajemnou,
avšak dokud z bratří mých trpěti bude
jediný,
nebudu šťasten
a nespravedlností světa vzbouřen
dál jak teď
opřen jsa o zeď fabriky, budu se
zalykat kouřem
a píseň svoji pět."

Postoj Seifertův imponuje kritikovi. Budiž mi však k tomu dovolena glossa. Nevidím v knize nic, co by tento postoj odůvodňovalo. Zarazil mne při prvé lektuře svou nepravdivostí a zaráží mne teď, kdy jsem zrevidoval svůj dojem. Nevěřím prostě v mládí — byť toto mládí mělo ještě hlubší zkušenost než autor „Město v slzách" — nevěřím prostě, že by trvale trpělo rozdílu utrpením, aby je smutek schvacoval v přírodě, jíž miluje, že by se vrátilo, ani se nerozhlédnouc, do protivného a zotročujícího města. Mládí má silné dojmy, ale také prchavé dojmy! Je to falešný zvuk. A básník knihou sám dokazuje, jak falešný. Stačí přečíst „Modlitbu na chodníku", kde básník — mnohem pravdivější — „lešti si sváteční střevíce, aby byly jako hvězdy zářící na dlažbě ulice". Ale běda, také zde postoj! Básník nedovede vás ujistit — omlouvaje svůj hlad — že

„jediným krajícem chleba a jedinou
rybou
nemohl bohužel nasytit tisíce".

Zde se postoj blíží pokrytectví. Je v světě nepříjemnějšího cosi, nežli mladý pokrytec? A jinde — ve „Večeru na pavlači" — zase ten osudný postoj. V takový sladký večer — kdy na okamžik nestál Seifert v Bezručově postoji opřen o zdi fabriky, kouřem se zalykaje — hrála slečna domácích na klavír, ta malá blondýnka, jíž denně básník prosí, aby jej trochu milovala a před níž duše jeho kleká. Veliká láska stoupá v básníku od paty až k hlavě, rozechvěje se všecek, slaďounké jak cukřík veršíky píše. Na vše zapomene, jenom píseň padá do ticha jako sebevrah do hlubiny. Ale „proklatě!" Slečinka domácích proto jen probudila básníkovu něhu, aby náhle spustila zvesela a zprudka píseň, „již zpívají vlastenci a slečny v národních krojích, tu píseň, již papíroví legionáři udatně zpívávají, tu píseň drzou, provokující a dutě patheticko u o černých čižmách a šavličce broušené na obě strany Hujá!" Z hlubokého snění plného kouzla básník procit' odhodlaně a sevřel dlaně. Ta píseň strhla obvazy a rány zasbolí; bolest, jež vzmuží k činu. Básník vymyslí si jiný konec: „také my neumřem na slámě, my také umřeme na poli, a když s koně spadnem, šavlička také zazvoní". A v závěrečné básni ujišťuje nás opět, že bude ten, jenž v revoluci střelí první, ale také ten, jenž první padne a který první přiklekne, by zavázal raněným rány. Tartuferie lidskosti! V knize je několik pěkných veršíků; toho trapného postoje nebýt! Té sociální ethiky, které nevěřím! Toho velikého altruismu, který básník pósuje! A pósuje-li už kdo něco, co může být trapnější, než pósa nekompromisní lidskosti a ušlechtilosti? Kdyby se básník nenalíčil tak hezounce, mohl by být zcela příjemný chlapec, jak

se zve sám v jedné básni. Chlapec s přednostmi a vadami, ale živoucí, pravdivý, skutečný! Ale to nestačí. Doba chce komunistické fráse. („Nová, nová, nová je hvězda komunismu," ujišťuje U. S. Devětsil. Ale nepraví předmluva před tím, že „komunistická země rodí se v chaosu jako bylo na počátku světa?") Jenomže fráze dobové nemají dlouhého trvání. Přežijí se a zesměšní. Odvážil bych se dokonce říci, že se přežily a zesměšnily, kdybych právě nebyl četl referát Josefa Knapa. Viktor Dyk.

 LITERATURA.

STOLETÍ „SLÁVY DCERY" přešlo českým životem, neříkám nepozorovaně, ale lhostejně jaksi. A přece běží tu o dílo, jemuž neupře nikdo dalekosáhlého dějinného významu pro náš národ. Toto dílo bylo evangeliem generací, probouzelo a živilo naději. Ať si jakkoli dnes posuzujeme poetickou jeho hodnotu, nepopřeme jeho hodnotu etickou. A jsou místa v díle Kollárově, jež nečteme ani dnes bez užitku a místy bez pohnutí, jsou ještě dnes v něm verše aktuální, ať jen vzpomenu na bolestný a varovný výkřik „Nuže tedy, Slováci, už spíte!" Čím to, že básník, jenž měl svou resonanci za války světové, nemluví nyní k české přítomnosti? Je to rozčarování ze sonetu, jenž zněl jako zaslíbení našim dědům a vyjádřil všechnu víru pěvcovu: „Co z nás Slávů bude za sto roků — a co bude z celé Evropy?" Ale proč toto rozčarování? Nesplnilo se tak mnoho z nadějí Kollárových, že není třeba hleděti s přílišnou nedůvěrou do budoucna? Tehdy ovšem pouze, když se vyléčíme z pošetilého domnění, že je vykonáno vše, že naše existence je zabezpečena, že máme všechno v rukou a že tudíž možno oddati se pohodlnému a bezstarostnému vyrábění krisí po krisích a komplikací za komplikacemi? Tehdy ovšem pouze, když si odvykneme hleděti s pohrdáním na to, co nás v minulosti zachránilo a s důvěrou na vše, co naši budoucnost ohrožovalo a bude ještě ohrožovat? Tehdy pouze, zbude-li v nás něco ze srdce a ducha archaistických strof básníka „Slávy dcery!" V. D.

KAREL HORKÝ vydal pod titulem „Vlast" část — méně polemickou část — produkce své z doby světové války. Nežli se obšírněji budu zabývati knihou, chci reagovati na passus předmluvy o mně jednající. Karel Horký, ocitovav tam refrain mých veršů, otištěných v červenci minulého roku „Mouchy, žerte si mne!" dodává doslova „... co je při nich nejsmutnější, jest bezstarostnost jejich básníka, který docela nic se nebojí, že refrain té písně může ho jednou zraniti těžce svým dvojím ostřím". Dal jsem si práci a vyhledal jsem osudnou báseň. Ocituji aspoň strofu z ní, abych ukázal, jakým právem Horký mluví o „bezstarostnosti básníka".

„Necháme myši v poli hlodat,
nic se nám proto nestane.
A chce-li někdo Honzu prodat,
i prodat možno, občane!
Mouchy, žerte si mne!"

Lituji velice, nepochopil-li Horký ironičnost básně; zajisté je však ironická. Vrcholem ironie je však, užije-li kdo básně, tepající lhostejnost a bezstarostnost Hloupého Honzy k tomu, aby obvinil z bezstarostnosti a lhostejnosti jejího autora. Ale ujišťuji autora »Vlasti", že opravdu docela nic se nebojím dvojího ostří refrainu a vůbec se docela nic nebojím. V. D.

J. L. Budín: MUZIKANTSKÉ DUŠIČKY. Epitafy. S 8 kresbami Dra Desideria. Nákladem A. Srdce v Praze 1922. Cena 18 K. Str. 70.

Řada kratších básniček kreslících satyrou i ironií význačné osobnosti

hudebního světa českého. Umělecká cena jejich je různá: jedny jsou více epigramaticky střiženy, v břitkou pointu vybroušeny, jiné jsou mnohomluvnější s vtipy, které spíše charakterisují než ironisují. Doprovázeny jsou humornými obrázky Boetingera, jehož karikaturní umění učinilo si oblíbenou oblasť právě z hudebního světa českého. Je jisto, že epitafy Budínovy budou v kruzích hudebních čteny s velkým zájmem, většina jich také vyrostla přímo asi z jejich ovzduší obsahujíc často detaily skoro jen zasvěcencům známé. Ale i širší obecenstvo hudební nalezne v knížce Budínově mnohého oblíbeného skladatele velmi přiléhavě charakterisovaného a vysvětlí si mnohou událost našeho hudebního života. A protože u nás hudba zabírá stále ještě největší zájmovou sféru ze všech ostatních odvětví uměleckých, bude míti kniha Budínova mnoho kupců, zvláště najdou-li v obrázcích Desideriových mnoho výstižných a věrných portrétů našich předních mistrů hudebních.

Sk.

DIVADLO.

Divadelní ruch v měsíci lednu t. r. rozvíjel se ve znamení jubilea Molièrova. Po „Zdravém nemocném", kterého nastudovala činohra Národního divadla, uveden byl na scéňu Stavovského a Vinohradského divadla výbor z malých her Molièrových, z nichž některé jsou velmi blízké i našemu vkusu a cítění, třeba byly už psány v prvé polovici 17. století. Je podivuhodno, jak poměrná jevišťová složitost techniky je u Molièra spiata s rázovitou a přesnou charakteristikou jednajících osob, jichž každé slovo i každý čin hovoří o velké životní znalosti autora. Komika plyne ze situací a povah zároveň, a pod zdánlivým primitivismem otevírá se široký zorný úhel filosoficko-ethického systému. Ocenění Molièra jako geniálního dramatického tvůrce i filosofa jest podáno povolaným pérem v přední části tohoto čísla, zbývá jen zmíniti se o režii Borově a bratří Čapků. Úkol dnešního režiséra při řešení her Molièrových není snadný. Není u nás předně tradice ani české ani francouzské, herci není možno čerpati ze znalosti individuelních příhod, jak je k tomu vedlo dnešní naturalistické období, nutno naopak z mnoha příhod činiti, skládati znovu základní projevy vášní, ctností, lidských pudů a vyjadřovat se základními znaky a neindividuelním, širokým, zjednodušeným obsažným gestem, čemuž hlavně bratří Čapkové jak úpravou scény, tak osnovou souhry dovedou neobyčejně napomáhati. Tím přibližují Molièra dnešním našim citům, které v základě životně jsou stejné, jako byly v století sedmnáctém. Myslím, že jubileum Molièrovo mělo pro náš divadelní život značný význam. Herci i režiséři byli postaveni před nové problémy. Hlavně bylo potřebí se zcela nekompromisně rozhodnout, zda hrát Molièra s příslušnou retrospektivou, s jakousi historisující obřadností, či vsadit ho v rámec dnešního našeho cítění, přetavit ho v dnešní gesto, vybavit ho barevnými tóny nás dnes dojímajícími, dáti zazrcadlit se v něm rušnosti dnešního sociálního života? Je velkou předností režie bří Čapků, že rozhodli se pro druhou možnost. Molière zadýchal nám s jeviště svým věčným mládím, retrospektiva byla by nám ukázala pečlivě nabalsamovanou literární mrtvolu, kterýž pohled by byl býval klamný. Neboť proud života, z něhož plně a pilně nabíral tvůrčí genius Molièrův, je týž dnes, jako za jeho dob. Tolik jsme pochopili. Změnily se kroje, zvyky, mravy, společenské poměry, ale ctnosti

vášně, pudy, city lidské, které je tvořily, zůstaly stejné. Darebnost zůstala darebností, láska láskou, zloba zlobou a v zorném úhlu těchto základních vlastností života vyvíjela se tragika i komika. Nepřicházely v zápletky osoby a osobnosti, nýbrž zásady a zájmové oblasti. Molière nutí herce k synthese, ponechávaje jim při tom plnou volnost pohybu v mezích lidskosti — tak uviděli Molièra bří Čapkové i Bor, a tak vypravili ho i režisérsky. Obecenstvo bylo jistě vděčno, že tak porozumělo řeči genia, které věky neubraly na pravdivosti, přirozenosti, svěžesti a životní časovosti.

Stejně se snažil K. H. Hilar předvésti moderním, zjemnělým našim smyslům Marloweovu bohatýrskou hru „Edvarda II." Tento dramatický autor doby před Shakespearem, narozený r. 1563, je jistě jevišťovým básníkem velikého nadání. Neviděl tak hluboko do lidských duší jako Molière a Shakespeare, ale zato dovedl líčit nekultivované vášně v okamžicích jejich nejzhoubnějších výbuchů, dovedl jimi kreslit bouřné vztahy srdcí, znal mobilisovat hrubé pudy k těžkým a ničivým bojům, v nichž často dobro vítězí jen zdánlivě. Je jisto, že toto všechno umí Marlowe uvésti v pohyb s velkou přesvědčivostí vnitřní, často i při naivní technice vnější. A zase jsou to jen ryzí hlasy života, na které se ozývají sympaticky city divákovy. Hilar si zjednodušil scénu právě na tyto základní projevy životních sil, a za výtvarné spolupráce arch. Feuersteina a Gottlieba v náznakovém zjednodušení vybavil ji tvary, barvami i zvuky připomínajícími sice bohatýrskou starobylost, blízkými však citům diváka dnešního. Po té stránce možno mluviti o zdaru: monumentalita hry odpovídala monumentalitě scény. Jediná věc působila rušivě: zvyšování přirozené půdy jeviště schodovými praktikábly, které omezují nenucenost herce a nutí ho k tělocvičným pohybům. I polibek Mortimera s královnou děje se na starých zámeckých schodech!

Jinak je úctyhodno úsilí umělecké, s jakým Marlowe byl na scénu Nár. divadla uveden. I některá česká hra by si ho zasloužila! Je ostatně marno bránit se: octnete-li se i po Molièrovi a Marloweovi zase na představení české původní věci, je vám jako byste z cizího nádherného paláce vstoupili do vlastní teplé, čisté světnice.

Fr. Šrámek napsal veselohru „Měsíc nad řekou" a hráli ji 1. února za režie Kvapilovy a výpravy Wenigovy v divadle vinohradském. Česká krajina, české městečko, čeští lidé, česká zátoka života — to všechno v náladách tu nevinných, tu tragicky zahořklých splétá se v prostý příběh, kde slzy se střídají se smíchem, anebo derou se v žalu ze smějících se očí. Je to tak trochu jako Čechov: lidé zapadlí pobouří se na chvíli malichernými smutky, pak se zase ztiší a ukryjí se do pousteven svých tajemství. Celá síla tohoto snění Šrámkova vyzařuje z prvého jednání. Druhé a třetí jsou už jen variace na první — ale se stejnou náplní nálady. Úspěch, který autor sklidil, byl zasloužený. Hra Šrámkova je však také úspěchem českého repertoáru. Úměrná režie Kvapilova byla velmi harmonickým souzvukem náladovosti i něžnosti hry Šrámkovy.

Sk.

ZPRÁVY.

Za prof. Dr. Čeňkem Strouhalem. V prof. Strouhalovi zemřel nejen vzácný učenec evropské pověsti, nýbrž i vzácný člověk vysoké životní kultury. Českému studentstvu zanechal dokonalou učebnici fysiky a českou vědu obohatil články i spisy vysoké hodnoty. Kdo měl potěšení být jeho posluchač-

čem, nezapomene poutavého způsobu jeho přednášek a vědecké obratnosti jeho experimentů a častých jeho exkursí do oblastí věd s fysikou příbuzných i jí vzdálených. Poslouchávalo se se zatajeným dechem. Strouhal rozsel tak jako učitel velkou řadu poznatků a velkou dávku lásky k vědě v srdcích české inteligence a jeho památka zůstane živou v mnoha generacích.

Sk.

Nový zákon o právu autorském a spisovatelé. O tomto thematu konal literární odbor „Umělecké Besedy" dne 9. února debatní večer, k němuž přizváni ti, kdož se zúčastnili veřejné rozpravy o autorském právu, hlavně však o otázce, má-li se ochrana autorského práva po smrti autorově prodloužiti z třiceti na padesát let, jak navrhovala původní osnova, změněná senátem. Před řadou let „Akademie" svolala — dík podnětu Ignáta Herrmanna — o věci anketu. A tehdy už vystoupil pro prodloužení energický prof. Herrmann Otavský. Senát přes téměř jednomyslné přání obce spisovatelské přešel, ale sněmovna poslanecká, majíc své pochybnosti, vyžádala si prodloužení lhůty zákonné a bude se zabývati usnesením senátu v jarním zasedání. V parlamentární pause řada projevů zabývala se touto otázkou. Skoro všechny vyzněly pro prodloužení lhůty. Literární odbor, chtěje poskytnouti možnost všestranně probrati théma, uspořádal večírek debatní, který vyčerpal všestranně théma. Poukázáno na to, že průběhem diskusse veřejné pominula se mlčením otázka dost závažná: ochrana autorova díla před dědici. Materielní právo dědiců, jež ovšem nutno chrániti, může v konkrétních případech znamenati ohrožení díla, je-li disposiční právo dědiců neomezeným, to jest, mohou-li zameziti uveřejnění díla z kterýchkoli skrupulí, byť i na svou materielní škodu. Bylo by tudíž umožniti v tomto případě omezením práva dědického, aby dílo zůstalo veřejnosti přístupným. Literární odbor hodlá pokračovati v debatních večírcích o aktuálních otázkách.

V. D.

Reorganisace čtvrté třídy „Akademie"? Novinami proběhla zpráva o chystané změně stanov čtvrté třídy „Akademie". V podstatě běží o to, aby se odstranil dosavadní numerus clausus a rozvrstvení členů na řádné, mimořádné a dopisující. Nevíme, dosáhne-li se opravdové reorganisace „Akademie". Tolik je však jisto, že stav dnešní byl neudržitelný. Byl to stav naprosté nehybnosti. Dík stanovám „Akademie" nebyly schůze čtvrté třídy její téměř nikdy schopny usnášení a voleb nových členů, poněvadž předepsaný počet členů se nesešel. A dík těmto stanovám na př. K. M. Čapek seděl v „Akademii" jako dopisující člen, nemající práva hlasovacího a volebního. Významu „Akademie" to vše neposloužilo. A přece právě dnes v samostatném státě připadá „Akademii" jistý význam a jisté poslání. Tomuto poslání může však dostáti pouze po uvolnění stanov, znemožňujících zdravější vývoj. Ale také reorganisace čtvrté třídy „Akademie" bude patrně pouze prvým krokem; otázkou je, může-li zůstati nepřirozený dnešní útvar, v němž umění hraje roli podřadnou.

V. D.

„Lumír" bude vycházeti v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.

Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 16. února 1922.

R. XLIX. **LUMÍR** ČÍSLO 3.

JAN Z WOJKOWICZ:

AERONAUT VÍTĚZNÝ.

Z knihy „Moje Evangelium“.

Nad propastí, jež hostí Matky moji klín,
nad střechy, věže měst, jež zhnětla kdysi vlastní moje ruka,
bych před Přírody tlapou sebe, trpaslíka,
postupně ochránil, ubohý Země syn,
i abych to, co ve mně dechem Otce mého: touhou, výš se dme,
dech: vůli, odvahu mou, pýchu k Výši pne,
proměnil v tělo, v čin —
nad vše to nejvyšší, čím hmotou obtížená Matka má
k Manželi svému, Duchu, vzpíná svá ramena:
nad velehor velebná temena —

já, Země syn,
hle stoupám do Výšin —
svým křídlem vznáším se v své bohorovné pýše
vždy výš a výše!

Ač z hmoty zemské jen mé tělo urobeno,
je kletbě tíže zemské hmotou podrobeno,
ač těla svého rozměry jsem nepatrný tvor,
jen prášek u pat zemských velehor,
ač nádoba jen křehká tělem svým,
na pospas vydaná bytostem-bratřím svým
i nejmenším i nejhrubším - duchově nejnižším,
i hmotně hrubým všem příhodám zevnějším —

hle, duch můj mocí svojí pne se, zasahá,
kam už moc Přírody a Země nesahá,
hle, ducha mého sen i odvaha,
by seznal, zvládl sféry neznámé,
dle obrazu tvořivé vůle své
si stvořil orgán - stroj, jímž tíhu hmoty
vítězně, suverenně přemáhá —
hle duch můj v ruce svojí třímá, důmyslem řídí svým,
co proti tíhy - hmoty zákonu jej zvedá ku Výším!

Tak směl se dřív jen pták svým křídlem vznést
nad hmyzí život zemských vsí a měst,
na prach a klikatiny zemských cest,

jen pták, tvor trpný, s křídly narostlými,
ať se šveholy pěvce nevinnými,
ať s dravce skřeky barbarskými, zlými,
jak dnes se z vlastní moci ducha svého
nad hmotnou sféru sídla svého pozemského
Slunci a Hvězdám blíže povznést smí
se svými tvůrčí touhy vznešenými sny,
se svými o bratrství hvězdném písněmi,
Člověka syn — Aeronaut Vítězný!

Letím, oh letím, jak chce vůle má,
vítězný soupeř divých vichrů výši!
Tam zdola ohlas země zalehá
ke mně vždy hlušeji, až docela se tiší —
až ucho moje slyší
jen hukot křídla mého, vichry-živly výši . . .

Nad Tebou letím, krásná, širá Země,
nad Tebou vznáším se, má drahá, sladká Máti!
Tys vše mně dala, cos mi mohla dáti —
než Otce mého duch, dech Otce s Výšin ve mně,
ten nedával mi klidně na Tvých ňadrech spáti!

Pochodem tajemným kdys vzniknuv v nitru Tvém,
svých bratří rychleji jsem v Tobě, nejmladší Tvůj, zrál,
až dospěv, tajemně řízeným vývojem
jsem vyšel z lůna Tvého: člověk — v rodině Tvé král!

Svým pudem tajemným přec dál s Tvým bytím spjat,
dál odkázán svou výživu z ňader Tvých - niv Tvých bráti,
ji stále zdárněji z Tvých útrob schopen dobývat,
tak Tebe, Živitelku-Obra,
Ty Matko moje, slabá tak, však dobrá,
vždy víc jsem přiveden byl milovati.

Než: Co můj sílil sval a jasnily se, tříbily se smysly,
co stále více zralý, bdělý svojí myslí,
svým kritickým a tvůrčím rozumem
vždy více nepřátelské Přírodě já čelit zvykal jsem,
vždy obratněji, složitěji, umněji se chránit
před vším, čím mohla by mě ranit,
svým tvůrčím úmyslem a důmyslem: nástroji, stroji, svojí pílí
poutat vždy více proti sobě obrácené, mocné Její síly,
a kázat pracovat jim v službě vlastním potřebám, vlastnímu svému cíli:

On byl to, jenž vždy více okamžité, hmotné nad potřeby
mou mysl sváděl od Tebe kams dál a výše k Nebi!

Kdo Otec můj? Já často se Tě ptával,
než Tys mi odpovídala vždy jen: Já Zem jsem matka tvá

A mě duch Otce volat k Sobě neustával,
do Výše spěla za Ním pudem láska má!

Jediný postavou svou na Tobě syn hrdě vzpřímený,
jak často lákán byl jsem upírat svůj zrak,
kde marně zvedalas Ty náruč po svém Manželi
svých horstev temeny,
co svými v hmotné bezmoci jen ztrnulými rameny!

Jak často, jak svým zrakem jsem i svými sny
se hroužil do oblak,
kam, v hrdle zpěv svůj blažený neb skřek svůj vítězný,
co svobody své znak,
nes' šťastnější můj bratr, pouhý instinkt: pták!

Oh tak, oh nejinak
jsem já, syn Země nejrozumnější, a přec tak těžký, mdlý,
si přával sám kdes v oblacích se ztrácet,
vzlétat co nejvýše, a k Tobě, drahá Máti,
jen hráti si a spáti,
jen unaven, se vracet!

Hle oněch paláců a chrámů pode mnou
pilíře vznosné, klenby, věže ty,
tu smělost oblouků, velebnou šíři bání!
To ňadra zvedající vzdech bolesti toužebnou,
to touhy mojí luk byl k Výši napjatý,
náruče náruživé rozpínání,
bolestně roztoužené objímání,
k polibku horoucímu ztopořené rty
na dálku prostoru,
tam k Nebi nahoru!

Než dlouho náruč moje marně vzpínala se
po Otce v touze mé mě volajícím hlase
výš k Věčnu, do Nebes!

Až dnes —
hle, jak už tvořivou se stala vůle má,
hle, jak už vysoko se syn Tvůj, Matko, vznes!

Tak do nedávna vzlétnout směl pták pouze křídlem svým,
svým křídlem bez zásluhy narostlým,
jímž zdarma podarovala jej Příroda,
jen pták, tvor trpný, s tou svou pudu, s tou svou citu řečí —
jak že se dnes do výše ještě větší
s duchové touhy své, své tvůrčí myšlenky a vůle učleněnou řečí —

♦

se svými o Duchu a Věčnu písněmi,
se svými o Andělství Ducha vznešenými sny,
vítězně vznésti smí
syn Ducha Činného — Aeronaut Vítězný!

Teď tedy letím nad Tebou, Ty rodná moje Země,
teď nad Tebou se vznáším už, má slabá, dobrá Máti!

Už nedosáhnou ke mně
v bezmoci hmotné zatížená, kamenná,
toužebně vztažená Tvých horstev temena,
jak nad sebou mě vidíš veslovati,
Tobě se vzdalovati . . .
ó matko má!

Tvůj vlastní syn
už vzrosť jsem na Tebe, už vznes' se do Výšin!

A letím, letím, jak chce vůle má,
vítězný soupeř divých vichrů výši!
V nich duch můj hudbu vichru vlastní bouře slyší,
jež vzdorně duje, burácí, zápasí s živly Přírody a odvahou svou vlá
do valných prostorů,
vždy výše nahoru,
do jiných sfér a říší!

Přec, když se zachce mi blíž, Matko, k ňadrům Tvým,
níž k Tobě snesu se, že odtud uslyším
Tvé šumět lesy, zvonit Tvoje zvony,
že vůni ucítím Tvých lučin a Tvých strání,
a jiný, smírnější a sladčí, jako kolébání,
jak něžný matky zpěv mě jímavými tóny
ovane vítr blazením kol skrání . . .

To Ty, má stařenko, mou hlavu do svých dlaní
na dálku zdola béřeš, teskný ňader vzdech
z šumu Tvých klasů v snivém vánku vání
ke mně se vzhůru s bázní lásky nese . . .
„Ty větroplachu, nech
těch toulek lehkovážných, toho zalétání
za okruh mateřské mé péče! Zanech všech
přízraků chorobných, jež ve Tvých snech
tě šálice, svádějí bez ustání
vdechovat život v jiných oblastech!

Což divý, mrazný, žhoucí živel cizích plání
snese Tvůj krátkovlnný, vlažný lidský dech?

Ó dítě, chtěj se bát!

Co syn můj, se mnou, hmotnou Zemí, spjat,
ty věř, že nejsi dosti vyzbrojen,
by vzlet tvůj nesledoval pád!

A k čemu je ti ono harcování,
oh, řekni jen, v duchovém prázdnu, oh tak příliš širém,
by mohl kdy být vůbec ukojen
a korunován mírem
tvůj chorý, hmotou zatížený sen?

I pakli neutoneš v Nekonečna Moři,
věř, že co trosečník a v hoři
se ke mně vrátiš, k smrti unaven!

Oh vyslyš rady, prosby Matky, synu,
těch výprav za Otcem v neznámo, v širo nech!

Slyšíš můj vzdech?

Necítíš, jak tě s bázní lásky k sobě vinu,
netoužíš zhola nic již po mých po loktech?

Oh pamatuješ, jak jsi na mém klínu
maličký spával,
jak jsi si v širém náručí mých luk a strání hrával?“

Oh pamatuju! Vím, jak sladce voní
Tvá náruč plná květů, jak šťastně se to honí
po pláních, stráních, luzích, hájích Tvých!
Znám, jak se pokojně k Tvým ňadrům hlava skloní,
jak teple se to spí v Tvých loktech mateřských!

Tvá náruč — ba že, stýská se mi po ní!

Než, matičko, ač miluju Tě vřele,
ač lásku bázlivou Tvou cítím ve svém těle,
jak k sobě volá mě a tiskne, věř
ta míza myšlenek a snah, jež duší mou věk od věku vždy
hlasněji, slavněji koluje,
— dědictví otecké — ta mně už nedovoluje,
co dítě na Tvém měkkém, vonném klínu
si bezstarostně hráti,
v uších a očích hmoty těžkou hlínu
beze snů o Otčině na Tvých ňadrech spáti:

Ó, moje drahá, milovaná Máti,
ó, rodná Země:
ta touha po Otci, ta touha Otce mého ve mně,
ta slibuje mi víc, než Ty mi můžeš dáti!

Ta, Otce mého dech, jak žhavý vichr hárá v ňadrech mých,
ta náručí svou horoucně mě chvátí,
chtějíc mě nést a nést rozletem do závrati
přes kosmu mrazné, vírné propasti

do krajů pohádkově vzdálených,
kams v jiné, vyšší sféry . . .
bezmezný prostor na daleké míle
křižovat, brázdit všemožnými směry —
snažit se stále nové oblasti
vždy plněji, vroucněji ovlásti.

A o mé bytí nemusíš se báti:
Vždyť, drahá moje Máti,
ty víš, že snem svým, vůlí, duchem Duchův já jsem syn!

Můj Otec-Duch
Svým dechem-vanem mocných vyšších tuch
v rostoucí stále síle,
jak větrem vzdouvá plachtu křídla mého snu,
vždy mocněj' dávaje mi věřit:

Že mohu, smím a mám putovat do Výšin!

Že schopen stále řidší dýchat vzduch,
že v srdce statečného, božských prsou svých
vždy víc se stupňujícím rozvinu
pod tlakem vichru touhy, vůle mé vždy více rozpjatých,
smím s nadzemskými živly odbojně se měřit!

Na žádném stupni hmotou nedaje se poutat,
než, stále více vítěz prostoru a času,
vždy více šířit ducha svého svět;
svobodný duch
v svém vlastním živlu: éteru se koupat,
vždy v světelnějších, čistších pláni jasu
své zduchovělé zory napájet;
tak stoupat, stoupat,
vyššího stále žití vdechovat světlou krásu,
bytostí stále mocnějších a vyšších rodný druh!

Buď provždy požehnán, ó Matko Země, mateřský Tvůj klín,
vždyť jsem tvůj syn!

Než vyšší úkol, věz, mě volá do Výšin!

A vím, že ze všech pádů, ze všech otřesů
syn Ducha Živého, co vítěz, ještě větší v síle
a ještě výš se vždycky znovu povznesu,
bych dospěl jednou kýženého Cíle:

Úplně zlomit hmoty zákon železný,
duch z kletby zemské osvobozený se vznést
až v oblast hvězd,
až v prostor nadhvězdný —

tak občan svobodný celého kosmu, každé jeho sféry
nejrůznějšími směry
vesmíru brázdit prostor bezmezný —
syn Ducha Věčného — Aeronaut Vítězný!

VIKTOR DYK:

AUTORITA PRESIDENTOVA.

I.

Mohlo by se zdát zhola zbytečným, tázati se, lze-li kritisovat presidenta. Theoreticky se uznává všeobecně právo této kritiky. Ale ovšem v praxi dojde k neshodám o mezích této kritiky. Občané Spojených států severoamerických stanoví si je jinak nežli posměvačný Francouzi; ale pro kteréhokoliv z těchto občanů bylo jasno, že možno kritisovati politiku Wilsonovu.

Jestliže projevila se u nás v té věci veliká, ba přílišná citlivost, třeba loyálně uvésti důvody, jež ji vyvolaly. Nehotový stav naší republiky činil hlasatelům autority presidentovy žádoucím, aby zde v zmítání a kolísání všeho bylo něco mimo debatu a mimo spor. Prvnímu presidentovi republiky přísluší po jejich názoru postavení výjimečné, třeba se neopíralo o text ústavy. Presidenta — toť jejich přesvědčení — kritisovati možno; ale nutno stůj co stůj chrániti autoritu presidenta Masaryka, poněvadž je kapitál, nezbytný pro republiku. Vycházejíce z těchto předpokladů, docházeli někteří z těchto theoretiků presidentské autority až k užívání monarchistické frazeologie. Nedávno ještě v interviewu se senátorem Dr. Frantou, publikovaném v „Prager Presse", našli jsme frázi takového ražení: „Strana naše stojí bezpodmínečně za presidentem." Bez výhrad a bez kritiky. Toť zajisté vyvrcholení autority. O duchu podobném svědčil návrh zákona na ochranu presidentovu, který vedle správných zásad obsahoval ustanovení velmi nebezpečná, jež v praxi mohla úplně vzíti možnost veřejné kritiky projevů presidentových. Blížila se povážlivě zákonným ustanovením v monarchistických státech. Otázka je, lze-li kapitál presidentovy autority udržeti paragrafy zákona; otázka je, nerozmůže-li se pomluva skrytá a nekontrolovatelně utrhačná, kde se zamezí veřejný soud. Až posud bylo tomu bohužel tak. Obhájci bezpodmínečné autority presidentovy přehlédli, že není vinou nesvědomité agitace podezřelých živlů, nebo aspoň pouze její vinou, změnilo-li se mnoho od onoho prosincového dne presidentova návratu, kdy choří, upoutaní na svá lože, dávali si otvírati

okna, aby slyšeli hlahol zvonů, vítajících příchod presidentův. Změna nenastala pro upřílišněnou kritiku; mnohem spíše nastala pro nedostatek vážné a přímé kritiky.

II.

Vraceje se z ciziny, byl president mužem, k němuž — kromě několika lidiček, jež není možno příliš vážně brát — hleděl celý národ s vděčností a láskou. Byl lidu živým stělesněním osvobozovacího boje. Nikoliv mužem stran a zájmů, nýbrž mužem celého národa a jeho důvěrníkem. Předválečné spory a hořkosti zahladila válka, a pamatuje-li se kdo z čtenářů „Lumíra", byl jsem to právě já, autor „Konce Hackenschmidova" a „Pohádek z naší vesnice", který vítal upřímnými a oddanými verši příchod presidentův. Bylo ovšem nemožno uchovati rozjásanou náladu onoho dne pro dny všední; ale za jistých předpokladů bylo možno uchovati neztenčenou autoritu presidentovu. Předpoklad ten zněl, aby ten, kdo se vrací, vždy jenom hleděl do budoucnosti a ne v minulost; aby zůstal mužem a důvěrníkem celého národa, nikoli mužem určitých stran a určitých zájmů. Znamenalo by to nadlidské osobní sebezapření, krajní zobjektisování, odsunutí osobních hořkostí předválečných a osobních předválečných zálib. Stručně formulováno, znamenalo to, aby president Masaryk zvítězil nad profesorem Masarykem.

Linii tuto zachoval president při svém prvém poslání. Ale silná individualita jeho vedla ho k tomu, že exponoval svou autoritu ve věcech, jež nebyly celého národa; vzpomínky, vybledlé za válečných let, počaly oživovati na domácí půdě. Předválečné sympatie a antipatie počaly hrát roli. Události válečné na domácí frontě pozoroval president z dálky. Vidět věci z dálky může být přednost i vada; vada spočívala v daném případě v tom, že president neviděl a nemohl viděti vlastníma očima. Neprožil den ke dni a týden k týdnu čtyři léta válečného českoněmeckého soužití.

President, jakožto příliš silná individualita, nemohl se dále neneuplatniti větší měrou než snad bylo třeba v zájmu uchování autority celonárodní; v četných aktualitách dne zasahoval ve prospěch toho, v neprospěch jiného směru; dopustil, že prohlášeny volby obecní z června 1919 za volby politické; mluvil pro vládu „dělníků a sedláků", t. j. pro Tusarovu vládu. Činil — kromě svých poslání — politické projevy, jež hluboko zasahovaly do našeho politického vývoje. Především byl to problém českoněmecký, v němž názory profesora Masaryka zůstaly názory presidenta Masaryka, a který musil uvésti jej v rozpor s cítěním značné části národa bez rozdílu stran.

III.

Jaký je tento rozpor?

Stará theorie profesora Masaryka zněla, že není možný stát s tři a půl milionu velezrádců a s mohutným německým sousedem v pozadí. Praktický důsledek, k němuž došel president Masaryk, je, že nutno stůj co stůj udělati z domnělého půlčtvrta milionu velezrádců německých loyální občany republiky, byť za cenu značných obětí. Vycházeje od této zásady, je president přesvědčen, že republika může býti zabezpečena pouze dohodou s Němci. Aby se dohoda umožnila, je nutno vyjít Němcům všestranně vstříc. V praxi vylučuje tato politika restituce a represalie. Toto zásadní stanovisko vedlo k praktickým důsledkům v otázce stavovského divadla, kde vůči požadavkům restituce rakouského bezpráví uznával president a později předseda ministerstva Dr. Beneš právní stav. V politice vnitřní žádala tato zásada, abychom dali Němcům veškerou spravedlnost a více než spravedlnost, ať už Němci se chovají tak či onak; tedy nikoli podmíněná, nýbrž absolutní spravedlnost. V politice zahraniční znamenala, že pro sebe ovšem uznáváme za nutnou podmínku, kterou jsou oprávněni hlásati naši sousedé, že třeba, chceme-li, aby žili s námi ve shodě, vyjíti vstříc cizonárodním menšinám a naprosto respektovati jejich osobitosti; naproti tomu nemluvilo se nikde o reciprocitě.

Veškeré ochoty, které jsme mohli prokazovati a prokazovali, prokázali jsme bez nároků na nějaké plnění s druhé strany. Zastaralou methodou bylo, žádati více, abychom dostali míň; zastaralou methodou bylo nechati si v ruce možné kompensace positivní politiky našich Němců. Tak bylo při smlouvách mírových, tak bylo při tvoření ústavy. Chtěli jsme získávat přátelství ochotami, laskavostí a heslo této politiky bylo: Zapomeňme! Pláštík milosrdenství musí přikrýt krutost minulosti, ať už kýmkoli zaviněnou. Nikoli hlas vášně, ale hlas rozumu!

Český nacionalism, který bohužel v presidentově interviewu s redaktorem Neue Freie Presse kladen na roveň německému chauvinismu, opírá se rovněž o důvody rozumové. Může se mýliti, ale není a nikdy nebyl na úrovni Jungů a Baeranů. Považuje-li president za přední státní úkol usmířiti Němce, považoval český nacionalism za první státní nutnost posíliti české menšiny v krajích poněmčených. Zastánci myšlenky nacionální soudili, že nehrozí vážné nebezpečí vážné velezrády německé, pokud se nezmění radikálně poměry evropské a dokud bude hospodářskou výhodou pro Němce, býti příslušníky republiky; mínili pak — poukazujíce na nedávné děje — že přiznání se Němců k státu není samo sebou zabezpečením státu,

kdyby se situace světová v náš neprospěch změnila. Nepodceňovali ani tu okolnost, že zásadní negace všech parlamentárních stran německých ztěžuje utvoření se vládní majority a nutí náš politický život spojovati živly těžko slučitelné; předpokládali však, že s Němci nebude řeč, dokud neuznají stát jako definitivum, a to že se stane teprve tehdy, až ukážeme, že zabezpečiti se dovedeme sami. Po jejich rozumu bude tím větší pochybnost o životní schopnosti našeho státu, čím více budeme se dovolávat jejich součinnosti a čím více budeme jim vstříc vycházeti. Vydáme-li z rukou vše, co by mohlo být kompensačním objektem, dáváme-li to dokonce za nejpříkřejší domácí i zahraniční protistátní propagandy, znemožňujeme dokonce vznik umírněnější německé strany, jež by se stavěla z rozumových důvodů na půdu republiky. Neobstojí proti radikálním živlům, kteří ukáží větší upřímnost zásadní opposice. K zabezpečení státu je zapotřebí dobré zahraniční politiky; ale bude se moci dělati taková zahraniční politika, jaká by byla nutna za spolurozhodování Němců? Každá politika, jež by chtěla umožniti spolupráci s Němci, bude v podstatě musit přiblížit se v třech závažných bodech německému stanovisku: dáti jim účast ve vládě a administrativě, jíž mohou využívati proti státu vůbec nebo aspoň proti československému jeho rázu; poskytnouti jim tak značnou autonomii, že by se stala zbraní proti českým menšinám; prolomiti prováděcími nařízeními k jazykovému zákonu dokonale zásadu státní řeči a požadavek znalosti její u jinojazyčných úředníků a zřízenců státních. Praktické důsledky toho jsou jasné.

Opakuji: můžeme se mýliti, ale rozcházíme se s presidentem z důvodů věcných, jako jsme se rozcházeli dávno už před válkou s prof. Masarykem. Smí někdo diviti se tomu, zůstávají-li také jiní věrni svým názorům? Je to v demokratické republice pouze právo presidentovo? A lze prohlásiti za útok na presidenta, mám-li hlubokou skepsi vůči možnosti česko-německého smíru, jako jsem ji měl před válkou? Je útokem na presidenta, poukazuji-li, že jsme bojovali a trpěli za republiku jinou, nežli je dnes? Právě proto, že jsem členem vládní většiny, mám nikoliv jen právo, nýbrž povinnost nemlčeti tam, kde po mém názoru děje se chyba. Není mým úmyslem dotýkati se autority presidentovy. Oč běží a nač kladu však přední váhu, je autorita státní a národní ráz republiky. Neznamená to brutální vyhlazování Němců; ale znamená to, že vší silou musím pracovati k tomu, aby na půdě republiky československé nebyli vyhlazováni Češi. Nikde na půdě republiky nesmí být Čech občanem druhého řádu!

IV.

Ale útočí-li kdo na autoritu presidentovu a znehodnocuje-li Dr. Beneše, je to někdo jiný nežli já. Poctivá kritika neuškodila ještě nikomu z těch, kdož mají moc. Byzantinismus škodí. Ona hyperloyálnost škodí, která u tisku určitého druhu, na který má vliv pan president a pan Dr. Beneš, vede k naprosté neloyálnosti vůči všem, kdož se opováží mysliti a mluviti jinak, než myslí a mluví pan president. Hnusná servilnost škodí, která lichotí presidentovi, jako lichotívala Rakousku. Je ovšem možno projevy hnusu nad tímto nerepublikánským nevkusem utlumiti; ale není možno zameziti, aby se těžce pociťoval tento hnus. Ne pouze to; za trvání národní koalice „Čas" podporuje všemožně vznik nových straneček, jež by měly rozbít českou frontu ještě víc a seslabit ještě více národní posici v státě. „Čas" skrývá se za presidenta a Dr. Beneše; věřím, že tito nejsou inspirátory útoků proti mně nebo prof. Marešovi. Ale nevěřím, že by „Čas" jen po jediný den pokračoval v stylu svých dosavadních štvanic, kdyby se ozvalo z úst Dr. Beneše nebo z úst presidentových „Quos ego!" Zde je příležitost, aby se uplatnila k prospěchu státu a k ozdravění našeho politického života utorita presidentova.

„Útoky na presidenta!" „Ohrožování koalice." „Vlastenecké pikle."

Ano.

Pod titulem „Vlastenecké pikle" píše týdeník českých socialistů:

„Proto zas vlastenecký buben víří. Na rozdíl od hospodářského života, v němž zástupcové podezřelého vlastenčení sedají s našimi národními, politickými i hospodářskými odpůrci za jedním stolem — v bankách, správních radách a jinde, zdá se, že stojíme v předvečer nového náporu, který je maskován národním radikalismem, aby kryl svůj hospodářský, politicko-mocenský, osobní a podzemní cíl. Nejsme pranic obhájci Dr. Beneše, ale máme za to, že může býti potírán mnohem působivějšími a praktičtějšími prostředky, než pláčáním vlastenecké plácačky. Mnohý oprávněný detail, který dal by se věcně a účinněji vymáhati z našeho národního hlediska na kompromisující vládě, ztrácí na ceně a důvěryhodnosti, když se zaň bijí prof. Mareš, Viková Kunětická a Dyk. Neboť pak už scházejí jenom husitské ženy, vysocí byrokraté jakožto pozůstalý chvost Kramářovy éry a vůdčí duchové někdejšího „černého pátku", aby nám z té společnosti bylo dokonale na nic."

Skoro v týž čas jiný týdeník československé strany socialistické píše:

„Dyk a Hajn opět byli zachváceni politickou křečí, jistým druhem politické epilepsie, které se před válkou říkalo

*

státoprávnictví.“ A ovšem je tam „temné zpátečnictví“ srovnatelné s ruským černosotněnstvím, a ovšem je v tom „jakýsi druh vlasteneckého rasputinismu“.

A „Čas“:

„Je to jakási národní hypychondrie, ten nacionalism p. Dykův.“

Uchová se autorita presidentova tím, že bije určitý tisk do státoprávních „politických epileptiků“ hlava nehlava? A neohrožuje koalici tento způsob psaní? A je míň zlé, snížiti národní myšlenku nežli autoritu presidentovu?

V.

Ale také zásluhy presidentovy o naše osvobození staly se prý předmětem útoků.

Kdo činí osvobozenský boj presidentův předmětem diskuse, kdo vyvolává zbytečně hořkost? Nemírní oslavovatelé presidentovi, kteří domnívají se, že postaví pomník presidentovi z kamenů, jež hodí na hlavu lidem, kteří mají jiné mínění nežli on.

Doklad nad jiné.

V oslavné přednášce, konané 4. t. m., promluvil bratr předsedy ministerstva takto:

„V době, kdy dnešní žofínští hrdinové píší sentimentální projevy o knížeti Václavu, kde odříkají se odporu proti autoritě germánské a protidemokratické, utíká do světa starý muž... Všichni u nás ztratili hlavu. Jeden člověk ji neztrácí. Zoufalství není jeho programem, tak jako u mnoha jiných — —“

A pak:

„(Masaryk) věří v právo. Věří v práci vytrvalou. Dává si heslo: „Vytrvám až do konce.“ S kým chce vytrvat? Kdo je to? Kdo se staví kol prof. Masaryka do boje proti vítězícímu monarchismu a násilí? Je to prof. Mareš? Je to Viková? Je to kumpanie válečných keťasů v hedvábí ze Žofína? Kdo je to?“

Upozorňuji, že paní Viková nemluvila vůbec na Žofíně; byl jsem to já. Množné číslo p. Benešovo zasahuje tudíž zjevně mne. Zde však už nemohu mlčeti.

Konstatuji, že jsem na počátku války světové — mnozí jiní rovněž ne — hlavy neztratil a že mým programem nebylo zoufalství.

Konstatuji — a pan Vojta Beneš může se přesvědčit dotazem u svého bratra*) a u presidenta republiky — že opravdu jsem se na podzim 1914 po bok presidentův do boje proti vítězícímu monarchismu

*) Dr. E. Beneš byl v prvém roce války přispěvatelem „Lumíra“. V. D.

postavil v souhlase s jinými zástupci politických stran. Náš souhlas byl právě silou prof. Masaryka, s naším vědomím odcházejícího.

Konstatuji, že bezprostředně před úředním zastavením deníku politických epileptiků „Samostatnosti“ otiskl jsem v ní (6. září 1914) „Píseň“, v níž snad nemluví duch Jungů a Baeranů, aniž ovšem zřeknutí se odporu proti autoritě germánské.

Vy bojovníci pravdy svaté,
stín tmavý noci zažeňte!
A jestli mrtvých vzpomínáte,
též na budoucí vzpomeňte!

Ať řady nepřátel se množí,
vy jejich útok odrazte.
A jste-li bojovníci boží,
božího ohně nehaste!

V kraj malátný a chabý, zchladlý
přijď vaší rukou obroda.
A vaše okovy-li padly,
ať je to světa svoboda!

Konstatuji dále, že po zastavení „Samostatnosti“, kdy jediným mým pravidelným pramenem příjmů bylo padesát korun, jež jsem bral měsíčně jako spoluredaktor „Lumíra“, otiskl jsem — bezprostředně po bitvě na Marně — svůj překlad vstupní básně Hugových „Pokut“:

Leč dnes, když přichází na ponuré své pouti
Attila,
dnes, kdy se celý svět okolo tebe hroutí,
stojím zde já!

Francie, s tebou být chci v čas, kdy vrah tě vláčí
za vlasy,
ó matko, řetězů tvých článek nad vše sladší
nosit chci!

Přicházím, ježto v tvář dnes množství tobě hřímá
děl, mitrailéz,
mřít nebo na hradbách stát tvojich buďto zpříma
či ležet kdes.

A možná, v zemi tvé, kdy naděje vždy září
do truchlých dob
v odměnu vyhnanství, Francie, mému stáří
popřeješ hrob.

Konstatuji, že bylo to v témž čísle, kdy vrhal jsem v tvář zalekaným a váhavým příklad jiné básně Hugovy „Dí: buďte rozumní!“, v témž

čísle, kdy přeložil jsem báseň: „Mrtvým 2. prosince", končící krvavou ironií výroku Ludvíka Napoleona III. „Císařství, to je klid!"

Konstatuji, že to vše jsem činil, jsa vyšetřován pro očividně protirakouskou brožuru „Balkán a my", o jejímž obsahu volno každému se přesvědčiti; že jsem to učinil, jsa příslušníkem strany, jež na smíchovském sjezdu těsně před válkou apelovala na dohodu a otiskla tento apel francouzsky a rusky v cizích listech; že jsem tak činil, jsa za války odpovědným redaktorem prvního českého zastaveného deníku.

Konstatuji dále, že tak, jak jsem se postavil od počátku do řad, bojoval jsem po všechna leta války, pokud stačily síly; neustál jsem, jsa vyšetřován pro „tajemná dobrodružství Kozulinova" a pod policejním dohledem; neustál jsem ve věznici pražské a v posádkovém vězení vídeňském; vrátiv se z Vídně, nepopřál jsem si oddechu a nepopřál jsem si ho po 28. říjnu, až mi péro z ruky vyrazila nemoc.

Nemohu už mlčeti. Neběží o mne; co mně se stalo, jiným se stalo. Ale pravím, že autorita presidenta znamená v republice, pro niž jsem trochu dříve než za války se bil, soustavné ponížení všech ostatních. Pravím, že nesnesu už klidně toho, aby lidi rázu Vojtěcha Beneše uráželi mou minulost a aby pro domnělé štvaní proti presidentovi skutečně štvali proti mně legionáře, proti mně, který několik dnů po zprávě o smrti Dostálově napsal a otiskl báseň „Na hrob neznámého". A bylo by dobře, kdyby také pan president nesnášel toho klidně; jeho zásluhy nepotřebují ani zveličování ani snižování jiných; budou-li však trvale zveličovány a budou-li trvale jiní snižováni, neutlumí se hlas pravdy, který dříve či později promluví.

Pokud mne se týče, jediné, co reklamuji, je, abych za to, že jsem byl z prvých, kteří v Čechách za války mluvili, aniž by budoucnost musila se stydět za jejich slova, nemusil mlčet v osvobozené vlasti.

VI.

Je omyl, mysliti, že my budíme v lidu odpor proti českoněmecké politice presidentově. Ten odpor tu je. Je omyl mínit, že my vyvoláváme vášně; vášně vyvolává způsob psaní, který jsem naznačil. Je omyl domnívati se, že autorita presidentova vzroste, umlčí-li se kritika.

Nikdo mi nedokázal dosud, že bych byl vědomě křivdil presidentovi; nikdo mi nedokázal, že bych ho chtěl snižovat. Upozorňuji a varuji pouze. Bylo by milo, kdybych nemusil upozorňovati a varovati. Musím-li už tak činiti, byl bych rád, kdyby to nebylo nadarmo. Zůstane-li president nad stranami, jeho autoritu neohrozí nikdo; sestoupí-li do boje stran a stane-li se stranou, nemůže z toho vzejíti

nežli škoda pro národ a stát. Je ma povinnost, mluvit upřímně a jasně; president bude tím větší, čím energičtěji odmítne ty, kteří ho činí Veličenstvem.

Pro zachování autority presidentovy může všecko učiniti president.

VOJTĚCH MIXA:

NEJVĚTŠÍ HANBA.

Byla tak vlhká zima, že celá ulice byla v poklusu. Mrazu lze zvyknout, mráz konečně i zahřeje, ale tento vlhký chlad proleze celé tělo, roztřese je a pak již není záchrany. Každá myšlenka bolí již v mozku a zastaviti se na ulici, třeba i v teplém kožichu, je obětí. A přece se na rohu Národní třídy a Spálené ulice zastavili dva muži zcela nevšímavě k vlhku, jež se vplížilo pod jemný chlup jejich nutrie, a hleděli, aniž se před tím slovem srozuměli, za mladou dámou, jež spěchala na druhé straně ulice.

„Nu ano,“ řekl potom jeden z nich vraceje se k své třesavce a k svému spěchu, „ta nám unikla nadobro.“

„E, nechtěl bych ji za ženu. Tak krásné ženy již dokonce neuhlídáš. Abys žil v stálém strachu.“

„S touhle kuráží se vůbec nesmíš ženit. V tomhle žena udělá vždy to, co od ní muž očekává. Věřit se musí.“

To však již oba prchali před zimou, zatím co ona se náhle odhodlala k téže oběti, kterou oni přinesli pohledu na její krásu. Když totiž měla vejíti do ulice 28. října, zastavila se prudce polekána, potom zahnula do Perlové a volila raději okliku a zcela zjevně zmatený útěk před někým, jejž byla spatřila před sebou.

Byl to ostatně velmi roztomilý mladý muž a když to spatřil, řekl si: „Sapristi“, přidal do kroku, ale dospěv do postranní uličky, nikoho již nespatřil. Někdo jiný by se byl na jeho místě asi zklamaně zastavil, politoval se a šel pak dále původním směrem. Ale Kheck (zatracené jméno, jež ho mrzelo od té doby, kdy se prvně tak představoval) se jen radostně usmál a nakoukl do prvního a potom druhého průjezdu pevně přesvědčen, že se tam ta dáma někde skrývá. Po tom, co se stalo včera, dává dámský útěk muži mnoho naděje, jež se stává dokonalou jistotou vítězství, poníží-li se dáma tolik, že se schovává zbaběle až i do cizích průjezdů.

Ale Kheck se dvakráte mýlil. První omyl by se mu snad mohl i vyčísti, za druhý nemohl, neboť to by musel vědět, co věděla paní Emma Lenčová sama jediná. Prvním jeho omylem bylo to, že paní Emma byla příliš chytrá a znala jej tak dobře, než aby věřila, že stačí, skrýti se před Kheckem do průjezdu. Skočila sice do prvních do-

movních dveří, jež na ni sychravě zavzývly, ale nespokojila se tím, nýbrž vyběhla prudce do prvního poschodí a pak již zvolna stoupala do druhého, třetího a čtvrtého, pečlivě ba až s úzkostlivou pečlivostí čtla všechna jména na dveřích, jako by právě to ji mělo zachrániti před dopadením, a když byla dostoupila až k půdě, kráčela klidně zase zpět. Teprve když znovu vcházela do průjezdu, projevila opět jakýsi neklid, vystoupila opatrně na ulici jako na místo hanby a nenabyla své jistoty dříve, dokud nedospěla bez pohromy do ulice 28. října, nyní již prosté všelikého nebezpečí.

Tento prvý omyl má vůči druhému Kheckovu omylu i tu výhodu, že je velmi jednoduchý a že to netrvá příliš dlouho, i když se široce vykládá. Má-li se však vysvětliti jeho druhý omyl, musí se začíti včerejším večerem a upozorniti částečně i na příbuzenstvo obou a jeho touhy.

Paní Emma má totiž bratra Jindru a pan Kheck sestru Kláru, což by ovšem nemohlo opravňovat tohoto patrně drzého muže, aby se o paní Emmu pokoušel, byť i se Jindra vážně ucházel o jeho sestru. Ale bude lépe neptati se na právo a nechati morálku stranou, neboť by jí tu bylo příliš, a říci stručně a bez poznámky, co se stalo. A to lze také i tímto způsobem:

Jindra je nájemcem velkostatku a aby se mohl o slečnu Kláru ucházet, musí do Prahy přijíždět. Nenavštěvuje při tom vždy své sestry, poněvadž mu k tomu nezbývá pokdy, a ona mu to odpouští, poněvadž chápe, že slečna Klára dá někdy mnoho práce a to, čím je povolnější, tím více.

Včera přišel náhle Jindra k paní Emmě právě, když byla čekala svého chotě k večeři.

„Emmo, ustroj se a pojď s námi!"

„O tom lze pohovořit. Posaď se."

„Ale tak se jdi laskavě ustrojit, čekají na nás dole v tom chladnu."

„Co by řekl Gustav, kdyby místo mne jej zde očekávala osamělá roštěnka? Nevěděl by si s ní rady, poněvadž ji nerad. Ostatně, kdo na nás čeká?"

„Klára s bratrem."

Zde se paní Emma podívala na bratra velmi vážně a povážlivě: „Poslyš, hochu, máš ještě štěstí, že ten mladý muž je Klářin bratr. Tak ti asi nebude příliš nebezpečný. Ale tohle štěstí nemá tvůj ubohý svak. Gustav by příšerně žárlil."

„Emmo! Jsem tu naposled, jestli mi to neuděláš!"

„Ale proč s nimi nemůžeš jít sám? Chceš se chytit mé sukně?"

„Nežli bych ti vyložil všechny důvody, ti dva dole by onemocněli a pak ještě umřeli na chřipku. Tak tedy raději s bohem."

„Stop!" řekla paní Emma. „Jdi je uchlácholit. Přijdu okamžitě za tebou. A kam jdeme?"

„Prostřední večerní toaleta," řekl Jindra ve dveřích.

Spěch a výčitky svědomí dvojího druhu nemohly zmenšiti pečlivost, kterou přirozeně věnovala paní Emma své prostřední večerní toaletě, a to tím méně, poněvadž tato toaleta měla býti jedinou její oporou tohoto večera, když se musela pro dnešek odříci ochrany svého muže. Přes to si přece jen vyčítala zkroušeně, že opouští svého muže na celý večer, neboť jej milovala, jak jen je toho právě schopna krásná dáma, již půl roku vdaná a mnoho let kde kým rozmazlovaná. Druhá její výčitka svědčí však velmi v její prospěch. Byla tak svědomitá a třeba říci k sobě nemilosrdná, že si uvědomila, že věc je tím trestuhodnější, jde-li ráda, poněvadž čekala veselý a dráždivý večer, kdyžtě je při tom Kheck; tento Kheck, jenž ji kdysi za svobodna za jejími zády urazil poznámkou, že se jí jen proto nedvoří, protože — ať dělá, co chce — neumí se dvořit za účelem manželství. Ostatně ta urážka již půl roku neplatí. Paní je již vdána.

Její vlastní spěch začal však teprve tehdy, když již byla ustrojena. Zapomněla dokonce vzkázat opuštěnému Gustavovi, kam odešla. Je to divné, ale zapomněla úplně. A pak: jak je zato pikantní, odejít, neříci kam, ztrávit s elegantním mladým mužem příjemný večer! A při tom je to i zcela bezvadné, neboť je při tom její bratr, jenž je na ni nesmírně žárliv. To Gustav ví již z dob jejich známosti! Paní Emma pamatovala na vše, i když zapomínala úplně.

Byli... je naprosto lhostejno, kde byli před jedenáctou hodinou, neboť to byla jen večeře, při níž sklepníci obsluhovali tak korektně a nevtíravě, že je nutili tím v rozhovor trochu studený, trochu obřadný, velmi zdvořilý a již již trochu trapný, neboť působil dojmem příliš protahovaného počátku zábavy, jež se očekává, ale nedostavuje. Nutno si v Čechách postěžovat: je tu ještě málo lidí, které sklepníkova korektnost neuvede aspoň do mírných rozpaků.

Paní Emma rozhodla, že půjdou domů. Nyní si teprve uvědomila, co byla tušila již na schodech, když vycházela z domu: že totiž Gustav neví, kde je, a že bude mít asi starost.

Jindra na ni vyčítavě pohleděl: „Domů? Nyní?"

Aby jej trochu uchlácholila, poznamenala jako samozřejmě: „Doprovodíte mne, pane doktore? Bydlíte také na nábřeží. Jindra doprovodí slečnu."

Kheck nehnul brvou, zavolal sklepníka, zaplatil, poslal do šatny pro kabáty, pomohl obléci paní Emmě její kožíšek, jejž její sukně rok za rokem ukracovaly, mluvil o posledním plese s vybranou zlomyslností, venku si zapálil cigaretu, pustil svou sestru s Jindrou

napřed a mluvil o sňatku ředitele Prutzka. Pak opět předhonil mladší pár, a potom náhle, nikoho se neptav, zahnul napravo, nutě svým tělem paní Emmu, ostatně poněkud překvapenou, aby učinila totéž. Portýr zdvihl těžký závěs, pan ředitel řekl se sladkou uctivostí rukulíbám a vedl panstvo do prázdné lože, jež musí být vždy reservována pro tak vzácnou návštěvu, Kheck objednával víno, pak všichni usedali a když již nebylo pochybnosti o tom, že nikdo z nich není doma, nýbrž že všichni zcela pevně sedí v „Bílém střevíci", zahlaholila čtyry hrdla radostným ba téměř uličnickým smíchem, že se jejich majitelé navzájem tak napálili a že jsou schováni v teplé důvěrnosti a osvobozeni od sklepníků, příliš studeně korektních.

„Jestli se domníváte, že se vám to povedlo, pak jste trochu domýšlivý."

„Jsem ještě domýšlivější, neboť se dokonce domnívám, že se to povedlo vám."

Paní Emma trochu zvážněla a Kheck poznal, že bylo na tu poznámku trochu brzo. Napravil to tím, že se zadíval na druhý pár. Ti dva „mladí" si totiž již byli odsedli a pohled na ně sváděl k touze, pohřížiti se také do jakési vroucí důvěrnosti. Není to ani tak ku podivu, že mladí lidé, kteří se mají rádi a mají oprávněnou naději, že se za sebe dostanou, neumí zatajiti, jak se již těší. Bylo to až k smíchu, ale k takovému trochu dojatému a litujícímu smíchu, patřil-li na to někdo, kdo to má již definitivně za sebou.

Paní Emma pohleděla na Khecka, jenž se na ni spiklenecky usmíval, zamračila se naň žertovně a bylo opět dobře.

„Vy se, myslím, neumíte dvořit vážně a s poctivými úmysly," řekla nevinně.

„Ano. A tím jsem se připravil o největší štěstí, jehož jsem mohl kdy dosáhnouti."

„Nevím, o čem mluvíte, ale víte jistě, že jste mohl?"

„Nebojím se násilí, podlosti, podvodů a největší špatnosti, miluju-li. Byl bych sáhl k jakémukoli prostředku, jen kdybych se byl směl o něm domnívat, že mne přivede k cíli."

„Patrně jste dosti nemiloval, když jste neužil žádného z těchto vášnivých prostředků."

Kheck se právě připravoval, dáti svému obličeji smutný výraz, chtěje patrně říci něco dojemného, když se odhrnula záclona lože a přišel nepříjemný muž s ošatkou růží. Kláře, jež byla v poetické náladě, zajiskřily oči a byl to téměř bohoslužebný obřad, jak ji Jindra poprosil, aby si vybrala, jak ona si vybírala, jak k růžím voněla, potom se na ně a pak na něho usmála, rozprostírajíc po všem tom lesk jejich lásky a mladé radosti z tohoto zářivého večera se šam-

paňským vínem, s tancujícími, nemravnými ženami, s podezřelým hlukem kolem a vší tou náladou, trochu nepočestnou a trochu hazardní.

To si již paní Emma vybírala jinak. Tak jako by prokazovala těm růžím milou pozornost a jako by je k náhlému rozpuku chtěla přinutit, foukajíc prudce a dráždivě do jejích křehkých, rozvírajících se květů.

„Dvě stě korun," řekl prodavač a Jindra mu je podával.

„Neužil jsem ani jednoho z těchto vášnivých prostředků," pokračoval Kheck v původní rozmluvě, „poněvadž jsem se neodvažoval domnívati se, že bych ji mohl trvale učiniti šťastnou." A zatím, co to říkal, vzal od Jindry jakoby zcela samozřejmě oněch dvě stě korun, položil je zvolna, sledován překvapeným zrakem prodavače, pod popelník, vyjmul dvěma prsty z kapsičky u vesty dvě dvacetikoruny a podal mu je, nepohlédna ani na něho. A potom učinil jedno nádherné gesto jakéhosi vladaře všech těchto a podobných večerů a místností, jen poněkud netrpělivé a přece tak neodvolatelné, že prodavač s hlubokou úklonou a se čtyřiceti korunami mizel pozpátku. A tu pojednou byl tu Jindra jako nezkušený školák, jenž je hříčkou v rukou všech těch sklepníků a lidí podezřelých, kteří tu za každým krokem napřahují ruku, aby přijali peníze za cokoli. A všemu, co řekl Kheck, dodala tato příhoda, toto nic, takové závažnosti, takové — možno téměř říci — průbojnosti, že to bylo pro paní Emmu až nebezpečné.

„Ano, milostivá paní, člověk se zřekne svého největšího štěstí jen proto, že se bojí, aby mu nebylo vyčteno."

Paní Emma mlčela, okoušejíc rozkoš jemného mrazení, jako by tato slova smutného spádu byla skutečně svým smutkem studená a hladila ji po vlasech a po tváři.

„A kdybych nyní poprosil, abych byl za tuto truchlivou oběť nějak odměněn, pokládala byste mne za smělce?"

„Nerozumím vám a proto nevím, bylo-li by to tak smělé." Kdo by uměl dáti tolik naděje a ničeho vlastně neslíbiti?

„Dobře, že nerozumíte. Byla to vlastně prosba tak ponížená a tak zahanbující . . . nikdy příliš neprosím. Buď si vše vynutím, nebo raději ustoupím."

Jak ji lákalo, spatřiti tohoto muže, jak prosí, úpěnlivě prosí, že až je touto doléhavou a neústupnou prosbou již opojen. Gustav tehdy . . . zavřela oči, jak jí v nich prudce zabolelo náhlým ustrnutím.

„Kolik je hodin?" Nebylo možno ji oklamati, neboť je měla na náramku.

„Jedna!"

Pozbyla rozumu? Co dělá asi její muž! Zuří či zoufá si? Připadalo jí nyní naprosto nemožným, čeho se byla právě dopustila. Nikdy nebyla ve společnosti tak pozdě večer bez manžela. A nyní odešla a neřekla mu ani, kam jde, a zůstává mimo dům do tak pozdní hodiny. A Gustav? Snad se bojí, že se jí něco stalo, snad již pátrá, zdali ji nepřejeli. A snad již počíná podezřívati ji... ó, jistě již si domýšlí, bůh ví čeho, a konečně, musí se přiznat, že ji velmi vzrušil tento mladý muž. A co mu řekne? V této místnosti a s tímto mužem! Její bratr je sice při tom, ale to znamená, že bude Gustav nenávidět mimo ni ještě jejího bratra.

„Půjdeme domů," řekla prudce. Potom, aby zmírnila tento tón, jehož se sama ulekla, dodala s úsměvem: „Ale nyní již opravdu domů."

Nyní ovšem nemohla již odvolat, co byla řekla při prvém pokusu o návrat: Kheck ji doprovázel sám. Slečna Klára, ač se to vlastně neslušelo, jí hned dole podávala ruku, loučíc se, a paní Emma by vlastně měla míti radost z nepopiratelného bratrova úspěchu. A byla by jej měla, kdyby se nebála Khecka, jemuž asi již příliš dovolila. Tuto obavu jí ostatně sám potvrdil tím, že šel zcela blizoučko podle ní. A ona již nemohla ustoupiti více napravo, neboť tam stály domy se svými špinavými stěnami.

„Ani snad nevíte, že bydlím přímo vedle vás. Jak snadno bychom se mohli zmýlit."

Řekla nevlídně: „To je divný nápad."

„Krásný pouze, krásný."

„Nevím."

„Půl hodina se ztratí cestou..."

Přestala býti velkou dámou a stala se v této tmě a samotě, kdy na ulici nebylo chvílemi človíčka, mladou ženou v rozpacích, jež se již nemohla dočkati oné chvíle, kdy zazvoní na domovníka.

Kheck umlkl, vida její zatvrzelost, vyňal klíč z kapsy a vyhlížel jako muž, všeho schopný. Co by dělala, kdyby rychle otevřel dům a vtlačil ji tam násilím. Zdálo se jí pojednou vše možné. Snad dokonce jí to působilo hrůzu podezřele příjemnou. Vzpomněla jeho velitelského gesta a prodavačovy poslušnosti a zastrachovala se znovu, bude-li mu umět vzdorovat. Snad bude míti na ni týž vliv jako na onoho zloděje s růžemi, snad umí působiti nějakým, jí tajným způsobem, neboť jde vedle ní, mlčí a je si úplně jist svou věcí.

Utvrzovala se ponenáhlu ve svém strachu a přesvědčovala se, že na příklad by nemohla ani volat, kdyby ji vskutku svou tělesnou silou přiměl, aby vstoupila do jeho domu. Nemůže přece vyvolat skandál. Snad by přišel strážník, snad by to i vyšetřoval,

a řekl-li jí Kheck, že je schopen jakéhokoli podvodu a zločinu, chce-li něčeho dosáhnouti, pak byl schopen i toho, že oklame nějak strážníka a ji přinutí, přece jej poslechnouti. Je opravdu schopen všeho, tento klidný, zkušený a přece tak divoký muž, jenž si ví vždy rady. Aspoň vždy v noci.

A ten strašlivý Kheck nepromluvil, nezmenšil tohoto téměř tajemného dojmu, jenž mlčením jen vzrůstal.

Konečně byli na nábřeží a paní Emma viděla již z dálky oba domy, jež tiše a tajemně s osleplýma očima svých oken hleděly do tmy nad řekou. Stály vedle sebe, ochotny netečně pojmouti v sebe noční chodce tak mlčenlivě jako hrob.

Paní Emma začala se třásti a věděla nyní určitě, že by sotva měla sílu odporovati, kdyby jí poručil nebo aspoň poprosil.

Kheck konečně na ni pohleděl, vzal ji za ruku a chtěl ji lehoučce převésti těch několik kroků od jejích domovních dveří k svým.

Ale tento studený dotyk ji probudil. Vytrhla se mu prudce a zoufale skočila k svým dveřím a tiskla, vytrvale tiskla prst na zvonek. Bylo to téměř, jako když tonoucí loď volá zoufale do daleké tajemné a nejisté tmy o pomoc.

Kheck se postavil klidně před ni, očekávaje jejího domovníka, a ptal se jí svým zrnitým a nevzrušeným hlasem, kdy se opět uvidí. „Pan bratr přijede přesně za týden. Smím se těšit, že jej opět doprovodíte?"

Ale odpovědi se nedočkal. Nehleděla naň, poněvadž cítila, jak má nejistý zrak a neodpověděla mu, poněvadž se jí zdálo důstojnější mlčet, nežli odpovědět sebe chytřeji třesoucím se hlasem. A dříve ještě, než jí otevřel domovník, napadlo jí, že on vlastně nic tak drzého neřekl, že tím vším je vinno její vlastní vzrušení a že kdyby ji nyní vzal do náruči, že by jej snad škrábala a tloukla; ale jak při tom opojivém pomyšlení se jí zvrátila hlava dozadu, ztratila znovu všechnu jistotu.

Když pak již na ně hleděl domovník, podala Kheckovi ruku, řekla mu: „Na shledanou, budu od vás pozdravovat svého muže." Ale to vše učinila jen k vůli domovníkovi a ani jí nenapadlo nějak demonstrativně a poučně připamatovati mu svého manžela.

Ale když vyjímala klíč od bytu, pocítila nyní směs dvojího rozčilení, jež se prolínalo a zvětšovalo navzájem. Ještě se zachvívala pod prvním rozčilením a již se znovu zastrachovala svého muže, před jehož nedůvěřivý pohled má nyní předstoupiti takto rozechvěna. Pozná na ní vše, ba bude se domýšlet ještě horšího. Ostatně stačilo by zajisté, kdyby znal pouze její bezradnost a slabost, jež by ji byla málem zavedla a z níž se zachránila podivuhodným zázrakem, prcha-

vou vteřinou uvolnění. Nu ano, poví mu, že se udýchala poněkud cestou na schody, že se ve tmě málem bála a ostatně jistě ji něco kloudného napadne. Ale teprve nyní, když pocítila jakousi bezpečnost a důvěru k sobě a k nějaké výmluvě, jež ji jistě napadne, vkrádala se do jejího srdce lítost, že se chovala tak bezohledně k svému dobrému, vždy tolik pozornému muži, jenž jistě nespí a zatím co se ona dráždila všelijakým pomyšlením a nepěkným nebezpečím, a snad dokonce probůh silnějším, nežli její slabá vůle ..... ale, věř mi, můj dobrý hochu, že je to klam, myslíš-li, že jsem již velká dáma, a jsem-li jí, vždyť i velká dáma má malé srdíčko. Tak snadno je lze postrašit a ono se dá tak rádo pobouřit a ulekat, zahnat do slepé uličky ... a já ti to tisíckrát vynahradím, věř, že jsi o nic nepřišel, celá se ti vracím a mám tě — ani nevím vlastně proč — ještě mnohem raději nežli dříve.

V předsíni tma! A z ložnice .... ne to nejsou zvuky, to je asi její halucinace. Nebo přece, můj bože, jak je někdy těžko potlačiti výkřik. Snad kdyby ... co by si počala, vždyť je přece Gustav rozumný muž a nikdy si přece tak lehko nezoufá.

V ložnici tma a z té tmy se ozývá zdravý mužský chrapot; tedy jen chrapot spícího, tato protivná hudba zdravého, klidného, až tvrdého spánku.

Nyní učinila paní Emma cosi prazvláštního. Běžela — ano — běžela k oknu a ač bylo tak pozdě v noci a v pokoji spal její muž, jenž se mohl probudit a protestovat proti tomuto nevčasnému větrání, otevřela okno a jaksi zoufale či spíše nenávistně se vyklonila celým tělem z okna a zapátrala v prázdné ulici. Nikoho tam nebylo, neboť Kheck nebyl z těch romantických milenců, kteří čekají, až se rozsvítí a potom zhasne světlo a pak teprve jdou sami spat. Byla by sešla opět dolů, či co by byla podnikla, kdyby tam Kheck přece stál? Asi nic jiného než to, co učinila nyní: zavřela nyní okno a odpověděla svému muži, jenž se tím hlukem probudil a udiveně se tázal, co to dělá.

Chvíli neodpovídala a potom řekla nevlídně: „Nic. Spi dál!“ Ale ani to nepomohlo. Gustav se otočil a usínal znovu. To bylo již nezdvořilé. Nu počkej! Paní Emma byla odhodlána pro budoucnost ke všemu. Je mu věrna s napětím posledních sil, že je až směšná, neboť si Kheck zajisté o ní pomyslí, že je obyčejné domácí zvířátko, a Gustav se nezachvěje, spí, spí, jako by nešlo o ni a o jeho čest, jako by ona nebyla všem mužům žádoucí, jako by nebylo třeba se proto o ni ani trochu bát, jako by na ní nezáleželo. A hanba je to, její hanba. A čím mu tedy je, že ji nemá ani tolik rád, aby mu přišla aspoň jedna pochybnost, aby byl aspoň zvědav, proč že to

okno otevřela a koho to vyhlížela. Nic a nic. Spí a je sám s sebou spokojen. Jak jej nenáviděla v eho spokojenosti a bezpečnosti, že až jí jaksi v hrdle vyschlo a ona se rozkašlala; a tím jí slza vskočila do oka.

A to byl tedy druhý omyl Kheckův. Och, jak by se byla naň podívala s vítězným opovržením, nyní za denního světla, kdy neměl již nad ní moci! Jak by mu byla s radostí ukázala, že snad mu dovolí, aby se jí marně dvořil, že mu to snad dovolí, protože to není pro ni ani trochu nebezpečné.

Ale potom, jak ji přivítal její manžel? Neskryla se před ním, poněvadž se ho bála, ale poněvadž se styděla. Styděla se, že její muž spal, když se jí Kheck dvořil. Když by byla málem podlehla, ejí muž chrápal. A ona mu přece byla věrná! Je nad to větší hanby!?

KAREL SEZIMA:

DVA PRÓSOVÉ DOPLŇKY VERŠŮ.

Antonína Sovy: „Koloběh starostí a jiné povídky" (Spisy sv. XIII., nákladem Hejdy a Tučka) jsou psány většinou zřejmě jen na okraj lyriky veršové. Možno je také mnohem spíše pokládati za její vedlejší doplněk, než někdejší autorovu „Prósu", mezi níž i při jistém uvolnění komposiční vazby bylo si lze shledat řadu ucelených a hodnotných kusů uměleckých. Zde je takovou skladbou vpravdě toliko poslední, ovšem nejrozměrnější číslo sbírky, známý už ze samostatného vydání „Pankrác Budecius, kantor". Ostatní jsou rázu více anekdotického nebo vzpomínkového; vynikají hlavně detailem, nejednou zajímavým a chutě i syrově chyceným, ale povětšině jenom volně spájeným a proto impresionisticky sypkým, kdežto jindy zase příliš suše realistickým a nevýrazným. A tak vlastně teprve osobitý přízvuk citový i pocitový, důvěrný subjektivní vztah básníkův k předmětu přibližuje vám leckterý z těchto nepatrných příběhů, všedních událostí a nerušených vzpomínkových reminiscencí z prostředí velkého nebo malého města, kanceláří nebo vesnických samot, zalidněných několika letmo načrtnutými figurkami, jejichž osudů idylických či romanesknich autor se dohaduje a s trochou soucitu nebo ironie je glosuje.

Vztah ten však daleko nedostupuje intensity, která dodávala nejostřejšího půvabu Sovovým starším drobnostem prósou. Dávno již, zdá se, není tu onoho horečného přissátí k životu a skutečnosti, ani hořkého stesku z neukojení a bolestného poznání, jak omezená je

bytost sebe vnímavější proti nesmírné šíři a závratnosti světa reálného; z pocitu marnosti a neschopnosti, obsáhnout smysly celý prchavý klam jevů a celou sladce mučivou pohádku života. Není tu osudné pronikavosti, s níž nitro samotářské a melancholické, nicméně rozechvělé stále jako sítí na tůních, tak prudce reagovalo na teplý, světélkující a vonný mrak dojmů, útočících na ně z vnějšku a vydražďujících citlivé echo i v odlehlých krajích duševních. Chybí ono krvácející hoře prožití, jež jistě bylo draze placeno kapitálem nervovým a mozkovým, ale jež u Sovy bývalo vyvažováno uměleckou kořistí celých nevyrovnatelných pasáží, tetelících se horkým obsahem života, jeho sžíravého neklidu a palčivého stesku a vleptávajících se proto i čtenáři do paměti tak ostrou jehlou, jako jeho vlastní přímé a osobní zažitky. Jako by teď bylo zřídlo a vyprchalo ono neklidně rozestřené nervové fluidum; jako by byla polevila všecka naléhavá dojmová plnost a bezprostřednost. A s ní jako by byl opadl a resignoval též onen příznačný vzbouřený vzdor básníkova nitra proti tuposti a banalitě okolí, proti duším příliš positivistickým, proti hotovým a daným společenským zřízením a řádům: vnitřní revolta, jejímž bolestně hněvivým stigmatem bývaly znamenány nejlepší ze starších Sovových prós toho druhu — aniž však tím nové práce valně získaly na určitosti a pevnosti tvarové.

Neboť přes citelné uklidnění názoru a střízlivost pojetí „Koloběh starostí a jiné povídky“ převahou zůstávají týmiž volnými, chabě vázanými slovesnými útvary, o nic vyhraněnější slohové soustavy, o nic silnější nosnosti konstruktivní a skladebné, než bývaly ony starší kusy. Prolnula jimi jen jistá vlažná temperovanost a mírná rozšafnost, s jakou zralé stáří vzpomíná bohémské mladosti; řekl bych hodina siesty, s níž také v podání zpravidla udeří genrová popisnost a nevzrušenost obrysu i perspektivy. Zřejmě jim už nejde tolik o přepodstatnění reality v jedinečnou barevnou a hudební visi, jako spíše o její obecně věrné vystižení a reprodukci. Cítí se to mnohem zřetelněji nyní v knižním souboru, než když ještě v denním listě pod čarou vycházela jednotlivá čísla, která také dialogu nejčastěji ubývají nepřímou řečí a dramaticky živému zpřítomnění unikají odmocňujícím referátem nebo feuilletonně rozbíhavým tónem rozpravným.

Dosti příkře se proto od těchto kusů, jimž zajímavosti dodává spíš osobnost, než námět a podání, odráží nejrozměrnější skladba knihy, stará kantorská historie o Pankráci Budeciovi. A to nejen svým citově pojatým a přec umělecky povýšeným hlediskem na předmět (v předchozích kusech se mu v tom směru blíží některé citově vlahé i tvarově zhuštěné partie „Kanceláře a života“, zejména jímavý psí příběh s několika laskavě a přece pregnantně řezanými figurkami

účastníků). Již pro toto bdělé rozhraní mezi bezprostředním vztahem k látce a odstupem od ní se sujet ovšem neseschlo na pouhou skoupou anekdotu nebo neosobitou výplň určitého tradičného vzorce (v modě byla tehdy šablona novoklasická), nýbrž bylo autorem zvládnuto a jemně vyváženo v záměrnou básnickou hru, bohatou a složitou při vší své zdánlivé jednoduchosti. Avšak tato quasi-legenda podává též přímo názorný příklad, jaké sebekázni se dovedl podvolit dojmový, impulsivní a snadno vzrušený lyrik, který nejnaléhavěji u nás znal vyslovit bolesti a krise doby; a jaké odříkavosti byl schopen smyslově rozechvělý a nervově rozehraný impresionista. Zde se Sova vskutku omezil ve svých nejsilnějších jedinečných vlohách uměleckých, podřídiv je přísné stylisační záměrnosti, aniž se jich proto vzdal. A tak se i tady projevil jeho choulostivý sensitivism ostrým smyslem pro kulturní podrobnost a její účelný výběr; uplatnila se však také jeho vzácná dušeslovná intuice: dokonalým vcítěním se v život a svět, dnes už zapomenutý a pololegendární. Obojí nedalo Sovovi ustrnout na stadiu duté historické dekorativnosti a nedopustilo, aby vděčný námět zůstal libovolným příběhem, namátkou jen zasazeným do určité zašlé epochy. „Pankrác Budecius, kantor" naopak zplna vyhovuje zásadnímu požadavku, jejž dnes klademe na moderní poesii historickou: představuje se našemu oku i srdci jako zpřítomnělý pochod životní, ústrojně se rozvíjející v samém ovzduší dobově náladovém a slitý s ním v nedílný svět svého zákona a rytmu.

Sleduje šťastný látkový popud, básník tíhl i za úměrným výrazem. Hned při vstupu uhodil ryze výpravný a lehce archaisující tón a dodržel jej důsledně, byť s obměnami příznačnými situaci: střídmou a vyběravou drobnomalbou v idylických tišinách, pohnutou a sráznou zkratkou, vystihuje-li hazardní plahočení nedobrovolného tuláka hrdiny v cizině, až konečně tlumeným akordem usmíření v zasněné pohodě závěru. Slovem, inspirace námětová i tvarová podivuhodně tu splynuly v skladebný celek jemnosti i prostoty až klasické, v svébytný umělecký organismus.

Vězeňský deník Viktora Dyka „Tichý dům" (knihovny „Vltava" svazek 1., nákladem S. K. Rosendorfa), vydaný k vánocům 1921 na paměť třetího výročí samostatnosti české, dokud vycházel v časopise, chtěl míti smysl hlavně propagační. Dnes „co bylo aktualitou, stalo se historií", a autor pohlížeje nazpět na události, jichž byl statečným a činným účastníkem, chce se spokojiti jen významem dokumentárním. Kolik tohoto dokladového smyslu má jeho knížka v politickém směru, ocení jistě vrstevnická domácí veřejnost i bu-

doucí pokolení. Nás tu zajímá především jako prosaický doprovod k básníkově vězeňské lyrice.

„Tichý dům" však není pouhým neorganickým sešitem kusých, přerývaných memoirů; ze skutečného deníku autor podle svého doznání převzal toliko některé partie. Ostatek je psán na svobodě a také přejaté deníkové listy jsou později přepracovány. Celek arci i tak nese místy a čím blíže konci poněkud neúměrnému, tím patrněji stopy nervosního chvatu jakoby příznaku doby, kdy byl dopisován: v ruchu politické kampaně, bezprostředně před převratem, kdy právě těm, kdo svobodu vybojovali, bylo se nejúzkostněji chvěti o bezpečí naší mladé domácnosti. A přece lze v tomto na oko nonchalantním a improvisovaném vyprávění sledovati pevný záměr skladebný, byť ne zcela a do samého konce dodržený. Proráží zejména několika lyrisujícími a zpola symbolickými vložkami, které člení skladbu dílka, klenou přechody a udávají nový odstín ladění, určujíce klíč k novým větám komposice. Tyto pasáže, halucinované ohlasem zvonů domova nebo posvěcené plachým vzpomínkám na drahé stíny záhrobní, rozechvělé steskem po důvěrných přátelských stycích nebo vystihující symbolický dosah denních událostí lehce jinotajným obrazem a synthetisujícími rysy, přibližují zároveň vnitřní strukturu objektivnějšího a reálnějšího „Tichého domu" obdobné stavbě subjektivní veršové sbírky „Okno". Arci vyprávění vlastních zažitků od samého vstupu se tu přízračně rozvíjí nikoli v první, nýbrž v třetí osobě. Tím je dána nejen autoru jistá umělecká distance od syrové látky, ale i čtenáři mnohem příznivější možnost nerušeně sledovati vězňovy duševní stavy, než by bylo lze na spleti důležitostných osobních reflexí a rozbíhavém subjektivním komentáři bezprostředně působících skutečností. V duševslovném smyslu se knížka takto dobírá širšího a nad pouhou osobní zajímavost povýšeného významu: podává při vší osobité notě líp a obzíravěji, než kterákoli jiná, psychologii politického vězně, n a š e h o politického vězně za staré říše.

Otvíraje vězňovu celu přímému názoru čtenářovu, poskytuje „Tichý dům" řadu paradoxních dušezpytných poznatků. Hned ten na příklad, jak zrovna první období vazby nebývá nejtěžší: novost dojmů je ulehčuje. Vězeň se rozhlíží po násilně omezeném obzoru, pozoruje okolí tesklivýma, nicméně spíš resignovanýma než rozhořčenýma očima a pohrdaje primitivními bezpečnostními opatřeními, cítí dokonce kus zadostučinění, ano uklidnění v myšlence, jíž slouží a pro kterou trpí. Přicházejí první návštěvy, po nichž vězeň na chvíli vždy dýchá bystřeji jako okysličenými plicemi a vnímá zostřenými smysly, takže mu i sebe drobnější podnět může navodit mocný vzruch. Ten arci je zpravidla vystřídán jenom hlubší nervovou pokleslostí a únavou, ale to vše,

ujasňuje si nyní, je život, třebaže stěsnaný na směšně úzký výsek prostoru. — Později není nových dojmů a jsou-li, jsou skličující. Kapitola o transportu z pražské policejní vazby do posádkového vězení v říšské metropoli, do „cizího města Fajaků", trojnásob cizího našemu vězni a jím z duše nenáviděného, je jako napojena mrazivým chladem a mlhou, čiší přímo sychravou pohodou ovzduší i nitra. Vězeň ponenáhlu zdomácňuje a otupuje v té studené nudě. Je třeba mnohem pronikavějších vznětů, aby rozvířily ulehlou monotonní hladinu: útěku některého spoluvězně, kontrolní visity v žaláři, očekávání výslechu. Zejména toto občasné napětí vzpružuje vnitřní energie. Ale čím dál neodbytněji se uvězněnému vtírá přesvědčení, že nadarmo brousil ironický akcent k obraně, marně zahrocoval bodavé odpovědi k dialektickému zápasu, zbytečně se rozpaloval až do nadšeného žáru. Neboť nepřítel, ač stále dává cítit svou existenci planými formálnostmi, neposkytuje příležitosti ke skutečnému skřížení zbraní. Zahalen neproniknutelnou jakousi mlhou, zůstává trvale neviditelný a zápas s ním proto vysiluje až do úpadu. Je to mučivé napínání na skřipec, nerovná slepá hra, jež ubíjí vězňovu lidskou důstojnost a jeho sebevědomí, snižujíc a demoralisujíc jej, podlamujíc v něm poslední schopnost i prostou chuť sebeobrany. „Jsou vězňové, kteří vykrvácejí v tomto zápase." Časem se pronáší i břemeno samovazby, ačkoli byla našemu vězni zprvu málem vítána. Mlčení, zima a hlad se stávají nesnesitelnými. Tu zas pomocnou ruku podá lektyra, takové staré dobré anglické dějiny Macaulayovy na příklad, jež vězně učiní opět odolnějším proti fysickým útrapám i vnitřní bídě. Tímto lékem překonává výčitky a pochybnosti. Může se i usmát s klidnou důvěrou, jež mu dovolí stanout nad událostmi, třeba tak světodějného rázu, jako je revoluce v Petrohradě, když zvěst o ní prosákne také zdmi posádkové věznice a žalařovaným vynese významný slavnostní přídavek na stravě . . .

V rozvoji vyprávění se mimo jiné poučíte, jak z drobných denních podnětů klíčí poetické koncepce. Zvíte zejména též o inspiraci hluboké Dykovy básně „Země mluví", z nejkrásnějšího a nejčistšího, co v oněch letech u nás vykvetlo v poesii, vyvážené z hlubin vlastenecké naděje a víry. Bylo to ve chvílích nejtrapnější nejistoty, co se děje doma, zvláště, jak se naši zachovají v parlamentě, svolaném po letech nedobrovolných prázdnin. Tehdy jako uklidňující blahozvěst přiletěl kradmo i do věznice projev českých spisovatelů, z něhož vězňové radostně pocítili, že „nejsou ztracená stráž, za níž nestojí nikdo". Sám přízrak parlamentu ztrácel na své hrůze a neurčitosti, zejména když se vězeň poté i za čtvrthodinkových a sebe přísněji kontrolovaných návštěv ujistil, že spisovatelský projev nebyl pouhým ojedinělým hlasem na poušti a že „doma . . . lid navykl si opět státi rovně".

*

Je zvlášť jímavé čísti, kterak po těchto silných dojmech zmate vězně nenadálá zpráva, že bude propuštěn na svobodu. Neví, jak ji uvítat, div že se nestydí za své osvobození: neshledají v něm kamarádi cosi jako deserci? — Závěr „Tichého domu“ je zamlklý a srázný, jako by se v něm ještě obrážel tento plachý zmatek a nejistota. Dopovídá zaň básníkův život, sám výmluvně doplňující jeho literární činnost, jako je přítomná knížka malomluvným doplňkem a diskretním komentářem jeho veršové tvorby z oné doby.

Její zakončení bez efektu není méně karakteristické, nežli básníkovo nenucené přiznání hned na počátku, jak ho ve věznici odpuzovaly nápisy na dveřích, zbylé po předchůdcích: nemá rád „aforismů jaksi příliš pathetických a zvučných“. Jeho sloh nemiluje koloristických ohňostrojů ani řečnických ornamentů a uniká i vší složité členitosti větné; má úsečné a příkré kadence, lakonický rytmus a spád. Chvílemi působí téměř dojmem improvisovanosti, avšak zná velmi dobře neomylné kouzlo kusých nápovědí, sugestivnost polovičních údajů. Není ani zvlášť plastický ani malebný, zato je šerý, hubený a modulovaný. Noří vše v citlivě rozehrané a intuitivní ovzduší psychické, mnoho říká jen mezi řádky. Dávaje víc tušit a nazírat než vyslovuje, dovolává se tak stálé spolupráce čtenářovy; jindy zase vracejícím se refrénem jako prohloubeným echem nechává vyznít dojem zvláště pronikavý.

Styl je člověk. Morálním význakem slohu Dykova je zdrželivost a cudnost, která je vším jiným, nežli bázní. Nedůvěřivá uzavřenost se stupňuje až v nedružnost, jež i ve vězení vítá samovazbu: básníku bylo si tíže představit, že by neměl býti nikdy sám, než že bude sám stále. Aby se nestal příliš sdílným a důvěrným, vypráví, jak řečeno, své zažitky v třetí osobě a snaží se objektivisovat své vnitřní rozpoložení; pro své úzkosti a naděje rád hledá podobenství v syntetických obrazech a jinotajích. Není ani harašivě bojovný: soustředěná pozornost k hlasům a ozvukům duše, samotářsky zahleděné do niterných hloubek a přísně co chvíle zpytujících vlastní ledví, naučila jej jisté povýšené shovívavosti a taktu, vnitřní noblese, která chápe, i když urážena a odpuzována musí nenávidět.

„Tichý dům“ se tak stal zvláště přiléhavým projevem osobního bytostného básníkova ustrojení. Citlivě zrcadlí dávný rozpor velikých romantických vznětů jeho srdce a ledově ochlazující zkušenosti. Nedůvěřivá bdělost, kotvící v tomto rozkolu, se smutnou jasnovidností prohlédá všecku ješitnou zakrslost a žvavou malichernost, kde toužila najít heroismus tiché obětavosti. Nitro od přírody žhoucí se tím stává na venek nedružné a svinuje se v sebe jako mrazem sžehlá rostlina, jádro bytosti nicméně zůstává vášnivé a vroucí. Autor sám karakteristicky doznává, že váhal vydat tyto cudné a diskretní zápisky

z tichého domu, nechtěje rozmnožovat zástup těch, kdož kořistíce z popřevratové konjunktury, dožadovali se uznalosti a odměn za svá okázale vystavovaná příkoří a zásluhy. Dnes, kdy se posléze odhodlal je publikovat, podal nejen poutavý dobový a psychologický dokument, nýbrž i zajímavý komentář svých poesií; především však důstojný a úctyhodný doklad karakteru.

Leden—únor 1922.

P. M. HAŠKOVEC:

MOLIÈRE.

(1622—1922.)

(Konec.)

Byl dramatik i dramaturg. V obojím směru povznesl komedii a učinil ji opravdovým genrem literárním. Po prvních dvou scenářích, které ještě asi dovolovaly herci různá extempore a vlastně nechávaly jej tvořiti, naznačujíce mu toliko cestu, jak to právě bývalo zvykem v italské commedia dell'arte, stanul u cíle. Jeho „L'étourdi“ je už opravdová komedie charakterní. A byla to odvaha v době, kdy prostředky veseloherního podání byly tak omezené a hrubé, chtít vytvořiti veselohru z povahy mladého muže, dobrého, čistě zaujatého a tak bezelstného, že vždy právě mluví a jedná, puzen svými ryzími úmysly a čistým chtěním, naopak, na nepravém místě a proti svým zájmům, že na př. i svým nepřátelům vypravuje své úmysly a sám kříží své cíle.

Ráz na ráz Molière stoupá a po sedmé hře potom může už svůj program klasického realismu dramatického formulovat ve dvou improvisacích veseloherních (Critique de l'École des femmes, L'impromptе de Versailles). První o literatuře, druhá o deklamaci a scéně vykládá názory, které ani dnes nelze neuznat za správné. Na svou dobu jsou geniální a lehkým i mistrným podáním ukazují na velkého autora; jeví všude originalitu, propracování z vlastních postřehů k samostatným názorům, krásně odmítají esthetické autority a svatá tehdy pravidla uvádějí na pravou míru. Praví tu obhájce Molièrův ke kritikům, kteří se dovolávají pravidel: „Jste směšní lidé se svými pravidly, jimiž ohromujete neznalé a denně nás omračujete. Slyší-li vás kdo, zdá se mu, jako by ta pravidla umělecká byla největší tajemství světa; a zatím je to jenom několik obyčejných pozorování zdravého rozumu o tom, co může ujímati na zálibě, jakou máme z takovýchto básní; a týž zdravý rozum, který dobyl kdysi těchto pozorování, snadno je činí každodenně bez pomoci Horáce nebo Aristotela.“

Zaměňte pravidla za vkus, který má prý své stupně a antické zákonodárce za některé moderní jméno esthetické, neplatí-li i dnes? A neměl-li by časem i dnes zvolat zdravý rozum podobně jako Molière?

V dramatickém podání zůstalo u Molièra ještě něco drobností ze staré zásoby commedie dell'arte; zarážejí nás dnes nebo jsou i svrchovaně nesympatické (bití, kopání atp.), ovšem jsou i takové, kterými až dosud operuje scena (qui pro quo, skrývačky). Ale ty a takové snad výlučně se vyskytují jen v menších hrách Molièrových, které, žel, na rychlo musil psáti pro pobavení dvora nebo zase psal pro změnu repertoiru i také svého divadla na ukojení městského diváctva, třebaže je psal stejně s láskou jako velké komedie i ze stejného bohatství svého nitra. Byl též Molière velmi svědomitým ředitelem a k tomu hleděl, aby veškero svoje pomocnictvo udržoval dobře na živobytí; nemocen, odhodlav prý se hráti k vůli dělníkům, aby nepřišli o svůj denní plat, sám pak zaplatil to životem. Oběť povinnosti!

Od první veselohry rostl jeho genius, tvoře stále nové a nové hry charakterní, někdy hluboké to studie psychologické. Mistrovství jeho v scénickém podání dramatickém takových povah bylo nevyrovnatelné. V tom vzdal mu velkou chválu Goethe ve svých rozmluvách s Ackermannem, od něho prý se možno stále učiti.

Molière v dramatě nahradil povahy a líčení výjimečné, ba strojené pravdivými i přirozenými, s živými a životnými rysy; on nepotlačoval sice tvůrčí obraznosti, ale nedávaje jí příliš bujného rozletu a nijak na úkor pravdivosti, raději podle přírody snoval a kreslil povahy. To jej tak zaujalo, že jeho hry některé na tolik jsou kresbou psychologickou, že nemají buď vůbec žádného opravdu dramatického děje, nebo ten je minimální (L'école des femmes; École des maris; Don Juan; Misanthrope), v čemž se jeho drama podobá velmi mnoho modernímu dramatu realistickému, jehož fabule z vnějška soustředila se do vnitřních obratů životních; od Molièra, autora Misanthropa, jde přímá cesta k Ibsenovi, zvláště v dramatické technice.

Vytvořil velkou galerii postav a povah. Ze staršího podkladu komického přejal jenom postavy obratných, vtipných, ale i hrubých a prohnaných sluhů, kteří s otrockou ponížeností slouží cílům svých pánův, v čem bývá také jediná omluva jejich úskokův. Ale i tu zmírnil nejeden rys z komedie italské, zušlechtil a, možno-li, prohloubil; chytristika jejich je u něho poněkud rozumovější a lidštější. Sám Molière vytvořil četnou řadu postav nových nebo povah dotud tak hluboko a tak věrně nikým nepodaných. Význačné místo tu zaujímají mladí lidé. Mladí muži zamilovaní, ryzí, ušlechtilí i vtipní, bystří, ale také tak zaslepení svou láskou poctivou a šlechetnou přímostí, že pro ni nedovedou vynalézat

prostředky k cíli. Dívky uvědomělé, žensky silné, a přece cudné. Krásný typ čestné a poctivé ženy bez pruderie, pevné. Ale také výrazně nakreslil zvrácené, přemrštěné ženy učené bez půvabu a kouzla, poroučivé vládkyně; také kokety. Muže, který nejist sám v sobě, stále se bojí nevěry ženiny, nebo chce nevědomostí utlumiti v ní hlas přírody atp.

Některé z jeho velkých postav jsou tak znamenité, tak silně pojaty a tak hluboce podány, že se staly nesmrtelnými typy. Jeho „Misanthrope", zcela nové psychologie proti škarohlídům, jak jdou literaturou od antiky až před Molièrem k Shakespearovu Timonu Athénskému, a dlužno doznati psychologie modernímu cítění, pokud neztratilo silný základ ethický, bližší. „Tartuffe", jehož vlastní jméno stalo se obecným označováním pokryteckého svatouška, jenž zatím co hlásá ideální theorie odříkání a sebeobětování, intrikami pracuje pro své lepší bydlo příliš vábivé hmotně a labužnicky těší se na chvíli, kdy bude pánem statku i jmění svého zachránce a dobrodince, což i cynicky by provedl. I odvozená odtud jména (tartuferie) zobecněla. Ba Molièrův lakomec tak zaujal, že pro skrblíka příliš všestranně vyvinutého užíváme jeho osobního jména ze hry Molièrovy a označujeme takového druhu lakomce, jakoby superlativně „harpagonem".

Jiné postavy jeho jsou neméně typické, ale nedošly takového rozšíření a tolikeré známosti. Tak pan Jourdain (Bourgeois gentilhomme), měšťáček, který svým přirozeným nadáním a svou pílí dopracoval se značného jmění a tu zatoužil po slávě šlechtického titulu; chce si dát vnější nátěr šlechtický i diví se nejobyčejnějším věcem, které znal, ale nedovedl pojmenovati, i naparuje své tučné tělo starého otylce bohatého do pos pružnosti a dvornosti. Nebo jiný měšťák, pan Argan, domněle nemocný, tak vystižený ve své chorobě duševní, jež mu stále našeptává, že zhyne tou či onou nemocí, i dělá jej obětí lékařův a lékárníkův. Ostatně typem je i nebohý „Dandin", který se šlechtičnou dostal ženu zlou, a trpí, trpí, že by se raději utopil.

Jednu postavu z literatury obecně známou přejal Molière a vytvořil nově. Totiž „Don Juana", do jehož psychologie přidal k smyslné a bezohledné náruživosti její vnitřní podklad a živnou půdu, nevěreckou bezbožnost založenou v prvním záblesku materialistického rozumářství hrubého a bezcitného.

A kolikrát načrtl, ač zběžně, přece jen výstižně spisovatele? Snobistického pedanta, potrhlého veršovce, učeného rýmaře i soudného spisovatele, obránce jeho vlastních theorií, až k portrétu vlastnímu?

Čím umění půjde více cestou opravdové synthesy nebo integrace, čím více bude se ceniti na díle literárním žhavá tvorba spontánně

tryskla z přeplněného nitra básníkova, a přece úměrně vedená a s pochopením pro stil a stavbu děje dramatického podávaná, čím více vedle opravdu lidské i umělecká stránka na dramatě bude hodnocena, tím cena Molièrova bude líp a líp chápána. Tím spíše, že celým jeho dílem jde silný tep lyrismu, osobního to tónu, jenž tu více tu méně povahám scénám nebo dějům dramat dodává zabarvení životní bolesti, jejíž přitažlivá a umělecky okouzlující hodnota nikdy nevyvětrá; je skoro neprozkoumatelnou podstatou básnické krásy. Nemysleme, že u Molièra to snad byl zasmušilý tón z nešťastného jeho manželství, byla to jistě ta všelidská bolest, jejíž hrot bodá vždy v srdce geniův.

Nadšený, obětavý, rozumově jasný, životně moudrý i ochotný vždy boje za pravé hodnoty krásného žití, takový byl genius Molièrův. V tom byl geniem francouzským. Je možno nemít vřelé náklonnosti k Francii Molièrově?

*

Bohužel, když hvězda Molièrova svítila Francii a skoro celé Evropě, národ náš sražen v rozletu za ideálem dřímal v mrákotách. A duch Molièrův a jeho silná díla oplodňovaly dramatickou tvorbu evropských literatur. Silně jí byla i dotčena dubrovnická literatura jihoslovanských bratří, takže pod vlivem molièrovským srbochorvatská literatura vydala zajímavé plody. Už nikoli tak přitažlivě působil Molière na polské spisovatele. Za to širokou, ba i dosti hlubokou brázdu zanechal oplodňující jeho vliv v literatuře ruské; od prostých i neuvědomělých napodobení jde až k opravdovému ruskému dramatu, plnému domácího ducha, ke Gribojedovovu „Gore ot uma". A když v téže době náš národ se znovu probouzel k duševnímu životu, slyšel jenom romantická hesla, která většinou byla mu tlumočena prostředím německým. Odtud pak vanul vůči Molièrovi a jeho duchu mrazivý chlad neporozumění, někdy, zdá se, až úmyslného. Nicméně v trojím desetiletí předbřeznovém není malý počet překladů i napodobenin z Molièra. A nejlepší dramatik doby V. K. Klicpera chápal jej i šel v jeho stopách puzen svým nadáním dramatickým. Potom však Molière u nás zcela ustoupil Shakespearovi, pod jehož skoro výlučným vlivem ze starých klasiků dramatických pak rostla naše produkce na svoji škodu, jelikož každý jednostranný vývoj je chybou. A přece Molière svou uměleckou stavbou dramatickou, svým mistrným dialogem šíří psychologickou, dramatickým podáním povah uměleckou hospodárností i kázní, svou vynalézavostí, hlavně však podstatou svého genia tolik lidského a volného, ač ukázněného i soucitného,

mohl by mnohému u nás učiti. Ani dnes nebylo by pozdě pro Molièra dobře pochopeného, aby svůj vliv tu vykonal.

Když jsem toto psal, připadlo mi, že i věda, nejen umění, může s vděčností vzpomínat Molièra. Nikoli snad pro jeho postřehy psychologické, nikoli pro jasné formulování jeho zásad esthetických nebo pro jeho boj proti prázdnému autoritářství a úsilí o vítězství rozumu a pravdivosti, nýbrž prostě proto, že byl geniální umělec. Užijeme-li staré zásady geometrické, která tu nabude pěkného smyslu, můžeme říci: neboť umění a věda jsou dvě rovnoběžky poznání lidského, které se právě v nekonečnosti geniality sbíhají.

JIŘÍ MAHEN:

PTÁCI NAD HLADINAMI.

Kdys opěvals je řečí vzletnou,
žes ptákem chtěl být — čím jsi dnes?
Což zemdlela už křídla tvoje,
či sestřelen jsi s výše kles'?

A hladina tvé duše jasná
což propadla se v podsvětí,
kde neslyšet než smutnou Lethe
únavnou hudbou šuměti?

Ó slyš jen, slyš a zvedni hlavu!
Kol křičí staří přátelé
zas nad tebou, co zatím okoun
se vodou žene vesele —

Ó písni, nade všechny písně —
proč stojím cele zmatený
a komický a zahanbený
a s pokleslými rameny?

Jak hrůzných let je třeba často,
než sen ti přejde do krve!
Dnes, přičtou-li mne k sobě ptáci,
já vzletím s nimi — po prvé...

NA VÝŠINÁCH.

Hej, krajinko se dvěma pahrbky,
proč na tvá vrata zas tluku?
Vždycky když cítím svou malomoc,
ty po mně vztahuješ ruku.

Hej, lákáš mne, vábíš, a nevím proč...
Co mně chceš zase říci?
Nebylo nikdy nic na tobě,
smutek jen na tvojí líci.

Hej, přece však, přece však k tobě jdu,
brodem se k tobě šplouchám —
je to jak vzpoura s desercí:
sám sebe neposlouchám!

Hej, starý ty hrade na stráni,
cos na mne položil tlapu?
Proč zase pod tebou rozčilen
kamením vzhůru se drápu?

Hej, výš tedy, výše a nejvýše,
nahoře nejlíp snad bude!
Snad se tam přec nějak probudí
dole to království chudé!

Hej, nahoře, nahoře, co že tam
poutníka vlastně čeká?
Od buku všechno už vidět je:
políčka, lesy a řeka...

Hej, daleko proužků pár modravých,
hraniční hory a lesy...
Tam kdys šťasten jsem býval,
ale mé štěstí, teď kde jsi?

Hej, myslím si, hřímá tu vodopád
času kdes do bezedna —
a co já jsem v něm, já? Kapička
pomalu ani ne jedna.

Hej, stojí tam po obou rozkročen
osud sám nad horama,
ale má nějaký obličej
jak stará dobračka máma.

Hej, cítím vás nad sebou, u sebe,
vy věční bez postavy,
zavru však oči a vidím vás,
i slunce kol vaší hlavy —

hej, tebe též, tebe zřím, svatá má
nicoto nejsvětější,
chutnám tě srdcem svým vyprahlým
a jak bych nebyl už zdejší —

hej, jak bych nestál už na horách,
nad světy někam letěl,
vzduch je pln rachotu, výstřelů,
i peklo plno je světel —

hej! — Odkud jsem? Kam jdu? Což vím to já?
Bůh to též neví a nezná!
A v tom je právě písnička
líbezná, převítězná! —

Hej, dálky, vy dálky, vy bezmezné —
konce kde vašich hranic?
A já to šílenství neprodám
ni svatým v nebesích za nic! —

OT ŠTORCH-MARIEN:

RŮŽE ŽENICHOVY.

Vanda šla nejchudší městskou čtvrtí. Nešla, spíš spěchala, a jako by v duši tančila po hrbatém a špičatém dláždění, rozrývajícím jako ostnaté útvary kaktusů její bosé, puchnoucí nohy. Šat měla šedivý, ba kajícnický, stažený v pase štěpícím se provazem a vlasy skoro divoce neuspořádané, na nepokryté hlavě, a v lesknoucí se, vznícené, horoucí tváři tkvěl, ano téměř ztrnule, vzrušený úsměv, jako vroubí pobledlé tváře barokových světic na kroucených oltářích. V resedových očích byly zornice nadměrně rozšířeny a ohňové jako slovo exaltovaného kazatele. Upřeny plny jistého cíle vpřed, se silnou rozkoší z pojaté myšlenky nedotýkaly se chudáckých, bídných domků, zedraných, před jejichž dveřmi se linula hustá špína v šedých, modravě zakalených výtocích, jak sem byla vychrstnuta mrzutou ženou v šerkové suknici. Děti sotva dostrojené v těchto ranních hodinách, kdy muži buď odešli do práce nebo se váleli na zvalchovaných postelích či pili ve výčepu hustou kořalku, se rozjevily za prostovlasou Vandou, pod jejímiž spěšnými kroky vystřikla chvílemi mastně špinavá louže až do obličeje. Leč mladá žena o tom nevěděla. Poletující šat v modrém čirém vzduchu jí byl perutěmi a srdce pak samo o sobě zlatým hrotem letícího šípu. Celá věděla a proto se upřela vítězně ve své vědění, ničím nerušená.

Konečně zase ulice se zdmi domů ještě ztlívavějšími, se střechami dotýkajícími se téměř země, a hle, k tomu s plivnutím nadávky jakési zohyzděné ženštiny, se syrově plytkým masem odhalených ramen a paží. Vanda, až rozkošnická ve své vyzývavé jistotě, ona prostě nevidí a neslyší než sladce plynoucí čar svého nitra. Proto předminulým vztekem rozběsněná ženička, skýva okoralá a nechutná, je pro ni jen tvorem božím, jemuž vhodno a milo dáti leda z pastorálního úsměvu kyrie elejson!

✠

Proto zase krok a krok, všudy vede brána do nebes. Ráj na zemi tu však přece není, ale dům jako žahnisané vězení, mříž a hnízdo roztržené ve dví, i s mláďátkem. Neboť tady — jak se říká „Na královské Špitálce“ je těla i duše půl na vyhřezlé ulici, protože ten třípatrový patron, skrz na skrz děravý, je takový holubníček nijak nedostačitelný i se všemi dírami pro všechnu vykvašenou nejhrůznější nemocnost celé této velkopáteční čtvrti ohromného města, jehož pravice neví o uťaté levici. Řekněme, že tedy levicí bylo, nejlevější, toto vyvržené elysium, jež mělo stále provaz na zadrhmo kolem naběhlého krku. A právě proto sem Vanda spěchala do „Královské Špitálky“, aby si tam vyvolila líbeznou přítelkyni, v níž by slavila hody se svým ženichem. Neboť na tomto místě se zadrhuje putování boží s lidským a na křižovatkách budiž připravena láskyplná, horoucí hostina.

A Vanda vešla do domu, a výdechy ran a nikdy se necelících boláků ji příjemně vzrušovaly a celá se k nim přivinula. Po stěně chodby sklouzaly výpary potů a ržání sténajících bolestí, kteří se sem buď uchýlili, či častěji byli uchýleni do asylu vskutku královského, aby nezatarasovali beztak úzké a zanesené ulice svými ohyzdnými těly, jež do té doby, než bolest i hnis ran se nezadržitelně provalily, sídlila jen na božím vzduchu, přitisknutá leda ve chvílích odpočinku a vysílení na některou z vlhkých zdí zapařeného domu, jichž bylo, skleslých, kolem na tisíc. A když konečně, protknutá sto šípy rozjizvených ran jako samo tělo svatého Šebestiána, nemohla již déle pobývati na veřejných místech, přijala je „Královská Špitálka“, kam bývalo dobrým zvykem odhazovati zbytky od jídla, ovšem z určité vzdálenosti, jen co ruka dohodila. Nebylo tu také lékařů. Snad sem nikdy žádný nezabloudil a ostatně tolik věcí na světě zůstává neléčeno, proč tedy právě v tomto případě by byla měla býti činěna výjimka!

Je však přece někdy nutna. A zde jí byla Vanda. Neboť ona byla z pravice ohromného města a přišla a věděla!

Tomáši Morie! Pokřesťanštěný žide! Proroku, sluho, otroku Pána Trojjediného.

Vanda slyší jeho pozdvižený hlas, sípající skoro viděním Spasitelovým, vidí jeho oči bělmové, neboť jsou stále upiaty k nebesům, v bílém rouše kazatelském, tvář žlutou, zostřenou a lícní kosti, hektická ohniska tuberkulí. On mívá jasnozření Krista a je duchovním vůdcem Sester arimathejských. A Vanda, odhodivši svá skvostná roucha, i pýchu a bohatství, vešla před dvěma měsíci za ním do shromáždění a p r o h l é d l a.

„Jděte a obětujte se. Jděte a v oběti se pokořte. Jděte, abyste byly zašlápnuty. Teprve potom vás Kristus přivine na svá prsa. Krása je hřích; nebuďte krásnými, anobrž ohyzdnými. Zmučte své tělo, ztrýzněte je, nádobu chtíče a nešlechetnosti. Neboť co je krása pozemská proti kráse Ženichově, jejímž odleskem vás jednou obdaří! Jděte a obětujte se!“

Tak a podobně mluvil Tomáš Moria na kazatelně sesterského shromáždění. Některé z přítomných ležely tváří na holé zemi, jiné byly sinavé jako světlo morové vlasatice.

Vanda, přibodená slovem jako objevitelským, říčným, neodvolatelným, celá se oddala.

„Kriste elejson! Ženichu, věži ze slonové kosti, v tobě je útočiště a ty jsi mé granátové jablko!“

Plížila se za kazatelem. Potají líbala jeho stopy. Na ulici se jí smáli. Myslili, že se zbláznila. Ona se za to na ně usmívala. Ovšem byl to jen prvý, nejprvější prvopočátek oběti.

Konečně si jí všiml. Kázal hodinu jí samotné v prázdné kapli svaté Kateřiny Sienské.

Toho dne Vanda pochopila úplně. Kazatel hovořil o ranách Kateřininých: byly strašné, byly hnusné, byly smrduté: a přece byly nejkrásnější její ozdobou! To jsou mé růže, pyšně říkala, ukazujíc na ně při tom pokorně. Byly to růže, jimiž kvetl v ní její Pán, Ženich a Bůh.

A mluvil ještě jiné věci, a uváděl převelikou hojnost příkladů o rozkošném obětování se věčnému panici. Leč Vandě nešla z hlavy slova o růžích a od té chvíle i ona si přála státi se prstí, z níž by vykvetl její Ženich.

Tomáš ukázal cestu a Vanda šla. Šla jistě, bezpečně a vítězně, neboť Moria znal celé město a tuto čtvrt nejjistěji.

A pak Vandě se zdálo, že anděl z kůru nebeského kráčí při ní radostně. Byla zcela připravena a od konečků vlasů až ke krvácejícím prstům na zaprášených nohou byla jenom láska.

Z komor, vlastně otevřených pařenišť „královské Špitálky“ chrochtají nekonečná muka nakažlivé bolesti. Po chodbě, slizké, podrolené slamou, již rozdrtilo svíjející se sténání, se plazí několik boláky rozškvařených těl, jež, vyprahlá palčivou žízní, jdou se nalízati kraptu vody stékajícího žlábkem podle stěny do jakési černé podzemní stoky. Vanda o ně zavadí vznícenýma nohama a oni, ubožáci, odsouzení k smrti, jsou vyjeklí žádostí a údivem, že v těchto místech kráčí neporušené maso mladé ženy. Skučí touhou a bolestí po šlépějích a stopách jejích kroků a vlání zroušených sukní je jim, vyhoštěncům, vláhou rajskou do scvrklého srdce. Plazí se, leč s milostným tetele-

ním po nabubřelých či vydutých břiších, tápajíce kolem rukama věčně rozežranýma a hlas, pisklavý a vysušený jim sviští v potrhaných útrobách. Oči stočené jako hlemýždí budky kroutí se po nenadálém zázraku zjevu Vandina, ale ten již dovlál v syrovém temnu nakažené chodby, na jejímž konci byl udržován jakousi mlčenlivou organisací asyl pro nejtíže nemocné pacientky. Ty už nikterak nemohly opustiti puchnoucí kamennou jizbu, jež se hýbala hnisem a rozdrásanou hrůzou; pokud bylo nejnutněji třeba, dopravovalo sem trochu potravy a vody několik jiných nemocných, mohoucích se alespoň doplaziti k darovaným zbytkům a strouze s vodou a vytahujícím opět některou z doopravdy již mrtvých na hřbitovní dvorek, sousedící ostatně se samou „Špitálkou“, neboť smrtí se končila příslušnost k tomuto strašnému domu a smrtí byla také přerušena každá další starost o dřívější jeho příslušníky. Bylo však jisto, že mrtvá těla nezůstala nepohřbena, anobrž že našla jakýsi klid ve společné šachtě na konci studeného hřbitova. O to se ostatně nyní nejednalo, neboť za Vandina neobvyklého příchodu nebyl nikdo z domácích smrti tak blízko, aby se tím kdo musil snad i v nejlhostejnějších myšlenkách zaměstnávati.

Stojíc na prahu vytoužené místnosti, jíž jí byl planoucími slovy naznačil Tomáš Moria, jediný ze živých, sem někdy docházející, zaplesala Vanda veskrze blahem, neboť cesta vedoucí k Ženichovi se před ní rozevřela bílá, široká, rovná, předstihující očekávání jako svatostánek s monstrancí, v jejímž měsíčku je zapuštěna veliká, bělostná hostie. Symbol té hostie nítil se pak před Vandou hned při prvém překročení hodokvasního prahu, ejhle, žena, přítelkyně, skrze níž vejde Ženich, ležela před ní na tlející slámě a nard žlutorudých ran, jimiž kvasilo tělo chvějící se hnisavou bolestí, se tlačil Vandě do prsou rozpřažených k objetí.

Uzřevši, celá se ponořila v nemocnou, neohlížejíc se více na ostatní, méně rozkvetlé a nerozmýšlejíc se dlouho, jistá jasnozřením, že správně poznala, schoulila plavou hlavu na šedivých prsou nalitých vředy, a hle, nemocná nesípala více bolestí, naopak pocítivši úlevy v trýzni hebkým skanutím pleti Vandiny, potácivýma rukama našla kštici dívčinu a svírala ji horoucně, neočekávaně obdarovaná. Líbezným pohledem ji odměniti nemohla, neboť oči již před časem vytekly v kalném mazu a místo nich zbyla jen rudá místa, jež Vanda za nedlouho líbala, neboť jí byla symbolem nerozvitých poupat růží Ženichových.

Usednuvši pak u lože nemocné, hladila ji, konejšila a líbala, radostí plakala a dávala píti z hojnosti slz, jež jako zázrakem vyronily tolik oblažující vláhy, že nemocná byla jimi ukojena ke spánku, nad

dávno mírnému a klidnému. Když se pak probudila, nahmatávala opět přítomnost Vandinu, a stále tak. Bylo uzavřeno nejkrásnější přátelství a žádná rána nezůstala nepolaskána, žádný hnisavý kvas nesetřen, žádná bolest nepokonejšena. Nemocná rozevřela Vandě zbytek černajícího srdce a Vanda jí své celé, horké, plné šťávy a naděje a nikdy nebylo na „královské Špitálce“ bytostí šťastnějších — ba co dím na „královské Špitálce“ — v celé čtvrti a hodně daleko — než dvou žen, jež navzájem svůj zájem na tomto životě vstřetly jen do sebe.

„Jsem nevěstka,“ řekla žena.

„Byla jsem nevěstkou,“ pravila za chvíli, a pak „hle, moje tělo“ a ukázala po šedavém rouchu, prosátém lymfatickými ssedlinami a konečně odhrnula šat se zelenavých prsou, neboť cítila touhu, aby Vanda ji políbila na místa, kde spávali její milenci. A skutečně, zavlažujíc teplem rtů, vpila se nevěsta Očekávaného do odhalených ran a přebývala na nich i dlouhé hodiny, laskajíc je a neoddalujíc se od nich hebkou pokožkou napiatých úst.

Tak plynuly dny a týdny. Nic se nezměnilo, leda že jedna žena umřela a dvě nové zabraly její místo. Ale přece. Jakási úzkost se vedrala do srdce Vandina, neboť přes neoddalitelnou blízkost nemocné sestry (jinak o ní již nemyslila) zůstávalo tělo Vandino neporušené. Jak by byla zajásala, kdyby prvá skvrna jako červený lístek růžový byl zavěstil na prsou, že Bůh vešel! jak záviděla nemocné! jak horoucněji přivinovala k sobě její rány a bolesti! Spávala s nimi v těsném objetí, nastavovala jim svou pružnou, vlnivou pleť, prosila Pána, aby vstoupil do jejího panenského těla, ale prosba zůstávala oslyšána. A naopak, jako by Bůh vyznamenával prodejnou, rozhojnil ještě její rány a dal jí pracovati k smrti.

S úzkostí, ale i závistí pozorovala Vanda blížící se konec sestry — milé družky. Byla přesvědčena, že tato nebude Pánem odmítnuta, neboť Maria Magdalena bude jistě její přímluvkyní.

A tak nadcházela tklivá chvíle rozloučení. Pot se vystřebával hojněji, rány poněkud pobledly, tu a tam z které vyprýskla vodnatá, řídká krev. Vanda se modlila po celou noc, neopouštějíc nemocné ani na okamžik. Ze srdce se jí dmula ostrá úzkost o vlastní omilostnění, a ke hříchu musila si přiznati, že více myslí na sebe, než na umírající. V těch okamžicích pak se znova vzepiala, blankytná tetiva, a toužila po šťastném shledání družčině.

Tu, právě při otčenášových slovech „buď vůle tvá“, vzala ji sestra, kdysi nevěstka, nyní svatá blízkou smrtí, za ruku a Vanda, domnívajíc se nějakého naléhavého proroctví, sklonila se co nejblíže a položila ucho na hustý dech z úst umírající. Ta plynně, potichu pravila:

„Kdybych měla skryté bohatství, darovala bych ti je, abys jimi podělila ještě chudší než jsme my. Nemám však ničeho, leč své rány a bolesti a ty vezmu s sebou do hrobu.“

„Nikoliv, sestro,“ pravila Vanda nepřemáhajíc láskyplných slz z blízkého odchodu družčina, „jsi bohatší než celý svět, neboť v tobě kvete Bůh. Dej mi, dej jen jedinou růži, zasaď ji na toto místo (a při těch slovech rozhalila Vanda šat, ukazujíc vzrušeně na dmoucí se brázdu na zrůžovělých prsou), zasaď ji sem, aby zapustila hojnost kořenů a vydala mnoho, mnoho květů.“ A obracejíc se zrakoma opět vzhůru prosila horoucně Pána, aby zapustil kořání v této prsti jejího těla, v prsti zmrvené láskou a nadšením.

A družka zemřela za této Vandiny modlitby a Vanda toho nepozorovala po celou hodinu, neboť ztrnula celá, srdce náhle obtěžkané Pánem.

V tu dobu také bylo počato ráno a oknem vešlo do jizby a zduhovělo na odhrnutých ranách v opalisujících krystalech.

A náhle se zatklo do pleti Vandiny a jako by červený drahokam byl mu odpověděl na dotčeném místě — veliká rudá skvrna vyžďávané nákazy vzňala se, třikrát požehnaná. A základy té skvrny byly postaveny až v srdci, a proto ono, když pronikla a osvětlila se, rozkymácelo se v divé radosti, neznající již vychládajícího těla družčina, jak zvon, jako na poplach, ale vítězný, radostný shon celé čtvrti, celého města.

Vanda se vzepiala, tělo k dopadajícímu slunci a oči, šedivě podkroužené, vtřešťujíc do rudé skvrny, jež jako by stále rozrůstala kolem maličkého, tmavějšího středu, ach poupěte, schránky nejnádhernější, po prvé, po prvé na těchto místech zazpívala, ona, žena pokorná, ohromující hymnus na uvítanou vstoupivšího Ženicha.

A v té chvíli se vyjekly k Vandě všechny ty okolotrčící děsné rány a všechny tupě mokvaly a nic netušily nádhery rozkoše Vandiny.

Ne zde, ne zde, tam pod širým nebem je nyní místo Vandino. Ať vidí všichni, ať všichni se uprou do ní v blaženosti.

A letěla, pádila zas chodbou, kolem ubožáků, plazících se nalízat ztuchlé vody u stružky, letěla, pádila kolem kvasících ran všech bědujících tvorů tohoto domu, ven, ven, do ulice, jež úzká a těsná jako škvíra ve dveřích se před ní rozvírala jako širošírá cesta do ráje, třikrát sláva, kyrie, kyrie, kyrie.

Neboť duše to letěla a pádila, ne tělo s rudou skvrnou nákazy. Ne skvrna rudá to vzešla na duši, ale opravdová růže, getsemanská, olivetská, golgotská, Kriste, Kriste elejson! Třikrát a nanovo.

A Vanda zpívala a Vanda běžela, na prsou rozhalený šat.

A lidé rozvírali zlostně okenice a dveře a v plandavých košilích, spodkách a spodních sukních vykatili se z domů.

A ženské, neohlížejíce se na nedostatečné, ba pohoršlivé své noční roucho, házely po ní zlostně courami a bláznivými děvkami a muži troubili trubčíma očima na její rozhalená prsa a hlasitě posmrkávali.

Jen dítě nějaké, patrně uteklé z dusného pelechu od matky, zlobničky, smálo se na ni, ruce vztahovalo. A Vanda, vzhlédnuvši se v jeho radosti, zastavila se a dítě u nohou, zavolala velikým hlasem do jakoby srocujícího se tržiště, vyvalujícího se před ní, ukazujíc na skvrnu rudou, nádhernou: Hle, růže mého ženicha — — —

Však sotva poslední tón se rozhlaholil ranním výsostnem, hrubý kámen rozrazil růži Ženichovu a pláč zervaný, červený vytryskl z jejích hlubin. Však ne, nebyl to pláč, jenž tekl ze sinavých prsou Vandiných, sta růží to teklo po pleti úrodné, po šatě a kolem po dlažbě.

A lidé stáli kolem, spíše ve zlosti, a žádný nevěděl, netušil, že tu kvete Bůh, a nikdo nesňal klobouk, nikdo neklekl, aby jej velebil.

Však Vanda celá jásala. Ne, nemluvila, jenom v duši opojená nesmírně šla do ráje a šťastná velice se sešla se svým Ženichem.

FR. NUŠL:

O THEORII RELATIVITY.

II.

Původce elektronové theorie, hollandský prof. Lorenz, odhodlal se doplniti základy své theorie tak, aby vysvětlil i pokus Michelsonův. A to učinil bezohledně, třebaže změny byly neslýchaným útokem na obvyklé názory. Ukázal, že je třeba předpokládati, že všecky délky zkracují se ve směru pohybu tělesa, a to tím více, čím větší je jeho rychlost. Na příklad při pokusu Michelsonově zkrátily se rozměry stroje ve směru pohybu Země kolem Slunce o půl desetiny milioniny, čili každý metr zkrátil se v tomto směru o půl setiny tisíciny milimetru. Je to velice nepatrná změna, ale Michelsonův interferometr umožnil její změření s přesností jednoho procenta, neboť pošinutí interferenčních proužků, vypočítané s předpokladem délek neproměnných se neobjevilo, protože bylo právě vyrovnáno zmíněným zkrácením rozměrů ve směru pohybu.

Ale Lorenz byl nucen učiniti další ústupek, snad ještě neslýchanější, neboť ani čas nebylo možno pokládati za stejně rychle ply-

noucí, když stroj se pohyboval vůči klidnému aetheru větší nebo menší rychlostí.

Tak každé těleso, pohybující se rovnoměrně klidným aetherem, má rozdílnou míru délkovou i časovou, dle toho, jak velikou rychlostí se pohybuje. Lorenz mohl za tohoto předpokladu napsati jednoduché vzorce, jimiž lze přepočítávati časové a délkové údaje z jedné soustavy rovnoměrně se pohybující na jinou soustavu rovnoměrně se pohybující, a ukázal, že po všech podobných početních přeměnách, nebo jak nyní říkáme: Lorenzových transformacích, obdržíme ve všech soustavách tytéž základní rovnice elektronové theorie.

To je nejhrubší mathematický obsah Lorenzovy theorie. Einstein učinil veliký krok kupředu, když totéž řekl jiným způsobem, asi takto: Experimentální zkoumání laboratorní ukázalo, že nelze žádným způsobem experimentálně zjistiti, jakou rychlostí se laboratoř pohybuje prostorem, a zdali se vůbec pohybuje. K vůli mathematickému popisu svých pozorování můžeme předpokládati, že naše laboratoř je v klidu nebo že se pohybuje rychlostí rovnoměrnou, přírodní děje se tím nezmění, jen naše mathematická formulace těch dějů bude jiná a jiná, tak jak to vyžaduje transformace Lorenzova čili předpis, dle něhož lze mathematický popis určitého experimentu, platný na př. pro laboratoř klidnou, přepočítati na mathematický popis téhož experimentu, platný pro laboratoř pohybující se. Také bychom mohli říci, že k popisu přírody lze zvoliti různé soustavy souřadnic, klidné nebo rovnoměrně se pohybující. Když pak popis v jedné, kterékoliv soustavě je dán, plynou všecky ostatní možné popisy transformací souřadnic dle vzorců Lorenzových. Ale z toho je patrno, že o vlastních dějích přírodních nerozhoduje absolutní pohyb hmoty, nýbrž jen pohyby relativní. Absolutní pohyby závisí na naší libovůli, na volbě soustavy souřadnic, kdežto pohyby relativní jsou vlastním rozhodujícím činitelem v dění přírodním.

To je základ principu relativity. V něm Lorenzův nehybný aether nemá místa, neboť není v přírodě nic absolutně nehybného, relativně ano, neboť chceme-li, můžeme vždy vhodnou volbou soustavy souřadnic popsati rovnoměrný pohyb kterékoli hmotné částice jako klid. Avšak není-li absolutního klidu, nelze mluviti ani o absolutní rychlosti, ani o absolutním zkrácení délek, ani o absolutních změnách intervalů časových. V Lorenzově theorii pohybuje se Země absolutní rychlostí a nastává absolutní zkrácení délek, jímž se vyrovnává pošinutí interferenčních čar, jež by jinak bylo v Michelsonově interferometru patrno. V Einsteinově theorii není absolutního pohybu. Vhodnou volbou systému souřadnic lze počítati s libovolným pohybem Země a tedy i s libovolným zkrácením délek, a ve všech

těchto případech Michelsonův interferometr „vyrovnává“ příslušné pošinutí, čili to pošinutí neexistuje, poněvadž neexistuje absolutní pohyb. Vše je v našich popisech jen relativní, i rozměry prostoru i rozměry času. Určitá čísla obdržíme jen určitou volbou souřadnic.

Jediná rychlost je ve všech soustavách stálá, to však není rychlost hmoty, nýbrž rychlost světla — přírodní zákon. Avšak i rychlost světla je vyjádřena sice vždy tímtéž číslem, ale v různých jednotkách délky a času, neboť to již jsou pomůcky mathematického popisu, závislé na volbě systému.

Stálý je také výsledek Michelsonova pokusu a všech ostatních skutečně konaných pokusů. Jen popis jejich závisí na mathematikovi, jehož úlohou je popsati týž přírodní děj různým popisem, ale beze sporů. A soubor všech těchto možných, navzájem bezesporných popisů, těchto různých mathematických soustav, to je Einsteinova theorie. Jedna soustava by sice také stačila, ale ku popisu různých přírodních dějů je pohodlnější, moci vybrati si popis, v určitém případě nejjednodušší, nejnázornější nebo početně nejpraktičtější.

Tento původní princip relativity, nebo jak Einstein sám jej nazval speciální, řešil nejpřirozenějším způsobem řadu problémů optických a elektromagnetických, k jichž ovládnutí byl Lorenz nucen zavésti do své theorie několik předpokladů zdánlivě libovolných, ale z principu relativity nezbytně a jednoznačně vyplývajících. Ve všech těchto Einsteinových úvahách o specielní relativitě nijak nedotčena zůstala záhada sil gravitačních a otázka uvažovaná již Newtonem o absolutnosti nebo relativnosti pohybů rotačních. Einstein však podrobil také tyto zbývající problémy velmi důkladné úvaze.

Představme si, že se nalezáme v prostranné laboratoři úplně mimo Zemi, ve volném prostoru, daleko ode všech kosmických hmot. V té laboratoři by přestala působiti síla gravitační. Dovedeme si představiti následky: nemohli bychom choditi. Vše by se volně vznášelo ve vzduchu nebo pohybovalo rovnoměrným pohybem přímočarým až ke stěnám laboratoře, a kdybychom se tu opřeli, letěli bychom ke stěně protější. Váhy by nevážily, kyvadla by nekývala, nýbrž točila by se rovnoměrně kolem závěsu — ovšem pokud by to závěs připouštěl. Voda by netekla z nádob, vodorovná hladina by pozbyla obvyklého významu, libely by byly necitlivé.

Představme si dále, jaká změna by nastala, kdyby nějaký všemocný duch na střeše laboratoře upevnil provaz a táhl nás prostorem takovou silou, že by laboratoř letěla zrychlením tíže vzhůru, tak, že by se její rychlost neustále zvětšovala, za každou sekundu o 10 metrů. Patrně bychom si velmi oddechli. Neboť vše uvnitř laboratoře by se vrátilo do obvyklého pořádku. Vše, co se dříve bez pohybu

volně vznášelo ve vzduchu, padlo by volným pádem ku podlaze, a vše, co bylo v rovnoměrném pohybu přímočarém, pohybovalo by se v parabolách zakřivených tak, jako když laboratoř byla podrobena gravitační síle Země. Váhy by zase pravidelně vážily, kyvadla by kývala, voda by tekla a libely by ukazovaly vodorovný směr. Fysikové by byli přesvědčeni, že jsou zase v gravitačním poli Země. Jen to by bylo překvapující, že by kolem sebe nikde Zemi neviděli. Divili by se asi, proč laboratoř nepadá, a ovšem že by brzy našli vysvětlení: na střeše je připevněn provaz, laboratoř visí na tomto provaze a proto nepadáme. Skutečnost, že laboratoř letí zrychlením tíže vzhůru, rychlostí stále větší a větší, by asi sotva komu na mysl připadla, a jestliže ano, byl by ostatními považován za výstředníka.

Einstein uvádí tento příklad na ukázku, jak je i gravitace pojem relativní. Fysikálně by se nezdařilo nižádným způsobem dokázati, co se „skutečně" s laboratoří děje. Obě tvrzení, i těch, kteří všude kolem sebe viděli gravitační pole Země, i onoho výstředníka, jenž předpokládal, že se laboratoř pohybuje zrychleným pohybem vzhůru, jsou stejně oprávněným, mathematicky stejně dokonalým, ekvivalentním popisem pozorování. A je patrno, že kdyby se dal princip relativity rozšířiti i na pohyby rovnoměrně zrychlené, vysvětlilo by se jednoduše homogenní gravitační pole.

A což rotační pohyby?

Představme si zase tutéž laboratoř, vznášející se volně v prostoru, bez gravitačního pole Země. Poraďme pak všemocnému duchu, aby laboratoř znenáhla roztočil kolem svislé osy, na příklad za sekundu jednou kolem dokola. Co bychom pozorovali uvnitř? Vše by bylo přitahováno ke stěnám laboratoře silou úměrnou vzdálenosti od střední osy. Fysikové by ihned vysvětlili příčinu: laboratoř se točí, neboť vše je tlačeno odstředivými silami ke stěnám. Ale onen výstředník by kroutil hlavou. On že věří jen tomu, co vidí: Laboratoř stojí, jako stála dříve, ale hvězdná obloha je roztočena a obíhá za sekundu jednou kolem laboratoře, a tím vznikají ty přitažlivé síly ke stěnám. A hájil by se, že tento názor byl už dávno uvažován a to od fysiků nemálo věrohodných.

Již Newton konal pokus, aby otázku točící se nebo netočící se laboratoře rozhodl. Zavěsil sklenici s vodou na provázek a roztočil ji. Hladina vody v prvém okamžiku po roztočení sklenice zůstala vodorovná a teprve znenáhla se roztočila, jsouc unášena třením o stěny sklenice a hladina změnila se v rotační paraboloid. Newton z toho soudil, že odstředivé síly vznikají teprve, když se voda roztočí absolutně, že nestačí — jak pokusem dokázáno — aby se jen sklo roz-

točilo, čili aby se sklo a voda dostaly navzájem jen do relativní rotace.

Po mnoha letech jiný výstředník, znamenitý myslitel E. Mach uvažoval znova o tomto pokusu a vytkl, že Newton neuvážil všech okolností. Zejména, že z pokusu nevyplývá, zda by výsledek nebyl docela jiný, kdyby sklenice měla stěny milion kilometrů silné. Pak snad že by skutečně stačila jen rotace relativní a odstředivé síly by vznikly i kdyby se voda točila vůči sklu, i kdyby se sklo točilo vůči vodě.

A Einstein odvážil se jíti ještě dále. Přemýšlel, jak vyjádřiti mathematicky, bezesporně obecnou relativitu, zahrnující v sobě předpoklad, že všecky pohyby postupné, rotační ba i jakkoli zrychlené jsou jen relativní, a že pozorováním v laboratoři nelze žádným způsobem experimentálně dokázati její pohyb absolutní. Vše, co se v laboratoři děje, je podmíněno jen relativními pohyby našeho popisu.

A odvážný podnik se zdařil. Einstein překonal všecky veliké mathematické obtíže problému, a z jediného svého předpokladu obecné relativy všech pohybů vyplynul nejen zákon gravitační v Newtonově tvaru v nejhrubším přiblížení, nýbrž dokonalý gravitační zákon, v libovolném přiblížení platný i vzhledem k tělesům, pohybujícím se v silném gravitačním poli, jako je na příklad Slunci nejbližší planeta Merkur.

Je asi známo, že Newtonův zákon sám nestačil k dokončení popisu dráhy Merkura a že astronomové byli nuceni vymýšleti různé jiné cizí vlivy, aby „nepravidelnosti" dráhy Merkurovy vysvětlili. Výpočet Einsteinův ukazuje, že dráha Merkurova nejeví vůči nové theorii žádných nepravidelností, neboť výpočet dráhy shoduje se úplně s pozorováním.

Z theorie vyplývají i nové poznatky. Einstein předpověděl na příklad, že v silném gravitačním poli světlo se uchyluje a o kolik se uchyluje. A hned po válce, při prvním úplném zatmění Slunce byla tato předpověď skvělým způsobem potvrzena.

Nepíši odborné pojednání. Chtěl jsem jen všeobecně naznačiti smysl a dosah nové theorie. Ukázal jsem na začátku svých úvah, jaké byly první geometrické soustavy světové, geometrická soustava Ptolemaiova a heliocentrická soustava Koperníkova. Naznačil jsem, že obě tyto soustavy popisovaly pohyby viditelné na obloze stejně dokonalým způsobem. Princip relativity je Einsteinova geometrická soustava světová, zahrnující v sobě nejenom obě právě jmenované, nýbrž i Newtonovu soustavu mechanickou, i pozdější soustavy elektromagnetické. Ale soustava Einsteinova je přirozenější, obecnější než všecky předcházející. A zejména je prosta obtíží, jež zůstaly společny

všem soustavám předcházejícím proto, že základem jejich byla geometrie Euklidova. Její nekonečno přecházelo jaksi samozřejmě i do přírody a vedlo tu ku představám sporným, nepřijatelným. Einsteinova geometrie je neeuklidovská. Zobrazuje nám svět bez hranic, ale konečný, tak asi, jako by o svém světě mohli říci obyvatelé v povrchu koule žijící a jen dvojrozměrnými prostorovými smysly opatření. Jejich svět také nemá nikde mezí, ale není nekonečný, nýbrž sám v sebe uzavřen.

A k podobné představě o našem světě dochází Einstein. V přírodě nikde nepozorujeme nic nekonečného, to jen do přírody člověk sám vnáší, popisuje ji nedokonale.

A nebude to dlouho trvati, a lidstvo si na tyto nové názory zvykne. Když Thales milétský učil, že Země je rovná jako talíř, kolem dokola vodou obklopená, lidé mu rozuměli. Ale když věda poznala zakřivenou hladinu moří a mluvila o protinožcích, bylo třeba dlouhých věků, aby lidstvo zvyklo novým představám.

A jestliže dnes věda dojde k výsledku, že paprsek světelný v jednom směru letící, neletí do nekonečna, nýbrž gravitačními konstantami prostoru veden, vrátí se po dlouhé pouti k zdroji svému zpět, budeme se s počátku také diviti novým možnostem, budeme je se všech stránek zkoumati a studovati, ale neodoláme. Lidstvo půjde po nových cestách dále vpřed. Touha po poznání je základní silou lidského žití, a možnost poznání základem lidského štěstí.

JAN OPOLSKÝ:

PODLETÍ.

Není smutku hlubšího a výraznějšího nad onen, který se stele v rysy vadnoucí ženy jako odpolední stín. Její krása je sice sladší než mluva zraku, v němž taje neuronéná slza, vznešenější než královská tucha, silnější nežli sluncem dospělé víno, sytější a měkčí nežli úrodou obdaný kraj, ale smyká se po její líci temný tah nenávratnosti a zoufalství, které se nedá slovy označiti.

Její úsměv je svolný a neskrytý jako plné rozvití čajovky, pleť jemně ubledlá se svitem jihnoucího vosku, formy ustálené a zkypřené, které však budí pouze vagní rozkoše smyslů. Její oči nemají čistoty a plachosti pohledu kolouchova, avšak lije se z nich přitažlivé světlo zažité vášně jako lampa budoáru, která do temna noci žhavou ránu vypaluje. Její vlasy jsou těžké a dusné jako elektřinou nasycený mrak, paž bílá, pevně schvacující, její týl plný a slibný, klenutý bok, budící živé představy o plavné chůzi. Její rty pozbyly krvavé svěžesti,

ale její políbení je vzácnější a smyslnější, nežli nezodpovědný mnišský sen.

Kolik marné a choré mladické touhy mohlo by ukojiti srdce ovadlé ženy, ve kterém ještě vášeň bouří a suše plane jako podzimní blýskavice!..

Čtyřicet zaniklých let v životě paní Laury Vernerové nebylo na úkor její opojně rozkvetlé kráse a sensualismu. Jak sladký zářijový den, pějící harmonickými tvary a zbarveními, jak plně oživlá představa smyslů, jako silný strom liliovník, vydávající nesmírnou éterickou vůni, jako celé prisma vysněných barev života zářila krása jejího podletí teple a blahodějně. Srdce její bylo však poněkud pusté jako zahrada od času nepletá, zarostlá resedou a nočními fialami. Mnoho mužů prošlo tudy, ale ani celé náruče urvaných květin nemohly srdce to popleniti. Paní Laura byla smyslů pevných a křepkých, hovících si v nebezpečí erotických pokusů se srdcem bijícím divě a poplašeně. Hra va banque slepá a náruživá nemohla ji ani s dostatek nasytiti, třebaže tu vhozeno bylo do sázky útlé lidské stěstí, chvějící se a svrašťující nevolně jako keřík mimosy. — Léta ubíhala, ale žádané vysoké výhry, splnění jakéhosi smyslného zázraku, plného zmámení citu a nervstva nemohla pohříchu docíliti. Čím nerozvážněji vrhala se ve vír této satanské hry, tím beznáročnější mužská bytost třepala se v její hazardně vržené léči, tím vyšší lačnění, tím neukojnější nicota bičovala její smysly, a chudý život křivil se před jejíma vznícenýma očima jako kleštěncův úšklebek. A to byly okamžiky, které přidávaly její kráse rys nepřirozeného smutku a zoufalosti. —

Neboť léta jdou, marnost je vraždí, věčnost pietně pochovává a krása nabývá nenáhle rysu chladné a hvězdné síly a zádumčivosti. —

Je to metafora poněkud vzneslá a mnohovýznamná, ale tato krása, označená rysem pomíjejícnosti a hoře nemohla si vynutiti jiného přirovnání. Prostředky, jakých užívala paní Laura k uhašení svých erotických žádostí, byly krajně nerozmyšlené, prudké a útočné, zaskakujíce na křižovatkách života svoje vyhlédnuté oběti jako loupeživí rytíři. Avšak mravní bědnost mnohého z těchto lupů znechucovala paní Lauře problematické a kruté její zažitky. Šlapala potom doslova po svých zmámených obětech, krušila je v zápětí sladké chvíle vší silou svého opovržení a šlehala je svým studeným posměchem jako provinilé děti.

Její krása zůstávala však na vzdor přijatému truchlému odstínu stále silná a zraňující, vzdorující vytrvale lineálnímu zplihnutí a rozpadu forem. Spíše se zdálo, jako by po každé divoké avantuře stala

se smyslnější a vzácnější v hotovém svém rozkvětu, nebo jako by se vnitřní tuchnoucí ohně suchým zavanutím rozhořely. Jako by to ještě kvas a tajné perlení stupňovalo dravé účinky lihoviny, jako by šumné kolotání vyzrálých ovocných šťav podbíhalo přisnědlou její pletí, jako by v jejím zdravém mase divy činila živototvorná moc podletí.

Ale jedna nepřirozená volba smyslů, která padla na předmět nehodný její hluboké náruživosti rozvrátila všecku její kladnou krásu jako sluneční pohodu v žalostný sychravý čas. — Její láska patřila tentokráte chlapci sotva dospělému. Zchvátila ho nenadále jako tichý slet ostříže, rozplamenila v horečný zchvacující žár plachou jeho touhu, učinila z něho chabou hračku klesající opile z jejího objetí. Vssála jaksi jedním douškem omlazující dech jeho dětství, přesytila v pravém smyslu vzkypělé chlapecké představy.

Jako by na jeden ráz setřela všechen pel jeho mladosti. Jako horký vítr sežehla květ i listoví na pni žití, snížila ho na zmámeného a nevidomého fetišistu, celujícího lačně její ostře parfumovanou švédskou rukavičku. Zbavila ho spojitosti s ostatním světem jako uťatou větev, jako samovazbou trávený stín. —

Fysiologie pohlavních vášní zabývá se případy takové nenáhlé duchovní smrti s klidem a parátností. — Také u paní Laury Vernerové nepadal na váhu osud tohoto chlapce, lapajícího posléze dech těžké a smyslné atmosféry, pokud jí působila rozkoš hloubka jeho černých turmalinových očí, pokud nezprahly nadobro jeho plné a šťavnaté rty, pokud bylo v jeho pažích dost kompresivní a pnoucí síly, pokud jí mohly působiti krutou bolest jeho sněžné a neporušené zuby.

Ale nepoměr jejich věku byla věc psychicky příliš mocná a neztišitelná, doléhající jako závan chladného větru na veřeje dusného podvědomí. Střízlivá chvíle jako příchod sychravého rána, jako vysoké zapění kohouta přinesla krásné paní jakési ledové rozčarování a jistotu, že nastal neodvratitelný konec, ověřený tentokrát pečetí dvojího věku. Poslední nápor bouře, poslední oslňující žíhnutí blesku za této podjeseně.

Její krása zesmutněla nad všecku lidskou útrpnost, nad všecko označení, a v rukou opuštěného chlapce zbyla jako fetiš choře uctívaný její silně čpící rukavička ze švédské kůže . . .

FEUILLETON.

„TEĎ ANEBO NIKDY!"
(Glossa k Horkého „Vlasti".)

Tak zvaný „americký leták" Horkého leží před námi už ne jako dílko propagační, ale jako historický dokument. Je obžalobou Čech z počátku války. Vytýká mlčení u nás. Vytýká vojákům, že šli zabíjet. Vytýká redaktorům, že mlčeli. Vytýká, že duch svobody, zakletý v našem národě, neměl v sobě sílu Husovu. A žádá, aby se vykonalo aspoň teď, co dříve bylo vykonati. Klíč od našich pout ocitl se takořka na našem klíně. Odvahu a ještě odvahu! Nemůžeme-li mít dýku při sobě, mějme ji v očích. Staňme se v Rakousku hnízdem jeho rozkladu!

Toť stručně vzato obsah letáku, psaného koncem roku 1915 v Lisaboně. Dnes, kdy už nejde o propagandu, nýbrž o zjištění historické pravdy, jsem nucen provázet článek několika poznámkami.

Horký byl v cizině, když počala válka. Viděl věci z ciziny. Neporozuměl okolnostem, které vysvětlovaly události za války. Neuvědomil si, že jsme byli velmi málo připraveni na válku a na boj o samostatnost. Hlouček těch, kteří počítali s blízkou válkou, byl hloučkem „katastrofálních politiků", téměř vysmívaných. Marná byla slova varovná. Myšlenka národní samostatnosti považována za blouznění. Jak se diviti, že selhala národní mobilisace, když národ nepomýšlel na válku?

Ale dejme tomu, bylo možno improvisovat veliké akce, jež předem připraveny nebyly. Ale jak? Bylo právě po Švihově aféře. Švihova aféra učinila politiky nedůvěřivými a rozeštvala je dokonale. A jak improvisovati rychlou a včasnou akci s nedůvěřivými a rozeštvanými jenerály národní armády? Co mělo se státi hned, stalo se teprve po týdnech. Co se mělo státi po týdnech, stalo se po měsících. Řekněme přímo: je velmi těžko improvisovati válku za války, kdy není k disposici tisk, kdy korespondence stává se nebezpečnou a kdy jsou kontrolovány i osobní styky. Dříve než Karel Horký odsoudil passivitu Čech, bouřil se nad ní leckdo doma a leckdo cítil ji jako národní hanbu. Ale byla možnost takových akcí, jakých si autor „amerického letáku" přál? Byla malá, malounká. A risiko bylo, že po jejím nezdaru mlčení a panika bude dokonalá.

Ale Horký zapomíná ještě na jeden psychologický moment: tehdy v počátku, kdy bylo možno ještě podniknouti aspoň zoufalé pokusy, věřil kde kdo, že válka nepotrvá dlouho. Zkušení theoretikové vykládali nemožnost dlouhého trvání moderní války. Převážná většina národa oddávala se optimistickým snům. Kdyby kdo byl mohl tušiti, že stane se, co se stalo, že válka, proti všem proroctvím, protáhne se až do naprostého vyčerpání a bude státi tak strašné oběti, zajisté by byla tu půda i pro podniky sebe zoufalejší. Opět zbývá otázka, jaký by byl jejich konec. Bylo v Čechách dosti mnoho lidí, kteří — slýchajíce a čtouce, že pro nás není život mimo Rakousko — byť bez zápalu, přece jen z důvodů tak zvaných rozumových byli přesvědčenými Rakušany; byla silná strana, jež vystupovala v svém tisku s přesvědčením pro Rakousko. Byla to strana sociálnědemokratická, v níž autorita Dra Šmerala byla tehdy bezvýhradná. Nebyla sama; také lidovci stáli na půdě rakouské. U jiných stran byl zmatek; byli v nich vedle přesvědčených odpůrců Rakouska vyložení oportunisté. Jediná strana, která neměla oportunistů, byla strana státoprávně pokroková; byla početně slabá, finančně slabá a neměla vliv na široké massy, jehož by bylo třeba. Jak mohl

skončit za těchto předpokladů pokus o revoluci?

Ale nelze zamlčeti ještě jedné poznámky. V kritické chvíli, v době, kdy snad byly možny aspoň akce menšího dosahu a menšího risika, lačně jsme čekali na každý hlas z ciziny. Nebyl to právě hlas Karla Horkého, který mluvil v sloupcích „Práva lidu" jinak, než bylo třeba v chvílích kritických na sklonu roku 1914? Pamatuji se, jak na nás, na nichž byla tíha domácí fronty, bolestně působily ony dopisy. Mluvily velmi nevlídně o těch, s kterými jsme spojovali své naděje; byly v nich stížnosti, snad vysvětlitelné, ale v daném okamžiku až příliš vhodné jako zbraň pro všecky oportunisty. Ne, to nebyl hlas polnice, zvoucí do boje. Karel Horký ovšem nepojal těchto feuilletonů do „Vlasti", neboť nehodily by se do rámce knihy, jejíž autor mnoho žádal od jiných, žádaje méně od sebe. Otázka „Teď — anebo nikdy" byla postavena pozdě a byla postavena nesprávně. Měla tu výhodu, že popuzovala k energii; měla tu nevýhodu, že říkala nikdy, nepovede-li se teď.

Mlčení Čech nebylo absolutní a vedle stínu byl také jas. Není dobře, idealisovati naše chování v roce 1914—1915, jako se někdy děje. Ale není dobře také odsuzovati paušálně. Karel Horký přecenil možnosti domácí akce. Podcenil, co opravdu dobrého dělo se doma. „Americký leták" nemůže být považován za kritické vylíčení poměrů domácích, kterým ostatně ani neminil být. Ale co bylo možno účelem vysvětlovat za války, je nutno uvésti dnes na pravou míru. A nutno také zaujmouti stanovisko k úvodu knihy. Stručný její obsah je asi: vše bylo a je špatné kromě Karla Horkého a vše bylo a je dobré u Karla Horkého. Zdá se mi, že v obojím směru Horký poněkud přehání. Křivdí dnešním Čechám přehnanými svými výtkami, jako jim křivdil tehdy za války. O Horkém jako stylistovi posléze možno říci, že zvučnosti obratu, který mu připadá, je ochoten obětovati jeho pravdivost. V. D.

DIVADLO.

Po Šrámkovu „Měsíci nad řekou", o němž byla zmínka v čísle předešlém, vypravilo Vinohradské divadlo Edmonda Konráda „Javor", idylu o 3 dějstvích s předehrou a dohrou. Po zevní stránce má hra ráz dramatických výtvorů F. X. Svobody; po vnitřní stránce nedosahuje psychologické jeho zkušenosti a životnosti. I základní pěkná myšlenka idyly jako by vznikla v ovzduší svobodovském; je v ní také značná dávka veselohernìho obsahu. Autor z ní nechce dělat problém. Postavil vedle sebe v lesní přírodu děti dvojí sentimentality: chmurné a veselé. Chmurné zapadly v náladu sebevražednou a veselé tyto chmury rozplaší žertovnými nápady dětské přirozenosti. Bodrost, toť život — tedy programové vyznání skautské víry v život, který je autorem přinucen vítěziti dle spolkových stanov kdesi úplně mimo oblasti, v kterých žijí lidské duše. Toto úplné odtržení od života nesnáší ovšem ani idyla. I nejtišší záliv, v který nedojdou rozbouřené vlny mořské, je přece jenom vždycky částí moře. Tato souvislost, které tak dobře rozumí Šrámek, ztratila se v osnově hry Konrádovy. I dětskými ústy mluví život, a činy, které mají důvod svůj mimo něj a ne v něm — jsou schemata. A těmito zůstali i Sova i Zdena i kulhavý Borek i invalida a konec konců celý děj. Jinak nutno přiznati, že celá věc je technicky dobře udělána. Režie byla plna nedokonalostí. — Na široké životní základně stavěna je další původní novinka vinohradské scény: Karla Scheinpfluga čtyřaktové drama

„Geysir". V nitru lidském vyrazí někdy vřelý podzemní pramen nezkrotné touhy, který smete vůli, zatopí mysl, rozpálí krev, vytrhne člověka z rodiny, zruší jeho vztahy k domovu a žene ho k cíli i přes mrtvoly osob nejdražších. Taková je tragedie Marty, ženy advokáta Dr. Vlacha, operní pěvkyně, která odchází na dlouhá léta z vlastní rodiny a vháníc muže do náručí ženy jiné olupuje ho i o děti, na kterých ulpěl celým životem. Předností dramatu je poutavá výstavba děje, psychologická důslednost jednotlivých postav a jednotnost kresby charakterů. Všechno se děje v logicky hladkém sepětí, scény mají hutnost. Nejlepší je postava Martina a vůbec ženské postavy jsou plastičtější než mužské. Duševní stavy Dr. Vlacha podlomeného velkou láskou k ženě mohly by leckde [býti názorněji přiřaděny k jeho jednání, aby leckterá jeho rozhodnutí nezdála se býti příliš neočekávanými. Smrt Jiříka a únos Věry jsou sice vysvětleny jejich povahami i vášnivostí jich matky, ale vypadají přece jen romanticky v celkovém rámci dějovém, kde výbuchy vášní nepřecházejí nikde v dobrodružnost. Celkový dojem z dramatu Scheinpflugova jest velmi dobrý, a jeho průzračná jasnost působí velmi uspokojivě. Režie Dostalova byla vkusná.

Mimo to připravilo Vinohradské divadlo dva večery literární retrospektivy, vypravivši nově dva staré vaudevilly Evžena Labichea, zvané: „Mrzout a hrubián" a „Tajemný zloděj", které bývaly na repertoiru v létech šedesátých, a v nichž Mošna sklízel své hřmotné úspěchy. Labiche nenáleží k zázrakům dramatické literatury, ale jeho zdravý smysl pro umění divadelní je překvapující. D es kdy se technická stránka dramatickými spisovateli podceňuje, je opravdu záslužno ukázat, jak je třeba k určité úrovni kultury divadelní i solidního podkladu řemeslného. Labiche je z oněch starých malířů, kteří počínali obraz řemeslnou přípravou barev i plátna, kteří přemýšleli o technice svého umění. Proto myslím, že dojem z něho je tak radostný a svěží. Docíliti více nebylo asi také v úmyslu správy divadelní, když se rozhodla předvésti znovu českému obecenstvu starého klasika vaudevillu.

Velká reklama předcházela původní fantastickou lidovou veselohru Arnošta Dvořáka a Ladislava Klímy nazvanou „Matěj Poctivý", kterou za režie Vojty Nováka ve scénické úpravě Jiřího Kroha uvedlo na jeviště Stavovské divadlo. Prohlašují-li autoři, že jejich společná hra vybudována jest na nejušlechtilejším ethickém stanovisku, není důvodu jim nevěřit, ale nutno přiznat, že píšíce tuto hru nenalezli dosti vhodných divadelních prostředků, aby toto stanovisko učinili diváku jasně srozumitelným. Je zřejmo, že celá věc je zápas o vyjádření vyšší ideje formou divadelní, ale není vinou kritiků ani diváků, zůstává-li hra jinak efektní i originelní skrývačkou. Dvořák chtěl vyjádřit tragiku, komiku či vznešenost ideje a vzal si na pomoc filosofa, aby mu tuto ideu pomohl vyslovit; jemu jako divadelníku zbyla úloha, aby tato myšlénka plasticky z jeviště se projevila. Této úloze však nedostál. Stvořiti dobrou lidovou hru je problémem už od dob Tylových. Vítězství demokratismu splnění této touhy učinilo skoro nutností. Je jisto, že úkol tento, jako žádný úkol umělecký, nedá se řešiti studenou cestou theoretickou. Není to taky filosofický úkol. Spíše je osudový a je založen v povaze tvůrcově, jemuž lid je předmětem víry a lásky. Je-li Dvořák k tomuto dílu předurčen, těžko říci. Jeho literární minulost budí nedůvěru, a ztroskotání s „Matějem Poctivým" tuto nedůvěru pouze opravňuje. Jinak není dílo bez podnětů. Než základní myšlenka je negativistická. V lidu nevidí autoři soubor anděl-

ských ctností. Jeho touha po zlatě je nenasytná, ale přes to se lidu nezmocníš penězi na stálo. Tak soudí jen krátkozraká logika zla (Čert). Ne peníze, nýbrž živelná radost přírodní, náboženský jas a vnitřní veselí chudých duchem vládne srdcem světa. Ani ta radost není andělská. Je hrubá, simplitní, přisprostlá, hrabivá jako Hedona, ale znamená vladařskou moc. Nazval-li ji autor psinou, nevadí. Takové je myšlenkové jádro. Není ovšem zpracováno, ani jasně vysloveno. Je chybou, že si autoři zjednodušili věc až do naivity, která však je nedobrovolná, nevidoucí. Děj činí dojem, jako by v něm změť různých myšlenek potírala se proto, že je vyslovuje někdo, kdo nemá vlastního názoru a přesvědčení. A odtud ten nepříjemný dojem konečný. Scénická výprava druhého dějství má svůj rázovitý tón; jinak je zmatená. Po lidové fantastičnosti není ve hře ani stopy.

V cyklus komorních her Švandova divadla na Smíchově zařaděna byla v prvé polovici března „Noc“, hra o 3 dějstvích, kterou napsal autor „Svatého Václava“ a „Milionů“ František Langer. Je to ve třech lyrických scénách zobrazený konflikt mezi zákonem společenským a mezi zákonem přirozeným, je tu vznešeně vyslovena odvěká pravda, že jenom láska je mravním podkladem manželského soužití muže a ženy. Velký milenec je i ryzí muž, a jen žena plným ženstvím vybavená jest schopna býti věrnou milenkou, jdoucí s milovaným mužem třebas i vstříc smrti. Co na tom, že čistá láska nenachází pochopení u davu žijícího dle písmeny lidského zákona? Jsou vyšší zákony, které jsou věčné, a duše žijí jimi i tehdy, zaniklo-li tělo. Při všem jemném lyrismu, jakým naplnil Langer svou hru lásky, neztratily jednající osoby svoji psychologickou jednotu, ať už se jeví v kresbě povah či v jejich činech a rozhodování. A to svědčí o značném uměleckém cítění autorově. Jak sympatický je milenec svou mužskou odvahou, která nikdy neztrácí něhy, a jakou náplní životní překvapuje „paní“, kterou přivádí noc k milenci plnou pochyb a odvádí pak v jistou záhubu plnou odhodlání! Tyto dvě postavy jsou nositeli celého děje, veškeré tragiky, která třebas je průzračná a jednoduchá, nepostrádá velikosti. I ostatní jednající osoby jsou přesně charakterově odlišeny, třebas se mihnou dějem pouze episodně. Plastický je hlavně advokát, přítel, cikánka. Duchaplná je dohra, v níž jako ve svedenborgské korespondenci opakuje život v zduchovnělé sféře podsvětí týž děj očištěný pouze od rmutu života, který je zapomenut jediným douškem z Lethe, řeky zapomnění.

Langerova „Noc“ je dobrá, poctivá práce umělecká, a Švandovu divadlu nutno přičísti za zásluhu, že uvedlo tuto původní českou hru na scénu i při nepatrných svých jevišťových prostředcích s dobrým porozuměním. Sk.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Zimní sezóna přinesla řadu pozoruhodných podniků a publikací uměleckých. K nim patří postavení vlastního stánku spolku „Mánes“. Je skrovný, ale na pořádání menších kolekcí postačí. Vysvěcení dostalo se mu výstavkou drobnějších prací Antonína Slavíčka, vynikajícího člena tohoto spolku, jenž znamená důležitou etapu v dějinách moderního českého krajinářství, ba ve své době sám její vrchol. „Mánes“ vystavil zde soubor, jejž „Podřipskému museu“ v Roudnici daroval její občan a Slavíčkův mecenáš i přítel Aug. Švagrovský. Práce zde vystavené, až na několik výjimek drobné studie, byly

z části neznámy. Nepřinesly ničeho podstatně nového, netřeba však zdůrazňovati, že veřejnost, zajímající se o umění, je vděčna za každou drobnost ze štětce tohoto nadaného, vážného umělce, jemuž nebylo popřáno, aby úplně uzrál. S lítostí ještě větší stáli jsme před náčrty a kresbami Mikuláše Alše, jimiž spolek „Mánes" vystřídal soubor Slavíčkův. Aleš bude vždy chloubou tohoto sdružení, jež ho první pochopilo, podepřelo a rozšířilo. Vždy znovu si uvědomujeme, o jak veliké hodnoty, o jaká díla se národ připravil, že Alše nutil na cesty jeho genia nedůstojné, že na něm chtěl půvabné obrázky drobného umění, zatím co jeho duch toužil po výších, po mocném rozletu za uměním velkým, monumentálním. Táž tragedie jako s Jos. Mánesem. Z těchto 112 náčrtů a kreseb jest obecenstvu nejedna novou. Znázorňují pěkně a jakoby ve zkratce celý Alšův vývoj i všecky stupně a způsoby jeho práce: od nejstarších, téměř nazarénsky chladných kreseb až po ty, které vznikly krátce před jeho smrtí, od vteřinového a jakoby bleskem črtaného drobného klubka čar až po uzrálou, vyváženou, klasickou komposici velkého rozměru. Před těmito kresbami a náčrtky je zřejmo, že Alšův vývoj rovněž nebyl definitivně ukončen, že jeho duch čerpal přes všecko a všemu na vzdory ze zdrojů stále svěžích. Jeho linie na posledním neznámém cyklu devíti náčrtů uhlem, po prvé veřejně vystaveném, se jeví jakoby méně pevnou a velkou, ale zato plynulejší, intimnější a lyričtější.

Téměř současně se Slavíčkem měli jsme příležitost viděti práce Antonína Hudečka a Ludvíka Kuby. Slavíček, Hudeček a Kuba jsou trojí tváří a trojím obdobím českého impresionismu. Vedle Slavíčka většinou prudkého a výbušného jeví se Ant. Hudeček, jehož obsáhlé, úctyhodné dílo vystaveno v Obecním domě, povahou založenou citově. Zejména jeho první období je jakoby zastřeno, ztlumeno a zladěno v sladká pianissima. Časem nabývá jeho přednes mužnosti a síly, umělec otvírá oči pro krásu reality, zachycuje ji na větší plátna, spokojuje se s tím, že podává její přirozenou krásu. V posledním období, zdá se, působily na něj aspoň částečně moderní teorie o stavbě obrazu, o nadřaděnosti práce umělecko-architektonické nad reprodukcí krásné přírody, o překonanosti pouhého realismu. Dosud se Hudečkovi nezdařilo, aby tyto dva rozdílné principy spojil, aby účinek jeho obrazů byl jednotný. Jeho Tatry na př. jsou myšleny někdy novotářsky, kdežto popředí provedeno tradičním způsobem impresionistickým. V celku působí dílo Hudečkovo velmi vážně. Je to kus úctyhodné práce, jež tomuto umělci zajistí velmi čestné místo mezi českými krajináři.

Ludvík Kuba vystavil v Rubšově salonu řadu obrazů ze starobylého Krumlova. Vedle Hudečka jeví se temperamentem stejně skvělým a méně složitým. Je čirým impresionistou. Znamená-li Hudeček v některých svých pracích krok za Slavíčka, aspoň teoreticky, spokojuje se Kuba tím, že jeho dědictví, dosti značně individuelně pojaté, dále uchovává. Zajímá jej účinek barvy a světla na věcech, z nichž má nejradši ty, které mají v sobě něco zvláštního, romantického. Nehýří barvami, nýbrž tlumí své barvy do šedi, aby vzbudil co nejsilnější ilusi skutečnosti. Ani tvarů věcí nepřetváří, spokojuje se s nimi tak, jak je vidí a zná oko každého pozorovatele.

Otakaru Marvánkovi uspořádali posmrtnou výstavu Tvrdošíjní, jako skupina jemu nejbližší, s níž také vystoupil na její první společné výstavě u Weinerta. Tehdy se zdálo, že mezi ně nepatří. Souvisel ještě příliš těsně s impresionismem a jevil se malířem slabé a nevyhraněné osobnosti. Za těch několik let udělal Marvánek úctyhodný kus práce. Snažením i osudem svým

je blízek Bohumilu Kubištovi. Jako on trudil se hledáním vhodného výrazu pro moderní ideje výtvarné, jako on pracoval poctivě a těžce, takže se o něm jako o Kubištovi říkalo, že je více literátem a filosofem nežli malířem. Jako Kubištovi nebylo ani jemu osudem popřáno, aby své dílo ukončil. A jako Kubištovi, tak i Marvánkovi přinesla posmrtná výstava čestnou rehabilitaci nejen v širší veřejnosti, ale i mezi odborníky, ba i mezi přáteli. Myslím, že dílo Marvánkovo překvapilo nejednoho návštěvníka. Tento skromný a vážný umělec pracoval v skrytě po léta, a tak dnes vidíme, že si dobyl neposledního místa v generaci poimpresionistické.

V domě umělců (Rudolfině) představilo se sdružení českých výtvarníků „Tvorba" v novém seskupení. Dnes se tu shledáváme s pracemi Marie Galimberti-Lanové, Jos. Hodka, Václ. Kreisingra, Karla Němce, Jar. Procházky, Lad. Sutnara a Jos. Váchala. Nejsilnější osobností je Váchal. Je už po léta svůj, nemění se v podstatě. Myšlenkově a látkově zůstává věren svému spiritualismu, své černé magii a svému okultismu. Formálně se částečně omladil expresionismem a kubismem. Obsah nejednou převládá nad formou, filosofie nad uměním. Příznačné pro Váchala jsou motivy, jako: démoni a geniové, oltář mystiků, imaginace spánku, imaginace smrti, podvědomí media, příští kohosi, reinkarnace : a pod. Před Váchalovými malbami, dřevoryty a řezbami lituje divák, že umělec tak bohaté fantasie a tak myslivého ducha zatěžuje tak vytrvale své nadání prvky nevýtvarnými. Z ostatních členů této skupiny vystavují pozoruhodnější malby hlavně M. Galimberti-Lanová (mírný, náladový kubism), V. Kreisinger (barokně vzrušené, neklidné a nesoudržné obrazy, vytvářené štětcem jakoby bezcílným) a Lad. Sutnar (duchové krajiny, jejichž primitivism upomíná na J. Zrzavého, a postavy, jejichž kubistický mechanism nezaujme a nepřesvědčí).

Významnou událostí pro náš umělecký průmysl je nesporně I. výstava „Svazu československého díla" v Umělecko-průmyslovém museu. Snahy po vlastním českém a moderním uměleckém průmyslu jsou staré už skoro dvacet let. Vzpomeňme jen na „Artěl" nebo „Pražské umělecké dílny"! Třeba vysloviti uznání malé skupině nadšených dělníků, kteří se nedali odstrašiti neúspěchy, nepochopením a malými poměry. Dnešní výstava dokazuje, že bylo mnoho uděláno. Je to výstava, za kterou bychom se nemuseli styděti v cizině. Pozornému návštěvníku neujde, že se už, třebas pomalu, rodí sloh v našem uměl. průmyslu, ba dokonce i český sloh. Vidíme zde řadu pěkných zařízení bytových, tkanin, keramik, hraček, skla, šperků a t. d. Nebýt nedostatku tradice a nepochopení veřejnosti, byl by se náš uměl. průmysl vyvíjel rychleji a šťastněji a byl by se dávno zbavil některých vad, jichž dosud není zcela prost: jakési násilné schematičnosti, teoretičnosti a nepraktičnosti, hlavně v domácím zařizování. To však platí jen o části vystavených předmětů.

Z výtvarných publikací, vydávaných grafickým kabinetem Jana Štence, zaznamenati dlužno především 3. sešit Matějíčkova „Dějepisu umění". Abychom neopakovali posudku z předešlého čísla o této důležité a záslužné práci, uvádíme pouze, že 3. sešit přináší dokončení umění římského, kdež přesvědčivě dokazuje, že římská architektura byla na řecké poměrně málo závislá, a pak sleduje počátek a rozkvět umění starokřesťanského. Textu obsahuje toto číslo 30 stran, reprodukcí, velmi dobré jakosti, dvakrát tolik, ježto se jejich tisk zpozdil a ani tímto číslem se ještě nevyrovnal. Značné množství obrazových příloh učiní Dějepis umění názorným a přístupným i širokým kruhům inteligence.

Současně s 3. číslem Matějíčkova „Dějepisu" vydal J. Štenc dvě bohatě ilustrované knihy o umění ruském. Je to Františka Táborského „Ruské umění" (díl I. část I.) a Alexandra Benoise „Ruská škola malířská". Táborský má značnou zásluhu o poznáni ruského umění u nás. Jeden z prvních je propagoval, uveřejňoval stati o starém i novějším umění ruském ve „Volných směrech", „Naší době" a j. Neměli jsme dosud souborné práce o ruském umění, je tedy kniha Táborského první. Nevěděli jsme téměř ničeho o staroruském malířství, o t. zv. ikonách, stejně jako v západní Evropě, ba i v Rusku samém. Je tedy velmi záslužné, šíří-li se tyto důležité objevy posledních let. Ikony jsou chloubou ruského a slovanského umění. Táborský rozdělil svou knihu ve dva oddíly: I. o nejstarší architektuře, II. o starém ruském malířství do Petra Velikého. Nechť si jeho dílo má po stránce vědecké i některé nedostatky (příliš citové a ne zcela kritické stanovisko, jež jest na závadu objektivnosti, nebo to, že nevyčerpává celé literatury, zvláště té, která vznikla za války a pod.), nikdo neupře, že má pro nás velkou cenu. Táborský je srdce cítící vřele slovansky, a celou jeho knihu protepluje přímo zbožný podiv pro krásné výtvory ruského umění. Mimoděk vyniká také snaha ukázati, jak se z cizích počátků rodí snaha, vyjádřiti krásu samostatně, po rusku.

Alexander Benois (rus. Benua), známý ruský malíř a historik umění, sleduje ve své poutavé knize vývoj ruského umění od stol. 18. po naše dny. Rozlišuje myšlenku od umění, t. j. „bezobsažné" čili „čisté" umění od onoho, které chce působiti víc obsahem, tendencí, než uměním samým. Ale není nespravedliv ani k tomuto a vymezuje i jemu místo v dějinách umění. Benois nestraní žádné určité škole, žádné době, ale přece v jeho knize zřejmě proniká zvláštní smysl pro t. zv. „čisté" umění, jež by nebylo zatíženo tendencí. Ale akademický formalismus rovněž odmítá.

Spolek výtvar. umělců „Mánes" vydal svým nákladem knihu vzpomínek Karla Maška „Tři leta s Mánesem". Autor, svědek a přímý účastník jeho počátků, črtá ve své knize cenné poznámky k této době pro české umění důležité. Jsou to poznámky hodnověrné, které mají cenu dokumentární. Příští historik tohoto období vděčně k nim sáhne. Zároveň zde poznáváme sympatickou, skromnou literární osobnost Maškovu. Jeho vzpomínky na „Mánes" jsou mimoděk též obrazem jeho lidského i literárního vývoje. Nacházíme zde nejen lidské vzpomínky a dějiny generací, nýbrž i celou řadu jemně kreslených psychologických podobizen a pohledů do tvůrčí práce, jež svědčí o jemném smyslu autorově pro otázky umění i života.

Štěpán Jež.

ZPRÁVY.

Nacionální hypochondrie. „Čas" ze dne 26./II. vyčetl z mé glosy k výročí „Slávy dcery" národní hypochondrii a to proto, že jsem prohlásil za pošetilé domnění, že naše existence je zabezpečena, že máme všecko v rukou a můžeme se tudíž věnovati pohodlnému a bezstarostnému vyrábění krisí po krisích a komplikací za komplikacemi. Nebudu se zabývati otázkou, byla-li v článku má myšlenka zkřivena bezděky neb úmyslně. Jisto je však, že smysl mých řádek nebylo škarohlídství ani pessimismus. Řeknu to přímo: nemám to za přílišnou výhodu, je-li zabezpečena existence lidí a národů tak, že se jim bere impuls k práci a že to vede k ochablosti, nehledě k tomu, že není pro lidi a národy absolutního zabezpečení. Není tudiž

hypochondrii, konstatuji-li holou skutečnost a staví-li mne „Čas" hned v sousedství pochybovačných otázek Schauerových, nejedná loyálně. Nejsme-li zabezpečeni, plyne z toho úkol pro nás všecky, zabezpečovati bytí národa stupňováním své energie a neochabujícím úsilím. V starém kterémsi ročníku „Pokrokové Revue" upozornil jsem, že dosažení samostatnosti a uskutečnění ideálů národních znamená pokles idealismu a energie a vzrůst materialismu jakož i ochablost. Toť — kromě nepřátel mimo nás, kteří jsou dosti četní — je nepřítel v nás. Proto není lhostejno, ochabuje-li či udržuje-li se národní myšlenka v národě a vědomí národní solidarity a společné odpovědnosti. K pocitu odpovědnosti jsem chtěl burcovat; je-li to národní hypochondrie, bylo by dobře, aby v Čechách bylo hodně takových hypochondrů. Viktor Dyk.

V „Tribuně", vystihuji-li správně smysl feuilletonu poněkud rozháraného, ujišťuje F. X. Šalda své čtenáře, že novoroční jeho feuilleton nebyl nějakým lichocením mládeži a nebyl projevem literárního politisování, nýbrž pouze věcným oceněním kladných hodnot, jež tato mládež přináší. Nebylo by správné, kdybych zatajil tento projev čtenářům „Lumíra", kde jsem vyslovil mínění právě opačné. Ježto F. X. Šalda výslovně tam prohlašuje, že značná část jeho díla nemůže se mládeži zamlouvati, působí na mne jeho prohlášení dojmem upřímnosti. Doznávám loyálně, že v tomto případě výtka vědomého lichocení a literární politiky nebyla by správná a že bylo možno mluviti pouze o upadající soudnosti Šaldově. V. D.

Z činnosti literárního odboru Umělecké Besedy. Už po mnoho let je literární odbor U. B. významnou jednotkou v literárním životě československém. Svůj individuelní ráz dovedl si uchovati i v poměrech nepříznivých. Svoji vůli k životu projevuje nikdy nehasnoucí činností. V rámci stanov U. B. a ve smyslu potřeb českého života kulturního provádí svůj program: týdenními schůzemi udržuje přátelskou pospolitost členstva v spolupráci a propagační činnost kulturní pěstuje přednáškami. V zimní saisoně t. r. přednášeli: prof. Dr. Haškovec o Moliérovi, prof. Kopal o Flaubertovi. Debatní večer o autorském právu dopadl velmi zdařile. Věren starým tradicím U. B. navázal odbor styky s ruskými literáty žijícími v Čechách ve vyhnanství a získal je k literární spolupráci. V neděli 12. března t. r. zahájili ruští literáti řadu svých přednášek na themata literární i kulturní. První přednášel v Čechách dobře známý spisovatel E. N. Čirikov o vztahu ruské socialistické inteligence k bolševictví. Projevil radost nad tím, když starosta odboru Viktor Dyk uvítal ho jako bratrského literáta-kolegu ujišťuje ho, že se mezi českými druhy bude jistě cítit jako doma. Celý ráz konference Čirikovovy nabyl tím neobyčejné srdečnosti, a obecenstvo, kterému představil ruského autora red. Červinka, naslouchalo výkladům s velkým zájmem. Příští přednášku prosloví A. Amfitěatrov o životě spisovatelů ruských v Petrohradě v létech 1920—1922. Dále slíbili konference Makovský, Ljacký a jiní. Všichni jmenovaní ruští literáti stali se taky pravidelnými přispěvateli orgánu liter. odboru U. B. „Lumíra". Je jisto, že lit. odbor získav ruské literáty k spolučinnosti zjednal si zásluhu o kulturní styky mezislovanské, jichž bývala U. B. kdysi střediskem velmi významným. Sk.

„Lumír" bude vycházeti v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie" v Praze.
Číslo toto vydáno dne 16 března 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 4.

JEVGENIJ N. ČIRIKOV:

HŘIBY.

Povídka. — Tištěno jako originál.

Ptáte se mne, proč nejím hřibů, ani smažených na másle a smetaně? Je to ovšem velmi chutné jídlo, ale pro mne živý hřib znamená — svatyni duše, kdežto smažený na másle a smetaně — jak bych to řekl? — Nu, cosi jako urážka nebo rouhání ... Nesmějte se mi! Žijeme v těsném, nezrušitelném svazku se vším světem, který nás obklopuje, a často nějaký zcela všední předmět, třebas i jedlý hřib — — stává se pro nás jakýmsi symbolem nejdrahocennější události anebo vzpomínky, která zemře a zajde teprve s námi! Tím právě lze vykládati si leckdy i naši příchylnost k věcem . . ."

„Vida, proto tedy stojí na vašem psacím stole tato studie — dvojice bílých hřibů! Rozumím!... Nejsou to tedy obyčejné hřiby, nýbrž jakési tajemné?"

„Ano, není to prostý akvarel, a také to nejsou prosté hřiby..."

„Nu, a portrét oné dívky, který stává vždycky vedle hřibů, to je také vaše tajemství? Má tato dívka nějaký vztah k oněm hřibům?"

„Ó, vy máte čistě ženský čich pro tajemství!.."

„Čich?"

„Neurážejte se! Tento ženský instinkt velmi připomíná čich loveckého psa."

„To je dosti originální srovnání..."

„Dovolte, dovolte! Bývají přece takoví lovečtí psi, že jejich rozumem, krásou i gracií nelze se ani dosti pokochati! Vidíte, už jste se usmála!"

„Nemohu se na vás zlobiti ..."

„Ne, mluvím zcela vážně. Měl jsem takového psa, vlastně fenu, a jmenovala se Džalma. Tato Džalma měla vám tak zvaný „svrchní čich", cosi přímo obdivuhodného: pozdvihla svou tlamičku v lukách na všecky strany, obhlédla se a vedla člověka přímo na zvěř, někdy třebas i na dvě stě kroků!"

„Uhodla jsem tedy? ... Ale hřiby — to je tak neobyčejné a prosaické!"

„Neobyčejné — snad, ale naprosto ne prosaické. Živý hřib v lese na hedvábném zeleném koberečku ze vzorkovaného mechu, toť na

mou duši cosi krásnějšího než růže! Je to něco, co se naprosto nepodobá hřibům smaženým na másle a smetaně! Chcete, abych vypil ještě sklenici vína?“

„Dobrá, a posaďte se sem, do křesla, a... vypravujte mi svoje tajemství o hřibech. Ano?“

„Vaše zvědavost je... také čistě ženská...“

„Dobrá, dobrá. To je dávno všeobecně známo, že jsem žena... Raději tedy již o těch hřibech!“

„Bojím se, že při vypravování vyprchá všecko aroma z té kratičké historie, jež stačilo na celý můj dlouhý život... Vy, soudobí mladí lidé, žijete na naprosto jiné ploše, než jsme žili my: jste všichni v moci positivismu, materialismu a praktičnosti, kdežto my.... my byli jsme idealisty a romantiky ve všem: v politice, v umění i v lásce!“

„A co je lepší?“

„I jednotlivý člověk, i lidstvo vždycky žilo a dostávalo se kupředu pohádkami. „Na počátku byla pohádka“. Všecko duševní tvoření člověka vyšlo z pohádky. S její pomocí přece lidstvo začalo poznávati Boha. Nemělo jiných cest. A z pohádky člověku vyrostla křídla — božský Duch v člověku...“

„Ale na vědu jste zapomněl!“

„Nikoli, nezapomněl jsem. Věda obohacuje lidský rozum, náš mozek, ale nikoli duši... Nesouhlasíte? Arci, arci! Vždyť vy právě vědu považujete za všemocného Boha lidstva.“

„Hle, taková je moje námitka: díky vědě lidé začali létati jako ptáci! Což to právě neobohatilo lidskou duši? Což tato okolnost nedala duším nových křídel?“

„Nikoli. Prozatím dal nám ten vynález pouze novou možnost hubiti druh druha. Kdežto dávno před našimi aeroplány, v hluboké dávnověkosti již... člověk vymyslil si pohádku o Daidalovi a Ikarovi, kteří létali na umělých křídlech jako ptáci. A také „létající koberce“ objevily se nejdříve v pohádce. Chci říci pouze, že božské nadšení člověka vyplývá ze snahy, vložené v jeho duši, živiti tu duši krásnými, pohádkovými fantasiemi. Věda bez poesie, zrozené z pohádky, je mdlá, pedantická a neokřídluje, nýbrž vysušuje duši. Znám lidi vědecky vysoce vzdělané, jejichž duše podobá se vysušené tresce, a znám také lidi, kteří jsou úplně vzdáleni vědeckého světového názoru, jejichž duše však připomíná kvetoucí bez!“

„Nu, dosti již, dosti... Zapomněl jste na svoje hřiby!“

„Ach, ano!... Měla byste se obrátiti spíš na učeného botanika, kdežto vy obracíte se na mne, spisovatele... Tak tedy o těch hřibech...

Je konec července. Léto je na přelomu. Vedra přestala, ale země za léto se rozmazlila a stále ještě je jako mladá kupcová po lázni: pára z ní vychází a páchne poněkud pařenými metlami. Přes zahradní ploty, posázené hřebíky, proniká vůně jablek, anýzu, rozmariny v celých spoustách: nad zelenářskými záhony, nad nimiž líně sklánějí hlavy slunečnice, táhne se zápach okurek a zelí. V lukách již pokosených voní medově traviny a jahody. Z posečených polí stoupá vůně žita, řebříčku a chrp. V lese je zas plno zápachu zetlelého listí a hřibů... Síla půdy projevuje se všemi těmi zápachy, a mladý člověk bývá jimi opojen jako vínem. I v něm bouří ta zemná síla, neboť i on je „ze země zrozen". A duše? Ta hledí udiveně na všecky strany, a stále cosi čeká... Čeká, že nutně se něco přihodí. Co? To je neznámo. To je veliké, všemocné tajemství. Jako rytíř v plné zbroji a v brnění stojí mladá duše na křižovatce tří cest, a očekává svého utkání. Čeká, že kdosi vyjede jí vstříc na válečném koni!..

Hle, takovým rytířem cítil jsem se býti i já, když jsem ve dnech dávno prošlé mladosti byl hostem na zapadlém statku svého strýce, starého mládence. Tento starý mládenec, podivín, žil již deset let na vsi, aniž by se odtud hnul, zdivočel tu, stal se misantropem a dával přednost zvířatům před lidmi. „Dobytek je ušlechtilejší než člověk, obzvlášť než ženské!"— říkal vždycky, a ženami pohrdal až do hloubi svojí mládenecké duše. Zdá se, že v mládí prožil nějaký nepodařený román. Pouze krajní nutnost přiměla ho k tomu, že na svém statku držel si dvě ženské: dolíčkovatou kuchařku Mavru a šilhavou děvečku u krav Pelageju. Jinak nebylo tu žádných žen, a proto ani žádné naděje v této oblasti do budoucna. A já zatím toulal se za měsíčných nocí po starém, zanedbaném parku, vpíjel jsem v sebe arómata trav i květin, naslouchal jsem šelestění listí, šepotům keřův i zvuku svých osamělých kroků, a stále jsem blouznil o něčem nesmyslném, nemožném. Zdálo se mi, že jistě někdo zajde sem, do parku, že nemohu kohosi nepotkati tam, v hloubi aleje, kde soumrak noci se zhušťoval, napojen jakýmsi chvějným a sladkým tajemstvím. A stále se mi zdálo, že kdosi šeptem volá mne jménem, že kdosi přichází, chrastě lehkýma nožkama ve vlhkém písku cestičky. Silhouety keřů měnily se v lidi, mladá jabloňka připadala mi jako holčička. Usedal jsem pod ohromnými lipami, které rozpínaly svoje koruny nad alejí, zavíral jsem oči a naslouchal vzdechům, šepotům a zvukům země, a vítr, který si hrál kadeří mých vlasů, našeptával mi cosi do ucha... Co? Nevím. Cosi pohádkového. Cosi o krásných carevnách, zakletých kdesi a očekávajících svoje osvoboditele... Když jsem se vzpamatoval, hleděl jsem ke hvězdnému nebi hustým listovím a ptal jsem se kohosi:

*

‚Kde jsi? Kdo jsi? Jak se jmenuješ?'

Typ puškinské Taťány za našich dob lákal ještě vítězně naše mladé duše. I v mojí duši uvil si svoje hnízdo již za gymnasijních let. Rozumí se, že ona musila být podobna puškinské Taťáně, ale kdo to je a kde je? To byly otázky, pohroužené v nepovědomých tůních sladkého tajemství. Rozumí se, že byla kdesi za třikrát devíti zeměmi, poněvadž kromě dolíčkovaté Mavry a šilhavé Pelageje nebylo vyhlídky na nic poblíž zdivočelého misantropa a nenávistníka žen, mého strýce. Zanech všech nadějí! — říkal mi rozum. Doufej! — šeptala duše, okřídlená silami země . . .

Jednou při obědě strýc mi oznámil:

„Zítra pojedeme do Zvučného Boru, na hříbky. Takový nakládaný hříbek ke sklence vodky — to je věc, které dávám přednost před prvním polibkem milované dívky . . . Chceš-li, pojeď s sebou!“

‚Máme každý jinou chuť, strýčku' — odpověděl jsem dosti zamračeně; ale přece jsem se zeptal:

‚A s kým . . . kdo vlastně pojede?'

„Já, Mavra a Pelageja. Já pojedu na tetřevy, ony na hříbky . . .“

‚Ale vždyť nemáš, myslím, druhé ručnice? Nabízíš mi tedy vlastně společnost Mavry a Pelageje? Merci beaucoup!'

„Můžeš sbírat houby sám, pohrdáš-li ženami stejně jako já. . .“

‚Sám sbírat houby? To je mi pěkné zaměstnání! Smutno je být člověku samotnému, strýčku, stále jen samotnému! . . .'

„A vida! . . . Víš, co ti povím? Adam až do stvoření Evy byl také sám, a oč žilo se mu klidněji a příjemněji? . . . Nu, jak chceš . . . Zůstaň si doma, hlídat dům!“

‚Ano. Zůstanu.'

Rozhodl jsem se, že nepojedu. Až dosud jsem nikdy hřibů nesbíral, a zdálo se mi to být zaměstnáním strašně nudným, asi jako pletení punčoch. Bylo by arci příjemné, pobýti ve Zvučném Boru, ale v takové společnosti . . . ne. Obě dámy: dolíčkovatá a šilhavá, zbavovaly mne veškeré chuti.

Příštího dne hned zrána začaly přípravy na cestu do Zvučného Boru. Strýc čistil ručnici, nabíjel patrony. Mavra s Pelagejou běhaly po dvoře a po schodech a nadávaly si navzájem zvučnými, křiklavými hlasy. Díval jsem se skepticky na to chystání a z nudy jsem si prozpěvoval:

„Malbrook vsedl na ryzáka svého,
na ryzáka vsedl, na pochod se dal . . .“

„Tak tedy nepojedeš?“

‚Ani mne nenapadne!'

Vůz stál již na dvoře. Obě dámy s ohromnými koši z březové kůry seděly na něm se svěšenýma, špinavýma, bosýma nohama, čekajíce na svého velitele. Ale již tu byl i Malbrook se svým psem „Vestálkou".

‚Tak ty pojedeš, strýčku, se třemi dámami' — zažertoval jsem, když strýc bral oprati do rukou.

„Jak to?" zeptal se polekaně strýc. Ani jsem mu neodpověděl. Nestálo to za to!

„Ale možná, že bys přece jel?" zeptal se ještě jednou strýc, drže oprati v rukou.

A tu, jako by byl někdo rozhodl za mne: Je nutno jeti! Rozhodně nedovedu ještě dnes pochopiti, jak to bylo, proč jsem se tak najednou rozhodl opačně. Chtělo se mi pojednou přece jen jeti s sebou, táhlo mě to, dostal jsem strach, že bych mohl nejeti. Zaskřípala kola vozu, už vyjížděli z vrat statku, když jsem střemhlav vběhl do domu, nasadil klobouk, dohnal vůz a v jízdě jsem do něho dopadl, ocitaje se tak rázem mezi oběma dámami, dolíčkovatou i šilhavou, s ohrnutým nosem a pihovatou.

„Co pak, brachu, přece jenom?" zeptal se strýc udiveně.

‚Ale tak, pojedu . . .'

„A nevzal jsi s sebou ani košíku?"

‚Není třeba, nebudu sbírati hřibů.'

„Co budeš tedy dělati?"

‚Tak, budu se toulati po lese . . .'

Jeli jsme dlouho a stále hustěji lesy a mlázím. Bylo nudno. Před očima klátily se mi špinavé, bosé nohy našich dám, přede mnou trčel zátylek strýcův a koňský zadek s pošvihujícím ohonem. Mračno komárů a much. Kolo vozu žalostně pištělo. Nač jsem, u čerta, jel s sebou? Což abych seskočil s vozu a vrátil se přece jen domů? Nejsme ještě příliš daleko. Několikrát byl jsem již rozhodnut, že seskočím, a přece jen mě vždycky zas cosi zdrželo.

„Vida, támhle už je Zvučný Bor! Nemáme už daleko . . ."

Projeli jsme ohromným lesním svahem, slezli jsme s vozu, abychom ulehčili koni vytáhnouti vůz do nekonečného kopce. Pak znova ujížděli jsme s kopce dolů . . . Dojeli jsme. Byl to opravdový Zvučný Bor! Ohromné, štíhlé sosny, hučící jako basové struny kytary! Lesní svahy střídají se s kopci, mladý borový lesík a jedloví vystřídávají jedle-velikány, že je sotva tři lidé obejmou. Paloučky přecházejí tu v úzký průsek lesní, jímž sotva vůz projíždí. Kořeny jako ohromní osminožci přelézají přes cestu a nadhazují vůz. Kdesi pod kopcem zurčí voda jako zvoneček. Zastavili jsme se, vypřáhli koně, snědli malou zákusku a rozešli jsme se . . . A tady se tedy uskutečnilo, co moje duše

tušila již dlouho před tímto výletem a co mě přimělo, přes vlastní přání a původní úmysl, jeti přece jenom na hřiby...

Držel jsem se, rozumí se, opodál šilhavé a dolíčkovaté. Ve snivé náladě toulal jsem se po průchodech lesních, hroužil jsem se v zelený, tajemný soumrak, a dostav se na pěšinku sotva znatelnou, šel jsem po ní, nepřemýšleje ani o tom, kam mne zavede. S počátku zaléhaly ke mně hlasy Mavry i Pelageje, a já, naslouchaje jim, snažil jsem se jíti v opačnou stranu. Ale pomalu utichaly hlasy obou žen, které jsem tolik nenáviděl. Dostal jsem se daleko od nich! Chvála Bohu! Narazil jsem na slatinu, kde rostly brusinky. Vyhlížely jako korále, rozsypané lesní vílou po zeleném mechu slatiny. Byly kyselé, ale hasily žízeň. Pojednou rozlehl se silný hluk, který mne hrozně vylekal svou neočekávaností: vyplašil jsem velkou tetřeví rodinu.

Jeden z mladých ptáků byl postřelen: špatně létal a zůstávaje pozadu, posedával chvílemi na jedloví podél cesty. Napadlo mne, abych ho chytil. Ženu se za ním od stromku ke stromku. Zapadl jsem do vývratů, upachtil jsem se jako honicí pes a konečně jsem ho přece jen nechytil. Ani nevím, jak jsem se točil, a pozoruji, že jsem úplně ztratil směr. Naslouchal jsem na všecky strany, ohlížel jsem se, ale odevšad dívala se na mne pouze zelená němota. Lesní skřítek mne zmátl! Jak mám určiti a nalézti opět naše stanoviště? Podle slunce? Sluníčko mezi tím pokleslo už daleko stranou a stálo tak nízko, takže v tomto zvučném lesním chrámu se sloupy z ohromných, starých sosen mohl jsem pouze přibližně hádati, kde asi slunce stojí podle zlatově růžových odstínů na žlutých, smolnatých sloupech chrámových.

Hle, tu je pěšinka... Zdá se, že právě po této pěšince jsem sestupoval k bahnisku. Vystoupil jsem po ní: Ne, není to ona! Místo je zcela nové, neznámé. Znaven usedl jsem na sosnu, která se tady skácela jistě už před deseti léty. Jako by byl kdosi zahnívající peň stromu přikryl měkkým, zeleným koberečkem. Zapálil jsem si cigaretu. Ucítil jsem, že sedím, ne-li zrovna na mraveništi, tedy aspoň blízko něho — vyskočil jsem a šel dále. Ohlížím se. Začínám být nepokojný. Přiblížil jsem se k veliké rokli.

‚Ahú, ahú-ú!‘ zavolal jsem a naslouchal. Co je to? Ozvěna, anebo mi někdo odpovídá?

‚Ahú!‘ opakoval jsem.

Za roklí odpovídá mi nějaký ženský hlas. Není to Mavra ani Pelageja. Nikoli! Je to hlásek příliš melodický, znějící jako stříbrný růžek pohádkového prince. Zní obdivuhodně, ale nerozumím. Jsem tolik rád této neočekávanosti: vždyť snad mi pomůže vybrati se ze začarovaného kruhu mého bloudění! Pomalu vystupuji z rokle vzhůru, zvedám zrak nahoru před sebe a stanu s podivem: Nahoře pod sosnou

jako by se pojednou zpod země vynořila, stojí dívka v modrých šatech, s rudou stužkou na hlavě a s košíkem hřibů ve svislé ruce! Hotový zázrak! Dívka mne nevidí: stojí, ohlíží se na všecky strany a vrtošivě i vyčítavě volá:

„Vladimíre! Už celou hodinu tě hledám... Spletla jsem si cestu... Nech už těch hloupostí!“

Ubožačka dív nepláče. Co mám počíti? Nejsem arci onen Vladimír, kterého hledá, ale mlčeti nebo schovati se před dívkou, která zabloudila v lese — což je možné tak se zachovati? Postoupil jsem vpřed, nadzvedl klobouk a volám:

‚Nelekejte se! Nejsem žádný loupežník! Také jsem zabloudil!‘

Dívka sebou škubla, zachvěla se, odmlčela se a potom ptá se hlasitě:

„Nepotkal jste nějakého pána v panamském klobouku? S košíčkem?“

‚V panamském klobouku? S košíčkem?‘

„Nu ano, ano... v panamském! A v bílém kabátě!“

‚Nikoli, nikoho takového jsem nepotkal.‘

„Ale co si tedy počnu? Povězte mi, kde je sever a kde jih?“

‚Kde je seveř? A jih? .... hm, jak bych vám to řekl...‘

Vylezl jsem po svahu nahoru, přistoupil ke zbloudilé neznámé a nadšením zůstal jsem jako sloup: pohádková krasavice, lesní carevna, dospívající červená karkulka — jedním slovem: něco takového, všecko, co je vám libo, pouze nikoli obyčejná smrtelná dívka, jichž tolik v našem „pohádkovém carství“. Odkud se tu vzala, jak tu vyrostla pod sosnou, jako pohádkový hřib? Kdo asi je?...

‚Dovolte nejdříve, abych se představil.‘

Pověděl jsem svoje jméno. Nedůvěřivě změřila si mne smutným pohledem, ale ruky mi nepodala: patrně se mne bála.

‚A vy?‘

„Já?“

Teprve nyní učinila krok ke mně, podala mi ruku a stěží pronesla:

„Jsem... Milová... Taťána... ovna...“

Pospíšil jsem si rozptýliti její bázeň a nedůvěru. Jmenoval jsem usedlost strýcovu i jeho samého. Dívka se usmála:

„Aha, toho znám, slyšela jsem o něm...“

Jak pak by také neznala mého strýce! Byl široko daleko proslulý svou originálností.

‚A vy... jste z daleka?‘

„Jsme tu s bratrem, návštěvou ve vsi Igumnově u svého příbuzného, u okresního lékaře Ivanova. Neznáte ho? Šli jsme s Vla-

dimírem na hřiby, rozešli jsme se zde v lese, ztratili jsme se jeden druhému, a hle! — teď už tu dvě hodiny bloudím a... Snad mne vyvedete na cestu do Igumnova? Sama bych ji sotva našla..."

‚Toť se rozumí, že vás neopustím. Ale potíž je, že já sám jsem tu dnes po prvé a upřímně řečeno, také jsem zabloudil a hledám cestu...‘

Krásná carevna div že se nerozplakala.

„Slunečko brzy zapadne a potom... přijde noc!"

‚Nač pak hned zoufat?‘

„Jsem už tak unavena... Prosím vás, zavolejte na Vladimíra!"

Postavila těžký koš s bílými hřiby na zemi a sedla si vedle něho do trávy, složivši nohy pod sebe. Bože můj, jak byla krásná a bezpomocná! Složil jsem ruce v trubku a jal se volati ze vší síly:

‚Vladimíre—e—e!‘

Zvučný Bor odpovídal opakováním poslední slabiky, ale jinak lidský hlas se neozval.

„Co budeme dělat?... Co si počneme... Bože můj!"

‚Jenom nezoufejte! Však se neztratíme...‘

Přisedl jsem k dívce. Úkosem pohlíželi jsme jeden na druhého, vyměňujíce jednotlivá slova a úsměvy. Ten její úsměv... toho nelze popsati. Osmahlá tvářička se šedivýma, poněkud smutnýma očima, s jejím úsměvem rozkvétala tak radostně, tak líbeznou krásou, že můj jazyk po každé nadšením oněměl. Pověděla vždycky něco, usmála se, a já se zarazil: zapomněl jsem, o čem jsem mluvil a kde jsem přestal. Okouzlující úsměv! S takovým jsem se víckrát v životě již nesetkal..."

„Na vašem portrétu však je spíš smutná, truchlivá."

„Což pak fotografie může zachytiti zázrak a tajemství úsměvu? Tady hrají svoji úlohu oči, i stín řas, i každá rozmarná nitečka, vrásečka, každý záhyb rtíků, i ono zvláštní světlo, které vyzařují oči při úsměvu. Úsměv u člověka, toť podivuhodný zázrak! Pouze úsměvem odhaluje se tajná podstata duše..."

„Nu, nu! Tedy dále!"

„Zázrak mojí předtuchy, jak vidíte, se vyplnil: ve Zvučném Boru, kde bylo tolik hřibů, neočekávaně našel jsem poklad svého štěstí... anebo neštěstí — podle toho, jak se na věc díváte. Neboť není takového štěstí, které by neskončilo — neštěstím! A ten, kdo nalézá svoje štěstí, nezbytně a vždycky zároveň s ním zdvihne i svoje neštěstí..."

„Nu, proč jste se odmlčel? Mám vám nalít ještě vína?"

„Ano. Všelicos přihází se v životě..."

„Nu, a jak bylo pak v lese?"

Pak? Pak... ale jak mám vám vylíčiti pohádkovou noc v lese, u ohníčku, kde sedí spolu mladík s dívkou, po prvé v životě se setkavší s okouzlenými dušemi? Sosny zpívaly zvučně jako natažené struny, ozlacovány jsouce odrazem ohně. Růžová stužka na dívčí hlavě jasně svítí. A kolem nás temno, černá propast noci, plná hlubokých tajemství, probuzených pohádek země, přilétajících jako můry k ohni, číhajících na duše, které puzeny jsou k sobě navzájem... Nevelká zář světla chvatně se kmitajícího a v té záři sedíme my dva, a vedle nás koš s hřiby, a mezi námi radostné rozpaky a utajovaná, ale mocná zvědavost vzájemná, vyměňované pohledy rozpačitých očí, úsměvů a tichá beseda o záhadách a tajemstvích světa, o jakých nesnilo se žádným mudrcům. Což to není dosti záhadné a tajuplné, co se přihodilo s námi dvěma? Což není strašně tajuplné, že ona nazývá se Taťána a já Jevgenij? A což lze pochopiti a vyložiti onu podivnou zvláštnost, která nás přiměla jednoho a téhož dne jeti do lesa, zablouditi tam a teď tuhle vedle ohně v zapomenutém koutě bezlidného lesa seděti a usmívati se na sebe navzájem? Setkání za takových poměrův a noc ztrávená ve dvou vedle osamělého lesního ohně — což taková událost může minouti beze stopy pro dvě mladé duše, okřídlené všemi pohádkami země? Což může člověk nezamilovati si hřibů, když je tak opatrně překládá jemná a obratná ručka krásné a tajemné dívky, připomínající lesní vílu? Celou noc seděli jsme u svého ohně, šeptem hovořili jsme o strašných a nepovědomých věcech na světě. Před úsvitem začali jsme dřímati, ale v tom vzpamatovali jsme se následkem hromové rány, která se rozlehla nad našimi hlavami. Vyskočili jsme. Moje lesní víla vykřikla, takže všecek les se probudil a zašuměl. Strýcova Vestálka „stavěla" na krásnou dívku, a ta instinktivně chopila se rukávu mého kabátu a schovala se za moje záda...

„Stůj! Já ti dám!..."

Hned na to objevil se s připravenou puškou sám strýc, s pasem, ověšeným postřílenými tetřevy.

„Tos ty!?"

‚Já, strýčku...'

„Á... á!"

Strýc vrhl přísný pohled stranou, na dívku a dodal:

„Nepřekážím snad?"

Pohled strýcův byl tak komický, že jsme se oba zasmáli.

‚Nikterak! Naopak, jsme oba velmi rádi tomu setkání, strýčku...'

„Jak to? Co se tu sběhlo?"

Vyložili jsme mu, jak, co a proč.

„To se stává," pronesl strýc, zapaluje si cigaretu. Z hovoru s ním vyšlo najevo, že do Igumnova máme asi tak daleko jako do naší usedlosti. Strýc poradil dívce, aby jela s námi: od nás pak dá jí koně a vypraví dívku domů. Chuděrka nejenom souhlasila, nýbrž ještě se zaradovala. Pokorně šla za námi. Jako královna lesních víl, vzatá v plen! To všecko bylo tak neočekávané, zvláštní a pohádkově-krásné. Napřed šel strýc s Vestálkou a za ním já se svou lesní carevnou. A vlekl jsem její koš s hřiby. Ona, zajatá královna, tichá, krotká a pokorná, šla vedle mne a mlčky, byť i truchlivě se na mne usmívala, ale laskavě a něžně. Soumrak houstl, lesem vál vlhký chlad. Patrně měla i trochu strach: vzala mne pod paží má lesní víla a bázlivě se ohlížela za sebe, jako by se bála, aby ji někdo zezadu nechytil. Oči měla veliké, veliké... Přišli jsme k našemu stanovišti. Kůň byl už zapřažen. Mavra s Pelagejou pobíhaly kolem vozu. Když nás uviděly, vykřikly údivem dvojhlasně:

„A kde pak jste tuhletu našli? Takovou krasavici?"

Šeptaly si mezi sebou, frkaly a šťouchaly se navzájem lokty. Z úryvkovitých slov hloupých ženských jsem pochopil, že se to týká naší zajaté královny: Mavra byla na pochybách; nepřipojil-li se to k nám vlkodlak v lese v podobě dívky? Uložily všecko do vozu, upravili sedadla, pak jsme nasedli a jeli jsme. Mezi doličkovatou a tou s ohrnutým nosem teď seděla krásná lesní carevna, naše zajatá. Bryčka vyskakovala na výmolech a kořenech do výšky, a ramínko carevnino strkalo mne do zad.

„Odpusťte!"

‚Prosím!'

„Už zase! Odpusťte!"

‚Ale pro Boha!'

„Jen kdyby bylo těch výmolů hodně mnoho!" Každý její dotek způsoboval elektrický proud a zapaloval jiskru, která spalovala naše mladá srdce.

‚No, no!'

„No, a rozumí se, že z jisker vznikl ohýnek, potom plamen a pak i požár... Noc byla chladná, ale tichá a hvězdnatá. Nad námi zastavila se plná tvář měsíce a s údivem shlížela na náš vůz. Vestálka pobíhala po obou stranách, plašila ptáky, chvílemi se ztrácela, chvílemi opět kmitala se podle nás živým, bílým stínem. Já mlčel, hleděl jsem na hvězdnatou oblohu a byl jsem pln nábožného citu i vděčnosti k Hospodinu. Na statek přijeli jsme pozdě. Přemlouvali jsme carevnu, aby zůstala až do rána, ale ta snažně prosila, abychom ji dovezli hned:"

„Vždyť se doma zblázní."

„Tak, tak," hovořil strýc zádumčivě „jenom že nemám doma nikoho, kdo by vás dovezl . . ."

Krásná carevna podívala se na mne truchlivýma očima. Zrcadlila se v nich prosba.

‚Dovezu ji sám, strýčku!'

„Nemám nic proti tomu, jenom posečkejte aspoň hodinu, aby si kůň poněkud odpočinul . . ."

Za hodinu vyjeli jsme sami dva. Kůň byl unaven a šel, co noha nohu mine. Nač jsme měli pospíchati? Taková krásná noc, hvězdnaté nebe, mléčná dráha, tak divně krásně zvučel dívčí hlásek ve voze a její oči se tak leskly v modravé mlze tiché noci. Ostatně jsme mluvili velmi málo, ale cítili . . . cítili neskonale a bez hranic. V celém usnuvším světě jsme byli jenom dva, pouze my dva!

Dovezl jsem zajatou do Igummova a od těch dob začal jsem tam choditi stále častěji a častěji. Několikrát jsme společně byli opět na hřibech a tenkrát jsem pochopil i ocenil všecku rozkoš tohoto zaměstnání. Tenkráte prve jsem pochopil, že není většího požitku než hledati hřiby v lesním soumraku. Na hedbávném, zeleném koberci vzorkovaného mechu sedí takový chlapík-hřib skořicové barvy, podobný do červena upečené svěcené žemličce; někdy sedí tu sám, jinde manželský páreček a někde celá rodina pohromadě. Když jsem na takovou padl první, snažil jsem se dovésti k ní milou milovanou dívku, která po každé radostně volala:

„Přehlédl jste ho, a já našla!"

A lesem zněl stříbrný smích, který vnukal člověku chut uchopiti lesní vílu skloněnou nad hřibem, a zlíbati ji, zlíbati bez paměti! . . .

A tak jsme tedy chodili na hřiby i tenkrát, když už podle kalendáře se to nepatřilo. Při poslední naší výpravě už jenom krásná moje carevna našla jeden páreček, a já — zhola nic. Byl jsem smutný, ale nikterak ne proto, že jsem nic nenašel: vbrzku už nadcházelo nám loučení, neboť mně bylo jeti na universitu a jí do gubernského města, do poslední třídy gymnasia . . . Vraceli jsme se z lesa. Bylo mi smutno a teskno na duši. Kráčel jsem se sklopenou hlavou.

„Co pak, že jste takový smutný? Závidíte mi, že jsem našla ten páreček a nikoli vy?"

Tichý, laskavý a truchlivý pohled do mých očí.

‚Ano.'

„Tak si jej tedy vezměte . . . na památku na naši poslední výpravu do Zvučného Boru!"

Podíval jsem se jí truchlivě a laskavě do očí. Na jejích řasách objevila se slzička, jako kapička rosy: svítila všemi barvami duhy v šikmých paprscích smutného, podzimního slunce. Vzal jsem z její

ruky hřibek a políbil jsem její něžnou ruku s růžovými nehýtky. Nu, řekněte mi nyní: oč byl ten hřibek horší než růže? Vskutku bych jej nevyměnil ani za celou kytici růží z Nizzy...

„Nu a pak... jak bylo dále?“

„Byla jste někdy zamilována... tak zamilována až do ztráty smyslů?“

„Já?... Hm, nepřihodilo se mi nikdy...“

„Nu, nebudu tedy vypravovati dále. Nepochopila byste toho! Ale až se vám to někdy přihodí, potom dokončím i já svoji povídku. Dovolte mi vypíti ještě pohár vína!“

Z rukopisu přel. V. Č.

DR. TOMÁŠ TRNKA:

ZROZENÍ GENIA.

(Z knihy „Hledám tajemství života“.)

II.

ZROZENÍ GENIA Z RODINY.

Kdybychom weismannovsky považovali život za neustálý proud, musili bychom učiniti důsledek, jaký činí u nás na př. prof. Křiženecký: Biologicky není ve společnosti lidské žádné rodiny, jak slovu tomu rozumíme ve smyslu sociálně-právním. Biologicky nejsou ve společnosti lidské žádné rovnoběžně probíhající proudy životní spojitosti jednotlivých jedinců, nýbrž naopak neustálé křížení a míšení proudů živé hmoty, rozbíhající se od každého plodícího jedince takřka paprskovitě do masy populace směrem jak ku předkům, tak i k potomkům.“*) A to proto, že nesmíme upnouti rodinu jen na linii mužskou anebo na linii ženskou.

To jest ovšem pravda, ale jen uvažujeme-li o rodině v souvislosti s ostatním životem. Ale uvažujeme-li o rodině zvláště, vidíme, že vymřeli Přemyslovci a jiné panovnické rodiny, a to docela, že vymřely rodiny mnohých geniů, a jistě bychom zjistili, že vymřely i obyčejné rodiny. Proč? Poněvadž jejich vymíráním připraveno bylo vymření národů, po nichž dnes není ani památky.

Tajemství života a smrti musí býti tedy hlubší, než jak míní vitalismus, a vrhá své stíny také na život a osudy rodiny a pod jeho zabarvením jeví se také jinak zrození genia z lůna rodiny. Pak na rodinu musíme pohlížeti jako na individuum, jež se rodí a také umírá. Ovšem, že individuum nezrodilo se z ničeho, nýbrž z rodičů, a umírá-li, nemění se v niveč, nýbrž souhrn energie zůstává zde jaksi týž.

*) Dr. Jar. Křiženecký: Rodiče a potomstvo, str. 44 (Praha, J. R. Vilímek).

Ale život individua umírá. A zcela obdobně je tomu, mluvíme-li o rodině, t. j. jako o individuu. Je samozřejmé, že rodina, rod povstal z rodů jiných (neběží tu o nějaký absolutní počátek) a že rodina nemizí při svém vymírání v nic, nýbrž jako by přelévala se ženskými liniemi do jiných rodů. Ale kdo by nechtěl uznati, že rodina nemá vůbec narození, nemá zrajícího života a nemá smrti, ten nepochopí, že je to v zásadě také problém vzniku prvního života a vymření, odumření naší země. Kdo věří v nesmrtelnost rodiny, musil by věřiti v nesmrtelnost života na naší zemi (ne v kosmu) v nekonečné minulosti i budoucnosti. Tu neplatí výmluva, že běží o násilné vymření pod tlakem vnějších podmínek (na př. vychladnutí země), neboť život právě sepiat jest se všemi těmito podmínkami i vnitřně. Kdo věří v nesmrtelnost rodiny, nepochopí také, že umírání jest vnitřní proces v životě a nikoli nějaké násilné zasahování a přestřihování Parkou osudu; bude nefilosoficky drieschovsky blouzniti o entelechii života a tajemství, jak ve smrti entelechie ustupuje životu, aniž bychom věděli, proč a zač.

Co bylo řečeno o smrti rodiny, bude platiti i o smrti národa, rasy, lidstva, a nebudu důvody opakovati.

Pro mne je tedy naprosto prokázané, že rodina žije svůj individuelní život, má své zrození, své dětství, své mládí, svůj věk vyspělý, své stáří a své vymírání. Konstatují to všichni myslitelé, kteří se nedívají na život vitalisticky nebo materialisticky, nýbrž kriticky. Ribot píše: „Každá rodina, každá rasa skrývá v sobě při svém zrození určitou míru životní síly, souhrn tělesných a duševních nadání, které nutně objeví se v pravý čas. Jakmile se tato zásoba životní síly a nadání počne vyčerpávati, nastává úpadek.“*)

Totéž mínění vedle řady jiných zastává Hellwald, Roscher, Ripley. Pravdu tuto jasně a výrazně formuloval Goethe: „Jestliže rodiny udržují se již dlouho na životě, můžeme pak pozorovati, že dříve nežli vymrou, vydává nakonec příroda individuum, jež obsáhne v sobě vlastnosti všech svých předků a spojí všechny vlohy dosud osamocené a jen naznačené a plně je vysloví. Podobně existují kasty a národové, jejichž souhrnné zásluhy najednou plně se vyplní v jediném individuu, napomáhá-li tu štěstí.“

Obdobně vyjadřuje se Havelock Ellis: „Zdá se tedy, že rodina vymírá, při nejmenším v mužské linii, jakmile dosáhla nejvyššího stupně kultury a zjemnění ... Člověk nemůže všeho dosíci; co ztrácí na straně jedné, získává na straně druhé.“**)

*) Th. Ribot: Die Erblichkeit, str. 329 (Leipzig, 1876).

**) Havelock Ellis: Rassenhygiene und Volksgesundheit, str. 20 (Würzburg, 1912).

I můžeme podle života individua rozvinouti asi tento obraz o životě rodu. Počátek rodiny, rodu kotví v přírodním zdraví, přírodním nekulturním stavu: dětství rodiny, přírodní mládí, svěžest, bujará síla. Tak se rodina rozrůstá, rozvíjí.

Takové rodiny můžeme pozorovati zejména u přírodního národa s ještě málo rozvitou kulturou. Mužové jsou odvážní, silní, zdraví bojovníci, lovci, oráči; ženy statné, kypící, které stávají se záhy plodnými matkami. U národa vyspělejšího vznik a počátky rodiny rostou na venkově na prsou matky země. To tanulo na mysli Zolovi, když píše své romány o rozvětvené rodině. A píše-li Matku-Zemi, píše, jak „odehrálo se tu drama lidí prostých a puzených jen instinktem, kteří se stěží vymanili ze dřívější divokosti; byla to veškerá lidská špína na té velké půdě, která samojediná zůstává nesmrtelnou matkou, z níž vycházíme a ke které se vracíme, ona, kterou miluje člověk až do těch zločinů, která neustále obnovuje život pro svoje neznámé účely i se vší bídou i ohavností tvorstva."*) Ne bídou, ne ohavností! O život lásky v přírodě běží, jak líčí Bölsche.**) „Běží o samu podstatu života člověkova, o sám základ a podklad a kořeny, z nichž vyrůstá strom lidské organisace a s organisací lidské kultury. Bylo by nutno, abychom se přenesli v pradávné doby prvních lidí, kdy ze změti, z houfového stáda zvířecího, z prosté a tělesně smyslové lásky zvířecí povstává první láska lidská mezi mužem a ženou a nutí je sloučiti se v rodinu." Jediný podnět ke sdružování, za nějž děkuje člověk ne příkladu, ne zvyku a umělým interesům, nýbrž jejž nalézá sám v sobě, je pud pohlavní. Z tohoto pramene musí se živiti všechna jeho citová hnutí sympatické podstaty, byť i zdánlivě neměla za předmět druhé pohlaví. Selže-li tento pramen, nebo vytryskl-li jako u eunuchů, zvadne i cit a individuum není schopno žádné sympatie pro kohokoli nebo cokoli. Nejbližší přeměnou pudu pohlavního je láska k dítěti; ještě nediferencovaným pohlavním pudem nevědomým svého cíle je mladické přátelství; všechno blouznění, všechen vzlet, všechen vroucí obdiv pro myšlenky a jejich nositele, pro skupiny, třídy, národy, dějinné postavy jsou výrony onoho prapudu, které vedeny byly rozumem a fantasií pomocí jejich umělého systému rourového, jako mnohotvárné paprsky vodotrysku živeny jsou z jediného společného zřídla. Nejpravdivější, co řekl Bossuet, jest jeho slovo: „Vše jest přetvořenou láskou." — A je-li pravdou, že pohlavnost, řekněme láska, v níž se zušlechťuje během duchového vývoje člověka, spíná svět, je-li pravdou, že ji objevujeme na

*) Emil Zola: Doktor Pascal, str. 117 (Praha, Vilímek).
**) Bölsche: Život lásky v přírodě, 3. sv. (Praha, Vilímek).

dně všech hlubokých lidských interesů, bylo by přece klamné, uznati ji za sílu, která stmelila individua v celky, ať je nazýváme společnost, národ nebo stát. Láska vytvořila jen prarodinu, již však nesmíme si představiti jako původní jedinou a společnou. Neboť příklad lidských opic a pudy mužovy nepotlačené mravností a morálkou nutí k domněnce, že muž nebo mužství opatřoval si tolik žen a k sobě je připoutal, pokud mu bylo možno a kolik jich mohl obhájiti proti sokům. Děti zůstaly u rodičů, pokud se plně nerozvinuly, pak oddělily se od nich a staly se východiskem nových rodin... Rodiny společného původu zůstaly beze vší pochyby sousedy."*) „Během vývoje byla země nejprve lovištěm, pak pastvinou, konečně získala cenu jako ornice a stala se předmětem lakoty." Podobně líčí ve své fantasii umělecké první lidské rodiny, první lidskou organisaci a zásvity duševních sklonů London.**)

Zemitý pach vane z těla původního člověka a země slučuje první lidi tím, že je zrodila a nosila. Organisace lidská vznikla ze stádového hromadění umožněného pohlavními pudy, rozvětvováním a růstem. Vlastní znak organisace, onu lidskou soudružnost zformovala lidská schopnost robiti nástroje, zhotovovati si primitivní obydlí ve skalách proti útokům dravé zvěře: ekonomie. A udržování ohně, kolem něhož se preadamité seskupovali. Tato lidská schopnost robiti nástroje jako by i z přírodní hrubé a zvířecí pohlavní lásky vytesala cosi lepšího, umělejšího. Tesala pro ni byt, útočiště ve skalách, vystýlala jí lože mechem a dítěti splétala bezpečnější hnízdo. A přeskočíme-li celé věky a zraky své nasycené obrazy dávnověku upřeme na organisaci dnešního člověka, uzříme všechno staré jen nesmírně zjemnělé, organisaci zhuštěnou a propletenou systematičtější pavučinou. Otevřete-li dveře a vejdete do prosté světnice bez podlahy, v níž bydlí zolovská přírodní rodina, najdete ještě samu přírodu. Rodící matku, jež lehce překonává bolesti porodní, aby za chvíli vstala k dítěti; uzříte svalnatého muže práce. Za určitých předpokladů a nedostatků u strany jedné shledáte živelnou nevěru manželskou a klíčící lásku k ženě jiné nebo jinému muži. To je ona zolovská ohavnost a bída, vpravdě však kypící síly těla, rostoucí život, jenž se množí podle zákonů lidské přírody a přirozenosti. Láska a nenávist, dobro a zlo pokryty jsou ještě prachem země, z níž se noří, pokryty jsou blanami jako prodírající se mládě z lůna matky. Láska a nenávist, dobro a zlo nejsou ještě vymezeny, odd-

*) Max Nordau: Der Sinn der Geschichte, str. 206 a násl. (Berlín, 1909).

**) London: Z doby preadamitů; Síla silných; řada jeho povídek ze života primitivů.

leny. Pojem dobra a zla, morálka, etické zásady se teprve ponenáhlu vytvořují.

Toto přírodní stadium rodiny, tento dětský věk rodu jeví se velmi různě: Mysleme si počínající linii rodovou u primitivního kmene národního, jenž jest téměř bez civilisace. London a Rosny ve svých pracích o preadamitech, adamitech a divoších dovedou velmi dobře vystihnouti masitou náplň lidského života, a jak z tohoto přírodního základu vynořují se první formulace dobra i zla. Mysleme si počínající linii rodovou u značně vyspělého národa kulturního, jako byli původní Řekové nebo jsou Srbové. Tu znamená smysl života především růst a kypění těla. Nejvyšší hodnota etická je láska k matce, jak dosvědčují všichni lékaři ve válce, když ošetřují raněné. A láska k matce je symbolem za kypící radost životní. Pečovati o potomstvo pro matku a živiti rodinu pro otce: toť jsou vrcholné morální povinnosti. Nebo si mysleme počínající linii rodovou u národa s úplně rozvitou kulturou. Pak máme dán příklad v mnohých románech Zolových: Zde přírodní dobro tělesného růstu znásilňováno a pošpiněno bývá vlivy a důsledky degenerovaného nebo aspoň tělesně upadajícího národa, vlivem alkoholu, pohlavních nemocí, zrůdné smyslovosti, citové abnormity a p. Neboť také celý národ žije svůj život, má své mládí, kypící mužný věk, degenerované stáří. I je samozřejmé, že degenerovanost národa vrhá své stíny i na přírodní stav počínající linie rodinné. Toto křížení upadání národa s ještě zdravým základem jednotlivé rodiny: toť vlastně smysl všech nebo většiny prací Zolových.

Chci tím zároveň naznačiti, že i když mluvím o životě rodiny jako individua, že neschematisuji, uznávaje nesčetné odstíny přírodních rodin podle toho, do jak pokročilého národa je rodina zasazena.

A vystihnouti celou tragiku, či lépe řečeno, smysl života, znamenalo by umělecky a psychologicky vyličiti v takovéto rodině poměr rodiny k dětem a dětí k rodičům, poměr ženy a muže navzájem, jak žena a muž cení tělesnou sílu a zdraví jako podmínku rození, jak zejména žena opovrhuje zbabělostí, přílišnou citovou sentimentálností a obdivuje hrdinství, ba i násilnictví. Znamenalo by dále vyličiti vztah mužů a žen v komplexu, vztah několika rodin navzájem. Ale především znamenalo by vystihnouti, jak z této zemité náplně života vyrůstá první kultura a jak kultura spiata je co nejtěsněji a nerozlučně s životem: Kultura rodí se úplně a zcela z prakse a stojí ve službách prakse. Kultura vznikla u této rodiny, aby posílila život tělesný, obohatila jej. Preadamita robí své první nástroje pro lov, orbu, později staví chatrč, ohniště, krb, nádobí, ještě později vzdělává půdu, zhotovuje oblek a zejména organisuje společný živo-

rodin za účelem usnadnění života, obrany proti nepřátelům, k vůli dělbě práce a p.

Zlo přírodní u člověka, utrpení, bolest vzniká, kdy velitel-život velí kráčeti po mrtvolách slabých: tragedie lásky milenecké, manželské, zápasy o ženu, zápasy o půdu, zápasy o vládu a nadvládu. Síla života jde přes mrtvoly a šlape po srdcích slabých a tetelících se úzkostí.

Leč rodina ve své vývojové linii pomalu vyrůstá ze svého přírodního stavu, jako člověk vyrůstá z let dětské naivity, nabývá zkušeností, kultura jeho stoupá, rozvíjí se jeho myšlení. Tak i rodina vyspívá, vyvíjí se, rozrůstá se, vytvořuje kulturu, aby nakonec zanikla. „Vše, co žije na zemi, odchází a zaniká, a beze sporu této pravdě je nutno připsati, že víra v pokrok povstala tak pozdě. Nejprve mizí jednotlivec, pak rodina, pak národ; a jako jednotlivost spotřebuje více těl, než zanikne, právě tak rodina vypotřebuje více jednotlivců, národ více rodin a rovněž lidstvo více národů. Snad musí také toto jednou zmizeti; snad jest určeno k tomu, aby bylo zdoláno silou mocnější. Snad jest v toku dějin světových jen bodem ve sledu bez hranic, jen článkem v řetězu bez konce. Jestliže ve své úvaze ulpíme na nějaké rodině, která hrála roli v dějinách, zříme toto: její původ je tak temný, že nevíme, máme-li mluviti o počátku čili nic, pak se vynořuje a roste, dosahuje nejvyššího vrcholu v jednou, dvou, nejvýše ve třech svých členech, pak znovu klesá a zhasíná.“*)

Nebudeme se zde zabývati otázkou, jak vznikla první kultura, co její vznik umožnilo a podporovalo. Jisto jest, že první počátky kultury spojeny byly co nejtěsněji se životem: výroba prvních oštěpů, nožů, palic, luků, chatrčí, oděvu. V jedné povídce z knihy „Síla silných“ znamenitě líčí London vznik rybaření, lovu, rolnictví, kastovnictví, náboženství a uvědomělé organisace a primitivní společné hromadné rodiny. Rodina vstupuje do prvního svého stadia kulturního: doba bojovníků, lovců, rolníků, pastevců. Po vysněném ráji Adama a Evy, po zrození z těla matky-země přichází rod Kainů a Abelů. V této době vyrůstají z rodiny talentovaní vůdci, vojevůdci a vládci, kteří nám zároveň představují rozvoj rodiny po stránce organisační. Jak uvidíme při životě národa, v době té rodí se také náboženský pokrok. Krátce, v první třetině života rodiny rodí se a vládnou talentovaní jednotlivci, kteří těsně souvisí s jejím růstem a rozvětvováním. V této době dědí synové své nadání po otcích, dcery po matkách, kdežto později je tomu naopak.

Při této naturalistické době života rodiny dostavuje se další rozkvět kulturní nejprve po stránce obchodní, řemeslné, průmyslové, a z lůna

*) Ribot: Die Erblichkeit, str. 328.

rodiny vznikají podnikaví obchodníci, pilní a obratní řemeslníci. Ti kladou základ k blahobytu rodiny, k rozvětvování rodiny kladou hmotné základy existenční. Opravdu kulturně perioda tato jeví se rozkvětem lékařství, moudrostí soudců, kteří ovládají veřejný život eticky.

Z těchto základů vyrůstá umění, věda, filosofie: vyrůstají z prakse denní, z řemeslného podkladu. Víme, jak retorika těsně souvisela s politickým životem, architektura s blahobytem obchodním a průmyslovým, umění výtvarné oddělilo se od řemeslného umění, hudba a poesie z prvků náboženských, vojenských. Také jest jisto, že vědy vznikly z denní prakse a potřeby. V této první době rozvoje umění, má veškeré umění charakter epický, zobrazující, personifikační: proto, že ještě umění je v bezprostředním vztahu k životu, roste z něho. Čím více se však umění oddává samo sobě, zvnitřňuje se, odpoutává se od řemeslného života, přibírá na lyrismu a dostává prvek tragický. Věda také odpoutává se od denního života, od své původní, jakési statické metody, věnuje se sama sobě, od indukce se odklánějíc a směřujíc k dynamickému pojetí světa, oceňuje intuici a vnitřní pramen její u člověka.

Kultura vzniká tedy přímo ze života: vyrůstá ze schopnosti člověka robiti nástroje, čehož zvíře nedovede. Postupem svého rozvoje odpoutává se od života, specialisuje se. Zanedbávaje tělesný život, práci, duch věnuje se sám sobě. Duch přerůstá tělo, kypí přes okraje těla, zaplavuje je.

I snaží se mnozí myslitelé dokazovati, že degenerace rodiny, rodu, národa je důsledkem kultury a jejího rozkvětu v tom smyslu, že v určitých kastách nad prací tělesnou dominuje práce duševní a tím je porušována rovnováha mezi duchem a tělem a rodina degeneruje.*) Myslím, že není sporu, že zanedbáváním tělesného cviku a jednostranným pěstěním duševní činnosti zjemňují se nervy až k přecitlivělosti, tělo chabne a slábne a mohou se z přecitlivělosti vyvinovati až choroby duševní. Prakticky zkušenost tuto můžeme snadno sledovati u jednotlivého člověka. Tato zkušenost může býti zjištěna i u rodin zabývajících se touže prací nebo pěstujících převážně práci duševní.

Avšak domnívám se, že tímto způsobem naprosto nelze vysvětliti degeneraci zaviněnou kulturou. Porušování rovnováhy mezi prací duševní a tělesnou jest jistě důležitou složkou degenerace v běžném slova smyslu. Avšak vezměme si prostou venkovskou nebo maloměstskou rodinu, z níž vyroste talent nebo genius. Zde nebyla po-

*) Reibmayer: Die Entwicklungsgeschichte I., str. 366 a násl.

rušována rovnováha mezi tělem a duchem u předků geniových. To, že matka geniova měla sklony náboženské, praděd byl písmákem, hudebníkem, krátce, vedle své tělesné práce miloval cosi duchového, to znamená především, že cosi posvátnějšího hnalo tento rod ke kulturnímu tvoření. O degeneraci zaviněné porušováním rovnováhy těla a ducha mohli bychom plně mluviti tehdy, když by rodina, rod úmyslně volily práci duševní a úmyslně zanedbávaly tělesnou stránku. Ale zanedbávání těla a láska k tvoření duševnímu je důsledkem růstu rodu, je důsledkem instinktu pudového, takže porušená rovnováha těla a ducha je pouze bezprostředním a akutním podnětem, nikoli původní příčinou degenerace.

Slovem, věříme-li s Goethem, Ribotem, Reibmayrem, Ostwaldem a celou řadou jiných, že jako jednotlivec umírá i rodina i národ a vymře i lidstvo, není degenerace nic jiného než určité stadium života a kultura není umělé, úmyslné vypěstění jedné stránky rodinného, národního, lidského života, nýbrž tragický živel v lidském životě vůbec: je blesk, jenž šlehá životem mezi dvěma póly — narozením a smrtí rodiny, národa, lidstva i jednotlivce.

Jestliže tedy po naturalistickém, přírodním, dětském období života rodiny dostavuje se období rodící se kultury, vzniká kultura přímo ze samé podstaty života právě jako u jedince — individua. Mysleme si počínající rodinu v našem národě za našich dnů. Jevila by se nám jako přírodní venkovský život: muž, jdoucí za pluhem, jehož radostí je kráčeti lesy a poli a patřiti k nebi; žena, rodící mu děti. Ruský mužík byl by symbolem za tento stav. Tato rodina kulturně vyspívá tím, že práci rukou svých prožehuje zkušeností a ekonomií. Náběh k vylíčení počátků rodiny, jejího rozkvětu a obchodní živel, její krisi a zrození jejího prvního duchovního talentu u nás učinil F. X. Svoboda ve svém románu „Rozkvět“. Obrazně bychom mohli říci, že rodina, ba i národ, žije svůj život jako strom, jenž vyrůstá odkudsi z podzemí a středem jeho jest peň. Rodina se rozvětvuje a tento rozvoj, větve a listí je rašící blahobyt obchodní a průmyslový. Květy — toť jsou jednotliví talenti duchoví, kteří se v rodině objevují odvracejíce se již od života, přinášejíce nové barvy, novou vůni.

Stává se také, že život rodiny již od svého prvního kulturního rozvoje projevuje určité nadání, které se tříbí a neustále zesiluje. Nápadné jsou zejména hudební rodiny.*)

---

*) Feis: Studien über die Genealogie und Psychologie der Musiker; Möbius: Über die Anlage zur Mathematik; Alfred Hock: Die methodische Entwicklung der Familie und des Genies (Leipzig 1920).

Po době značného rozkvětu rodiny dostavuje se stáří rodiny. Jeví se ubýváním populace, vyskytováním se chorob, sklonem k tuberkulose a podobným nemocem.

A tu za šťastného osudu vynoří se z uhasínající rodiny zjev velikého nadání, genius. Tohoto mínění jsou všichni badatelé o geniovi. Citoval jsem již Goetha. Ostwald: píše „Mám dojem, že při vzniku genia běží o přírodní přípravu, při níž obětováno jest individuum a jeho rod intellektuelnímu povznesení lidského rodu ... Zdá se, že rodina, která nakonec vydává podobné vynikající květy, shromažďovala k tomu podmínky ve více generacích a pomalu je vystupňovala. Bylo již mnohokráte na to poukazováno, že otcové velkých mužů projevili často nadání téhož směru, v němž uskutečnil syn později vynikající výkony ... Objevuje-li se nám tak veliký muž jako vrchol vývoje rodiny, musíme jej však také často představiti jako konečný bod její."*) A Reibmayr pokračuje: „Je to skutečná smrt rodiny, t. j. mužské linie talentovaných nebo geniálních rodin vymírají."**) Jak statisticky zjištěno, vymírá potomstvo geniovo nejpozději v druhém, třetím pokolení. Pouze ženské linie někdy zůstávají, aby vssály se úplně znovu do hladiny ostatního života. Totéž tvrdí Hamsun: „Velcí muži vyčerpávají všecku sílu svého rodu, kdyby to bylo možné, mělo by se nařídití, aby plodili jen dcery."***)

To je vývoj rodiny po stránce kulturní až ke geniovi. Genius je symbol smrti rodiny.

ANTONÍN BEBR:

BEETHOVEN.

Žár polední se na náměstí chvěje,
kde zlatá čepel vodotrysku plá.
Je chvíle ticha, chvíle beznaděje,
vzduch těžkou ztrnulost má zrcadla.
A není, čím by srdce živo bylo.
Je žár a ticho, oslnivě bílo.

V takové chvíli k výkřiku to nutí,
jenž rozlomil by ticha těžký krov;
a cítíš: ještě chvíle bez pohnutí,
a budeš spoután jako Oblomov!
A mrak, jenž jako bílý balvan visí
nad náměstím, má ironické rysy.

---

*) W. Ostwald: Grosse Männer, str. 412 a násl.
**) Reibmayr: Die Entwicklungsgeschichte I., str. 417.
***) Knut Hamsun: Město Segelfoss díl I., str. 187 (Praha, B. M. Klika).

Jak těžké kapky rozlitého kovu
do dusna ticha hustý akord vpad'.
Na titanickou strast Beethovenovu
to začal někdo vroucně vzpomínat.
Z tmy pod záclonou bolest věčně živá
v žár polední svůj půlnoční stesk zpívá!

A cítíš znovu, jak tvé srdce bije
v souzvuku s rytmem písně zázračné,
jak zbaveno pout těžké lethargie
má sílu vznést se v dálky oblačné.
To není hoře, jež by tíhlo k zemi,
však síla, která mává perutěmi.

Ten chmurný stesk jak cyklon zvedá duši
nad hlínu domů, nad ubohost měst.
Van věčnosti se v jeho víru tuší
a příbuzenství nesmrtelných hvězd.
Vzdor Prometheův v jeho tónech hřímá
a soucit zní, jenž s kříže bolest snímá.

Teď sladce píseň v dusné ticho zvoní
jak v hloubce lesů skryté prameny,
jak plesání včel z jara pod jabloní,
když v dešti květů zní v sluch zmámený.
Ples andělů to s výšek k zemi klesá,
co člověka hlas stoupá na nebesa.

Jak hebký závoj hlavu tvou by halil
v svou měkkou tkáň a opřádal tě snem!
Žal po špičkách se od tvé duše vzdálil
před Mistra mocným couvnuv pokynem.
A radost vyšší vzešlá z hloubky strasti
tvé srdce zvedá k hvězdám přes propasti.

Žár. Zlatá čepel vodotrysku plane
na bílém náměstí v mdlém šumění.
Dva motýli jak listí odervané
klesají s výšek na rmut dláždění.
A píseň, která dokonala v skrytu,
na bílém mraku pluje do blankytu.

BOŽO LOVRIĆ:

PSI A KOČKA.

Vysoký, kamenný dům zvedal se z moře a jen s jedné strany byl spojen s pevninou. Široká pavlač objímala skoro celou jednu stranu třípatrového domu. Na pavlači byly zasazeny veliké desky a jak byly od deště a nepohody uhlazeny, jak čistá, vymytá zrcadla odrážely sluneční žár. Rozlilo se slunce a zaplavivši celý prostor, přelilo se z okraje zábradlí a zalilo zdi. Světlé vydatné kapky padaly na neklidný povrch. Slabý vítr zvlnil moře a přinášel slanou vůni ze širé hladiny. Oživil všechny vlajky na lodích a tím pestrým třepetáním povzbuzení rackové kroužili nad záděmi i tenkými stěžni. Vítr se vrhl na pavlač a zavířil tu s bělostným prádlem, které se sušilo na slunci. Plátno vonělo čistotou a vodou, rozkoší zachvěly se nozdry a plíce hluboko vdychovaly svěží vzduch. I němý by zazpíval a jak pak zdravý, který se raduje z letního jasného dne.

Před domem, na prahu — jako sfinga před paláci egyptských vladařů — slunil se pes a při něm kočka. Přimhouřil oči, ale zároveň potřásá ušima, slyšel by, kdyby i stín se jen pohnul a jistě by na něj zaštěkal, aby ho pán slyšel. Kočka svinula se do klubka, celá je bílá, jen nad zavřenými klapkami černají se jí dvě malinké skvrny. Z těch černých skvrn řekl bys, že číhají dvě žhavé temné zřítelnice.

Nějaký otrhanec se přiblížil ke vratům. Pes skočil a se zdviženým ocasem zaštěkal na příchozího. Ozvali se všichni okolní psi a svorně zaštěkali, jako by se připravovali ke společnému útoku. Dodávají si odvahy štěkáním. „Kousni ho prvý ty, jsi-li hrdina — pobízejí jeden druhého — a uvidíš, jak my ostatní mu roztrháme i tak již roztrhané kalhoty.“

Psi nemilují hadrů a v každém otrhanci vidí svého úhlavního nepřítele. Štěkají, poněvadž se ho bojí. Bůh ví s jakými úmysly se přiblížil k ctihodnému domu! Čich jim praví, že to není domácí člověk, nýbrž nějaký pobuda, který nemá ani, kde by hlavy složil. Po čichu soudí, že stýkal se s divou a lesní zvěří a přátelil-li se s ní, jasno je, že je nepřítel psího plemene.

Ale příchozímu jako jiným, kteří jsou bez domova, i tentokrát pomohly nohy. Ne že by běžel, nohy samy si pospíšily, aby se co nejvíce vzdálily od nebezpečného místa. Zkušenost ho naučila rozumu a ještě více opatrnosti. A teprve, když se dostal z dostřelu pušky, podíval se kolem sebe, aby viděl i slyšel, utišil-li se rozdrážděný štěkot psů. Psi štěkali a i doštěkali.

Jen onen před domem se neuklidnil. Vrtěl ocasem, spokojen, že zahnal na útěk nepřítele. A když v okně objevil se hospodář a pochválil ho za hrdinský čin, jeho spokojenost neměla konců. Skákal, vyl a sám sobě kousal do ocasu. A tehdy, aby dal plný výraz své radosti, čumákem vyčuchá kočku a rozevře dokořán tlamu, uchopí ji za slabiny a drže ji mezi zuby, jako míč se skotalí po pobřeží. Marně ho hospodář volal, marně za ním hvízdal, Indo (tak se pes nazýval) ohluchl a byl šťastnější, než kdyby byl ulovil živého zajíce.

Indo se již dávno s kočkou spřátelil. Kočka nebyla větší než myš, když přišla do domu a i Indo v těch časech místo vody mléko lokal. Byli mladí a zvykli si druh na druha. Jedli z téhož talíře a pili z téže misky. Kam se hnul on, tam i ona. Kočka spávala na psu, aby jí bylo tepleji. Oba se svinuli v klubko a na slunci přespávali celý den, a když Indu kamarádka omrzela, setřásl ji se sebe a nedbal, změří-li zem čenichem či hlavou. Ale to se zřídka stávalo. Jen tehdy, když nějaký neznámý příchozí náhle bouchl na dveře, Indo ztratil míru a v tom případě nevěděl, co dříve, má-li zaštěkati, kousati či pohroziti zuby. Vycenil zuby, že ani vlku by nebylo volno u srdce, kdyby ho tak rozvztekleného spatřil. Ale to byly osamělé případy.

Indo žil obyčejně v klidu s celým sousedstvím. Vyspal se dle libosti a pak rozpustile skočil na nohy, aby s větrem se dal v běh o závod, nebo, aby v letu ulovil nějakého neopatrného holuba. Zlý je to návyk, ale ani pánův bič nepřiučil ho lepšímu. A když se před ním všechna drůbež i ptáci rozbíhali, byl spokojen, jako by ho hospodář potřepal na krku.

Běhání ho brzy omrzelo a se vztyčeným ocasem se vracel, aby se podíval, co dělá jeho kamarádka. Vrhl se na ni i prackami i čumákem a pozvednuv opět vysoko hlavu, dal se do běhu. Kočka v jeho tlamě spokojeně přimhouřila oči a je hrdá jako paní, když se veze v kočáře. Kdo se s ní může měřiti? Tak veliký pes a oblíbil si tak maličkou kočku. Mňouká, jako by se chtěla zalíbiti svému junákovi.

Indo se znavil a zvolna zpomalil běh. Přiblížil se k jednomu dvoru, kde byl přivázán na řetěze veliký hlídací pes. Jmenoval se Kurjak. Toho jitra přetrhal řetěz a klidně se procházel po dvoře, vědom si, že mimo domácí lidi nikdo se mu nemůže přiblížiti. A proto ještě diviji zavrčel, když v blízkosti vyčenichal cizího psa. Indo právě šel kolem otevřených vrat. Měřili se, očenichali se a pak se vrhli na sebe. Kurjak byl silnější a nakousl uši Indovi a Indo, aby zachránil hlavu, ponechal kočku osudu.

Kurjak byl zapřisáhlý nepřítel koček. Nebál se jich, chytal je jako kočka myši. Klidně na ně čekal, nevrčel, a ještě méně štěkal, znena-

dání jako jestřáb na ni dopadl, chytil ji za šíji a když jí několikráte potřásl, vyhodil ji do vzduchu. Každou tak zadávil. Týmž způsobem skončila i kamarádka Indova. Mrtvá kočka narazila o kámen, a Kurjak dotknuv se zdechliny čumákem, dal se do běhu, obávaje se asi pomsty Indovy.

A Indo se mu vskutku pomstil. Den na to nalezl ho přivázaného na řetěze. Domácí lidé někam odešli a zanechali na dvoře věrnou stráž. Kurjak se slunil i lízal si tlapky nemysle na nic zlého. Připlazil se Indo a najednou jako ze zálohy, bez štěkání skočil na něho a zuby zaťal se mu do kůže na krku a kousal ho, kousal, až mu proťal kůži a pod kůží mu nakousl maso i žíly. Krev tekla pramínkem, a kdyby na pusté vytí nebyli přiběhli sousedé Kurjakovi na pomoc, byl by mu Indo prokousl chřtán.

Od toho dne nikdy již nepřiblížil se dvoru Kurjakovu. Cítil, že z toho dvora číhá naň smrt.

Z jihosl. rukopisu přeložil J. K. Strakatý

ZDEŇKA HÁSKOVA:

SMĚRY DIVADELNÍ.

Poslední léta našeho divadla byla ve znamení experimentu. Z jeviště odstraněn malíř a dosazen tam architekt; místo individuelního umění hereckého zdůrazňován kolektiv: nejpopulárnější umění mělo podepříti theorii, v Rusku uváděnou v praxi, že jednotlivec nic není, jen dav jest vše; styl realistický odsouzen jako překonaný a nejen hry symbolické, ale i realistické byly hrány ve výpravě symbolické nebo v různých jiných módních stylech dle libovůle a manie režiséra a výtvarného umělce. Draperie, velmi účinné třeba při spirituelních hrách Maeterlinckových, dávaly se všude: draperie visela slavnostně tam, kde autor přál si míti prosaické dveře a kliku, ze symbolické nehmotné draperie vcházela na scénu naturalistická babka s košíkem v ruce s proslovem, v kterém nebylo pranic nezemského ani symbolického. Módní styly slavily orgie, eklekticism, neschopný v klidu a tichu tvořiti ze sebe sama, uchycoval se na všech stranách. Hlavní bylo, chrliti co možno rychle za sebou novinky, čím výstřednější, tím lépe.

Toto chaotické období chýlí se zvolna ke konci, a divadlo vrací se po tolikerém bloudění jako Odysseus do své domoviny, ke klidnější a systematičtější práci. Začíná se tušiti, že architekt není objevitelem nové scény, že jeho výprava, zvlášť pokud se přírodního pro-

středí týká, jest příliš nehybná a těžce konstruovaná, a že jeviště mnohem spíše než podle zásad architektonických dá se řešiti umělecky pohyblivější obrazností malířovou.

Davy, jež byly uváděny na scénu a svojí mimikou i hlasovou jednotvárností tvořily vlastně jednotku, nehledě k tomu, že často byly přitaženy za vlasy (Shakespearův „Koriolán" přivedl přímo školským příkladem divadelní dav ad absurdum), mizejí.

Co se stylu týká, začíná se chápati rovněž, že duch hry, postava hercova i úprava jeviště musejí vycházeti z téhož pramene a řešiti se jednotným stylem, jemuž směrnici dává autor dramatu, nikoli výtvarný umělec.

Mohlo by se snad mysliti, že příčina tohoto obratu jest vnější, že byla vyvolána hmotnými obtížemi. Skutečně stály všechny tyto experimenty nekřesťanský peníz a otázka hmotná hraje značnou roli za dnešních hospodářských poměrů (kdy vypůjčujeme si v Anglii za těžkých podmínek, a jsme nuceni omezovati výdaje i na školství), ale hlavní důvod jest hlubší a pro naše divadelníky trapnější: ukázalo se totiž, že jsme honili Evropu na místech, kde již nebyla, že jsme začínali dělati pokusy tam, kde jinde se od nich již jako od nepodařených upouštělo, že jsme nevyčkali, až co se z experimentů západoevropských osvědčí, ale že jsme myslili, že musíme to dělati všecko s sebou — a dělati to opožděně a nadto s úpadkovou značkou rozvráceného Německa, ze starého zvyku našeho uměleckého prostředníka.

Únorová mezinárodní divadelní výstava v Amsterodamu potvrzuje tento nepříjemný omyl. Nebyla tak všenárodní jak měla býti, protože mnohé státy z důvodů hlavně hospodářských výstavy neobeslaly, ale i to, co tu bylo, a to, co promluvili ve svých přednáškách přední zástupcové divadelního umění, Jacques Copean, Edward Gordon Craig a Adolf Appia, stačí k poučení. Výstavu obeslalo několik málo architektů, jejichž návrhy nezdály se vždy odpovídati znalosti potřeb jevištních, a tak Craig a Appia, kteří kdysi byli první pro odstranění malíře se scény, předsedali výstávě, jejíž význam spočíval v dekorativním díle malířském, k němuž divadlo bylo nuceno se vrátiti.

Co poslalo na výstavu Německo, jest ve znamení sociálního a duchovního rozvratu a jeví sklon k anarchii. Američané napodobují jako obyčejně Evropu; Rusko bylo zastoupeno slabě, věcmi dramaticky nevýznačnými. Co bylo na výstavě nejcennějšího, bylo zase jen to, co vykonali zakladatelé hnutí pro nové divadlo, A. Appia a Gordon Craig, a co má cenu ani ne tak absolutní novostí myšlenek jako oživením nejstarších a nejúctyhodnějších tradic. Francie

poslala málo, ač mohla, jak praví Copean, sestaviti celý francouzský sál, který i kdyby se nevyznačoval hlubokou původností, byl by čestně representoval Francii a ukázal, že není zaostalá.

Co se týče módních theorií, odsoudil Craig snahy o vytvoření divadla z ducha společenského a vyslovil mínění, že spása divadla jest v silném uměleckém jednotlivci, velikém herci, který by silou své osobnosti pozdvihl celé své okolí, a jemuž by se ostatní pomocníci podrobili. Ježto také v současné historii ruské se zatím ukázalo, že dav zmizel v propadlišti a na povrchu zůstal nadaný jednotlivec silné vůle, nebude tato stará a dobrá theorie tak zcela nemoderní a bude se jeviti přijatelnou i těm, kteří jinak než podle módního „dernier cri“ žíti nedovedou.

Tím klesá také přehnaný význam, který dávalo módní divadlo režii — leč by šlo o vynikající talent tvůrčí. Dnešní režie snažila se snížiti herce na bezduchý takřka svůj nástroj, žádalo se dokonce, aby výtky kritiky, týkající se rolí, obracely se ne k hercům, ale k režii. To znamená stlačiti sebevědomí hercovo na nulu, a nejen jeho sebevědomí, ale také jeho smysl pro uměleckou zodpovědnost. Jest pravda, že dobrý režisér může uvolniti a urychliti vývoj hercova talentu, jako jej může násilným zasahováním potlačovati, ale proto nesmíme snižovati význam herců, nechceme-li, aby se opakoval výrok, jaký při „Zdravém nemocném“ vyřkl režisér Národního divadla: že totiž jest nutno zdůrazniti výpravu, protože nemáme herců. My musíme herce míti a my je máme na obou hlavních divadlech, a hned Argana mohli hráti herci dva, Roland nebo Viesner, ale ovšem nesměl by se jim režisér tak příliš plésti do řemesla, a vnucovati jim svoji individualitu. Sic by si herci také mohli nakonec říci, že by bylo tedy lépe, kdyby režiséři hráli sami.

Účast kritiky na neblahém stavu divadelním posledních let nebyla malá.

Nečelilo se dosti tomuto módnímu zlu, naopak leckterý kritik pokládá divadlo za cirkus nebo koňské závody. Kritika sviští jako práskající bič: Něco nového! Rychle! Rychleji! Novinky, pánové, novinky! Něco apartního!

Míníte, že je to chaos? Že k umělecké činnosti jest třeba chvíle klidu?

Eh! Šosáctví! Chaos, možná, ale jen více chaosu, sem s chaosem, aby se mohla zroditi hvězda! Novinky, pánové, novinky! Rychle! Hip! hip! hurá!

Ahasverská bezcílnost stala se nakažlivou. Režiséři lítali úslužně jako sklepníci, přinášejíce svá ragoût a z umělecké soutěže stala se přirozeně kramářská konkurence za každou cenu.

Konec konců nebylo by nemístno připomenouti si také u nás slova Copeauna, napsaná v referátu o výstavě Amsterodamské, a zamysliti se nad nimi:

„Bylo by na čase přiznati se k tomu, co v dosavadních směrech divadelních bylo omylem nebo osobní manií, co konalo se pod pomíjivými hesly módními, z ješitnosti, záliby v bizarním nebo z důvodů konkurenčních. Pak teprve bylo by lze stanoviti základní směr a cíl divadelního úsilí, a sestaviti ve velkých obrysech nauku „nového“ divadla, o kterém všichni mluví a které si nijak nepředstavují.“

JOSEF HOLÝ:

ZELENÉ KÁDRY.

Vysoko, široko
lesná hora.
Hlavičko sehnutá,
uleť tam do světa,
volnost volá.

Za hejnem vzteklý náš
jestřáb pluje.
Zahoukla zlehýnka,
už ho má Rézinka
odstřeluje.

Už mi pan auditor
nese psaní:
že tátu čekají,
že ho rádi mají
do skonání.

Žižkove, Žižkove
v dálné strany.
Kudy jsme chodili,
řetízky zvonily
dlouhé hrany.

V Lublani na střelně
kosti chrastí.
Roste z nich na pláni
krvavé zoufání
„zrádců vlasti“.

BALADA LIDSKÁ.

Nahoře na nebi na siném poli
lesknou se radosti, plakají boly,
rodí se světýlek zrna mnohá,
krvavé slzy pána Boha.

S tvořivou silou na kraji ráje
boží si děťátko náhodně hraje
ohromným prostorem ve hvězdném jasu,
v úžasné kráse a věčnosti času.

Pod klenbou modravou do věků němý
zapomenutý tam hluboko v zemi
v hrobě jak v postýlce hoch si leží,
úsměvy jeho kdes vesmírem běží.

Potkaly dětátko. Srdce zas žije,
na rakev, na hlínu pěstičkou bije,
žaluje, o radost darmo se hlásí:
„Pusťte mě taky ven, tam do té krásy!“

*

BERUŠKA.

Na frontě se peklo žení,
nebe burácí,
doma můra hlavu moří,
krok se potácí.

Josefovské hradby pyšně
hledí po kraji,
dole v děrách vězňům kalně
oči blikají.

Zabili jí muže páni,
srdce z kamení,
zoufanlivá řekla slova
proti vraždění.

Půl roku ji vyslýchají,
nevydrží už,
doma stařenka schne hořem
ostrým jako nůž.

Ohledla se na kavalec,
očka spinkají,
snad se slitují ti páni,
mléka přidají.

Vezme dítě, oddechne si,
tiše zapěje,
blažená je, zapomíná,
ty má naděje!

Paprsk slunce ozařuje
černou věznici,
děcko mříží ručky vztáhlo
po slunečnici.

Bodák třpytí se, krok stejně
tepe v kameny,
vzadu plísní zelenavou
kape se stěny.

EVA JURČINOVÁ:

PANÍ DE LAFAYETTE.

I.

Počátek psychické a rozumové osobnosti ženiny v době, kdy muž vychovával jejího ducha a určoval logický pořad jejích myšlenek, — první psychologický román světové literatury psaný ženou, jež v něm mluví již o svém niterném životě, vábí nás více než kdy jindy nyní, kdy jsme se přiblížily svému cíli volného rozvoje. A vábí nás ještě silněji složité rysy podobizny autorčiny v plném světle: dcery svého věku, klasické doby velkých osobností i velkého umění, dámy kulturního prostředí Ludvíka XIV., mající své zájmy ve skvělém dvorském víru — svůj jas i stín — a konečně milenky nesmrtelného psychologa, který „utvořil“ její intelekt, vtiskl se nesmazatelně v její osobnost a dal směr jejímu lidskému charakteru; podobizna ženy, jež však ve svém díle nehovořila o otázce, které dosud nerozřešilo ani naše století lidské volnosti a lidských práv, o oduševnělém vztahu muže a ženy . . .

V druhé polovině devatenáctého století se zdálo, že paní de Lafayette není záhadnou literární historii, která měla po ruce tolik podrobných pramenů, usnadňujících vysvětlení jejího díla i života. Vrstevníci mluvili ustavičně o ní. Spolupracovníci, naivní Segrais

a učený Huet nezapomněli na ni ve svých vzpomínkách, tak jako slavné pisatelky listů paní de Maintenon a de Sévigné ve svých dopisech. Poslední uvádí nás i do jejího intimního okolí, seznamuje s denními zvyklostmi, způsobem práce a přemýšlení své nejlepší přítelkyně, se kterou se znala po čtyřicet let. A paní de Lafayette zanechala sama své dílo, romány, psaní a memoiry, charakterisující její osobnost.

Její tvář byla tedy, jak se zdálo, ve francouzské literatuře již definitivně dokreslena: bledá, vážná, zasněná hlava éterné a melancholické přítelkyně pana de La Rochefoucaulda, vážně nemocné, uzavřené v pokoji, kterou unavovalo pouhé tělesné bytí i každý hmotnější dotek země; duchaplné a jasnovidné společnice Jindřišky Anglické, nezúčastněné však dvorských pletich a dobrodružství, žijící v jiné duchové sféře, později opravdové kajícnice, ztracené v meditacích, přijímající útěchu umírajících z úst posledního velkého port-royalského zpovědníka.

Ale paní de Lafayette zanechala kromě jemně a hluboce procítěných románů své vzpomínky, prozrazující ještě jiné rysy, jichž nezdůraznila literární historie: jasný positivní smysl pro střízlivou skutečnost, který viděl Sainte-Beuve, „divine raison“, podivovaný paní de Sévigné i Segraisem. Rysy, rozptylující záhadně poetické ovzduší, halící postavu autorky „Princezny de Clèves“, rysy, vyznačené i osvětlené až koncem předešlého století obsáhlou korespondencí, nalezenou v turinském archivu, korespondencí spisovatelky, jež „nerada psala listů“, kteráž dokazuje opětně mocnou intelektuelní i ethickou závislost ženy v minulosti na muži, jemuž dala své city: paní de Lafayette, která snášela poslední melancholická léta pana de La Rochefoucaulda, a která „pozměnila jeho srdce“*) byla také vnímavou žákyní jeho „moralistních“ a psychologických theorií.

II.

Marie Magdalena Pioche de la Vergue se narodila v Paříži r. 1634. Její otec, polní maršálek, stal se pak velitelem města Havru. Byl kulturním a vzdělaným mužem a staral se pečlivě o vychování dceřino. Zemřel však brzy a matka, koketní a ješitná paní, neměla příliš mnoho zájmu o vzdělání mladé dívky; provdala se také za nedlouho po druhé za chevaliera de Sévigné, zúčastněného v intrikách Frondy, a přestěhovala se s ním do hlavního města.

*) Segrais: „Mémoirs“ a paní de Sévigné „Lettres“.

Slečna de la Vergue, milá a půvabná, jak ji líčí kardinál Retz, jemuž nevlastní otec dívčin pomáhal k útěku ze zámku v Nantes, mohla teprve v Paříži pravidelně a soustavně se vzdělávati. Ménage, pedant gramatik, píšící verše ve čtyřech jazycích, navštěvující pilně salony precieus a směšně proslavený Molièrem v „Učených ženách", učil ji jako paní de Sévigné latině a mluvnickým pravidlům nové literatury, psal jí madrigaly a dvořil se jí po způsobu galantních hrdinů módních románů o mnoha svazcích.

Marie de la Vergue navštěvovala záhy hôtel Rambouillet, kde ji nazývali Felicianou, a mezi ostatními duchaplnými dámami svého věku překvapovala zdravým smyslem i zlomyslnou kritikou, které měla pro příliš barokní vkus paní a pánův nejkulturnějšího prostředí, a jež ji chránily před krajnostmi jejího učitele: nebude nikdy Armandou anebo Bélisou z veledíla Molièrova. Ve styku a rozhovorech zůstala vždy prostou, lišíc se od ostatních vrstevnic, jež převyšovala svým nadáním, svým vtipem a rozsáhlými znalostmi jazykovými a literárními.

Ve dvaadvaceti letech se provdala za hraběte de Lafayette. Byl jí vzorným manželem, třeba neměl skvělého a vynikajícího ducha, a jeho význam se ztrácel vedle významu jejího.*) Odjela s ním po svatbě na jeho statky do Auvergne, odtud si dopisovala s pařížskými známými a bývalým učitelem Ménagem. Nenudila se na venkově, starajíc se o svůj dům i praktické záležitosti, a pozbývajíc pozvolna i trochu romantické koketerie učené précieusy, kterou si přinesla do manželství.

Sňatkem stala se paní de Lafayette švagrovou matky Anděly de Lafayette, kdysi plaché, neuskutečněné lásky Ludvíka XIII. (připomínající lásku paní de Clèves k panu de Nemours), jež byla potom představenou kláštera Chaillotského, kde dlela ve vyhnanství anglická královna se svou dcerou, pozdější Madame, ženou Filipa Orleanského, bratra králova. Princezna po svém se provdání nezapomněla staré přítelkyně a zabezpečila jí vlivné místo na dvoře v Saint-Cloud jmenujíc ji svou čestnou dámou.

Paní de Lafayette, starši Jindřišky Anglické o deset let, náležela však přece svým věkem mladému dvoru, třeba literárním vychováním a stykem byla blíže dvoru starému, dvoru královny matky, Anny Rakouské.

Na mladém dvoře prožíval první dobu kvasu a síly mladý král Slunce, Ludvík XIV. v záplavě plesů a slavností, kterými bavil sebe a své milenky. Na galantním a intrikářském dvoře, kde všichni,

*) La Bruyère: Des Femmes.

muži i ženy, neměli jiných cílů než získati moci, vlivu a lesku svému jménu, v ovzduší sytém erotikou, která byla téměř vždy prostředkem. sloužícím jiným zájmům.

Paní de Lafayette byl bližší svým duchem dvůr královny matky. Anna Rakouská, dosud krásná půvabem zralých let, nešťastná a zanedbávaná v mládí, obklopila se za slunných dní svého podzimu paními, vábícími jinými kouzly než mladistvou gracií tělesné krásy. Paními, jež lačně naslouchaly veršům Corneillovým, paními, z nichž mnohé byly hrdinkami Frondy, nově přijatými na milost, odcházejícími potom pozvolna v klášterní ústraní, kam si odnášely své poslední romantické gesto — velké gesto básníka „Cida" a „Polyeucta", básníka svého mládí — do zbožných meditací, nad knihu sladké mystiky Františka Saleského.

Na mladém poživačném dvoře půvabné Madame, na kterou ani král nehleděl v určité době lhostejným zrakem, měla paní de Lafayette svou úlohu: byla pozorovatelkou, vzdálenou nitrem i zájmy. Neboť i její sympatie a přátelství náležely stykům ze dvora druhého — četlať také v mládí galantní romány, byla pilnou navštěvovatelkou domu Kateřiny de Vivonne,*) jež se svou společností tvořila dobový vkus,**) a nezapomněla tak zcela Ménage, svého učitele, i když měla „zdravý smysl" nové, blížící se epochy francouzského písemnictví. Pozorovala bděle život, který vířil kolem ní — „Zayde" i „Princezna de Clèves" měly zde své prostředí — a Jindřiška Anglická vážila si tak její prozíravosti, jejího taktu a úsudku, že umírajíc, svěřila jí tragedii svého nešťastného osudu, s prosbou, aby ji napsala ona, „jež umí psáti".

Paní de Lafayette nebyla spisovatelkou z povolání — její literární vychování a ctižádost byly jí pouze částí životní úlohy jako jiných velkých dám její společenské vrstvy, úlohy, jejíž těžiště bylo jinde: v oslnivém víru králova okolí a v — lásce. Své romány psala autorka „Princezny de Clèves" pro sebe, — anebo lépe pro své nejbližší — vždyť žena, jak dobře řekl Flaubert, nerozuměla v minulosti chladné abstraktní kráse uměleckého díla — psala je pro svou rozkoš i pro svou chiméru — psala o svých bolestech i o štěstí, jehož nebylo, uskutečňujíc tak v knihách, čeho nebylo v životě.

Svou první novelu „Princeznu de Montpensier" vydala anonymně r. 1662. Malou knížečku, jež prošla nepovšimnuta ne pouze literárním světem, ale i nejlepšími lidmi své doby. Sláva Racinova a Beauleauova ještě nezačala; paní de Sévigné četla skrytě romány Calprénèdovy, učený Huel psal pojednání o knize pana D'Urfého, a Segrais

---

*) Markýzky de Rambouillet.

**) Hôtel de Rambouillet nazýván odnoží mladé francouz. Akademie.

se podivoval spisům slečny de Scudéry. Novela paní de Lafayette náležela již příští době; znamenala nové plus ve francouzské krásné próse svým osobitým stylem, stručným a střízlivým výrazem, svou přísnou ethickou tendencí. Obsahem byla historie ženského srdce — první žena, píšící romány, mluvila v nich, přirozeně, o čem jí konvence a vychování nedovolovalo mluviti v životě — ale historie zcela jiná, než se nacházely ve vrstevnickém písemnictví: nahá chladná pravda zaměňuje sladkou sentimentální „vášeň" módních hrdinův, šedé, všední, téměř moderní drama zbloudilého nitra a trpícího srdce romantickou příhodu galantního dobrodružství. Vdaná žena miluje jiného muže a ztrácí ne pouze náklonnost manželovu, ale i přítelovu s vlastním klidem a úctou k sobě . . .

Roku 1670 vydala paní de Lafayette novou knihu o dvou dílech: „Zayde", pod pseudonymem Segraisovým s předmluvou Huelovou.

Kniha měla úspěch. Odpovídala lépe současnému vkusu i náhledům. Zabývala se romány tří vynikajících dvořanův, kteří znaveni marným shonem dvorského života, zklamáni a rozčarováni, uprchli do samoty a pustin — do pustin kvetoucích ostrovů a slunných pobřeží — kde se setkali se zbloudilými princeznami, hrdinkami poetických lásek. Autorka nevzdala se zde všech módních podrobností, všech časových efektů, uchvacující všechny „beaux esprits", náhodně nalezených podobizen, šperků, daných na památku, galantních dopisů a dvorských zápletek. Ale román se přece již liší od jiných románových současných skladeb několika jemnými psychologickými postřehy hlubokého ethického významu, svědčícími o změně v osobnosti spisovatelčině, o nové události jejího nitra a osudu. Její silná hlava, stavící klidně, dle plánu svou první povídku, ustoupila v „Zaydě" mocnostem citovým. Paní de Lafayette, zdůrazňující v literární prvotině klid ženy, konající svou povinost, sestoupila mnohem hlouběji a stanula před bludištěm se zastíněnými propastmi: rozum mnohého nevidí a nepozná, a lidské srdce procítí a vytuší více ve chvíli intensivního života, než rozum pochopí po zkušenostech řady let. Alphonse, hlavní z hrdinův knihy, miloval a byl milován krásnou oduševnělou ženou. Ale v jeho duši povstaly pojednou pochybnosti o naprosté věrnosti milenčině — o nepodmíněné jistotě lidských citů — a počaly přerůstati jeho náklonnost. Srdce se svými věčně neukojitelnými touhami, těkající od předmětu k předmětu a upínající se, nenasycené, do dálky za novou chimérou, pomíjejícnost všech blah, hasnoucích a rozplývajících se vlastní plností, ožily v jeho hrudi a odvedly jej konečně do samoty, kde chce se oddati svým meditacím. Alceste, hrdina Molièrův, opustil také ženu a svět — ale mělkou a snadno vypočítatelnou Celiménu. Záhada psychy Alphonsovy jest

hlubší: blíží se více problému Pascalovu a hořký úsměv, stahující jeho rty, náležel již — panu de La Rochefoucauldovi...

Paní de Lafayette byla mládím dcerou svého věku. Sen jejího srdce musil tedy nalézti uskutečnění v jeho rámci. Její bytost, zjihlá novým silným citem, zabočila „Zaydou“ jiným směrem, jímž počal se bráti její niterný vývoj a rozvíjeti dosud ukryté mocnosti: milovala muže velkého intelektuálního významu, jenž nemohl zůstati bez vlivu na její život a osobnost.

Svět, který ji obklopoval, nevěděl dlouho o vznikajícím přátelství s panem de La Rochefoucaldem, jež, jak se zdá, počalo již po jejich seznámení, se v roce sňatku paní de Lafayette, a lety rostlo a mohutnělo. — Jsou city, které vznikají za prvního pohledu a jsou vztahy, do nichž dáváme poznenáhlu srdce, říká autorka „Princezny de Clèves“, jejíž vztah k mysliteli „Maximes“ nebyl jistě z posledních.

Měla vynikající úlohu na dvoře Jindřiščině; byla přítomna všem společenským i literárním slavnostem kulturních kruhů, a bylo tedy nemožno, by nepoznala pana de La Rochefoucaulda dříve než ve svých třiceti letech, kdy veřejnost počala vyslovovati zároveň jejich jména. Již paní du Plessis-Guénégaud, dědička hôtelu Rambouilletu, zvala paní de Lafayette i pana de La Rochefoucaulda k sobě, když Racine četl u ní prvně tragedii „Alexandre“, a historie společenských styků tohoto období jmenuje často oba mezi návštěvníky literárních salonů.

Pan de La Rochefoucauld, u obou dvorů pomíjený hrdina Frondy, jenž v mládí sloužil nešťastné královně a později její protivnici, romantické amazonce s proradnýma zelenýma očima, luzné paní de Longueville — pan de La Rochefoucauld, zhořklý odvážným poznáním a hledící na život i lidské činy svým poraněným pohledem, třeba o dvacet let starší, musil působiti hluboce již za prvého setkání na ženu sklonů a ducha paní de Lafayette...

III.

Nejcharakterističtějším znakem jejího aristokratismu bylo, neupozorňovati na sebe, neodlišovati se nápadně ve svém prostředí, a její krásné jemné rysy, jak jsou známy z různých rytin, působí dojmem vzdělanosti. Jsou zamlženy několika staletími, dělícími nás od její doby — a život jejího srdce zdá se nám souladně vyrovnán...

Manželství, ze kterého měla dva syny, bylo bez lásky. Provdala se jako téměř všechny dámy její společenské vrstvy: konvenčním sňatkem. Pan de Lafayette byl dobrý čestný muž — prostředních

duševních schopností, a nemohl uchvátiti její duše a vésti jejího intelektu až k vyvrcholení jejího niterného vývoje. Konečně ovdověla mláda a její citový život nebyl tedy tísněn povinnostmi.

Pan de La Rochefoucald se zmocňoval postupně její bytosti. Vylíčila tak jemně své zkušenosti, když líčila rostoucí lásku paní de Clèves k panu de Nemours, když v nejlyričtější části své knihy psala o meditacích osamělé milující ženy v tichých nočních hodinách — o meditacích lásky — která se nesměla projeviti — nad podobiznou milencovou. Nemá její styl, šedý, stručný a střízlivý — styl druhé velké literární generace doby Ludvíka XIV. — nemá právě v těchto místech opravdového přízvuku srdce?... Je neklamné, že žitím i lidmi rozčarovaný a poraněný myslitel „Maximes" dal jí prožíti celou lásku. Se všemi úzkostmi i pomíjejívými zákmity plachého štěstí, s bouřemi i sladkou září letních podvečerů, když duha se sklene nad údolím a nový den slibuje lepší pohodu...

Po přečtení jeho knihy se lekla nejprve muže, který tak mocně zaujal její sen, a člověk s pozadím chladného sobectví svých činů a malé vypočítavé ješitnosti, motivující jeho city, zkrušil její věřící duši a srazil k zemi její perutě. „K vymyšlení toho všeho je třeba míti velmi zkažené srdce i ducha," napsala paní de Lablé, filosofické přítelkyni pana de La Rochefoucaulda. A přece opětně se ponořovala do četby jeho myšlenek, zkoumala je, protestovala proti jeho soudům a vyvracela je sama sobě — i jemu. Poznámky na okraji jednoho z prvních výtisků, zachovaných pietně jejím synem, abbém de Lafayette, vypravují zřetelně o tomto zápasu. Vysvětlila si v samotě osobnost autorovu — prchala od ní, by opětně k ní se vracela — omlouvala jeho zkušenosti, by naučila se tak hleděti bez závrati do propastí, které mu mrazily nitro svým dechem — a živila pak dále svou chiméru, které se nemohla vzdáti.

Pan de La Rochefoucauld setkal se s ní až koncem svého života, když již domyslil „Maximy", a opřel je svým poznáním. Přetvořila-li skutečně jeho srdce, jak řekla? Přiznal se, že nemiloval v minulosti: několik žen upoutalo jeho smysly a zajímalo psychologickou zvědavost; paní de Longueville, jež se zdála býti velkou vášní jeho osudu, vábila příliš ctižádost dvořanovu — a zklamala jej krutě svou nestálostí. Poznal mnohé ženy svého věku, o nichž jeho positivní duch neměl zbytečných ilusí — a jemné, vyváté kouzlo oduševnělé aristokratičnosti srdce paní de Lafayette vyvracelo mu náhledy, získané za mladších let.

Po léta vytvářel se jejich vztah a sbližovala se jejich nitra i životy. Oba churavěli vleklými nemocemi, jež nutily je odejíti do samoty. Paní de Lafayette bývala často unavena již pouhými myšlenkami,

otázkami přátel a odpovídáním na ně, tížila ji skutečnost se svými hmotnými potřebami robustních zdravých lidí. Nemohla se odvážiti ani vyjeti kočárem, a tak byla přístupna pouze nejbližším přátelům, kdež ji, nemocnou, navštěvovali v pokoji nebo v zahradě, plné květů a vůně, kde žila jako by se nedotýkala země, ve světě své obraznosti a mystických záhad.*) V imaginárním království lidského nitra žila se svým přítelem, s nímž se neznala za slunných dob jeho a svého mládí. Umění bylo přece bližší života, jehož reality nebylo možno znásilniti vůlí v sen. V imaginárním království lidského nitra uskutečnila chiméru mladé lásky, přetížené oduševnělostí pozdějších let — plné podzimní růže s opojnou nádherou jarních vůní, jak o ní snily všechny hodnotné ženy — uskutečnila ji v „Princezně de Clèves", prvním psychologickém románě francouzského písemnictví.

Prostředí a látku své anonymně vydané knihy vzala autorka z dvorního ovzduší, jak je znala za skvělých dob po svém sňatku, ale přesunula je o řadu let dříve, do vlády Jindřicha II. a jeho duchaplné milenky, Diany z Poitiers. Paní de Clèves se vdala za svého manžela, který ji velmi miluje, bez lásky. Bylo tak téměř vždy v jejím věku, autorka se neuchýlila od všeobecnosti — a mladá žena byla pojednou překvapena vášní uprostřed radovánek králova okolí, kde její muž měl jméno a vliv, a kde její krása oslňovala mnohé kavalíry. Paní de Clèves se bránila. Ztratila však právě matku, která jí mohla poskytnouti radu a pomoc v rozhodném okamžiku slabosti, a mladá kněžna, opuštěna a téměř podléhající své náklonnosti hledala opory — u svého manžela. Žádala jej, aby jí byl vůdcem v těžké chvíli, aby jí chránil před sebou samou — a vyznala se mu upřímně — z lásky k jinému. Je první žena své doby, která se chtěla sblížiti s mužem v duchovním soužití — a je novou hrdinkou příští éry, jak ji vytvořil i Racine ve své Fédře. Starší hrdinky minulé generace, Pavlína a Chimène, šly hrdě a klidně přes svůj cit, bez váhání, pevně a neotřeseně, za svou povinností; Fédra a paní de Clèves nemohou odhoditi svého srdce, nemají již jejich svrchovaného gesta, a jsou lidštější svým utrpením. Paní de Lafayette řekla zde slova, nezapomenutelná všem lidsky zodpovědným ženám, jež měly přijíti po ní, vyslovila otázku, žijící neustále v našem nitru: sblížení se v lidském utrpení s mužem...

Pan de Clèves měl na počátku manželství opravdovou úctu ke své nedostupné ženě, jež, jak se mu zdálo, byla nedostupnou i lidské slabosti. Ale její uvědomělé lidské zodpovědnosti nechápal. Pan de Clèves ztratil v ni důvěru po jejím doznání. Nechal jí nedůstojně

*) Paní de Sèvigné: Lettres.

hlídati svými lidmi, a bičován neustálými podezřeními, ochuravěl i vážnou nemocí, které podlehl.

Mladá kněžna, ovdovělá, milována panem de Nemours, mohla by volně rozhodovati o svém osudu.

Autorka nežila však marně po léta blízce s myslitelem „Maximes". S myslitelem, znajícím zmatky a bídu člověkovu, bludné cesty jeho srdce i tmavé proradné scény, „které maskuje země svými stíny",*) a paní de Clèves zastavila se na cestě, kterou ji vedla její náklonnost. „Nemilovati vůbec je nejjistějším prostředkem, bychom byli milováni".**) Nemilovala pana de Clèves a byla jím velmi milována. Ale k panu de Nemours měla mocný cit: kdo ví, není-li právě zde příčina, by mu přestala býti drahá? Nemohla se odvážiti tohoto nejistého dobrodružství, do něhož dávala všechno...

Paní de Clèves se vzdala lásky pana de Nemours a odešla v ústraní. V tichu a samotě uviděla pak jasně svůj dřívější život v dálce, zbavený klamné duhové mlhy, a její duše, odhmotněná a zesílená utrpením, rozkvetla teprve nyní v plném mystickém květu...

Literární veřejnost byla však udivena. Nechápala. Žena žádala pro ně upřímně a otevřeně duchového spolužití s mužem a zpovídala se — manželi — ze svého nejskrytějšího cítění. Nemožné, absurdní!

Paní de Lafayette odpověděla anonymně tenkou novelou „Comtesse de Tende", kde vylíčila nevěru ženinu do posledních důsledků — která však zůstává pouhou tendenční povídkou bez umělecké ceny knihy předešlé. Neboť její nejniternější osobnost vyšeptala již jemně a diskretně sen svého života, vyžila všechno, čeho nevydala ve svém mládí bez slunce, procítila plně štěstí — i štěstí utrpení — jehož se jí nedostalo ve skutečnosti. „Princeznou de Clèves" se vyrovnala se svým srdcem, že nezbylo již, čeho by ještě chtěla říci...

Mémoiry francouzského dvora a vzpomínky na mrtvou Madame, napsané později a vydané až r. 1720 a 1731, psala již s klidem vzdáleného pozorovatele a zanechala tak příštím generacím zajímavý dějinný a kulturní doklad.

IV.

Psaní románů nebylo nejdůležitější životní věcí paní de Lafayette. Psala jako její mužští vrstevníci, vynikající prosateuři XVII. století, jimž „grande affaire" tohoto světa byl hlavně život jejich ducha; jejich díla vytryskla z jeho denní potřeby — časné útvary věčného

*) Svatý Augustin, překládaný a mnoho čtený velkými lidmi XVII. věku, hlavně těmi, kteří byli blízci Port-Royalu.

**) De La Rochefoucauld: „Maximes".

snažení. Autorka „Princezny de Clèves“ byla, žena, jejíž myšlenka rostla z potřeb jejího srdce, jejíž životním zájmem a náplní byly především citové vztahy, které nalezla v rušné pustotě skvělého dvora: milovala pana de La Rochefoucaulda; byla poutána hlubokým přátelstvím, plným porozumění, ke své duchaplné vrstevnici paní de Sévigné, jejíž osobnost skládala se z nejostřejších protikladů: naivního rozkošnického pohanství sestřenice autora „Les histoires scandeleuses de Gaule“*) a zbožného křesťanského mysticismu vnučky přítelkyně Františka Saleského, blahoslavené matky de Chantel. Ve svém mládí přilnula však také na dvoře Anny Rakouské k půvabné slečně de Nemours (jejíž jméno nese také hrdina románu „Princezna de Clèves“), provdané za Karla Emanuela II., vévodu savojského, pozdější regentce Piemontu za synovy nedospělosti. Nestranná pozorovatelka na dvoře Jindřiščině sloužila potom slepě špatné a záletné vladařce i kruté matce po dlouhou řadu let, zaslepena dávným mladistvým přátelstvím... a sloužíc jí, sloužila i svému králi: žena a umělec nepřestali nikdy se podivovati rytířskému ochránci lásky a umění.

Spisovatelka citových románů hasnoucího podzimního kouzla, přejemnělé aristokratické duše, oddaná samotě, snění a několika výjimečným lidem, osvědčila se zde dobrou žákyní svého mistra, pana de la Rochefoucaulda. Jeho „Maximy“ zatížily jí nitro svou hořkou pravdou — svým čiře ženským smyslem pro skutečnost využila jejich nebezpečné psychologické zkušenosti pro zájmy své přítelkyně. Konečně což neříká sama, že „stvořil jejího ducha“ tato žena XVII. století, žena z mužova žebra?...

Vévodkyně savojská, princezna královské krve orleánské větve, zůstala i ve vlasti manželově Francouzkou, poddanou Ludvíkovou, dobrodružnou dámou jeho dvora. Paní de Lafayette stala se pozvolna prostřednicí mezi přítelkyní dávného mládí, jež ji často roztrpčovala volbou nicotných milenců, a mezi králem, k němuž nepřestala hleděti s úctou, králem, hrajícím dokonale svou královskou roli. Autorka „Princezny de Clèves“ se stala hbitým diplomatem, upotřebujíc svých positivních schopností a poznatků, kterým ji naučil myslitel „Maximes“. „Zařídila mnoho věcí v tichu a samotě své komnaty“**) a nepřestala působiti svým vlivem, získaným ještě za života Madame, by „zabarvila“***) příznivě v očích francouzského dvora činy savojské vévodkyně“.

---

*) De Bussy-Raboutin.
**) Mme de Sévigné: Lettres.
***) List paní de Lafayette tajemníku vévodkyně.

Její činnost se ještě zmnohonásobila, když syn vévodkyně se stal vladařem a Marie de Nemours mohla zasahovati do státních záležitostí jen nepřímo, intrikami.

Mladý vévoda neprominul matce svého dětství bez něžnosti svých jinošských let, kdy se rděl za její ponižující dobrodružství, a zatínal pěstě v touze po odvetě za poníženou vlast, ujařmenou pouty Krále Slunce, jehož matka byla vasalem. Jeho politika byla protifrancouzská. Paní de Lafayette hájila nyní zájmy své přítelkyně a svého krále do posledního dechu, a Ludvík XIV. byl vždy dříve a lépe získán pro plány matčiny než pro úmysly synovy, jimž nedůvěřoval. Přítelkyně pana de La Rochefoucaulda, unavena již pouhou skutečností, pouhým vědomím, že žije, žena, umírající na svém loži — uměla předejíti včasně nejskrytějšího a nejobratnějšího diplomata protivníkova...

Vyžila celý život dvořanský a ženský, než její srdce padlo do vlastního prachu, než „uviděla věci tohoto světa jiným okem, než je vidíme za plného zdraví“,*) a než požádala o útěchu pana du Gueta, posledního velkého port-royalského zpovědníka, by vedl její duši vstříc tajemnému Neznámu.

V.

R. 1680 zemřel pan de La Rochefoucauld.

Odešel mužně. Uměl hleděti přímo do slunce-smrti, osvětlujícího nejjasněji labyrint lidského strádání, a paní de Lafayette, nemocna, zkrušena krutou ztrátou přítelovou, také na sklonku života, osaměla úplně ve své komnatě, ze které již nemohla vycházeti. Hořká, nevývratná pravda „Maximes“ — nicotnost lidského snažení a palčivá žízeň neukojitelného lidského srdce, i tvrdý marný lidský egoism s mrtvým pozadím mlčícího vesmíru, vystoupily nezastřeně před její duchovou tvář.

Kdo ji měl vésti? Láska, rozplývající se zvolna v matnou vzpomínku? Náboženství, vykoupené bolestmi a pochybami? Kde měla hledati jeho neochvějnou jistotu?

Její velcí mužští vrstevníci znali tyto otázky. V době ethického úpadku francouzského katolicismu vedli Jesuité celé zástupy i s hlavou státu měkkou snadnou cestou, a vychovávali pokolení svým probabilismem, bouřícím čestná srdce — a hlubocí myslitelé musili hledati tedy opravdové náplně své duše v čistém přísném křesťanství port-royalských jansenistů.

*) Paní de Lafayette: Princezna de Clèves.

Byli vlastně jansenisty všichni velci tvůrci této doby — ať vědomě jako Pascal a Racine — ať podvědomě jako Molière a pan de La Rochefoucauld. Kam jinam mohl odnésti své rozčarování misanthrop Alceste než do ticha Port-Royalu? A což se autor „Maximes“ nestýká ve svém nazírání na člověka se všemi velkými jansenisty, Saint-Cyranem, Arnauldem, Pascalem — třeba poznal jen šero zahrady Getsemanské, syté úzkostmi, bez světla účinné milosti, vykupující ducha křesťanova, „slávu i majestát svrženého krále?“ *) Nemohli, úplně zapomenouti velkého, nebezpečného galského skeptika, Montaigna — třeba se nedostalo každému křesťanské útěchy. Osiřelá přítelkyně pana de La Rochefoucaulda hledala také opory v jansenismu, jenž nestanul jen na poloviční cestě. Byla žena a neuměla odejíti jako mrtvý přítel — a tušení jejího srdce našeptávala jí naděje věřících.

Pan du Guet,**) básník hasnoucích tónů, šedého v šedém a nejtiššího citového přízvuku — poslední velký zpovědník zanikajícího Port-Royalu, uměl se přiblížiti jejímu nitru a probuditi jeho věčné touhy — když lačnilo, těkalo a zmítalo se marně. Ale žádal, aby se vzdala ještě i poslední pozemské slasti, poutající ji k hroudě a prachu: slasti vzpomínati.

Paní de Lafayette, umírající po léta na svém loži, žijící pouze energií svého ducha, prožívala nejtěžší zápasy; nebylo jí lze vytrhnouti odešlé náklonnosti ze svého života, nebylo lze zapomenouti přítele, jenž jí dal všechno, co činilo její život silným, sladkým, nezapomenutelným — nebylo však lze aké vzdáti se vlastní cesty.

Zemřela r. 1693.

Vyrovnána a usmířena?

Rok před svým koncem napsala paní de Sévigné: věřte, že jste to Vy, již mám nejvíce ráda.

Podlehly tedy city jejího vrcholu a květů, by nalezla v soumraku dohasínání svou osobnost, jak o ní snila nejasně paní de Clèves — v samotě, před tváří smrti?

VI.

Její podobizna náleží galerii vynikajících hlav velké literární generace druhé poloviny vlády Ludvíka XIV. Ideál století se přiblížil zemi a nadlidští hrdinové Corneillovi sestoupili se svých výšek. Racine, jenž ovládl Parnasse, představoval plně svou dobu, ztlumil oslňující

*) Pascal: Myšlenky.
**) V mládí básník citového románu.

postoj a velká slova v tichý výmluvný jazyk srdce, Pascal a La Rochefoucauld zhustili jej v prostý, jasný a hluboký výraz nejzávaznějších otázek člověkových, Boileau očistil jej od barokních nabubřelostí précieusních salonů a pisatelů modních románů.

Paní de Lafayette je čiře ženskou obměnou tohoto literárního typu: velká dáma z dvorských kruhů, nemohoucí osobními i charakterovými vlastnostmi uniknouti prostředí, kde rozkvétá, pod ochranou královou, současné umění v pozadí skvělého a pomíjivého mumraje královské moci a intrik ve velké umělecké dílo; paní de Lafayette řadí se svými uměleckými hodnotami mezi své mužské druhy. Žena, dle historických zkušeností, kde se zúčastňovala s mužem osvětové práce, byla téměř vždy spisovatelkou. Román — a byla v něm na malé výjimky autobiografkou, aspoň svých citů, myšlenek a snů — román byl nejbližší jejím schopnostem: a čím byl Racine dramatu, La Rochefoucald aforistické próse, Boileau a Lafontaine satirickému verši, tím byla paní de Lafayette románu.

Je reformátorkou starého a tvůrkyní nového psychologického románu ve Francii. Ve svém vypravování vidí již také přírodu, a má svůj stil, nový jasný a zhuštěný, zachycující nejprostšími slovy, ryze klasickým uměním teplo lidského nitra, a přibližující se pravdivě lidskému hoři i lidské důstojnosti člověkově.

V dějinách ženského uvědomění — v dávné době dalekých počátků — učinila první krok. Její hrdinka vystoupila jako samostatně myslící bytost vlastní ethické zodpovědnosti, a tak chtěla býti pochopena — tak žije ještě dnes mezi námi.

P. AURIGA FORMAN:

LAŇ.

Nevím —
snad že kolem hlavy měl jsem svatozář,
snad nelidská že byla moje tvář,
krokem lehkým, krokem děvím
laň
přišla ke mně v lese.

Něha zvířete a hrubost srsti,
vůně trav a mokrý výdech prsti...
Jaro je tu. Bílou holubicí jediný obláček na nebi se třese.

Laň
přišla mi říci,
že probouzí se země spící,
Bych podíval se s paseky
v kraj daleký.
Že vše,
co tam nyní syrové a hnědé je,
brzy píseň zrání zapěje.
Tam v polích, v nížině, kde bělají se statky,
žně budou, radost sedláka, smích dětí nově zrozených,
a smírný pohled matky.

Zde v lese
prý rzivé jehličí jen do mechu se snese.
Datel, pečlivý lékař, ohledává stromy,
a jeho proklepy
lesem snadno slyšeti.
Jinak prý ticho tu, pták zapípá, a časem větev se zlomí —
Někdy však ... někdy ránu je slyšeti ...
Náhlou ... Táhlou ...
Něco zaúpí a něco zasténá.
Děsná a děsná je ozvěna.
Mám jí to říci, musí to věděti,
proč lesy pláčou ozvěnou,
když tichem
třesk rány neznámé je slyšeti. —

Tak mluvila ke mně
laň,
a životem dýchala země.
Smuten jsem byl a k očím přiložil dlaň.
Pak vzchopil jsem se, zvedl skráň
a tichému zvířeti chtěl říci,
co je ta rána, — výstřel, lesem znící.

Však zvíře tiché, tichounké nebylo u mne.
Daleko u lesa, připraveno ke skoku, stálo
a bálo se, bálo.
Snad zhasla mi kolem hlavy svatozář,
snad příliš lidskou měl jsem tvář.

FEUILLETON.

ODPOVĚDI.

I.

V 6. čísle „Hosta“ adresuje mi polemiku Josef Knap.

Připomínám k této polemice, že jsem byl velmi dlouho v pochybnostech; připadalo mi, že je tu mýlka v adrese. Neboť Josef Knap připisuje mi výroky, kterých jsem neučinil, a pocity, kterých nemám. Tak na př. tvrdí, že mluvím s trpitelským gestem o vlastních zkouškách a téměř se závistí o úspěších dnešního mládí. Generace s velikým smyslem pro kollektivum ovšem usoudí, mluvím-li o osudech generace, že mluvím o vlastních osudech, ale ví bůh, nemyslil jsem na sebe a plně uznávám, že pokud mého lyrického debut se týče, neměl jsem důvodů k trpitelskému gestu. Ale vzpomínal jsem na jiné, jimž skutečně dála se křivda za mlčení druhů, za našeho mlčení. A pokud se závisti týče: je závist ve větě: „Milo a příjemno slyšet lichotivá slova; ale budou také štěstím pro ty, kteří je slyšeli?“ Mluví tu spíše obava o budoucnost této generace. Ale Josef Knap přisuzuje mi ještě něco horšího. Tvrdí: „Viktor Dyk však skutečně tu napsal větu: Nevěřím prostě v mládí.“ Přiznám se, že jsem dlouho uvažoval o původu Knapova citátu: tak je nesmyslno, že bych mohl tvrditi něco, co neodpovídá mému cítění. Hledal jsem a našel v rukopisu toto místo: „Nevěřím prostě v mládí — byť toto mládí mělo ještě hlubší zkušenost než autor „Města v slzách“ — nevěřím prostě, že by trvale trpělo cizím utrpením, aby je smutek schvacoval v přírodě, již miluje, že by se vrátilo, ani se nerozhlédnouc do protivného a zotročujícího města. Mládí má silné dojmy, ale také prchavé dojmy.“ Chyba je v tom, že Josef Knap z kontaktu vyrval slova „Nevěřím prostě v mládí“. S tečkou za posledním slovem...

Nechci předpokládati, že běží zde o zlou vůli; tím hůře, ocitá-li se Josef Knap na kluzké cestě, aniž by si toho byl vědom.

Na některých místech lze však mluviti o věcném rozporu mezi mnou a Josefem Knapem. Josef Knap praví, že dnes kritika, jež „by se chtěla říditi v první řadě zákony estetickými, minula by se s dílem básníkovým, jež stále méně pečuje o dobrý vzhled estetický, ale hlouběji a úzkostlivěji se stará o vnitřní, duchové, lidské jádro.“ Je právě veliký omyl, na který chci upozorniti, soudit, že mé dílo je tím vnitřnější, duchovější, lidštější, ethičtější, čím méně pečuje o dobrý vzhled estetický. Tomuto omylu ve své kritice osudně propadl Josef Knap a nyní hájí svůj omyl s vytrvalostí, hodnou věci lepší. Dodávám ještě, že jsem nevytýkal Seifertovi jeho víru, nýbrž způsob, jímž ji vyjadřuje, a ujišťuji J. Knapa, že uměleckou hodnotu svých děl nechci hájiti jejich tendencí, jež nemůže zachrániti díla nicotná. A souhlasím posléze v tom, že nutno, aby literární historie rozhodla kdys, je-li hodnotnější Němcova kniha „Sebe i vás“, než třeba Šrámkovo „Života bído, přec tě mám rád“, Wolkerův „Host do domu“ než Hlaváčkovo „Pozdě k ránu“, Píšovo „Dnem a nocí“ než Neumannova „Nemesis bonorum custos“ a Chaloupkovo „Vzplanutí“ než Opolského „Svět smutných“.

II.

V „Proletkultu“ reagoval na „Laciný úspěch“ A. M. Píša. I zde byl jsem původně v pochybnostech. Zníť první řádky: „Viktor Dyk dokresluje svůj portrét zpátečníka a šosáka, v nějž se od převratu čím dále, tím určitěji vyvíjí. Nedávnými svými projevy po

boku Vikové-Kunětické a senát. Mareše přiřadil se k nejzavilejší a nejpotměšilejší reakci politické v tomto státě.“

Zdálo se mi původně, že nečtu „Proletkult“, nýbrž „Čas« nebo České Slovo“. Jinak stačí, tuším, když vůči Josefu Knapovi, který v potu tváře dokazoval, že také generace naše byla vítána příznivě, a že zvláště Šalda vítal každou básnickou generaci a také mé „A porta inferi“, ocituji passus Píšův, tvrdící něco zcela jiného:

„Že prý na něho (na mne) a jeho vrstevníky byla kritika kdysi mnohem přísnější, ba krutá možno říci.*) Ale ovšem. Nechť však jest p. Viktor Dyk tak dobrý a jednou, až najde v sobě dost trpělivosti, nechť si prolistuje svou prvotinu básnickou. A nechť s kritickou zaujatostí srovná hodnotu její s kvalitou debutu Hořejšího, Seifertova nebo Wolkerova, a tuším, že mu bude rázem jasno, proč debuty toho druhu, jako byl jeho, musila kritika strhat a proč knihy dnešních mladých může a musí posuzovat příznivě.“

Při všech mých nedostatcích připouští A. M. Píša u mne možnost kritické nezaujatosti. Velmi lituji, že poklony vrátit nemohu.

III.

Z tří článků, kterými reagoval „Čas“ na článek „Autorita presidentova“, chci se — reagovav už jinde na způsoby či nezpůsoby časovské — dotknouti dvou věcí. Prvá: „Čas“ prohlásil za nepochybné hysteron — proteron tvrzení, že osvobozenský boj předmětem diskuse učinil Vojta Beneš. Odpovídám bylo více Vojtů Benešů před Vojtou Benešem. Historie našeho osvobození líčena v nesčíslných knihách i článcích tendenčně a jednostranně.

*) Ani tento ctitel velikých kollektiv nechápe, že mohl jsem, mluvě o osudech generace, míti na mysli jiné a nikoli sebe! V. D.

Reč Vojty Beneše znamenala jen kapku, kterou číše přetekla. Není možno uhnouti před soudem historie. A opakuji: nedobrou službu konají přílišní horlivci, kteří tu zveličují, onde snižují, ale uchylují se ve svém byzantismu v obojím případě od pravdy.

A dále: „Čas“ míní, že své výtky jsem mohl přednésti v parlamentě. „Čas“ ví, tváří se jen, jako by nevěděl, že v sněmovně člen klubu je podroben disciplině a má volnost jen v projevech klubovních. Ale ne pouze to. Výslovně jsem formuloval úmysl, s kterým byl článek psán: upozornit a varovat. Nebylo mým úmyslem, zahájit politický boj proti presidentovi, poněvadž jsem si velmi dobře vědom, že nelze si dnes přáti presidentova odchodu; ale nelze si také přáti, aby trvalo dnešní mlčení, jež činí všechny mlčící spoluvinníky bouře, jež by mohla přijíti. Nevolal jsem po ní, nevítal jsem jí: varoval jsem před ní.

IV.

V „Tribuně“ ze dne 25./III. pod titulem „Nacionalism a internacionalism“ připomněl mi F. X. Šalda krásné doby debat na čajových večírcích „Slavie“ v devadesátých letech. Želeti pouze nutno, že F. X. Šalda není v prvém ročníku university. Želeti nutno dále, že ironický hrot proti vydavatelstvu „Tribuny“ („Měšťákovi se člověk konečně nediví; válka znamená mu nejlepší obchody, jaké se dají myslet“ atd.) není každému dost jasný. Ostatně svůj k svému: F. X. Šalda je stylová okrasa „Tribuny“.

V.

Je ovšem jasno, že „Večerník Práva lidu“ musil věnovati článek chvále Šaldy a útoku na mne. Píše: „Dyk je dnes básníkem a filosofem elegantních salonů pražské reakční smetánky. Je redaktorem buržoásního listu „Národní listy“, jest poslancem kapitali-

stické národní demokracie, která dál nevidí, nežli na kopule a patra pražských činžáků, kominy a věže svých závodů. V takové společnosti nemohou ovšem vykvésti květy internacionalismu, tam se mluví leda o nějakých zahraničních láznich, o svatební cestě a o nějakém cizokrajném fiflentství s apartní příchutí pikantnosti; pro tuto chasu, která v deset hodin dopoledne vstává, šlechtí si nehty a za náprsenky si nalévá voňavky z flakonů, neexistuje mezinárodnost, která čpí „huňatým socialismem“ a možností revoluce! Toto panství a jeho básníci spokojí se svým vlastenectvím; koupí po třech metrech trikolorových barev na prapor a vyvěsí sešité cáry o slavnosti na svůj dům. Mezinárodnost vyžaduje mysliti, pracovat, zjemňovat mravy a způsoby...“

Snad nemyslím, snad nepracuji, snad jsem surových mravů a způsobů; snad mám svůj dům, byť bych o něm nevěděl. Ale nejsem básníkem a filosofem elegantních salonů pražské reakční smetánky. Snad i „Právo lidu“ mohlo by vědět, že je jí trochu a hodně blíže „Tribuna“; táž „Tribuna“, jež v témže čísle přinesla výpad Šaldův proti nacionalismu a referát M. Pujmanové-Hennerové, v němž tato dáma nadšeně tleská divoce jednoduché myšlence pěšáka Clavela z Weithova románu: „Kdo by dal život za clo nebo daně? Vlastenectví jest mystika administrace“ a v němž „postuluje novou kulturu, nazvetež ji defaitistickou, pacifistickou, internacionální nebo komunistickou.“ Jsou to právě salony kapitalistů, kde se tleská všem těmto tiradám a kde nacionalism nemá kurs. Jsou to právě kapitalisté, kteří si platí Šaldy a Pujmanové-Hennerové, Ostatně neujišťují nás jindy listy rázu citovaného, že je právě kapitalism naprosto internacionální? V. Dyk.

LITERATURA.

Jan Vrba: V POLEDNÍ STRÁNI. Básně. Knihovny „Bystřina“ sv. 1. Nákl. K. Beniška v Plzni 1921. Str. 73.

Čtvrtý básnický svazek Jana Vrby jest lyrickým doprovodem jeho prós „Kniha z přírody“, které byly v „Lumíru“ již dopodrobna rozebrány a oceněny jako šťastné dílko pozorovatelského umění, duševní pohody a spisovatelské pohotovosti, zrozené v slunci a ve volném vzduchu z blaženého sňatku umělcova se svobodnou a tvůrčí přírodou. Také Vrbovy verše vznikly sloučením živlu popisného a prvku meditačního, vášně pozorovatelské a citového vzrušení, myslivcovy i botanikovy rozkoše z přírodopisných poznatků a básnického okouzlení jednotou se všelikým tvorstvem. Také v nich vane zdravý a kořenný vzduch horských pasek a slunných strání; pohledy plné impresionistické čaromoci se otvírají, po hálkovsku se bratří oko i srdce s květy, se stromy, s hmyzy a s ptáky; mužné opojení vlastní silou a létem v krajině vlní se větami jako klid poledne zralým polem. A přece sbírka „V polední stráni“ stojí umělecky hluboko pod „Knihou z přírody“. Jestliže onde občas rušil vpád žvatlavé causerie a samolibého feuilletonismu do prósy nesené lyrickým dechem, jestliže tam značilo osobní zahrávání vlastními rozmary a nápady slohový kaz a trapnou úhonu výrazové jednoty, jestliže povolný postup improvisační odnímal i nejlepším kusům možnost klasičnosti, vyžadující dotvoření, formovou pevnost, úsilí o definitivní výraz, toto vše se nyní stupňuje ve svazku lyrickém. Není v celé nové knize Vrbově básně, v níž by

mladým úsměvem nepozdravil čtenáře některý svěží postřeh požehnaného oka malířského, doprovozený čistým hnutím bohatého srdce (pokaženého poněkud samolibostí), ale není tu básně, která by byla nedotvořena a domyšlena v organism plně vyzrálý, nýbrž alespoň zredigována s nutnou autokritikou: nedbalé rýmy a prázdné veršové vsuvky, zbytečné odbočky a pohodlná opakování, laciné banality a obrazové katachrese udeří co chvíli do oka i ucha čtenáře, jenž má před sebou spíše surovinu k básním než básně skutečné. Lyrika není pouze inspirací a štěstím, ale i prací a svědomím; poeta smí teprve tehdy podati sebe celého a plného, když kázní vyloučil ze sebe všecko, co jest na něm nahodilostí, nápadem, pěnou rozmaru; jako socha neb obraz žádá si také báseň konstruktivního a stavebného úsilí. Budou-li na to naši básníci zapomínat, octneme se opět na hálkovském stadiu poesie, která pro nás není jenom překonanou minulostní etapou, ale i přítomným nebezpečím. Právě Jan Vrba měl by jako veršovec usilovně přemítati o problému hálkovském. A. N.

Miloš Jirko: ZNÍCÍ SVĚT. Knihovny „Bystřina" sv. 4. Nákl. K. Beníška v Plzni 1922. Str. 39.

První lyrická kniha bývá slibem, druhá rozcestím, třetí však již závazkem: básník má v ní ukázati, že jeho tvoření nevzniká z pouhé milosti inspirované chvíle, nýbrž uvědomělou prací uměleckou jako nutný a slohově jednotný výraz osobnosti, která dobře ví o svých cílech a mezích. Takto souzen, značí Jirkův „Znící svět", stojící značně níže než slibný „Duben" a hodnotná „Cesta", zcela zřejmě básnickou prohru. Není organickou knihou, řešenou podle promyšleného výrazového klíče na několik vůdčích motivů, nýbrž jenom nahodilou sbírkou, kam se vešly nejrozmanitější útvary: pouhá dojmová tříšť, zachycená v prvním varu smyslového vzrušení, i citová lyrika vycházející z niterného otřesu, skoro chlapecká hra nahodilými náladami i úsilí o zralou a pevnou objektivitu, projevy laciné tendence sociální i přesvědčivější výtrysky humanismu obecného; časem působí to vše jako vzorník lyrických mód posledního pětiletí, v němž marně hledáme skutečnou osobitost lyrikovu.

Snad název sbírky a vysvětlující jej báseň, která má dokonce programní protějšek „Mlčící svět", naznačují, co asi mínil Miloš Jirko třetí svou knihou vyjádřiti: zobrazoval-li doposud „mlčící svět", oblast to citového zadumání, zajíkavých smutků, do vlastního nitra obrácené nejistoty, chce nyní zakotviti ve „světě znícím", jehož pestré a hlučné obrazy mu přinášejí vlastní nedočkavé a výbojné smysly; tehdy byla jeho symbolem rozpačitá a sladká dívka brouzdající se v jitřní rose s bohatstvím svého mlčení, dnes vidí se po neumannovsku zosobněna v křiklavém a strakatém cirku za červencového večera s břesknou písní plechů, proti níž protestuje teskná píseň flétny přehlíženého pištce. Nevím, zda toto zpřízvučnění, zvnějšnění, ze smyslnění znamená pro Miloše Jirku pokrok, avšak zjišťuji si s lítostí, že jeho smyslový pohled do barevné závrati světa není zvláště originální a nový, ať zpívá radostný údiv z aeroplánu, nebo hlasité opojení letním dnem, kypivou svůdnost vína či pestrou a trapnou ošklivost noční vinárny atd.; toto všecko jsme četli již často jinde a lépe.

Miloš Jirko jest pouhý improvisátor, který si buršikosně promíjí básnickou práci: chyby a hrubosti jazykové, obrazy nelogické a zborcené, drsnosti skladby a verše hyzdí málem každou jeho báseň, nehledíc ani k nesnesitelným clichés, převzatým napodobitelsky zvláště od Karla Tomana, jimiž pointuje až únavně své lyrické motivy. Jsou, neupírám, ve „Znícím světě", lepší čísla, která smiřují alespoň po-

někud s ostatním brakem, na př. šrámkovská apostrofa „Dívka“ nebo bolestně horoucí „Smutný hlas“, nebo tulácká melancholie „Píseň o domovu“, ale vedle nich stojí kusy, jakých by vážný básník neměl nikdy napsati. Stačí si přečísti předposlední báseň svazečku „Rozsévač“, která od začátku až do konce jest slepena z cizích a otřelých prvků a ke všemu znešvařena prázdnými frázemi bez myšlenkové i jazykové logiky; k autoru takových čísel nelze býti dosti přísným. A. N.

Jindřich Hořejší: HUDBA NA NÁMĚSTÍ. Básně. Nákl. nakladatelského družstva „Čin“ v Praze 1921. Stran 56.

Jindřich Hořejší, nezvykle zralý hned v knize debutní, nenáleží ani k jednomu z obou běžných typů dnešních básníků města: nespokojuje se rozkošnickým úžasem zvědavých smyslů z divoké pestrosti a nestvůrné krásy městského celku, o němž s křiklavou exotičností básnil průmyslový a obchodnický amerikanism, ale nestačí mu také patetické oddání se proudícímu, pracovnímu a protestujícímu davu, který se na křižovatkách továrních čtvrtí šikuje k nástupu revolučnímu. Ovšem Jindřich Hořejší toto vše zná a znovu dychtivě vnímá, ale protože jest skutečným básníkem, dobře ví, že nestačí znát a vnímat, nýbrž že jest třeba všecko citově prožít a učiniti součástkou vlastní vnitřní zkušenosti, přeložit ze smyslů a z mozku do srdce a nakonec reprodukovat jako melodii, která proudí a šumí v duši.

Kniha má pro toto pojetí přesný a výrazný symbol v básni, jež jí dala jméno: kdežto u lyrických druhů Jindřicha Hořejšího buď na náměstí slévá se tvrdá a hranatá skutečnost ulic, napolo převedených na geometrickou značku a napolo s dětským barbarstvím zosobněných, anebo hučí tam pohyb zrevolucionovaných davů, zaznívá k němu ve sváteční chvíli z náměstí hudba, které se, zmaten a šťasten, naslouchající zástup poddává, ssaje z ní světelnou víru v možnost štěstí a nechávaje se přehnítati její dobrotou. Nemysleme však, že Jindřich Hořejší jest laciný optimista, přebarvující vše na růžovo a zakrývající si pohodlně oči před hrůzou života. Naopak. Jeho pohled, až krutě visionářský a zřejmě školený pozorovatelstvím naturalistickým, umí se zapřísti do nemožných děsů, které studenými a mechanickými realitami v novodobém městě drtí a pokořují lidskou duši a svobodu; až verhaerenovská pravdivost a zároveň fantastičnost leptá nás svými tykadly z básní jako „Milenci“, „Pavoučí město“, „Herna“, „Duha nad městem“, kde v ovzduší jest rozptýlena těžká a zádumčivá smyslnost, opakující se stupňovaně v několika rafinovaných číslech erotických („M.“, „Joujou“, „Apostrofa“). Stavím však na vrchol sbírky Jindřicha Hořejšího dva tři kusy, kde melodičnost docela zvítězila nad pozorovatelstvím a srdce nad smysly, především rytířské vyznání něhy a vděčnosti „Prodavačka růží“ a skulpturální výjev srdce, vykvetlého „květinou lidského souručenství“, „Úraz na ulici“. Nejsou to sice zvláště odvážné objevy básnické, a leckdo by při první básni mohl vzpomenouti Fráni Šrámka, při druhé pak Otakara Theera, ale jest v nich docela patrna osobitá nota Hořejšího, jeho melodický dech prodírající se z vědoucích prsou, obtížených temnými bolestmi: eccepoeta! Do závěru knihy připojil básník sedm válečných básní, dotud tápajících v pojetí a ve výraze a namnoze přimykajících se k cizím vzorům, zvláště často zaznívá z nich hutný a opravdový humanism Pelíškův. Avšak již v nich hlásí se pravé básnické srdce, plné hudby a něhy a na př. „Monolog bývalého pěšáka“, neb „Píseň vánočních stromků“ mohou čestně obstáti vedle nejlepších kusů „Hudby na náměstí“.
A. N.

Bohumil Mühlstein: LÁSKY HALÉKÁNÍ. Písně a básně. Nákl. „Melantrichu“ v Praze 1921. Str. 58.

Typická kniha těžkého a roztouženého jinošství, které „se chvěje, opřeno o římsu dvaceti jar“ a jehož „srdce mladé a bezbranné na kříži visí“. Emfatická a mnohoslovná v oddílu „Láska“, mate se a zajíká v nevykvašeném cyklu „Život“ a velkými, neurčitými slovy zakrývá nedostatek prožitku a proniknutí v elegiích „Smrt“. Vše básněno spíše z touhy a z tuchy než z poznání a jistoty; mnohem více citovosti, ano i sentimentality než živého názoru a smyslného zasvěcení; málo kde přímý, nahý a prudký dotyk života. Mühlsteinovo jinošství jest čisté, ba serafické: stříbro měsíce, polévající milenčinu podušku, lilie kvetoucí na zemi a v pohledu za příchodu vyvolené, bílá zář stroucí se o půlnoci kolem jejího zjevu — toť nejsou pouhé praerafaelistické přízdoby, nýbrž zároveň symboly jeho nazírání, které jest až oddechem po dusném sentimentalismu mladých milovníků pouhého těla ženina v naší lyrice, kam Bohumil Mühlstein přináší hlavně pokoru, zbožnost, cudné zardění. K básníku-umělci má však debutant ještě daleko, neboť i slovesně platí o něm upřímné vyznání: „z úsměvu, myšlenek, slz, řečí, modliteb nic není mého;“ ve všem jest doposud pouhým epigonem. Ale ničeho mu není naléhavěji třeba, než aby svůj výraz zhustil a soustředil, uče se zkratce a stručnosti, v níž samé jest kus osvobození ze zmatků citových. Jest v podstatě mužnosti, že jest malomluvná a úsečná. A. N.

HOMÉROVA ODYSSEIA. Přeložil Otmar Vaňorný. Laichterova sbírka krásného písemnictví XXIX V Praze 1921.

Po dlouholetých pracích přípravných vydává Otmar Vaňorný svůj překlad Odysseie. V úpravě snad poněkud střízlivé, s úvodem o Homérovi, doslovem o ideách práce tlumočnické a s pilným slovníčkem vlastních jmen vychází Odysseia v době, kdy je více než kdy jindy třeba skláněti se před velkými výtvory prosté krásy umění starověkého. A projevuje-li překladatel v doslovu přání, aby byl Homéros ode dneška živou částí naší literatury, chceme posíliti jeho důvěru, že se tak stane: za Homéra mluví věky a za překladatete jeho čin.

Vskutku, nelze jinak leč psáti o Odysseii Vaňorného. Jen odborník může posouditi, jakých znalostí, jakého interpretačního umění a výrazové pohotovosti, co lásky a básnické zdatnosti jest třeba k tomu, zmoci tak rozsáhlou látku, plnou problémů, zjevných i skrytých úskalí, o něž může ztroskotati práce sebe svědomitější. A sleduje-li kritik překlad Vaňorného verš za veršem, jak se v jeho pevném, důstojném rytmu vybavují děje, obrazy a myšlenky v přirozené prostotě, jasu i barvité výraznosti, zapomíná snadno na leccos, s čím by nemohl souhlasiti; hlavní věcí zůstává estetický výslední dojem, jehož překlad dosahuje.

A ten je právě z velké části zásluhou překladatelovou. Odysseia Vaňorného takřka názorně ukazuje, jak mocně se v překladě projevuje tvůrčí individualita překladatelova. Vaňorný je duch neobyčejně temperamentní. Cítíte to z jeho slova úvodního i doslovu. Má nejen konkrétní, citově velmi zabarvený vztah k básníkovi, tak osobní, že se blíží až zaujatosti; ale temperament ho strhuje někdy až k invektivám, plným rozhořčené dogmatičnosti — ač lze o úvodu i doslovu míti různé pochybnosti, jak o tom, jsou-li účelné v celku a v rámci knihy, tak o jednotlivých názorech v nich vyslovených. Snad mi Vaňorný nebude míti za zlé, naznačil-li bych jeho individualitu symbolicky vykřičníkem, jejž má tak rád.

A tu individualitu cítíte v celém překladě. Kdo je zvyklý na řecká vy-

dání Homéra se solidní úpravou, rozsáhlými odstavci a řídkými nebo jen nejprostšími znaménky interpunkčními, bude překvapen vnějším rázem překladu Vaňorného, jenž rozděluje báseň na odstavce druhdy velmi drobné, i jen část verše obsahující, a užívá velmi vydatně znamének vyšší interpunkce, zejména vykřičníků a pomlček. Ale to snad není jen věc vnější úpravy typografické: každé znaménko a každá zarážka tu má svůj smysl psychologický a umělecký. Vaňorný rozpitval Odysseii do nejskrytějších záhybů umělecké komposice, snažil se vystřebati všechnu náplň situací, obratů i slov, zvláště různých partikulí, a výsledkem toho jest onen zvláštní ráz, tak odlišný od běžné představy Homéra.

Je to velký kus umění psychologisačního i tvůrčí básnické průbojnosti. Odysseii se tak dostalo profilu zvlněného záchvěvy stále vybuchujícími nad základní širokou linií epické komposice, téměř vše se jeví jako ustavičné střídání lidských citů, vypínajících se a klesajících, roztěkaných po neklidné, uvolněné periodě, i zhuštěných do strohého výkřiku. Čeho lze tímto způsobem dosíci, ukazují snad nejkrásněji některé partie dílu „Pomsta nad ženichy“: Odysseus ve styku s Eumaiem, Telemachem a Penelopou — to jsou vrcholné ukázky psychologisačního umění Vaňorného. Ale to se jeví v malém i ve velkém v celém překladě, a celá Odysseia tím nabývá rázu silně dramatického.

Ovšem, je to pojetí velmi choulostivé, a Vaňorný nevyšel vítězně ze všech nebezpečenství, jež tu číhala. Má svůj pojem o homérském klidu: ten nemá potlačovati básníkových citů, nemá býti chápán tak, jako by Homéros nebyl měl smyslu pro vzruchy duševní. Ale na druhé straně nesmí býti cit u Homéra přeháněn. A v Odysseii Vaňorného jest vskutku epická linie rozvlněna nadmíru, překlad je značně přepsychologisován a předramatisován. Nebylo by, myslím, uškodilo býti zdrželivějším v projevu cítění osobního a ponechati leccos vnitřní interpretaci čtenářově nebo posluchačově. Jest dosti pochybné, lze-li v celku srovnati dojem, jímž působí překlad Vaňorného, s dojmem, jejž budil živý originál u posluchačstva řeckého, jak předpokládá Vaňorný. Neboť náš dojem z překladu je až příliš vzrušený, zneklidňující, a epická pohoda, již se domníváme cítiti z šíře celého originálu i z jeho jednotlivých, přímo typicky výpravných episod, se druhdy drobí na tříšť nálad, zmítanou příbojem citů.

Vaňorný jest osobitý i ve volbě výrazu, a souvisí to s celým jeho pojetím Homéra. Nespokojuje se zvláště s tradičními překlady citoslovců, přívlastků, sloves, jež nemají přesně vymezeného významu, ani nadávek, nýbrž hledí je vždy vyjádřiti podle situace, podle nálady, tak, jak ji chápe. V mnohém směru je tu odvážným novatorem; ač druhdy užívá i slov, z nichž čiší starobylost, nebo sluchu znějících nezvykle, zejména ve výrazové náplni epiky Homérovy, usiluje vždy o překlad jasný, srozumitelný a výrazný. Není divu, jestliže i tu někde zašel příliš daleko ve své snaze po dramatickém ruchu a výraznosti, a jestliže pro obecnou srozumitelnost sáhl někdy i po slově nebo tvaru vulgárním; vždyť to jsou vlastně pokusy, usilující o to, přiblížiti antické výtvory dnešnímu modernímu cítění krásna slovesného, jemuž překlady akademicky korektní a chladné vyhovovati nemohou. Stejně jako v ideovém pojetí antického díla musí ovšem i ve výrazu překladatel dbáti toho, aby nevybočil s přípustných mezí; snad si moderní usilování, jež se snaží vyzvednouti při překládání antických děl myšlenku nad formu i nad lpění na výrazu, druhdy malicherném, najde přes leckteré skoky a „romantické“

výstřelky pravou míru: ale pokusů jest třeba.

Že bude Vaňorného Odysseia — a snad brzy i Ilias — na dlouhou dobu mezníkem v českých překladech z Homéra (vždyť je to vlastně teprve první a jediný překlad přízvučný!) a že bude míti velký význam v moderní české literatuře, o tom nemůže snad býti pochyby: zaslouží si toho a bude to jistě nejkrásnější dík a uznání, jehož se překladateli za všechno jeho úsilí, lásku, obětavost a um dostane. A na druhé straně bude — přes některé rozdíly v názorech — svou odvahou, mířící za osobitým pojetím úkolu překladatelského a vycítěním myšlenkového i básnického obsahu díla, jistě posilovati ty, kdož se nemohou smířiti s názorem, že má býti překládání z antiky jen vedlejším zaměstnáním klasických filologů, a kdož nevidí v antických výtvorech slovesných jen starožitnosti, nýbrž díla schopná — hlavně svým obsahem myšlenkovým — žíti i dnes.

Ferd. Stiebitz.

Julesa Barbeye d'Aurevilly objemný román »ŽENATÝ KNĚZ« v nově prohlédnutém překladě Arnošta Procházky (nákl. Ladislava Kunciře v Praze-Bubenči) vyšel jako první svazek českého vydání Spisů tohoto skvělého romanopisce a novelisty; ducha paradoxního a sporného, pozdního romantika v umění i životě a odvážného malíře i analytika purpurových zločinných vášní a tmavých zvráceností lidské přírody v tvorbě slovesné; při tom přesvědčením royalisticky zaujatého a feudálního aristokrata, dandyho samolibě výstředních úborů a chevalereskního gesta ve společenském vystupování a katolického, ano klerikálně nesnášelivého předbojníka a moralisty v umělecké kritice.

Dosti pozdě dochází u nás k tomuto soubornému ztlumočení: teprve kdy už řada autorových objemných románů a novel byla k nám převedena rozptýleně, časopisecky i knižně, a žel, ne vždy nejšetrněji. Dlužno je přes to vřele vítat právě jako událost, k níž mělo dojít dávno. Neboť B. d'Aurevilly je umělecký zjev tak ostré původnosti a výjimečné grandiosity, že si zaslouží, aby nám byl zprostředkován pokud možno všestranně a co nejpečlivěji. Obojí slibuje dnešní edice, která hodlá zabrat, zdá se, hlouběji než obvykle a sáhnout i k počátkům básníkova tvoření, k dílům mladosti, byť teprv později vydaným („Co neumírá"); volbou překladatelů a již i pouhou velmi distinguovanou výpravou vnější svědčí o pietní vydavatelově ruce.

„Ženatým knězem" učiněn zvlášť šťastný počátek. Dílo přímo symbolicky zpodobuje podvojnost povahy svého původce: rozpor mezi vyznáním víry a skutky, jež ji měly dosvědčovat, diametrální odklon smyslné praxe životní od abstraktní theorie, základní rozeklanost intelektu pochybovačného, svatokrádežně zvídavého a buřičsky rouhavého, a citu, jenž by snad opravdu byl chtěl spočinout na blankytně sněžžné podušce víry, chvályhodně se podrobit církevní kázni a oddaně sloužit dogmatu. Oba protivné živly jeho ducha jsou tu vtěleny v postavy, které si jsou stejně příkrými partnery v dramatě, jež sehrávají, jako si byly v nitru tvůrcově a jak se přese všecko zastírání a apologie Barbeyovy venkoncem vždy projevily také na venek.

Proti barbarsky nádhernému lidskému živočichu a nadlidskému vzbouřenci ocelového čela, knězi od svého Boha odpadlému a blasfemicky vzdanému vědě, proti tomuto duchu chmurně zarputilému a na věky propadlému démonům negace vytyčen zde bělostný stín jeho dcery, křehké liliově choulostivé a nervově churavějící nevinnosti, mysticky předurčené k sebeoběti za cizí vinu a uprošující spravedlnost nebes slibem neporušitelného zasvěcení Pánu, aby zadržela trestající hromový

úder boží pěsti proti otci rouhači a věrolomníku. Tato dvojice — neboť třetí ve hře, rytířský de Néhou hraje spíše úlohu bolestně užaslého sekundanta v tichém souboji oněch dvou — sráží se, jak řečeno, v dramatě, jež je plno romanticky silných protikladů a na ostří vyhnaných situací a jímá tím hlubší tragikou, že pružinou všech osudných akcí v něm není než láska a to právě nejryzejší a nejméně osobivá. Vespolná bezvýhradná láska mezi otcem a dcerou, která nicméně oběma tajně zasazuje nejkrvavější rány a naposled oba láme u samých kořenů jejich bytostí: podtíná nedůtklivý stvol dceřina fysického bytí a tím drtí také vzdornou páteř vzbouřencovu k marnému sklonu před Bohem, v zoufalé prosbě za její záchranu.

Ve své ideové odvaze jde tady Barbey nejdále, ale také v lyrické něze vzlétá „Ženatým knězem" k spirituelnějším výšinám než kdekoli jinde. V románě světlý genij vítězí nad temnotami, jakož vůbec v celé práci na rozdíl od jiných autorových děl si drží světlo rovnováhu s tmou. Sotva však lze z toho mnoho uzavírat o básníku, který si rád nasazoval průhlednou masku moralisty a také svá nejsmělejší díla obrňoval ctnostnými předmluvami, užívaje při tom krutě potutelné logiky, jaká věru nesvědčila o hříšníku, upřímně odhodlaném se polepšit.

Některé efekty románové režie se snad mohou zdáti příliš třeskuté, avšak ledově chladná a železně pevná konstrukce, jež nese celou stavbu, drží i je ve svornících bezodmluvné motivační logiky a nutnosti. Protiklady povah, vášní, citů, jaké nakupeny v tomto románě, poskytly stylistovi tak oslnivému, jako je básník „Ďábelských" ovšem mnohonásobné možnosti, rozehrát celou nevšedně objemnou šíři své výrazové klaviatury. Zná pracovat slovesnými prostředky stejně jemnými jako silnými. Exaktnost detailu věcného je u něho nejednou zcela nově osvětlena kouzelným osobitým videm a psychologický obraz, nikdy nehromaděný s romantickou samoúčelností, zná sepnout a duhově překlenout také nejodlehlejší světy myšlenky i hmotné zkušenosti. Kresba figurální je sic přímočará, romanticky jednostranně vypjatých kontur a spíš do kruté důslednosti a do monomanie vyhnaná nežli životně křivolaká. Ale pro své silně individuální odstínění a zejména pro psychologicky jasnozřivé pohledy, které Barbeyovy karakteristiky nezřídka vrhají až na samé prazáklady lidské přirozenosti, zvlášť ženské, postavy románu přesto nikdy nepůsobí dojmem papírových strůjí, nýbrž dýší jako bytosti proudící a živé krve, jenom bohatšího a heroičtějšího rytmu, nežli jaká cirkuluje vrstevnickým normálem. Slovem „Ženatý kněz" je román o silných osobnostech a už proto lze se na něm zotaviti zrovna dnes, v době zoufale plochých básnických kolektiv a literárně schematisovaných zástupů. Přičtěte k tomu sílu věcné deskripce, z celé jevové plnosti a šíře zachycující vždy jenom příznačné a jedinečné, šerý a mlžný kolorit místní, úžasně vystihující melancholii normandského pobřeží, ovzduší kořeněného mořskou solí a starými krajovými pověrami — a máte v úhrnu prvky, které ustavují pronikavou čtenářskou i ryze uměleckou účinnost této monumentální románové básně. Karel Sezima.

Jan Karník: „SOUMRAK RODU JAMBOROVA." Kronika. (Nákl. I. Khuna v Novém Městě na Moravě. Dřevorytová obálka od K. Němce.)

Kronika Jana Karníka (Dra Jos. Svítila) je prostý, hodnověrný obraz z vesnického života na vysočině Českomoravské. Doba, do níž své líčení přenesl, je počátek druhé polovice devatenáctého století. Kreslí se zde

realisticky věrně, bez vyšší umělecké intence rázovité typy lidové, zvláště pak typ selského mamonáře, jemuž se spořivost stane vášní a konečně i záhubou. Bratří Jamborové, František a Josef, hospodaří na největším gruntě, jejž zdědili po svém lakomém otci. Mladšího Josefa, kresleného lidsky dosti sympaticky, dává autor trochu romanticky zahynout bleskem, starší František nechává svou vášeň k penězům bujeti do takových rozměrů, že tím hubí sestru, ženu a nakonec i sebe. Takovýto typ selského lakomce není ovšem v naší literatuře, jež se ráda obírá životem lidovým, novým. Autor nepřidal tomuto typu ani nových znaků, odpozorovaných skutečnosti. Ale značnou předností jeho prosté povídky je umění psychologické. Karníkovi lidé, tvrdí a přísní jako jejich kraj, jsou kresleni velmi obratně a přesvědčivě, takže skutečně žijí před našima očima, a jejich postava i duše, jak je líčí autor, odpovídají našemu vlastnímu dojmu. Jsou psychologicky plné a pravdivé, lidské přesto, že jsou ovládány nelidskou vášní.

Šf. J.

DIVADLO.

ČINOHRA.

Národní divadlo uvedlo na scénu v tomto měsíci dvě původní česká díla dramatická: „PODZIM DOKTORA MARKA“, žert o třech dějstvích, který napsal Jar. Hilbert, a „ZE ŽIVOTA HMYZU“ fantastickou komedii o třech dějstvích, jejimiž autory jsou bratří Čapkové.

Hilbert napsal ke své hře velmi upřímné průvodní slovo, v kterém vykládá, že nevložil do nového díla všecku tragiku svého nitra, všecku přímost své duše a všecku uměleckost svého temperamentu. Vypadá to jako omluva, které nebylo potřebí. „Podzim doktora Marka“ je literární dílo nadprostřední úrovně, je psáno bystře, svěže s technickou zběhlostí dramatickou u nás velmi řídkou. Autor zamyslil se nad záhadou stárnutí a nad společenskými následky z něho vyplývajícími. Odvahu a neústupnost jarého mládí postavil proti ústupnosti a nerozhodnosti počínajícího stáří chvílemi zcela rozpačitého novým zabarvením svého citového života, ale zase daleko bezpečnějšího přibývající rozumovostí i zkušeností. Přechod ve stáři není lehkou dobou života a má často okamžiky bližší tragice než radosti. Dovede se bránit, dovede být trpělivější, hodnotí hlouběji vnější projevy, pobroukává si, hubuje, ale základna jeho lásek i nenávistí je stálejší, protože je širší. Je jisto, že z tohoto psychologického motivu daly by se těžiti spíše tragické momenty, ale prozrazuje jaksi větší odvážnost autor, který probéře thema toto s lehounkým úsměvem životního filosofa. Hra Hilbertova nezní nikde falešnou sentimentalitou a má mužné tóny až do konce. Jednotlivé postavy jsou ostře odlišeny. Vedle doktora Marka, jeho syna a paní Jesenské je zvláště výrazná charakteristika ředitele Kořínka, jehož životní názor vyvede vlastně všechny ze zmatků a nedorozumění. Život je drsný, milý a užitečný jako tento Kořínek, a člověk má rozhodovat o svém osudu bez citlivůstkářství. V tom je asi smysl celé hry, která tím nabývá mužného půvabu. Není potřebí k tomu, abychom ji správně ocenili, měřit ji na „Kolumbech“ a „Falkenštejnech“, má jádro sama o sobě.

Zdá se mně, že stejnou životní filosofií zní fantastická komedie bratří Čapků, která jen po zevní stránce je rozdílná od hry Hilbertovy. Tulák,

který jako v Jiříkově vidění spatřil život lidský v pohádkovém podobenství, vysloví sice mnoho pesimistických úvah o rozkošnících alegorisovaných motýly, kořistnících, zobrazených chrobáky, o válečnících, vtělených ve mravence, o těžkosti zrodu vyjádřené kuklou a krátkosti života naznačeného reji jepic, dokonce tulák tento hledě v ohvězděnou nekonečnost končí sám smrtí mezi mrtvými jepicemi — ale nad mrtvolou jeho jde život v nový den, jdou muži po své práci, a mladé ženy nesou nově zrozené tvory lidské, aby nově byli pojmenováni a vystřídali lidi stárnoucí, mrtvé. A životem těchto novorozeňat počíná zase nová féerie sil životodárných a sil smrtících: zase budou noví jedinci hýřit, zase mamonit, zase vraždit pro rod i pro stát, zase žít na cizí vrub i pro své rodiny v chudobě i bohatství, zase se těžko rodit a po zrození za několik okamžiků zase umírat. Je nutno sice vidět věci tak prostě jako tulák, ale není nutno věšet hlavu, je třeba s mužností popatřit v medusinu tvář života. Tím, že bratří Čapkové vyjádřili tuto filosofii na životě hmyzu, úlohu si sice usnadnili, ale získali za to pregnantnosti výrazu a názornosti: způsob, jehož s úspěchem užívali už staří bájkáři. Celkem má hra bratří Čapků mnoho společného s Andrejevovou dramatickou fantasií „Život člověka“, která provádí celkem tutéž filosofickou myšlenku, ovšem postavami lidskými. Výprava Hilarova dodala hře neobyčejného lesku a komentovala místy předmětně i to, co by bylo ušlo sluchu divákovu.

Z původních premier tohoto měsíce dlužno ještě zaznamenati trojaktový maloměstský žert Petra Fingala: „ŠPANĚLSKÁ VESNICE“, a F. X. Svobodovu veselohru „OŘECHY“, které sehrálo lidové divadlo „Uranie“ v Praze-VII. Svobodova hra vyznačuje se sytým životním psychologickým zabarvením a dobrou kresbou figur; má šťastnou veseloherní myšlenku. Fingalova hra je bez psychologie, ale je prosycena dobrými situačně komickými nápady. Obě hry mají pěknou morální tendenci a vykonají jistě svůj úkol hlavně na venkovských scénách pomáhajíce vytlačovat s ochotnických jevišť cizokrajný, především německý brak.

Sk.

OPERA.

VINA. Zpěvohra o 3 dějstvích; drama Jar. Hilberta, hudbu napsal Otakar Zich. V Nár. divadle po prvé dne 14. března řízením Ot. Ostrčila.

Zichova premiéra byla dychtivě očekávána. Ani ne tak starší generací, jež neslibovala si něčeho neobyčejného od „diletanta“ — autora „Malířského nápadu“, jako mladším naším hudebním světem, jemuž byl znám jen Zich hudební teoretik a vřelý vykladač Smetanův, Fibichův a Foerstrův.

Již Foerster stvořil v Evě z naturalistického dramatu tragedii ženského srdce, jíž schopna je tak krásně vyjádřiti hudba. Proměnil operu uzavřených částí doby posmetanovské v moderní hudební drama. Otevřel vývojové možnosti čistě hudební a specielně české. Zich a Ostrčil dobře pochopili čin Foerstrův. Zich také soustředil veškeru lásku především na Minu a vyzdvihl také ze všedního, občanského dramatu tragedii ubohého ženského srdce, toužícího po očištění hříchu z mládí a po nové ženské důstojnosti, zdeptaného zároveň okolím, jež odsuzuje, nechápe a — neodpouští. Toť krásný čin Zichův ve Vině. Minin duševní boj a vítězství došel nejlepšího výrazu! Ostatní osoby ustoupily do pozadí, jsou jen matné, také jejich jednání není tak usměrněno jako Minino. Prostředky, jimiž Zich vyjadřuje vnitřní dění dramatu, čili jak napsal sám v programu, že usiloval hudbou o to, co „zůstává nevysloveno v ději a hře osob“, jsou rozmanité. Především gradace, ji-

miž prostoupeno je každé jednání. Jedinou gradací je druhý akt, nejen hudební, nýbrž i výrazovou. Důležitým činitelem vedle gradací jsou kontrasty. Tak v prvním jednání vystupňované štěstí Mínino v objetí Hoškově a příchod Uhlířův. Konečně vynikají i harmonické a instrumentační momenty. Zvláště propracovány jsou rozmluvy Míny s Hoškem v prvním jednání (Hoškovo naléhání na vyznání, Mínin útěk se slovy: buď opatrný! a její pokorný návrat), rozmluva s Uhlířem v druhém aktu a celý závěr tohoto jednání. Druhý úkol, jejž si Zich uložil ve Vině, polyfonně vyjádřiti „složité stavy duševní" neuskutečnil se tak jako první. Polyfonie těchto stavů je někdy sporá, někdy opět příliš spletitá, vše splývá v chaos tónů a působí jen dojmem skřeků orchestru. Deklamace, jež je uhelným kamenem opery, je bezvadná, nabývá místy i melodické krásy. Přece však se mohl Zich vyvarovati hluchého zpívání nezáživné prósy melodramatickými vložkami (tak všední rozhovor u stolu na začátku druhého jednání). Invenčně (ovšem — je chudá celkově tato invence) vyniká první akt, výrazově a dramatičností druhý (s pěkně koncipovaným úvodem); třetí jednání je hudebně značně slabší, dojem je výsledkem dramatického závěru děje a dokazuje, že pouhá deklamace nemůže býti základem hudebního dramatu. Instrumentačně snaží se Zich dáti každému nástroji individuelní a dramatický tón. Moderností nepřejímá pro efekt, nýbrž k charakteristice. Vývojově je Zichova Vina uzavřená, t. j. nemá vývojových možností, jest dílo čistě pro sebe, abych tak řekl, je dobovým činem. Dějiny nás poučují o významu těchto dobových činů i o jejich hodnotě. V. Crha.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Spolek výtvarných umělců „Mánes" vystavil ve svém novém salonku ve Vodičkově ulici po drobnostech Slavíčkových a kresbách Alšových portréty Josefa V. Myslbeka. Snad to má být aspoň částečné dostiučinění za nedostatek uznání, jež mladší generace zůstala tomuto mistrovi dlužna. Nelze říci, že by byl býval zneuznáván, ale chvála jeho děl zněla skoro vždy jaksi chladně a jeho jméno nebylo nikdy mládeži heslem dne. Myslbekovo dílo bylo na to příliš vážné, solidní, samozřejmé a nečasové. Mnozí, kteří si vybrali skvělejší dráhu a užívali prostředků libivějších, dobyli si více přízně u lehkomyslného obecenstva. A mladší talenty, jím odchované a vybavené, přemáhaly jeho stálé světlo svým lacinějším leskem. Ani r. 1918, kdy se slavily jeho sedmdesátiny, nenadělalo se mnoho hluku a v oslavných článcích nebylo právě mnoho vřelosti. Ba někteří div neprohlásili Myslbeka za překonaného, nemoderního.

Kdyby bylo možno, aby se uspořádala souborná výstava prací Myslbekových, uvědomila by si neodborná veřejnost, že Myslbek je naším největším sochařem, ba že jest jedním z největších sochařů dneška, třebas nemá silné příchuti modernosti jako na př. Rodin. Než i tyto podobizny dokumentují krásně jeho pomalý, všech oklik prostý, logický vývoj, jeho individualitu i jeho evropskou výši. V plastice monumentální souvisí s Jos. Mánesem, místy přímo jako sochařský pabásnitel jeho bohatýrských postav z Rukopisů. Sem patří zejména všecka čtyři sousoší Palackého mostu. Pak tento vliv mizí, aby učinil místo ušlechtilému, klasickému realismu, vlastnímu projevu umělcovy osobnosti. Snaha po pravdivosti, výrazu a monumentálnosti vyznačují celé pozdější dílo

Myslbekovo. V portrétu nemá u nás soupeře, v malířství lze mu postaviti po bok ze současníků pouze Švabinského, jejž předčí vnitřní pravdivostí, čistotou prostředků a nesporným rysem velkosti. Jeho podobizen je celá řada, z nichž některé jsou díly sochařskými prvního řádu (kardinál B. Schwarzenberg, vlastní podobizna, V. Lanna, J. J. Kolár). Na vystavených podobiznách lze konstatovati, jak se Myslbekův sloh zvolna vyvíjel od klasické monumentálnosti k realismu náladovějšímu. Stále více se projevuje snaha, shrnouti v tvar plasticky co nejsevřenější a nejdefinitivnější co nejvíce života. Podobizny posledního období jeví skutečně více živosti. Od roku 1918 blíží se skoro až impresionismu, v němž snaha po živosti, pohybu a výraznosti uvolňuje sevřenou formu. Do této skupiny patří zejména podobizny: L. Bondyho, K. Waldesa a sl. Ome, pocházející z roku 1918.

Dílo Myslbekovo má veliký význam výchovný. Umělecká mládež může se na něm učiti, jak se houževnatě pracuje, jak se problém luští s různých stran (Sv. Václav, Ctirad a Šárka, Rieger!), jak se dobývá cíle bez ohledu na dosavadní nezdary a jak umělec má jíti pevně svou cestou, nedávaje se svésti hesly modernosti ani odstrašiti výtkou staromódnosti.

„Grafický klub československý“ uspořádal v Národním museu I. retrospektivní výstavu českých tisků, která poskytuje zajímavý pohled do tohoto umění v posledním století. Jsou zde vystavena různá oznámení (úmrtní, svatební, promoční a j.), obálky dopisní, časopisecké a knižní, dopisní papír obchodních firem i obyčejný, navštívenky, vstupenky, pamětní listy, divadelní plakáty, taneční pořádky a pod. Tato přehlídka tisků od stol. 18. až do nejnovější doby je velmi poučná. Měli by si ji dobře prostudovati naši tiskaři, sazeči (typografové), nakladatelé, šéfové firem a úřadů, grafičtí umělci, kteří navrhují úpravu knih, a obecenstvo, které si tyto věci objednává. Pozorujíce tyto důležité drobnosti, uvědomili by si, jaké byly počátky, jaký vývoj a jak dalece je správný směr, jímž se dnes béřeme. Dlužno konstantovati, že jsme sice od dob empirových pokročili v technice a umění reprodukčním, ale po stránce umění, vkusu a slohu nelze to bohužel říci paušálně. Znovu si musíme přiznati, že starší měli mnohdy lepší vkus a myslili slohověji, žijíce v době slohové. Později se slohové cítění uvolňuje, tříští a kalí, až se v letech 60. a 70. mění v neživotný, neorganický a nečasový historism. Nejhorší zmatek však pozorujeme na tiskovinách z let asi 1890—1905, kdy vládla secese. Nedostává se snahy po novém slohu, ale cíl, jejž si doba vytkla, je nesprávný a cesty k němu rovněž. Krása typografické úpravy mizí, plocha se tříští, jsouc článkována úponkovitými, naturalistickými čarami, které nic nerámují, nic nevyjadřují a nic neskládají, leda jakýsi kaleidoskopický obrazec nebo úsek větších obrazů. Barva tento neklid, nelad a zmatek ještě stupňuje. Je tedy tato malá výstavka stručnou historií celého výtvarného umění, neboť v něm dály se tytéž změny. V prvním desítiletí tohoto století počíná se obrat; rodí se nový sloh. Není ještě zcela vyhraněn ani dnes, ale už vidíme, že nenavazuje na dobu předchozí, nýbrž na dobu před sto lety a že jeho základními rysy bude prostota, účelnost, výraznost a modernost. Někteří naši upravovatelé knih, zejména na titulních listech řídí se až příliš poslušně klasickými vzory. Zato navrhovatelé malých divadelních plakátků zaspali, až na několik výjimek, celý vývoj grafického umění. Radíme Národnímu i Vinohradskému divadlu, aby se šla podívat, jak vkusně oznamovali před devadesáti a sedmdesáti léty na př.

„Fidlovačku“ nebo „Macbetha“ v překladu Kolárově.

Literatura výtvarná byla nedávno obohacena knihou, která jí dosud chyběla: knihou o kubismu. Vincenc Kramář, vedle V. Nebeského nejlepší theoretik moderního umění, vydal svou práci, otiskovanou současně v „Moravsko-slezské revui“, s názvem „Kubismus“ (nákl. „Moravsko-slezské revue“, str. 88, se 24 reprodukcemi). Kniha Kramářova není vlastně původní prací. Je to větším dílem parafráze německé knihy Daniele Henryho „Der Weg zum Kubismus“ z r. 1920. Kramář sleduje autora stránku za stránkou, koriguje a doplňuje jej. Za úkol vzal si vylíčiti vznik a vývoj kubismu. Rozebírá Cézanna, Deraina, Matisse a Braqua, ale většinu knihy věnuje nejsilnější individualitě, Picassovi. Kramářova kniha vyznačuje se neúměrností, častými odbočkami, poznámkami pod čarou, polemickými výpady, zvláště v II. díle, v němž, opět podle knihy Henryho, rozebírá a soudí Fernanda Légera a futurism. Teprve v III., nejmenším oddíle pojednává autor o moderním umění českém. Dotýká se znovu otázky, co je národní umění, spolupráce našeho umění s ostatní Evropou, polemisuje s O. Grautoffem, jenž považuje kubism za překonaný. Dovolává se našeho Filly a Tvrdošíjných, ač ne zcela právem. Jediným důsledným stoupencem Picassova kubismu je u nás vlastně jen Filla. Tvrdošíjní nejsou už tak tvrdošíjnými kubisty. Jejich poměr k tradici a k práci předcházejících generací není už tak příkrý. Nacházejí zvolna, aspoň někteří z nich, svůj vztah k realitě a realismu, k Ingresovi a pod. Lze souhlasiti s odporem Kramářovým k naturalismu. Ale jeho závěru, že jedinou správnou cestou za novým uměním jest picassovský kubism, dnes už neuvěří nejen obecenstvo, ale ani kritikové a moderní umělci sami.

Štěpán Jež.

ZPRÁVY.

KAREL STANISLAV SOKOL.

20. března dokonal jeden z nemnohých našich politiků, jejichž činnost hluboce zasahovala do intelektuálního života našeho po desítiletí. K. S. Sokol, jeden z „intelektuálních původců“, jak tvrdil obžalovací spis proti „Omladině“, měl a zachoval zájem pro celý náš život v nejširším slova smyslu. On byl z těch, kteří svou činností vydavatelskou nejvíce přispěli k zrevolucionování duchů a spoluutvářel onu generaci, kterou souhrnně možno označiti pokrokářskou. Celou svou činností podával doklad, že radikalismus neznamená jenom opakování několika prázdných frází, ale že může a musí být naplněn bohatým myšlenkovým obsahem. Přes třicet let stál v popředí boje za samostatnost. Nebyl to lehký boj; a nebyl zvláště snadný v době kdy opadly vlny radikalismu a krok za krokem vítězila koncepce oportunistická, koncepce positivní politiky. Byl to úmorný a nevděčný boj za myšlenku, jež označována za přežilou a jež byla myšlenkou budoucnosti. Dovedl-li K. S. Sokol tento boj probojovati čestně, aniž by vcházel kdy zadními vrátky, kudy dveřmi nemohl vejíti, svědčí to o řídké politické čestnosti muže krajně konciliantního, ale při tom myšlenkově pevného a důsledného. Byl povždy z nemnoha politiků, kteří politiku nechápali jako řemeslo, nýbrž jako národní poslání a kteří při tom dovedli jasně a bystře, politicky mysliti. Nedera se nikdy do popředí a noblesní až do úzkostlivosti nebyl K. S. Sokol příliš často spraved-

livě oceňován těmi, kdo ho neznali anebo nedokonale znali, a to tím spíše, že právě v době, kdy byl by se mohl skutečně uplatnit v samostatném státě, pro který učinil tolik, choroba nutila jej, aby veřejné vystupování omezil. Pouze blíže zasvěcení věděli, že to neznamenalo omezení jeho činnosti vůbec. Způsob, kterým K. S. Sokol zbaven funkce intendanta Národního divadla ve prospěch nástupce, který daleko takové průpravy neměl, jako on, je jedním z trapných dokumentů smutné úrovně politického našeho života v prvých letech republiky, v nichž nerozhodovala osobní způsobilost, ale brutální zvůle stran a straníků.

Poněvadž nevydal zesnulý než několik brožur, je známa a oceňována spíše jeho činnost vydavatelská, jejíž žeň je ovšem bohatá. Myslím však, že neprávem se pomíjí K. S. Sokol jako politik. A přece nejsou politické dějiny posledních tří desítiletí úplnými bez ocenění této jeho činnosti, jejíž dokumenty jsou ovšem širší veřejnosti naprosto nedostupny, poněvadž jsou otištěny v časopisech, jimiž pouze historický badatel se probírá anebo nejsou přístupny vůbec. A přece na příklad dopisy Sokolovy z Borů a na Bory samy o sobě by stačily, aby podaly bohatý obraz ne pouze Sokolův, ale hnutí pokrokového vůbec!*) A jakým zajímavým dokumentem politickým byl by výbor jeho článků z „Neodvislosti", z „Radikálních Listů", z „Kroniky", jež dovedla v době nepříznivé dík populárnímu slohu Sokolovu šířiti porozumění a pochopení myšlenky samostatnosti! K. S. Sokol jako řečník žádal by ocenění obšírnějšího; ale snad ještě více se uplatňoval jako debatér před forem užším. Bohužel těžko bude zachovati, co je nejprchavější v životě politikově. Také jeho činnost v prvých letech válečných nebude nikdy dostatečně vystižena. Jest na přátelích zesnulého, aby zachránili budoucnosti aspoň to, co lze dnes zachrániti, byť s vědomím, že nikdy nebude možno, aby plně vystihl kterýkoli výbor z prací osobní kouzlo bojovníka, jenž padl příliš záhy! V. Dyk.

*) „Lumír" přinese v příštím čísle ukázky z této korespondence.

O P R A V A :

V předešlém čísle (v čl. K. Sezimy „Dva prózové doplňky veršů" na str. 140. 17. ř. zhora místo „šerý, hubený a modulovaný" čti: „šerý, hudební a . . ."

Lumír" bude vycházeti v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.

Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 20. dubna 1922.

VĚZEŇSKÉ ZÁPISKY. KARLA STANISLAVA SOKOLA.*)

Cítím, že mám v sobě ještě dosti, že mohu rozdávat, třeba rozhazovat, a přece jsem někdy sklíčen, zdám se sobě vyprahlým a každému hlupákovi bych uvěřil, kdyby tvrdil, že ničeho nedovedu již. Asi jakýs druh vnitřního Cirknického jezera! Někdy to hučí a pění se, ale v dobách reakce vyschne jezero a mohou se po něm pásti voli.

*

„Nechápu, co to kolega praví. Uznává něco, jako svůj — po případě, řekl — ideál a přece doporučuje zas něco jiného. To se mi zdá divná hra, tomu nerozumím."

— — Tomu nerozumíš? a ty mluvíš o duševních bojích? a nevíš, že může duch dostati se nad dobu, tam blížiti se svému vyspění, ale pro dobu současnou poznávati zároveň, že hodí se jiné dráhy než pro dobu jeho? Pracovati s obětováním toho pravého svého, pracovati v nejistém doufání, že buduje tím stupeň, po kterém jiní tam dojdou, kam zrakem on zasahoval, to jsou teprve ty pravé boje duševní, kdy každý čin tě rozechvívá, kdy současně cítíš vítězství i porážku, ústup a postup a trneš v pochybnostech, co převažuje?

*

Je třeba autority . . . Pohleďte na Francouze, ať mluvíme cokoliv o nich, přece jsou nejduchaplnějším národem. A jak tento ducha-

*) Vězeňské zápisky Karla Stanislava Sokola, jejichž počátek přinášíme v tomto čísle, jsou zachovány na třiceti lístcích, nestejně hustě popsaných; jsou lístky, na kterých čteme stručnou poznámku, citát, heslo; jiné hustě na jedné stránce a opět některé na obou stránkách popsané. Některá šifrovaná místa — rozsahu však nepatrného — nepodařilo se rozřešiti. Vězeňské zápisy jsou zápisy z Borů, kde odpykával Sokol v létech 1894—1895 trest, přisouzený mu v „Omladině". Na rozdíl od bohaté korespondence z Borů, v níž zaujímá vězeň svá stanoviska ke všem aktuálním politickým otázkám dne, jsou zápisy většinou mimo politickou denní aktualitu; ne pouze, že podávají zajímavé doklady k psychologii pokrokového hnutí, ale doplňují zajímavými rysy, dosud méně známými, portret zesnulého, jenž byl z mála politiků, již nebyli jen z tuctu. V. D.

plný národ opíral se o klasické vzory. Až ku směšnostem to šlo, jež jsou pro nás teď neztravitelny. Potřeboval vzor, autoritu, dle níž mohl sám sebe měřiti — to mu dodávalo jistoty.

*

Taine I 1. ad

Správněji by se řeklo: Odpovídali době a proto byli. Mluviti o zásluhách má pro nás poněkud divnou příchuť, pro nás, kteří zvykli jsme s tím slovem spojovati pojem jisté neegoističnosti, správněji egoismu vyšší mocnosti. A na Tainově generalisujícím výkladu je to cítiti; častá nucenost, ukvapenost. Nemohu se při těch prvních kapitolách zbaviti vzpomínky na „Smlouvu společenskou", snad pro stejně unáhlené generalisování?

*

Význam zpovědi nesmí se podceňovati — — pro nás zapadl. —

S plným vyznáním a upřímnou lítostí měl člověk též plnou absoluci; jeho život jako by byl oddělen čarou, od které mohl znovu začít stavěti s klidnou veselou myslí. Jeho nejvyšší soudce — BŮH — odpustil, uzavřel jeho účty, kdo by mohl a měl zvedati ještě kámen?

Jak pravím, zaniklo to: zbyla jen forma a ta vegetuje sotva. Místo absoluce vystupuje neúprosná, nekonečná zodpovědnost, nikde není čáry klidu a odpočinku, od níž s novými nadějemi mohlo by se počíti s novou stavbou, s novým životem . . .

Ale konečně mohu připustiti existenci zpovědi, jenže bez absoluce a s celým světem místo zpovědníka. Jak se dere na to místo, jak všemi možnými skřipci donucuje ku vyznání, ale k odpuštění nemá síly . . .

*

Reptil proměňoval se v ptáka.

*

Někdy je také štěstím cítiti: to ještě nevím, to ještě neznám. Otvírá se tím široké pole činnosti.

*

Proč nejsou opěvány velké děje, jakým je bez odporu sjednocení Německa, Italie, pochodí snad z toho, že události ty jsou příliš blízké našemu zraku, vše malicherné, nízké, co vždy každý děj doprovází, má příliš ještě křiklavou barvu.

*

L. AS.

[1]) I v jednání (nerozluštitelné) je dosti marnivosti, ač tolikráte jsem již litoval, že nemá vyšší ctižádosti, která by nutila k větší činnosti

a větším obětem. Spíše má až mnoho marnivosti, ale ta spokojuje se s povrchem a nachází na neštěstí rychlého a dostatečného ukojení. Rostoucí kulturou vzrostou požadavky. Žlab pověsí se výše, a také lidé prostodušší jeho zrna budou k ukojení své marnivosti musit napnout více síly.

✠

L. AS.

[2]) V takové době stává se, že člověk píše nejnadšenější obrany dosavadního přesvědčení, přináší největší oběti se zdvojenou horlivostí, jen aby v sobě ohlušil hlas skoro ještě neslyšitelný a snad někdy též, aby pálil mosty za sebou.

Je mnoho tragiky v oběti, jež přinese se věci ve stadiu prvého pochybování.

✠

Časně ráno vstávat, dýchat mír svěžího jitra, brát sílu z paprsků mladého slunce — samé krásné věci, po nichž jsem toužil, a jež zdály se tím krásnějšími, čím menší jsem měl chuť skutečně je provésti v přítomnosti či budoucnosti.

— Ku podivu — teď je provádím!

✠

S deštěm, malým zmoknutím u mne přichází horečka, napjatější a činnější fantasie — jinde to bývá naopak: dříve mnoho fantasie a pak důkladné zmoknutí.

✠

Největší rozkoší je vnímání nových myšlenek, když v mocném proudu si dobývají duši, když celé nitro naše je jimi téměř zaplaveno. To je krásný úděl ranného mládí často poznávati tento cit, otvírati okenice na různých stranách a dívati se na svět s nových a nových vyhlídek. Později, když nashromáždí se jistý počet dojmů, není tu již té posvátné, plaché a přece nepotlačitelné zvědavosti. Mysl je znavena, otupuje, a často se stává, že se uzavírá a úzkostně brání, tuší-li přede dveřmi cos nového a neznámého.

A rozkoš je vzpomínat těch rozkoší sladkého, mocného, neodolatelného poznávání, a duše zdá se vyprahlou, život dusným, není-li mysl již přístupna hlubokým dojmům neb není-li tu, co by jí mohlo podati nový oheň.

Znám ten bol, znám ten dusivý pocit — a přece ještě jednou rozechvíval jsem duši rozkoší poznání — tehdy, kdy mně zaujatému jednotvárným břemenem časovosti, pracemi, jimiž jsem se jen opájel, otevřela se perspektiva nové nečasovosti.

✠

Ze sentimentálních filistrů vyšvihujeme se na filistry opovrhující a bojící se (druhé je příčinou prvého) sentimentálnosti.

*

Proč rozčililo?
Nejhloupější národ — dříví na sobě štípal. A teď by chtěl najednou moudře chodit jinam do školy, ohlédnout se po světě, nebýt spokojen?

*

Hrdost je pro pozorování zlá věc. Držíš se houževnatě fakta a drtíš se hanbou, žes neměl moci původce fakta rozdělit — a zatím kdybys méně zabýval se sebou a více faktem, našel bys jeho původ a pohnůtky, rozpoznal bys, jak málo se ti chtělo ublížit, nebo jaká bázeň se tu kryje, a mohl bys pak vysmáti se nad malicherností (= hrdost), nebo majestát tvé hrdosti by měl pak příležitost rozpoznaných slabých stránek užíti k odvetě.

*

Byl jako Bůh — celý jeho život bylo vlasně šest dní — pak už nedělal nic, dával se obdivovat a dohlížel na mladé pokolení.*)

*

K. R.

Hledá pro svou náladu melodii, prohlíží v mysli opery, všechny ho omrzely, zpíval si je často již, a také národní písně jsou mu již tak otřepané, a hledá dál, zazpívá, zahvízdá několik tónů, přesekává ostatek, dělá přechody, až s jakýmsi klidným úsměvem, s jakýmsi druhem uspokojení, jež trochu odporuje písni, nalezl dávno již nezpívanou, ale před lety — v krásných dobách — milou, milou píseň: „A já pořád, proč mne má hlavička pobolívá!"

Dává si záležet, deklamuje správně, a při tom mu v hlavě pořád hraje vzpomínka na sladkobolné hříčky a boje oné lásky — (ne cit sám, vzpomínka na něj, reflex světla). Ale slova „že mne milá zapomíná" účinkují naň bleskem. Pod dopadem myšlenky zapomněl pokračovati a opakuje si v duchu, „že mne zapomíná", stále mechanicky, a pod tím monotonním opakováním jde spodní proud, jako by mu říkal: zapomíná, snad právě teď, právě teď.

A duše jeho se bouří: „Což na tom, což jsi to neprorokoval, což jí samé jsi to neříkal?" A druhé já, já, upřímnější, odpovídá: „Říkal jsem jí to, ano, ale jen jako ten, který i v porážce aspoň v něčem chce být vítězem, prorokoval, ale jen jako ten, který by rád vlas-

*) Psáno šifrovaným písmem.

tnímu proroctví se vysmál, ano, smál jsem se tehdy, kdy jsem měl moc, kdy jsem vládl její duši ... ale teď!! ..."

✠

N. praví, že se má psáti jen o tom, co se překonalo. Vrchol modernosti našich škol: ty učí tomu, co je překonáno, a zařizují to pro vhodné případy tak, že učí jen tomu, co už je hodně dávno překonáno.

✠

Někdy bývá lenost dobrou lučavkou. Hledá důvody pro opomenutí toho či onoho a často na své cestě nalézá důvody dobré, jež staví, předmět do světla zcela jiného. Co může být bystřejšího nad lenost, která se chce ospravedlniti?

✠

Snad dostanu kuráž psáti i nedokonalý.*)

✠

Nejen většina massy shlíží pohrdlivě na duševní práci — my, její pracovníci, velmi často též, nevěříme jaksi zúplna v její jsoucnost neb opravdovost. Generace dřívější nám vtiskly vědomí tělesné práce a špatné svědomí, jdeme-li cestou neklopoty. K utišení špatného svědomí potřebujeme aspoň úřad, chlebové zaměstnání neb aspoň biflování něčeho, abychom si nevyčítali své motýlkování, svou volnost, svou rozkoš při tvoření.

✠

Bylo 50 líčení porotních (+ 10 proti dřív), 40 líčení výjimečného soudu.

✠

N

Ad 62 Mot.

*) Jemní dotčeni jsou již menší věcí, a rozruší je mnohé, co chladná mysl nebrala by na těžkou váhu. Z toho pochodí zajímavý úkaz, že ti jemní, kteří jsou si vědomi své citlivosti, často bývají později v nejistotě, zda jejich bolest, roztrpčenost, hněv a p. vyplynuly opravdu z vážných důvodů, zda příčina a účinek byly v náležitém poměru, či nepřekážela-li citlivost při posuzování. Mají-li jistý smyl pro pravdu, snadně ubližují pravdě, když vypravují tu kterou příhodu; korigují události i svou pamět, umenšujíce příčinu tehdejšího svého pohnutí ze samé obavy, aby nepřestřelili a neobviňovali neprávem.

---

*) Šifrovaným písmem.

Jinak myslím, že tu jest ten rozdíl, že jemní o obdržených urážkách nemluví.

✠

Hotel zum goldenen Strauss, schnell hinein, langsam heraus. Jinde křičí konduktér: Ajne minute aufenthalt a tady trvá ten aufenthalt hned léta.

✠

Aby pracovali pro to... Aby vzdali se všeho nízkého, plebejského ve svém smýšlení, všeho, co je jejich vrstvě konvencionelní...
— — Aby zvyšovali úroveň...
— — —
Ale to vše znamená tisíce lidí zabít, zničit jejich štěstí, abych tak řekl vyrvat jim kořeny z půdy, vydat je pochybnostem, neuspokojení, boji mezi dvojím „já" — ten nejhorší boj! Pochopili jste to kdy? Vydat tisíc duší nejtěžším krisím na pospas, pomalu je nechat hynout! —

Aby k tomu měl kdo právo, právo nejen provést, ale i jen žádat, chápete, kdo by to musil být? Kdo to smí jen být? Ne člověk prachu, ne homo plebis...

✠

A každou ránu tluče srdce s sebou.

✠

Ať se bráníme, jak chceme, ať to odpírá našemu vkusu — i předsudkům? — na konec přiznáme: jsme v nové periodě rozervanosti. A pro nás, kteří jsme nebohé zbytky napodobitelů rozervanců stíhali vysokomyslným úsměvem a posudkem dobrého vkusu a, prožili-li jsme to trochu s sebou, přičítali — a to právem — k dětským našim nemocem, nemůže býti nic více deprimujícího nad toto poznání.

✠

Nezapomeňme, že ult. ratio r.*) se může také obrátit.

✠

Hrozný omyl, myslíte-li, že parlament representuje opravdu lid.

✠

V dekadentu — a snad jen v dekadentu může se vyvinouti ohlas dokonalosti, síly, moci.

✠

Ultima ratio regum = dělo.

Jsou myšlenky v hloubi duše, které člověk sám před sebou zapírá, nikdy ani v přemítání neodívá slovy, jen cítí přítomnost jejich... A byť by byl sebe upřímnější, byť by bezohledně trhal se sebe předsudky, zestárlá přesvědčení a bezohledně vydával se posudku všech bez klamavého světla, o těchto tajemných myšlenkách neuslyšíte. A přece byl často k vůli nim vybudován celý systém, často, aby je podepřel, častěji ještě, aby jim se opřel, se zachránil.

✠

MA II 62. motiv ku skizze.

při veškeré lásce — v „ “ či bez nich — zvykl na poddanství, na nižší stupeň, byl blahosklonný, uměl trochu i raniti. Tu pojednou přichází velká událost v životě milované osoby: radost nad úspěchem třeba literárním nebo hmotným (dědictví). A on cítí, je-li do jisté míry k sobě upřímný, k svému podivení a zahanbení, že nedovede tu radost sdíleti. Odcizuje se. A plyne-li z toho úspěchu i pro něj jakýs prospěch, jehož odhodlá se užívati — pak jí to nikdy neodpustí.

✠

Zvyká se všemu. Co znamenal mně v Budějovicích měsíc co v bastile! Dlouhá doba! Teď uplynul měsíc tišeji — snad také proto, že zvykl jsem si myšlence, že se nebude vně nic velkého, opravdového dělat, kdežto na počátku hlava horečně toužila po ruchu, ucho dychtivě naslouchalo zlomkům zvuků světa vnějšího, chtějíc ochotně vyložiti je za hluk boje... A když mysl zjistila tu celou bezměrnou váhavost, která nemá myšlenek, nemá cílů, tož aspoň věřila, že by se dalo něco dělat, i když se nic neděje, a toužila dostati se zpět, aby ruce a ramena znovu zkusily se v práci... Teď je tišeji. Ruch dřívější byl v nás a z nás a přestal námi. Teď vstoupil jsem do vězení již z tišiny, neočekávám ničeho a nedoufám v nic.

Není tu však velké nebezpečí, že zvykneme této tišině? Že zvykneme míti v ruce jen péro, že v logickém přemetu ze jsoucnosti tišiny budeme uzavírati na oprávněnost její a též i na jedinou oprávněnost?

4. VII. 94.

(Pokračování.)

R. TĚSNOHLÍDEK:

V ÚNORU ODPOLEDNE.

Dívej se k zemi, chceš-li. Či spíše do nebes?
Modravý stín tvůj čeká v tichu a na závěji.
Ty však jsi prohlubní, kde cit a klid se chvějí
hrou letmou řas a ryb. Na břehu stojí bez,

keř bezu černého a na hvězdičkách lat
blýští se led a mráz a únorový chlad.
Tebou jsem okouzlen. Oč celý svět je jinší!
Do mrazu tuhého mi z duše hvízdá kos,
na ňadrech tvých a na šíji voní mi konvalinčí.

Jsi štíhlou lodyhou, listenem tvoje boky,
zavitým květem klín, svět prosvětlenou sečí.
Milenců bloudí pár v radosti stále větší,
až závidí jim den plavý a modrooký;
on závidí jim tak, že zardí se a zbledne,
že spěchá k západu a již se neohlédne,
polibek na prstech, jímž loučiti se míní,
posílá na vrchy a jeho vroucí stesk,
jak v konvalinčí náš, mění se v lehké jíní.

Dívej se kamkoli, můj ranní květe žen,
měj pohled užaslý či zamlžený strachem,
jen toho pamatuj, že oléváš mne nachem
své horké úzkosti a že jsem pohroužen
v tvůj smích a slzí proud. Jsem nahý. Tolik as
před tváří tvojí jsem co žalující hlas
nad mraky šedými, v nichž zapřisahá znova
a zas a marně zas budoucí jaro své
obloha mrazivá a píseň skřivanova.

Ty však jsi prohlubní, okem jsi mezi ledy,
v němž nebe jasní se; až v slzách počne táti,
za každou člověk z nich vděčně pak pocel vrátí,
květ konvalinčí zem, květ jak tvé skráně bledý.

RADOSTNÉ DOPOLEDNE.

Vše dobré je a zdravé: ovoce, žár a lány klasů,
vinohrad na svahu, leč snění mého žena
jdouc travou zelenou je květem živoucím. Já na něm zraky pasu
jak včelstvo shonlivé, a jimi obnažena
svou nejtajnější zjevuje mi krásu
— toť poupě mateřství, nad nímž jí hlava hoří
jak děcku v hře, když staví domečky a zas je boří.

Tu chápe zrání kvas, chlad rozložitých klenů,
stesk srpů vykutých a žita na pokose,
sliv ojíněnou modř a sluncem rozsvětlenou dálku lenu,
den sklizně přeštědrý, jenž vstana v zimné rose
rozdílí žencům chléb spíš zabalený v plenu.
Pojď, milá, k studýnce, jež modrá vzdušin výši
jak duch tvůj vzbouzí se a země oddych slyší.

Teď všechny příbytky jsou otevřeny lázni,
již dopoledne z horka, vůni, z bílého dne chystá,
a muž jda za prací celuje s mírnou bázní
tvé čelo schýlené a obrací se v místa,
kde sladké lůžko tvé jak číši vína prázdní.
Pod koši jabloní a nad záhony kvítí
náš domov zdrojem je, jenž duhy metá v sítí.

Vše dobré je a zdravé v hodině dopolední,
kdy den je rozkvetlý a přeludů kdy není.
Pak přijdiž, lásko má, a moudrostí svou na nás tiché shlédni!

OTAKAR THEER:

TUŠENÍ.*)

I.

Kočí, hranatý chlap v beranici a huňatém kabátě, ohlásil, že je zapřaženo.

Tu se stal Severýn netrpělivým.

„Dělala, dělala, zlatouši. Máme tři čtvrti na tři a ve tři jsme měli být v městě. Chci, pomohu ti . . . Co hledáš? Vlásničku? . . . Tady je máš. Co ještě? Aha! Zapínátko? Saprlot, kam pak jsi je položila... Počkej, půjčím ti svoje. Jen se nerozčiluj, holčičko. To je jen tím horší . . . Teď máš snad již všechno?"

Mladá žena cupala zatím od zrcadla k šatníku, od šatníku k toaletnímu stolku, vlečkou svých šedých šatů přehrnovala kraje koberců, nevšímajíc si ani toho, v takovém byla spěchu. Podobala se velké šedé mouše, která chce ulétnout z pokoje, v němž je uzavřena; s takovým neklidem pobíhala sem tam, od oken ku dveřím a ode dveří k oknům.

Položila nohu na židli, snažíc se zapnouti střevíčky. Ale tělo, sevřené šněrovačkou, nedovedlo se sehnouti.

„Co je?" tázal se Severýn, vida na její tváři pojednou plačtivý výraz.

*) Rukopis této novely, posud netištěné a pocházející asi z doby Theerových povídek „Pod stromem lásky", byl mi laskavě dán k disposici panem Jaroslavem Kolmanem, redaktorem Venkova. Pan Kolman uveřejnil ve Venkově na podzim minulého roku stať, v níž vyslovuje domněnku, že se (bylo to po objevení rukopisných překladů Vrchlického) v nejedné soukromé zásuvce asi ještě najde rukopis některého zesnulého básníka: několik dní po uveřejnění této stati byla red. Kolmanovi doručena anonymní zásilka, obsahující rukopis „Tušení", jejž „Lumír" nyní otiskuje s výslovným podotčením, že běží o Theerovu práci mladickou, nikoli z let „Úzkostí a nadějí" či „Všemu na vzdory". Ot. Fischer.

Vysvětlila mu gestem svou nehodu.

„Počkej," odtušil, „zavolám služku: ‚Karličko, pojďte sem!'"

„Ne, ne, já nechci služku," začervenala se všechna při myšlence, že by se měla služka dotknout její nožky.

„Tak to zkusím sám!"

Svlékl černou redingotu, aby se na ní nezachytil prach, klekl si na zem, vzal do ruky jednu lakovanou botičku a velice rychle a dovedně zapial všechny knoflíky. Když byl hotov, vtiskl chvatný polibek tam, kde punčoška se stýkala s jemnou kůží obuvi.

„Přestal . . ." pokárala ho paní Helena.

Ale to bylo toliko pobídkou, aby opakoval znovu svůj kousek.

„Hotovo . . ." řekl, povstávaje se země a přehnaně komickým úšklebkem napodobuje únavu.

„Teď však již máme nejvyšší čas," podíval se opětně na hodinky.

Zlatý špendlík ke krku; dopnout náušnice; sklapnout sponky na úzkých rukávech; konečně astrachanovou čapku, závoj, aby vítr obličeji neuškodil, kožíšek s velkým límcem. Ještě poslední pohled do zrcadla, rychle rukavičky navléknout, bobrový rukávník leží na stole... a mladá žena byla hotova.

Zdola ozýval se již cinkot rolniček a tak zvláštní vrzavý zvuk, jejž působí koňská kopyta na umrzlém sněhu.

Saně byly velké, příliš prostranné pro dvě osoby. Ale jaké příjemné teplo pod pokrývkami, plaidy a kožešinou!

Rolničky zacinkly hlasněji, pražce saní zaskřípaly. V tom dal Severýn rozkaz, aby se zastavilo.

„Proč?" obrátila se k němu paní Helena.

„Zapálím si doutník . . . Ale ne," rozhodl se náhle. „Mohlo by mi to dnes večer zkazit hlas. Jeď!" vykřikl na kočího.

Tak projeli hlavními vraty dvorce, ocitli se v širém poli. Na pravo borový háj, celý zasněžený, se stromy, z nichž každý měl na vrcholku čepici sněhu. V pravo, v dálce leskl se led na Labi. A kolem do kola nesmírná pláň, bílá jako cukr, jiskřící tisícerými hvězdičkami, jak právě tu či tam dopadl sluneční paprsek.

Když zabočili na silnici, vyhouplo se před nimi město se svými dvěma věžemi, jednou vysokou, kostelní, jež se zdála být zabodnuta do nebe jako špendlík, druhou na školní budově, menší, bachratou, podobající se šišáku.

A jako ostatní krajina ubíhala v zad kolem nich, s dlouhými sněžnými lány, se stromořadími podél cest a s telegrafními tyčemi — tak město zdálo se jim jít vstříc, nejdříve pomalu, stále rychleji, takže konečně jako by se řítilo úprkem naproti nim. Z neurčité massy kreslily se nyní zřetelně jednotlivé domy, jichž některá okna měla

v slunci lesk zrcadel. Bylo vidět stromoví kolem hřbitova, vysoké domy, kupící se jako temné zdivo na druhém konci města.

Nad poli poletovaly vrány. Časem ozval se jejich skřek, podivně smutný v tichu celé krajiny.

Ale to vše zdálo se mladé ženě jakoby naplněno veselím, štěstím, sladkým blahem. Cítila teplý dotek mužova ramene. I koleno měl přitisknuto k jejímu. Bylo to tak hezké, tak příjemné, tak skoro nemožně krásné, pomyslí-li si, že ještě před rokem si nepatřili.

Je tak pln ohledů vůči ní, neustále dobré mysli, s nepřetržitým úsměvem na rtech. Ovšem, někdy přijde z města později domů, dokonce i po půlnoci, ale na to je mužem. Má tolik povinností, teď i na ochotnickém divadle, přijal hned na poprvé hlavní roli. V poslední době měl neustále zkoušky . . . to jinak nejde.

Ale jak je ten nynější život krásný ve srovnání s dřívějším, s těmi smutnými roky v Praze, u staré tety, kde míjely dny jako v klášteře, bez zábavy, bez volnějšího pohybu, stále jen mezi těmi smutnými stěnami staropanenského bytu, naplněného vůní starodávného nábytku a nahnilého ovoce!

A teď jaká to změna! Podívala se zálibně na Severýna. Jeho ku dnešnímu představení vyholené tváře byly do růžova ošlehány větrem. Modré, jasné oči svítily mu vesele. A jak tak prudce ujížděli, vzdouvala se mu na levé skráni plavá, do zlatova se lesknoucí kadeř.

Je to vlastně tak hezké se provdat! Po divadle půjdou spolu s tetičkou Dlabačovou do hostince, mezi známé, dokonce mezi herce-ochotníky; nebude tam nouze o smích, bude se zpívat . . . Kdyby to tak věděla pražská tetička!

A pak, k půlnoci, vesele na saních domů! Voda je připravena ve velkém samovaru. Vypijí číšku nebo dvě. Ó, myslí se tak příjemně v tomto fučivém větru na teplo jejich pokoje, na důvěrný svit lampy, na oheň praskající v kamnech, na vonnou páru, která stoupá z čaje.

Po celou cestu nepromluvili ani slova, neboť vítr jim bičoval nemilosrdně obličeje. Teprve když projeli prvými domy, roztroušenými po silnici, když se ocitli v náhlém bezvětří, tázala se mladá žena

„Tak já zůstanu u tetičky Dlabačové?“

„Půjde s tebou do divadla.“

„Těším se tolik na tebe, až tě uvidím hrát.“

Mávl rukou, jako by to nestálo za řeč.

V tom pozdravil nějakou dámu v černé, koketně nasazené beraničce.

„Kdo je to?“

„Slečna Kvisová,“ odpověděl.

„Ta, co má dnes hlavní roli?“

„Ta,“ a otočil hlavu v zad. Mladá žena se usmála: „Bude vám to slušet. Jste oba takoví velcí,“ řekla.
„Myslíš?“ tázal se. A v jeho očích plál mu neurčitý úsměv.

II.

Tetička Dlabačová byla Severýnovou příbuznou. Ovdověla před lety. Měla nyní kolem šedesáti let. Ruce se jí sice chvěly tak, že stěží dovedla vyzdvihnouti sklenici ke rtům, ale její černý zrak byl dosud hezký, jest při všech svých vráskách růžová, rty vždy hotovy k úsměvu a v každém pohybu jevila jistou povznesenost a sebevědomí bohaté maloměstské dámy, na nikom nezávislé, která celá desítiletí žila a mnoho žila, na vzdory městu a jeho úzkoprsé morálce.

Jak pestrá minulost, plná lehkomyslné vášnivosti! Řada milenců, které buď sama opustila nebo byla od nich opuštěna: před svatbou, v době manželství, za prvních vdovských let. Teď tomu byl konec, nikdo aspoň nedovedl ničeho říci. Z tohoto života, v němž dobrodružství sousedilo s dobrodružstvím, přinesla si jistou blahovůli v posuzování poklesků jiných, jistý úsměvný klid, který vše, anebo skoro vše odpouštěl a ničím nebyl uváděn v úžas. Nikdy nenašel Severýn člověka, který by vlídněji omlouval výstřednosti jeho mládeneckého života v Praze, jako tato příbuzná.

Obývala celé patro vlastního domu, obklopeného ohrazenou zahradou, zařízeného trochu zastarale, s vybraností, která zde na malém městě činila dojem přepychu. Všude, kam jste se podívali, květiny, v majolíkových vasách, v ohromných květináčích, na žardinierách, po zemi, v oknech, begonie, fuksie, myrty, palmy od těch, které nejsou větší mužského loktu až k velikánům, dotýkajícím se stropu, palmy s listy podobnými oštěpu, srdcovitými nebo lopatovými.

Ty a tucet drobných bronzových nebo postříbřených figurek psů, které bylo nutno uložit kolem jejího talíře, kdykoli zasedla ke stolu — nazývala „svou rodinou“.

Paní Helenu přivítala s otevřenou náručí. Zalévala právě květiny, když Severýnovi vstoupili. Tu kvapně, s jistou graciosností, která ji nikdy neopouštěla, odložila zelenou konévku a usmívajíc se, jala se objímati mladou ženu. Dovedla říkati tak lichotná slova, dovedla obestříti každého člověka vlídností jako nějakým závojem.

Ale dnes zdál se paní Severýnové tento laskavý zájem až nevysvětlitelně přívětivým. Stará dáma nepouštěla jí z náruče; laskala ji s nepřetržitým úsměvem jako zcela malé děcko; urovnávala jí vlasy svými vrásčitými, ale přece jen neustále hebkými dlaněmi, hladila ji po tvářích, skráních, na čele.

„Jsem tak ráda, že jsi přijela, Helenko," řekla jí, „a že dnes budeme celý večer spolu. Necháme být mužské mužskými, viď, dítě? Nebudeme se dnes o ně starat . . ."

„Však se o ně také skutečně nestaráte," podotkl Severýn, stoje ještě stále u dveří, neboť vdova nejen že mu neřekla dosud ani slova na uvítanou, ale nepoděkovala mu také na jeho pozdrav.

„Ty," obrátila se teď k němu, „ty, mlč!"

Její tvář, dosud úsměvná, zvážněla pojednou.

„Ostatně, mám s tebou co mluvit," doložila.

„O, o, tetinko, vy vyhlížíte přísně jako soudce," snažil se Severýn jako obyčejně obrátiti vše v žert.

„Helenko," řekla stará dáma, „zůstaň zatím tu. A ty," poručila Severýnovi, „pojď se mnou."

Dveře vedlejšího pokoje se za nimi uzamkly.

Paní Severýnová osaměla. S lehkou bezstarostností duše, která je ještě skoro dívčí, třeba že náleží vdané ženě, rozradostněna tím nad míru vlídným přijetím, jehož se jí dostalo od tetinky, jala se zvolňoučka tančit pokojem, zastavujíc se u některé z těch sterých drobností, které tu stará paní nashromáždila. Byly tu růžence, přinesené jí kýmsi z Jerusaléma, s velkými zrnky z vonného dřeva, obrázky, vyšívané šmelcem, jaké byly v módě před padesáti lety, stará kytara, skřínka, posázená kulkami, jakých se užívalo do vojenských, ze předu nabíjených ručnic, vyšívací rám z ebenu, perletí vykládaný, krásný kus, jízdecký, na konci roztřepený bičík se stříbrnou rukojetí — všechny ty upomínky z galantní minulosti a ozdůbky přítomnosti, která nebyla bez pokání, prohlédla si paní Helena se zájmem a radostí dítěte, jemuž se po prvé dovolilo dotknouti se nějaké, dotud zakázané věci.

Byla tak šťastna dnes, tak spokojena. Když rozmluva ve vedlejším pokoji zdála se jí trvati příliš dlouho, jala se hopkovat pokojem a prozpěvovat si potichu jakousi píseň, náhle se jí v mysli vybavivší, na jejíž slova si však nedovedla vzpomenouti.

Ale pro boha, jak dlouho to ti dva tam hovoří! Co to může být? Zajisté něco velice vážného, nesmí-li ona býti při tom.

Mladá žena se zastavila a naslouchala. Slyšela hlasy, chlácholivý mužův, ostrý, pohněvaný tetinčin. Slov nerozeznávala.

Než přece jen postihla několik úryvků; bylo to, když mluvila tetinka. Zaslechla slovo „skandál", pak po chvíli „Kvisová"; pak dupnutí nohou; zdálo se, jako by muž proti čemusi protestoval; a zase se ozvalo z vdoviných úst to jméno „Kvisová", vyslovené hněvivě a s jistým opovržením.

Pak se hlasy staly nezřetelnými; po nějaké chvíli vrátili se tetinka i Severýn nazpět do pokoje.

Mladá žena nevěnovala tomu všemu velké pozornosti. Byla příliš opojena štěstím, aby měla duši zneklidněnou, přístupnou domněnkám a podezřením.

Čelo paní Dlabačové bylo lehounce zachmuřené, s dvěma ostrými vráskami uprostřed, jež jí vyvstaly kdykoli se někdo postavil na odpor její vůli. U svého muže zpozorovala Helena také cosi nového, jakýsi výraz zloby, který se nadarmo snažil zakrýti umělou spokojeností. Obě ty tváře měly do sebe cosi odcizeného, změněného, jeden z těch výrazů vnitřního boje, který se snaží člověk utajiti pod úsměvnou maskou, a jenž přes to uniká zpod ní jako záře lampy zpod zakrytých oken.

Helena chtěla jíti vstříc svému muži, vzíti ho kolem krku, ucítiti teplý dotek jeho těla. Chtěla a nedovedla toho. Podivný pocit chladu ji rozmrazil, bylo jí tak, jako by někdo jiný, nějaká jiná bytost, neviditelná sice, jejíž přítomnost však cítíme, postavila se mezi něho a ni, jako by nějaká neznámá ruka, nemající patrných obrysů, přetínala v tom okamžiku všechny ty svazky, spojující ji s manželem.

To vše cítila Helena neurčitě, neuvědomujíc si to jasně, chvějíc se pod těmi novými dojmy jako list, zasažený vichrem. Oči se jí kalily, srdce se jí rozbušilo tak, že se jí zdálo, že slyší jeho údery. Všechno její veselí bylo to tam. Měla pocit, jaký by se asi zrodil v duši dítěte, jemuž by se chůva vzdálila do vedlejšího pokoje a vrátila se s tváří, pokrytou škraboškou.

Nepokoj mladé ženy byl tak mocný, že ho tetinka Dlabačová zpozorovala.

„Tobě se něco stalo, Helenko?" tázala se, berouc ji za ruku.

„Ne, tetičko," zavrtěla hlavou.

A když muž se rozloučil s oběma dámami, poněvadž ho v divadle bylo potřebí, poskočila neť zase tak radostně jako před chvílí, vzala vdovu kolem krku a pronesla vesele:

„Těším se tolik, tolik, na dnešní večer."

III.

Byla již tma, časná tma zimních večerů, když obě dámy vyšly. Několik hvězd se třpytilo po obloze. Tu a tam chvěl se plamínek v petrolejové pouliční lucerně. Několik osvětlených oken dívalo se do tichého náměstí.

Po chodnících, v hloučcích, lidé spěchají do divadla: z dálky měli podobu černých stínů, pod jejichž kroky sténá čerstvě napadlý sníh.

To byl také jediný zvuk, ozývající se tichem. Jinak ani hlásku. Celým městem rozhostil se ten maloměstský klid, ten usínavý mír, v němž se zdá všechno spát: domy i lidé, i ta barokní, sochou Panny Marie korunovaná statue, střežená třemi blikajícími svítilnami.

Kolem divadla bylo živěji. Elektrická lampa ozařovala svým bílým jasem ty, kteří přicházeli, zahaleni v kožichy, šátky, plaidy, rychlým krokem, aby se uchránili před fičícím větrem. Také několik saní — těch ohromných, pro celou rodinu vybudovaných, které naleznete na venkově — zastavilo se před vchodem.

„Tetičko,“ zašeptala pojednou mladá žena, když vystupovaly po schodišti, „je vám také tak ... tak jako mně?“

„Úzko je ti? Ale bylas přece tak veselá?“

„Ano, když jsme přijeli. Ale teď ... já nevím, čím to ... jako kdyby to na mne padlo. Je mi tak divně ... tak nějak ...“

„Máš trému za svého muže. To je to,“ rozhodla paní Dlabačová.

„Myslíte? Bude to tak ... Bude to tak ... Bojím se, aby mu to dobře dopadlo ...“

Prošly galerií a dostaly se do své lože. A když, chystajíc si usednout, chtěla paní Helena sejmouti s hlavy hedvábný šál, začaly se jí pojednou ruce tak třásti, že živou mocí nedovedla uvolniti hedvábu. Musila požádati o to tetičku.

Hlediště plnilo se pozvolna. První tři řady křesel, obsazených honorací města, stkvěly se pestrými barvami toalet. Byla tu krásná paní Salátová, žena místního soudce, o jejíchž milostných aventurách povídalo si celé město. Pak slečna Trčková, bruneta sice čtyřicetiletá, ale, dívali-li jste se na ni ze vzdálenosti více než pěti kroků, ještě stále svůdná, městská Aspasie. Tlustá, ale nehezká paní Češpivová, která provdala dceru za svého bývalého milence. A konečně kolossální vdova, paní Radimská, o níž kdosi řekl, že v celých Čechách není žádná studna dost široká, aby se do ní vešla; plastickými přednostmi svého ohromného těla vymohla na panu purkmistrovi výhodného místa v peněžním ústavě pro nebožtíka muže; teď, když se domohla blahobytu, žila velice ctnostně, jedla mnoho a vybraně, měla nejlepší sklep z celého města a ani na jediný den nevynechala kostela.

Ostatek byly počestné matinky s dceruškami. A obojí ten svět, hříšný i ctnostný, který v denním styku snažil se co možno nejvíc rozlišit druh od druha, pozdravoval teď svorně paní Dlabačovou.

Pak spustil orkestr jakousi nemožnou směs, napolo taneční, napolo pochodovou.

Paní Heleně vydral se z prsou hluboký vzdech.

„Je ti něco dítě?“ tázala se jí vdova.

„Kdykoli přijdu někam mezi lidi,“ odpověděla „myslím si, kolik, kolik je tu krásnějších žen, než jsem já... vždyť já ani nejsem hezká, tetičko... a divím se, že mne Jeník může mít rád... Tolik jsem se těšila na dnešek a teď bůh ví, co mi je...“

Paní Dlabačová přeměřila ji konejšícím pohledem:

„Ne, ne, Helenko, kdo by měl být hezký, ne-li ty?“

„Ach, tetičko, kdyby již ten dnešní večer byl u konce. Bojím se toho nějak, bojím se tolik.“

A opravdu, celý výraz tváře mladé ženy zdál se být změněn, jako by do ní vstoupil jiný duch. Bledla a červenala se střídavě. Oči se jí leskly jako lidem, kterým hrozí záchvat horečky. Ovívala se nervosně vějířem, poposedávala na svém křesle, stáčela a opět roztáčela divadelní program. Měla zvláštní pocit nevolnosti, jisté hrůzy z okolí, jako by každé chvíle hrozilo jí nebezpečí, kterého neviděla, jako by vzduch sám byl napojen něčím, co usiluje o její zkázu, co by si přálo její smrti.

Opona šla vzhůru. A na jevišti, jež mělo znázorňovat náves, spatřila paní Helena svého muže, v selském kostýmu, s kytičkou za kloboukem. Měl tu dostaveníčko se svou milou. Ano, teď přišla i ona, v načechraných sukních, které ji šustěly při každém kroku, s nahými lokty, skvělými svojí bílou pletí, hezká, pružná, svůdná. Slečna Kvisová. Jak jsou tyto lokty plné proti jejím! Jak je tato postava pružná, vyzývavě svůdná, srovnává-li ji s její vlastní! Jaká bouřná krev bije asi v těchto ňadrech, koluje v tomto bujném těle.

Teď se objali. Zdálo se jí, že ji muž nikdy nestiskl tak jako tu tam na jevišti. Slušelo jim to tolik, jak si leželi v náručí, oba vysocí, silní, plni života! Paní Helena se zachvěla, pocítila prudkou bolest srdce. Snažila se však vzpamatovati se. Ano, líbají se, objímají se... ale vždyť je to divadlo.

Leč cosi přímo z jejího nitra, jakýsi vnitřní neodbytný nepokoj nedopřával jí klidu, dráždil ji při každém tom něžném slově, které slyšela se scény, lekal ji při každém novém objetí, drásal jí srdce, rval jí vlasy.

Děj na jevišti pokračoval. Byli tu rodiče, nepřející sňatku dvou milenců. Jakýsi nedužívý vdovec, který se měl státi manželem krásného děvčete. Protesty mladých lidí, hrozby starých.

Tím se končil prvý akt.

Paní Dlabačová povšimla si teď sama Helenčina vzrušení.

„Dítě, tobě něco schází,“ obrátila se k ní.

„Mně je strašně, strašně, tetičko, strašně.“

„Tak pověz...“

Na místě odpovědi stiskla jí neť toliko ruku, a v očích se jí zatřpytily slzy.

„Ale ty mne lekáš, Helenko," zašeptala vdova. „Chceš, abychom odešly!"

„Ne, zůstaňme, tetičko. Nevím, co se to se mnou děje. Připadám si jiná, jako bych to nebyla já."

„Ubohé dítě!" zavzdechla paní Dlabačová, a v její tváři objevilo se cosi jako náhlá lítost, jako okamžité pochopení toho, proč neteř hledala slova. Ale ihned se opravila a řekla: „To nic nebude. Snad ses při jízdě trochu nastydla? Ale neměly bychom přece jen odejít?"

„Ne, prosím vás, tetičko, nechte mne tu."

„Nu tak, jak chceš . . ."

A již se začínalo druhé jednání. Byla to světnice rodičů mladé dívky, kam se dostavil vdovec s námluvčím. Než vrací se s nepořízenou. A s blížícím se soumrakem, zatím co rodiče odcházejí, vkrade se tam milenec — její, Helenin muž.

Milostná scéna při měsíčku. A každý ten dotek těch milenců na jevišti jako by se dotýkal přímo paní Heleny. Zápasila sama se sebou ve svém nitru, snažila se nabýti chladné rozvahy, opanovati se, zaplašiti ten zvláštní stav neklidu . . . ale nadarmo. Co mi to je? tázala se pro sebe.

Ale podráždění, na místě aby se menšilo, rostlo neustále. Nerozeznávala ničeho kolem sebe než ty dva stíny, muže a ženy, které se líbaly v šerém koutku jizby, kam nepronikло měsíční světlo. Hlediště i jeviště kroužilo paní Heleně divě před očima. Vše se jí mihalo v beztvárné, barevné směsi, toalety, šaty, oči upřené na scénu, bílé rukavičky dám, lampičky v orchestru, kapelníkova pleš, kulisy, napovědova budka, měsíční stříbřitá zář — to vše tančilo kolem ní ztřeštěný tanec, v jehož středu pohybovaly se a mluvily a líbaly se a objímaly se dva stíny, dva stíny, z nichž jeden byl její muž.

Pojednou se celým jejím nitrem rozlila bolest, náhlá, krutá, nikdy ještě nepocítěná v takové míře. Vzpomínka jí přinesla mužův pohled, když dnes přijížděli do města, a on se obracel za slečnou Kvisovou. Pak zaznělo jí v uších opětně jméno té slečny, tak jak je uslyšela za dveřmi tetiččina pokoje. A náhle, s tou strašlivou bolestí, jako by se osvětlilo celé její srdce, celá její duše, jako by nové světlo dopadlo na celý její dosavadní život: viděla pojednou věci, kterých nikdy dosud nepozorovala, jednotlivé události jejího manželského života braly na se novou, překvapující tvářnost, maličkosti, přihodivší se jí před měsíci, vystupovaly teď před ní v hrozivém vypětí.

A teď již není v ní neurčitosti, vše jí je jasno, vše chápe, všemu rozumí. Zvláštní jistota ozvala se v ní. Její oči nabyly hrůzného

lesku; rty se jí sevřely; chřípí chvěla se jako člověku, který je zachvácen nějakým šíleným hnutím mysli. Ach, nyní věděla, co značilo to tušení, jež se v ní probudilo při vstupu do divadla.

Byl konec aktu.

A v tom okamžiku ten nepřemožitelný pocit msty, vzteku a bolesti uchvátil ji celou. Vzchopila se se sedadla. Paní Dlabačová pokusila se ji zadržet, ale ona unikla jediným skokem za portieru lože, proběhla galerií, snesla se se schodů, zavířila v divokém letu chodbou, vpadla do garderoby.

Herci se tu oblékali, dělníci odnášeli reflektor. Ale paní Helena si jich nepovšimla. Instinktivně spíše vycítila, než aby se přesvědčila zrakem, že tu není její muž. Vzala jediným skokem několik schůdků vedoucích na jeviště, octla se mezi kulisami.

Bylo tu prázdno; lampy s hůry rozlévaly jasné světlo.

Veběhla do zákulisí, napolo šerého. Její tušení vedlo ji tak jistě, jako vede pud zvíře. Nemýlila se: Stáli tam, v šeru, samotni, on, její muž a slečna Kvisova. Tiskli se k sobě, neslyšíce, co se kolem nich děje.

Paní Helena vyrazila z hrdla drsný výkřik, podobný spíše skřeku než lidskému hlasu. Ohlédli se. Severýn vykročil, jako by jí chtěl jíti vstříc.

Paní Helena rozepiala ruce, vztyčila je v před, vykřikla v hrozném zasténání nějaké slovo, z něhož jí polovic zůstalo v hrdle.

V tom se jí zavřely vytřeštěné oči, vypiaté tělo se zakolísalo, napřažené ruce sklesly. Zachvěla se znova, ale jakoby s námahou rozkřídlila ruce a padla k zemi v hluchém úderu.

Něco krve zaperlilo se jí na čele, neboť narazila hlavou o hranu kulisy. Ale to bylo pouhé škrábnutí. Smrt dostavila se v zápětí: ochrnutí srdce.

Její tušení jí nezklamalo . . .

ARNE NOVÁK:

TŘI KAPITOLY O PEERU GYNTOVI.

I. REK SEVERU.

Romantický básník dumá v cizině na břehu mořském a hledě toužebně do modrých kouřů a popelavých mlh dálky, pátrá v nich po domově, odkud nedávno prchl jeho nepokojný duch, hnán neodolatelnou touhou po změně a po záhadě neznáma. V jak svěžích barvách mladého jitra a s jakými čarovnými obrysy málem pohádkovými vstává nyní před jeho prahnoucíma očima vzdálená vlast!

Bohatýrské postavy z pověstí a dějin zalidňují její požehnané nivy; kladné typy národních ctností přicházejí s věnci v rukách pomyslně k dojatému krajanu; v obranu, v oslavu, ano, v apoteosu domova mění se veškeré obrazy, v něž si na cizí půdě básníkova fantasie přebásnila motivy, nalezené a prožité kdysi v otčině.

Z tohoto romantického rodu nebyl Henrik Ibsen nikterak. Když skončil navždy své básnické zájezdy do šeré oblasti hrdinských bájí a královských zkazek skandinávského středověku, soustředil na sklonku svých třicátých let tvůrčí sílu na to, aby pod vlašským nebem, tváří v tvář hudbě a barvám Neapolského zálivu, psychologicky pronikl a dramaticky vztyčil skladný typ norský. Tehdy nepodlehl ani na okamžik běžnému svodu idealisující dálky; ba naopak. Nikdy neselhávající silou kontrastu viděl nyní v jasném jižním vzduchu tím určitěji tvrdou a drsnou hranatost národní povahy severské, její urážlivě vyzývavý a při tom příkře pyšný nedostatek úměrnosti, její divokou směs pitvory a zloby, velikášství a nicoty, směšnosti a hrůzy. Všecko to se mu po náboženských útocích na skandinavskou polovičatost a kompromisnictví v „Brandu" sílilo v postavu tragicky groteskního Peera Gynta, jehož kmenovou osobitost viděl básník mnohem určitěji a bezpečněji, než by bylo možno v prostředí domácím. Kritická inspirace, která k němu vždy přistupovala při tvoření básnickém a léty zřejmě sílila, způsobila, že se Ibsen ke svému protihrdinskému hrdinovi stavěl od začátku jako soudce, studeně a neúprosně pronikavý u vyšetřování, ale málo shovívavý při vynášení rozsudku — norský poutník na Ischii a v Sorrentu zasedl k soudu nad svým celým národem, ano, nad „zděděným odkazem skvělým své rasy, dávných otců svých".

Stejně jako bohatýrští hrdinové mladistvých Ibsenových her od „Kurhanu rekova" po „Nápadníky trůnu" pochází také divoký Peer Gynt ze starodávné domácí tradice severské, nikoliv však z její hrdinsky-šlechtické vrstvy, nýbrž z její méně ušlechtilé spodiny, ze lhářských zkazek selského rázu: prolhaným venkovským klackem, chvastounem a násilníkem, rváčem a holkářem jest v první polovici tragédie tento Petr Šilhan, jenž se na lidi a na osud, na ctnost a věrnost dívá potměšile a výsměšně skrze prsty, maře své žití lží a hrou, létaje ve lži a báji nad všední svou bídou lenošného a otrhaného dědice marnotratných otců. Tato kritika národního selství jest Ibsenova bitva s romantikou: Björnson, jako G. Sandová, B. Auerbach, B. Němcová, oslavil v norském sedláku věrně uchované rysy národní bohatýrské povahy, která si na omlazující hrudi přírody dovedla uchovati statečnost dávných vikingů a bájivého ducha starých skaldů. Ale na tento romantický kroj svých krajanů podíval se po-

vahový i literární protinožec Björnsonův střízlivým okem kritického odsvětitele — Peer Gynt, synek samolibého rozhazovače a sebeobelhávající báchorkářky, nepochází ani od vikingů ani od skaldů, nýbrž od rvavých sedláků a prolhaných myslivců a plavců, kteří nakonec uvěřili vlastním výmyslům a zakrývali si jimi svou potupnou zchátralost: toť ten rek Severu, v němž prý ožil bájeslovný Sigurd, toť ztělesnitel národní povahy norské, toť vyvolený miláček romantiků ve Skandinavii. Kam uvede tento rek Severu svou rodnou zemi, matku Aase? Na trůn slávy a moci, aby jako královna panovala nad národy a nad duchy, jak o tom snili buditelé norští? Ach nikoliv, milí páni romantikové! Někam na mlýnskou střechu za komín k posměchu všech, aby byla povýšena nad rozumné lidi, nad všední skutečnost, nad politický realism. Jaká to groteska této nápadnice trůnu v duchu čistě romantickém!

Jako všude hlásali také na severu vlastenečtí romantikové kmenovou a národní samosvojnost, jež, rozvíjejíc do důsledků a v soustavu původní rysy povahové, dospěla by nakonec jak ke kulturní, tak k politické soběstačnosti; národ, odliše se jazykem, karakterem i vzdělaností od svých pokrevných sousedů a pohrdna tím, co dosud přijímal od cizích učitelů, dostačil by posléze sám sobě ve svém vlastním státě, s vědomím úplné svrchovanosti mocenské i duševní. Henrik Ibsen, jenž dlouho před Nietzschem zvykl si uváděti velká mravní hesla na jejich kořeny lidské, přelidské, rozleptal i tuto pojem samosvojnosti a soběstačnosti romantické, vytknuv především její prapůvod selský. Peer Gynt, úpadkový, vyděděný a zchudlý potomek selského rodu, vyvržený z domýšlivé společnosti venkovského panstva, zůstává v podstatě chrapounským furiantem, který se povyšuje jako holubník nad domácím mrvištěm a jenž ve všech svých vadách spatřuje hrdou rázovitost kmenovou — toť jeho tragický blud v prvním díle básně, končícím se třetím dějstvím a Aasinou smrtí. Ale již zde prohlubuje Ibsen selské sobectví Gyntovo v obecný egotism národní, aby pak je rozšířil v typický egotism všelidský: tak postupně nabývají obzory tragédie hloubky a šíře.

K tak příkrému odsudku gyntovství dobyl si Ibsen plného práva, vytvořiv „Branda“, který při své veškeré kritické polemičnosti jest dílem ven a ven kladným. Brandovský individualism a gyntovský egotism náleží k sobě co nejtěsněji; jako rovný, tuhý kmen a divoký, pružný vlk vyrůstají z téhož kořene lutherského protestantismu, přijatého na severu za pravé náboženství národní — osobnost, jíž bylo přirčeno právo státi Bohu tváři v tvář bez prostředníků a pomocníků, snadno uvěří hlasu hadovu, že od hesla „člověče, svůj buď“, vede malý, přirozený, ba nutný krůček k příkazu „člověče, stač sobě samému

jen!“ Brand pochopil správně, že svým býti znamená usmrtiti sebe vždy a všudy a vypracovati v sobě do důsledků obraz boží, který tvoří jádro osobnosti lidské; v tom ve všem kazatel a horlitel severu byl krajním hrdinou konsekvence, nesa s nejúzkostlivějším vědomím odpovědnosti následky svých činů. Peer Gynt jest jeho pravým protikladem. Poslechne vždycky prvního hnutí žádostivé a bujné své krve, poddává se každému rozmaru svého chtíče a své zloby, dopouštěje, aby divé zvíře v něm štěkotem přehlušilo hlas Boha, který občas se ozve z hloubek jeho bytosti. Mrazivě krutý výjev třetího aktu, když do milostné a očistné životní jednoty se Solveigou v horské chatě neodbytně se vdere potvorná dcera dovreského staříka i s obludným svým a Peerovým synkem, připomínajíc svému zapomnětlivému svůdci jeho nevyhladitelné závazky, jest dramatickým soudem nad Gyntovou bezohledností k důsledkům vlastních myšlenek, hnutí a činů; jen Ibsenův básnický učitel Heine vytvořil podobně mohutný symbol pro „skutky našich myšlenek“, když v satirické báchorce o Německu visionářským pohledem přimrazil svého liktora se sekyrou jasně vyleštěnou.

Jiří Brandes odhadl kritickým svým důmyslem velmi brzy puklinu v osnově dramatu i v povahokresbě Gyntově, která se rozvírá od počátku čtvrtého dějství; také Peerův egotism nabývá nové podoby. Norský selský výrostek s příznačnými rysy svého prostředí mění se v skandinavského dobrodruha-plavce a dobyvatele, jenž přímo zkarikuje pudy starých vikingů severských: Peer Gynt prvních tří aktů omezoval své bludy a vady na to, co vyssál z domácí půdy a co zdědil po otcích a dědech, Peer Gynt, císař Saharský a prorok muslímský, velkoobchodník s otroky, modlami a škapulíři, jest světoobčan, který ověsil své skryté norské já různými světoobčanskými cáry, vybíraje si vždycky z mezinárodní civilisace to, co nejlépe hovělo jeho výdělkářskému a poživačnému egotismu. A nyní v cizích zeměpásech, kde těžil a užíval Peer Gynt muž, i nahoře na severu, kam se pro rozhřešení vrátil ztroskotavší Peer Gynt stařec, projevuje se stále určitěji další rys, který kontrastem Gynta pojí s Brandem. Tento jest rozhorlený sok vší polovičatosti, všeho kompromisnictví, veškerého pohrávání dobrem a zlem; Peer Gynt stane se na pouti světem toho všeho zosobněním. Jeho neúprosný soudce s mrazivým dechem smrti, Knoflíkolijce vytýká mu v hodině zúčtování, že nebyl ani velkým hříšníkem, ba ani prostředním, že hříchem si jenom pohrával, nemaje opravdovosti a síly, které také hřích žádá: proto má býti nikoliv zachráněn, nýbrž přelit a přetaven jako otřelý peníz.

A tu se na sklonku svých dnů dozvídá Peer pravdy, jež jej ohromí a zdrtí: on, jenž mluvě v Maroku s jinými kořistníky z mezinárodní

čeládky se chvastal parodií Písma, že raději by ztratil celý svět, než by pozbyl svého já, musí uslyšeti, že nebyl nikdy svým. Egotism není individualismem, tvrdí tu přísně největší básník osobnostní světového písemnictví; stačiti sobě neznamená ještě býti sám sebou; věrnost svému já není ani výsadou, ani pýchou, nýbrž pokorou a milostí.

A co přece nakonec spasí pobloudilého Peera Gynta? Že tam nahoře na severu pod věčnými ledy a hledíc do bílých zrcadel čistého sněhu, v cele samoty a žehnajíc svému odříkání, žila bytost bez úhony, která zůstávala stále věrnou tomu, co v osobnosti Peerově bylo přese vše pravé a celé, chráníc svou láskou a vytrvalostí jeho znak boží, vtisknutý do čela. Tam u ní, v náručí Solvejžině, žil a trval s tou duší, jak Bůh ji chtěl sám, pravý a skutečný Peer Gynt, nad nímž troldové neměli moci. A nad jeho vykoupenou hlavou mohou se rozhlaholiti zvony svatodušní.

2. DOVRESKÝ STAŘÍK.

V kvetoucích a vonných zahradách villy Borghese vytvořil čtyřicetiletý Goethe cynicky divoké a zvířecky brutální výjevy „čarodějnické kuchyně“ a intensivněji než byl by dovedl v prostředí severním, postihl pomocí výtvarných motivů brouwerovských a brueghelovských nestvůrnou obraznost germánskou, která si tolik libuje v bestiální pitvoře a děsivé křiklavosti. Stejným postupem tvůrčím vznikly v létě 1867 na slunné a barvité Ischii troldovské scény druhého dějství „Peera Gynta“, vrcholící vzteklým mumrajem u královského staříka dovreského; sotva byl by Ibsen doma mohl z lidového bájesloví severského vyjmouti tolik hrůzné grotesky a grandiosní ošklivosti, jako se mu to podařilo v zemi přirozené krásy a úměrného vděku.

Dovreský výjev, připravený námluvami se Zeleně oděnou, která Peera Gynta uvede na svou cestu tvrzením, že u nich doma „černé se bílým zdá, ohyzdné krásným“, má v tragédii Gyntově mnohem významnější a pevnější místo než „čarodějnická kuchyně“ ve vývoji Faustově. Příliš trpně přepodstatněn jest titanský myslitel středověký kouzelnickým hokusem pokusem a priapskými žerty pekelně přičmoudlými ve smyslného člověka erotických tužeb a hellénského okouzlení; jeho vnitřní bytost nezdá se zasažena touto infernální léčbou, pro niž doposud ve Faustově povaze nebylo valných podmínek.

Zato u Ibsena jest trollovská fantasie jedním ze svorníků celé psychologické stavby díla. Teprve v audienční síni skřetího krále s kravským ohonem uvědomí si Peer Gynt plný smysl svého egotismu, který mu dotud zůstával v obalu selského furiantství poloskryt.

Dovreský stařík přijme Peera teprve tehdy za plnoplatného trolla a zetě, až mu přislíbí, že nebude se starati o nic, co leží mimo hranice dovreské; až si trvale vryje do svého erbu troldské heslo o soběstačnosti; až ohonem kravským, který nerozlučně náleží k dovreskému kroji, vyznačí, jak se mu lidství zcela mísí se zvířectvím; víru si konečně smí Peer Gynt uchovati podle své vůle a libosti, jeť tak polovičatý a kompromisní, že víra nezmění valně jeho životní dráhy. A přece Peer Gynt, ač se napije medoviny ze zlaté číše dovreského staříka, ač s ochotou oblékne troldský šat, nestane se trollem plně a cele; „i opravdovost i sílu chce hřích", a té se Peeru Gyntovi právě nedostává. Proto se vytrhne z pařátů a paznehtů dovreské chásky, když má býti podroben operaci, která by mu propůjčila troldský zorný úhel a navždy jej zaklela mezi horské běsy a podzemní skřety, a ubrániv se napolo mstivým násilnostem štípajících a kousajících oblůdek, hledá záchranu, kterou mu přinese hlahol velkonočních zvonů. Míní, že navždy ušel jejich moci a že proti nim obhájil lidskou samosvojskost. Mýlí se ovšem, jako vždy, kdykoliv si namlouval vlastní vítězství.

Dávno zapomenul Peer Gynt, velkoobchodník a kolonisátor, majetník napěchovaných korábů a pouště pán, na dovreského staříka a na jeho troldský pronárod, když mu staříkovu pitvornou masku znenadání na dosah přistrčí Memnonova socha. Neuvědomuje si také, že octl se opětně mezi trolly, kteří sami sobě dostačí, když v kahýrském blázinci provolán jest za „císaře interpretů na bási já". Jeho mužná pýcha nesla ho kompromisním životem a dala mu zapomenout minulosti. Ale té má ještě jednou, s mražením v těle a s pocitem hanby v duši, pohlédnouti přímo do očí.

Zřídka kdy v světovém básnictví byl soumrak romantiky namalován v barvách tak zsinalých, pod nebem tak popelavým, s beznadějí tak pustou jako v pátém dějství „Peera Gynta", kdy hrdina tragédie na pokraji svých dnů se setká se staříkem dovreským. Intonace výjevu, těsně vkloubeného mezi scény Peerova bloudění kolem Solvejžiny chyše a jeho rozhodné hovory s Knoflíkolijcem, jest připravena lyrickou mezihrou na lesním spáleništi pod bílými mlhami, kde ztroskotavšího poutníka vyčítavě oslovují nezosnované myšlenky, nepronesená hesla, nevypěné písně, neprolité slzy a nevykonané činy: bezútěšný smutek neplodného života, promarněných let válí se s kotouči mlh scénou. A tu dva starci trosečníci stanou si tváří v tvář, sesazený císař jáství, u něhož všecko se rodilo ze lži a fantasie, a sešlý král troldské říše, který sám byl lží a fantasií. Poníženě a ušlápnutě belhá se někdejší vladař horských mocností o žebrácké holi a s mošnou na almužny; bude spokojen, stane-li se někde vlídně trpěným špitálníkem; jest

ochoten dát se angažovat venkovským divadlem jako pozůstalá ukázka národního svérázu norského: tak sešel, tak zvetšel, tak zbankrotěl kdysi pyšný romantik.

Peeru Gyntovi, jenž posměšně zlehčuje svého někdejšího tchána in spe, přišel právě vhod do cesty, od něho naděje se Peer onoho vysvědčení, jehož potřebuje pro Knoflíkolijce, že zůstal vždy sám sobě věren a to i přes nástrahy a útoky trollů v Ronde. A tu dovreský stařík konečně odhalí celou pravdu: třebaže Peer Gynt v rozhodné chvíli s odporem a vzdorovitostí prchl z troldské říše, přece byl po celý další život, ač neuvědoměle a bezděky, pravým troldem, osvojiv si za životní maximu vůdčí troldské heslo: „člověče, stač sobě samému jen". A tak proti sobě stojí — za celý norský národ — na konci dva troldové, jimž jejich egotism pomohl k mošně žebrácké: troldovský král a troldovský princ, dvě bědné zkresleniny severského kultu osobnosti. Ó popeleční středo individualismu! Ó smrtelná mdlobo romantiky!

3. UKOLÉBAVKA.

Srovnávání Ibsenova „Peera Gynta" s Goethovým „Faustem", v němž se zalíbilo kritice mimoskandinavské, jest patrně omylem; dobře poučení soudcové severští je odmítli, dovozujíce, že Peer Gynt nemá ani kapky faustovské krve, jejímž znakem jest titanská touha překročiti hranice lidství a přiblížiti se božstvu vystoupením ze svého já a to tak, aby i na bližní padl světlý a plodný paprsek z nadlidského úsilí o vyšší možnosti života; toho ze všeho ovšem nenacházíme u Peera Gynta ani nejmenší potuchy. Avšak dvojice Markétky a Solveigy bude vždy znovu povzbuzovati k paralele, i když víme, že to byl snad přímý podnět postavy Almy z románu Paludana Müllera „Adam Homo", jenž Ibsena pohnul, aby protilutherský, ano mysticko-katolicky vysvobodil svého reka z moci ďáblovy věrnou a obětavou láskou ženy světice. Ovšem, pouze závěrečný spasitelský úkol má Solveiga s Markétkou společný, kdežto v pozemském kolotání lásky a vášně nadobro se liší cudná a čistá posvátnost neposkvrněné panny světice od horkého pudového ženství svedené milenky: právě na Markétku uvaluje Faust svou nejtěžší vinu, kdežto věčná nevěsta psancova a tulákova vyhrazuje si z divoké Gyntovy duše onen malý, světlý kout, kam viny a hříchy přístupu nemají.

Dva motivy propracoval Ibsen, nejbohatší a nejsložitější tvůrce ženských postav v moderním básnictví, na Solveize, věrnost a moc spasitelskou, tedy rysy mravně citové, nepodléhající v ničem vlivu smyslné pohlavnosti. S modlitební knihou v ruce, vedouc malou

sestřičku, horoucně lpíc na rodičích, vejde Solveig, mladičké děvčátko, sotva po konfirmaci, do Peerova osudu, a ihned pocítí pustý lhář a rváč „v duši svátek a nebe“. A přece tato světlá a věrná rodinná bytost zříká se odhodlaně domova a sestry, otce a matky, aby šla za Peerem a stála při něm všudy a přese vše:

„Tam dole dusno tak tísnilo dech;
to zpola též zrychlilo odchod můj, spěch.
Zde však, kam sosny šum zaléhá z mýtí —
tiš, jaký zpěv! — duše má doma se cítí.
Cesta, jíž šla jsem, nevede zpátky.“

Ale dříve než Solveize přáno plné a blažené objetí, odchází Peer Gynt, obtížen novým vědomím viny do světa. Solveižin osud mění se v čekání. Její věrnost, rozestřenou přes zimy a léta, roky a desetiletí, vtělil básník jako odpověď na obvinění žen z nestálosti, které Gynt pronáší po kalném dobrodružství s Anitrou, do oné věčně krásné a světlé písně, již Solveig zpívá pro vzdáleného milence a přítomného Boha ve své lední chyši v plné záři severského léta; za sto, za pět set roků zůstane stejně krásným ono dvoje čtyřverší, z něhož posvátně září a cudně hřeje všecko, co Bůh ze své nesmrtelnosti vložil do ženského srdce. A když pak po letech shrbený, plesniv, ožebračelý Peer vrací se domů, zazní k němu jako pozdrav pravé otčiny opět Solveižina píseň, píseň čekání, píseň věrnosti, píseň důvěry: hle, žena, která se proměnila v pouhé stříbro melodie.

Není to po prvé, co má Peer Gynt na sobě pocítiti silnou a zázračnou moc Solveižina vykupitelství: sotva ji poznal, již talismanem svého kostelního zpěvníku vyprostila jej z obludné moci sliznatého, mlhavého, beztvárného strašidla, onoho temného Křivého, který se stařikem dovreským hlavně určil jeho pochybenou budoucí dráhu. A již tehdy platilo o něm veliké slovo „Byl příliš silný. Měl ženy po boku“.

Než, nové a vítězné kouzlo, jímž postava Solveižina podmaňuje, tkví ještě jinde: v oné podivně odvážné invenci, s kterou Ibsen nerozlučně v Solveize spojil milenectví s mateřstvím. Bylo to — nehledíc ani k prvkům duševědně osobním — nutno z důvodů dramatické stavby, neboť nebylo možno, aby v druhé půli a v závěru tragédie nadobro zmizel motiv tak silný, jakým v prvních třech dějstvích jest Peerův vztah k matce. Na rozdíl od Fausta, jehož vzpomínka na otce pochybné pověsti zazní jenom ojediněle a který nezná vůbec matky, vyrůstá Peer Gynt ze své rodiny jako její přirozený výkvět a plod a nese její vady hluboce vtištěny ve své tváři: marnotratník a lehkomyslník po otci jest pohádkový fantasta a samolibý lhář po matce a lne k staré Aase s horkou příchylností, která zůstává nej-

čistším z pramenů, zurčících v jeho divoké mysli. Se starou matkou, nikoliv se Solveigou přichází se rozloučit před odchodem za moře a z Evropy a tu, ve výjevu, jemuž není v dramatickém básnictví — ani u Shakespeara — mnoho rovných, ukolébá lhavý báchorkář starou zatrpklou pohádkářku svými zkazkami do věčného spánku: tu po prvé a naposled Peerovo dobrodružné a rozmarné lhaní vyrůstá ve skutečnou báseň, která na svých saních unáší duši lehounce do zásvětí.

A hle, po letech, čeká v Solveize s milenkou zároveň matka jeho návratu, ovšem ne již stará hranatá, ježatá a sešlá Aase, nýbrž očištěné a zduchovělé mateřství samo, které jako přirozený doplněk uceluje věrné a spasné milenectví Solveižino. S nebeským otcem, jenž přece nedal Peerovi úplně zabloudit na troldských cestách, bdí nad Peerem matka Solveiga tak dlouho, dokud otec pro věrnost její nesejme viny se syna marnotratného. Sama pro sebe si od Peera ničeho nežádá: dávno zapomněla, že zůstal jí dlužen milenecké objetí. Sama mu nic nevyčítá: vědělať, že jen aby dávala a odpouštěla. Sama na nic nečeká: shledání s vytouženým jest jí vstupem do nebeského království. Podoben těm, kdož umírajíce, schnoucími a chladnoucími rty zajíkavě slabikují ne milenčino, ne ženino, ale matčino jméno, chápe Peer Gynt: jako z lůna mateřského vyšel čistý, tak se tímto náručím druhé matky čist zase vrací k otci. Lehounce jako po mechu, nevinně jako v dětských dobách, sladce jako ve snách půjde svému otci vstříc. Solvejžina ukolébavka, silnější mořského příboje a stříbrnější všech zvonů, ho doprovází.

Jako doktor Marianus ve „Faustu" vzývá u mystickém vytržení na závěr pannu, matku, královnu, prose ji za milost, tak někdejší „císař jáství" Peer umíraje modlí se „má matko, má choti, bez hříchů, vin, ty ženo!"

A naše srdce ve sboru mu odpovídají: „Ave, Mater Gloriosa!"

OLGA SCHEINPFLUGOVÁ:

PÍSNIČKA.

Za bílou zdí rostou máky,
krvavě rudé máky vlčí,
jsou jako radost divoká, planá,
která se chvěje a mlčí,
chtěla bych taky být jak ty květy
kamením zasypaná.

Na srdci mém divokém těžce by spaly,
má bolest by pod nimi usínala,
a očím, které by se na mne podivaly,
ještě bych radost udělala,
protože nikdo by nevěděl,
že já kvetoucí
jsem své horoucí
nemocné srdce do kamenů zahrabala.

A až bych umřela,
hodily by mne dívky do vody, jako se hází
mrtvé květy, aby ještě chvíli žily,
aby jim prodloužily umírání,
než by se někde zachytily
na zelené stráni.

Mé tělo by na vodě umíralo,
stříbrné vlnky je nesly ruče,
mé srdce by pod kameny spalo,
a já vykoupená
květina utržená
bych alespoň věděla,
že se mé divoké srdce ve světě neutluče.

NEMOCNÁ.

V pokoji, kde stůňu, jsou bílé záclony
a maminka má červené oči,
schovává je přede mnou do šedivých koutů
a slunce dávno zhaslo mi.

Jen někdy se usadí na zlaté pelesti,
ale to už není moje,
protože se na ně jen dívám
jak na zlato ve výkladní skříni,
i ptáci za okny jsou asi jiní,
už mi nezpívají,
zapomínají,
že za mými okny je skleněný palác,
skleněný palác jako voda studená,
v němž ležím nevysvobozená,
nevykoupená.

A v prvním poschodí student hraje valčíky,
hrál je už včera a zítra zahraje.
Je asi zdravý, silný a veliký
a má hlava tak těžka, těžka je.

KAREL SEZIMA:

KNIHY NOVEL A DROBNÉ PRÓSY.

Františka Langra „Snílci a vrahové“ (nákl. G. Voleského na Král. Vinohradech), sbírka dvaceti většinou stručnějších povídek, účinně zesiluje rysy autorovy tvářnosti, jak se představily už v jeho knižním debutu „Zlatá Venuše“. Z této prvotiny, vyšlé nyní v druhém vydání (týmž nákladem), mohl proto spisovatel bez rozpaků do nové knihy přesunout znamenité „Lože čtyřandělíčkové“, které se vám hned při první četbě vepsalo do paměti lapidárními, nejednou do krutého humoru a groteskního děsu vyhnanými rázy povaholičného dláta. Dnešní, podle spisovatele konečné podobě „Zlaté Venuše“ se za ně dostalo rovnocené náhrady ve „Čtvrtém pokušení“, biblické quasi-legendě, která působivě zkontrastovala názorový svět Starého a Nového zákona, evangelium odříkání s milostným žárem jakoby velepísně Šalamounovy.

Možno zde především radostně zjistiti, že nový přetisk „Zlaté Venuše“ křísí tytéž silné dojmy, které sbírka budila před lety jako novinka. Langrova prvotina si dodnes zachovala starou fabulační svěžest, nevyprchalou, byť trochu chladnou vůni a sugesci náladovou; hlavně však své neotřelé plastické a výtvarnické hodnoty, třeba založené převahou na zásadě dekorační, která ji zřejmě ovládla.

Nejvýznačnějším rysem Langrovým jest jeho silně rozvitá smyslnost. Byla jím ve „Zlaté Venuši“ a jest jím i v jeho nové knize. Není to však trpné materialistické labužnictví, lenivá a vilná požívavost, nevěštící nakonec než vyčerpanou mdlobu smyslů, bezcílnou nudu srdce a popleněnou pustotu všech okrsků duševních. Je to v jádře naivní, pohansky smyslná nevinnost pudů, které se s rajsky samozřejmou, dětinnou dychtivostí vztahují po sladkých darech se stromu života. Neplazí se ve stínu, nedocházejí svého úkradkem; u Langra na ně vždy svítí plné slunce a nad nimi se klene širé modré nebe. Jeho rekové mají do sebe cosi urozeného jako všecko živelné a přírodní. Pro krásu, lásku a mládí jsou schopni i zločinu — a příroda je zprošťuje viny, protože jsou jejími dětmi, které jí nezapírají, nýbrž ochotně se k ní přiznávají. Neboť konec konců i hřích, vražda a smrt, nazírány v Langrově podání pod vesmírovým hlediskem přírodním, stávají se samozřejmostí, vedou-li k lepšímu životu („Kovářka a já“).

Odtud jasná vyrovnanost svědomí a vnitřní souladný růst nejvýraznějších Langrových lidí. Zvláště cit milostný se tu svobodně rozvíjí a zkvétá; neoklešťován volně se rozrůstá a košatí, nese a nalévá těžké, šťavami až svítivé ovoce. A již proto, že se nekrčí ve stínu a nemrzačí se licoměrností a přetvářkou, sám v sobě se i tříbí a pro-

čišťuje. Co v něm bylo hrubozrnného a barbarského, zjemňuje se a zduchovňuje v renesanční kult neztřísněně nahé, slunné krásy formové. V rukou Langrových ani tak rafinovaný příběh, jaký si vypravují starci se stařenou ve „Hře s dýkami", nebo onen, který v „Susaně v lázni" podobně stařeckou reminiscencí se umocňuje jako odrazem ze zrcadla do zrcadla, nerozkládá se k hnilobné pachuti a nezvrhá se v kluzkou lascivitu nebo pathologickou zrůdnost. Cosi krajně upřímného a nad předsudečnou mravnostní podezíravost povzneseného tkví v Langrových oproštěných milostných dějích; něco, co se nebojácným, tanečně sebevědomým krokem bere i nad srázy a ustavičně stoupá nad temnou oblast tělesnosti a hmotnosti. Můžete ten postup a tu elevaci v obou dosavadních knihách sledovat od primérního blekotajícího pohlavního hladu a tupého fysického milování až k pianisimu nyvého roztoužení nadzemského; od lásky krutě sobecké a vraždící až k bezvýhradné milostné obětavosti; od zbožnění plodné generační touhy až k nadšenému svatořečení neposkvrněného panenství. A je proces tento vnitřně dojista aspoň stejně pravdivý a objektivně i hodnověrnější, než rozšafnická cesta těch, kdo ve sféře tak vášnivé jako umění si ony spodní, zemité a sensuálnější stupně prostě odpouštějí.

Bylo-li by proto otázkou, pokud je dnes erotism oprávněn v slovesném umění, zvlášť také našem, nutno uznati, že si „Snílci a vrahové" důrazně vymáhají odpovědi kladné. Jejich prostná beztendenčnost, jejich klidná imoralita bez farizejského kroucení očima a jasné jejich stanovisko mimo dobro a zlo, zaručuje jim právě dnes dokonce i jistou cenu morální, nechťsi to znělo sebe paradoxněji. Obě knížky Langrovy mají takřka hodnotu prudkého protijedu a účinné protiváhy: ukazují názorně, že skutečná tvárná potence má tím plnější oprávnění na slunci, čím méně váží vysvědčení dobrých mravů při sebe chytřejším využití poválečné konjunktury a sebe obratněji zastřené umělecké nemohoucnosti. Značí prostě nevadnoucí mládí, zdraví, gracii a ducha, jejichž úbytek nejméně lze hradit vyšeptalou senilní dialektikou, včera třeba čiře krasovědnou, dnes již okázale mravnostní.

Ostatně přede všemi dialektiky umění i morálky má Langer nedocenitelné plus: že své smyslové a názorové jaro zná zhodnotit umělecky a básnicky, že mu dovede dodati dokonale rovnomocného tvaru a osobitého výrazu. To již pak je ovšem otázka formy a stylu v onom užším významu, o němž se dnes jaksi nerado hovoří i kritickým theoretikům. Básník Langer věnuje však zrovna této stránce tolik žárlivého a čestného úsilí, že nic věru není více na snadě, nežli ho teď za to pohodit obmezeneckou výtkou estétství a kulturního sno-

bismu — něčím, co se rádo čipernou záměnou pojmů insinuuje uvědomělým umělcům slova jako zvláště temný hřích a těžká úhona. Na štěstí již pro členitost kultury opovrženíhodná species lidí esteticky založených nejeví, jako na vzdory všem, kdož jí dávno odskuhrali poslední hodinku, ani za mák chuti vymřít. A jsou-li dokonce dosud též tvůrčí umělečtí duchové tohoto druhu, lze se těšit, že se váš sluch i napříště aspoň občas po všech vtíravých exhortách o etice a společenské účelnosti umění, po všelikých samospasitelných, programově papírových kladech a ostatní, více méně zakuklené, kazatelsky dryáčnické tendenční vřavě zotaví dobrým, světlým, střídmým, plnozvukým slovem, dobrou, v tichu rozkvetlou a příznačně zkrystalisovanou, hudebně členěnou a zrytmovanou větou.

U Františka Langra nadto rozradostňuje, že se v nové knize šťastně vymanil z čiré dekorativnosti některých čísel „Zlaté Venuše“ (jako byly „Ruce“, „O šťastném a nešťastném umělci“ nebo povídka titulní) a vůbec z úzkého artistického odbornictví, aniž čeho slevil z výtvarného svého smyslu, těže z něho naopak čím dále pronikavěji. Poslední dvě čísla („Tančila“ a zejména „Veselé troubení“) nesou přímo stopy nejnovějších směrů ve výtvarnictví (srv. stylisace jako: „Blok domů zvučí uvnitř jako otevřená hrací skřínka. Na místě víka přikrývá ji čistá obloha letního svátku“, nebo: „Věci byly ne jako věci, ale jako plochy. Domy nebyly jako domy, ale jako duté kostky, přehozené plátnem, do plátna jsou vystříhána okna a namalovány obchodní tabule“). Všude však podřizuje tyto zřetele dějové dynamice a dramatickému spádu a podává ve „Snílcích a vrazích“ několik kabinetních kusů novelistického umění po stránce skladby a ukázněné epické výstavby. Jako půvabný neokolkující vypravěč dospěl klidu až klasického zejména ve „Výpravě třiceti rytířů“ a některých číslech baladického zbarvení. Překonal již i svůj výlučný exotism a svou začarovanou zálibu pro uzavřená rafinovaná údolí kulturně historická; rámcuje teď častěji své příběhy soudobými kulisami, ano jánošíkovské „Zbojnické historii“ dovedl dodat i husté barvy a syté, dialektem kořeněné vůně krajové.

Pravda, jeho látková i psychologická oblast není zvlášť obsáhlá a přes kouzelný rozpuk ladných tvarů, jimiž zkvetla pod rukama Langrovýma — ba snad také trochu pro tuto příliš zaokrouhlenou ladnost — zůstavuje dojem jisté kusosti a necelosti. Neboť přes očištění a zduchovění, kterého u něho dochází cit erotický, přese všecko zušlechtění dravčích pudů člověka nakonec se přece nelze zhostit pocitu, že celé širé okrsky lidského ducha zůstávají dosud mimo autorovu jednostranně exponovanou pozornost. V nejlepších svých chvílích Langer sám ovšem nebere smyslnost a milostný cit svých hrdin

jenom indiferentně jako holý fakt, jehož by stačilo se zmocnit čiře popisně, nad jehož významem se netřeba pozastavit a zahloubat. Zpravidla se s ním již snaží vyrovnati jako s osudovým součinitelem. Nevyzvedá-li ho dosud v širší sféru názorovou jako prostředek obzíravější koncepce životní a světové, nutno podtrhnout, že by to mohl bez nebezpečí právě on, jemuž netřeba činiti z nouze ctnost a okázale proklamovaným stanoviskem etickým a sociálním jenom zastírat nedostatek umělecky tvůrčího principu: zduchovělé smyslnosti. Tak jak se představuje oběma publikacemi, skládá svět sice zákonný a vzácně ukázněný, ale příliš autonomní, osamocený a z ostatního evsmírného řádu vypiatý.

Chtěl-li by kdo studovat, jak spisovatel, sensualisticky založený a dosud převážně úzkými erotickými vztahy obou pohlaví zaujatý, hledí z věcí lásky a pohlavního pudu těžit pro sféru myšlenkovou, kniha Vojtěcha Mixy „Na přelomu“ (nákl. Polygrafie, Brno) mu k tomu dává příklad přímo školský.

V obou autorových prvních knihách byla ohniskem soustředěného pozorovatelského úsilí žena. V „Dívkách“ snažil se Mixa svůj předmět zpodobiti v kaleidoskopicky nezávazné řadě studií, nesených tónem zkušeného společenského znalce a dvorného společníka, avšak se zvídavostí zřejmě spíš pokusnou a chladně rozumovou, nežli ze srdeční potřeby tryskající. Vystihoval také spíše ženin svět pocitový a psychologický, nežli citový a mravní. Arciže to činil s nespornou jemností a gourmandisou postřehovou i s lyrisujícím přízvukem, třeba s nesrovnatelně slabším stupněm bolestnosti ve vyciťování milostných vztahů, nežli jaký byl významem impresionistických sensitivů let devadesátých. Stavěl naopak na odiv jistou lehce uštěpačnou filosofickou zdrželivost, ač jinak jeho galantní podobizny a karakterní hlavy tehdy ještě naprosto postrádaly hlubšího pozadí ideového. —

Ve své druhé sbírce, „Medvědech a tanečnicích“, Mixa s oblibou obměňoval thema těžkokrevných milenců a jejich lehkonohých dívčích protějšků. Kniha vydaná hned krátce po „Dívkách“ až překvapovala slibně obohaceným fondem duševslovných znalostí a rozšířeným sociálním rozhledem, ale i rozhodnou noblesou citového hlediska: pochybovačné a soběstačné mužství s teskným úsměvem tu doznávalo svou porážku ve hře s věčným ženstvím a zadostiučení hledalo leda v trpké žni zkušeností. Zejména byl Mixou tento úděl přiznán umělci, jemuž žena, zraňujíc ho v jeho samolásce, dávala přehořkou, ale zdravou lekci, otvírajíc mu oči, aby pod oslnivým povrchem konvence pronikal do nitra bližních i v ústrojí celé společnosti.

V třetí Mixově publikaci je ženě neočekávaně vykázáno místo jenom zcela podružné, ba je jako opotřebovaný stroj takřka odsunuta na vedlejší kolej. V titulní, zvlášť příznačné povídce ovšem ještě vyvede hrdinu z omrzelosti životem a jeho myšlenkového bludiště, z něhož se sám neuměl vymotat. Po boku charmantní paničky hrdina dovede zapomenout slastí noci, kterou mu právě darovala, a ocitá se v polonepřítomném vytržení při myšlence, jak je zaklíněn ve dvojím okruhu bratří: v tajemné souvislosti lidské práce a důvěrném příslušenství k svému národu. Uznamená vůbec, že se muž má výhradně obětovat svému dílu, v němž má vidět těžiště a smysl života, kdežto žena smí při tom býti leda laskavou svědkyní; konečně však ani k tomu není nezbytnou: nenajde-li muž družky dosti přizpůsobivé, má jít svou cestou a za svým cílem třeba sám.

Je to tedy přímo programové překonání erotismu, jehož má být využito jen za pohon mozkového systému, a proti němuž zdůrazněny jiné, duchovější zájmy, povinnost k celku a smysl pro obecnost. Hrdina tak dokonce dospěje k morálnímu a společenskému paradoxu, že muž je sociálně neužitečný, pokud vidí v ženě tvora rovného, víc nežli pouhý nástroj a podpal svých lepších snah; musí stůj co stůj zůstati pánem situace.

Nad touto okázale proklamovanou méněcenností ženy se jistě zakaboní mnohý feminista; a vskutku to není příliš dvorné ani šetrné. Ale jistě tomu nechybí ani rys pevné, sebevědomé mužnosti a zdravého sobectví, zvláště když se muž proti ženě neuzavírá v úpadkový solipsism, nýbrž se naopak soustředěným rozumovým postupem a podle přesného rozpočtu sil chce povznést k závažné a široce zapiaté funkci v hromadnějším celku.

Předpokladem, aspoň v případě Mixova povídkového reka, bylo ovšem předchozí fysické ukojení: mládí se musí vybouřit. Ale v tom již tkví i krůpěj ironie a temení odtud skepse, s kterou zatím nutno přijímati toto oproštění, nebylo-li provázeno ani pocitem přesycení a rozchází-li se hrdina „Na přelomu“ s ženou, zůstávaje, vulgárně mluveno, venkoncem při dobré chuti. Žena právem se může kojit útěchou, že příměří smyslů jí vnucené není definitivní a nebude asi věčné. Až soustředěná mužova rozumová činnost povolí únavou, až se jeho soudnost dlouhým bděním zatemní a napiatý mozek zemdlením počne pracovat na prázdno, nepodlehne potom hrdý vítěz tím jistěji příboji nastřádaných šťav? Nekyne pak triumf zase ženě, třeba jenom občas a jen dočasně?

Pro autorovo literární umění skorem byste si přáli hojněji takových návratů z šediviny odtažitých pojmových generalisací k horké

srostité životní látce citové a pocitové. Hojně takových pádů a zároveň odrazných bodů k novým myšlenkovým povzletům a dialektickým výpravám. Neboť v oněch dosavadních, jak je vypisuje sbírka „Na přelomu“, jako by jen s počátku pod rozumovou konstruktivní finesou vyzníval také živý smysl pro plastickou krásu a citovou anebo náladovou hudebnost. Obojí tady Mixovi ovšem za mák nebránilo pronikavě se zahledět do víru doby, zamýšlet se nad krisemi, z nichž se rodila, a z jejího kvasu lovit náměty politické a sociální, vystihující hned kolísavost právních i morálních řádů a norem, hned zas pokrok hmotné a technické kultury za současné mravní depravace, souvislost etických otázek s hospodářskými, revolučně socialistický romantism i překotný amerikanism; a tak zachycovat tvářnost současnosti v jejích příznačných zjevech, třeba spíše v burleskním zakřivení nežli v objektivně uklidněném zrcadle.

Mixa nespokojuje se jenom negacemi; zná a doporučuje též léky proti nejhorším dobovým nemocem: tuhý cvik vůle v dobrém a buzení kolektivního svědomí, aplikaci vědních poznatků na život, zvýšení práce a účelné využití lidské výkonnosti i přírodní energie. Jeho „Reformátor“ podmalovává milostný a kriminální příběh širokým mravoličným štětcem, jímž se snaží vystihnouti zvláště zvrhlost nových kruhů pražské společnosti po válce jako sebranky novopečených i původních ničemů a starých, ze všech úhlů světa smetených spekulantů, hráčů, řetězových obchodníků a pochybných existencí, promíchaných nestydatě úplatnými politiky. Proti této chásce hlásá nastolení „několika svatých prapůvodních ctností, dle nichž se tvořily již společnosti divochů, pastevců, starých národů ... a jež tvořily základ společenské stavby stejně u Římanů jako Indiánů“.

Z následujících několika burlesek vážného a hořkého jádra nejduchaplnější, „Experiment“, obměňuje thema „Reformátora“ o všestranné poválečné korupci, a některé jeho řeřavosti se propalují hluboko do živého (srv. zmínku o našich „státnických a sociálních reformách, prováděných tajemníky nemocenských pokladen s tituly ministrů“ — jako v jiné, velmi časové grotesce s trpkým pozadím, „Stávce úředníků“, nevinnou poznámku o „ministrech laicích, kteří byli přirozeně lidsky rozmrzelí agendou ... o níž měli ku podivu vždy jiný názor, nežli ti, kteří tomu rozuměli“). — Silou citového lyrismu strhuje celý příběh o „Ivanu Ivanoviči Skálovi“, psychologicky nejhlubší práce sbírky. Bez analysy, intuitivně, ale tím přesvědčivěji rozlišila povahu ruské národní duše od naší a nevtívavě demonstrovala nebezpečí mdlobné bolševické nákazy, tak snadno sdělné slovanské přirozenosti, které myšlenka na vlastní zmar je slastí; jen uvědomělý aktivismus ochrání od ní zdravější kmen.

Žel, že čím dál citelněji svrhuje do této morkem a krvinkami bohaté sbírky duch tíže místo básnické pohody. Živel jednostranně intelektualistický, ano rozumářský převládnuv nad vlastním tvárným úsilím a nakonec zcela převáživ básnivou fabulační schopnost autorovu, dal mu nejednou se spokojiti soběstačnou naučností nebo schematisujícím zevšeobecněním, nepřítelem vší jedinečnosti jako umělecké skutečnosti po výtce. Již rozmarná travestie poválečného Německa, „Zrození národa“, v níž jsou lidé nadáni rolemi jen hromadnými, takže mátožně mizejí v obecnosti a přes prázdný zvuk jmen mohou býti libovolně zaměňováni, má cosi povrchně reportérského a unavuje šíří, do níž tato stínohra je rozpředena. V jiných číslech se dialektický experiment ani nevtěluje v děj, postavy, prostředí, v proudící a vonný život. Dvě, tři prósy sbírky a to námětově ne právě nejméně vděčné zůstaly proto, ne-li amorfní, alespoň polotvaré. Jsou to schematicky rozvedené these, cosi na pomezí odtažitého traktátu a vtipně pointovaného feuilletonu, spíš syrové stavivo a holý, nevtělený pláni, nežli plný a definitivní výtvor slovesný.

Proti knihám obou spisovatelů, které jsem zde právě karakterisoval, mají prósy Jana Opolského „Muka a zdání“ („Knih Země“ sv. XXIII. nákl. Stanislava Minaříka) cosi mnišsky plachého a uzavřeného. Jako by to byly listy vytržené z letopisů, zůstavených odříkavým, přírodě blízkým a spirituelného vzletu schopným samotářem nějakým, zahořklým písmákem horským anebo tichým hradním, ač nijak nedevotním kronikářem; jindy zase jako by spíš byly vyšly zpod minuciésní ruky klášterního malíře iniciál, který ve své cele žádostivost těla a svody smyslů zaklínal v klenoty milovnicky zbožných arabesek a asketických stylisací.

Rys uzavřenosti a osamocení básník rád a zvlášť výstižně zpodobuje také na svých recích: v „Lesní lásce“, „Anachoretovi“, „Mimo život“, „Umění sv. Lazara“ i „Díle“ — všude potkáváte takové osamělé, tváří od života odvrácené bytosti. Při všem samotářském zahloubání mají však tyto pieçy něco, co předpokládá znalost života a dokonce v míře zcela mimořádné. Najdete v nich překvapivé a původní postřehy ze světa skutečnostního i duševního, které nesou pečeť zkušeností naprosto nevšedních a výjimečných a jsou zřejmě výsledkem dlouhého upřeného zahledění, kořistí celých složitých pochodů pozorovacích. Jenže výsledky tyto nejsou podávány rovnou a jako syrový úlovek střízlivých a nevzrušeně vnímajících smyslů, nýbrž přepodstatněny a mnohonásob přetvářeny, tak jak byly prošly prostředím jedinečného nitra, jeho parnatou jeskynní atmosférou, jeho vzduchem až do zkapalnění zhuštěným. Věci a formy se v něm

zrcadlí roztříštěnými odrazy, jež rozpadajíce se do groteskních rysů a čar, skládají z brusu nové záludné obrazce a halucinační útvary. Jindy, v momentech citového zjihnutí nebo zasněné nyvosti, se zas odhmotňují v éterně stříbrné závany jako z hvězdných oblastí nebo v duhově lomené pablesky světelné rosy. Ustavičně však je zřejmo, jak konkretní základ mají fantasmagorie a zdání Jana Opolského a jak štědrou logikou obraznou jsou neseny i jeho meditace. Uzavřenost jeho tedy není askesí z choulostivosti, útěkem před životem, jehož by byl básník neokusil, ano do dna nevychutnal. Naopak číš nitra přetéká mu nasyceným roztokem zažitků a je jí proto třeba samoty a ticha, temnoty jeskyně, poustevny nebo hvozdu, aby dala zkrystalisovat své husté náplni.

Má-li ovšem toto odvrácení od světa a okolí půdu tak zmrvenu intensivním prožitím, také vzpomínky v něm pokvetou zvlášť žhavě a budou skýtat rozkoše i bolesti pronikavější, připravovat pokušení ostřejší a bodavější, než jaké dávala skutečnost sama. Opravdu vše tu má temný spodní žár, vše se tady prodlužuje tajemnými ohlasy a mysteriosními stíny k nadlidskému rozsahu. Za nocí „šlehaných tichem a fantasií“ srdce pokoušeného anachoreta tluče „jako obrovský požární buben, vpadající nenadálou bouří do tichého vesmíru“. Drvoštěp silák v horečném ženině klíně zmítá hlavou „jako obří palicí“ a pod ohromivým dojmem její nevěry jeho tělo „zacloumá se jako v základech skála“; dech jeho vyrazí „spěšný a žhavý jako dech tavírny“. Básníkovi — abych volil příklady též z hořeních poloh — jeseň „došlehuje stříbrnými oharky šedin“, osvětlené okno mu za noci zhasíná „jako červená pochodeň ve vodě“; večer naopak mu rozněcuje pokojná okna klášterní „jako facety drahokamů“ a šeré varhany „s plnými plicemi chladného vzduchu se zdvíhají jako oživlý týn“.

Ale proti takovýmto sebe naléhavějším a sebe podmanivěji vyjádřeným z d á n í m co chvíle z kteréhosi koutu nitra šlehne suchý ostrý paprsek jako světlo kahance, do zášeří neočekávaně vržené. Ostré, jízlivé a otrávené osvětlení sarkastické reflexe, prostořece uštěpačná narážka, jež naráz rozvane všecku poesii přítmí, mystických stínů a kouzelných ilusí. Neuspaný, jen v záloze číhající analytický rozum však jasnovidně prohlédá i klam samých reálných podnětů, které navodily ona vnitřní kouzla. Bezohledně dává potom padat nastraženým maskám konvence, nelítostně odhaluje trouchnivost a červotočinu společenských emblemů a dekorací a svatokrádežnou rukou strhuje i nejstarší, s pokolení na pokolení přenášené symboly. Ukazuje bědný rub ctnosti a slávy, základní hrubost a surovost i tak řečených nejvyšších vznětů člověkových, krvavý a chlípný pod-

klad náboženské exaltace, kalné prameny velikých hnutí hromadných. Pod hebkou a vonnou vnadou ženskou shledává sklon k tajným a krutým rozkoším, znepokojuje se rozporem „sněžného zevnějšku se suchými ohni, sálajícími z nitra"; pase po chvílích, kdy na lidské tváři přeletí „krátký a smutný škleb diskultury... jak by se pravěká jeskyně odclonila a primérní nešlechtěná podstata bezpráví a síly se objevuje jako kostra vyhynulého zvířete v posupné velikosti." Lidé Jana Opolského flagelantsky se pomučují vědomím, že jsou zakleti do své marné tělesnosti „jako ryba navěky do sítě zapletená"; a tak jeho těžkomyslné básně v próse o m u k á c h z prohlédnutých klamných zdání nejčastěji zpívají o podlehnutí ducha hmotě, o dávném a neomylném zákoně přírody, doléhajícím na duše, které s ním nadarmo zápolí; a zvlášť teskně o „mrákotném nepoměru lidské touhy" k nesmírné dálce, v níž tone Ideál.

Mučivý tento dojem arci není jediný, který si odnášíte z nové sbírky Opolského, avšak proti dřívějším jeho prósovým sešitům, „Kresbám uhlem" a „Demaskovaným", zde jaksi přeznívá vzněty ostatní. Podlehl mu tady proto také živel, jenž v dřívějších obou sbírkách smiřoval a v jistém smyslu vyrovnával bolestný dualism ducha a hmoty. Nicméně se ozývá i zde: jednak jako vzpomenuté prahnutí po ideálu, které „vypaluje duši jako majolikovou vásu", hlavně však jako výjimečně citlivý smysl pro němý a utajený život hmoty a mocně rozvitý mysticismus pudový a přírodní, který zcela utlumiti nestačila ani tak kořenná skepse, jaká zneklidňuje básníkova ducha. Při vší trýznivě pociťované tíživosti hmoty nejsou věci Opolskému pouhou mrtvou stafáží; pod nehybným denním vzhledem předmětů se chvěje a kmitá tajemný život, který za nočního ticha mluví pozornému uchu vlastní řečí a pod upřeným pohledem zasvěceného vydává svá melancholická tajemství. Hlubokou spodní notou splývá tento pláč věcí se steskem člověkovým, a nejednou i přímo osudově zasáhá do jeho existenční oblasti. Ať to pak jsou věci přírodní či umělé, stromy, květy, obrazy či loutky, kamení či němá tvář, vše produševněno intensivním světlem básnické intuice, je po jeho názoru spiato týmž osudovým předurčením a vydává svědectví o nesmírném kontaktu všeho stvoření. Opolského svět smutných nabývá tím nejen zvláštní celosti a jednolitosti, nýbrž i polyfonního bohatství a barvitosti. A vědomí, jak marné je všecko individuální úsilí, mu vnuká i vroucí cit soutrpnosti a bratrské bolesti, jehož nedovede uhasiti žádná ironie. Srovnejte jen, jak ani prostřed nejbodavějších sarkasmů na demaskovanou lidskou krvelačnost se mu „nemožno uklidniti po bolestném, ve věčnost zasahujícím pohledu" ubité zvěři, z něhož vyčetl hrozný neúkojný stesk zvířecího nitra,

jeho „nenávratného loučení s přírodou, k níž je všemi živoucími, chvějnými cévami své bytosti připoutáno".

Přirozeno, že takové pojetí a básnický názor životní předpokládá i výrazové vystižení zvláštní síly i jemnosti, vyžaduje jazyka jako hudebního nástroje neobyčejné rozlohy a šíře. Opolský je kouzelník slova slehlého, hutného, do krajnosti konkrétního, šťavami i vůní sytého a jadrného; podle potřeby však také osvobozeného a odhmotněného do průsvitnosti, schopného povzletět k výšinám až serafínským. Má psychologické obrazy úžasné výstižnosti (noc mu vchází do galerie „bosky jako tichá šílená", nářek se mu zarývá do mozku „jako ostruha do slabiny" a p.) a jeho úporné úsilí se dobírá odvážných a čestných výbojů stylistických. Dovede své pojmy vskutku odívat jako „rouchy nového vlnění", dává vyžehovat nepředvídaným kombinacím a sdruženinám barev a třpytů, drahokamovým duhám a kovovým akordům. Nikdy nezplošťuje reality, spíše ji vždy přepne a překreslí a nejednou až rozptýlí a tříští světlo, nad sevřenými plochami jeho pieç rozlité, prudkým zabroušením detailu do příliš drobných facet a zrcadlivých hlatí. Jeho fabulační dech je nedlouhý; ostatně epický zájem u něho čím dále zřetelněji ustupuje do pozadí. Omezuje se spíš na vniterné stavy dané, neměnné a setrvačné, do fatalistických kruhů a spirál zakleté. Proto u něho převládá popis a básnická meditace, která někdy trochu retoricky domýšlí thema až do hrotu. Nevyhýbá se ani aktualitám a dobovým problémům, jak ukazuje „Oblomov", trpce humorná psychologie ruské revoluce. Celkem však se jeho umění v nejšťastnějších chvílích nejvíce blíží zbožnému umění sv. Lazara ve stejnojmenném čísle knížky, neboť jako ono nejčastěji „stírá hranice mezi duchovními a tělesnými světy", jako ono spočívajíc převážně „na jeho navyklém visionářství" a jevíc se „přesným a zřetelným vybavením toho, co bylo v zrcadle citlivé chvíle postřehnuto" téměř jakoby sdělností pokročilého media, jehož život a vidiny posupné jakési monasterium po vzoru klášterů athoských obestřelo utkvělostí a těžkomyslností.

Nelze si ani mysliti příkřejšího protikladu k samotářsky uzavřeným Opolského básním v próse, než „Rybářskou knížku" moravského plein-airisty Jiřího Mahena (nákl. St. Kočího v Brně). Tady vše hotově hýří jediným opojením z nespoutané svobody pod širým modrým nebem, z volnosti pod přímým, žádnou záclonou netlumeným a okenními skly nelomeným pohledem slunce i hvězd; vše tu marní zlatou nevázaností citu i výrazu, spontánní upřímností nitra, které vždy bude ochotno se vám cele otevřít, co chvíle se rub na rub před vámi obrátit. Autor nemůže vůbec ani nadlouho prodlít

mezi čtyřmi stěnami, aby třeba s otevřenýma očima a za bílého dne nesnil o nekonečných vzduchových prostorách nebo hluboké proudné říši vodní. Je v něm až jímavá animální lačnost smyslů, touha rajské přirozenosti a nepodrytých vztahů k životu naturálnímu; nenávist ke každé zvětralé konvenčnosti, pudová potřeba a živelně dychtivá chuť divocha, nenasytně vnímat svět a přírodu, pít je v celé jejich neohraničené šíři a plnosti.

Trochu kontradikčně působí na této Mahenově lásce k neomezené svobodě a přírodní volnosti, jak se tentokrát specialisovala. Proti předešlé knize prósových skladbiček obdobně ve vazbě uvolněných, „Díži", jejichž kvasící a bublající těsto vyznačovalo se látkovou a motivační všehochutí, omezil se ráz této knížky výhradně na rybařinu a co s ní souvisí. Arciže to není chytání ryb z profese a řemeslné jich vyvražďování, jehož Mahen z duše nenávidí; není to však ani pouhý kratochvilný sport pro uklidnění čiv. Je to záležitost srdce a smyslů, vášeň až udýchaná a námahy ani nepohod nelitující, nezadržitelně i za elementárních pohrom se ženoucí za novými a novými dobrodružstvími v mokrém živlu. To činí knihu sympatickou a milou jako každá upřímná, bezvýhradná náruživost a bezelstná hazardnost srdce.

A jiná kontradikce: tato vášeň pro přírodní volnost a volnou přírodu má sklon didaktický. Mahen si přeje jakési vědní popularisace přírodních znalostí, chtěl by zrovna vydupat informativní knížky o přírodě pro poučení širšího obecenstva. Jeho publikace vskutku nahromadila celé bohatství původních a cenných poznatků ze svého oboru a zná tyto výtěžky pronikavého, na předmět s náruživostí a láskou upiatého pozorování podat nejednou velmi názorně. Srovnejte k tomu jen kapitolu „Jak vypadá ryba pod vodou", kde spisovatel vedle své vyspělé popisné vlohy se znamenitým úspěchem využil zejména obdob z říše ssavců (kapr obecný je mu „vodním Matějem", candát kočkou našich tůní, okoun jejich křečkem, štika liškou v rybníce atd.) a přiblížil tak čtenáři na teplý dosah předmět, chladným vodním prostředím mu oddálený. Nebo sledujte, s jakým diskretním humorem črtá jinde žábu v groteskní posici kladení vajíček pod vodou a žabáka na gentlemanské návštěvě u ní. Mahen vás poučí, kterak ještěrka dovede podupnout nožkou „jako králík, ba snad ještě líp" nebo namaluje racka, vznášejícího se mu před očima jako „stříbrný kotouč, vyhozený proti slunci"; pro všecko, co sebe volněji souvisí s jeho rybařinou, má parátní postřeh a zálibnou pozornost.

Ve směru své názorné naučnosti se dovolává jako předchůdce J. R. Jamota. Ve jménu jejím se však, tuším, také osopuje na jiného milence přírody, Jana Vrbu, že se ve své výborné „Knize z přírody"

(na jejíchž nejlepších kusech si podobně jako na většině čísel starších Jiránkových „Dojmů a potulek“ vážím zvlášť šťastného zladění improvisace se stylisací, bezprostřednosti i kázně, tedy využití kladných stránek obou výrazových možností) kdesi příliš živočišně, t. j. laicky křivě a přelidsky egoistně podíval na kapra. Z jiné příčiny není za mák spokojen ani s přírodou Růženy Svobodové. Prudce ji odmítá pro její čiře dekorativní funkci vedle lidských dějů, „klepavé maloměstské historie“. Nemyslím však, že docela důvodně. Překomponovala-li svého času naše přední básnířka jímavý příběh mladě ztroskotaného dívčího srdce v novém vydání na historii stůj co stůj kladnou, vestylisovavši tam ne právě nejústrojněji poeticky dekorační strom, jívu, sotva upřímně tím asi nadchla ty, kdo si zamilovali právě „Ztroskotáno“, tento z nejkřehčích květů jejího tvůrčího jara. Ovšem se již pomalu stane údělem této autorky — a to tím bezpečněji, čím déle a hašteřivěji potrvá neomalené terorisování, provozované s jistých stran proti každému, kdo se odvážil projevit o ní soud v některém směru méně ohromený — že se na její zjev bude klásti měřítko aspoň tak přísné jako na jiné spisovatele. Přes to by nebylo spravedlivo ubírat básnířce významu, který ji skutečně náleží. Přestylisovávala-li původkyně „Marných lásek“ a „Irémské zahrady“ ku př. nejednou realitu umělou, kultivovanou přírodu zahrad a parků, interieury šlechtické nebo měšťanské, přeplňujíc je odbornicky artistickým bibelotem a ozdobnickou veteší, znala zato rozhodně šťastněji zpodobovat přírodu primitivní, přírodu vod a lesů, stromů a zvěři. Při všem bohatství a složitosti svých prostředků, přes pronikavost vcítění a vznosnost lyrického zaujetí stylisovala ji zpravidla se vzácnou sebekázní a odosobněním. Chodila-li tu s prospěchem do učení k básníku nesrovnatelně prostnějšímu a necivilisované přírodě bližšímu, Boženě Němcové, šli zas její stopou hospodárnosti a komposiční kázně jiní, mladší a podobně složití.

Mahen není z nich, a neváhám říci, že v jistém smyslu ke své škodě. Pozoruhodnou protivou k předmětu své záliby, rybám, a před tváří nejhlouběji němou mezi všemi nezřídka se totiž stává příliš hovorným, ba hlučným. Jeho gentlemanství k přírodě, kterého požaduje také od jiných, má poněkud násilnickou povahu a je jindy zas až nepříjemně familierní. Jako by ani neznal užaslého mlčení, jest jenom velmi zřídka schopen básnického pianisima. Ani vkus při tom nevede Mahena vždy dosti bezpečně: ve svém trochu umáchaném zbojnictví a rozháraném, po moravsku temperamentním přírodním bohémství se neuvaroval ani hojných vybočení v triviálnost. Nejednou se před ní zachraňuje strhujícím proudem svého lyrismu. Tu a tam však převážil v něm specialista a pak nebyl Mahenovi žádný

odborný údaj dost suchý, aby ho nezištně nesdělil se čtenářem, žel, naprosto bez prospěchu pro své umění (srv. „Kapitolu odbornou“ a j.). Jste proto srdečně rádi, když po „kapitolách moudrých“ utrousí třeba i pár rybářských anekdot nebo když některý svůj kudrnatý nápad rozvede do fantastické grotesky. Nevydaří se mu arci vždy tak čiperně a vtipně jako „Před soudem“ a též jeho přemítavé kusy nebývají vždy tak přiléhavé a názorně doložené jako zajímavý „Hamlet“. Reflexe mu často zplaní nebo se rozbují do úponkovité spleti bez pevného středu a osy. Někdy v tom je vůbec příliš málo obsahu i na črtičku, takže lze o počtu těchto prós podobně jako o objemu „Díže“ říci, že méně bylo by více. Je vidět, že autorovi bylo těžko kterékoli z nich se vzdát a čehokoli pominout, ale že se rovněž příliš často neptal, může-li si každé rybářské privatisimum činit nárok na pozornost obecnější.

Nehospodárnost, nepřebranost i rozkolísanost, nedostatek odstupňování a neúměrnost prostředků k účinu jest též vnitřním významem valné části této knihy, jejím nejzávažnějším pasivem. Ovládá ji nejednou spíš rozmar nežli pevný komposiční záměr, čirá improvisace místo vlastního pochodu krystalisačního, věru nesměřujícího jen ke krotké konvenční hotovosti a střízlivé vnější akademické uhlazenosti, proti nimž jinak Mahen právem bojuje. Odehrává se v ní v jádře týž neukončený chemický proces tvůrčí jako v „Díži“, třeba většina čísel „Rybářské knížky“ byla rozhodně konturovanější. Autor obrnil se motem z Bergsona: „Instinkt je sympatií...“ Avšak právě z dalšího filosofova slova: „Kdyby mohla tato sympatie... o sobě sama reflektovat“ — tedy z nemožnosti takového samočinného reflektování plyne i důsledek, že k navodění vznětů stejně mocných nutno účelně volit, vybírat a stupňovat prostředky sugesce, sic nebude výsledkem než matná odmocnina, ne-li přímý opak onoho zájmu, který jsme chtěli probudit.

V Gammově „Knížce z léta“ (nákl. B. Kočího) byli byste čekali podobné, byť účelnější a jistě též ukázněnější a usoustavněnější zaujetí pro život naturální a pro zdravou životosprávu, odpoutanou od rafinovaných potřeb přepychových a ovšem i podobně spravedlivé rozhorlení proti hříchům na lidské přirozenosti, jako v rybářském zápisníku Mahenově. Nadáli jste se, že vám odtud zašlehne v tvář prudké vonné léto, jakoby stvořené především pro živelné rozkoše chvil na slunci a volném vzduchu: nejen název knížky, také řada kusů z nedávné autorovy „Brázdy“ se zdála opravňovat k tomuto očekávání. A zatím vás v ní vítá ponuré šero nálady a námětová chmurnost, stržený cholerický přednes a gesto podání jako ztrýzněné ebemučivou reflexí.

Brzy pochopíte, že létem rozuměti tady dlužno horké, dusné mužské léto autorovo, věk, kdy se hlava za horečných nocí zmítá na poduškách beze snů, v palčivých krisích a pochybnostech toho rázu, s jakými se spisovatel těžce vyrovnává právě v drobných prósách, shrnutých v přítomnou sbírku na prospěch hladovějících dětí na Rusi. Teprv když taková doba rozporů a záhad byla překonána, mohlo přijíti a vskutku přišlo uklidnění v získané moudrosti, ne však slabošsky, mdlobný a lenivý podzim, nýbrž jeseň kladných nadějí a činného míru.

Mohla a směla přijíti tato zralá jeseň, neboť Gamma si na ní získal své dobré právo. Jak a čím, nevtíravě ukazují nejlepší práce tohoto svazečku. Zvláště často a s důrazem se v nich vracejí jako námět otázky pohlavního svědomí, záhada mravní odpovědnosti k dítěti a znepokojivé pochybnosti o právu, dávat život tvoru, jehož existence pravděpodobně nebude než samá svízel; jindy požadavek úcty k ženě nebo širší příkaz šetrnosti k slabým a bezbranným. Metoda podání je tu zpravidla soucitem proteplený naturalism, který známe již z „Publikánů“ a hříšníků“, jen místy příliš tendenčně vyhrocený. Do odtažitého zevšeobecnění promítnut naproti tomu „Vladař“, alegorie o tom, kterak jen útisk může vzpružit shnilý národ a uspanou kolektivní vůli: takový útisk je vlastně dar boží.

Ale nejcennějším kusem knihy je literární zpověď „Pochybuji“ nejkrutší rozbor umělecké tvorby, jaký byl u nás kdy napsán: ani dekadence nepodala na tak úzké ploše rozvratnější analysy. Postupuje neúprosně, logicky a spolu intuitivně od nedůvěry ve vlastní tvůrčí schopnosti a látkovou i formovou původnost k nejistotě a pochybnostem o účelu, smyslu, etické hodnotě umělecké práce, a naposledy zoufá nad existenčním oprávněním umění vůbec. Podrývá se nelítostně pod samé kořeny problému a rozhlodává samo jeho jádro s takovou vražednou zavilostí, že je opravdu s to, aby vám vyrazila péro, dláto, štětec z ruky. Pamatuji se, co pozornosti vzbudila tato meditace před osmadvaceti lety ve starém Sládkově „Lumíru“, a jak bylo hádáno o nepodepsaném autoru; nepochybuji ostatně, že spolu s žíravě pesimistickou Gammovou improvisací — tuším v „Nových Proudech“ — na Hugovo motto „Věk náš je velký“ vryla trvalou stopu v paměť tehdejší generace. Právem, neboť známe-li z cizích literatur obdobné spisovatelské konfese a nezadá-li jim tato co do hloubky a bezohlednosti, má pro nás nadto ještě cosi specificky českého, domácí prstí živeného, Přiřaděna ke svrchu vzpomenutým autorovým sociálním a etickým námětům, nabývá širšího domácky společenského a morálního podmalování, a její ostrá hořká vůně, nevyprchalá ani po čtvrt století, bude, myslím, vanout a vonět

i do dnešních Gammových teoretických snah melioračních. Jako skeptické memento a korektiv jeho nejoptimističtějších nadějí jistě alespoň jeho ochrání od příliš samolibé soběstačnosti jiných, papírovějších reformátorů. Březen — duben 1922.

LADISLAV DYMEŠ:

OBĚT.

Nesmím podle tebe jíti,
s chodníku chci sestoupiti —
— nejsem hoden.

Dej,
abych mohl utrpení
utrpením
vykoupiti!

Vím,
že nejsem hoden,
abych za tebe byl na kříž vboden,
vím,
že nejsem dosti čistý,
aby jméno moje svatými šlo místy,
vím,
že tato obět nebyla by pravá,
ale třikrát vím,
že obět podstoupím.

Dej,
aby byla!
— třebas nekrvavá.

JAROSLAV DURYCH:

VDĚČNOST K STARÝM.

Dnešní den ničí, co přinesl včerejšek, a již hyne tušením zítřka. Ve jménu formy umění se ničí jeho obsah, ve jménu obsahu se ničí forma. Je to odvěký, věčně nový a věčně starý boj, jehož fáze si dávají jména stále sebevědomější, vyzývavější a paradoxnější, ve skutečnosti je to jen známka, jak málo lidí umí udržeti obsah a formu v rovnováze a jak jest rozhled jednotlivců i celých směrových skupin úzký.

Dnes se to bude snad zdáti trochu zastaralé, ale zítra to bude zase již novou věcí, i není dokonalé krásy bez dokonalé formy. Pravá krása si svrchovaně tvoří svou pravou formu; nemůže zůstati trvale

ve stavu beztvarém nebo ve tvaru nižším než v tom, jaký jí patří. A zase ve skvělém tvaru se neudrží nadlouho laciný obsah; jednou musí být vylit do pomyjí.

Formou českého umění slovesného jest česká řeč. Je to kánon, na který se rádo zapomíná pro různé náhražky. Ceská řeč má totiž svou specifickou krásu. Dle okřídleného slova je to obsah, co tvoří a určuje krásu, tvar a hmotu nádoby. Česká řeč tedy jest už sama o sobě uměleckou formou a výrazem jisté tajemné krásy a jistého duchovního smyslu, který jí dal vznik. Z toho plyne dvojí: předně, že česká řeč sama ze své mízy může produkovati básnické dílo spontánně, totiž tak, že svou prastarou duchovní mocí inspiruje a donutí toho, kdo ji oddaně a prostě poslouchá, aby vytvořil báseň nebo píseň; za druhé, že básník, který tvoří báseň z inspirace spekulativní nebo z každé jiné inspirace, která nevychází přímo z vlivu a moci české řeči, musí se s touto její mocí vyrovnávati, nechce-li svou ideu zranit, pohmoždit a pak vtěsnat do lacinější formy.

Jest dvojí krása: duchová, internacionální, optická, o kterou se jeden národ může sdíleti s druhým a v jejíchž stopách jdou všichni národové, a přirozená, autochthonní, akustická, která vyvěrá z rodné země, podléhá zákonům národním a jest uzákoněna řečí, v našem kraji českou. Poněvadž krása internacionální, spekulativní, filosofická a všelidská potřebuje k svému projevu řeči, tedy řeči české, jest nutno tuto dvojí krásu spojiti přirozenou cestou; nelze pěstovati jednu a zanedbávati druhou. Tím chceme říci, že nelze jen přizpůsobovati uměle českou řeč cizím filosofickým spekulacím, ale že nutno též spekulaci přizpůsobovati české řeči.

Jsou to věci všeobecné, známé a zřejmé, a přece dosavadní vývoj české literatury novověké ukazuje, jak málo jich bylo a jest dbáno.

Na doby probuzenské se hledí jako na věci museální, zastaralé a trochu titěrné. Verše z té doby se uchovávají jen jako inventární čísla, potřebná pro historii. A přece právě v těch dobách, kdy spekulativní kultura byla pasivní, projevilo se v českém spisovatelstvu něco, co dosud nebylo spravedlivě a s láskou ceněno. Byl to boj o časomíru. Boj ten se skončil nerozhodně, oddekretováním slovního přízvuku; zaměstnával české ústředí duchovního sluchu skoro celé století. Ukáže se v budoucnosti, až se vrátí či až se opět zrodí láska k českému zvuku, že časoměrníci nebyli jen blázniví konservativci, držící se zuřivě zvyků a kantorské vědy, ale že v české řeči skutečně tušili magii přízvuku dvojího; přízvuk logický zněl jim do uší příliš zblízka, příliš všedně, a rušil jejich naslouchání jemnému přízvuku melodickému a celé melodii věty; proto přízvuk logický nenáviděli tak, až jej odvrhli a přízvuk melodický přeháněli, jako láska všecko

přehání až do zrůdnosti. Vítězství přízvuku kvalitativního jistě přivedlo českou poesii na cesty dobré a správné, ale také znenáhla dusilo a udusilo melodii českého verše. Patrně neměli obránci časomíry dosti tvůrčího genia, aby vytvořili hodnotná díla melodická trvalé ceny; snad ani neměli dosti talentu, aby ukázali jasně přirozené zákony melodiky; ztroskotali, ale z jejich úsilí jest zřejmo, že tušili něco krásného a jemného, byť to bylo v mlhách, a že se báli suchosti, prázdnoty a nedostatečnosti kvalitativního verše, třebas sami neuměli mnoho vytvořit.

Druhou zásluhou starých básníků bylo, že se odvážili statečně prolomit schema slok volným rytmem.

Co to byl tento volný rytmus? — Proměnlivý rytmus uprostřed dané klasické sloky; jamb mohl přecházeti v daktyl, trochej, daktylotrochej a naopak; jen počet slabik a schema rýmů se nezměnilo. Tedy v očích kantorů jakási pohodlná zvůle. Ale tento volný rytmus jest největší krásou české poesie; jest jejím dechem, životem a oprávněním; své nejkrásnější květy vydal v Erbenovi.

Třetí zásluhou bylo, že se pokoušeli a mnohdy se jim i skvěle podařilo vytvořiti hudební konturu veršů. Jest jistě zajímavo, že právě někteří méně vážení básníci, jako na př. Boleslav Jablonský, mají místy celé sloky jedinečné hudební krásy, která má jen málo protějšků v básnické tvorbě dnešní. Tito básníci už cosi tušili o vnitřním rýmu a o polohách souhlásek a zvláště samohlásek a ke studiu hudebních zákonů české řeči nelze dosti dobře doporučiti Boleslava Jablonského.

A čtvrtou, snad největší zásluhou bylo, že uměli vytvořit několik málo děl nesporně a jedinečně českých, česky krásných, odposlouchaných přímo ze srdce země a z hlubin staletí.

Chybou a zároveň předností, vadou a zároveň krásou těchto dob, čili půvabem jejich panenské mladosti byly hrubé kontrasty, které nalézáme v dílech jejich básníků; oni nevěděli, neznali přesně zákonů, pouze tušili a ve chvílích milosti slyšeli zpěv své země. Proto na příklad Čelakovský napsal mnoho slok česky krásných a tudíž překrásných; ale zároveň psal veršované rýmovačky německé či spíše pa-německé českými slovy. Básník, který napsal věci, při kterých se dech tají radostí, na příklad Tomana a lesní pannu, napsal též spoustu filosofických veršovaných věcí, jejichž protivnost nemůže ani stáří, ani památka ani pieta do dnešního dne učinit méně nesnesitelnou. Tato nesnesitelnost jest ještě zvětšována školáckým kvalitativním přízvukem, suchým, přesným a šedivým. Časomíra dávala takovým filosofiím aspoň jakousi barokní, třebas jen náhražkovou vznešenost,

ale právě na této reflektivní lyrice se ukázala škodlivost revoluce proti časomíře.

Báseň bez živé melodie, bez životného rytmu jest mrtvá. Nepomůže jí ani sebe krásnější metafora, sebe třpytivější a exotičtější rým, sebe větší elegance výrazu. Časomíra byla poražena a vypovězena, bez kompromisu. Tím nastal včas pomalý, ale postupující úpadek českého rytmu a české melodiky. Nové směry filosofické a literární, styky s Francií a celá práce Jaroslava Vrchlického nepřinesly náhrady za tuto škodu, spíše ještě zavlekly český verš na úplnou zvukovou poušť.

Co platno, že se vytříbila poetická dialektika, že se vytvořil esprit, elegance, že se posléze pečovalo také o hladký zvuk a o zpestření protivného, schematicky přesného verše caesurami, diaeresemi, assonancemi, vyhledáváním různých libozvukých nebo okázalých a exotických skupin hláskových, když všecka tato pomazánka neměla výborné chuti původního chleba! Co platno, že se veršovalo a psalo dle Baudelaira, Mallarméa a Gautiera, že se to třebas i při prvním čtení zdálo velice pěkné, když druhé čtení zcela jistě ukázalo nesmírnou chudobu moderního českého rytmu a české melodiky; když ukázalo nepřirozenost stavby na nepřirozeném základě!

A tak jsme dospěli k volnému verši našich dnů, čili k úplnému debaklu české formy.

Byly sice během celé té doby a jsou dosud vzácné výjimky; ale kolektivní snahy po exploataci a využití české řeči, jejích tajemství, krás a zákonů nebylo a není. A nejen že není kolektivní snahy, ale není jí ani u jednotlivců zvláště.

Některé ukázky.

Erben napsal Zlatý kolovrat ve velmi požehnané chvíli; rozhodně měl více štěstí než Božena Němcová. Najdeme tam mistrovskou sloku:

Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět.
Přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.

Z prvního verše poznáme, třebas to v básni nestojí, že ode dveří vedly schůdky, dva, či spíše tři. První krok byl plachý a rychlý, krok s druhého schůdku byl jistě zdržen prodlouženým, zvídavým pohledem a pohnutím duše, třetí krok byl urychlen sklopením očí a zní skoro jako plesknutí opánku, seskočivšího s dřevěného schůdku na ušlapanou hlínu — a pak opět zdvihnutí očí, tentokrát již klidné, neomezené, bez hranic, jako mužský rým. Vidíme, že to byla dívčina plavovlasá, s očima modrýma, a z jejího třetího kroku, ze slova

jako a z hiátu v k: jako květ poznáváme i její venkovskou ztepilost, takže druhý verš: neviděl také krásy svět byl by jistě úplně zbytečný, kdyby ho básník nepotřeboval, aby ulehčil své žhoucí a zbožné radosti. A z toho prvního verše poznáváme, jak jest květ krásný, cítíme téměř fysicky absolutnost květu, chápeme, proč květ se řekne česky květ a ne jinak a proč dívčina se řekne dívčina a ne jinak, a cítíme, proč jest v tomto slově první *í* dlouhé a druhé krátké, že *í* jest nejvyšší, *i* střední, a nejnižší samohláskou a rozborem každé jednotlivé hlásky tohoto slova bychom si vybavili absolutní pojem české dívčiny i všecky představy české krásy. A slovo vyšla! Šepotavé zjevení panenského mládí, vyběhnutí ze sna!

Jsou to jen čtyři slova, zdá se, že ničeho na tom není, že to jest náhoda; a není to náhoda, leda snad zázračná náhoda. Proč se tato čtyři slova sešla právě v tomto seskupení na tomto místě básně? (Neboť by bylo třeba citovati i sloku předcházející.) Je to mistrovství; jest to hlas země, prvotný výkřik české řeči, výkřik její milosti.

Druhý verš jest spojením jedné krátké a prudké a jedné dlouhé, patheticky lomené a volně opadávající vlny básníkovy radosti.

Ve verši přinesla vody ze studnice slyšíte zníti hloubku studny ze slova vody, žbluknutí okovu a stříbrný crkot vody, přetékající z nahnutého okovu ze slova studnice a skřípot hřídele a řetězu z předložky ze. Vidíte, že nese vodu v ruce asi ve výši srdce a prsů a že tuto ruku sníží, když podává vodu cizinci, neboť ve slově přinesla samohlásky i přízvuky klesají; ale proč jest slovo přinesla na prvním místě? Poněvadž teprve nyní si cizinec vzpomíná ještě jednou, jak dívčina vodu vážila a ještě jednou sní, bera číši z její ruky, o mysteriu, jímž bylo toto vážení vody ve svém prvotním, mystickém i milostném významu.

Ale tu již bez přechodu zpívá čtvrtý verš: stydlivě sedla u přeslice. Máme dále rozbírati a ukazovati krásu každého slova zvláště, krásu jejich pořadí, ba snad i krásu každé jednotlivé hlásky a živelnou nutnost těchto zvukových skupin? Podali jsme návod, nechť se tedy čtenář raduje i z verše předla, předla len.

A hned poučení: je to volný rytmus! za druhé jsou tu uplatněny melodické zákony časomíry, délky tu mají rovnoprávnost; i ve slově také, kde dlouhé *é* zesiluje přízvuk na *a* a činí je ještě kratším, a za třetí cítíte, že ve slovech ze studnice a u přeslice jest přízvuk obojí: kvalitativní na předložkách, kvantitativní na podstatných jménech, a že mezi sebou tvoří jemný hiat, jakousi caesuru, a že si nepřekážejí, třebas je přízvuk kvalitativní silnější; přízvuk kvantitativní je tu doprovodem přízvuku kvalitativního, velice diskrétním a účelným.

A nyní o naší staré, nezrezavělé lásce, o básni Heřman z Bubna od Š. K. Macháčka.

Z dob, kdy se psalo u nás mnoho věcí pseudoromantických a pseudofilosofických, kdy se všelijaké zkráceniny a zkomoleniny i složeniny českých slov vymýšlely, aby se to hodilo do schváleného, pravidelného a sekaného či lépe strojního kvalitativního rytmu, kdy se psaly dlouhé básně slzavé a sentimentální, kdy se tvořily falešné bohatýrské a prorocké pósy, zní tato bohatýrská romance jako něco nemožně krásného, neočekávaně statečného, podivně čestného. Považte: básníkova fantasie uteče z Čech od různých slzookých medosladkostí do Afriky, vyplaší se svým hrdinou skutečné tygry a lvy, s nádhernou bravurou pomůže lvu a vděčný lev slouží skvělému českému pánu, prostému veškeré sentimentality, až do smrti. Ale jak to umí Š. K. Macháček pověděti:

Heřman z Bubna byl udatný pán,
u svého krále na slova vzatý;
kterýkoliv mu rozkaz dán,
býval věrnému vladyce svatý.

Král ho byl vyslal s poselstvím
v mouřeninů daleké kraje,
které hrozí plamenem zlým,
kde vše divné se rodí a zraje.

Necítíte hned od prvního okamžiku radostné zabušení srdce jako při vstupní fanfáře heroické ouvertury? Nezní každé slovo jako úder kopyt dobrého koně, jako rána dobrého meče, necítíte dech smělosti, svobody, bohatýrství bez jakékoliv falše?

Heřman jsa všeliké bázně prost,
projíždí tam pouště a lesy,
novou konaje myslivost,
potvory dráždí, bije a děsí.

Jednou žena se za pardem
od komonstva se vzdálil svého,
kůň tu zarazí v běhu svém,
a hluk dopadá ucha i jeho.

Rychle tam cválá, odkud ten řev,
ač kůň se mu vzpouzí a brojí;
dojel a vidí, an zápolí lev
se dvěma tygry v nerovném boji.

Přáli byste si snad, aby některé slovo bylo změněno?

„Jednomu na dva se pomoci má!"
praví a dřevce svého se chopí;

a než ho dravstvo znamená,
v tygra jednoho zarazí kopí.

Skočí s koně a vytasí meč — — —

Ale nemůžeme to zde citovati celé. A prováděti fonetický rozbor — na to by bylo třeba mnoha stránek a mnoho chvály. Jen ještě, jak se uměl český básník skvěle přizpůsobiti ve svém češství duchu gotickému:

Prostřed kostela sladce spí,
lva jeho kůže mu pod hlavu dána. —
Odpočívej tam v pokoji
tělo slavného českého pána!

Tato báseň byla jistě osvobozujícím výkřikem ducha. A jest až dosud jediná a jedinečná v české poesii. Zlatodol fonetiky a rytmiky, skvost české řeči a českého ducha, ducha báječných dob.

Nelekejme se Boleslava Jablonského.

Hle:

. . . její líce jsou dvě zory
ranní slunce vítající,
její krásní vnadní rtové
dva večerní červánkové,
— —
její ňadra polokrytá
plující dvě labutě,

Jak se sněžná hora bělá,
když se na ni slunce směje,
tak se sníh jejího čela
ve sluneční záři skvěje. — —

A odpustíme mu jistě za to všecky děvinky, hlavinky, syny a rady velechytré, kterých napáchal na sta na jiných stránkách knihy.

U každého aspoň trochu lepšího básníka lze nalézti několik slok i básní dokonalé formální krásy; a jest hodno pozoru, že formální krása bývá vždy spojena s místy citově vroucími, s projevy nefalšovaného citu, že je to téměř vždy krása specificky česká, nesrovnatelná se žádnou z ozdob řečí a literatur cizích. Je to vůně a sladkost prvotní české řeči.

Jsou dvě víry; dle jedné byl člověk vypuzen z ráje, a vzpomínky na ráj, které mu zbyly v podvědomí, ženou ho stále, aby hledal zase cestu do tohoto ráje. Podle druhé víry člověk povstal z gorily či z amoeby, prodělal vývoj různých sociálních a průmyslových kultur a spěje za nekonečným pokrokem.

Krása prvotní české řeči, uchovaná v některých dílech našich starých básníků, zdá se býti důkazem existence pradávného ráje a důvodem naděje na jeho obnovu. Ale to již nepatří k úvaze literární.

VÁCLAV VOŇAVKA:

DĚVČÁTKU.

Jsi ještě děvčátko malé.
Vloni jsi byla
po prvé v bále,
a přec tě mám tolik rád,
že jsem teď samá písnička.

Kolikrát
dívám se oknem na nebe,
dokořán chtěl bych se zotvírat
pro tebe,
a třebas z aeroplanu,
s hvězdiček
nějakou na zem snést pannu,
aby sis měla čím hrát.

MAMINKA.

K žluté a zestárlé škatuli
někdy se maminka přitulí.
Hladí v ní a rovná
dění obstarožná,
hladí v ní a rovná
vzpomínky.

Vše je tam asi jak na dlani,
bolestné noci i svítání
a čepec sestry Mařenky.
Třicet let už je to
— jak ten život chvátá —
a někdy ji při tom za ruku
vezme i nebožtík táta.

Modré oči, šedé vlasy
rozkvetou do nové krásy,
jakoby na druhé léto —
— a já se divím:

Maminko má zlatá,
jinak to snad není možná,
ale ty jsi tvatá.

FEUILLETON.

POSLEDNÍ FÁSE SPORU O JAVORINU.

V posledních měsících zaměstnává naši veřejnost otázka Javoriny, otázka, o níž se nám tvrdilo, že vůbec není otázkou. Zajisté, že právo naše na Javorinu bylo původně nesporné; ale tajemné umění politiky Dra Beneše je učinit nesporné věci spornými a dát se posléze situací, jím vyvolanou, donutit k ústupkům, jimž chtěl.

Školský příklad této politiky, která jako čert kříži vyhýbá se jasnému a upřímnému slovu a domnívá se, že je chytrou, poněvadž je neupřímnou, je Javorina. Je-li pravda, že mezinárodní naše poloha není nejšťastnější, možno o situaci Polsky říci, že je beznadějná; je-li pravda, že my jsme ohroženi Němectvím a že našimi odpůrci vždy budou Maďaři, stojí Polska mezi velikým Německem a velikým Ruskem, jež nebudou nikdy jejími přáteli. Ohrozilo-li koho spojenectví ruskoněmecké, je to právě Polsko; je možno, že Rusko — jež nebude navěky sovětovým — v spolku ruskoněmeckém hledati bude cos jiného, než poškození Československa a že donutí spojence, aby spolek sledoval společné bližší cíle; ale je jisto, že Polsko vzalo Německu i Rusku příliš mnoho, aby spolek ruskoněmecký neznamenal pro ně nebezpečí. V této fási světových dějin, ež jasně se ukázala světu v Janově, připravovala se však již dávno, vykupujeme spolek s Polskem na několik let částí Javoriny.

Neboť není o tom pochyby, že je tu tento úmysl. Kroky vlády — a budiž mi dovoleno přidati k tomu: chování národní koalice — o tom svědčí. Jaký jiný účel měla tak zvaná odborná komise, jež měla podati dobrozdání o Javorině, nežli utvořiti situaci, které by se mohl dovolati Dr. Beneš? Zpracovati členy komise, přesvědčiti je, že dobrozdání musí býti určitého druhu, sugerovat, co chce, aby řekli — toť úkol lehoučký pro politiku Dra Beneše. Zbývá námitka, že dobrozdání komise, jež na straně polské vybírána zcela jinak a je vedena zcela jiným duchem, nebude závazné. Ale námitku vyvrátí jiná námitka: mezinárodní veřejnost nepochopila by, že vláda československá a parlament československý přešel k dennímu pořádku přes projev odborné komise, k níž dala souhlas vláda d o b r o v o l n ě. Aby situace už docela odpovídala intencím Dra Beneše, inscenována i jiná komedie: komedie společné žádosti o prodloužení lhůty k vyřízení otázky Javoriny. Je jasno, že žádat o prodloužení lhůty k dohodě nemá vůbec smyslu, nechceme-li se dohodnouti. Celková situace je tudíž, že politika ministerstva zahraničního staví stát před hotové skutečnosti, jichž neuznati nebude mu lehko, poněvadž republika, berouc takto zpět ústupky, vlastně už příliš jasně slibované, bude rušitelem dobrých vztahů mezi státy na sebe odkázanými v situaci d n e š n í, kdežto jinak jistě by se odsoudila vydíravost toho, kdo reklamuje, nač práva nemá. Není široké a jasné cesty, z níž by tato politika nedovedla učiniti slepou uličku.

Toť mezinárodní stránka Javoriny; ale Javorina má také vážnou stránku vnitropolitickou. Všichni, kdož uznávají nutnost dnešní národní koalice, třeba se nejevila ničím ideálním, bohužel, jsou si také vědomi, že tato koalice zdědila po předešlých vládách dědictví valně zatížené a byla nucena převziti je bez dobrodiní inventáře. Důsledek toho jsou nepopulární zákony, jež musila a musí uváděti v život. Taková nepopulární politika nese své důsledky; agitace proti národní koalici je lehká. Rozumná politika dbala by, aby lehkovážně ještě sama neživila agitaci rozkladných stran z b y t e č n ě, když už z důvodů státních a pro mnohé

neobratnosti našeho zákonodárství, jež se jeví zlem těžko napravitelným, chtíc nechtíc zbraně odpůrcům do rukou dávati musí. Je nutno a je státu zdrávo rozdmýchávati ohníček, který už hoří, mohutnou větví, usečenou na svahu Javoriny? Je nutno podrývat důvěru k vládě a k parlamentu, podrytou už stejně? Stát, jemuž je údělem osudovým dáno, aby řešil tolik choulostivých otázek, neměl by svévolně a lehkomyslně počet jejich rozmnožovati. Tato suchá skutečnost měla být jasna i vládě i těm představitelům vládní většiny, kteří umožnili a snesli politiku Dra Beneše. Je podružnou otázkou, či vina a či odpovědnost je větší a podružnou otázkou, půjde-li či zůstane-li Dr. Beneš. V sázce nejsou osoby, v sázce je celý systém a snad více nežli systém. Chceme-li, aby člun nás dovezl na protější břeh, nesmíme zatížiti jej větším nákladem, nežli který snese.

V. Dyk.

LITERATURA.

Ladislav Klíma: TRAKTÁTY A DIKTÁTY. Filosofické úvahy. V Praze 1922, nákl. Štorcha-Mariena.

Nebudu psáti pouhý referát, nýbrž chci naznačiti směr a podstatu celé Klímovy filosofie. U nás ve filosofii se příliš kritikové chytají slov a vnějšku a je málo porozumění pro zásadní otázky, jež stojí na křižovatkách dějinných. U nás je příliš filologické filosofie. Taková filosofie ovšem před knihou, jakou je Klímova, stojí bez rady.

Skutečnost! Co je skutečnost? Co příroda, já v ní, co sám bůh? Descartes a celá filosofie — řekl bych — matematicko-geometricko-newtonská vymezovala skutečnost staticky. Skutečnost jest. Jaké odůvodnění existenční má skutečnost, má bůh? Že jest. Substance se odůvodňuje sama sebou.

Přišel Leibniz a rozbil toto statické vymezení a odůvodnění skutečnosti. Hume rovněž tak. A počal odůvodňovati skutečnost i boha tvořením. Smysl skutečnosti je v dynamismu. Tato filosofie vyvrcholila v Bergsonovi a pragmatismu. Život tvoří. Člověk v této tvůrčí přírodě tvoří. Bůh je sám tvůrčí čin.

Ale k čemu je tvoření? Jaký má cíl? Má příroda vydati někdy na konci vývoje nadčlověka? A co bude po nadčlověku? Věčný koloběh, návrat? Dynamické vymezování skutečnosti ztroskotává. Je-li příroda tvůrčí chaos, tvoření tvoření, je dvojí možnost: že někdy uvědomí si marnou zbytečnost tvoření pro tvoření, omrzí ji to a dospěje schopenhauerovsky k své negaci, k nirvaně. Nebo si to příroda neuvědomí a pak skutečnost jest mlení a rachot strašidelného mlýna: mele, tvoří formy pro formy. Slovem: skutečnost pak nemá odůvodnění. Bože, duchu nebo hmoto, jak odůvodníš svou existenci?

Až k této křižovatce dějinné dospěla dnes filosofie. Ve filosofii dneška jest přelom. A jsou dvě cesty do budoucna: Buď se domnívám, že skutečnost je paradoxní princip etický; že podstata skutečnosti není ani descartovsky statická, ani bergsonovsky dynamická, nýbrž tolstojovsky, dostojevsky etická. Já jdu touto cestou a hledám tento etický princip skutečna, odůvodňuji si jej a nazval jsem jej Spravedlností k sobě. Je-li bůh, musí býti tímto principem. — Nebo je možna druhá cesta. Popru, že by skutečnost se odůvodňovala, a pak je mně skutečnost strašlivá sisyfovská práce bez odůvodnění a smyslu. A touto protichůdnou cestou jde L. Klíma. Je mým antipodem. Jak napsal již ve „Světu jako vědomí a nic“: bůh je nekonečnou sukcessí sebevražd. Sebeničení. Je tvoření se svou negací, které tušil Fich-

te svým Ne-já, Schopenhauer vystihl Vůli, jež popírá sebe samu, James vymezením nedokonalého, omezeného boha, nad nímž je snad úděsné fatum.

Veškerá skutečnost je podle Klímy tímto neodůvodněným tvořením existencí a jakési ospravedlnění dosáhne jen hrdinnou sebevraždou, popřením sebe sama. Veškeré jádro jeho filosofie jest uloženo v essayi „Smrt a věčnost" („Ó Smrti, Věčnosti, Všezáři, — ty Nic neboli věčné, nehnuté, nejvyšší Štěstí — —").

Pod tímto metafysickým pohledem čím může býti Klímovi život, člověk, zvíře, věc, příroda? Nic, obalené zdáním, směřující k smrti. Tato absolutní smrt „nezabíjí kosou — okem vyvádí k Životu Smrt". Člověk musí nabýti v srdci svém hrdinnou odvahu poznati tuto podstatu světa a pak překoná sebe sama a absurdní absolutnost. Klíma neříká, že sebevražda je hrdinství. Říká, že nutno žíti, jen k vůli smrti žíti. Jen za ní věčně pádit! („Sebevražda je heroismem jen u toho, kdo dokonale poznal nicotu a život.")

A tak nutně musí Klíma dojíti ke zbožnění „já": jeho egosolismus, egodeismus. Nutně. Neboť popřel-li skutečnost, její statickou nebo dynamickou podstatu, soustřeďuje se mu život u člověka v jeho nitru, vědomí a uvědomění si nicoty a ve vybudování hrdinství nad sebou samým.

Ostatní názory Klímovy na lásku, soucit, geniální velikost, národní cítění vyplývají z tohoto zorného úhlu metafysického.

Klíma je zosobněná krise v dnešní filosofii, jak jsem nahoře naznačil. Je nutnou reakcí k statickému a dynamickému pojetí skutečnosti, je nutnou negací jich. Ale je pouze negací. Má v sobě ony úděsné prvky, jež dvojnícky u Dostojevského jsou položeny k etickému kladu. Tu zdravím v Klímovi ničitele, bořitele starého. Je hrdinstvím nebojácně rozdrtiti staré normy. Nestačí nám již prosté statické zdůvodňování skutečnosti: to je starý přežilý realism a positivism. Nestačí nám dynamický výklad skutečnosti: leibnizovský, bergsonovský, croceovský idealism. Na těchto troskách nutno vybudovati něco nového. To Klíma nedovede. Ale toto něco, nové, ve filosofii již přichází. Dr. Trnka.

ROZŘEŠME ČESKOU DIVADELNÍ OTÁZKU. Napsal Richardson. Nákladem St. Kočího v Brně 1922.

Česká otázka divadelní je nesporně v popředí zájmů všech kulturních a divadelních kruhů našich, jež příliš jasně cítí, že se musí nějak odpomoci bolestem, které tísní a dusí zdravý vývoj našeho divadelního umění. Proto se ozývají na všech stranách hlasy varovné i poradné, neboť na všech stranách jest plno těchto bolestí.

V Praze máme případ Stavovského divadla a otázku stavby nového divadla činoherního nebo operního. V Brně je to pokus, právě ztroskotaný, odstraniti kompromisní úmluvu s Němci o společném užívání velkého divadla, který podvazuje všechen zdárný vývoj tamního dramatického života. Bratislava, churavící akutní ředitelskou krisí, se vyčerpává v marných pokusech o udržení stálého divadla činoherního a operního. Plzeň, Ostrava, Olomouc a Východočeské divadlo zápasí o existenci.

Je pravda, ideově se koná dosti: Svolávají se ankety, vypisují se soutěže na plány, jak řešiti umístění a stavby divadel, noviny pořádají ankety s výroky odborníků, do toho pak se ozývají varovné hlasy ušlechtilých nadšenců, kteří s krásnou vírou ve vřelém srdci burcují veřejnost a rozhodující kruhy vládní z netečnosti a přinášejí návrhy na řešení krise.

Takovým hlasem je přítomná knížka Richardsonova. Autor její, známý bouřlivák, zasloužilý dramatický spisovatel a temperamentní divadelník brněnský, jehož pozoruhodné „Po-

známky režiserovy" jsme čítali se zájmem v minulém ročníku „Jeviště", odkrývá tu bídu divadelního našeho života v plné její nahotě, upozorňuje na nebezpečí, které v sobě skrývá provisorní stav ten pro divadla, herce, kritiky, autory i obecenstvo, a volá v ideální své víře ve vyšší poslání divadla po řešení brzkém a definitivním, bez ohledu na poměry a vlivy politické a neumělecké. Na námitky pronášené, že by takové zabezpečení divadel stálo přílišné náklady, kterých nelze za dnešních poměrů vynaložiti, ukazuje autor na význam, který by taková podpora divadel pro život náš měla, na výsledky její a na povinnost z toho plynoucí. Při tom podává i návrh, jak by stát mohl sám, bez vlastního zatížení pomoci divadlům k potřebným penězům, návrh, který pro zajímavost jeho zde otiskujeme. Praví: „Proč by nemohla daň a dávky ze zábav a všelijaké přirážky k ní krýt existenční maxima českých uměleckých divadel? Víme přece, že každá dávka a každá daň má také mít určité pozadí, které teprve rozhoduje vlastně o tom, že stát, země nebo obec mají na tuto dávku právo. Vybírá se vysoká daň z lihu, aby se opilcovy děti mohly naučit základům lepšího života. Proč by nemohl každý návštěvník variété, tančírny, kinematografu, footballových zápasů zaplatit pár krejcarů na české dramatické umění? Jakým ideálním právem a nač podržuje si 50 procent z těchto dávek stát a pokladny obcí?"

Ale ovšem autor cítí sám potíže, na které narazí návrh jeho na rozhodujících místech. A vidí též velkou příčinu neúspěchu dosavadních akcí v bezradnosti uměleckých a divadelních kruhů. „Kde která politická strana dostala, co se jí mohlo dát a často ještě více — český umělec čekal a zapomněl, že čekat není už nikde na programu. Čekalo i české divadlo — a za trest stalo se rejdištěm všelijakých divadelních kouzelníků a abonentní politiky." Tak a podobně mluví Richardson ve svém letáku a hřímá proti stranám, které si vybraly divadla za rejdiště svých panovačných tužeb, proti vládě a obcím, které se nestarají o podpory divadel, proti netečným kritikům, umělcům a obecenstvu, jež se nenaučilo dosti vážně dívati na umění se scény hlásané, a vidí jedinou záchranu z bídy našeho divadelního života v definitivním rozřešení české divadelní otázky. Přáli bychom si, aby volání jeho bylo vyslyšeno a přineslo konečně žádoucího výsledku.

Fr. Khol.

DIVADLO.

ČINOHRA.

Na vinohradském divadle podjal se režisér Jaroslav Kvapil úkolu uvésti znovu na jeviště tragedii Otakara Theera „Faëthón", kterou vypravil po prvé na Národním divadle dne 13. dubna 1917. Piéta k domácím básníkům je u nás vzácnou věcí, proto zasluhuje čin Kvapilův uznání, které je tím větší, že scénická úprava Theerovy tragedie není věcí lehkou ani po stránce technické, ani po stránce dramaturgické. Představení bylo opravdu zdařilé hlavně proto, že básnická ryzost a jednotnost Theerovy hry vyzněla z jeviště plně a čistě. O přednostech tohoto díla Theerova bylo již mnoho napsáno. Jeho největší originalitu nutno spatřovat v tom, že jím aischylovská látka je zasazena v eurypidovský rámec a prožehnuta moderním, filosofickým názorem. Vůle k vnitřní úvaze a zákonitosti byla hlavním rysem básnické bytosti Theerovy, celý jeho život byl pln dramatické živelnosti, a je proto zcela přirozeno, že se uplatnila nejšíře v tragoedii, k níž směřoval celý vývoj

bohatého fondu Theerova. Faëthón je v celé jeho tvorbě dílem vrcholným a je jisto, že Theerova předčasná smrt je velkou škodou pro dramatickou poesii vyššího, klasicky vyrovnaného stylu. Je to jakýsi očišťující pocit, slyšet po dlouhé době plnozvuké verše, vznosné obrazy, pevně skutý rytmus a osvěžit se chladivě svěžím, zářným ovzduším básnických výšin a zvolat si v hloubi svého srdce: ejhle básník! Do režie vložil Kvapil svou dlouholetou zkušenost přizpůsobiv rytmus dramaturgický rytmu básnickému, který v jednotlivých scénách diskretně doprovázela hudba Foersterova.

Jako časový doplněk Theerova večera provedeno bylo aktové drama Jiřího Hejdy „Velikonoce“ za režie K. Dostála. Tato práce není ani tak špatná jako zmatená. Autor načal v ní několik zajímavých motivů, ale ani jeden z nich nevyřešil do konce. Závěrečná scéna je nepřirozená a ne dost jasná. V některých partiích je však dialog zpracován dosti svěže a zajímavě. Celkově působí hra dojmem velmi roztříštěným, od kterého ji nezachránila ani vkusná režie Dostálova.

S velikým zájmem přijata byla pětiaktová tragedie „Chléb“, kterou francouzsky napsal Henri Ghéon, přeložil St. K. Neumann a vypravili na vinohradské scéně bratří Čapkové. Ghéon, lyrik, essayista, romanopisec a dramatik náleží k literární skupině Duhamelově. „Chléb“ je skvělým dokladem toho, jak básníci dovedou anticipovat svou dobu, a jak často děje jimi líčené, které se zdály ve chvíli vzniku naivními, a které i autoři charakterisovali jako nepravděpodobnost, byly pozdějšími událostmi plně dotvrzeny. Mnoho filosofů vinilo Krista z materialismu za to, že vložil v modlitbu plnou mystiky prosbu o chléb vezdejší. A hle, jakým mystickým pojmem stává se pecen chleba v dobách hladu, jaká tragedie, jaká spleť citů a vášní shrne se kolem tak prosaického předmětu, jakým je diž pekařova, a jak náhle prosté řemeslo pekařské plní velké povolání společenské! Každý je na svém místě nesmrtelným, řekl Goethe. Pekař Petr Poctivec myslil a jednal dle formule příliš jednoduché: dával chléb pouze těm, kteří hladověli ať náleželi kterékoliv třídě a kterékoliv straně politické. Zhynul, protože byl příliš poctivý v okolí příliš nepoctivém. Ale nad jeho mrtvolou září světlo jeho činu a ukazuje cestu do budoucnosti, která bude míti smysl teprve tehdy, až pravda pekařova stane se pravdou obecnou, lidovou. Odtud název lidové tragedie. Výprava a režie kladla důraz na to, že Ghéonovo dílo je lyrické posvěcení všední práce. Byla proto prostá a střídmá, místy právě na úkor lyrické velikosti, které autor sám pro hru svou se dovolává. Sk.

OPERA.

Národní divadlo vypravilo „Královnin omyl“, aktovku příbramského gymnasisty Němečka, o jehož neobyčejném nadání bylo již před několika roky referováno v Hud. revui. V šestnácti neb osmnácti letech nemůžeme přirozeně očekávati něco nového, velký tvůrčí čin, jenž by měl význam pro budoucí vývoj. Mládí těchto let je reprodukční, jest zrcadlem nejrozmanitějších a nejprotichůdnějších názorů dosud neutříděných a nezažitých. Proto v Němečkově opeře mísí se složky Smetanovské, Fibichovské, Novákovské, ba dokonce i Sukovské v chaos rozbité a nezcelené formy dramatické, jejž ještě zvyšuje „děj bez děje“ Skochova libreta. Četné přechodné výplně svědčí o tom, že autor nezažil slovního podkladu, že především zaujaly ho význačné momenty, které dobře zpracoval a mezi sebou volně spojil. Pozoruhodná jest jistě u Němečka muzikálnost a smysl pro linii. Tato stránka zdá se velkým slibem do budoucna! Nevím, zdali v tomto ohledu poklonil se Němeček vědomě Smetanovi; poukazovala by k tomu jednota výrazových pro-

středků (jež Němeček bezesporně obdivuhodně ovládá), nepřetržitý proud celého orchestru — odporovala by však tomu zpěvní část opery, deklamace, jež nesnáší se s plynulostí orchestrální, je často přervaná, násilná, školácká. Jí trpí i dramatičnost závěru, jehož koncepce snad si ani dobře mladý autor nerozvážil. „Královnin omyl" svědčí o tom, že Němeček má talent pro genre, jehož již dlouho postrádáme, to jest pro dobrou zpěvohru, jejíž obsah by se kryl plně s názvem! Bylo by štěstím pro naši operní tvorbu, kdyby Němeček v tomto směru prohloubil své nesporně veliké nadání. V. Crha.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

VÝSTAVA „DEVĚTSILU" V DOMĚ UMĚLCŮ.

Máme tedy opět malou domácí revoluci! V literatuře i v umění hlásí se k slovu nová generace. „Tvrdošíjní" nejsou tedy už nejmladšími a nejmodernějšími! Proti třicetiletým a pětatřicetiletým povstávají dvaceti a dvaadvacetiletí. Jak rychle se u nás střídají směry, generace a školy! Sotva si starší průkopníci nového umění, dobyli jakéhos takéhos uznání nebo aspoň jakés takés posice, už jsou tady mladší, kteří jejich dílo opravují nebo doplňují. O nepřátelství nelze tentokrát mluviti, neboť je na první pohled zřejmé, že zde běží spíše o poměr žáků k učitelům. Skupina „Devětsilu" není myslitelná bez „Tvrdošíjných" a nikdy jim nevezme zásluhy, že oni to byli, kdo se první u nás bili za nové umění, zápasili jak s veřejností a s tradicí, tak se sebou samými. Nejmladší mají práci mnohem snazší. Nepřinášejí nic tak dalece nového, co by budilo odpor. Naopak. Veřejnost je už připravena a chová se k nim s neobyčejnou vlídností, jako k jejich projevům literárním. Jsem jist, že si na jejich výstavě nejeden obrázek koupí divák měšťanského vkusu, což bývalo na výstavě jejich předchůdců nemyslitelno. I tato skupina hlásí se k expresionismu, ale stírá s něho nejednu příkrost, uhlazuje ostré hrany, sladí a rozsvěcuje jeho barvy, poetisuje a zdrobňuje, co bylo často strohé, chladné, abstraktní, ale také monumentální, výbojné a dramatické. Tito mladí přibližují moderní malbu přírodě, životu a obecenstvu, ale starší generace nazve to snad i zploštěním, zpohodlněním, zdrobněním, ne-li slevením z přísnosti a asketismu. Bouřlivě vzdutá vlna opadla, nastává idyla. Je otázkou, půjde-li vývoj směrem starších či mladších. Tito nejmladší umělci, jejichž talentovanost nelze neuznati, vystupují s vědomím, že jejich práce odpovídá duchu doby a že se člení k práci předchůdců jako nový článek vývoje.

Vystavené obrazy a sochy jsou skoro vesměs dobré úrovně. Není v nich stejného úsilí stilotvorného, třebas je prostupuje týž obsah citový. Tu se jeví silnější nebo slabší vliv Kubištův, tam Čapkův, jinde Kremličkův nebo Zrzavého. Špála a Hofman nenašli mezi nimi následovníka. Nejpočetněji jsou zastoupeni a kvalitou svých prací na sebe nejvíce upozorňují B. Feuerstein, Ad. Hoffmeister, Fr. Muzika, B. Piskač, Lad. Süss, K.-Vaněk a Al. Wachsman. Architekt Feuerstein jeví sklon ke kresebně dekorativnímu způsobu podání. Někdy skládá obraz ze samých barevných ploch, k vůli živosti a veselosti ještě souběžně pruhovaných. Jasná červeň, běl, modř a čerň působí lehce a vesele. Při pohledech na architektury a města snaží se vyjádřiti kubičnost objektů a jejich umístění v prostoru. Hoffmeister je mu ze všech nejbližší veselostí barev. Idyličnost a poetičnost této skupiny jeví se na něm nejvíce. Muzika zjednodušuje své obrazy barevně i tvarově na několik základních prvků a dociluje tím značného

klidu a skoro hudební nálady. Na jeho primitivism působily, jak se zdá, zejména staré lidové obrázky. Süsse charakterisuje sklon k živě barevnému vyjadřování a kresba, jež si dává záležet na tom, aby vyjádřila oblost, plastičnost tvaru, jeho místo v ploše a pohyb. Na Vaňka má vliv Jan Zrzavý, v malbě figurální i v krajině, na Wachsmana zas někdy Jos. Čapek, jindy R. Kremlička. Vliv Čapkův jeví se však spíše volbou látky, tvarovým a barevným pojetím, nikoli citovým obsahem. Není tak lyrický, duchový a průzračný. Na Kremličku upomínají některé jeho kresby. Nejméně původní z celé této skupiny mladých je sochař Jiřikovský. Některé jeho plastiky vypadají skoro jako dobré kopie Guttfreunda. Štěpán Jež.

ZPRÁVY.

LIBUŠE a MATICE LIDU, nejstarší velmi oblíbené sbírky vybrané četby zábavné a zábavně vzdělávací, počínají opět vycházeti za redakce prof. Dr. Ježe, spisovatele a člena liter. odboru Um. Besedy. V literární historii zaznamenány jsou jako dobrá lidová četba. Mnoho autorů starší generace v nich úspěšně debutovalo. Je záhodno, aby nově vycházející sbírky zůstaly věrny své staré tradici, kterýž směr přizpůsoben úkolům nové doby může vykonati ještě mnoho dobrého v lidu československém. Sk.

*

Prof. Dr. Jan Jakubec, literární historik, žák Gebauerův, dovršil dne 11. května 1922 šedesátý rok svého literárně plodného života. Náleží k nejlepším znalcům Kollára, Dobrovského, Čelakovského, Havlíčka. Jeho Dějiny literatury české vynikají přesností a jasností, jeho odborné edice jemnou kritičností. Zásluhy neobyčejné získal si jako předseda Národopisného musea.

*

Umělecká Beseda vydá letos jako členskou prémii bibliofilsky vypravený jubilejní výbor ze spisů Hálkových.

*

Literární odbor Um. Besedy předložil oběma sněmovnám promemoria o tom, aby ve státním rozpočtu na rok 1923 bylo pamatováno na literaturu přiměřenými částkami.

*

Nové knihy Viktora Dyka. Nákladem A. Nováka vyšly v bibliofilské úpravě dvě prósy tohoto autora pod názvem „Zlý Vítr". Během května vyjde nákladem L. Bradáče kniha „Poslední rok", poslední díl válečné poesie autorovy. Pátý svazek „Sebraných spisů V. Dyka" (nákl. Topiče) obsahuje „Tragikomoedii" v rozmnoženém vydání.

*

Hudební odbor Um. Besedy uspořádal debatní večer o stavbě nového divadla.

„Lumír" bude vycházeti v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 18. května 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 6.

OTOKAR FISCHER:

SEN.

Magickou září protkána
byla bytost, o níž já snil,
nežli jsem šepotem chvil
v život, jak spící do rána,
procit a narozen žil.

Mnoho potkávám těl,
přimýšlím duše si k nim.
Vítám se, loučím se, vím:
z ideje, kterou jsem zřel,
matný odlesk teď zřím.

Miluje se jen v snách,
milujem jedenkrát jen.
Kterou že miluji z žen?
Častokrát ruku jsem vztáh,
nikdy se nevtělí sen.

Často rozvírám dlaň —
Motýlek? Čekal jsem víc.
Častokrát píseň, zníc,
vábí: mou láskou se staň!
Smutno pak, prázdno a nic.

Nikdy, nikdy se nevtělí
sen, jenž na víčka kles.
Věz to, má duše, a nes:
Před zrozením jsme viděli.
Životem slepi jsme dnes.

STÍN TVÉHO JASU...

Vše marno. Kdybych na křídle se zved,
já sobě, sobě přec bych neulét,
a kamkoli nechť sám se rozletím,
stín tvého jasu druhem bude mým;
a bych se rozepial až do oblak,
můj včerejšek tam vzlétne, černý pták.

Hluk motoru mou duši přehluší:
ne svědomí, jež pláče pod duší;
svist větrů tichou rozšlehá mi tvář
a zachechtá se, že jsem samotář,
svět pořítí se do mých zřitelnic,
a ve smyslech mi zbude noc a nic...

Jdu tedy piskem, pod nebem a sám,
jen pohled za mraky, jen touhu mám,
však neplodný by nezůstal můj bol,
zvu všechny vás, kdož smutni jdete kol;

chci zrakem být, jenž v zrak se nořit zná.
Ne pták, ne šíp, ne loď: jsem poustevna.

Jenž mučíš se, žes tolik nevěrný,
a snílku, ty, pojď pít z mé cisterny,
ty čistý hochu, jenž měls marně rád,
pojď k hořkosti mé, pojď se zpovídat,
pojď, bledý ty, ty bloude, blázne, sem,
snad těchu najdeš v neúkoji mém.

A zjevy žen, jak v chrámu klečících,
jimž slastí ne, však dědictvím byl hřích,
vy v šlářích, zlomené a prokleté,
až přes můj práh v mé šero vejdete,
chci, netkna se vás, trýzeň vaši znát
a světla, které zhaslo, vzpomínat.

VĚZEŇSKÉ ZÁPISKY KARLA STANISLAVA SOKOLA.

Odpuzují se spojenci...“ To jsem tak často slýchal (a snad teď k vůli změně budu slýchat dál zas, ale od Mlado-) a nikdy jsem dost určitě nevěděl, myslí-li to karatel vážně, nebo je-li možno ho bráti vážně.

Odpuzovat spojence? Lidi a strany, kteří by nám pomáhali provésti náš program? Nikdy! Honem, kde jsou? Když však přijdeme blíže, uvidíme, že dotyčným pánům nikdy opravdově ani nenapadlo býti našimi spojenci. My ani za éry staročeské pro českou věc neměli spojenců; my jsme byli spojenci, a to je velmi podstatný rozdíl. My jsme pomáhali těm druhým, tak vypadalo to spojenectví! —

Když se spojují dvě strany, obyčejně musí něco odložiti, něčeho se zřeknouti, aby spolužití bylo možné. Ale ani při velkých obětech nedostali bychom spojenců pro českou věc tam na té ř. r... Víte, jak by as takové spojenectví vypadalo? „Zapřete neb aspoň odložte ty své nebezpečné svobodomyslné zásady, abychom s vámi vůbec mohli jednati — jako to udělali Staročeši.“ A až bychom byli v tom: „Nemluvte o tom státním právu, nedožadujte se ho, vždyť je to nerakouské — sic rozbijete to naše spojenectví, Mlčte o něm — jako to udělali Staročeši.“

Ano, tak jako to udělali Staročeši, to by nám nikdo nezabránil dělati spojence, ale konce byly by také takové.

✣

Jaký teď bude rozdíl mezi St. a Ml.?
Snad jen ten, že Ml. neudělali punktace.
Ale půjde-li to tak dále, přemnozí si budou myslit a mnozí řeknou, že jich také neudělali jen proto, že nebyli k nim pozváni.

✠

Vy už toho máte dosti, vy jste již prohlédl ten rakouský parlament? A zdá se vám nicotným, prázdným, a nemůžete tu ošklivou komedii vydržet? — Považte, my ji vydrželi pár desítiletí a vedle toho ještě ji — vydržujeme.

✠

Sotva se kdo z nás klame o významu hlasů venkovského tisku. Citujeme jeho články, ale při tom dobře víme, že jsou soukromým výlevem pisatelovým. Aby se dle nich řídili, to v kraji nikomu nenapadá, jsou tak benevolentní, že připouštějí, aby to pokládáno bylo za jejich mínění. Ku provádění všech těch slov je potřeba, leč jednoho: vášně, a k té je potřeba zas příkladu, jenž by burcoval z volného chodu, sváděl k následování a všecky ty měkké polovičaté duše jaksi zplnoletňoval. Jinak ty nejkrásnější nauky v nejdokonalejší formě podávané zůstanou vždy jen slovem a slovem — — — — — — —

✠

Affaira sv. Vojt.: boj proti nákaze, proti vštěpování nemoci, proti zlomení. Průvodní já háјeno a representováno je Vršovci. Vidí, spíše však cítí v tom úsilně vštěpovaném živlu latinsko-německém zlomení, nemoc, smrt. Divukrásný exemplář člověka těch nových názorů je Vojtěch. On vzbuzuje svou produševnělou osobností úctu, bázeň, hrůzu jako bytost již nezemská. A ve scéně s cizoložníkem, kde konečně by před ním všichni ustoupili, musí nejčistší typ vyšší rasy, Kochan, muž nemající špatného svědomí, jenž sám dává zákony, vystoupiti a ve srážce zvítěziti. V extasi vidí Vojtěch záhubu tohoto opačného živlu, jenž kdysi podlehnouti musí. A jedině opět Kochan může snésti chladně tuto vidinu: on ví, že dovede jeho krev umírat, ale umírat v boji, a on cítí, že přece jen zcela vyhynouti nemůže. Zatím musí podlehnouti Slavníkovci, assimilující se cizímu živlu. Kdo podlehne příště? Není vinníků v tomto boji. Boj dobrých svědomí. A ten rod, representující dokonale českost (při všech důležitých událostech hraje úlohu Vršovec; podání dává mu bojovati na Bílé hoře), prohraje, až sám také pozná nemoc špatného svědomí.

✠

✠

— — — na okna
dešťové kapky tichounce klepají
jak vzpomínky přátel.

*

drobný dešť jiskřil se ve vzduchu
v záři a paprscích,
když neslyšitelně dopadal
šikmo k zemi.

Z okna jsem díval se v oblaka;
černé jak pohoří
se nakupila tam nad lesem,
kryla západ.

K jihu však kladl se závoj par
něžný a bělavý,
jím blyštěly střechy dobřanské,
zvlhlé deštěm.

Vesele zářilo nad hlavou
slunce, a cítil jsem,
jak do okna vůně zalehla
trávy, země.

*

Buďte ubezpečeni, my ještě nabudeme moci — ne zde, to není naší tužbou, necítíme v sobě talent potřebný k místu ředitele komedie — „Comédie Autr....“ — ale tam, kde se nebojuje fikcemi, fiktivním zastoupením lidu.

*

Řeknu-li, co vím nejlepšího, řeknu-li to bez vášně, tak, aby to mohlo býti přijato, rád pokládám tím svou povinnost za ukončenou, aspoň do té doby, dokud není mé mínění přijato — pak jsem při práci i při nebezpečí.

Ale oni nepřijímají, oni by chtěli, abych vládl, abych diktoval, jen aby — mohli nenávidět mne. Jsou to lidé, kteří potřebují nenávisti ke svému dennímu chlebu, lidé vystupující z nízka vzhůru, bez naděje, že by té výše dostoupili, a u nichž všechna hořkost obyčejných dnů, neukojená vládychtivost, cit slabosti vzpírající se sebepoznání potřebuje předmětu k vyburácení — ale ne v řadách nepřátelských, ne, právě v témž směru, v témž proudu potřebují ten předmět, neboť jen tam v popředí, kde oni pracují, působí.

Já jim ustupuji, nechám věc v rukou majority, spokojuji se pasivitou — a nejsem nenáviděn méně; cítí v tom určité sebevědomí, jež hájí si přední místo; a mám-li pravdu a přece ustupuji, nenávidí, poněvadž vidí pravdu, která jejich vinou jest opouštěna neb

aspoň ne hájena — jak spokojeni by byli, kdybych jich nedbal, věc provedl, oni tím postoupili a mne mohli ukřižovat — pro opuštění zásad?

Ale je konečně správno vyhýbati se nenávisti?

Je správno nechtíti vládnout?

✠

Neříkám „Nevěřím v Boha“, nemyslím, že by to bylo hrdinství. Ale nechápu, otáže-li se mne někdo, proč bych neodpověděl? A pro jemnější duše jsou také jemnější stupně otázky.

Bývá to někdy celý svět, jenž naléhá na duši touto otázkou svými předsudky nebo svými vládnoucími názory, a povinností muže tu bývá otevřeně pronésti své Confiteor, odpověděti svým názorem světovým, byť i názor dopadal mnohdy nepropracovaně... Ta snaha kritická, ten úmysl jsou tu rozhodující. Nemluvím pro onen surový mrav, jenž nedovede se k ničemu přiblížiti jemně, jenž nevidí v těch a těch názorech předsudky, čímž rozpozná je vlastně za chorobu a dle toho se k nim blíží, jenž v nejvulgárnějších výrazech odlehčuje tomu, co zase jinak nelze nazvati než předsudkem. Ale tyto výstřelky odpudivé, ač správné, přece těžko stíhati, těžko hledati jasnou hranici, dokud uzavíráme se před morální škodou, plynoucí z jiných vlastností daleko více pěstěnějších a povzbuzovaných — na př. byzantinismu.

✠

— — — A mně zdá se,
že jedno zanedbal jsem:
— — Žít! — —

✠

A kdyby rytíři z Blaníka přišli — v novinách s nimi by svedli hned válku, dovozujíce, že svádějí mládež k činům zlověstným a špatným, jenom svádějí ji s klidné dráhy, kde si mohla tichou prací získat úctu člověčenstva, zelený též vavřín vlasti; kde si mohla zaopatřit dobré, tiché, teplé hnízdo, řekne jeden, řekne druhý, a oba myslí o něm totéž.

✠

Nemohlo by se také správně říci:

„Mnoho byl's milován, a proto ti nebude nic odpuštěno.“

Vzpomeňme jen na reakci, která ve velké části milujících musela vzniknouti; láska buď neukojená nebo nadukojená, láska neopáčená nebo lhostejnost a omrzelost, což bývá častým výsledkem vzájemné lásky: to vše v tolikerých případech musí vzbuditi reakci, jež tím

tíže cokoliv odpouští dříve milovanému, čím tíže nese vědomí, že byl dříve milován.

A na druhé straně všichni zavržení, nepopulární, závistiví, jimž ona mnohost lásky buď působila peklo v duši, nebo byla závorou ve ctižádostivé jich dráze, jak ti všichni by mohli odpustiti, když přijde ona doba slabosti, únavy?

Le bien aimé — velký titul plný zodpovědnosti — je-li však pravdou, pak mnohomilovaný, jenž nedovedl ukojiti všechny tužby, vyplniti všechny naděje v něj skládané, může přemýšleti o zachmuřené budoucnosti, která proň nenalezne spravedlnosti.

*

Tak toužně, vřele pohlížel v mé oči,
já tulila se k němu blíž,
a obraz jeho zachytly mé oči,
jak skláněl se tak ke mně níž.

Tu líbal dlouho vášnivě mé oči,
mé temné oči, láskou opojen,
o zlý ten šibal! — nelíbal mé oči,
to obraz vlastní žhavě líbal jen.

Jehuda Halevi.

*

„Národové byli příliš mladí, než aby dobrovolně dle rady chladného rozumu pokořili se panovníku, a neuměli cítit něco posvátného, božského, aby sklonili kolena," praví Harden — a neužíváme my teď titulu „z milosti boží", poněvadž by nám bylo jinak nepochopitelno, jak bez zvláštní milosti boží tací lidé mohou vládnout?

*

Vrabci dívají se ustrašeně, nedůvěřivě, bez čtveráctví a smělosti svých velkoměstských příbuzných. Při každém drobtu mají šikmý pohled zloděje. Nedělá to místo?

*

Odešli po prvé, po druhé, po třetí — a to se samo sebou rozumí, zachovali se národu: Vždyť je možno přece ještě jinak prospívati národu! Prospívali tedy stále; pracovali ve svém běžném řemesle, brali svoje platy, diéty, exekvovali svoje palmare a všude jinde ustupovali. Až úžasné je to, kolik máme lidí takhle „zachovaných", a ku podivu ten zisk je tak pramalý! Skrývali za tuto naduřelou frási své drahé „já", své pohodlí, své filistrovství, jako by jejich pouhá existence, jejich nebojovná, povždy úzkostlivá dušička cokoliv znamenala pro pokrok národa. A ta vědeckost? Kolik jich sáhlo k dru

hému „zemskému“ a výmluva byla pro ně nasnadě: není tu nakladatele, není tu obecenstva, národ je málo významný, než aby vynutil pozornost okolního světa vědeckého.

Ale proč byl tak málo významný? Proč byly podmínky ku vytvoření poměrů příznivých vědecké umělecké práci tak vzdálené? Ach, musili bychom se vrátiti zase k počátku a říci: „protože tolik lidí dovedlo „odcházeti“, „zachovávat se“, zatočil se ten zlý circulus vitiosus. Pánové dovedli jej rozluštiti tím, že vrátili se k teplým kamnům pojištěných existencí, odkudž mohli v různých odstínech smutně nebo trpce či pohrdavě deklamovati o úzkých českých poměrech.

Čím přičinili se ke zlepšení jich?

Ta která práce, jež bez nebezpečí opatrně se pustí do světa, ta není ještě činem. A činů bylo třeba, ať v tom, či v onom poli, mnoho činů, aby ve společnost vdechl se nový život, aby z lidí filistrovských, nízce sobeckých, na které my i oni naříkáme, a pro které prý není možno nic „dělat“, aby z těch lidí staly se jednotky vyššího řádu, stali se lidé, s nimiž možno něco dělat.

Ale pak nesmí nikdo odcházet — neboť proč by oni neodcházeli také; nesmí se nikdo odvolávat na své odborné zaměstnání — neboť i oni mají své zaměstnání a existenci s ním spojenou a také oni mohou vyhodit trumf, že jejich blahobytem osobním vzroste blahobyt národa.

Jaká mýlka! Budou-li všichni pracovati na svém, bude prý celek kvésti. Bude moci však vůbec celek dojíti nějaké platnosti v tom reji za nízce sobeckým ziskem?

*

„Nechápu ty, kteří myslí s perem v ruce, kteří nemají jiné duševní práce než psáti a psáti. Všechna rozkoš tvoření mně mizí, nejčarovnější nálada rozprchává, nemám-li tvořiti výhradně pro sebe, výhradně v duši. Za stolem s očima na polo zavřenýma a ještě více na procházce ulicemi, nábřežím, sady, polem, s jakou rozkoší se to myslí, kombinuje, tvoří, jak tryskají myšlenky, probleskují verše, prohlubují se nálady, vyvstávají látky a otvírají se daleké perspektivy do minulosti, ač i do budoucnosti... Sedni, piš!... Proč? Což nezažil jsem chvíle největšího blaha, kdy v tlukoucích tepnách mně vířila krev, kdy kolem vše, krajina, vzduch, světlo mizelo či spíše splývalo s vnitřním dějem v jediný obraz? Mám podvolovat se trapné práci zachycování? Mně stačilo býti okamžiky šťastným. Mám hoditi kus srdce na trh? Dopustiti oceňování lidmi, v nichž každé slovo, každý obrat, každá nuance nemůže vzbuditi bleskem tytéž

duševní představy? A k vůli chlebu? Byl tolikráte opěvován v ódách a písních, ale nikdy v té poesii necítil jsem vláti křídla té pravé poesie. Předmět sám svíral, vázal v okovy, trhal zraky k zemi, neobracel je přímo a vzhůru do azuru, jen k té zemi tupě neb úzkostně. Snad přijde kdys, kdo dovedl by opěvovati chléb — ale to bude genij. Do té doby bojím se všeho, v čem cítím vůni domácího chleba. Tam již to není nefalšované..."

✣

U Montesquieu se chválí, že v despotické době povznášel ducha svých krajanů poukazováním na příklad mocného a silného národa. Nemohlo by se u nás dělati něco podobného? Těšiti na př. tím, že v Turecku se mají ještě hůře?!

✣

Nechtěl jsem si to ani myslit, neboť nerad ubližuji někomu. Ale pak zpozoroval jsem ku svému úžasu, že by ten posudek nebyl ublížením — vždyť si na tom zakládali.

✣

Vál proti mně vzduch tak tiše, teple a vlaze, že zdálo se mi, jak by mne objímal, bral celého v něžnou svou náruč, dotýkal se rukou, hrál jemně s vlasy mými...

✣

V Budějovicích procházel jsem se jako v nějakých Benátkách — nad kanály.

✣

Zlomeným sloupem krášlil vkus počátku století hroby vážných mužů...

Avšak až X dokoná svůj snažlivý život, nejlépe snad postaviti — zlomený žebřík s cituplným nápisem:

Neúnavně stoupal celý život výš,
až žebřík zlomila hodnosti všech tíž.
Rač Pán Bůh milostivě dáti,
by moh' též i nebe došplhati.

✣

Z reakce proti dřívějšímu historickému názoru, jenž připisoval vše sobě a osobám, nechávaje celkové proudění, milieu, bez povšimnutí, vyvinul a i do běžného politického pojímání u lidí jisté vzdělání si osvojivších přenesl se jiný názor, velmi zajímavý sice, ale též velmi nešťastný pro praktické užívání. Dotyční slyšeli tolik anekdot „historických", uvádějících velké příběhy na malé příčiny a slyšeli po případě i leckteré anekdoty současné, u nichž při jisté míře kritičnosti

stejně jako u oněch historických anekdot by mohli prokouknouti celou tu naivnost výkladu, že ve přirozené reakci ztratili zcela zrak pro význam osobních styků, pro význam osobního vlivu.

Dějiny nesmí býti dějinami dvoru a osob, ale dějinami kulturními... A obratem ruky nevidí se ani trvalý vliv té které instituce — na př. dvora — ani její přítomné působení, jen proto, že pod demagogickým nátlakem hesla hledá se veškerý vliv u „národa", v dějinném rozvoji „národa". Ale co je ten národ, z kolika faktorů se skládá? Myslíme-li tím národem pouze „lid", pak dopouštíme se nesprávného a násilného rozlišování, jež se mstí na našich úsudcích. A konečně i tu otázku musíme si připustiti, co vlastně je „lid"?... Celkový postup závisí na nesčíslných faktorech s různým stupněm moci a vlivu: výsledky ukazují, které vlivy byly silnější, ač vždy jsou osekány třením a zápolením s jinými mocnostmi. To platí ve velkém i v malém.

Ve velkém (tedy v dějinách, t. j. v kritickém rozboru, určité periody) zápolí určitá idea representovaná určitou třídou s překážkami, totéž platí v malém, t. j. v denní politice, v menším oboru časovém. Na oněch překážkách závisí, kdy onu ideu vyhraje. A tu ten dvůr, jehož vliv tak rád se přehlíží jako by ani neexistoval, může svým stranictvím rozhodnouti, zvítězí-li tu idea hned neb za 5, za 20, za 50 let, a může i rozhodnouti, že nezvítězí nikdy, neboť mezi bojem vznikají a působí noví faktorové, kteří obracejí v nové dráhy, a to ne vždy ve prospěch všeobecného pokroku. A to, co nazýváme dvorem, z kolika to opět drobných koleček se skládá?!

Jak by bylo důležito znáti tamější proudění, aby se mohlo jeho náležitě využíti. Je však jeden z neinteresantnějších zjevů současných, že proti hyperloyalismu, jenž je slepý ke dvoru, opačný proud lidový ve vůdčích hlavách svých je stejně slepý. Je snad v tom příslušně důkladná dávka resentimentu, jenž popírá slovy, kde schází moc ke skutkům, dávka slabosti, jež nechce se k sobě přiznati, vypínavost, jež nechce se dát zástíniti — pštrosí politika vůči skutečným faktorům, kteří nerušeně mohou působiti a rozhodovati, zda idea za 5, za 20... atd.

Snad nebude třeba velké odbočky ku doložení věty, že úkol naší mladé generace hledati dlužno v radikalismu. (Užíváme-li hromadného slova mládež, národ, nemusíme snad vždy připojiti příslušná omezení?) Jsou situace, v nichž zdravý národ ve své politicky závažné většině vždy sáhnouti musí k radikalismu aspoň tam, kde jedná se o dobytí velkých cílů, o uhájení jich, nebývá jiného druhu postupu, dokud v zabezpečené držebnosti nebude se moci přikročiti ku klidnější práci pořádací a prohlubovací.

Jest naším přesvědčením, že náš národ ve svém programu postavil si takové veliké cíle, jichž nelze obyčejnými prostředečky dosáhnouti. Pod tímto velkým rozporem cíle a prostředků trpěl náš národ po dvě desítiletí. Vyrůstaly generace s otrávenými myslemi, s nedůvěrou k cíli, jenž stále byl vzdálenější a stále mlhavější. Ustupovaly v praktický život, neodvažujíce se veřejné zpovědi, neodvažujíce se očištění buď odhozením cíle, buď novou volbou prostředků — jak vidět půda pro zdravý i nezdravý kriticism nejúrodnější.

Tvrdíme, že cíl vytčen správně; chceme vlastní zdravou půdu, kde bychom mohli žíti s v ý m způsobem, kde bychom tento svůj způsob života teprve vlastně mohli najíti. Zde, napolo v cizině, teď pod poručnictvím... kdo by mohl doufati, že nalezne zde pravé své „já“?

Avšak prostředky jsou chybné, zbraně jsou nedostatečné, boj málo opravdový: tady nutno opravovati! K zahájení nového proudu politického, k zahájení opravdového radikalismu, jímž docílil by se soulad v programu národním, byla předem povolána mladá generace.

V mládeži je vždy nálada k radikalismu; nespokojenost a netrpělivost tvoří význačné vlastnosti mládí kvasícího, tvoří podklad velmi vnímavý k zásadám radikalismu. Co v tom vzruchu jest nadbytečného a vůbec zbytečného, okuje rychle čas praktického působení.

Jinak však je tam, kde celkovou situací národní dána je celé společnosti disposice náležitá. Tam mládí je pouze půdou nejvnímavější, kde myšlenka a směr její nejrychleji se zachytí, ale leta pozdější neničí ji, nýbrž utvrzují a prohlubují.

Ale mládí je zároveň jen prvním příjemcem myšlenky, ale ostatní vrstvy přebírají ji stejně rychle.

A tu vidím velikou vinu realistů: ničili sebedůvěru mládeže, rozbíjeli její cesty, otravovali prameny, z nichž mohla bráti posilu. Je to vše možné, aby právě oni „přátelé mládeže“ tak učinili?

Věc je zcela prostá. Třeba jen vzpomenouti rukopisného boje. Byl to pravý boj za volnost přesvědčení, za volnost zkoumání, boj proti úzkoprsosti a předsudkům, jež zamítají hned předem každou kritickou možnost a dovolenost kritiky. Vzpomeňme nešťastné úlohy, kterouž mnohdy upřímní obránci rukopisů hráli, a hanebné úlohy, kterou hráli neupřímní. Pak pochopíme, že v tom boji, v němž jako bomby lítala ostrá slova, mladá generace zvykla s velikou úctou pohlížeti k realistům — arci jen ta čilá část, která měla v sobě silný oheň touhy — po volném zkoumání všeho okolního, avšak ta zas bez rozdílu, jaké stanovisko zaujímala ve sporu, neubránila se sympatiím a úctě. Realisté stáli tu jak heroové pravdy, jako mučedníci svého

přesvědčení, něco zcela nového v té politicky zbahněné době. K tomu přišlo ještě disciplinárné vyšetřování jednotlivců, nové literární spory, a hned pletly se nové mučednické trnové koruny. O příslušné osvětlení také bylo postaráno největší hájkovskou dovedností.

Kdož by se divil tomu zápalu mládeže? Kolem samé ústupky, politická mizerie, opouštění posic a chránění těch druhých jen podle jména, prospěchářství sotva skrývané pláštíkem vlasteneckosti — a tady hrdinové přímo antického rázu, nesobecky pouštějící se v krutý boj za pravdu ...! A kdo by neodpustil mládeži, že ve svém nadšení nepozorovala, že ty hrozné bomby slov nejsou smrtonosné, že boj zuří jen na opatrnou dálku ostrými péry v žurnálech, a ten krvavý vzhled žurnálového bojiště že obstarává vlastně bengál! Mládež v radosti, že vidí jednou boj za slušnou věc, za zásadu srdci jejímu nejbližší, viděla hned ještě o něco více, a odtud ta hluboce zakořeněná úcta. Toť vše velmi přirozené, ale následky nebyly zdravé — — — — —

Připsáno dole:
Úkol mládeže radikalism. Rozpoutání kriticismu. Kriticism za každou cenu. Nedůvěra ke všemu. Nedůvěra k sobě, k svému úkolu. Ohlížení se po realistech. (Příště dále.)

FRANT. SEDLÁČEK:

DÍLO BORISAVA STANKOVIĆE.

Celá moderní srbská literatura předválečná je prolnuta heroickou epičností na jedné a bujnou, poloorientální erotickou lyričností na druhé straně. Tradiční prvky proslulých srbských národních písní, pradávné náměty meče a milostné vášně přejímá moderní srbská literatura, i když podniká výlety do oblastí francouzské, německé či maďarské moderny. Srbská poesie je něčím pro sebe a nic vám nezní o selské duši více než ona. Zvláštností této junácké a erotické poesie jest podivuhodná směs prvků národních písní se živly orientálního sensualismu, které jsou odkazem muslimanské, balkánské tradice. Kde se tato osobitá poesie nejvíce rozlila a rozkvetla, to jsou právě kraje, v nichž se živel muslimanský nejdéle udržel: Bosna s Hercegovinou, Staré Srbsko a Macedonie. Z těchto oblastí, jež jsou srdcem Srbstva, line se proud lyričnosti, mužsky vášnivé a zároveň žensky smyslné a melancholické, do ostatních krajů jihoslovanských.

Převládající eroticko-lyrický živel srbského básnictví jest tak mocný, že proniká i do ostatních literárních druhů, zejména do novelistiky. A pod jeho vlivem utváří se také ráz srbské moderní prósy realis-

tické, která se od let šedesátých bohatě rozvila podle francouzských a ruských vzorů. Není to jen co do ohebnosti a čistoty formy, nýbrž i co do obsahu, zbarvení a nálady, že se srbská realistická povídka druží k srbské poesii. Touto vnitřní příbuzností s lyrikou získala srbská realistická prósa zvláštní ráz a odlišila se od vzorů, které na ni působily.

Proslulý srbský patriotismus a realistický proud světové literatury daly vznik a posilu srbskému modernímu realismu a regionalismu. Srbský realismus nikdy se zcela nespokojil čistě realistickým líčením života, nýbrž přejal také úlohu předchozího romantismu, především zájem o národní tradici, odbojnou a heroickou, kterou uchovaly „mužské", epické národní písně, a smysl pro poesii „ženské", lyrické národní poesie. Srbské povídce máme děkovati, že nám zachránila před plísní musejních sbírek a folkloristických dokumentů živý obraz bohatého a pestrého národního života všech srbských krajů.

Tak Ignjatović líčí národní a sociální poměry uherského Banátu a v jeho úloze pokračuje Stevan Sremac; Milorad Glišić zahajuje srbskou realistickou povídku pod vlivem Gogolovým a líčí kraj valjevský; dobrodušný Janko Veselinović píše dojemné, leckdy naivní, ale vždy zajímavé drobné obrázky své mačvanské dědiny; idealistický a optimistický Lazarević podává umělecky dokonalé short stories z okolí a prostředí šabackého. Šumadija, kolébka srbské svobody, nalezla svého spisovatele ve Svetoliku Rankovićovi, Bělehrad v S. Matavuljovi, jinak básníku Dalmacie a Černé hory, v mladém, za války zahynulém Uskokovićovi, a v satirickém Domanićovi. Přímořské kraje dalmatské zachytil ve svém díle Ivo Ćipiko, kdežto macedonská zákoutí se silnými tradicemi muslimanskými vylíčila něžná Jelena Dimitrijevićová. Černá Hora ožívá v črtách Peroviće-Nevesinjského a Bosna-Hercegovina zrcadlí svého ducha v povídkách Svetozara Ćoroviće a Petra Kočiće. O Borisavu Stankovićovi lze říci, že je výlučně básníkem jihosrbského města Vranje a jeho nejbližšího okolí.

Literárním významem stojí Petar Kočić a Borisav Stanković v popředí generace srbských spisovatelů, které válka zastihla uprostřed literární tvorby. Oba se vyznačují silným básnickým temperamentem, lyrickým kouzlem a zvlášť osobitým výrazem slovesným. Petar Kočić jest větším umělcem formálním a představuje vedle jižní lyriky i živel odboje a junáctví národních písní; Bora Stanković, jehož dílo je téměř prosto myšlenky heroismu, jest zato živelnější, smyslnější a prudší. Stanković jest ještě více než Kočić básníkem orientálního „sevdahu a dertu", o nichž zpívají písně bosenské a macedonské, své orientální kruté a naléhavé erotické touhy, neukojené a neuko-

jitelné, která dohání k nejšílenějším myšlenkám a činům a působí hoře nesnesitelné. Víry a propasti této vášně, nálady roztoužení a melancholie balkánské duše vyjádřil ze všech srbských prosaiků nejlépe Stanković v rámci realistických obrázků z iranjanského okolí.

* * *

Byl označen za realistu a pesimistu. Ale u spisovatole jeho druhu jest to jen přibližné určení a charakteristika, která zasahuje pouze jednu část jeho povahy a jednu stránku jeho díla. Přírodní rámec Stankovićových prací je úzký a neměnlivý: je to jeho rodné město Vranje, kde se narodil r. 1876. Vranje je brána Macedonie a to nejen zeměpisně, nýbrž i tradicí a kulturou. Tu začíná svět balkánského Orientu, který známe ze „Zvony Zamfirovy" od Stevana Sremce a kreseb Jeleny Dimitrijevny a jehož tipyckým středem je starý, malebný Niš, srbské tradice a poloorientálního ovzduší, které ponenáhlu mizí.

Jako na dlani vidím před sebou Stankovićovo Vranje, nikoli dnešní, které jako Niš pozbývá staré tvářnosti, nýbrž Vranje autorova mládí. Staré město, rozdělené ve čtvrti, „mahaly", s křivolakými ulicemi, kde se zdvíhají oblaky prachu pod kopyty koní a stád skotu a bravu. Prejzové a šindelové střechy gazdovských domů lesknou se na slunci v zeleni zahrad. Domy velké, kamenné, s velikými klenutými branami, „kapijemi", mají poschodí s pavlačí, „doksatem", prostranné dlážděné dvory, zastíněné morušemi a plné šumotu vody, která teče koryty ze studní, „bunarů". Jako čapí krky týčí se ráhna, obtížená okovy. Vidím kolny, „hambary" s obilím a stáje koní, kteří jsou miláčky svých gazdů. Hlavní ulice běží podél „carské silnice" („drumu") na rozlehlé náměstí „čaršiji", kde se vypíná starý pravoslavný chrám, šerý a začazelý od voskovic.

Dole za „čaršijí" jsou nové „mahaly", obydlené přistěhovalci z Turecka a selskými zbohatlými rodinami. Na obvodu, zcela vzadu pak cigánská „mahala", plná bídy, nečistoty, ale stále hlučící křikem dětí a hudbou cigánských „čalgidžijů", pištců, klarinetistů, houslistů a bubeníků. O tržním dnu, v sobotu, vychází z koutů této končiny pestrá směsice hudebníků a cigánských zpěvaček a tanečnic (čoček) s vilnýma očima a bujnými ňadry, aby v krčmě „mehaně" za dobrý bakšiš obveselila bohaté měšťany, arnautské a turecké trhovce a sedláky z okolí, kteří přišli prodávat dobytek, koně a obilí a nakoupit domácích potřeb. —

Vidím zrána stáda, táhnoucí ulicemi na pastvu, pastýře, rozevřená vrata domů a ranní ruch po domě. Vidím ženy, svátečně ustrojené v starodávné „anterije" a „jelehy", jak jdou do chrámu na jitřní,

gazdy na koních, v čižmách, beranicích, „mintánech" a opascích „silavech", které dosahují do podpaží a skrývají v sobě jatagany a pistole, jak klusem odjíždějí do okolních vesnic, kde mají nájemné statky „čifluky", mlýny a zájezdní krčmy „hany" při carské silnici.

Daleko široko kolem města nivy, louky, kukuřičná a tabáková pole, proťatá klikatým tokem Moravy. Na obzoru viděti hřebeny hor, kde sedláci pasou stáda po celý téměř boží rok, přicházejíce jen občas, o velkých svátcích, slavnostech a svatbách dolů do vesnic a do města, aby za den, za noc užili života a veselí v rodině, příbuzenstvu nebo ve společnosti druhů v „mehaně" či „hanu" při číši rakije a cigánské písničce.

Z vranjanského okolí vystupuje v díle Stankovićově hlavně Dolní Banja a Sobira, podružné jeviště Stankovićových příběhů. Tu jsou popluží „čifluci" vranjanských gazdů, která drží v nájmu sedláci podruzi „čifčije" a nájemné mlýny — idylická zákoutí, kde se odehrávají milostná dějství a mužská dobrodružství, pro něž ve Vranji není bezpečného místa. Podél silnice, o samotě, trčí při skalních stěnách čtverhranné „hany", zájezdní krčmy, jako malé tvrze, kde ještě hnízdí zbojnictví a podloudnictví, kde se zapíjí domácí nesvár, milostné nezdary a rozčarování, kde se milkuje potají od světa, kde se při hudbě cigánských „čalgidžijů" tak snadno upadá v osidla prodejné a vilné lásky cigánských tanečnic „čoček" — kde se na vše zapomíná a často krev teče.

Z tohoto krajinného rámce Stanković nevybočuje, leda jen mlhavou vzpomínkou na několik odlehlých míst, Soluň, Skoplje a Cařihrad. Jediná silnice vychází z tohoto úzkého obzoru do ostatního světa, „carski drum", s hany, kudy se táhnou občas, hlavně v sobotu, v tržní den povozy „rabudžijů" s volským spřežením, s náklady zboží a turečtí trhovci na koních i Arnauti, koňaři, kteří skupují dobytek a koně pro turecké vojsko. Hornatým, melancholickým krajem probíhá od Vranje ke Skoplji a bílému Vardaru tento „carski drum" ne jako dějinný pomník národních písní, nýbrž jako mlžná vidina měsíční noci leží pod srázy strmé Šar-planiny pusté a mrtvé Kosovo:

Zpívej, Koštano, o tom, když se od Černé Kuly jede na Bilač, Prešovo a Skoplje. Letní noc. Šar-planina k nebi se zdvíhá a pod ní leží pusté a mrtvé Kosovo. Silnice široká, rovná, carská! Podle ní plno krčem, serajů, studní a zahrad. Měsíc svítí ... Pušku Martinku mám na klíně, kůň, můj Hnědouš, krok za krokem a muzikanti, co jsem s sebou vzal hned od bilačské krčmy, jdou za mnou a hrají a zpívají. Tence a vysoko v měsíčním světle a po carské silnici zpívají: „Jak Hasana pašu z Rataje vyháněli ..." A ze seraje, kde je zahrada a kde mladé dívky a ženy kolem studně při měsíci

kolo tančí a písně zpívají — klarinet hraje, tamburiny slyšet a zpěv.. A to ne zpěv, jen hlas, měkký, plný hlas ... sladký hlas jako první dívčí milování a líbání ... takový sladký hlas ...“

K tomuto jedinečně kouzelnému kusu krajinomalby z dramatické povídky Stankovićovi „Koštana“ druží se četná drobnější místa, kde realistický popis jest prolnut půvabem lyrické nálady, tak rázovité pro Stankoviće: buď pdzimní zádumčivosti, šerosti a ztlumené barvitosti pod nebem oblačným a zamlženým s matnými obrysy předmětů — nebo ztichlé noční scenerie polité měsíční stříbřitou záři, která dodává krajině magického kouzla a budí nejskrytější, nejněžnější touhy v duši.

Tyto nálady, prosycené nejčistší lyričností, jakou zná selská poesie, jsou vlastním ovzduším osob, jimiž Stanković zalidnil své realistické povídky. Smutek podzimů a ryjící, prudká vášeň letních měsíčních nocí jsou převládajícími živly v duši Stankovićova člověka, který žije nejsilněji pouze v „sevdahu“ a „dertu“. Zde podává autor charakteristiku balkánské duše svých „balkánských typů“, jak sám nazval své osoby. Tomuto typu věnoval před ním zvláštní pozornost hlavně Stevan Sremac v „Zoně Zamfirově“ a „Ivkově slavě“, ale Sremacův obraz je spíše vnějškový, malebný a dobrodružný, nežli vniterný a lyrický. Pravá duše těchto balkánských lidí unikala Sremacovi jako rodáku banátskému a bližšímu západnické mentalitě.

Nejsvéráznějším typem tohoto balkánství je proslulý Mitka z „Koštany“, který jest Stankovićovým literárním objevem a výtvorem — tak proslulý a tak výstižný, že i bulharští diváci, kteří v Sofii viděli hráti „Koštanu“, jednomyslně se shodli v mínění, že jsou v Mitkovi sloučeny všechny znaky pravého balkánského člověka. Zvláštností tohoto typu jest bolestná rozdvojenost životní, které lze co do síly nalézti obdobu snad jen v irské národní literatuře, jak ji vytvořila t. zv. Keltská renaissance. Ale keltská rozdvojenost jest rozpor života jevového a duchovního, reality a mystičnosti života, všedního žití a podvědomé touhy po neznámém, skrytém, k němuž vábí modré dálavy a lesy cigánské romantiky. Balkánská rozdvojenost, ač i v ní je dosti tohoto tuláckého, romantického živlu, jest však podstatně jiného druhu. Stankovićovy osoby žijí tradičním srbským životem patriarchálním, „zádružným“, rodinným, selským a pravoslavným. Vranje autorova mládí, jak je on líčí, je sice již na přechodu od života v „zádruze“ k životu jednorodinnému. Jen vesnice a selské obyvatelstvo drží se „zádruhy“, příbuzenského a rodinného společenství. Ale v městě individualisace začíná převažovati. Sňatek odlučuje muže a ženu od staré rodiny a zakládá novou rodinu pro sebe.

Ale soudružnost příbuzenská nicméně trvá, alespoň na venek. Starešínství nepozbývá moci i v odloučeném příbuzenstvu. Gazda je malým bohem celé rodině v domě a despotou čeledi, jako na př. hadži Toma v „Koštaně" nebo efendi-Mita a sedlák Marko v „Nečisté krvi". Žena, hospodyně, oddaná, starostlivá a pracovitá, věčně aby se třásla před rozmary muže. Dcery a synové, taková Sofka z „Nečisté krve" nebo Stojan z „Koštany", po dětství plném domácích svárů, mateřské něhy a otcovské přísnosti, procházejí celou stupnicí mladického smyslového života a milostných dobrodružství, aby se posléze vdaly a oženili a žili roztrpčeným životem jako jejich rodičové. Čeleď a podruhové „čifčije" velkých gazdů chovají tradiční oddanost a úctu téměř otrockou k domu, který je přijal, jako na př. Magda a Arsa v „Nečisté krvi", nebo mlynářka Magda z „Koštany".

Patriarchální starešinská přísnost v rodině, přísné zachovávání rodinných a národních obyčejů a zvyklostí, život pospolitý v sousedstvu a na „čaršiji", pravoslavná zbožnost, spíše formální nežli niterná vyznačuje život tohoto srbského balkánství. To vše jest jaksi povrch, vnější forma života, která jednotí různosti povah, tlumí výbuchy temperamentu a zakrývá neshody, různice, dobrodružné a často tragické události jednotlivců, jejich rodů a příbuzenstva. Smysl pro jednotu, který je typický Srbstvu, stává se poutem, které upevňuje osvědčené srbské vlastenectví. Ale co znamená pro jednotlivce a jeho osobitý život! Jak těžce doléhá otcovská autorita, rodinné tradice a společenské zvyklosti tohoto balkánského světa na duši, která chce žíti svým životem! Proto tak mocně vzplane a vzkypí cit, proto se tak roztouží jižní vášeň Stankovićových osob pod krunýřem této konvenční společenské morálky, která se drží tak zarytě normy: „co tomu řekne svět." Odtud ty tragické spory, tvrdošíjný odboj jednotlivců, odtud po vnějším vybouření ta na oko klidná odevzdanost a povolnost, pod níž pálí jako jiskry zhrzené naděje a nesplněné touhy.

Stanković mistrně vystihl tento přísný společenský povrch v ovzduší orientálních zvyků, rodinný život s celoročními pracemi, starostmi a radovánkami, rodinnými svátky (slavami), církevními slavnostmi, náboženskými a národními obyčeji, celé pestré prostředí města s ruchem a shonem „čaršije" a „bazaru" i obyčeje selského venkova se stejně přísnou vnějškovou morálkou, ale stejně náruživým a nezkrotným osobním životem.

Rozdvojené duši balkánského člověka jest tento vnější život vedlejším útvarem života. Pravý život Stankovićových osob je život bujných smyslů, milostného dobrodružství, vášně před světem skrývané a potají ukájené, touhy nesplněné, rozčarované nebo stále se

jitřící — jedním slovem život „sevdahu“ a „dertu“. Zasazeny v půvabném rámci vranjanského okolí, odehrávají se tu scény mladistvé lásky, vyplněné prudkým vzplanutím pobouřené erotické žárlivosti, vedle scén krajního zoufalství nad ztroskotáním životní naděje a snů mládí. Příznačnou pro Stankoviće náladou měsíčních nocí nebo ponurých podzimních mlh zaznívá tu i tam molový hlas macedonských písní, které znají jen jediné thema: vášeň lásky a melancholii touhy a jež byly proto nazvány „sevdalinkami“. V nich se vybíjí palčivá rozdvojení a rozčarování života i všechna vášeň kruté smyslnosti i všechna něha i odevzdanost osudu. Vzpomeňme na příklad rozkošného, čistě orientálního příběhu „Gjurgjev dan“, který je básní v prose o procitnutí jara a lásky, nebo „Ve vinohradech“, kde se sladký rozmar mladistvé náklonnosti zahaluje clonou podzimních mlh a vyznívá teskným tuláckým popěvkem na „carské silnici“, na horečné opojení „Nuščino“ při zvucích taneční svatební písně — vzpomeňme výjevu klasické krásy v „amamu“ (lázni) z románu „Nečistá krev“ a hlavně: scén z dramatické povídky „Koštany“, kde je píseň o „sevdahu“ podstatným a nezbytným živlem básnického výrazu a účinku — vzpomeňme si na tyto a jim podobné jiné scény Stankovićova díla a porozumíme, jak je píseň sevdalinka rodnou sestrou jeho povídek, jak je přímo stvořena pro jeho básnický záměr a jak se, jako v „Koštaně“, stává téměř základní osnovou celé komposice. Nic jiného než ztělesněná píseň a touha jest Koštana, mladá cigánská tanečnice, která jako Carmen krásou, zpěvem a tancem kde koho dovede strhnouti a v milostné šílenství uvrhnouti, staré i mladé, mladého Stojana i starého hadži-Tomu. Koštana a Sofka z „Nečisté krve“ jsou typy, které žijí jen svému snu o kráse a vášni. Lze nálezti v drobných povídkách autorových příklady lásky ryzí a nezkalené, ale to jsou výjimky. V „Koštaně“ a „Nečisté krvi“, vrcholných dílech Stankovićových, má však toto thema ráz životní tragiky. Milostné opojení, které se tu líčí, je tím prudčí, slastnější a zároveň bolestnější, ježto ví, že je mu souzen brzký konec a kruté zklamání, o němž neustávají „sevdalinky“ žalovati. Po bujném, bezstarostném mládí, prožitém ve zpěvu, tanci a mužském milování — co očekává vášnivou uměleckou duši krásné cigánky, nežli odříkání, bída a špína cigánské chatrče po boku cigána Alila, kterého nemiluje a kterého ji vnutí za muže? A krásná, plnokrevná Sofka! I ona prožije nejsladší city jen v touze a snu. Dříve než jich může okusiti ve skutečnosti, musí se k vůli světu, k vůli pověsti rodu a domova zaprodati za dvanáctiletého muže, ještě téměř dítě, a do rodiny nízkého původu a hrubých mravů, kde se končí její životní sen v citové otupělosti a šílenství.

Takový je úděl Stankovićových žen, takový je úděl i jeho mužů. Není tu mírného štěstí z rodinné spokojenosti. Celé dílo Stankovičovo je kronikou žhavých mladických dobrodružství a sňatků uzavřených bez lásky, z nutnosti rodinné, z peněžních důvodů nebo z nátlaku veřejné morálky. Ale u Stankoviće se nezapomíná na to, co bylo, co bývalo! Všechny jeho dospělé osoby stůňou a přímo umírají tesknicí po mládí a jeho slastech, jako za mlada se ztravovaly tužbami po vysněných rozkoších erotické vášně. Při náhlé vzpomínce nebo při spatření neodolatelné ženské krásy, ale především při zavzlykání písně na strunách cigánových „čemanů" (houslí) srdce Stankovićova muže div nepukne žalem a hořem. Tu nezbývá než číše rakije neb pistole a zbojnictví. Při Alilově písni, v blízkosti Koštany truchlí starý Mitka věčně nemocný sevdahem nad svým mládím, nad uplynulými časy, nad měsíčními večery a písněmi...

„Tu píseň, Koštano, ty časy...! Ale ty časy se už nevrátí. Pro ty časy žalem umru, za živa do hrobu lehnu. O těch časech mi zpívej, Koštano — o mé mladosti. Zpívej mi „žal po mladosti"... Po mé sladké mladosti, která minula, která mne opustila! Zpívej, jak po ní toužím a zavolej mi ji zpět! Kéž se mi jen jednou ještě vrátí. Jen jednou ještě, a nechci víc. Ať ji jen ještě jedenkrát ucítím, prožiji. Jen jednou ještě a nic víc. Och, zpívej, Koštano! —"

Mitka a jemu podobní, hadži-Mita a starý Stojan, jsou hrdinové „sevdahu" a jeho oběti, lidé silného smyslného temperamentu a nezkrotitelného mužství, kteří v milostné vášni vidí jediný cíl života a v mládí jedinou rozkoš a kteří vše ostatní, ženu, děti, majetek pokládají za přítěž a okovy. Rozřešení tohoto balkánského rozdvojení životního končí u všech ochabnutím vůle a resignací, v níž, jestli se nemýlíme, zanechalo silné stopy islamské pojetí „takdíru", předurčení. Neboť i nepodajný Mitka, stále trýzněný „sevdahem" a rozbíjející svůj milostný „dert" u cigánů při číši rakije, nakonec se podvoluje osudu, vrací se k rodině a ženě nemilované a utěšuje odevzdaností a resignací i nezměrné hoře Koštany, pro niž si přijíždí vnucený ženich:

„Což se mne, děvče, ptáš, kam máš jít? Snad ti to mám já povídat? Kam? Eh! Kam já, tam i ty. Já do svého domova a ty do svého! Ty plač a já budu taky... Tebe čeká: chajda, stan, psi a žebrota — mne kuča, pec, popel, dým, žena s vysoukanými rukávy a těstem umatlaná ... Tu máš dárek... Bílé groše pro černé dny. A černé dny už nadešly!... Svatebčané už jdou! Tu jsou! Hrají! Těši se na Tebe... Hrajte u všech všudy! A ty už jdi a buď zdráva! S bohem! A mlč, nenaříkej, neplač! —

* * *

V těchto akcentech lyrických a tragických které jsou výrazem obecně lidského žalu po mládí a věčné touhy po kráse, projevuje se Stanković jako básník a jako psycholog romantické nemoci, kterou na západě nazvali „nemocí 19. století". V „Koštaně" je zpracován čistě romantický námět cigánské lásky, ale beze stopy konvenčnosti. Realismem a folkloristickými podrobnostmi této dramatické povídky, divadelně neobyčejně úspěšné, podána je tu mimo to povahopisná studie ze života jihosrbských cigánů, jimž etnografové vykazují velmi vysoké místo co do uměleckých schopností a hudební, zpěvní a taneční dovednosti. Cigán je na Balkáně ztělesněný „sevdah", touha a mládí. Kde jsou nejdojemnější a nejlyričtější místa u Stankoviće, kde je největší napětí citu, tam nemůže chyběti cigán a jeho píseň. Macedonští a srbští cigáni (zejména vyhlášení šabačtí hudebníci), které by byl miloval náš Miloš Jiránek, autor „Slováckých nocí", šíří po celém Balkáně tuto slastnou a rozkošnou nákazu sevdalinských písní.

Stanković vydatně užil lyrických motivů těchto písní ve svém díle, hlavně v „Koštaně".

Nezáleží mu na „filosofii", na „morálce", nýbrž na poesii. Nepřináší nám řešení lidského osudu, ale podává hluboké pohledy do duše člověka. Nikdo v srbské literatuře moderní nepronikä jako on do tak propastných hlubin lidského citu a tajemných zákoutí duše, která zápasí sama se sebou. Celý román „Nečistá krev" je podrobná pitva myšlenek, citů a nálad rozvíjející se ženy, provedená bezděčně rafinovaným způsobem vypravovatelským. Pravím: bezděčně rafinovaným způsobem, neboť o Stankovićovi nelze říci, že by umělecky a vědomě komponoval tyto scény živelné síly, která láme a drtí stavbu vět a souvětí, aby si vynutila průchod a uvolnění. Tvůrčí zápal přírodního a prudkého temperamentu Stankovićova zůstavil znatelné stopy i v jeho výrazu. Jazyk, jímž píše, není běžným jazykem bělehradské školy; jeho sloh nemá francouzské uhlazenosti „bělehradského stylu". Zvláštností Stankovićova výrazu je bohatá, rozvětvená věta, vyzdobená prvky místního nářečí vranjanského, zhusta starobylými tureckými slovy a velmi často přervaná, nedokončená, vyšinutá z původního směru a smyslu. Drsný a vášnivý, Stanković píše i podobným jazykem a podobným slohem, který leckde připomíná ruské realisty. To je i důvod zvýšeného účinku jeho povídkových drobnomaleb, líčení „Nečisté krve" a výjevů z „Koštany".

Stanković je mistr drobné povídky. Sbírkami jako „Iz starog Jevangjelja" (1889), „Božji ljudi" (1902) připravoval se krok za krokem ke svým zralým dílům, ke „Koštaně" (1902) a posléze „Ne-

*

čisté krvi“ (1911). Celé jeho dílo dosavadní (nemluvíme-li o nepodařené poválečné povídce „Njegova Belka“) jest soubor variací balkánských typů, v němž se setkáváme zhusta s podobnými situacemi, touhami a týmiž jmény. Vše je tu plno života, neboť je vše vzato ze života a tak věrně zachyceno, že lze téměř pro každé jméno u Stankoviće nalézti ve Vranji nebo okolí osobu, která mu byla vzorem. Mitka již zemřel, ale Koštana, pravá Koštana, žije ještě, zestárlá a sešlá, jsouc předmětem neobyčejného zájmu všech, kdož se s ní seznámili z díla Stankovićova.

Stanković je spisovatel úzkého obzoru duševního, nemá mnoho smyslu pro tragiku myšlenky a vůle, není ryzím spisovatelem, ale zato je hluboký pozorovatel lidského srdce, tragický básník mládí, krásy a vášně a umělec živelného, nespoutaného a lyrického výrazu. Nedovede si dávati problémy a nedovedl by z nich vyvoditi filosofického poučení. Ale dovede uchvátiti vaše srdce svým vulkanickým citovým žárem a svým sladkým i drásaným lyrismem, svou osobností básnickou, svým „dertem“ a „sevdahem“. Neboť Stanković je sám básnickým typem balkánské duše, která žije lyrismem jižní vášně, vzdoruje všednosti, ponořuje se v slast touhy a odevzdává se nakonec bez odboje resignaci, která je posledním slovem životní moudrosti Orientu.

OT. ŠTORCH-MARIEN:

IMPATIENS BALSAMINA.

Nechoďte okolo mne, jsem výslovně křehká,
jak labutí prach jsem vzdušná a lehká,
jsem sněhový poprašek,
čirá a hebká —
já netykavka.

Jsem přeludem skoro —
jsem lampa jen v chladu
a úživém vanu.

Do světa patřím já skleněnou stěnou
v mrazivé horečce:
jsem divná a podivná,
jezerní jenom jsem pěnou —
jsem nedonošenou ženou.

Jsem náhrobní kytka,
jsem vosková kamej,
jsem bezbarvý, nemocný koral,
jsem bezpohlavní anděl,

jsem živobytí trudné,
jsem balsamovaná mrtvá,
jež nepoznala lásky.

Jsem serafínsky čistá:
pražádné nemám já touhy —
jsem stejná a stejná
jak čas v čase dlouhý —
jsem nezměnitelná.

Jsem křehká a lehká,
jsem hebká —

O, podruhyně boží,
na podnoží
Panáčka,
od věčnosti stejného,
neproměnného,
jste potěšeny patrně
mnou,
bezpohlavní ženou,
Podivnou!

Z knihy „Lilie v korsetu".

V. SMRČEK:

SLIB ŽIVOTA.

Kapitola z románu.

Žňové práce, dochvilné a dravé, byly v proudu. Za husté rosy vyjížděly sekací stroje ze dvorů. Poledne zastihlo žence na poli, za řadou svázaných snopů, na strništi, jež dlouho neosychává a mezi jehož ostrými, studenou rosou nasáklými hroty prozelenávají se miniaturní kupky jetelin. Polem nesla se vůně zralého zrna, žlutých stébel, vlhnoucích při zemi, zvadlého aromatického hrachoru a všech lehounkých polních květů, jež padly za oběť plaché slávě svého posledního slunného dne.

Lucie nechápala neústupného zápalu, s nímž se setkávala všude v těchto žhavých dnech měsíce srpna. Musila viděti hospodáře, kterak polosvlečeni provázeli první i poslední fůry až do stodol. Do úmoru zaměstnané hospodyně neznaly oddechu. Pohrdala jich červenými, ožehlými tvářemi, po nichž stékaly krůpěje potu. Rozvláčné řeči statkářů ji drážďily, únavné výklady hospodyň působily jí jistý druh podivení a urážky. Vyhýbala se práci, jíž nemilovala, i lidem, kteří ji učili nenáviděti těžký a nepoddajný život práce.

Toužila po samotě a trpěla jejím tvrdým smutkem. Žila si odmítavě po svém, nevšímava k nářkům a výtkám staré, nesnášelivé domácí hospodyně, své bývalé chůvy. Větší část dne prochodila lho-

stejně pod hrušněmi, jichž listovím probleskovaly třpytivé paprsky slunce, zastavující se požehnaně na vonném ovoci. V hodině nejhlubšího odpoledního ticha uzavřela se Lucie v hořejších pokojích. Zde byly spuštěny zelené rolety, lakem napuštěné, jichž věčný žlutavý stín lpěl nehybně na všech ponurých předmětech a umrtvoval i všechen mladistvý jas Luciiny překrásné dívčí pleti. Lucie se shlížela v obrovském, siném zrcadle, jež viselo od zežloutlého stropu až k setmělé podlaze. Někdy rozplétala vlasy a česala je dlouho před zrcadlem, pozorujíc harmonický zdvih a volný spád své krásné oblé ruky. Ve dnech únavy prostřela na zemi polštáře z bohatých, nepoužívaných loží, jichž bylo v pokojích několik a jež všechny vydechovaly vůni slabé stuchliny a suchého rozdrceného muškátu. Nikdy neusnula; ruce v záhlaví, jemné hroty ňader vztyčeny, mrtvě bdící odpočívala, nepřítomna duchem, jako náměsíčník, zavěšený na římse s výhledem do propastných hlubin, nad nimiž pluje magicky svůdný měsíc, siný jak tvář umrlce. Živější rozmar přiměl dívku otevříti zásuvku ebenového sekretáře otcova; pod vetchými, modravými papíry prastarých dopisů, účtů, nečitelných poznámek vyhledala Lucie stereoskopické obrazy, oblíbené kdysi v zámožných rodinách. Obrazy byly žluté, tenké, propíchané na místech, kde mělo prosvítati světlo; a představovaly celkem lhostejná a nudná města, vnitřky gotických kostelů, aleje kvetoucích magnolií, zříceniny hradů a mramorového sloupoví. Mezi všemi obrázky byl jeden Lucii nejmilejší; neodhodlala se však, uložiti jej stranou a proto jej vždy znovu musela hledati. Byl to obraz Narcissa, shlížejícího se ve vodě. Jinoch byl vskutku krásný, útlý, nahý a pevný jako rostlina. Lucii byl vzorem krásy jemného muže. Hněvala se, když pomněla, že žádný z mužů není mu podoben. Když se zamyslila, obraz vypadl jí na klín. Víčka očí se jí protížila. Zemdleně, zádumčivě skřížila ruce na prsou. Z tohoto stavu sebezapomenutí bývala někdy vyrušena Petrem, který byl hospodyní poslán, přivolati ji dolů k lidem.

„Odkliď polštáře, srovnej papíry, zavři na klíč," říkala mrzutě.

Petr poslušně zastlal podušky do lože nebo seřadil a uzamkl fotografie.

Lucie mlčky sledovala jeho počínání, opřena o veřeje, rozladěna a nespokojena vlastní nevolí.

Se zjevnou nechutí sestupovala do přízemí, pojednati s lidmi.

Přijížděl mlékař, jehož zdlouhavé, jednotvárné účty byly nakřídovány po obou stranách břidlicové školní tabulky; máslařka, páchnoucí vlhkým plátnem a mokrými listy lopuchovými; překupnice vajec, jejíž rozložitá nůše zanechávala na dlaždicích výtrusy řezanky; různí obchodníci, brusiči nožů, řezníci, lidé ze mlýna, z cihelny, od

kováře. Lucii se nikdo nelíbil. Obtěžovali ji všichni. Mrzelo ji mluviti s lidmi. Nerada účtovala. Počítala spěšně, často roztržitě, povrchně; když zpozorovala omyl, nedomáhala se přeplatku; lidé hleděli využíti její nedbalosti a snažili se podstrčiti jí účty nesprávně sestavené; Lucie však ihned postřehla nástrahy, rozzlobila se a příkře, bezohledně se s kupci vyvadila. Bylo jí zkoušeti pomluv, nenávisti. Pohrdala lidem, s jehož protikladným duchem se nikdy nesblížila.

Proto byly i její hospodářské vědomosti kusé a když po druhé přijel architekt, poručníkův správce, dohlédnouti na žně, byl překvapen zpožděním a nepořádkem prací, jež byly zůstaveny samy sobě. Nedostávalo se hotových povřísel, hrábě byly rozbity, žebřinový vůz bez popruhů, stroje nepřipraveny, sekáči neobjednáni, vazači nezamluveni. Architekt si vše psal do malé pěkné knížky. Užasl, když zvěděl, že nikdo nepočítal for, tím méně snopů. Oploteň byla do poslední chvíle zaplněna suchým, dávno stuchlým jetelem. Architekt povolal šafáře. Byl to nepatrný, zavalitý mužík, nespolehlivý v podrobném líčení, zapomnětlivý a beztarostného, skoro dětského rozumu. O ničem nevěděl nic určitého, ale nad ničím se také nepozastavil. Architekt byl nejvýše pohoršen.

„Chápu rozhořčení vašeho pana strýce, poručníka, slečno," řekl chmurně. „Vaše hospodářství postrádá jakékoliv správy. Vaši lidé jsou bez dozoru, bez bázně, zlenivělí, neteční. Nevím si rady s desorganisací tak hlubokou."

Lucie vzplanula.

„Jsem tím snad dokonce já vinna? Řeknu do očí svému strýci, že svaluji všechnu vinu na jeho liknavost. Kdyby se byl včas postaral, aby hospodářství přešlo do jiných rukou, nemusila jsem dnes býti ochuzena o velkou část svého jmění a mohla jsem býti volna, nepřikována k robotě, jíž nenávidím."

Architekt litoval své přenáhlenosti. Povzdechl a řekl:

„Váš pan strýc vás, tuším, přesvědčí, že bylo ve vašem zájmu, setrvati na místě, dokud se poměry nevykrystalisují. Kdybych směl býti upřímným, doznal bych, že bych byl šťasten, kdyby toto hospodářství, krásné přes všecko zanedbání, přináleželo k mému majetku. Vy máte v ruce neoceněný poklad. Neobáváte se, že budete jednou želeti jeho ztráty?"

Lucie vzhlédla zpod obočí na příjemnou, smutnou tvář architekta Lakosila. Pokrčila rameny.

„Snad i vy čítáte knihy ruských spisovatelů a sníte o návratu k přírodě?" tázala se s netajeným posměchem. „Byl byste vítaným sousedem dvou nebo tří rodin v mém bezprostředním okolí. Všichni si zamilovali jakési nové evangelium. Ustali dokonce v pití, nevy-

jíždějí do města a dohlížejí pilně na děti. Ale já jim nedůvěřuji. Až se nasytí své příliš mravné zábavy, budou hráti opět jinou hru pro ukrácení dlouhé chvíle. Ach, žíti mezi krtky! Jaká nuda, jaké odsouzení! Všichni jsme tu nešťastni. A proč? Proč vlastně?"

Rozšířila zornice, neviděla, než klouzavý stín, jímž se zachvívaly rostliny v otevřeném okně, vzdouvané průvanem.

Architekt ji pozorně vyslechl.

„Řekl bych, že jste nešťastni, protože nejste přirozeni. Denně vstává slunce v plné kráse, ale vás netěší pohled na rudou kouli, plující z mlhy nad borem. Déšť se lije na vaše lučiny, ale vy nepohnete květem kopretiny, abyste okřáli svěžestí, paprskem krůpěje. V zimě leží sníh na vašem prahu; závěje sněhu — toť malý zázrak, ale vás nelze ničím překvapit. Lhostejni, znuděni, rozhořčení na osud, utrácíte život mezi neplodnými sny a trpkým bděním. Neposmívejte se těm, kteří aspoň přechodně se snaží přiblížiti se k jiné lepší pravdě. Byli by hodni vysvobození z čarokruhu, v němž všichni bloudíme."

„Vy a vysvobození?"

„Nemluvím o sobě. Ač nejsem dosud zcela oproštěn z vlivů své bolestné minulosti."

„A já vám odpovím, že vše, co pravíte, jest prostě směšné. Nenávidím sentimentality. Zbožňování poesie nemá smyslu v tom případě, když trpíte prázdnotou, nudou, samotou bez výhledů, nedobrovolnou klausurou, hrozící vám, že potrvá navždy. My nejsme slepci. My vidíme slunce, i hvězdy, i padající déšť, i mráz svítící jiskrami. Ale co mohou znamenati vnější fakta, sebe krásnější, pro živou, nahou, mukami rozdrásanou duši? Méně než nic. Poděkovala bych každému, kdo by chtěl uhasiti žízeň mého horkého srdce kapkou světélkující rosy. Sílu! Vzduch! Život! A žádný kompromis. Buď a nebo! Jinak nelze existovati."

Architekt povzdechl.

Těžkomyslně odpověděl:

„Tušil jsem ve vás tolik síly a neobyčejného jasu. Byla byste schopna stvořiti si svět vlastníma rukama. Kéž byste jimi nezbořila nejlepší se všech možností. Vaše srdce jest příliš nedočkavé."

Lucie se odvrátila ke klavíru. Nervosním pohybem přehodila dvě tři rozložené knihy. Hněvala se. Staří lidé se jí odevždy protivili. Klidný, soběstačný rozhled vážných osob ji pokořoval a probouzel v ní nepřekonatelný odpor ke všemu, co mělo příchuť dogmatického přesvědčení. Architekt nebyl stár lety, avšak jeho zjev byl trpící a smutný, slova odvážná a teskná; v očích mladé dívky byl zosobněním starce pokročilého věku, starým člověkem, jehož střízlivý rozum vysušuje mízu rašícího mládí, neschopen radovati se z jeho rozkvětu.

Host nezdál se pozorovati nelibosti mladé dívky. S mírným, laskavým úsměvem pohlížel na Lucii, jejíž krásná, pochmurná tvář měla přísný, hrdý profil, půvabně kontrastující s neposlušnými polodětskými kadeřemi, jichž dvě pružné vlny střídavě spadávaly hluboko na bílé spánky, či k dokonalé kresbě obočí.

„Vy se nikdy nehněváte?“ otázala se pojednou Lucie, ku podivu krotce, jako by v ní byl zhasl všechen plamen.

„Nehněvám se ze zásady,“ odpověděl host laskavě. „Byl kdysi čas, že mne hněv přiváděl z míry jako každá vášeň. Vždy jsem zle odpykal přesilu své zloby. Úvahou dospěl jsem závěru, že počínati si nezodpovědně, nesmyslně, musí míti za následek uvolnění našich morálních sil a tím bezmocnost naší vůle. Z jediného zla vyroste druhé, a dlouho není žádného východu z labyrintu rozvířené náruživosti. Jsme otroky sebe samých, kdežto by se slušelo, abychom byli svými pány. Jako všemu, i tomu lze se naučiti. Jsem dosti stár, abych nemnožil útrap, jimiž mne život zahrne; osudu můžeme ustoupiti, sobě nikoliv.“

„Rozum je smutný,“ řekla Lucie. „Protože je nehybný,“ doložila po chvilce a rozesmála se jako šťastné, čímsi oblažené dítě.

Dotkla se tlakoměru.

„Klesá. Dobře, že máte zapřaženo. Nařiďte rychlou jízdu přes vrchy. Nahoře bývají hrozné bouře. Jedete skoro ve mracích.“

„Díky za připomenutí. Nebojím se blesků,“ řekl, potěšen její pozorností.

Lucie svraštila obočí.

Zůstala státi na prahu, chladná, odměřená, opřena o veřeje; velký domácí pes usedl pokojně k obrubě jejího šatu a naslouchavě přitiskl velké teplé ucho k jejímu boku.

Host odvážel si tento obraz v mysli; neodháněl vzpomínek na Lucii, neboť se mu v nich zalíbilo. Miloval ženy, obdařené aspoň jiskrou ducha; několikrát zklamán v obvyklém hledání spřízněné ženské duše, byl dvojnásobně vděčen náhodě, jež rozptýlila samotu jeho snů a podala mu předmět neuskutečnitelné a tím již klidné, bezbolestné touhy. Jeho vztah k mladé svéhlavé dívce byl dohotoven jako koncept právnicky nesporné listiny. Architekt bdíval nad sebou. V případě tak jasném neohraničoval své fantasie a netuše nebezpečí, kypřil půdu klíčícímu semeni předem prohrané lásky k rozmarnému pyšnému děvčeti. Než kočár sestoupil, brzděn, s vrchů, ošlehávaných blýskavicemi vzdálené bouře, architekt dosnil po třetí svůj nejsmělejší, nejpošetilejší sen o ztepilé hrdé Lucii, opřené o veřeje, s velkým pokojným psem po boku, s velkou, požehnanou láskou v srdci, čarovně rozkvetlém a proměněném nesmrtelným zázrakem všemohoucí touhy.

V poslední den sklizně, v den dožinek, kdy do dvorů měly vjížděti vozy se žnečkami, s kyticemi, s břesknou vesnickou hudbou, Lucie se rozhodla pro neodkladnou cestu do krajského města.

Hospodyně bědovala, křičela. Lucie byla trpná oproti jedinému člověku na světě; stařena těšila se této, ovšem úplně bezradostné výsadě, neboť bylo jí vždy poslechnouti, buď jak buď.

Za vonného, rosného jitra, ještě za chladu, vyšla Lucie do polí, jichž úzké, vysoké pěšiny směřovaly k nejbližší nádražní stanici. Všude cestou ležela suchá stébla, zbavená klasu, zavěšená na křích, na stromech, zašlapána do trávy, rozvlečená po úbočí úvozů. Holá strniště otevřela šedý, rosnou mlhou svlažený obzor. Z neurčité modři lesíků se chladně kouřilo. Rozměrný vůz s nákladem obilí stál na poli; proti nízkému hřebeni lesíku vyrůstal v obrovitou mátohu. Žádný pták nepřeletěl pole. Zvuku nebylo. Myšlenky zapadaly bez ozvěny do chladného soustředěného ticha jako do hluboké prázdné nádrže, vystlané jedině suchými, vyšeptalými stébly, jež byla odtržena od klasu.

Lucie unikala z domova, aby se vyprostila z tísnivého ovzduší samoty, beznaděje, strachu z prázdnoty, jež ji nepoměrně děsily. Uprostřed širých polí, pod mlčelivými oblaky, na osamělé stezce, za prochladlého jitřního větru, v jehož neslyšitelné melodii zpíval první podzim, srdce mladé nespokojené dívky dvojnásobně hořce se vzpíralo svému nezaviněnému sychravému osudu. Z mlžného přediva dalekých par sunuly se melancholické představy neodvratného odumírání léta, jeho jasných nocí, temnězelených luk, sluncem prohřátých jabloní. Žlutý chrást chřestil jíním, poslední jiřiny, nachově rudě, byly obtočeny sítí pavučin, podzimní vichřice lámala snítky oliv a siný půlměsíc stával nehybně nad černými střechami jako profil umrlcův nad uzamčenými kryptami. Nekonečné tmy se lstivě připlížily jako kočky, s právem přebývati s člověkem a prodlužovati soumrak jeho srdce, jež nesmělo očekávati než mráz a sníh a ledovou samotu pohřbených snův. Neboť ani skřivánčí píseň březnového rána nesplnila mučivé touhy dívčí po štěstí, po zrychleném tempu života. Lucii bývalo, jako by měla zatřásti osudem, jako stromem, jejž nelze vyvrátiti z kořene. Minula širý obzor netečným, tvrdým pohledem. Byla cizinkou nenáviděnému kraji, jehož klidná melancholie zpřítomnila jejímu zranitelnému nitru všecku osudovost nezměnitelné budoucnosti.

Vlak supěl po zeleném náspu, nad borovými lesíky, jichž smolou voněl vzduch, letící v otevřená okna vagonu. Azur prohloubil střed oblohy a šedý horizont počínal řasiti mlhy v nepřehledné řady paprskovitých obláčků, prozářených sluncem.

Lucie, odvrácena od lidí, naslouchala rachotu kol, jichž pekelná jízda řítila se do světa. Milovala ohlušující hluk vozového parku, skřípění os, tajemný rytmus vražedných nárazníků. Dým, smíšený se zhaslými jiskrami, letěl podél vlaku. Lucie vdechla horký zápach sazí; zbledla příjemnou závratí, ale nastavila dlaně, aby zachytila prudké bodavé kapky sražených par.

Mlčky, dlouho prohlížela své malé ruce, poseté černými skvrnami jako ranami.

Na konečné stanici myla si ruce; dav cestujících přešel; Lucie mohla kráčeti skoro o samotě ku branám města, na jehož zbořených hradbách se červenaly aleje jeřabin.

Na předměstí zvonila kovárna; před zájezdní hospodou hlučeli vozkové; dole v otevřených zahradách zelinářů tměly se ve stínu úrodné záhony sadeb; za branami, ve městě, pestřila se ulice kupeckých domů, dále tržiště, čtvrť řemeslníků, čtvrť peněžníků, sešlé Ghetto; mírný, avšak plný život rozléhal se tichým proudem po bezejmenném malém městečku, jehož sluneční věžní hodiny se usmívaly na lid po celá staletí, aniž změnily svého záhadného úsměvu.

Lucie prošla podloubím, jež bylo uvnitř vyloženo pestrou směsí skromných maloměstských výkladců, nad nimiž se klenuly temné, růžicemi spojené rýhy středověkých oblouků. Ovoce osvěžovalo našedlý vzduch sladkou čerstvou vůní. Žluté, zelené a oranžové zeliny, poloskoupeny ženami, odkrývaly dna nízkých pletených košů. Místy páchly kůže nebo hrubé tisky látek. Malé zasklené obchody nabízely steré nicotné drobnosti, nevyleštěné skvosty zastaralých tvarů, obyčejné figurky z odpadkového porcelánu, chudobné přípravky toaletní, zežloutlé, tištěnými květinami polepené papíry blahopřejné, vše v pološeru a v chladu, jako nábožná souprava chudých kaplí.

Lucie se odvrátila. Náměstí bylo oživeno trhem hrnčířů. Okolo kašny, jejíž podivuhodní kamenní ptáci pěli své věčné písně staletým lipám nad svými staletými hlavami, barevné střepy, rozloženy do řad, svítily jako zelený a žlutý koberec, postříkaný rumělkou.

Opodál na slunci byly rozestaveny, jako hradba, primitivní budky, ověšené černými šňůrami řemení, smolných tkanic, bičů s rudými třásněmi.

Městský i venkovský lid přecházel, skupiny koupěchtivých se měnily, prodavači obezřele provozovali svůj obchod, psi se proplétali pomalým davem, a vysoko nad slunečními hodinami kroužily štíhlé, do prázdna volající kavky, jichž nedostupná hnízda visela pod suchými okapy věže.

Luciin lepý zjev počínal buditi pozornost. Několik mužů pronásledovalo dívku výbojnými pohledy.

*

Nevšímala si nikoho.

Zasmušila se.

Hluk, který vřel a šuměl ulicí jako pohyblivá, neuspokojená, nikdy neuléhající vlna života, oněměl pro ni po chvíli. Ve svém nitru uslyšela zníti hluboké ticho, příšerně povědomé. Zbledla a odvrátila se s hrůzou od lidí.

Mimoděk vešla do postranního závodu cukrářského.

Mdlá vůně koření a cukru vznášela se nepřetržitě ve vzduchu jako vonný, stále slazený prach. Špičatá černožlutá vosa tloukla dobyvačně o sklo malého čistého výkladu. Sklenice slabě zvonily kdesi za mullovými záclonami. Stará usměvavá paní obsloužila Lucii a s patrnou zálibou pokračovala v přerušené práci za stohem pečiva. Lucie, opřena lokty o měkce pokrytý stůl, neslyšela zvonku, který se chvílemi třásl nade dveřmi, ni hlasu lidí, kteří si přišli pro zboží. Bez ohledu na tiché podivení, jež musilo následovati u těch, kteří se na ni úkradkem zahleděli, Lucie vytrvala v nehybné póse, neurčitě snící, s těžkými víčky, s purpurem posupně sevřených rtů, jež se zdály krváceti dvěma tajnými ranami.

Blížilo se poledne.

Křik dětí se ozval, kroky chodců nabyly chvatu.

Mohutné zvony nad vzdušnými slunečními hodinami se rozhlaholily. Zpěvný kovový zvuk chvěl prašným bílým vzduchem, pronikal okny do lidských příbytků, zněl všemi ulicemi bezejmenného městečka, ale jeho cílem byl daleký svět polí, lučin, oblaků, kamž se nesl spěšně přes hřebeny horkých červených střech, aby spočinul v jeho nekonečnu.

Lucie se vzchopila. Všecka její mladá krása jako by byla s ní povstala, nádherná, svěží, neporušená, oslňující leskem vlasů, třpytem očí, pelem pleti. Údiv, závist a rozkoš procitnou při spatření krásy tak jedinečné; Lucie se viděla v zrcadle; byla by si přála, aby na ni hleděl kdosi bezejmenný, žádostivý, krásný, jehož nikde, žel, nebylo.

Potřásla kadeřemi, chvatně vyšla.

Nakoupila množství květin v klášterní zahradě; několik minut přecházela sem a tam, mezi záhony myrty, růží, červenohnědých fial, jichž jahodová vůně dráždívá čivy jako vlhký polibek. Konečně opustila zahradu. Netrpělivá myšlenka jí bleskla hlavou. Rychlými, pružnými kroky se vracela k malému výkladci, o jehož sklo, leč znaveně již, otloukala tvrdé tělíčko žlutá vosa.

Lucie položila na stůl květiny.

Stará usměvavá paní hledala Luciin ztracený šáteček.

Našel se.

Lucie děkovala.

Maně pohlédla do zrcadla. Otevřenými dveřmi bystře vkročil mladý muž, kavalír velkoměstské elegance. Lucie rozšířila zornice a sklonila se k růžím na stole.

„Paní, slyšel jsem mnoho chvály o výtečné specialitě vašich sucharů. Prosím o — “

Nedořekl.

Oboustranné překvapení vyžádalo si několik vysvětlujících slov. Gaston Křivan, omluviv svoji smělost, energicky odsunul židli a přisednuv ke stolku, přiměl Lucii, že mimovolně poslechla a usedla jemu naproti.

„Nejšťastnější náhoda dovoluje mně pokloniti se vám, slečno Magličová. Měl jsem řízení v městečku, žel, bezvýsledné, neboť můj přítel, bývalý spolužák, který mne sem vyzval, spadl ráno s koně: měli jsme ujednanou inspekční cestu na jeho pozemky, výborná hliniska, kdež by se snad leccos mohlo podniknouti. Chtěl jsem odjeti poledním vlakem —“

Gastonova živá tvář se rozsvítila vášnivou radostí. Odhodlal se zalhati s půvabnou nestoudností mužů, zhýčkaných úspěchy:

„Poledním vlakem — přímo k vám, do Radboře, abych shlédl vaše rodiště, váš dům, po případě — promiňte — i vás, slečno Magličová. Vypátrali jsme s matinkou, že v Radboři žije znamenitý hudebník — zpěvák, řídící učitel Boleška. Já hledám marně notu jistého anglického chorálu, jehož krásný počátek byl: „Blíž k Bohu, blíž...“ Byl bych použil příležitosti... Pana řídícího znáte. Ovšem. Snad jste k němu chodila do školy, nedávno... Jsem velmi potěšen, že se s vámi takto shledávám. Dojíždíte často do města?“

Gaston mluvil s překypující vervou, do krajnosti vděčen šťastné náhodě, jež mu přichystala dobrodružné setkání s krásnou mladou osamělou dívkou, o niž se zajímati měl za svoji mužskou povinnost.

Vzhlédl, zvědav, neboť Lucie neodpovídala.

Její krásné bílé ruce přidržovaly lenivě kytici uvolněných květů, nad nimiž se bělel její překrásný dívčí obličej, sametově hebký, s růžovým nádechem, podivně kvetoucí třešněmi krvavě rudých rtů. Rozšířené zornice prohloubily vítězný a němý pohled Luciin, který však přelétal Gastonovu hlavu jako by spěl za neviditelným zázrakem, jehož existenci byl vysnil její duch, zjitřený nepostižitelnými představami.

Zkušený Gaston se taktně odmlčel.

Luciiny rty se pootevřely jako k zadrženému povzdechu.

Cizí, mrazivý pohled dostihl a překvapil Gastona.

Povstali současně.

„Chci jíti k rovu svých rodičů," pronesla dívka suše. „Opozdila jsem se a květiny vadnou. Těšilo mne nepředvídané setkání. Nesmím vás déle zdržovati."

Gaston rozhodně protestoval. Máchl rukou směrem ke staré paní, vhodil bankovku na kupu pečiva a bez ohledu na odpor Luciin energicky nabídl jí svůj doprovod.

„Nemožno, pane. Zvědavci by nás stopovali."

„Přijdu za vámi. Slibte mi, že na mne počkáte — "

„Ničeho neslibuji," odpověděla.

Gaston odstoupil. Jeho poklona nebyla hluboká, ale výmluvná. Vzdalující se dívka mohla pocítiti neústupný pohled Gastonův, dokud ji neskryl poslední dům ulice.

Srovnala květiny v kytici a vydala se volným krokem po dlážděném svahu k překlenuté říčce, jejíž proud smýval za městem vysokou, křídově bílou zeď farního hřbitova, odvráceného od města jakoby ve hněvu a vzhlížejícího svým obrovským mrtvým okem do šírého údolí na tiché polední straně.

Lucie si nadešla stínem podle zděné hradby, travnatou pěšinou, alejí starých, temných kaštanů, vzácných v kraji a strašidelných poblíže hřbitova.

Železná brána s černým půlkruhem složitého úponkovitého mřížoví byla vyhřáta zmírněným, vševidoucím sluncem a neotřená klika v podobě lví hlavy těžce propouštěla živé i mrtvé k ledovému tajemství hrobů.

Lucie minula starobylý zádušní kostelík, jehož dveřmi čišely vůně dohořelých voskovic, drolících se věnců a stuchlých obrazů, všecka znamení dávné zašlosti a nezadržitelné zkázy.

Lucii jako zdravé fysické bytosti příčila se mrtvolná atmosféra chrámů, jichž melancholická výprava každým detailem připomínala útrap, děsu a chmurné záhrobní slávy smrti. Hřbitovy, s klenbou azuru, s přirozenou výzdobou zeleně, zpestřené květy, klamně zastírají hrůzy pohřbených mrtvých, rozklad zasutých šachet, neboť dovolují blouditi nerušeně zahradami mrtvých s roztržitými illusemi života.

Neuvěřitelnost ztráty našich blízkých slučuje se u jich skutečné mohyly v bolestný pocit odporu, vpravdě krutého, k drahým mrtvým, kteří nám ublížili svým odchodem. Lucie nemohla odpustiti rodičům, že ji zanechali osamocenu, bez ochrany, se zlými myšlenkami, jichž prapůvod zavinili lhostejností svých studených oddálených srdcí a šílenstvím své degenerace. Mládí bývá nespravedlivé a nevděčné; Lucie nepřicházela pokloniti se nešťastným mrtvým, truchliti nad hrobem rodičů, ale uleviti svému hoři výčitkami a vzpurným vzdorem.

Přehodila kytici přes kovové zábradlí rodinné hrobky a když květiny dopadly na zrcadlovou plochu pompésního černého mramoru, zabrala volnýma rukama několik hrotů mřížoví a bledá obrátila velké, v okamžení nehybné oči k jedinému upřenému pohledu do svítícího černého lesku pyšně vztýčeného náhrobku.

Gaston, nechtěje rušiti její modlitby, setrval po dlouhé minuty v diskretní vzdálenosti. Jeho pěkná mladá tvář, nezbarvena sluncem, sinala v zeleném stínu, jejž kladly vzrostlé stromky hustých jasanů. Vzrušen nezkrotitelnými myšlenkami, Gaston prahl po brzkém styku s krásnou dívkou. Rozhodl se a přikročil k ní.

Nebyla překvapena a nepředstírala opaku.

„Jsem vetřelcem," omlouval se prosebně Gaston. „A přicházím rušiti vás ve chvíli pietní, kdy se oddáváte tichému žalu. Poslední příbytek vašich rodičů jest dalek vašeho domova. Cítím s vámi toto bolestné odloučení. Nechápu však jeho příčiny — "

Lucie hleděla zpříma na Gastona, s jistým opovržením, přes jeho krásu a svůdnou pokoru. Zpytovala v duchu mladého muže, je-li hoden slova. Nenáviděla však sentimentality a nepřála si, aby jí byla podkládána. Odpověděla tvrdě:

„Sluší se na dceru, aby navštívila hrob rodičů. Je daleký proto, že můj otec, chcete-li věděti, narodil se i zemřel v tomto městě jako syn měšťana Petra Magliče, jehož jméno čtete ve štítě kamene. Můj otec — "

Váhala dvě tři vteřiny.

Pokračovala rozhodně:

„Můj otec, špatně střežený šílenec, ukončil násilně svůj život v okresní nemocnici rodného města; můj otec, sebevrah, měl míti své místo za zdí hřbitova: minulá úcta k rodu nepřipustila potupy, měšťané vymohli povolení, aby poslední Petr Maglič směl odpočívati v posvěcené zemi, v pyšné hrobce, v hrdém sousedství hrobek patricijů. Matka nepřežila dlouho otce. Pohřbili ji k němu. Prostší historie není."

Lucie se urputně odmlčela. Byla plna utajeného hněvu proti Gastonovi; neboť kdo jiný než on přiměl ji, promluviti a zahanbiti se?

Gastonův cit byl ostrý. Rychle pochopiv nevýhody svého postavení, spěchal odčiniti pohoršlivý dojem nevčasné důvěrnosti. Poděkoval se Lucii a velmi šetrně nabídl jí doprovod, připraven, že bude odmítnut. Zamračila se, ale odpověděla:

„Zpět do města nikoli. Doprovoďte mne po hřbitově. Jsou tu bizarní nápisy náhrobní a množství skleněných koulí; a v každé kouli obrazí se nebe, kostel, tráva a opět jiné koule."

Zakryla rukou nejbližší vypouklé barevné zrcadlo.

„Musíte se dívati zdaleka, abyste neviděl sebe. Takový obraz byl by hrozný," řekla Lucie smírně.

Slabý neklidný vítr odnikud proletěl tichem hřbitova a pohnul travinami, jež se zvlnily, a listy na stromech, odkud se ozval šum, a ztišil se.

Gaston se dlaní dotkl hustě složeného tisu, jímž vítr neprošel.

„Pokoj věčně spících přenáší se na živého člověka v lahodné podobě resignace a moudrého pochopení všech proměn života. Bez bolesti, skoro šťasten mohl bych dnes zemříti. Dosti jsem žil a smrt jest blahá."

„Mýlíte se," odpověděla Lucie, „nebo podléháte přecitlivění. Žádný člověk z krve a masa nemůže než vzepříti se stínu mrtvého, ztrojnásobiti úsilí o vítězství své touhy po životě, milovati stokrát více sen, slunce, horký dech, bouř vichřice. Mrtví jsou pro nás výstrahou odboje, jich bezmocný spánek procitnutím, jich pohřbené a navždy umlčené touhy hrůzou a děsem z nepředvídané podvodnosti nesmyslného, vratkého osudu, který by nás mohl sraziti v propast nicoty před hodinou osvobození."

„Především nepochybujme o vašem úspěchu. Vstupujete do světa za nejpříznivějších podmínek, v rozkvětu mládí, krásy, obojí zvýšeno bohatstvím ducha i statků; život sám volá vaši krásu, vy, nádherná, sama jste slibem života. Nejste však středem světa, ale jeho krásnou, bohatou částí, jejíž osudy se budou proplétati nadějemi a štěstím jiných bytostí a jejíž dráha nebude určována vaší vůli, ale velitelskými zákony nepřetržitého postupu od východu k západu, polokruhem vzestupné linie sluneční nebo mžiknutím zářícího oblouku rosné duhy. V budoucnosti, doufám, přikloníte se k bezbolestnému porozumění své nezlomitelné souvislosti s celkem a bude vám za lehko, opustiti zdánlivě svět, zemi, lásku, úsměv, neboť toto vše budete žíti dále ve všech částech enormního celku, jehož kratičkým bytostným vtělením byla vaše nesmrtelná touha po věčnosti."

Lucie posměšně a chytře pokynula vzdornou hlavou.

„Ve mně neproudí mnoho selské krve, ale zdědila jsem tvrdošíjnost těch otců-sedláků, kteří přede mnou žili, bloudili a mřeli, vše pro den, pro noc, pro život, bez postraní myšlenky na efemérní možnost nesmrtelnosti své rozkoše, své bídy, své sebevražedné vášně, napíti se až do dna. Sotva se povznesli nad výši křesťanského učení o nebeském ráji, na kterýž se hodní těšili, o pekelných trestech, jichž bylo se obávati hříšníkům. Já si nevážím planých slibů a žádných hrozeb se nelekám. Mrtvý spánek, jediná jistota, zůstavuje mne neschopnou transcendentních snů, nechť byly vymyšleny básníky nebo mnichy, ve znamení mystického kříže či odvěkých hvězd."

„Váš silný cit pro kladný život nebyl by nejhorším dědictvím. Až překonáte nechuť, velmi častou u mladých lidí, k tak zvanému pravidelnému způsobu života, budete vzorem dokonalé matky, choti, milenky, této jediné pravé trojice, pochopitelné všemu lidskému rozumu, a já vám budu záviděti hluboké štěstí, pevně stmelený soulad, nasycený a trvalý vztah k požehnané tvůrčí přírodě. Velké město mne odcizilo zemi a jejím přirozeným zákonům. Nenabyl jsem nikdy smyslu pro kouzlo rodinného soužití, můj krb jest studený a mé myšlenky roztěkány po světě. Uvykl jsem pohlížeti na manželství jako na obtížné a vleklé břemeno, vhodné nejvýše k nezbytnému vzrůstu populace. Láska mimo manželství jest volným květem rozkoše, žhavou prškou, zlatým bleskem, přeludem věčné krásy a věčné mladosti. Váš krutý úsměv mne pokořuje, má upřímnost však necítí se zahanbena, neboť můj život není špatný, neubližuje nikomu, nekřivdí, nezrazuje, neloupí. Jediné, co činí, jest, že miluje bez omezení času, místa, osob, což by nebylo v nesouhlasu s děním přírody, jejíž marnotratnost v jemnostech lásky s dostatek poučuje o tajemných příčinách, jimiž jest vedeno srdce, schopné milovati.“

Lucie usedla na kostelní zídku, k jejímuž výklenku byli došli. Odpolední stín prodlužoval své klidné pološero, přilehlé důvěrně k zeleným a nízkým hrobům, uzavřeným travinami, jichž nepozorovatelné klasy oddávaly se trpně svému pozdnímu dozrávání. Vážka či motýl rozletěli se jako šipka od růže k růži. Hřbitovní myš plaše projela chvějným stínem útlé osiky. Mlžný závoj, hřející a bílý, visel mezi rozsvícenými oblaky a tichou zemí.

Sepiala ruce v roztržitosti a znavena položila hlavu nazad; krásné jasné její vlasy stlačeny bílou zdí, rozlily se kadeřemi po bělostné dívčí šíji a setrvaly zde ve zlatých prstencích jako světlem prozářené vlny.

Gaston šetrně odstoupil. Rychlým pohledem na hodiny zjistil čas a uspokojen pozoroval odhodlaně Lucii. Nebylo v ní koketerie, ani posy. Úplně bezpečná krásou, půvabem a vlivem, neobmýšlela zvyšovati dojmu drobnými ženskými kuriositami a rovná linie jejích hrdých, sebevědomých společenských forem zůstávala neporušena i při smělé odvaze její zdánlivě bezohledné útočnosti.

„Pravdu za pravdu,“ řekla Lucie, když si připomněla přítomnosti Gastonovy, který nespouštěl zraku s purpurových rtů, dlouho úporně sevřených. „Nemohu se zpovídati, nemám z čeho. Chci vám však pověděti, na co jsem myslila, když jste domluvil. Vy a všechen svět přisuzujete mně směšný a odporný úkol, provdati se za člověka s dvojí morálkou, z nichž výhodnější, volná, bude platna pro něho, druhá, lepší i horší, falešná, zotročilá, bude zákonem pro mne. Já, v plném

žhavém rozkvětu, já budu klamána, podváděna, překřičena, obelstěna, ničena, on, muž, bude podivován, hýčkán, chválen, sycen, obléhán, dokud bude — schopen milovati. Hořko je mně, ošklivost a žal stoupají mně v hrdlo. Já nechci otročiti! Já budu klamati, já chci milovati, žíti, sytiti se, růsti, planouti! Svět přede mnou neodemkne leč klíč v hrubé ruce mužově. Zle bude pomstěna lstivá ochota mužova! Zdrtím, zlomím, rozdupu každé pouto, jímž by mne muž chtěl přikovati k poslušnosti, k poddajnosti, k službě. Děsila jsem se hlupců, nemluvů, starců, štítila jsem se mužů v saloně, na ulici, doma, všude. Vaše slova jsou ověřením toho, co jsem tušila. Není výběru mezi vámi. Lhostejno, komu bude náležeti mé tělo, mé jméno, můj bohatý či chudý stůl. Já především musím náležeti sobě."

Povstala.

Znatelně vyšší Gastona, neboť stál níže, mimo zděný schod, vztáhla ruce dolů proti Gastonovi jako v žádosti o smír či o rozloučení.

Gaston neuspěl stisknouti podávaných rukou, jež se mu obě vysmekly jako hadové.

Roztoužen a zklamán zahleděl se Lucii hluboko do očí. Byly výsměšny a klidny, s těmi pravidelnými řasami, s přísvitem nevyřknuté zloby, s odstínem dráždivého tajemství, jímž bývají napojeny jasné a vlhké oči velmi mladých nepřístupných krasavic.

Byl čas rozchodu.

Gaston spěchal vysloviti vřele své díky, své naděje. Lucie neslyšela jeho frásí. Netečně zírala přes jeho hlavu do mlžného svitu chladnoucího slunce, mezi pyramidy thují, jichž pochmurná stráž střežila stan mrtvých. Krásná, mrazivá její tvář bledla vnitřním chladem. Veliké temné zornice se nebezpečně šířily, prohlubovaly, až pohltily všechen jas ledového pohledu. Rty, rudé jako rána v krvi, oschly pojednou a napialy se jako suché, pukající maliny. Té chvíle neviděla Lucie ničeho, oslepena vlastními zornicemi. Když procitla k dennímu světlu, překvapila Gastona neobyčejně milým, dobrým úsměvem. Vlídně pravila:

„Zapomněla jsem, ukázati vám několik pěkných nápisů. Čtěte ten u vchodu po levé straně. Velmi miluji podivná slova kazatelova."

Pokývla půvabně na rozloučenou a ihned se vzdálila.

Gaston četl na šedé kamenné desce, opředené strhanými vlákny pavučin:

Propast a zahynutí nebývají nasyceni, tak oči člověka nasytiti se nemohou. I, 8.

VLAD. AMFITĚATROV-KADASEV:

V PŘEDVEČER DRUHÉHO PŘÍŠTÍ.

Je pokládáno za axioma, že umělecké zpracování katastrofálních událostí světových dějin není přístupno současníkům těchto událostí. Zdá se, že naše dny vyvrátily zmíněné axioma: z péra ruských spisovatelů našich vrstevníků vyšlo několik krásných děl, věnovaných tragickým událostem let 1917—1921. Máme jich poskrovnu a jsou snad jen šťastnou výjimkou, která nevyvrací všeobecného pravidla.

Avšak je-li vhodnost našich dnů pro umělecké zpracování války a revolucí problematická — v každém případě prožíváme nyní dobu příhodnou pro literární vtělení předrevoluční epochy.

Hrozné události let 1917—1921 udělaly jakousi bilanci kulturního a veřejného života předválečného desítiletí, jako by elektrický reflektor ozářil svým pronikavým světlem temnou hlubinu pravých příčin jeho vnitřního nesouladu. Jako svého času pád druhé Imperie dodal uměleckou a ideologickou úplnost cyklu Rougonů od E. Zoly, tak bolševism ukončil, zaokrouhlil, spustil oponu nad posledním aktem tragedie konstitučního a monarchického Ruska.

Jako každý „předvečer velkého obratu v dějinách“ předválečné desítiletí v Rusku plynulo ve znamení podivného spojení složité vnější mnohotvárnosti života a blahobytu se skrytým neklidem a úzkostným očekáváním neodvratné bouře.

A bylo málo citlivých duší, jež chápaly, že tato úzkost jest ohlasem podvědomého vnitřního strachu před orkánem, jehož zlověstné mraky již se stahovaly nad obzorem.

Avšak většina nechápala a nechtěla chápati, že se děsí vyvstávající bouře a upřímně se domnívala, že toužebně očekává příliš pomalu se blížící vichřici, jež se zdála býti „rozluštěním všech hádanek“, krásným Mesiášem, jenž přinese ruské zemi osvěžující proudy léčivého blahodárného deště.

Všichni si přáli bouře, vichřice, ničení. Nikdo netušil, že černá mračna, stále více zastírající oblohu, mohou skrývati nejen léčivé vody občerstvujícího lijavce, ale i zpopelňující koule blesků a bujné všeničící vichřice, jež zvrátí odvěčný kulturní řád a rozmetají stará útulná hnízda.

Teprve po osudném dějinném přelomu vyjasnila se pravá příčina nesnesitelné úzkosti předrevolučního zátiší. Teprve teď chápeme, že vyplývala z podvědomé hrůzy z uvědomělé všemi přivolávané bouře.

Právě proto nabývá nyní velikého významu a zájmu předrevoluční tvorba spisovatelů, kteří přežili revoluci.

Jestliže v „Deníku Satana“ od L. N. Andrejeva děj se nedotýká revolučních událostí, přece vrhá na předrevoluční náladu ducha zcela jiné světlo nežli dříve a odhaluje jeho pravou podstatu.

Proto také podivným dojmem působí nyní „Zaklínačka hadů“, román od F. K. Sologuba, napsaný již za našich dnů, avšak proniknutý starou vírou v revoluci jako občerstvující bouři, vírou, která i v předrevoluční době byla jen optickým klamem.

Sologub tak lpí na zvycích staré inteligentské psychologie, a myšlenky vyslovené jím v „Zaklínačce hadů“ tak překvapují svou ztuchlostí, že někteří příliš horliví kritikové zařadili ho mezi bolševiky.

To je ovšem čirý nesmysl.

V „Zaklínačce hadů“ není nic blízkého řádění ničivé komunistické zběsilosti.

Rozřešení sociální otázky cestou duševního převratu jednotlivé osobnosti — „hada“, láskou, „kletbou zaklínačky“, jež postřehla nemravnost svého bohatství, jest přímo opačno bolševismu, snižujícímu sociální problem na všeobecnou rvačku plaketárních rozměrů.

To není komunism, nýbrž předrevoluční inteligentní romantism, naivně věřící v morální převahu nižších tříd nad vyššími a neméně naivně přesvědčený o hlavní úloze tělesné práce při tvorbě kulturních hodnot. To je sentimentální jemnocitnost, jež vyvolala k životu racionalistický moralism Tolstého, stvořila „kající se šlechtice“ a „chození mezi lid“, i bylo odůvodněním teroru „Svobody Lidu“, nadchnuvším Gercena.

„A když se podíváš kolem sebe... Nešťastný ruský mužík. Nejsmutnější je, že prostředky k zlepšení jeho stavu jsou většinou po ruce, ale lakota statkářů a nespořádanost státních rolníků zaviňují tento jejich stav. Když vidíte jejich bídu, život v přepychu zdá se vám býti strašným zločinem.“ („Deník“ A. J. Gercena 26. července 1843.)

Ovšem tato ideologie byla ve skutečnosti vydatnou podporou pro bolševictví, jako psychologická příprava pro sovětský „aristokratism na ruby“.

Avšak vnitřně tato ideologie, vyvolaná lítostí lidí kulturních a hmotně zajištěných nad vyděděnci blahobytu, jest ovšem zjev zcela jiné povahy, než komunism podmíněný mstivou lačností a závistí nemajetných. Proto ti, kdož na základě „Zaklínačky hadů“ obviňují Sologuba ze sympatie k sovětské vládě, dopouštějí se hrubé chyby: nový román autora „Drobného běsa“ jest výron „národnické“ nálady ruské inteligence, jež značně přispěla k zatemnění pravého smyslu předrevolučního zneklidnění.

Neschopnost vybaviti se z této nálady jest hlavní příčinou slabosti a nedostatku vnitřní přesvědčivosti u „Zaklínačky hadů“.

Dosavadní tvorbě Sologubově byly cizí návyky inteligentského „národnictví“ a nynější pokus jejich syntesy zdá se býti čímsi falešným, nepřirozeným nemajícím vnitřního souladu.

Metafysika Sologubova jest pravým opakem metafysiky revoluční. Vždyť nejen zběsile zlostná komunistická revoluce s jejími hesly „náboženství jest opium lidu“ a „lup oloupeným“ prohlašuje materialistický světový názor za své neochvějné dogma; totéž činí i jemnosrdečná revoluce inteligentská.

„Člověk pochází z opice, pročež položme život svůj za druhy své,“ smál se jí kdysi Vladimír Solovjev. Čistě materialistická formule K. Marxe „bytí určuje vědomí“ neodlučně ulpěla na revoluční metafysice. Pro Sologuba však bytí nejen neurčuje vědomí, nýbrž toto bytí vůbec neexistuje. Jest pouze přelud příšerné Saně, mající jen přízračnou existenci, Mája, cosi naprosto nereelního.

„Co jsou naše ubohé osady?
Všechny prostory a všechny časy?
Otec náš má nesčíslné příbytky,
jejichž jména jsou nám neznáma.“

To, co materialistický světový názor považuje za nezvratnou skutečnost, jest pro Sologuba pustá lež. Věřiti jí, pokoušeti se ji poznati nemá smyslu a je nebezpečno.

Vědomí, zkoumající vidinu jakoby reelního života a tím dodávající mu podobu skutečnosti vzbuzuje téměř nenávist u Sologuba.

Proti tomuto falešnému zkoumání sebeklamu vyzdvihuje Sologub obrazotvornost, t. j. intuitivní vnitřní poznání nadsmyslného světa a okultních sfér mimo čas a prostor.

Sny odvádějí od „temného dne“ s „vrkotem starostí“ do „lazurového kraje“, kde všechno je „bezstarostné a jasné“, sny tlumí plamennou zlobu zlatého Draka-Slunce a rozsvěcují v nebi skromnou hvězdu lásky — Mair:

„Hvězda Mair se třpytí nade mnou,
hvězda Mair.
Ozářen krásnou hvězdou
kouzelný svět.“

Zde Sologub — upřímný mystik s materialismem revoluce nemá žádných styčných bodů.

Dále Sologub je individualista velmi radikální a důsledný.

Ve falešné, klamné říši života, v království Zlé Saně pravdivá jest jen tvorba svobodné vůle básníka:

„Kdo mi zabrání
zbudovati říši,
jakou si bude přáti
zákon mé hry?“

Střed života — osobnost, lidské Já. Revoluce však tato Já nenávidí.

„Začal tento ničemný a rozumu lidského nedůstojný život od toho dne, když první lidská osobnost odtrhla se od divotvorné síly lidu, od masy, své matky, a strachem před osamoceností a nemohoucností svou skrčila se v nicotný a zlostný chomáč malicherných choutek, chomáč, jenž pojmenován byl „Já“. Právě toto „Já“ jest úhlavní nepřítel člověka!

Chudé duchem „já“ jest bezmocné v tvorbě. Je hloupé vůči životu, slepé a němé; jeho účel sebeobrana, klid a pohodlí. Všechno nové, opravdově lidské jest jím budováno z nouze, pod vnějším tlakem a s největší námahou, od jiných pak „já“ nejen není vítáno, nýbrž nenáviděno a pronásledováno,“ píše ve své „Zpovědi“ M. Gorký.

Pro revoluci tvůrcem života jest „kolektiv“, „pracující masy“, „lid“ Gorkého. Ale nejhlubší propast mezi Sologubem a revolucí rozevírá se v pesimismu básníka.

Ovšem, každé revoluční náladě je vlastní jistý díl pesimismu. Jestli stav věcí jest ideální, není si přáti pronikavých změn, jestli svět se oddává blaženosti, není důvodu ke vzpouře. Skutečně, revoluce je pesimisticky přesvědčena o ničemnosti stávajícího řádu. Ale její pesimism není hluboký: ničemnost světa odvozuje z čistě vnějších příčin, sociálních a politických. Stačí zdolati moc „vládnoucích tříd“, zlomyslně zneuznávajících vrozenou lidským masám ctnost — a na zemi nastane ráj. „Zřekněme se starého světa, setřesme jeho prach se svých nohou!“ — neznamená zřeknutí se pozemského bytí, nýbrž jen výzvu ku přestavbě vnějšího zařízení lidské společnosti.

Sologubův pesimism nemá nic společného s tímto plochým romantismem s tou mělkonaivní vírou, že původ zla sluší hledati v sociální nedokonalosti.

Sologubův pesimism je veskrz proniknut krutou, bezvýhradnou nenávistí k životu. Nesmírně hnusná vyvstává v jeho tvorbě „bába otylá a červená“. Vskutku, její bytí jsou „těžké sny“. [Nadaný, jemný a dobrý člověk miluje ženu, jež se mu zdá býti také rozumná, dobrá, jemná a krásná; najednou však skrz vzdušný závoj něžného citu vycení na něho zuby v škaredém úsměvu „červená bába“: nadaná, jemná, krásná žena nejen políčkuje provinivši se pokojskou, nýbrž spolu se svým drzým a nízkým milencem zamýšlí otráviti dítě milujícího ji člověka, aby si zajistila dědictví („Zvířecí život“).]

Neuchopitelná „Nedotykomka“ vládne nejen nešťastnému zapadlému městečku v „Drobném běsu“. Životní proces jest vidina vyvolaná jejími zlými čarami, viditelný svět — výraz její temné potměšilosti, jíž nelze překonati všeobecným volebním právem, ani sociálními reformami, ani demokratickým zřízením. Zvítězí nad ní pouze smrt,

úplné zničení bytí. Jestliže není proč žíti, jestli je těžko dýchati vzduch otrávený zlou vůlí k životu, nutno odejíti do pouště a mysliti na Ni, velikou smiřovatelku, až přijde a uvede nešťastnou lidskou duši do svého nádherného paláce.

Ovšem, v posledních letech zoufalá beznadějnost Sologubova pesimismu značně se zmírnila. V jeho tvorbě nastal zřetelný obrat k náboženskému, křesťanskému smíření se světem. Sbírky jeho posledních básní nasvědčují tomu, že dřívější nenávistník života, jenž dospíval až k satanismu („Když jsem plul po bouřlivém moři“), nalezl radostnou hluboce procítěnou víru.

„Nezhasínati ohně lásky, ohně lásky před svatým obrazem Bohorodičky zářícího.“

Čistá Bohorodičko, dej klid duši mé! Milý Bože, na rukou matky své utěš mne! Svatá Panno, u nohou Tvých roním slzy své. Očisť duši mou a přijmi mě do svého království! („Zaklínačka hadů“.)

Avšak tento viditelný obrat nikterak nepřibližuje Sologuba ke psychologii revoluční inteligence. Náboženské ospravedlnění světa s jistým křesťanským úklonem jest právě tak nepřijatelné pro materialistický socialism, jako beznadějná negace života.

Následkem těchto hlubokých ideologických rozporů Sologub nemůže splynouti s revolucí, a všechny jeho pokusy v tomto směru zůstávají nepřirozenými a těžkopádnými.

Při pokusu vytvořiti román upřímně revoluční toto nepřirozené spojení způsobilo nesnesitelnou faleš díla slabého, nepřesvědčivého, téměř neuměleckého.

Není pochyby, že v „Zaklínačce“ vyskytují se krásná místa: scéna hádky a rvačky dvou dívek (krásně vylíčen pes, jemuž tvorové, kteří v tak významný a důležitý okamžik pracují jen tlapami a zapomínají na zuby, zdají se býti nad míru směšni, ibid.); lítost Miločky po této rvačce.

Vysoce umělecká a něžná jsou vtělení přírody.

Ale celkově „Zaklínačka“ působí dojmem jako by Sologub, podvědomě pociťuje nesmiřitelnost rozporů svého díla a vnitřní podstaty své tvorby, psal ji s neochotou a odporem.

Základní vadou „Zaklínačky“ je konvenční, neživotná a naprosto schematická architektonika románu. V „Zaklínačce“ Sologub volil jen dvě barvy: pozlátko pro „ctnost“ a „černou pochmurnou barvu“ pro „neřesť“. Tuto dvojbarevnost vykazuje nejen ve skutcích svých hrdinů, nýbrž, jako by cítil úplnou jejich nepřesvědčivost, při každé vhodné a nevhodné příležitosti skoro dotěrně napovídá čtenáři, že darebák je darebák a zosobněná ctnost je zosobněná ctnost.

Sologub se nespokojil s tím, že učinil ze Šubnikova padoucha,

provokatéra, kuplíře, cizopasníka a policejního vyzvědače. Musí stále zdůrazňovati bez toho zřejmou duševní nízkost inženýra. Na str. 55. nazývá ho „tupohlavým padouchem", na str. 62. on „se ošklivě pitvoří" a dvakrát je přirovnáván k opici, na str. 52. pouhý zvuk jeho hlasu prozrazuje nekulturního člověka, na str. 117. se dovídáme o „jeho vrozené drzosti posílené přiměřenou výchovou". Kromě své podlosti Šubnikov je naprostý hlupák: „stačí mu dávka likéru, aby život přeslazený vínem přesladil i jeho vědomí a dodal mu barvy ještě zlatější, nežli spolknutý jím likér (ibid.). On nepozoruje, že se hroutí jeho chytře promyšlený úmysl.

Ještě hruběji je nakreslen Mikuláš Gorelov. Ačkoli morální hodnota člověka, jenž se pokouší vydírati svou matku, jest jasná bez komentářů, Sologub ochotně podává k postavě Mikuláše vysvětlivky „od autora": Mikuláš, „student IV. ročníku a dle všech vnějších známek hlupák", podobá se „žábě namazané zavařeninou" a „každý zvuk jeho lživého a odporného hlasu prozrazuje duševní rozklad, každý pohled byl protivný, jak vypadlé oko rozvařené ryby" (ibid.).

S touže vtíravostí upozorňuje Sologub čtenáře na hloupost Bašarova a jeho dcery, u níž „ani slunečník nemá jiného účele, než aby budil závist marnivých děvčat" (ibid.).

Vyhrocená a naprosto neumělecká tendenčnost „Zaklínačky hadů" vyplývá z hlubokých rozporů mezi povahou románu a vnitřním duševním rozpoložením autora.

Řídě se dle revoluční ideologie, lákavé pro svou jednoduchost, třeba naprosto falešnou: jsou bohatí a chudí, bohatí jsou špatní, chudí — hodní, Sologub byl nucen stavěti román na antithesi „hadího hnízda" — buržoasie a zlatozářné „Zaklínačky", děvy z lidu (symbolika nebo alegorie velmi průhledná a nechytrá).

Mocná vůle a světlý sen „Zaklínačky" vítězí nad nejnebezpečnějším z „hadů" — továrníkem Gorelovem. Gorelov pochopí nemravnost svého bohatství a jeho nečistá vášeň kouzlem Věry je proměněna ve vznešený cit lásky, jenž nežádá ani polibku milované ženy a spokojí se vědomím hrdinského sebezapření a vítězství pravdy.

Avšak psychologicky Sologub jest tak vzdálen revoluce, že tato koncepce pozbývá jakékoli pravděpodobnosti. Nejsa s to, aby učinil ji vnitřně přesvědčivou pro čtenáře (a snad i pro sebe sama), Sologub úmyslně zveličuje význačné rysy svých typů; tato snaha nalézá výraz v jakémsi Dobru a Zlu, alegoricky zobrazeném v pověsti o „Růži a Agnese", kde měšťáci jsou buď slabomyslní lenoši (Lubov Nikolajevna, Miločka, prof. Abbakumov), nebo drzí a hloupí darebáci — proletáři však, třeba naivní hlupák Pučkov a zlostný agitátor, budoucí komisař R. S. F. S. R. Malicyn, jsou půvabné a šlechetné osobnosti.

Vzhledem k této zaujatosti „Zaklínačka“ pozbývá prorockého významu, o němž jsem mluvil na začátku článku.

Je pravda, že obsahuje narážky na blížící se katastrofu ruské kultury: „Rychlé šumění deště připadalo mu jako dupot bosých dělnických dětí, jež za nedlouho naplní továrnu. Zdálo se mu, že vidí shroucení života, jímž žil, zapomenutí všech vymožeností umění i kultury a vpád života primitivního, divokého, jednoduchého, hrubého a živočišně zdravého. V rozptýleném bílém světle všechny předměty byly prosyceny touhou a nudné i všední věděly, že se všechno chýlí ke konci.“

Ale celkem Sologub v „Zaklinačce“ nemá ani tušení o pravém, hrozném smyslu revoluce, tak jako netušila ho romantická, jemnocitná inteligence prvého desítiletí XX. st.

Zaživ hroznou katastrofu ruské kultury a ruské státní myšlenky, Sologub projevuje schopnost (snad i neupřímnou) malovati vidiny starých demokratických snů, tak odlišných od drsné a zlostné praxe revoluce.

Jeho román, aniž odhaluje pravou příčinu tísnivého zmatku, v němž úpěla předrevoluční společnost, jest stavěn na staré, ve svých základech chybné ideologii, která, třebaže prýští z citu slitování, přece je nesmírně zlá a nespravedlivá: „Chudí jsou hodní, bohatí špatní, hadí hnízdo, jež musí býti rozšlapáno.“

Právě proto u nás, viděvších skutečnou revoluci, „Zaklínačka“ nezřídka přivolá smích, ano i hněv.

Vskutku, jak můžeme se zdržeti smíchu, čteme-li tuto sentenci: „Jestliže proletariát převezme vládu, nikdo nepřijde o své peníze. Dělníci nepotřebují cizích peněz.“ (Ibid.)

Zda možno ve slovech Malicyna o inteligenci: — „pak oni budou mluvit všichni ti pochopové buržoasie, ale my se ještě podíváme koho máme vzít a koho zůstavit stranou“ — neucítiti nového zlověstného odstínu, jenž místo „zůstavit stranou“ vyzněl ve větě — „postavit ke zdi“?

Zda můžeme vážně pojímati pietně opakované Věrou heslo „boj palácům, mír chatám“ my, kteří jsme viděli tato slova napsaná na průčelí nádherné restaurace, v níž uprostřed hladovící Moskvy ožírala se a opíjela chámská šlechta sovětské republiky?

Avšak čteme-li „Zaklínačku“, vzbuzuje tato v prvé řadě ne smích, nýbrž něco horšího: pocit naprosté prázdnoty.

Čteš tato stará, mrtvá, nepotřebná slova, ani jedním paprskem nepřispívající k osvětlení popisované, velmi zajímavé, bouřlivé a plné zmatků epochy a cítíš, že jim nevěří vůbec nikdo a nejméně — sám Sologub.

Daleko výstižněji a zřetelněji jest vyjádřena panická nálada před-revoluční doby v posmrtném románu L. Andrejeva „Deník Satana". Dílo toto nepatří mezi nejlepší výtvory předčasně zemřelého spisovatele.

Má však ohromnou vadu: krajní neurčitost hlavní účinkující osoby — vtěleného Satanáše.

V základě Andrejev zosnoval tento typ zcela správně. Bytost transcedentálního původu, nepocházející ze známých lidem života a smrti, nýbrž z čehosi třetího, což nelze vystihnouti lidskou řečí:

„Ani pro mé Jméno nenalézá se slov ve tvé řeči? Satanem nazval jsi mne, a Já přijímám tuto přezdívku, jak přijal bych i každou jinou: ať jsem Satan. Ale mé pravé jméno zní zcela jinak, zcela jinak! Zní neobyčejně a já nemohu vtěstnati je do tvého úzkého ucha, aniž bych ho nerozedral i s tvým mozkem: ať jsem tedy pouze Satan. („Deník Satana", I.) A kdyby nevyzpytatelnost Ďábla v tak zvaném reelním životě byla vzata za hlavní thema románu, Andrejevu podařilo by se napsati dílo zajímavé, nové a originelní.

(Ibid. IV.) Andrejev, ač důrazně podškrtává tuto nevyzpytatelnost, doprovázeje skoro každou duševní reakci vtěleného Ďábla poznámkou, že není vystižitelna lidskými slovy, přece tuto nemožnost pro Satanáše odhaliti své nitro uvádí v románu jako vedlejší okolnost.

Zároveň tato okolnost vnáší do vypravování mnoho chaosu a zmatku, zahalujíc hlavní účinkující osobu závojem neurčitosti.

Podoby Ďábla, vytvořené člověkem, jsou mnohotvárny. Ale všechny počínají hloupými a naivními čertíky lidové povídky až do filosofických obrazů Byronova Lucipera, Goethovského Mefista a Lermontovského Démona mají něco společného: Ďábel jest vždy antithese Božství, převrácený Bůh:

„Odmítnut vesmírem
chaos pomstychtivý nespí.
Odražený zvrácený
obraz Boží se v něm chví!"

(Hr. A. K. Tolstoj, „Don Juan".)

Ďábel je vždy buřič, svádějící člověka svobodou přemístění etických a metafysických hodnot: zlo se stává dobrem, ničení — tvorbou, chaos — harmonií.

Pro nevyzpytatelnost Satanáše Andrejev obětoval tuto odvěkou představu. Jeho čerti jsou zcela neobyčejní:

„Řeknu-li, že čertů není, oklamu tě, ale budu-li tvrdit, že jsou, oklamu tě také... Vidíš, jak je to těžké, jaký je to nesmysl, můj příteli! Avšak i o svém vtělení, jímž počal před desíti dny můj pozemský život, mohu ti pověděti velice málo srozumitelného. Především zapomeň na své oblíbené chlupaté, rohaté a okřídlené ďábly, kteří

chrlí oheň a proměňují hliněné střepiny ve zlato a starce v půvabné jinochy, když pak toto všecko učinili a nažvanili spoustu hloupostí, propadnou se skrz jeviště.“ (Ibid. I.)

Účelem vtělení Satanáše není zlo, ani svody nebo vzpoura, nýbrž hra: ...„nudil jsem se v Pekle a přišel na zemi, abych lhal a hrál..... Co je dlouhá chvíle, je ti známo. Ty dobře víš, co je lež a o hře můžeš si učiniti představu dle tvých divadel a věhlasných herců. Snad i ty hraješ nějakou menší úlohu v parlamentě, doma nebo v církvi, pochopíš tedy rozkoš hry. Jestliže ty kromě toho umíš násobilku, znásob tuto rozkoš a radost ze hry libovolně velkou číslicí a obdržíš můj požitek, mou hru... Nikoli, ještě více. Představ si, že jsi vlna, která věčně hraje a žije jen ze hry — tahle, již právě vidím za oknem a která snaží se zvednouti náš „Atlantik“... ostatně já zase hledám slov a přirovnání.“ (Ibid.)

Ale při takové koncepci Satanáš pozbývá význačných „ďábelských“ vlastností a stává se jakousi tajemnou Bytostí, jakýmsi živelným duchem, jenž si hraje na člověka.

Jeho „neutralita“ v mučivé pro člověka otázce Dobra a Zla, lhostejnost k osudům Země — což mu vytýká Magnus — zbavují ho práva na jméno Ďábel. Jakkoli je čert nevyzpytatelný, přece pro naši dobu — smyslového života — musí v něm žíti substanční vůle ke zlu a vzpouře. V opačném případě On není Ďábel, nýbrž prostě zjevení světa, Bytost, jež spadla s neznámé planety, nejasná, neurčitá, mlhavá.

Konečně tato mlhavost může býti pro čtenáře důvodem k domněnce, již Andrejev ovšem neměl na zřeteli, která nicméně jest zcela oprávněna: že v románu není žádného Satanáše, nýbrž pouhá fantasie pana Vanderguda.

Skoro každý člověk mívá nejasné podvědomé vzpomínky na nikdy nezažitou skutečnost, které geniální duchové proměňují nezřídka v mystické zjevení (skvělý příklad — Lermontov s jeho „Andělem“). Zamilovaný a přespříliš zneužívající alkoholu neurastenik Vandergud připisuje tyto temné pocity — „osudné dědictví“ dle slov Tjutčeva — paměti, jako by on — Vandergud a jeho starý Toppi byli ďábly.

Tato paměť není ovšem neuvědomělá, nýbrž intuitivní a neurčitá, takže Vandergud nemůže vtěliti své „Satanášství“ v určité a jasné podobě. Jsa povahově člověk velice dobrý, zbavuje se ve svých vzpomínkách substanční podstaty Ďábla — vzpoury ve jménu zla a ničení.

Uvádím tuto domněnku jako charakteristickou pro paradoksální výwody, k nimž můžeme dospěti následkem neurčitosti posmrtného románu Andrejeva. Tato okolnost nemůže býti ovšem základnou

pro kritika, neboť autor byl dalek podobného, jinak zcela připustného a oprávněného pojímání jeho díla.

Ale neurčitost andrejevského Satanáše má ještě závažnější důsledek: otupuje totiž význam dvou nejhlavnějších momentů románu — svedení Satanáše člověkem Magnusem Ergem a lásku vtěleného Ďábla k Marii — Madoně. Kdyby se jednalo o Ďábla, zlého a moudrého Ducha vzpoury a odboje — Magnusovo svedení spolu s konečnou katastrofou „výbuchu", odhalující skoro mystickou hlubinu lidské krutosti a nízkosti, mělo by ohromný význam.

Avšak máme-li před sebou ne Ďábla, nýbrž jen transcedentální bytost, Magnusův „výbuch" uvádí nás do rozpaků; dokonce údiv, kterak člověk mohl oklamati nesmírně vyššího ducha, rozptyluje se při vzpomínce, že Andrejev se vší rozhodností zdůraznil lidské vtělení tohoto ducha. Vždyť v podstatě ten, jejž „vyhodil do povětří" Magnus Ergo, již není odlišná od nás tajuplná bytost, nýbrž naivní louda, neurastenik p. Henry Vandergud z Illinoise.

Právě tak nepochopitelná je v tom případě snaha, postaviti proti sobě jako antithesi Satanáše a Marii — Madonu.

„Věř mi, můj pozemský příteli: nejsem svůdce ani erotický jinoch, jako tví oblíbení duchové, avšak nejsem starý ani ošklivý, mám neodvislé postavení ve světě a — což nelíbí se ti taková kombinace: Satanáš — a Marie? Marie — a Satanáš! Jako svědectví vážnosti svých záměrů uvádím, že v této chvíli jsem více přemýšlel o našem potomstvu a hledal jméno pro našeho prvorozence, nežli oddával se frivolnosti." (Ibid. I.)

Kdyby Andrejevův Satanáš byl Satanášem, symbolem Zla, jeho láska k Madoně, symbolu Das Ewig — Weibliche (motiv lermontovského Démona a Tamary, jakož i „Výbuch" — odhalení ve Věčné Ženě Věčné Prostitutky byly by velice důležity a filosofsky zahroceny.

Ale Andrejevův Ďábel — vůbec Ďábel není, a tato skutečnost jest naprosto přirozená.

Bytost mystická a nevyslovitelná, Andrejevův tak zvaný Satanáš, setkal se s druhou mystickou a nevyslovitelnou bytostí a nemohl nepocítiti k ní náklonnosti prostě jako k čemusi blízkému v pozemském prostředí jemu naprosto cizím.

...Jak mám ji vyjádřiti, když neobyčejné je nevyslovitelné? To bylo více než krásné, to bylo strašné ve své dokonalé kráse. Já nechci hledati přirovnání, vol si je sám. Vezmi všechno krásné, o němž víš a které jsi viděl na zemi: lilii, hvězdy, slunce, ale ke každému přidej: více. Ale to nebylo strašné, nýbrž jiné: tajemná a překvapující podobnost... komu, přisámbohu? S kým jsem se setkal na zemi, kdož byl by tak krásný — krásný a strašný — strašný a nepřístupný pro

tento svět? Nyní znám již celý tvůj archiv, Vandergude, a to není ze tvé ubohé obrazárny!

Madona! — zachroptěl zezadu ulekaný hlas Toppyho. (Ibid.)

Jelikož Satanáš stal se člověkem, tato náklonnost vzala na se podobu něžné a čisté lásky.

Ale prvků Zla a Tmy ve vášnivých mukách pokání vlekoucích se k dobru a světlu, lermontovského

„já přinesl ti ve pokoře
své lásky první nepokoj,
své první toho světa hoře
a první slz svých horký zdroj“

Andrejevův Satanáš nemůže sníti, neboť v opak všem svým soujmenovcům „zachovává neutralitu v otázkách Dobra a Zla“.

Pokud se týče nedůvtipnosti Satanáše, jenž nepostřehl směru Mariijiny mystiky (Andrejev vytvořil z Marie typ mystika i v klamném obrazu Madony i v pravé její podobě nevěstky), to všechno připisuje se na účet hlupáčka Vanderguda.

To jest zase „lidský, příliš lidský omyl naivního amerického miliardáře, nikdy však ne metafysický klam svobodného Ducha. Nejasnost, vnitřní neurčitost „Deníku Satanáše“ neodnímá mu však to, čeho tak beznadějně postrádá „Zaklínačka hadů“, pocitu hlubokého prorockého zneklidnění před valící se na lidstvo temnou nocí revoluce.

V „Deníku“ není ani zmínky o revoluci, obsahuje jen několik narážek na blížící se katastrofu Veliké Války.

Ale celý román je prosycen plným s úzkostí očekáváním neodvratné katastrofy, nejasným duševním neklidem, jejž výstižně pojmenoval Magnus „touhou po zázraku“.

„Víte, my příliš dlouho žijeme z pouhé násobilky, zmocňuje se nás tesknota a nuda na této příliš přímé cestě, jejíž bahno ztrácí se v nekonečnu. Již teď všichni toužíme po zázraku, záhy však nadejde den, když budeme žádati okamžitého zázraku.

V těchto slovech obráží se nálada předválečné společnosti, zvláště ostře pociťovaná v Rusku, nad nímž již se stahovala temná mračna zničivšího je Velikého Neštěstí. Vždyť právě k vůli z á z r a k u národové Evropy zřekli se klidného života a jeho mnohotvárných radostí a s zuřivým nadšením vrhli se do války, aby se naplnila prorocká slova básníka:

„Jest rozkoš v bitvě
I na okraji strašné bezdny,
Uprostřed rozzuřeného oceánu,
Hrozných vln a bouřlivé tmy,
I v uragánu Arabie
I v závanu moru.“

Vždyť právě k vůli zázraku naše vlast zřekla se svého dějinného poslání, zalila krví své nepřehledné prostory, zvedla nad nimi rudou záplavu požárů odvěké kultury, zranila, zmučila a sebevraždou se zničila v neudržitelném uragánu téměř kosmické revoluce.

Ještě zřetelněji ztělesnil Andrejev svou předtuchu revoluční bouře ve zlobné postavě Magnusa.

Ačkoli Magnus, stejně jak Satanáš je nakreslen dosti nezřetelně, přece jeden jeho rys je docela určitý: Magnus — „bastard králíka a Satanáše" — jest symbolem revoluce.

Základním rysem Magnusovým jest nenávist.

„Jsem osobně uražen!" zalykaje se zlobou křičí Magnus Satanáši — Vandergudovi, jenž upřímně nechápe, „co svatého našlo toto zlostné zvíře v nenávisti". (Ibid.)

A právě tímto citem jest inspirována a živena revoluce, nebo správněji jest jen vnějším projevem této emoce. Každý revolucionář jest nenávistník. Z nenávisti vznikla zběsilost soustrasti Saint-Justa, jenž volal: „Sám Bůh poslal mne, abych ztrestal ty zvrhlé", nenávistí plane myšlenka třídního boje současného socialismu, nenávist jest prapor bolševismu.

Methoda, jíž Magnus chce uplatniti svou nenávist — „výbuch" — uplně se shoduje s methodou revoluce.

— Znáte prostředek pro „výbuch" člověka?

— Znám.

— ... Je třeba slíbiti člověku zázrak.

— Zase klam?

— Zase klam. Ale ne křižácké výpravy, ani nesmrtelnost na nebi. Nyní vládnou jiné touhy a jiné zázraky. On sliboval vzkříšení všem mrtvým, já je slibuji všem živým. Za ním šli mrtví, za mnou ... za námi půjdou živí. (Ibid. II.)

„Já slibuji králíkům, že se stanou lvy ...

Podívej se: králík nesnese moudrosti. Učiníš-li králíka moudrým, oběsí se pod jejím tlakem. Moudrost znamená logiku, a co dobrého může čekati králík od logiky? Jen rožeň a ne právě čestné místo v jídelním lístku. Jemu třeba buď slíbiti nesmrtelnost za malý poplatek, jak to činí můj přítel kardinál X., nebo zemský ráj. Uvidíš, jakou odvahu, jakou energii vyvine můj králík, až namaluji mu na zdi rajské stánky a edenské sady!

On s celým svým plemenem zvedne se k útokům! A kdož ví ... ano, kdož ví ... snad jeho masy skutečně prorazí zeď?" (Ibid. IV.)

Když rozšifrujeme tyto citáty, nalezneme přesnou reprodukci průběhu revoluce, jakoby její stručný přehled.

„Výbuch“ — t. j. násilné zničení společenského a kulturního řádu, „člověk — dynamit“ — t. j. soustředění metafysické hodnoty bytí v člověku se záměnou pojmu lidské osobnosti pojmem masy, kolektiva (Magnusovi králíci) — a konečně lákadlo zemského ráje: tu máme úplné revoluční credo.

Tísněn předtuchou veliké katastrofy, do níž uvrhnou svět rozzuření Magnusovi králíci, Andrejev pozastavil se nad tímto symbolem a neváhal odhaliti jeho vnitřní satanism (ne v Andrejevském, nýbrž obvyklém slova smyslu).

„S úctou jsem pohlížel na jeho těžkou výbušnou hlavu a planoucí oči: teď teprve jsem si uvědomil, kolik ďábelské ctižádosti měl v sobě tento podivný muž (Ibid.).

„Já nestojím o trůn, ani ruský: je příliš těsný.

— Ale jest ještě jeden trůn, signore Magnuse: Pána Boha.

— Proč pak jen Pána Boha? Pana Satanáše jste ráčil zapomenouti, pane Vandergude?

S hrůzou odvrátila se citlivá duše předčasně zesnulého spisovatele od tohoto ďábelského úmyslu, když postřehla jeho nesmírnou nízkost a krutost.

„Jsou-li králíky, ty jsi nejodpornější z nich, poněvadž jsi kříženec králíka a... Satanáše. Jsi zbabělec. Nezáleží na tom, že jsi podvodník, lupič, lhář a vrah, jsi přes to zbabělec. Očekával jsem více, brachu. Očekával jsem, že tvůj rozum povznese tě k největšímu zločinu, ale u tebe i ten zločin zvrhl se v nějakou podlou filantropii. Jsi právě takový lokaj, jako jiní, ale chceš obsluhovati lidský zad. To je tvá celá moudrost! (Ibid. IV).

A v tomto strachu, odhalujícím pravý smysl revoluce, spočívá hlavní hodnota poměrně slabého a nezdařilého románu L. N. Andrejeva.

Zatím co „Zaklínačka hadů“ jest jen nikomu nepotřebné přetřásání přežité ideologie, zastaralé pro všechny, kromě snad beznadějných konservativců inteligentských snů, zaprášená charta s matnými, mrtvými slovy, cizími dokonce i jejich pisateli — „Deník Satanáše“ jest dílo třeba i slabé, ale živé, první vlaštovka toho přehodnocení hodnot, toho vnitřního překonání revoluce, o jehož nutnosti tak výstižně promluvil P. B. Struve v poslední knize „Ruské Mysli“.

„Zaklínačka hadů“ byla sepsána člověkem, jenž nepochopil, nebo předstírá, že nepochopil smyslu veliké katastrofy Ruského státu.

„Deník Satanáše“ jest dílo člověka, pochopivšího vnitřní podstatu revoluce a zdrceného nesmírnou hrůzou před bezedností ukrytého v ní zla.

Z orig. přel. Vlad. Katětov.

ANTONÍN ROČEK:

SMUTEK ZE SNU.

Snem hrůza není dosněna...
Pěst moje dosud sevřena...
To byla krutá stařena:
děsem nad sebou se chvěla,
s nízkého čela
i scvrklých skrání
zíralo strašné pohrdání.
Nad hlavou jí řinčela kosa.
když dala se do tance až na kost bosa
a ječela sípavým hlasem — —
Obličej ještě mám vyzáblý žasem,
protáhlý ve tvářnost chrtí. — —
Proč už ses hlásila, smrti?
Proč jsi mou mladost zasmušila?
Přijde-li tolik radosti,
aby tu míru žalosti
k zapomenutí vykoupila?

JAN OPOLSKÝ:

BÁSNÍCI?

Abychom poznali, jak mnoho může darovati sluchový vněm našim duševním pocitům, jakým podivným způsobem rozechvěje naše čivy, třeba jest vyslechnouti deklamaci krásné básnické stance, sepsané v kterémsi z hudebních jazyků, proslulých plností a melodičností. — Užívajíce jistého fonetického tvaru, vzbouzíme tím určité citové chvění, jako bychom se koncem plektronu dotýkali vybrané struny. Ve formě básnického výrazu spočívá allegro i adagio lidského cítění, jako piano i forte, staccato i sostenuto. Taková je moc slohu a stavby slovní, že vás poráží na kolena jako chrám prostorem skličující, působí na čivy vaše ochladivě jako fontán růžové vody, imponuje nádherou a bohatostí jako modrý samet, pošitý zlatnickými okrasami, působí na mysl příkře a suše jako zašlý flanderský čaloun a lehce nadnáší naše představy, jako by se bílé peří baretu v povětří tetelilo.

Sloh je jako letní blankyt, rozsévající svoje třpytné a zlaté světlo po všem všudy i po věcech pustých a servaných a proměňující je v ladné ruiny plné stesku a zádumčivosti. Neboť zázraky činí bohatě modulované a odstíněné slovo, má moc ulehčující jako hojný a usedavý pláč, má slávu a důstojnost jako řasa korunního roucha, podněcuje fantasii člověka jako víno, jež bylo východním kořením promíseno a činí ho jasnozřícím očima věčné touhy, které všemi dálkami

prostupují. Rozechvělé ruce skandují plynný proud daktylů, aniž by si reflexivní pohyb svůj uvědomily, širé rozvití period podobno je mořskému povrchu, který se čeří daleko ode břehů, graciesní disticha procházející se jako páry bledými květními barvami oděné a mistrovsky vložené pomlčky způsobují dojem, jako by všecko bylo dovršeno a čas nemíjel více.

Básnické slovo jest jako drahý kámen, vystavený světlu rozmanitě všemi hranami a facetami, chvost rájovce, chvějící se jako duhová lyra ve vršku stromů, rozneslá fanfára rohu, i jako dusný, bouři věštící mrak, z něhož vychází hromový ohlas, svištění krup a větru nebo jednotvárná hudba lijavce, plná stesku a ospalosti.

Elegie, přednesená Solonem z nároží domu, seřadila nejsilnější jedince k uhájení ohrožené země, neboť bylo při ní užito kromobyčejně umělé sestavy slovní. Vytrhli do pole bez průtahu, pokud v jejich sluchu ještě kypěly zvířené věty jako vysoké chocholy vodních pěn, které se vzpínají na skálu, vyhledávajíce smrt.

Někteří básníci italští staré doby pokládáni byli za muže kouzelné, jimž nelze odolati, vábili v zástupech lidi neučené, otvírajíce svazek svých poesií nejinak, než jako kasetu s voňavkami.

A těmto posluchačům, kteří se vzdálili od své hrubé práce, proniklo básnické slovo až k srdci, nezastavujíc se pouze v uchu, jako mrtvý zvuk, skýtalo jim jako vdechnutí posilujícího vzduchu možnost duševní obnovy, neboť bylo jako místo svátečního výletu poletavými praporci a barvami okrášleno.

Recitovány tu byly básně ve veřejných sálech, ve kterých zářily svíčky a smolnice, užívalo se v refrainech brzy sladkého hudebního přízvuku, brzy hlasu slavnostně zdvojnásobeného, nebo šermířské břitkosti, jestliže vnitřní obsah básně jiskřil sotissami. I chudší poesii dostalo se mnohdy neočekávaných vavřínů pro její fonetický půvab, pro vzornou formální krásu.

Slzy, vybuchující hněv a smích, zsinalost i červeň tváře polévající loudila přednášená báseň na těchto posluchačích, třebaže se vzdálili pouze na chvíli ze svého ovocnářského krámu, z dílny kovářské a kamenické, z barvíren, solnic a doků, nebo jen ze svého, sluncem vyhřátého místa, kde se jinak celý den povalovali.

Tato řeč virtuosně zkadeřená, v umělé sponky spletená, honosící se rozkvetlými formami jako koloratura solového zpěvu, strouhána a pilována byla s nevšední láskou a zaujatostí. —

Básník Conti, usilující o znělku rythmicky i hudebně dokonalou, třídí trpělivě sklon, váhu i vibraci slabik, jako mistr tance bohatou invencí nadaný předstupuje s určitým choreografickým pořadím slovním, jako ladič harf a cythér, jehož citlivé ucho postihuje i slabě

přerývaný vzduchový proud, drží v kázni tempo, sílu i okrasné vinutí hlasu. Podle přísného a neúchylného řádu stírá a sordinuje, dmychá, aby rozžhavil dle potřeby chabé kmitání slova. Vnitřní smysl rozzařuje jeho vhodně volenými výrazy pouze jako míza nitrem uzrávajícího vinného zrna. — Jeho vstup nesen je zdobně jako hlava břečtanem pokrytá, jeho sloh plný je souznění a spojitosti, konec jeho tercetty nadán je rýmem vzácným a neočekávaným, který se v uších dlouho chví jako udeření do bronzového gongu.

Sappho věnuje většinu svého životního úsilí k odkrytí vznešené veršové časomíry a vrhá se podle báje do moře, nenalézajíc v lásce a v životě žádoucí harmonie a srovnalosti.

Literární historie všech národů ukazuje jednotlivě příklady básníků, kteří se uzavřeli cele v pozorování ideálního tavení a linutí a slov, snižujíce, jak se zdá, pravdu a jasný smysl, libujíce si v křehkém rozlišování míry a zvučnosti a počítajíce bezpečně se subtilnostmi vlastního dechu.

Nemají zhusta mezi současníky sobě rovných, ale jsou bez přátel v kritickém světě, získávajíce si pověst zaujatců a maniaků, jejichž hlava je nad tajemnými houslemi hluboko nachýlena.

FEUILLETON.

BRÁF A PUNKTACE.

V „Pamětech" Albína Bráfa, jež vydal nedávno „Vesmír" upoutala mou pozornost partie, v níž autor mluví o punktacích. Upoutala ji proto, že jsem se sám opět a opět v mysli své vracel k různým fázím smiřovacích pokusů předválečných. Snad bude se čtenáři zdát historie punktací kapitolou, jež může upoutati pouze historika; pokud mne se týče, mínim, že by se nad ní měl zamysliti každý Čech. Bráf punktace hájí; ale je zajímavo pozorovati, jak obhájce bezděky tu či onde stává se žalobcem. Připojuji ještě, že mé vývody nejsou nějakým prorokováním dodatečným; opět a opět mluvil jsem před válkou proti smiřovačkám, poněvadž mi znamenaly resignaci na samostatnost.

Ale politikové staročeští v době, kdy punktace se jevily na politickém obzoru, nebyli už naplněni duchem deklarantů a doba pasivního odporu jevila se čím dál tím více historickým omylem. Čeští poslanci vstoupili do vídeňské říšské rady, tvořili součást vládní většiny za vlády, která vůbec už nemluvila o státoprávním vyrovnání, tím více musila sílit myšlenka vyrovnání českoněmeckého, poněvadž pouze na jeho základě bylo možno dojíti k určitým úspěchům. Státoprávní spory přestaly být pro praktickou politiku aktuálními a jazykové spory staly se tížívou přítěží. Bráf, hle-

daje genesi punktací, vidí ji v situaci, jež se utvářila odchodem Němců ze sněmu a sílením oposice mladočeské, jež hrozila rozbít pravici. Cituje výrok Thunův ještě před volbami sněmovními pronesený. „Poměry jsou neudržitelné. V otázce jazykové musí se co nejdřív ujednat nějaký pořádek. Je přece jen lepší, ujednat jej, pokud máme moc v ruce, než nechat až přijde jej někdo jiný udělat.“

Zde začíná bezděčná sebeobžaloba stavovské strany. Bylo-li jí známo, že není už bez výhrady mluvčím svého národa, neměla morálního práva zavazovat národ. Tím spíše, že strana mladočeská nebyla vůbec ke konferencím zvána. Ale výrok tento osvětluje poměr punktujících stran: Češi jdou do konferencí s přesvědčením, že musí dojíti k smíru; Němci těží z této situace jako strana, jež musí být teprve pro dohodu získávána. Při konferencích nejednali prostě rovní s rovnými. A vlastně už před nimi ne: Dr. Rieger na příklad žádal opětně přizvání Mladočechů; když to hr. Taaffe rozhodně odmítl, spokojil se tím prostě.

Sám dr. Bráf doznává, že „naši pánové“ a ovšem i naši zástupci konserv. velkostatkářů v komisi vídeňské neměli ani dost praktické zkušenosti v otázce jazykové v úřadech, aniž se opatřili dobrou odbornou poradou, kdežto Němci byli v tom směru výborně opatřeni, majíce po ruce své stranníky z ministerstev. V nahodilé návštěvě řekl autorovi „Pamětí“ jednou prof. Krásnopolski, když Bráf podotkl, že se neměla záležitost vnitřní úřední řeči ve vídeňských konferencích vylučovat, že by Němci byli časem úřední řeč vnitřní povolili. Ovšem, táže se Bráf, za jaké ústupky? Ale k ilustraci kapitoly této podávají „Paměti“ materiál pro české zástupce přímo zdrcující. Vysvětlujeť totiž dr. Bráf, jak vzniklo domnění Riegrovo, že vláda zaručila Čechům vnitřní české jednání při sbor. soudech první stolice. Maršálek kníže Lobkovic vylíčil Bráfovi stav asi takto: V jedné z užších porad ministra Schoenborna se zástupci poslanců českých a konservativních velkostatkářů ukázal někdo, Rieger nebo Mattuš, na směšnost postupu, když sborový soud po řízení zcela po česku provedeném sestupuje se k poradě a tu musí vést německy i protokol o ní a na to zase rozsudek pro vyhlášení na základě důvodů, v německé poradě pronesených vyhotovovat česky. Lobkovic dle nějaké své informace podotkl, že se beztoho už tak neděje a soudcové poradu vedou česky. Na to řekl hr. Schoenborn, že by pak ovšem obyčej již panující chránil. Druhého dne hr. Schoenborn po poradě se svými úředníky prohlásil, že byl na omylu. Obyčej, jejž mínil chrániti, byl by ve veřejném odporu s platnými předpisy, tudíž by jej chrániti nemohl. To bylo nedlouho před podepsáním protokolů o celku punktačním a přítomní páni mezi sebou ujednali, že to Riegrovi ani neřeknou, poněvadž by asi odepřel podpis na ujednání a celá lopotná akce by byla pro nepatrnou a nejistou koncesi zrušena. A tak, pokračuje Bráf, podepsal v šťastném předpokladu, že získal za nepatrné ústupky zásadně vnitřní úřadní řeč, neboť tak už si obmezený slib původní optimisticky sám upravil. Poznámek tuším netřeba; sdělení Bráfovo ukazuje jasně, že z jednání takto vedeného nemohlo vzniknouti nic dobrého pro nás. Bráf ovšem vidí na punktacích stránky dobré; jmenovitě cení si osnovu volebního řádu sněmovního a zřízení nové obchodní komory. Pomíjím zde otázku, nepřeceňuje-li vymoženost změny volebního řádu, poněvadž posun mandátový neměl rozhodného významu, ponechávalo-li se de facto Němcům právo veta. Ale zajímavo je, že ani Staročeši nedocílí aspoň současné projednávání předloh, jež pokládali za příznivé. Ovšem však docílili Němci, že projednávaly se nejprve předlohy,

jež znamenaly zisk pro ně, předlohy především, jež roztrhovaly historickou jednotu Čech a jichž důsledky ještě dnes v samostatném státě nemile pociťujeme. Ani rostoucí odpor, proti Staročechům se zdvíhající („propukal až v projevy zcela pitomého fanatismu", píše doslova Bráf), nepřiměl vládu, aby aspoň nějakou ochotou hleděla udržeti posice ohrožené strany, jež se obětovala dohodě. Vláda, jež stavěla v prosinci 1889 zlatý most Plenerovi prohlášením, že nepomýšlí na změnu ústavy a korunovaci, jako by byla lhostejná vůči nepochybnému už osudu strany staročeské, který ochotou vládní přece jen mohl býti zmírněn. Ale ovšem není bez viny vedení politické strany staročeské: nevytěžilo z odporu se zdvihajícího, co by strana obratnější jistě vytěžila a ujišťujíc do poslední chvíle svou loyalitou k převzatým závazkům, samo si zavíralo možnost, něčeho dobýti.

Napsal jsem: není bez viny. A zde dodávám k otázce, na niž nutno dát odpověď: byl zmar punktací ziskem či škodou pro českou politiku? Bráf považuje jej za škodu. Cituje na oporu svého mínění přeučený výrok Schlesingrův. Zní: „Dějiny ujednání vídeňských budou pro Čechy historií knih Sibyliných. Němci budou příště vždy méně skromní." Tento výrok cituje Bráf v roce 1908 a potud měl pravdu, že předválečná politika, převzavši po bouřlivém intermezu devadesátých let ducha staročeského a resignaci staročeskou, docházela k staročeským koncům. Je až podivné, jak se opakovala historie. Bráf pronáší ostrou kritiku odpůrců punktací; ostrou, až nespravedlivou. Byli jistě mezi odpůrci také lidé málo znalí či neznalí „positivního práva" a snad i přesného znění ujednání vídeňských. V podstatě však dobře chápali, co znamená rozbití jednoty království do budoucna. Snad — přiznávám — v boji protipunktačním bylo u mnohých více instinktu, nežli rozumových důvodů; přece však vidíme v dějinách, že instinkt může míti i proti rozumu pravdu. Punktace znamenají v podstatě zřeknutí se velikého ideálu a aklimatisování se „skutečným poměrům mocenským" v Rakousku. Odpor, který vzbudily, vzkřísil zase politický idealism; nikoli na dlouho, přece však tak, že kapitulace odročena. Ještě dlouho, když už opět naše politika přizpůsobila se „skutečným poměrům", nebylo odvahy formálně vrátit se do kolejí punktačních. Slůvko „punktace" zůstalo politickým bubákem. Dávno už dozněly v Čechách písničky omladinářské a nebylo ještě odvahy začínat znova. Uplynulo dvacet let, než jsme se v Čechách vrátili k pokusu z roku 1890. V éře punktační zachránily nás chyby staročeského vedení a lhostejnost hr. Taaffe k osudu Riegrovu. Nedlouho před světovou válkou zachránil nás duch výroku Schlesingerova. Ano, Němci stali se ještě méně skromnými; kdyby byli vyšli trochu vstříc českým vyjednavačům, bylo by došlo k českoněmeckému vyrovnání. Co by bylo znamenalo vyrovnání s Němci těsně před válkou, čtenář tuším pochopí; stručně řečeno pravděpodobný jiný výsledek války světové. Neboť lze si těžko mysliti, že by odboj český mohl vzbudit v širokých lidových vrstvách resonance po smíru uzavřeném; a bylo těžko namlouvati, že po míru, parlamentárními zástupci v sněmu uzavřeném, ti, kteří hlásají další boj, jsou opravdu mluvčími umlčeného národa. Naše zájmy byly by definitivně spoutány s osudy Rakouska. Pohroma Rakouska znamenala pak pro nás stejné neštěstí národní, jako rakouské vítězství.

Jeť jistě spojitost mezi vnitřní a zahraniční politikou národa; zaznamenává-li Bráf v stati „Lefairova nabídka" domněnku, že Mladočeši dostali na volby z r. 1889 peníze francouzské, které odmítl Rieger, nutno zamyslit se nad touto spokojeností. Rieger, tak

praví Bráf, odmítl s poukazem, že parlamentární odpor proti trojspolku není Čechům možný pro spojení s konservativními Němci a Poláky a zvláště na to, že by tento odpor trojspolek nezmařil, kdežto nás by přivedl k újmě národa v choulostivý rozpor s korunou.

Zajisté smír českoněmecký odpor proti trojspolku vůbec by znemožnil. Znamenal by konečné rozhodnutí se národa pro orientaci německou, ať už detailní ustanovení tohoto smíru byla by pro nás výhodná či nevýhodná. Byla-li by pro nás výhodná, vždy bylo pokdy změniti je po rozhodném světovém úspěchu, kdy jsme už na váhu nepadali.

V minulosti byly naše chyby vyváženy a odčiněny chybami vůdců politiky německé a chybami dynastie, která při troše obratnosti i před válkou i za války mohla si národ český kolem prstu ovinout. Bylo by však hříchem proti Duchu Svatému naditi se, že naši hloupost odčiní vždy větší hloupost našich odpůrců, že naši dobráckost a neobratnost vyváží na vždycky duch Schlesingerova výroku. Dr. Bráf nebyl jistě omezencem ani ignorantem; rozhodná chyba, v niž upadl při posuzování punktací, byla ta, že byl přesvědčen, že je pro nás nutnou potřebou českoněmecký smír. Důvod tohoto přesvědčení byl u něho ten, že počítal příliš pevně s věčným trváním toho, co bylo. Za tohoto předpokladu možno chápat jeho politiku i jeho dodatečný úsudek o odbyté fási naši politiky; bohudík nebyl to však správný předpoklad.

V. Dyk.

LITERATURA.

KAREL ENGELMÜLLER, český spisovatel, člen Literárního Odboru Umělecké Besedy, dožil se dnem 14. t. m. padesátky v plné síle duševní i tělesné a tvůrčí svěžestí. Počátky jeho literární činnosti spadají do rušných let devadesátých. Když spolek výtvarných umělců „Manes“ počal vydávati průbojný list „Volné Směry“, objevily se v prvém ročníku teskně náladové povídky Engelmüllerovy svědčíce o velkém literárním talentu svého tvůrce. Vedle genru povídkového napsal Engelmüller i řadu feuilletonů dotýkajících se poutavě veřejných otázek časových. Jakýsi bohémský ráz má román jeho „Dobrodružství“. Významnou práci vykonal Engelmüller pro české divadelnictví svým „Divadelním slovníkem“, který počal řiditi r. 1914 s K. Kamínkem. Po smrti Kamínkově zůstala celá zodpovědnost spojená s dílem tak pracným na Engelmüllerovi, který však svědomitě shledával heslo za heslem, sbíral prameny, psal články s velkým pochopením pro všechna odvětví umění divadelního. Slovník přestal vycházeti 33. sešitem vinou obecenstva, které neprojevilo tolik zájmu, aby mu zajistilo dostatečný počet odběratelů. I toto nedokončené dílo svědčí o velké píli, mravenčí práci a vážnosti, s jakou Engelmüller chápal svůj úkol. Cenu tohoto díla pochopí teprve generace příští. Od r. 1921 jest Engelmüller divadelním referentem „Národ. Politiky“. „Lumír“ počítá Engelmüllera mezi své přispěvatele a přeje jubilantu hojně zdaru na další pouti životní.

Miroslav Rutte: OHNIVÁ VLNA. Básně. V Plzni, nákl. K. Beníška 1922. Str. 51.

Byla-li první kniha Ruttovy lyriky „Zjasněné oči“ před čtyřmi lety procitnutím radostného naturisty a optimistického soběstačníka ze zimního spánku životních záporů k slastnému dni smyslového okouzlení, jest jeho

druhý svazeček veršový jásavou velepísni zmužnělého léta. Hustý a sytý vzduch červencový, v němž plynou ukojené touhy a rozkošnicky se protahují naděje nového požitku, rozestírá se nad sbírkou a tlumí svou parnou a těžkou mocí její citový i myšlenkový pohyb: láska jest zde prostým slibem co nejbližšího a nejochotnějšího spojení spíše těl než osudů; žena, pojatá vesměs v rodové a pudové všeobecnosti a neodstíněná nikde individuálně, zjevuje se v teplé nahotě a s pokorně pohotovým úsměvem jako nedočkavá kořist mužovy zralé žádosti; ano, celý, nedramatický a nesporný svět bez záhad a pochybnosti nabízí se samozřejmě básníku, aby se s ním sloučil v klidném dorozumění jednoty a sounáležitosti. Pro tento červencový sensualism vyspělého žádostivého mužství má Miroslav Rutte kypře naléhavý a intensivně prožitý výraz, který čtenáři neklamně sugeruje básníkovo vciťování se do vesměrné dílny neúnavně pracujících smyslů a pudů: obrazy, vykrojené v širokém a hutném oválu, jsou nabity světlem a krví; epiteton, kterým není nikde šetřeno, jest syté v koloritu; verš, rozvlněný do šíra a členěný ve volné rytmice skoro jen pausami oddechovými, má cosi světelně kmitavého, jako by přenášel pomysly a počitky do ovzduší, v němž obrysy jihnou a rozplývají se. Ale rozdíl mezi „Zjasněnýma očima“ a „Ohnivou vlnou“ nezáleží jenom v různosti intonace. Miroslav Rutte by v nové své knize dospěl rád k určitému stupni objektivisace, nutné, aby vyvážila jeho samolibý a opojený egocentrism, který se často od individualismu umělcova stupňuje až k samopašnému sobectví, ano někdy přímo k vesměrnému narcisismu — občas až uráží tento nemírný kult vlastního já a to tím spíše, že jest to já hlavně jen smyslové a názorové, nevykoupené silou mravní a tvořivým utrpením. Cítě patrně ne-li vinu, tedy dojista tíhu takového sebezbožnění, touží Mir. Rutte po tom, aby světelná a tepelná vlna, která z jeho vlastního já se přelévá do světa, zahrnovala ve své rozkoši a dobrotě co nejvíce bytostí, ano i věcí, a tak se bratří v pocitu spříznění a u vědomí vzájemné souvztažnosti s lidmi a osudy, s předměty a s úkony, jež spolupracují na jeho bytí. Jestliže některé pozemsky pragmatické a smyslově positivistické básně Ruttovy jsou přímým protikladem Březinovy duchovosti, jeho mystiky, jeho transcendentalismu, najdou se naopak na konci sbírky dvě tři čísla, v nichž zaznívá, byť v podání a pojetí sensuálně zemitém, velmi příbuzná koncepce jednoty společenské, ano vesměrné; myslím především zanicenou píseň lásky „Million“, cyklický hymnus o souzvuku rukou „Podarovaný“ a pak závěr poněkud hračkářského a titěrného „Přijímání“, kde chvála a sláva vykoupeného a očištěného Krásného člověka vypíná se do výšek cítění messiášského. A. N.

Zdeněk Kalista: RÁJ SRDCE. Básně. Edice „Atom“ sv. IV. Náklad. Petra a Tvrdého v Praze 1922. Str. 44.

Skládá-li podstatu lyrického nadání co nejintensivnější schopnost smyslového a citového prožitku inspirované vteřiny, názorného a obrazného jejího podání a soustředěné slohové zkratky, pak jest Zdeněk Kalista nesporně lyrikem z boží milosti; k tomu přistupuje u něho značný dar vnitřní melodičnosti, která sice nenachází vždycky pravou rovnomocninu rytmickou, ale zato zpravidla zaznívá silným tepem krve a srdce a nejednou šťastně se vyjadřuje melodickým názvukem lidové písně neb prostonárodního říkadla. Najdou se v jeho básnické prvotině čísla, v nichž spanilé cítění pokorného a něžného ducha volí si za výraz stejně svěží, křehké a původní obrazy, a kde primitivism slova až dětinského je v půvabném páru s cudnou prostotou postřehu a zážitku —

jako by nám dítě položilo do klína s nevinnou a posvátnou vážností kytici lučního kvítí ještě porosenou; tak na příklad skromná a zbožná Píseň o ptáčníkovi, neb evangelicky dvorná Květinářka, dva soucitné a čisté motivy z války za frontou Zvěstování a Lavička před lazaretem a zvláště Pokorná studánka, která svou čistotou připomíná květ horské hruštičky, zasazený do malé vázičky z křišťálu. Ve svém způsobu dokonalé to kusy pravého lyrika, který kvete se stromy a travinami, zpívá s ptáčaty a potoky, letí s oblaky a motýly, lyrika původního až pudového ven a ven organického, mezi nímž a přírodou není ani přehrad ani rozdílů. A přece lyrika znamená daleko více, než Zd. Kalista dnes může a snad i chce dáti. Jako v hudbě není ještě plným uměním uhoditi na akord, nýbrž rozvésti jej v melodicky členěnou píseň, tak ani v lyrice nedostačí pouhopouhý nápěvek nebo osamocený motivek; i zde musí se z melodické invence přidati tvůrčí práce, která uvědoměle a soustavně vyčerpává možnosti obsažené v lyrickém nálezu. Této tvůrčí práce, kterou se počíná umělecká zásluha a končí milost boží, u Zdeňka Kalisty doposud není, a proto mu zůstávají zcela nedostupny vyšší oblasti duševní, nedím ani myšlenky, nýbrž i složitěji vrstveného citu... celá jeho knížečka připadá mně jako věnec andělských hlaviček, usměvavých a teskných, pokorných i veselých, roztoužených i plesajících, které si malíř primitiv namaloval, aby jimi obklopil pro adoraci poprsí Boha — člověka — ale toto místo zůstalo prozatím prázdno a pouze dekorativní doprovod puttů byl proveden. Vlastní básnický čin Zdeňka Kalistu teprve čeká. A. N.

Václav Brtník: KŘEMENEM O KŘEMEN. Verše. Bibliotéky fondu Roberta Lva Nováka sv. 3. V Praze 1922. Str. 68.

Když o veršované prvotině Václava Brtníka psali s pochvalou a dostiučiněním jeho literární ochránci a učitelé, dovolávali se slovesného tradicionalismu jako směru, který této skromné a průměrné lyrice vzdělaného mladého muže, ale nevalného básníka sám sebou zaručuje oprávněnost. Myslím, že se naň spoléhali omylem a neprávem. Od tradice, která problémy a úkoly, po případě i náměty a básnická témata přijímá od předchůdců, aby je řešila po svém, aby pokračovala a domýšlela, aby na ramenou staršího pokolení, ale s napětím své opravdové síly postoupila výše, nutno dobře lišiti pouhé epigonství, které prostě napodobuje hotové formy a přebírá daná řešení, nepřidávajíc nic ze svého a neprosycujíc dědictví novým, samostatným duchem. Václav Brtník jest pohříchu epigon, a to místy přímo otrocký, který za svými vzory a vůdci jde až do zvukového a rytmického ústrojenství, takže čtouce jeho básně nezbavíme se dojmu, že jsme je již dávno, a to v krásnější a výraznější formě četli, takže se nám dostává mdlé napodobeniny a obsahu bez chuti. Nepopiratelná schopnost formální a to spíše mechanická než organická, umožňuje mu přizpůsobiti se všem tvůrcům poetiky parnasistní a básniti podle předloh, ač tím nebudiž řečeno, že za jeho náladovou lyrikou, za jeho přírodními obrázky, za jeho erotickými dumami a chvalozpěvy není kus opravdového prožitku, ale bohužel prožitku tak konvenčního, že skoro nikdy neupoutá a tím méně přesvědčí o nutnosti rytmického zpracování. Ježto pak nejeden z Brtníkových mistrů jest sám epigonem, většinou ze školy Vrchlického, dostává se nám tu vší té lyrické konvence až z třetí ruky. Každý skřípavě kakofonický novotář a revolucionář s duší chaotickou a s formou pokřivenou poví nám, třeba jen v nápovědi a v tuše daleko více než tento uhlazený epigon ušlechtilého smýšleni

a vypulérované formy. Ano, kdyby byl opravdu splnil to, co slibuje název sbírky a báseň titulní! Má pravdu: „Křemenem udeř o druhý, jiskry se rozlétnou do tmy!“ Zde však sám práší knihou o knihu, a co se rozletuje, jsou kromě prachu leda moli, bezbarvé parodie motýlů. A. N.

Jan Klepetář: BÍLÝ OKAMŽIK. První verše. Edice „Atom“ sv. 5. V Praze nákl. Petra a Tvrdého 1922. Str. 36. — F. Ludvík Fory: OSUDNÁ JITRA. Básně z let 1915 — 1921. V Praze nákl. Al. Srdce 1922. Str. 52. — Jaroslav Pokorný: NEDĚLE. Verše z let 1920 až 1921. V Praze nákl. Aloise Srdce 1922. Str. 37.

Tři příznačné lyrické knihy dnešního mládí, které prahne po životních kladech a jasném štěstí a snad příliš snadno a rychle je nalézá. Tři upřímné zpovědi čistých a věřících srdcí, pro něž láska a přátelství, lidskost a důvěra v člověka, soucit a družnost jsou neotřesnými hodnotami. Tři začátečnické sbírky, tápající ještě při hledání výrazu, závislé posud namnoze na starších i nejmladších vzorech, ale občas již stanuvší u osobitého nálezu slohového.— Jan Klepetář přiřadil by se rád usilovnou prostotou slova neotřelého a v postřehu intensivního k poslední fási české lyriky, která pokoru citu vyjadřuje obrazem a obratem až dětinsky zjednodušeným, a to se mu většinou daří, třebaže jej ještě někdy stihneme v zajetí lyrické rétoriky 80. let a jindy dekorační dušemalby období následujícího. Takto, s milým úžasem nad krásou světa a sem tam i v komickém sebezbožnění, vypráví o slastné čistotě opětované lásky zdravého srdce jinošského. Nelze si ani pomysliti užšího světa, z něhož myšlenka zcela vyloučena, ale chodí a dýchá se volně na této stezičce mezi dvěma keři, posypané čerstvým sněhem. — F. Ludvík Fory jest proti němu bytost složitá a těžká, která se k víře v život teprve prodírá smutky myslivé mladosti a bolestným poznáním světové války, ztlumočené nejen lyricky, ale i malými baladami, genrovými obrázky a intuitivními postavami. Prozatím zápasí L. Fory ještě s rétorikou trochu těžkopádnou i tvrdou, a stavěje své básně do široka, stává se nejednou beztvárným, avšak pod jeho melancholií nesporně zpívá melodický zdroj, temenící ze srdce opravdového. Myslím, že od tohoto debutanta lze leccos čekati.— Jaroslav Pokorný jest postřehově ze tří začátečníků nejbohatší, třebaže jeho způsob viděti prosté věci v působivé zkratce a pod nimi spřízněné lidské srdce není zvláště nový. Jeho nedělní koledy, jarní chvalozpěvy, ranní modlitby, velkonoční vzkazy, večerní klekání mají opravdu cosi svátečního, jsouce zbožnou svou čistotou na míle vzdáleny vší všednosti. Opět, jako u Jana Klepetáře, uzounký, jakoby do okna dětské jizby soustředěný obzor, zase nedostatek jakéhokoliv živlu ideového a jakékoliv obecnější důsažnosti, znovu sebeobmezení, jež se může zdát sebeochuzením. Háje, kde děti v košilkách sbírají prvosenky a kde se kmitá píseň kosí mezi větvemi. Na chvilku, pro první knihu veršů to dostačí, ale právě jenom potud.

A. N.

„Lumír“ vychází v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 22. června 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 7.

PETR KŘIČKA:

PSANÍ OD MRTVÉ.

Až toto psaní čísti budete.
já budu mrtva. — Čtěte klidně, prosím.
Co činím, činím uvědoměle
a podle síly své se vždycky snažím,
by smysl mělo moje konání
a bylo aspoň trochu užitečno.

Zazoufáte-li kdysi nad životem
a přesvědčován nebo přesvědčen,
že není dosti lásky na světě,
sluch dáte zlému, tehdy vzpomeňte,
že byla dívka, která po léta,
po léta horoucně Vás milovala
a z lásky k Vám — a pro své ulehčení —
se nedotekla ani ruky Vaší...

Mám, drahý — měla jsem Vás ráda, ráda...
jak umělce i jako chlapce svého
milujem, byť i často chyboval...
A trpěla jsem těžkou chorobou...
Já pochopila, že Vy, zdravý muž,
musíte plně vyžíti svůj život
a býti šťasten s jinou — matkou...

Dnes klidna jsem, a je mi lehko tak,
že rozhodla jsem se Vám napsati. —
V den smrti mé Vám pošlou toto psaní.
Již letos? Za rok? Za dvě, za tři léta?
Na podzim? V létě? V zimě? Na jaře?...

Sebe jsem přemohla, však srdce své,
své srdce přemoci jsem nedovedla,
Že jsem Vám psala? I já člověk jsem,
a nedovedu, nechci, nemohu
až do nicoty promlčet svůj život...

JAN OPOLSKÝ:

LEGENDA.

Některé křesťanské legendy podobají se ve své stálosti rakvi z křemenitého dřeva fíkového, kterou věky neztráví, na níž bez účinku hryžou a jež vzata po staletích z mausolea vydává nezkráceně těžkou, aromatickou vůni, aby nás o své nezmarné síle přesvědčila. Náboženský mysticismus vije se legendou jako dým zrna myrhového, které pozvolna doutná. V křesťanské legendě může vám býti podáno osvěžení z nejhlubších poetických studnic, může se vám také ale připraviti číška temného opiátu, po kapce mdlobného mámidla, jehož substance byly k tomu účelu pracně nalezeny a vydobyty.

Legendy, vyrůstajíce z prsti zázračné a odtažité, honosí se rovněž nadsmyslnými stvoly a květy, kterých neskropí živoucí chladná rosa, ale živy jsou z jakési čarovné šťávy, nemohouce předčasně uvadnouti.

Svatí, přijímající s rozkoší hluboká krvavá stigma, blahoslavená kněžna, jejíž klín v nejkrutším mrazu plný je na povel čerstvých malin a růží, svatý Ambrož spící, z jehož pootevřených úst rojí se včely, zůstavujíce mu vděčně všecko své sladké bohatství, nejsou pouze jevy náboženského blouznění, ale cesta k nim vede loukami poesie a mystiky, které se ze všech sil rozvoněly.

Středověcí lidé vyznali se skvěle v tajemství interpretů a vypravěčů, nesetřeli s povrchu legend ani prášku z makrokosmického pelu, jímž je tvůrčí láska vybavila.

Vypravují-li však legendu ústa chladná, která už skepsí zatrpknula, shledáte se v celém díle jen s několika uvolněnými, bloudícími, poetickými prvky, jež vám nemohou plné a jednotné vidiny odestříti.

Ale sdílnost člověku vrozená a mylný odhad vlastní výrazové schopnosti a síly vedou ho k tomu, aby se ujal slova bez ohledu na to, ničí-li nadživotnost legendy a přerve-li hrubý jeho hlas skvělou a plynnou její fabuli. V neklidné, obrovitými ději zvířené době po pádu římské říše polykala první dynastie Franků svoji nenadálou slávu plnými ústy, hromadila všechen myslitelný přepych pouze jaksi z prvotní nenasycenosti, pojímala mnohé grandiósní úmysly, jež vlastní nedočkavostí ztroskotaly, její dějiny byly plny rodových intrik a krvavých úkladů.

Oddechovalo se zrychleným tempem v tomto ovzduší slávy, hovělo veškerým libovládným choutkám dosyta a užívalo jaksi všech rozplameňujících a zesilovacích prostředků, aby se rozkoš z moci s celou intensivností zažila. Střídavý výběr nejprudších smyslných zážitků, surové knížecí svévole a rozmařilosti, divoké pití a stolová-

ní přivodily předčasnou mravní vyčerpanost dynastie a nepřipustily, aby muži jinak osobně chrabří a prohlédaví založili a udrželi trvalou říši v přirozených hranicích mezi Garonnou a Pyrenejemi. Tato nenasytná doba, kdy se pilo smíšené domácí a řecké víno z obšírných helmic, kdy polovici berana na rožni propečeného mohla pozříti dospělá osoba na jedno posezení, zmocniti se střeženého lože tří až čtyř žen za jednoho dusného večera, nebo skoliti soupeře o málo slabšího v návalu opilství nebo žárlivosti — to byla věru doba, ze které nemohli se roditi duchové jemní či asketičtí.

Dvůr krále Thudoricha byl v tom ohledu místem nad jiné pověstným, žádoucím i obávaným. Pokud se týkalo vína pro hosty, vytékalo ho tu samočinně tolik z tlamy delfína, že se staly helmice nádobami malými a zhruba nepotřebnými. Pozřel-li kdo berana z polovice, neodmítnul pojísti ještě tetřívky, kančí a ryby. Paní krásných a povolných dostalo se každému po chuti tolik, kolik se urodilo v sadu broskví a nektarinek. A ostrou dýku mohl ucítit v zádech nebo vprostřed srdečního důlku, chytaje vlastní krev do dlaně jako unikající pramen života.

Žití i smrt ve své nejzřetelnější podstatě stíhaly se tu v každém okamžiku — ono usmívajíc se svěže a příjemně jako dítě, tato se záhubně šklebíc a propouštějíc ledový vítr mezi zuby.

A na tomto dvoře byl hofmistrem Hubert, divoký duch paláce, který byl později prohlášen za svatého, zamhouřiv oči tiše jako choré kuře na tvrdém lůžku kláštera Lutyšského. — Nebylo si ani lze dosti dobře představiti ducha bezohlednějšího a vzpurnějšího, tak nadlidské, zdraví animálního, netknutého bolestmi, nadto člověka krásnějšího, v lásce proradnějšího, milujícího divoká dobrodružství, temný půvab prýštící z bezprávných počinů a svatokrádeže, oddaného nedužívě krvavé štvanici a bitce, pijáka, bouřliváka a hráče.

Drže se vzpřímený v sedle svého koně, hnal se nepřístupnými pěšinami Ardennů, ozářený stopami zapadajícího slunce jako centaur. Prolité víno čpělo ještě z hrdla jeho a šatů, na jeho koženém kabátci ulpěly z posledních nocí jemné ženské vlasy a na ploše jeho meče černal se posud nějaký nedbale setřený chuchval přátelské krve.

Jeho hlavou spěly zdravé vášně, jako by se to převalovaly nebem temněžluté hromové mraky.

Cítil v sobě nepotlačitelnou touhu po větší opojnosti vína, po objetí dusněji sevřeném, jež by ho strávilo jako kanoucí smolnici, žíznil po krvi tak vřelé, že by si propalovala cestu tělem k duši nebo vystřikovala vysoko z pod meče jako vzňatý rubínový pramen.

*

Přál si býti účasten takové hazardní hry, jež by se podobala zápasu ve dvou mezi ním a smrtí, přál si z překypující síly pobíti všecko, co se mu v cestu staví, jako Samson oslími sanicemi.

Kromě toho i večer byl nad pomyšlení dusný, plný zralé síly a smyslnosti. Vzduch byl nasycený tolika smíšenými výdechy, že se celé tělo hříšně chvělo jako po vypití kouzelného magisteria. Hasnoucí slunce obláčelo ve fialové barvy kraj utichlý a zdánlivě liduprázdný. Bylo-li mrtvo v otevřené prostoře, ještě tišeji bylo v dubovém, zarýnském lese. Voněl hořce a vlhce a pokud slunce hořelo, ukládalo se na jeho houštiny hnědé a pomorančové přítmí.

Jen ještě bažant [illegible] ul do šera duhovými srpy svých per a vzkřikl ještě ospale, hodlaje hřadovati v zelené koruně dubu. A pavouk spouštěl se ještě v tišině na vláscích tak zlatých, jako by byly ze skrání průzračné ženky vytrženy. Pramen, který byl někde na blízku, šeptal neproměnlivě jako ret metodickou modlitbou zabavený. — Bylo to duchovní ovzduší měkké, skoro svaté, stojící v příkrém odporu k horečnému vnitřnímu stavu Hubertovu, jenž byl jako var, ve kterém útroby neklidně kolotají. Žádná možnost nenaskytala se v těchto chvílích čeliti smrtelnému nebezpečí, strhnouti kuši s ramena a zacíliti chtivě na srdeční komoru zvířete — bíti kol sebe na tupo mečem, nebo vlíti všechen svůj prudký dech do břeskné fanfáry rohu. — Zhola nic — jen mír a němota, v níž se dusí tepot koňských kopyt.

Bez účelu prosakují tělem temné a parné lymfy, svaly se úsilně napínají a topoří, člověk je hotov zasadit komukoliv omračující ránu — ale okolí nastavuje tvář trpnou a pasivní, která je soumrakem podivně zvýrazněna.

Avšak přece . . .

Nebylo by po smyslu zákona přírodního, aby, kvasí-li plná číš, jedenkrát nepřetekla! Aby se vybilo nadpřirozené napětí mezi silami světa hmotného a utajeného,

Soumrak houstnul, přibíral modři do svých stínů, a objevily se poskrovnu hvězdy, nemající však ještě vesmírného třpytu a uhrančivosti. Otevřela se hustina mladého podrostu a srn majestátní postavy, vynořiv se bez chůze pouze jaksi optickým šinutím, přimrazil koně Hubertova. Koš jeho hrudi vystupoval jaksi příkře z bledosti obklopujícího jej odia, prostora mezi parohy vyplněna byla jasem čistým a fosforečným. Z velikých zraků lila se záře smutná, pocházející ze zdrojů neutišitelné duševní bolesti, jejíhož původu nelze se rozumem dopátrati. — Kdyby byl tesák vražen do tohoto těla, jenom plachý světelný proud vyšel by místo krve ranou po

lidsku způsobenou a na ostří by se usadil magický sled jako na zbrani neživým ohněm posvěcené.

Kůň Hubertův vzepjal se vysoko jako vedoucí zvíře trigy svrhnul jej do mechu v témž okamžiku, kdy se hotovil sáhnouti po své kuši. V paroží srnce narýsoval se prostý, však oslepující kříž. — Nebylo slyšeti ničeho kromě horkého odfrkování koně a šepotu blízkého pramene, který je sám o sobě legendou plnou nadpřirozené umělosti.

VIKTOR DYK:

NUTNOST ZMĚNY VOLEBNÍCH ŘÁDŮ.

Těm, kteří těžce nesli závazné kandidátní listiny, přijaté revolučním Nár. shromážděním — a bylo jich posléze právě tak mnoho, jako jich bylo málo na počátku! — na jaře zasvitla naděje. Čím pravděpodobnějším se stávalo, že dojde k odročení obecních voleb, jež měly se letos konati, tím pravděpodobnějším se jevilo, že dojde k podstatné úpravě a opravě volebního řádu vůbec. Podati pouze novelu, jež by znamenala odročení voleb, nebylo příliš svůdné: dávalo to zbraň agitaci stran, jež slibovaly si úspěch od brzkého provedení voleb. Naděje byly tím opodstatněnější, čím více se změnil názor politických stran na volební řád. Dávno už nebylo nadšení pro bezvýhradné provedení zásady zastoupení poměrného. I ti, za něž mluvil při sněmovní debatě o volebním řádu do obcí zpravodaj Dr. Meissner, zatím už poznali, že závaznost kandidátních listin je zbraň dvojsečná; výhody, jež uváděl tenkráte Dr. Meissner, ukázaly se problematickými a nevýhody, jež jsem předpovídal v oné debatě jako řečník proti, objevily se skutečnými: dostavilo se veliké roztříštění a logický důsledek, obtíž sestavit většinu. Uznávalo se i to, že rozdělení volebních obvodů nebylo šťastné.

Ale záhy docházely zprávy, které citelně otřásly optimistickou nadějí: radikální změna volebního řádu do obcí, jež by znamenala přípravu pro radikální změnu volebního řádu do obou sněmoven, nepopíratelně obtížnější, víc a více se sesýchala na bezvýznamné opravy, jež byly vlastně jen fíkovým listem pro nahotu odročení voleb. Vláda chystala původně návrh, v němž dovoleno škrtati, nikoli panašovati, t. j. nahrazovati kandidáta škrtnutého kandidátem převzatým z jiné kandidátky. Trvalo tudíž donucení voličů, t. zv. divokých, rozhodnouti se pro určitou stranu bez výhrady a bez možnosti jiné, nežli přesunouti pořad kandidátů. Škrtání bez možnosti jiné změny v praksi ovšem stupňovalo by rozklad života politického. Kandidátní listina

bývá dílem dohody; provedení zásady škrtání honorovalo by neloyálnost těch, kteří by škrtli kandidáta určité skupiny, určitého stavu, aby umožnili volbu kandidáta své skupiny, svého stavu. Společné kandidátní listiny byly by tím v prakši vyloučeny, nedůvěra, že se závazek při kompromisu převzatý dodrží, uvedla by je ad absurdum. A tak posléze padla i tato změna, jež nemohla znamenat nápravu. Tím méně ovšem mohou znamenati podstatnou nápravu volebního řádu změny sněmovnami schválené.

Odročení otázky není ovšem rozřešením otázky. Resoluce, sněmovnami přijaté, ukládají vládě, aby předložila sněmovnám osnovu, jež by určité nevyřešené otázky rozřešila. Dříve či později dojde tudíž k jednání o další změny volebního řádu a doufejme, volebních řádů. Není tudíž zbytečná diskuse o thematu, jež pouze odročeno a snad na krátký čas. V řadě článků zabýval se opravou volebního řádu profesor Dr. Weyr, člen ústavního výboru revolučního Národního shromáždění. Dr. Weyr jakožto profesor ústavního práva na universitě Masarykově zaujímá postavení, jež by mohlo dáti jeho článkům nebezpečný význam. Proto považuji za svou povinnost reagovati včas.

Dr. Weyr odmítá názor, že k úpravě volebního řádu mohlo by vésti panašování. Panašování je mu neslučitelné s myšlenkou poměrného zastoupení. V úvodu naznačil jsem, že sama přímočaře provedená zásada poměrného zastoupení dříve či později vyžádá si radikální opravy, nebude-li odstraněna vůbec. Ale není ani správné, že by panašování vylučovalo poměrné zastoupení. V sněmovní debatě svrchu označené vyvrátil jsem nesprávný tento názor. Ovšem skrutinium bylo by jiné; sčítaly by se nikoli hlasy, odevzdané pro kandidátní listiny, nýbrž hlasy odevzdané pro kandidáty. Poměrné zastoupení stran určoval by poměr hlasů, všem kandidátům strany odevzdaných, vůči součtu hlasů, odevzdaných kandidátům všech stran. Znamenalo by to potom obtíž při skrutiniu, nikoli však obtíž nepřekonatelnou. Ale ovšem prof. Dr. Weyr chce logicky domyslit myšlenku poměrného zastoupení a dochází k návrhu, jenž by odstranil volby vůbec. Vytýkaje, že myšlenkové základně poměrného zastoupení nerozumí ani tak zvané voličstvo, ani poslanci a senátoři, ani konečně denní tisk, dospívá k návrhu na zřízení matriky voličů. Volební řád spočívá na organisovaných politických stranách a tyto předpokládají oficielní matriky voličů, to jest oficielně organisované příslušníky těchto stran. Za tohoto předpokladu sestává veškeré politicky svéprávné voličstvo z několika pevně organisovaných skupin, jichž dělítkem nejsou osoby, nýbrž politické programy. Tím stává se složení zastupitelského sboru, o který jde, pouhým početním problémem. Nejde při tom

o volby a problém závazných listin mizí vůbec. Zastupitelský sbor je tím okamžikem „složen", kdy „složeny" jsou politické strany. Mají-li v něm zasedat pan A. nebo B., C. nebo D., o tom ovšem strany samy rozhodnou. Prof. Weyr netají se, že matriky voličů znamenaly by porušení zásady tajného hlasování; zdá se mu však pochybnou demokratickou vymožeností, může-li užíti této tajnosti voleb příslušník určité strany k volbě kandidáta strany jiné. Prof. Weyr nepřehlíží bytí „divokých", neorganisovaných voličů; ale poměrné zastoupení, praví, není děláno pro „divoké", neorganisovaní mají pak možnost — sám prof. Weyr ovšem ji označuje za možnost akademickou — založit novou stranu. Ježto pak nic voliči nebrání, aby z matriky putoval do matriky, zdá se Dr. Weyrovi přípustným změniti povinnost volební v povinnost býti příslušníkem jedné z organisovaných stran. Tím se vrací ovšem prof. Dr. Weyr k ideologii Dr. Meissnera, který odpovídal na mé námitky právě tím, že závaznost kandidátních listin donutí „divoké", aby zkrotli a organisovali se v určitých politických stranách. Čeho chtěl Dr. Meissner dosíci via facti, chce prof. Weyr dosáhnouti ustanovením zákonným.

Prof. Dr. Weyr je z oněch juristů, kteří nepomýšlí na praktické důsledky určitých theorií, jsou-li pouze „logicky domyšleny". Aby zásada poměrného zastoupení byla domyšlena logicky, je ochoten obětovati tajnost hlasování. Ale tajnost hlasování má svůj smysl a ne špatný. Proč žádá demokracie tajné hlasování? Proto, že v nejdemokratičtějším státě budou vždy voličové závislí. Nejpřísnější hájení čistoty voleb nezbaví odvislého voliče odvislosti. Může býti odvislý od jednotlivce či skupiny. Zákonné ustanovení může zabrániti zaměstnavateli, aby hrozil zaměstnanému propuštěním z práce, nebude-li volit, jak zaměstnavatel si přeje. Nezabrání však, aby při hlasování veřejném — neříkajíc, ovšem, proč z práce propouští! — hledal záminku k propuštění z práce anebo propustil prostě bez udání důvodů. Může být i odvislost od skupiny osob, schopných boykotovati. Zákon o čistotě voleb zamezí, aby veřejně prohlásili svůj boykot anebo boykotem hrozili; ale nezamezí, aby odvislý volič byl ve skutečnosti boykotován. Stejný význam jako volba mělo by ovšem přihlášení se do určité matriky stranické a bylo by tudíž stejné nebezpečí pro odvislého voliče. Nedávné události v Škodovce a u Ringhoffra ukazují možnost teroru: většina v odborové organisaci mohla by činit důsledky z organisování se politického, jako už nyní se děje.

Ale zabývejme se otázkou „divokých", kteří mají zákonem býti donuceni, aby stali se straníky. Právní a mravní otázka zní: může býti donucován plnoprávný občan demokratického státu, aby se stranicky organisoval, je-li to proti jeho přesvědčení, a to jenom proto,

aby byla logicky domyšlena zásada poměrného zastoupení? A neběží, pravím, o jednotlivého občana. Prof. Weyr podivil by se, jak veliký je počet „divokých". Zajisté jsou mnozí z těchto „divokých" divocí pouze z pohodlí; ale není málo těch, kteří jsou divokými proto, že jim strany nevyhovují ve svém celku a kteří necítí chuti a nemají pokdy zkoušet „akademickou" možnost zakládání nových stran. Co s nimi? Proč jim zabraňovat, aby volili osoby, k nimž mají důvěru, když nechtějí přijímat bez výhrady program strany a celou její kandidátní listinu? Mají býti zbaveni ústavních práv, protože jsou individualisty v době „velikých kolektiv"?

Ale připusťme, že zákonné donucení k stranickému organisování bylo by proveditelné a že strašné toto omezení individuí získalo sympatie dnešní chvíle, neříkám dnešní doby. Dojdeme k cíli a dá se omluviti omezení jednotlivců zájmem celku? Připusťme theoreticky, že dají se „divocí" donutit k stranickému organisování v době, v níž klesá důvěra k politickým stranám. Prof. Weyr chce hájiti autonomii stran. Dosáhne jí? Do strany přižene se spousta „divokých", kteří nesrostli se stranou, pochybují o jejím programu, nemají důvěru ve vedení strany, „divokých", kteří stali se straníky ne z přesvědčení, nýbrž z donucení, kteří dali se zapsat do příslušné matriky, poněvadž ta či ona strana zdála se jim o něco menším zlem než ostatní strany. Chápe prof. Weyr, jakou revoluci způsobí náhlý příliv lidí nevyrostlých ve straně a nesrostlých se stranou, kteří mohou velmi snadno býti většinou matrikových straníků? Poslední kapitola neutěšené této historie mohla by být, že „divocí" by vytlačili „krotké" a donutili straníky, programu věřící, aby použili sami „akademické možnosti" založiti stranu novou. Kdo ví, co znamená dnes politická strana, pochopí, jaký zmatek by nastal a kolik právních sporů by mělo to v zápětí.

Nemusilo by ovšem dojíti hned k tomuto extrému; nikdy však není straně zdrávo, získá-li rázem velikou spoustu voličstva nezpracovaného. Ale nikoli extrémní možností, ale běžným zjevem by byly rychlé a přechodné přesuny v matrikách. Lidé, donuceni voliti stranu, jež se jim zdála nejmenším zlem, došli by k názoru, že se mýlili, a užili by svého práva stěhovati se z matriky do matriky. Tu by se objevila jiná stinná stránka návrhu prof. Weyra: poněvadž by odpadly volby a zastoupení stran bylo pouhopouhým početním problémem, nebylo by možno nehleděti každoročně k přesunům, které se staly. I nyní se ovšem dějí: ale je veliký rozdíl, podrží-li zvolený mandát i v době, v níž se jeví pochybným, má-li ještě důvěru voličstva anebo ponechává-li se mu mandát, ač je matematicky zjištěno, že na mandát nemá nároku. Jasné cifry by mluvily, kde

dnes jsou pouze domněnky. Už i pochybnost znamená oslabení posice strany; ale zde by vůbec nebylo pochybnosti. Znamenalo by to tudíž každoroční změny zastoupení, časem velmi značné. I u strany, k níž se straníci hlásili z volného přesvědčení, mohou nastati přesuny takové, že strana nejsilnější stane se nejslabší stranou. Jak by tomu bylo, tvořili-li by majoritu v stranách „divocí"? Nestálost a stálé vlnění byly by důsledkem provedení návrhu prof. Weyra.

Ale názory prof. Weyra ještě v jiné věci nejsou správné. Požaduje se, aby rozhodoval program a ne osoby. Volné rozhodování stran o kandidátech mohlo by míti etické oprávnění, kdyby skutečně o politice rozhodoval program a osoby byly bezvýznamné. Ale poněvadž rozhodují osoby i dnes tolik co program, a snad více než program — prof. Weyr učinil přece jisté zkušenosti v revolučním Národním shromáždění — nemá strana, jež získala své zastoupení ze značné části dík hlasům neorganisovaných, mravního práva ubírati „divokým" všeho vlivu na osoby kandidátů. Její právo je, aby nekandidovala straníky pochybného rázu, kteří po roce či po dvou objeví se příslušníky jiných stran; jestliže však sama vybrala osoby důvěry hodné, nevidím v tom závady, ponechá-li „divokým" něco vlivu na osoby volených. Nevidím v tom nic ideálního, je-li nucen volič, kterému je z kandidátní listiny polovina osob sympatická, aby odevzdal hlasy nesympatické polovině, ač našel na jiných kandidátních listinách osoby, k nimž má důvěru. Pravda je, že pohořela by strana, odkázaná při volbách jen na organisované straníky. Je tu mravní oprávnění strany, aby zbavila neorganisované a snad i organisované plného práva voliti?

Ze všeho, co jsem uvedl, plyne, že je mi nesympatická právě ta myšlenka, jež okouzluje prof. Weyra: odstranění individuality z politického života a naprostá autonomie stran. Jsem sám loyálním a disciplinovaným straníkem: ale jasně a zřetelně pravím, že stranictví má pro mne meze a strana není pro mne vším. I kdyby běželo o skutečný stranický zájem, není tento zájem vyšší nežli právo ústavou jedinci zaručené, opravdu volně voliti. Ale tvrdím, že neběží o skutečný zájem stran. Ani strana nemůže se postavit na stanovisko, že program je vše a osoby nic, aniž by vzala úhonu. Programy stran jsou z veliké části vzdáleným ideálem; lidé rozhodnou, co z něho se uvede v život a v jakém pořadí; lidé rozhodnou, v čem lze učiniti kompromisy a do jaké míry se učiní. Lidé zvýší nebo sníží význam strany, posílí nebo zeslabí její politickou posici a prospějí státu či ohrozí stát. Fráze, že rozhoduje program a ne osoby, zůstane i dnes pouhou frází.

Jsem si dobře vědom, že v tom či onom případě může závaznost kandidátních listin znamenat určitý zisk a právo panašovati určitou

škodu. Bude tomu tak v takovém případě, kdy zdatný pracovník, jemuž je nepřízniva nálada chvíle a jehož význam nechápe se soudnými straníky, bude nucen ustoupiti jinému, líbivějšímu, ale nikoli lepšímu a schopnějšímu. Ale takové nebezpečí je i tehdy, ustavuje-li strana kandidátní listinu s definitivní platností. Ani ve své straně nemusí být politik chápán a správně oceněn. Ba může nastati případ, že jeho význam je jasnější „divokým", kteří v něm respektují individualitu, pro politický život nepostradatelnou, a napraví chybu strany, která z určitých obav postavila kandidáta takového do pozadí. Stojím-li před dilemmatem: dáti naprostou autonomii stranám nebo dáti možnost korektur těm, kteří rozhodují o úspěchu stran, nemohu se rozehřáti pro princip, hájený prof. Weyrem. Kdo zná skutečný politický život, ví, s jakými obtížemi je pro stranu spojeno sestavování kandidátních listin, kolik hořkosti vzejde a jaké bývají důsledky. Vedení strany stojí vůči požadavkům všeho druhu v situaci téměř zoufalé: žádá se více, než může dáti a nedá-li, vzbouzí nenávist anebo aspoň dráždí. Nebylo by i pro vedení stran lepší, kdyby mohlo se vyhnouti těmto důsledkům závazných kandidátních listin?

Posléze je tu ještě důvod, pro který by se mělo vážně uvažovat o nápravě volebního řádu. Není to důvod ideový, nýbrž oportunní, ale nebylo by radno podceniti jeho závažnost. Strany nechavše si právo výhradného rozhodování o volbách, vyvolaly nechuť v řadách voličstva neorganisovaného, ale zčásti také u voličstva organisovaného. Důsledek této nechuti může býti dvojí: předem utvoří se strany nové, dále pak — přes zákonnou povinnost volební — vzroste počet těch, kteří se volby nezúčastní. Tvoření nových stran nebude štěstím pro náš život; nehledě k tomu, že při rostoucím roztříštění stoupá také možnost, že určité strany nedosáhnou volebního čísla, čímž by se ztratil značný počet našich hlasů a poměr národnostní změnil v náš neprospěch, ohrožuje přílišná atomisace možnost národní většiny. I těm, kteří neviděli by neštěstí v účasti národnostních menšin ve vládní většině — jsou tací optimisté! — musí být jasno, že nároky určitých stran menšinových porostou tím více, čím větší bude nutnost s jejich hlasy počítati. Ale je tu ještě jiná nebezpečná pravděpodobnost: menší účast volební na naší straně, jež by vedla při poměrném zastoupení k většímu zastoupení národnostních menšin, u nichž nemůžeme počítati s podobnou liknavostí: u menšin zásadně oposičních zpravidla bývá silnější pocit národní solidarity. Vidíme už dnes, že politická omrzelost v našich řadách je daleko silnější nežli u Němců. Už sám volební řád není pro nás šťastný: z bázně před děláním volební geometrie vůči národnostním menšinám přijalo revoluční Národní shromáždění volební řád, který je přímo nemožný a jehož nebezpečnost je teprve jasna,

srovnáme-li svůj volební řád s řády volebními, jež má Polsko nebo Maďarsko. Kdyby parlamentní naše zastoupení liknavostí voličů a absencemi bylo již zmenšeno, dospěli bychom k důsledkům, naznačeným už v prvé eventualitě: buď k nemožnosti sestaviti vládní většinu života schopnou, nebo k většině, vykoupené tak draho, že by se stal života neschopným stát. Nemusím tudíž rozváděti možnosti, jež by v obou případech nastaly. Snad i tak jest jasno, jakého významu jest pro nás změna volebního řádu. Nebezpečí nezdá se snad aktuálním; ale může kdo dnes prorokovati, jak se věci vyvinou třeba jen do voleb obecních? Počítati s tím, že pro sněmovny daleko ještě nevypršela jejich lhůta, není zcela bezpečno. Je tudíž nebezpečí v průtahu. Před novými volbami je třeba revise zásady poměrného zastoupení, nového rozdělení obvodů volebních a mandátů jim přiřčených a odstranění závazných kandidátních listin. Neprovede-li parlament nutné toto dílo, vydává republiku velikým nebezpečím. Chyby, jež se staly, poněkud, ne zcela, možno omlouvati nezkušeností; ale pasivita politických stran dnes už by se tak omluviti nedala. Nedostatky volebního řádu a neblahé jeho důsledky jsou očividné. Nápravu není ovšem možno hledati methodami prof. Weyra.

Nebezpečí je aktuální; bylo by lehkomyslné, zavírati oči před kteroukoli z možností. Oprava volebního řádu je jedním z největších úkolů, jež musí provésti t. zv. národní koalice. Je potřebná oprava volebního řádu do obcí a odpolitisování obcí; ale je neméně potřeba opravy volebního řádu do obou sněmoven a prolomení zásady, že strany jsou vším a jednotlivec ničím. Ve vlastním zájmu strany musí postoupiti voliči, co mu bylo lehkomyslně odňato. Ovšem bylo by neprohledavé a nemoudré, čekati spásu jen a jen od nápravy volebního řádu. Je ještě jiná nezbytnost a ještě jiné nápravy je třeba: chtějí-li strany dnešní většiny míti za sebou lid, musí provozovati politiku srozumitelnou a jasnou. V celém svém článku dostatečně ocenil jsem význam a právo individua a jsem té víry, že veliká kolektiva nemohou býti bez silných jedinců, byť i byla sebe populárnější, mluvit o těchto silných jedincích s dávkou povýšené ironie. Ale v demokratickém státě, kde není na škodu důrazně toto říci, nesmí se přehlížeti, že demokratičnost má své důsledky a že silní jednotlivci musí získati a udržeti důvěru lidu. Je snad časem nutno, aby silní jednotlivci stavěli parlament i občanstvo před hotová fakta; ale mají-li podržeti důvěru, musí aspoň dodatečně přesvědčiti národ o této nutnosti. Moudrá a prozíravá politika v státech demokratických, kde je všeobecné rovné hlasovací právo, nesmí se spokojovati myšlenkou, že má většinu v dočasném parlamentě, ale musí se snažiti — vyhýbajíc se ovšem demagogii, které se bohužel tak často nevyhýbalo

*

Národní shromáždění revoluční — získat a udržet většinu v lidu. Čím větší je počet zásadních nepřátel, jež má republika, tím lehkomyslnější by bylo rozmnožovati počet zásadních oposičníků kroky neuváženými a zbytečnými.

JAROSLAV DURYCH:

TULAČKA.

Padla osmá, konec práce,
touha bolet začíná,
tiše chřadne na zahrádce
uprášená kalina,
dívky ze vrat vycházejí,
na prahu se děti smějí,
v klíně unavené matce
bledé děcko usíná.

Milenci se potkávají,
žebráci se vracejí,
chudé chudým lůžko dají,
dívky věnec ztrácejí;
v prachu bídy zahořela
tichá radost z hříchu těla,
soumrak skryl ti stopy k ráji,
hledej tělo raději!

Kdo to vyšel na ulici,
co to jde jak jistý trest!
Na mne hledí — co chce říci
pohled těžký jako pěst?
Snad tu na ulici začne
šaty svlékat posměvačné,
podolek si zdvihne k líci,
vysměje se — kdo to jest?

Jako z tůně vyšla vraty,
vyhnali ji z domova?
Proč jen oblékla si šaty,
což v nich něco uschová?
Či se z marnivosti zdráhá
jíti městem celá nahá?
Nestačil by kroužek zlatý,
vlasům stužka růžová?

Ba, již vím, proč potřebuje
dívčích šatů ke své hře!
Vítr sukni pozdvihuje,
lstivě cuchá kadeře,
košilku jí rozdovádí,
tak ji nese smíchem mládí,
kolena jí odhaluje,
plete se jí v zástěře.

To se právě vykroutila
hochu z rukou žíznivých,
prsten jeho zahodila,
zdvihla se jak nahý smích?
Růži z lásky darovanou
vzdorně odhodila stranou
a teď její nahost bílá
jásá jako první hřích?

Kdo jí může poručiti!
Co jí do všech! Mládí jde — —
nahý oblak, nahé kvítí,
nahý osud stojí zde!
Poslušně mám jíti za ní,
splnit rozpustilé přání,
v bázni rychle pospíšiti,
ať jiného nenajde?

Chce snad jíti se mnou nahá
před očima lidí všech?
Posměch její na mne sahá,
tiskne srdce, tají dech;
ach, už její nahost bílá
strach můj žízní zapálila!
Čeká; již se nenamáhá,
vidí touhu v plamenech.

Směle stojí s rukou v boku,
s hrozbou prsy číhají,
modrá víla v každém oku
její kořist hlídá jí;
jako by se dočkat chtěla,
zda ji něčí ruka smělá
při prvním už srazí kroku,
rty se vzdorem svírají.

Přetváří se, očkem hází,
teď se jinam ohlédla,
aj, že lstivě do mne vrazí! —
nelekla se, nezbledla,
jenom smích úst rozpustilých
třepá křídly ptáků bílých,
jako bychom už šli nazí,
za ruku mne odvedla.

Chtěl bys, volá tělo její,
vzít mé prsy do rukou!
Její střevice se smějí
cestou lásky dalekou,
z kolen záře jisker zblízka
jako z hromosvodů tryská,
na zasněném obličeji
posměch dusí něhu svou.

Nestačí snad tvoje síla,
prsu květ bys neuzdvih'?
Ruku bych ti odstrčila
za tvůj zmatek, za ostych!
Růže studu, růže hříchu
z dlaně bych ti vzala v smíchu,
nad střechy je vyhodila,
vykřičela v ulicích.

Ztichla jako osamělá
jabloň bíle rozvitá.
Což k ní duše přiletěla?
Zarděním ji uvítá?
Chytnu tělo v jeho kráse,
jako úsměv lehké zdá se,
tvrdá však jest krása těla,
těžká, jako přibitá!

Jak jí zdobí smyslů stíny
nahé krásy nahý jas!
V bílé lokty milenčiny
soumrak svoje kouzla střás,
kadeře jí hladí něha,
z pevných údů smělost šlehá,
tvrdě rostla z tvrdé hlíny,
zlomil se v ní žár i mráz.

Sama pojď, ó kráso, ke mně,
nemohu tě unésti,
nenechá si vyrvat země
své trpké bolesti!
Pojď už, budem jako děti
na houpačce dováděti,
májová noc šumí jemně
o mládí a o štěstí!

Pojď se houpat! Skoč si čile,
překloň ke mně obličej,
abych viděl prsy bílé,
odrazím tě, pozor dej,
ať tvé oči vidím svítit —
mám tě shodit, mám tě chytit,
utrhnout tě, dítě milé?
Hrej s mou láskou, hrej si, hrej,

Vítr klátí ratolestí,
květy bijí do rtů mých,
chtěl bych tebe nahou nésti
s ústy duše na očích,
s posměchem tvé spojit pýchy
svého studu úsměv tichý;
co nám dává větší štěstí,
stud mé touhy či tvůj smích?

Počkej na mé políbení
než tvé tělo odrazím
jako nahé pokušení,
které vchází oknem mým!
Ach, tvé šaty, plné těla,
z těch bys lehce vyletěla,
sotva drží na rameni,
spadnou, když je pohladím?

Mládí houpat! Tělo houpat,
tváří v tvář zas odrážet!
Mám tvé tělo v duši koupat,
vsadit tě tam jako květ?
Čekat, chytit za kolena,
vábící a nastavená,
zanést pod keř bílých poupat,
v nahý oheň pohlížet?

Krčíš nohy s něhou zrádnou,
bych jim padl do rány,
až tvé prsy na mne padnou
jako s hradeb balvany,
z očí hrozí nahost tvoje
tíží bořícího stroje,
těšíš se už s myslí chladnou
na hrob lásky zdupaný?

Ale když tvé mládí letí
s nahou písní na křídlech,
proč nemůžeš zadržeti
radost krásy, žízně vzdech?
Jako do lůžka se sklání,
klesnu na ni, padnu na ni!
Zasmějem se láskou dětí,
nech mne na svém srdci, nech!

Ukaž, jak se z jasné hloubky
dívčích očí touha stkví!
Ty se směješ? Bílé zoubky
že pomstí tvé panenství?
Ať! Jen když se láska směje
v tajném koutku! Ukaž, kde je,
kde se tulí zlaté chloupky,
ach, vždyť láska všecko ví!

Pohladím tě jako lišku
proti srsti — jenom vrč!
Zda se zardíš, zlatý smíšku?
Přiviň si mne, neodstrč!
Což máš myšku pod košilkou?
Ach, přec nebylo to mýlkou!
Zasmějem se svému hříšku,
ale teď už lež a mlč!

Na rtech úsměv se ti kmitá,
stýská se mi z očí tvých,
vítr kraječky tvé chytá,
nožky tvoje hladí v nich;
zástěrka se směje, svítí,
tou snad chceš mne uškrtiti?
Jak se bráníš, smělá, hbitá!
Ručky tvoje zlíbal bych!

Panenko má, počkej chvilku,
prosím tebe, nech mne již
dívat se ti za košilku,
než se smíchem unavíš,
nemáš-li tam někde koutek,
kouzelný kde skrýváš proutek,
který dáváš za postýlku,
než se k spánku položíš!

Prosím tebe, hříšku malý,
šatečky ti svléknu, chceš?
Nekřič, proč bychom se báli!
Vždyť si rukáv přetrhneš!
Proč by tvoje nahost smělá
přede mnou se schovat chtěla,
chyť mé srdce, ať se spálí,
duši moji stiskni též!

Proč má milá oči kloní,
vždyť už se jí nebojím,
oči moje bloudí po ní,
radost mám a dobře vím:
na lásku mou oka kladla
a teď sama pod ní padla,
nepustím ji, ať květ voní
pro mne kouzlem líbezným,

Teď už očí nezakrývej.
rychle chyť mne raději,
s jasnou radostí se dívej,
oči se nám zaskvějí,
klína tvého krása skrytá
jako růže nerozvitá
sladce prosí: dej a zpívej
o duši a naději!

Křikni radostí, ó dítě,
jež ti chvěje rameny,
nežli náhle zadusí tě
její úžas blažený,
až v nás vzlykne údů štěstí
jako hřebík sténá z kleští,
nebo nás den na úsvitě
najde smrtí spojeny!

Vidím, jak jde po ulici
touha země v plameni.
Ach, kdo poví, co chce říci
její krásy znamení!
Co to žebrá z jejích očí,
smrt či nebe, kam jen vkročí?
Je to růže žalující,
rudý bodlák v kamení?

Ulice tam klesá dolů,
zašla již, i soumrak zhas,
zavru okno, sednu k stolu,
proč se vrací, co chce zas?
Co to volá, pláč svůj tlumí,
ach, kdo tomu porozumí!
To ráj pláče v šachtě bolu,
vzpomíná svých prvních krás!

DR. TOMÁŠ TRNKA:

ZROZENÍ GENIA.

(Z knihy „Hledám tajemství života“.)

III.

CO JE GENIÁLNÍ NADÁNÍ.

Mluvím o geniovi, leč bylo by třeba mluviti o určitých geniích: malíři, hudebníkovi, sochaři, básníku, astronomu, chemiku, vojevůdci, náboženském proroku a j. Proč rodokmen Beethovenův vydal nakonec hudebníka a nikoli sochaře nebo astronoma? Jest určité nadání dědičné a Beethoven stává se hudebníkem, poněvadž v rodině pěstována byla hudba? Tak soudí zejména Ribot. V knize „Dědičnost“ líčí, jak dědí se instinkty, smysly a jich nadání, pamět, obrazotvornost, mohutnost myšlení, city a vášně, vůle, národní charakter i duševní choroby. Dědí se ne šmahem a veskrz, nýbrž někdy, za určitých podmínek a zákonů. F. X. Šalda napsal: „Stále se nechápe, že jest umění v prvé řadě obrodou smyslů a že jde v něm jen o krásný život smyslů.“*) Šaldu ovšem nemůžeme počítati mezi realisty, ale toto jeho vyznání zní sensualisticky a cituji je proto, abych ukázal, že řada myslitelů se domnívá, že nadání umělecké je podstaty smyslově, byť by tu běželo o tvořivost smyslů, nikoli o jejich pasivnost. Tak snaží se dokázati Ribot, že „kdybychom stavěli vliv obrazotvornosti na duševní nadání sebe výše, musíme přece dodati, že hudební talent není myslitelný bez vhodného nadání sluchového. Výchova je tu bezmocna nebo téměř bezmocna, pouze příroda propůjčuje dobrý sluch. Nepopíratelná dědičnost hudebního nadání obsahuje v sobě tudíž nutně také dědičnost určitého zvláštního nadání sluchového.**) Podobně platí podle Ribota o básnících: „Doufáme, že to není rouhání se básníkům, nazýváme-li je všeobecně vášnivým, ohnivým a smyslovým druhem; jen za tuto cenu umělec jest umělcem a odtud pochodí všechny mimořádnosti, vybočení a podivnůstky jejich života.“ Obdobně malířské umění by kotvilo v nadání zrakovém. Nadání vědecké vykládá Ribot dědičností a vývojem mohutnosti myšlenkové. Rodiče, předci geniovi, zabývali se duševní prací, byli kulturně činni.

Jak jsem již uvedl, podobného mínění je celá řada badatelů. U nás prof. Růžička píše: „Novost je vždy jen relativní. Na mysli musí tu tanouti mnohé polorozvité vlohy, neprobuzené a nevycvičené potence,

*) Šalda o Turnerovi ve Volných Směrech, roč. IX., str. 30.
**) Ribot: Erblichkeit, str. 50.

kombinace jich. Z kruhů, zastávajících možnost získání dědičných znaků, se tvrdí, že hlavně vlohy duševní jsou schopny zdokonalování v pokoleních za sebou následujících. Věc ta je málo studována na materiálu všechnu pochybnost vylučujícím. Nicméně soudím sám z některých vlastních zkušeností, že talenty jsou postupem generací schopny zdokonalení — ovšem pěstují-li se . . . Zdá se docela přirozeným, když z rodiny, kde se hudba od pokolení pěstuje, vzejde pojednou hudebník nadprůměrný. Při neprůzračnosti poměrů lidských je možno podobný zjev mnohdy vysvětlovati i zesílením znaku křížením: když dva hudební talenty se spojí, může býti dítě hudebním geniem. Že vývoj hudebního talentu je podporován i útvarem půdy a zeměpisným prostředím i okolím, v němž žili rodiče, je dosti podobné pravdě.*)

Jisto tedy jest, že s dědičností musíme počítati. Nejprve nutno však velmi důrazně omeziti víru v dědičnost smyslového nadání a že by nadání zejména umělecké spočívalo v jakési tvořivosti smyslů. Neboť máme naprosto zjištěno při teorii o typech tvůrčích, že jsou hudebníci visuelní (nikoli akustičtí), na př. Beethoven, Wagner, Smetana; a ohluchnou-li, tvoří dále své nejkrásnější věci. Podobně zase jsou malíři auditivní (nikoli visuelní), kteří netvoří vůbec podle modelu, nýbrž za jakési hudební nálady podle své fikce. Tak mohou býti dva malíři, jeden visuelní krajinář nebo portrétista, tvořící podle modelu, zatím co druhý malíř, typ vyslovené auditivní, nesvede vůbec krajiny ani portrétu (uměleckého díla) a maluje fiktivně. Jak možno, prosím, tuto diametrální různost nadání u jediného umění vysvětliti „tvůrčími smysly“? Plně v celé šíři tímto problémem systematicky zabývám se v druhé části této trilogie, v knize „Člověk a jeho dílo“. Leč musím již zde říci, že smysly jsou pouhé důsledky růstu života jednotlivcova a geniální nadání spočívá spíše v realisační schopnosti: To, že sochař dovede svou myšlenku uhnísti v sochu, vytesati do mramoru a nedovede ji napsati ve slovech, básni, dramatu, což zase dovede básník, že tuto myšlenku nedovede namalovati, což dovede zase malíř atd. Poněvadž jsou lidé, kteří mají plnou hlavu idei, plánů, náběhů, ale nedovedou je realisovati v kulturní čin, dílo. Nadáni musí tedy jeviti se v schopnosti tvůrčí realisace. Nejnápadněji se to jeví u vojevůdce, státníka, náboženského proroka, filosofa a z umělců u sochaře.

Bergson tuto teorii tvůrčího sensualismu formuluje opatrněji, ale přece jen ulpívá na ní také. Praví: „Kdyby skutečnost setkávala se bezprostředně s našimi smysly a naším vědomím. kdybychom mohli

*) Růžička: Dědičnost u člověka, str. 56 a násl.

se spojiti nepřetržitě s věcmi a se sebou samými, věřím, že pak bylo by umění nadbytečné, nebo spíše, byli bychom umělci všichni.... Mezi přírodou a námi, ach, co pravím, mezi nás a naše vlastní vědomí klade se závoj, jenž jest pro obyčejného člověka hustý, lehký však a téměř průzračný pro umělce a básníka... Mé smysly a mé vědomí zobrazují mně skutečnost jen v praktickém zjednodušení... Avšak časem příroda vydává, jakoby z roztržitosti, duše, jež vůči životu jsou neodvislé. Kdyby tato neodvislost, toto oproštění bylo úplné, kdyby duše nesouvisela ani jediným vnímáním s denním životem, byla by to duše umělce, jakého dosud svět nezřel. Takový člověk vynikal by současně ve všech uměních, nebo lépe řečeno, přetavil by je všechna v umění jediné. Všechny věci vnímal by v jejich prapůvodní čistotě, formy, barvy a zvuky materielního světa právě tak, jako nejjemnější hnutí života lidského. Ale to je požadováno od přírody příliš mnoho. Příroda pro ty z nás, z nichž utvořila umělce, zdvíhá závoj jen příležitostně a jen na jedné straně. A poněvadž každá taková strana znamená jeden smysl, tož jest umělec obyčejně omezen pouze na jeden smysl a je tím spiat s uměním. Tak hned od počátku vznikla různost umění.*) Ale Bergson zapomněl nám říci něco o geniálním vědci, náboženském proroku, na jaký smysl je připoután sochař, čím liší se virtuos od hudebního skladatele. Zapomněl úplně, že u umělce i vědce jest účelem a cílem kulturní čin, hmotné, neživé dílo, nikoli tvůrčí chvíle, která je pouze průchodním zřídlem.

Nejhlouběji v problém genia, lidské individuality zřel G. Simmel, spínaje jej s metafysikou života a smrti, ač i on mluví o kinetické energii v pohybech rukou u sochaře.**) Přece však tuší, že život v kulturním tvoření tvoří obrat k idei a život a smrt a nesmrtelnost mají tu společnou základnu ideovou.

Mám-li tedy shrnouti a hodnotiti učení o dědičnosti nadání geniálního, řekl bych: Dědičnost pravá platila by tehdy, kdyby běželo o mosaikové skládání a kombinování biologických genů. Prof. Babák sám upozorňuje, že nutno předpokládati mnohem více: tvůrčí syntesu genů. Ale pak to není prostá jen dědičnost. Byl by to vývoj ve smyslu něčeho více, co přichází. Ale život, jenž se rodí a zase stále umírá, nezná vývoje ve smyslu zdokonalování. Co tedy jest dědičnost geniálního nadání?

---

*) Viz mou stať „Bergsonova filosofie umění". (Čes. Musea král. Čes. roč. 1914.)

**) Georg Simmel: Lebensanschauung. Vier metaphysische Kapitel (München, 1918).

Nelze popírati, že mnozí hudební geniové vyrostli z rodiny muzikantské, právě jako malíři z malířské; že předkové vynikajícího badatele byli kulturně činni atd. Ale to neznamená mnoho. Znamená to pouze, že rodina kulturně vyspěla, že od svého přírodního stavu prodělala svůj život dětský, mužný, nabyla zkušeností, ocitla se ve svém stáři s bohatým materiálem zkušeností a práce — právě tak jako u jednotlivého člověka. Nejsou to tvůrčí smysly, jež určily směr geniova nadání, nýbrž je to sama podstata života individuelního, individua — rodiny. Smysly jsou jen pupence a rozpuklé póry stromu života, spojovací orgány, mosty, žebříky mezi člověkem a světem. A jsou-li tyto spojovací dráhy přeťaty, zbývá a je hlavní, jak praví Bergson: spojení mezi mou vlastní bytostí a mým vědomím, čili sama podstata života, jenž roste až k smrti, roste a umírá.

Dědičnost! Ano, věřím! Ale vezměte si Komenského, Husa, Žižku. Jistě že jejich nadání vykvetlo a uzrálo ze šťav rodičů a předků. Ale jen nepřehánějte muzikantské tradice Smetanovy, malířské Manesovy. Ukázal jsem vám, jak nikde jste nezjistili příčinu smrti, proč život až do jistého vrcholu roste, aby pak klesal a nížil se k smrti. A právě tak žije bytost, aby rostla do moudrosti za cenu umírání těla. Tradice kulturní? Muzikantské rodiny, malířské? Vezměte si rodokmeny, jež vypočítává Galton, Ribot a j. Astronom Herschel pochází z rodiny muzikální. Proč se Herschel nenarodil hudebníkem? Nekombinujte matematické vzorce geniů! Mám na mysli tuto rodinu: Praděd, děd, bytosti zanícené krásnem a zpěvem: matka sensitivní bytost, zbožná, jíž krása pohádek otvírala brány duše; z ní zrodil se právě tak Hus jako Chelčický jako Žižka. Nezapomínejte, že nadání dědí se — možná — jako podoba tváří. A každá tvář je pouze jediná. Tak každá bytost i genius jest individualita, problém, substance. Individualita jest čímsi iracionálním, jak dobře ukazuje Freienfels.*) Snažíme se tuto irracioálnost racionalisovati a určiti a vymeziti dědičností, výchovou. A přece nevykombinujeme lidi tak, abychom z nich učinili stejně uniformované jednotky. Nekonečná rozmanitost jest výsledkem tvoření přírody — navzdory našemu kombinování.

A tak i genius a jeho nadání. Je výsledkem života rodiny a jejího kulturního vyspění: toť, chcete-li dědičnost a tradice. Ale znamená to, že život žije. A žije proto, aby tvořil kulturu a umřel. Musí býti tedy v kultuře smysl lidské existence a kultura sama musí býti v nejtěsnějším svazku s umíráním. Ne v tom smyslu, že kultura svým jednostranným pěstěním ničí tělo, že zdravý degeneruje. Ale že nelze říci, co je prius a co je posterius, degenerace tělesná či kultura. —

*) R. Müller-Freienfels: Philosophie der Individualität (Lipsko 1921).

Tak vymírá každá rodina jako individuum, vlévá se jak řeka svými posledními členy do moře skutečna, když byla prožila svůj život, t. j. vytvořila určitou sociální organisaci a kulturu. Duchovní talenti, po př. genius jsou jejím nejlepším a nejosudovějším květem a ovocem. Genius je symbol smrti rodiny ve smyslu dvojím: znamená, že rodina v širším smyslu kloní se k západu: v užším smyslu, zanechá-li genius po sobě potomstvo, vymírá toto velmi brzy. A nyní zbývá naznačiti a rozvinouti život rodiny v rámci přírody po stránce filosofické, abychom vytušili zase tragický prvek u tohoto individua; jak strom rodiny není jen stromem poznání, jenž nese ovoce kultury, které spadává dolů, aby si je sesbírali další členové národa, nýbrž jak v rodině příroda uskutečňuje i vedle dobra zlo, neštěstí, boje, zločiny.

Je veliká řada děl uměleckých, která řeší problémy života rodiny, některé výseky tohoto života, řeší úžasné konflikty, zobrazují idylický blahobyt a štěstí, ale také rvavé vlnobití, tlumenou i zuřící bouři. Vezměte si jen romány Tolstého, Dostojevského, kteří oba zachycují různá období rodinného života. Co tu tragiky, vyplývající nejen ze shody událostí, nýbrž především z povah lidských. A tyto lidské povahy jsou důsledkem vývojové linie předků rodiny. Vezměte si dramata: Ibsenovo dílo na př. „Příšery", kde syn malíř zdědí po otci chorobu; nebo jiné jeho drama „Opory společnosti", kde nastává konflikt uvnitř rodinného života mezi členy jejími. Vezměte si drama Björnsonovo „Nad naši sílu", kde otec náboženský mystik. Tento mysticismus otcův v krvi synově změní se v mysticismus sociální: a odtud vyprýštějí úžasné záchvěvy, bouře duševní, výpady do okolního vzduchu společenského, a syn podněcuje revoluci.

Poznáváme tudíž, že je d v o j í z l o u č l o v ě k a: 1. Zlo, dílo přírody, zlo ve smyslu přírodního důsledku růstu a umírání, zlo, pocházející „z dědičnosti". 2. Zlo, dílo lidské, způsobené bezprostředně rukou lidskou, lidským jednáním. V etice se mluví o zlu jen v tom smyslu, když nějaký zlý čin vykoná člověk, za který jest jaksi zodpověden. Ale vidíme, že metafysicky mezi zlem jako dílem přírody, mezi neštěstím jakýmsi, a zlem jako dílem člověka není hranice a snad ani rozdílu. Člověk je dílem přírody a tím i jednání lidské je dílem přírody. A jen pokud člověk ze své vůle, moci, uvědomění jedná, mluvíme o jeho díle.

To tuší nejlépe umělci, dramatikové, romanopisci, když líčí tragiku osudů jako zkřížení osudovosti lidského života, t. j. dědičnosti, proudící, žijící krve otců, jež přechází v těla synů, a charakterů osob, charakterů, jež vyplývají z jejich jednání.

Jisto je, že pokrok věd, umění, kultury vytvořil morálku, etiku. „Pračlověk bez vědění a obecných představ, vydán na pospas nekonečné

bouři svých choutek a pudů, jež v něm nebyly ničím než rozpoutanými silami přírodními, povznesl se jen pomalu k svému ideálu. Umění, básnictví, věda, mravnost, všechny tyto nejvznešenější projevy lidského ducha jsou křehké a drahocenné, později vyklíčivší a dlouhou prací bezpočetných pokolení vypěstěné květiny.“ (Ribot, Erblichkeit, str. 190.) Ale pravdu má také Rousseau, že naopak s rozvojem umění, vědy, kultury vznikly a vyrostly možnosti nového zla, zla lidského, že pokrok má také druhou, ošklivou tvář. Nemyslíme jen prosté zlozvyky a nectnosti společenské jako přetvářku a všechnu tu šablonovitou měšťáckou, šosáckou morálku, proti níž horlí Bergson. Myslíme především zločinnost zákonnou dědičností (jako jeden druh zločinnosti). Hlavně však myslíme zde zlo, neštěstí, osudovost, dědičnost, nebo jak chcete to nazvati, co dostavuje se jako nevyhnutelný průvodce, vlastně důsledek rozvoje života, důsledek různého období života rodiny: jejího kvašení v mládí, jejího mužného věku, jejího stáří, umírání.

A umění svou intuicí dobře vždy spíná na jedné straně onen pokrok etiky, o němž mluví Ribot, na druhé straně šosáckou morálku měšťáckou, srážející k zemi individuelní rozběh citu a vášně, o níž mluví Bergson, a na třetí straně tragiku, osudovost života. Vezměme si tragiku Goethova Torquata Tassa, jež vyplývá z jeho života: na této tragice pracovala rodinná tradice. Tasso vyrostl s dědičným zatížením i se svým nadáním z rodinné krve. Ale za druhé žhoucí ocel jeho života kalena v studené vodě výchovy a společenského života a syčí a vzpírá se. Nebo Bangův román „Beznadějní“, jenž líčí vymírající rodinu a jak toto stáří rodiny tragicky utvářilo povahy a osudy členů této rodiny, jež v románě vystupují.

Mohli bychom tedy vzíti si rodinu v celém jejím životě a členy této rodiny a rozvinouti celou spleť dějů, událostí a osudů přímo vyplývajících z tohoto stavu. Mluvil jsem již o bojovném zápolení a chtivosti života u členů přírodní rodiny: Život, život je heslem. Žena z tohoto období přírodní rodiny miluje sílu a otcovství. Čím jí může býti churavec a slaboch? A zolovsky, maupassantovsky nastává nevěra a jiné události. Pravidelný epický tok tohoto života rozvíjí nám před očima Sienkiewicz ve svých románech historických, v nichž kypí síla a zdraví. Pak rodina přežije své přírodní období, a jako jednotlivý člověk po věku dětském prožívá dobu puberty, kvašení, snad i takové kvašení prodělává i rodina a výplodem tohoto kvašení snad jsou některé druhy zločinců, sensitivů, abnormálních lidí, slovem excessy.

Vybouřivši se z těchto přechodů rodina vydává postavy moudrých a podnikavých svých členů. A zřím před sebou veliká plátna dějů románů Reymontových a Prusových z obchodních a prů-

myslových oblastí Polsky, jejichž středem jsou takoví hrdinové (Zaslíbená země, Loutka).

Leč blíží se stáří rodiny. Síla a odvaha mizí, dostavuje se váhavost, nejistota, úpadek. Kulturní vyspělost trvá, ale nemá průbojnosti a odhodlání k činu. Zde máme řadu uměleckých dokladů. Snad tento typ člena úpadkové rodiny mohli bychom nazvati oblomovštinou, kdyby s úpadkovým zjevem Oblomova nebyl také spiat kus charakteristiky Rusa. Avšak základem je člověk ze stárnoucí rodiny. Sienkiewicz zachytil tuto fási rodiny v postavě Leona Ploszowského (Bez dogmatu). Jako Oblomovu uniká mu láska, štěstí, náplň života, ježto nemá odvahy, a rodem zděděná krev zředěna lučavkou analysy, skepse. Nebo klesání rodiny může se projeviti typem donjuanovského Maupassantova Miláčka, člověka bez nadání, charakteru, jemuž jen vzplanou na okamžik smysly, za nimiž šklebí se v témže momentu současné vědomí lži. Posérství a jalovost, diletantism a dekadence jsou vlastnosti tohoto období. Řekl jsem již, že přímé stáří rodiny zachytil Bang a v různých románech promítl do sensitivních postav zejména žen. Také Strindberg (odmyslíme-li si dobové zabarvení jeho postav), líčil nám podivné stavy duše, duše vášnivců a tlachalů vedle přírodní robustní síly. Zde může býti mnoho odstínů a komplikací ve spojitosti s problémy společenskými, sociálními, dobovými.

A z tohoto prostředí a tradice vyrůstá z rodiny často genius jako oslnivý blesk, jenž spaluje prázdnotu a rozrývá ji. A skombinujte si celou jeho tragiku a osudovost života ve vztahu k rodině, úpadkovému okolí, k ženě a celému životu. Sledujte, z jaké rodiny zrodil se Romaina Rollanda Kryštof, jak bojoval s okolím, úpadkovým uměním, čím byly mu ženy, které nalezl a které nenalezl. A Merežkovského Leonardo da Vinci otevře vám na záhadu genia pohled s téže výše, a Tetmajerovy práce „Zatracení“ a „Anděl smrti“ vám poví, jak geniova láska rozroste se až v šílenství. Goethova Torquata Tassa jsem již jmenoval. A jmenoval bych i Londonova Martina Edena. Tušíte tu, že z těla rodiny vyrostl zjev, jenž tělo její rozryl a rozerval svými kořeny, jenž svým duchovým tvořením popřel biologický život a jeho základy. Zde Boecklinův zjev dívá se na svůj obraz a obrazem tím je sama smrt, její úžasný majestát a zdrcující nesmírné nic. Zde vrcholí a končí život rodiny, zde vrcholí, t. j. projevuje se nejnápadněji metafysika života vůbec.

ANNA MARIA TILSCHOVÁ:

DVĚ.

(Kapitola z II. dílu románu „Vykoupení".)

Týno!

Až za drahnou chvíli se hnědá půlka pootevřela a v stínu předsíně se ukázal zvlněný obraz těla, který Marinu často popouzel k zlosti svými nalitými ňadry a oblými vlnami vyzývavé a jako po ukojení křičící ženskosti.

Marina postřehla hned v očích lesknoucích se a již zase rozčilených, že se blýská a stahuje nová bouře. Bylo vidět, že dávno není zapomenut předvčerejšek, natož včerejšek; naopak, že každé slovo a domnělá urážka se vrývá do Týniny umíněnosti jako do kamenné desky a že ona stále váží a počítá, kdo kdy a kde ublížil jejímu mučednickému já, tomu bolavému středu její přecitlivělé bytosti neprovdaného děvčete. Ale tentokrát to nebyla jen domněnka. V hlavách její postele visívala dosud cikánka s rozpuštěnými vlasy, vzpomínka na jedinkou velikou událost, na maškarní bál. A tento obrázek, který laskala, jak si váží všech věcí obyčejně osamělí a nemajetní lidé, a tato sentimentální památka na modrý valčík, kotilion, smích, barevné hadříčky a ještě barevnější naděje, zkrátka na celé uplynulé mládí zachovalého děvčete, právě tento obrázek omilovaný horkými touhami a oprašovaný něžně každý den, počmáral zlomyslný darebák Ota — nemravnými čarami.

„Týno — máte oběd?"

„Kdepak!" rozčileně se rozletěli do vzduchu masité dlaně. „Já jistě mnoho dovedu — ale tady na všecko jsou jenom jedny ruce! Však také od toho vypadají, jako bych byla od krav děvečka!"

Marina shodila náruč přineseného prádla na postel u okna. Ale jen to udělala, ihned Týna jako uštknuta přiskočila, jako by dotknutí postele, jejího posvátného majetku, byla zase nová křivda, a prádlo zlostně jinam odhodila.

„Týno, kde jsou zbytky od včera?"

„Asi jsem je snědla!" a pak dodala Týna pichlavě: „No, schovala jsem je, aby zbylo něco taky pro děti!"

„A kdo tu vlastně poroučí?"

„Bože můj — bože nebeský!" spráskla Týna ruce nad hlavou. „Tak tohle mám za všecko! Co se jen každý večer napočítám a vy mi tohle řeknete!" a opakovala se slzami v očích zase tak tragicky: „Bože můj!"

Ukázala se Týně jako veliká hromada všecka její práce nakupená za léta, spravedlivá, poctivá a opravdu často nedoceněná ode všech

o které se věrně starala přese všecky podivnosti neprovdaného děvčete. Přišla do domácnosti k sestřenici a zní to divně a nepravdivě, ale přišla tam opravdu neznalá života. A teď ta ohromná změna! Po tichém ústraní se sedmdesátiletou maminkou přišly náhle děti, dokonce bujný kluk, z domácnosti, vypočítané úzkostně na krejcar a na halíř, dostala se do bohemského prostředí bez stálých příjmů a konečně ze života, tak pravidelného, že každý hrnek měl své místečko, každý úkon svou hodinu. zapadla sem do toho neklidu, chorobného rozdráždění, nesvárů a rozháraných poměrů po krvavém neštěstí, jež bylo sensací celé Prahy.

Marina se zahleděla oknem do stromů, jež se hrnuly toužebně ze zahrádky přes plot ubohými uprášenými větvemi.

„Sama na šití! Sama na vaření a sama — vůbec na všecko!“ vzdychala zase Týna nad velikou mísou těsta. „A já šla, sestřenice, přece jenom s výhradou, že mi budete pomáhat!“

„A snad ne?“ i z Mariny jako z Týny čišela tatáž rozdrážděná atmosféra.

„Dáváte si jen sloužit!“

„Já?“

„Vy a vy!“

„Což nepracuju?“

„To vím — ale jen své!“ Týna stáhla přezíravě rty. A v onom nepříjemném a přemoudřelém sešpulení staré panny tkvělo zlehčení celé Mariny, která malovala talíře a koflíky, aby vydělala. Nic naplat, všecky ty hrníčky, štětky, olej, špachtle a zvláště páchnoucí terpentýn byly trnem v očích starosvětské Týny. Říkala tomu „mít své zásady“, a marné jí bylo dokazovat, že je to pramen obživy celé rodiny, stále stejně nedůtklivě stíhala paletu s nedůvěrou děvčete, které vyrostlo v nezviklatelném přesvědčení, že jen domácnost spasí ženu a že jen žena zahalená mrakem vysmejčeného prachu se vznáší v mystickém oblaku pravé mariánské ženskosti.

Zase šlehl ledový posměšek po nakynuté postavě s vysokým účesem, ale ani jedinké slovo nespadlo se zakousnutých rtů. Ach, ta hrozná smrt Frantova! Teď, když tu Marina stála jen jako divák ve vlastní kuchyni a kolem kamen místo ní se otáčela ta stále nespokojená sestřenice a stará panna, teprve teď cítila, jaká hluboká přeměna se udála i s ní. Tak hluboký převrat až do základu a dna, jako by to nebyla již ani ona, jako by velká část její bytosti byla zahynula věrně s milovaným mužem po způsobu indických vdov, a druhá půlka, zbytek a stín, se plahočil a staral o vezdejší chleb a zas se svářil s vlastními dětmi, již velikými. Ach, ta hrozná smrt! Stála, těžký kamenný mezník uprostřed celého jejího života.

Marina se dala teď do prohrabování prádla, jež druhá zlostně odhodila na židli. A ta druhá, která zavařovala knedlíky z kamenné mísy, ji cítila za svými zády, to ukazovaly její zneklidněné trhané pohyby. Náhle praštila lžicí o kamna a obrátila rozhořčený obličej s lesknoucíma očima, jako by prádlo a vaření byla teď jen její nedotknutelná doména.

„Co tu pořád jen hledáte?“

„Ty šátky z Jilemnice!“

„Ty? — I — má je Jindra!“

„Vida! Zlatá holka — neublíží si!“

„Sama jsem jí je zabalila! Ať je má! Jde ponejprv do světa! Ať je má! Vždyť je mladá!“ Týna, stále popuzenější, se ujala práva mládí zas pichlavě.

„Mladá? — Zelená! A tuze chytrá!“ dvěma slovy, dvěma hořkými barvami namalovala matka tvrdý obrázek své dcery.

„Bože nebeský, kdo to jaktěživ viděl!“ spráskla Týna zase tlusté ruce. „Co pak tohle u nás doma bývávalo nebo bylo možné? Vy, matka s dcerou! Jindra celá šťastná, že může pryč z domova, a vy — dvakrát tak šťastná, že jede! Věčné hádky, židovská škola a Babylon — to tu jen je!“ Její lesklé oči div nevylezly z důlků zděšenou kritikou nad nespokojeností mezi dospělou dcerou a ještě mladou matkou, jíž měřila vlastní starodávnou oddaností k dětinské stařence.

Tu Marina se rozmávla rukou do široka. Omrzel ji onen nevyjádřený poměr k vzdálené sestřenici, ani příbuzenský a ani zas služební, s tou protivnou důvěrností ostrých výčitek a zase s ustavičným nárokem jen na chválu, přátelství a uznání. Mávla dlaní a řekla se zlým, krutým chladem:

„Zle je vám — zle s námi. A kdo vás drží? Svět je široký!“

Týna pozvedla ruce zděšeně jako z hrozného snu, ale hned jí zase spadly na zástěru a ona zašeptala po křiklavé a nespravedlivé obžalobě celé rodiny hlasem docela změněným:

„Ale kam mám jít?“ Zašeptala to hlasem ztichlým a ubohým starého děvčete, nezaopatřeného pensí ani jměním a nemilovaného nikým na světě. Ten hlásek byl tak nebohý, jako by ani z ní nevycházel, anebo jako by ho jindy dusila rozjitřená jízlivost jejích čtyřiceti pěti let, doby posledních křečovitých nadějí, než brána mládí a života zapadne nadobro.

„Kam? — Tam, kde vám nebude tak zle!“

„Dnes pryč? Když už nejsem mladá . . . a je válka?“ opakovala Týna tiše, těžce a ulekaně své malomyslné otázky, zírajíc k oknu, jako by před chodníkem dole stěhovací vůz již čekal na její starý nábytek.

„Všude jinde je míň práce a — desetkrát víc peněz!“ opakovala Marina posměšně, ale náhle se zadívala pronikavě na Týnu: „Chyba, že jsme sestřenice!“

„Sestřenice! — leda na papíře! Kdo sem přijde, každý vidí, že jsem všude ta poslední! Každý se může o mne otřít, jako ten váš Ota, darebák!“

„Týno, proč nás obě pořád měříte?“

„Proč? Že vy máte krásný život a já jen odpadky!“

„Krásný život! Bez pense! Bez muže!“

„I atsi! Takových vdov jako vy je dnes ve válce na tucty! Ale vy máte o koho se starat — vy máte své děti!“

„Děti?“ vybuchla Marina s hořkou vášnivostí. „Sirotky!“

„Vlastní děti! A co děláte, všecko děláte jen pro ně!“ odpověděla jí stará panna káravě s velikým důrazem, jak v tomto okamžiku opravdu vědomě srovnávala, vážila a měřila s veškerou krutou závistí člověka, odstrčeného od plného stolu života. Viděla, jako by před ní na stole ležely dva obrázky: vlastní nějaký život bez zábavy, polibků i událostí a vedle onen prudký a pohnutý život sestřenice Mariny, provdané ne jednou, ale dokonce po dvakrát za muže, proslavené ve veřejnosti.

„Děti?“ vzdychla Marina. „A — dejte mně svatý pokoj! Co se člověk natěší, než se to narodí, a co se zase napláče, když to vyroste!“ A až za chvilku dodala temně, vzpurně a rouhavě: „Nevdát se, nerodit!“

„Nehřešte!“ varovně pozvedla Týna ukazováček na třesoucí se ruce, jako na poslední výstrahu hříšnici. Oči jí planuly jako po víně, tvář hořela fialovým nachem a ona pravila, roztřesena až do nejspodnější hlubiny svých marných nadějí i životní víry, naznačujíc cosi tajemně o vlastní budoucnosti. „Však jsme žádná z obou neskončily ještě svého dne!“ pronesla třaslavým pathosem a bylo vidět, že přes utkvělou myšlenku, půl pravdivou a půl vybásněnou, že je odstrčená Popelka a nepochopená ode všech, že přes to ještě doufá od života velikou a základní přeměnu svého celého osudu člověka, trpěného jen v cizí domácnosti. „Snad Pán bůh mne přece neopustí! Snad mi nahradí, co mají jiné — ty, které si to nezaslouží a taky neváží!“ Zakončila slavnostně stále týmž hlasem, chvějícím se starodávným pathosem.

Tančivé kroky, které se sotva dotýkaly dlážek, ozvaly se se schodů a hned potom zahrčel klíč ve dveřích do atelieru, do bývalého atelieru Franty Laciny. A Marina, která stála vzpurně u dveří, viděla,

jak Týna hned po rozčileném výbuchu, který byl až temným proroctvím, ve chvíli, když se lehké kroky ozvaly, si sáhla po svém velkolepém účesu. A ty dvě masité ruce, zvednuté vysoko do oblouku, to byl marnivý pohyb ženy, která se chce líbit.

JAROSLAV BEDNÁŘ:

VYKUPITELÉ.

Tři sta bílých loží jako sníh,
na nich tři sta lidských trpitelských lící.
A pod nimi v sklepeních —
v sousedství těch, kdož život vydechli
v této nemocnici —
králíky, myšky, morčata, beránky mají.
K okénkům malým zvířata vězněná
rozumná očka upírají,
když jimi jdou jara a léta.

Bez Nobelovy ceny
životy králíka, myšky, morčete, beránka
za lidství jsou zde vykoupeny:
Snímají hříchy tohoto světa —
vykupitelé.

Slyší vzdech z bílých postelí,
aniž by tvrdí, nasycení věděli
o beznáročných sběratelech slz
z domu bolesti.
Z nich se tobě, lidská krvi, ozdravění rodí!
Kéž smrt lehká, Bože-Osvoboditeli,
trpící zvíře osvobodí!

Pramen vody živé
z těl tváře němé, trpělivé
pro těla chorá
vytryskl ve zdech smutného dvora.
V něm život má sta různých forem.
Sta forem mají zde nemoci.
Zde někdo rozdává nový život a vůli pomoci,
když v tiché laboratoři
kahany pod zkoumavkami hoří
teploty těla
k oslavě vědy — za život člověka.
Člověk pracuje. Zvíře smrti se neleká.
Člověk a zvíře.

Až přijde Kristus na svět,
ať na ně nezapomene!

Dr. ANDREJ GAGATKO:

K OTÁZCE KARPATORUSKÉ.

I.

Při posuzování otázky karpatoruské po stránce politické, sociální, kulturní i náboženské nutno stále a stále vzpomínati nedávné minulosti maďarské. Jest známo, že bývalé maďarské království bylo v plném slova smyslu vězením slovanských národů, jejichž život byl tu velmi trudný. Nejtrudněji snad ze všech žilo se v Maďarii ruskému obyvatelstvu, které obsadilo nynější Podkarpatskou Rus. Maďarští imperialisté, děsíce se už samého pomyšlení na hrozící srážku s Ruskem, uvedli v chod všemožné prostředky, aby ještě před očekávaným úderem pomaďarštili ruský severovýchod své říše. Škola, církve, exponovaní sem maďarští privilegovaní úředníci, četnictvo, vojsko, národohospodářská politika vládní sloužily od let osmdesátých minulého věku jedinému cíli: úplnému odnárodnění Podkarpatské Rusi. Vládě pomáhali usilovně v tomto počínání maďarští feudálové, potřebující laciné pracovní síly na svých latifundiích. Všemožným způsobem zabírali pomocí židovských spekulantů zemi z rukou ruských sedláků, tak že za posledních 40—50 let vytvořili ohromné kádry zemědělského proletariátu a bezzemkův, s kterými zacházeli dle svých potřeb, vykořisťujíce nesvědomitě jejich fysických i duševních sil.

Na odcizených selských katastrech zřizovali Maďaři hospodářství s úplně maďarskou správou, jejíž úředníci byli šiřiteli maďarské kultury, postupujícími ruku v ruce se školami, církvemi a vládními úřady. Zákonné ochrany ve sporech s maďarskými magnáty i židy nedošel mužík nikde, leda sám vstoupil v řady utiskovatelů svých bratří. Upadnuv tak v hospodářskou závislost maďarskožidovskou, oloupen o všecky duchovní i hmotné hodnoty, opouštěl ruský sedlák svoji zemi a ujel často s celou rodinou za moře anebo přetvářeje se rodilým Maďarům pracoval se zaťatými zuby pro vládnoucí.

Prostý lid, zbavený své inteligence, svých vůdců, nenalezl v sobě ani sil ani možnosti zápasiti za svá práva a svou existenci. Dlouhou dobu neozval se ani zvuk protestu. Jenom tehdy, když vztáhla cizácká vláda svou ruku na národní církev a nutila řeckokatolické duchovenstvo, aby maďarisovalo i ruskou církev, hluboce věřící prostý lid, nalézající ve své církvi utěšení na své trudné pouti životní, vystoupil činně na její ochranu. Od r. 1903 vidíme vyvstávati v Karpatské Rusi stále víc a více rostoucí pravoslavné hnutí, které vedlo roku 1913 k všeobecně známému procesu proti ruským velezrádcům v Marma-

rošském Sihotu, kde na lavici obžalovaných sedělo skoro 100 sedláků se svým pravoslavným knězem Kabaljukem v čele.

Když za čas války v letech 1916—1918 maďarská vláda počala za pomoci řeckokatolického duchovenstva uváděti do škol i církve latinské písmo i pravopis a když i při liturgii v ruských chrámech užívati se počalo jazyka maďarského a když zakázáno bylo používati julianského kalendáře, tu pravoslavné hnutí nabylo rázu lidového, ztratilo svůj původní, čistě náboženský charakter a změnilo se v čistě selské osvoboditelské hnutí se sociálním a národnostním substrátem. V době maďarské revoluce roku 1918 vidíme už, že selské obyvatelstvo zvláště v župě marmarošské, vyvezlo své popy ze vsí a nechtělo vpustiti jiných leč pravoslavných. Že toto hnutí bylo namířeno v prvé řadě proti duchovenstvu řeckokatolickému (uniatskému), možno vyložiti tím, že kněz žijící stále ve středu prostého lidu byl pokládán za hlavního vinníka veškeré bídy, protože on to byl, který konal dobrovolně vládní funkce ať už jako vládní komisař či jako vykonavatel válečných půjček, jsa tak důvěrníkem státní maďarské byrokracie ve všech věcech, hlavním udavačem svojich farníkův z rusofilství, z nespolehlivosti státní maďarské myšlenky a tím i jedním z nejbližších, bezprostředních a málo ideálu křesťanskému odpovídajících vykořisťovatelův ubohých vrstev obyvatelstva slovanského.

Řeckokatolický kněz v Karpatské Rusi, dostávaje za svou práci ve vsi volný byt, zahradu, pole, les, plat z církevních fondů i odměny za církevní úkony a svěřené jemu funkce, měl i právo požadovati od obyvatelstva farností plat v naturaliích, t. zv. koblinu (jednu, dvě, tři atd. míry obilí) a mimo to pracovní výkony po dva, tři i více dní v roce, což jmenovalo se rokovinou. Privilegia tato chránila maďarská vláda a dávala vybírati koblinu i rokovinu četnictvem, nedbajíc hospodářského položení jednotlivců jí povinných, ač tito měli úlevy v tomto smyslu zákonně zaručeny. Tento způsob před rokem osmdesátým nebývalý a duchu křesťanskému odpírající postavil všechny sedláky vyjma nemnohých bohatších, v odpor proti duchovenstvu řeckokatolickému a proti všemu, kteří mu poskytovali záštitu. Jen tehdy, známe-li tuto historii, stane se nám srozumitelným vznik kulturního zápasu karpatoruského. Uniatské duchovenstvo vidouc hnutí nebezpečné pro své sociálně privilegované postavení, utěšovalo se tím, že v krátké době bude po vítězství centrálních mocností opět zaveden pořádek a že toto hnutí bude potlačeno maďarskou mocí. Když však v Karpatskou Rus vtrhlo československé vojsko a přišli první čeští úředníci, vítal je lid ruský s nadšením jako své bratry a své ochránce, při čemž pomaďarštěná inteligence chovala se k novému režimu s neskrývaným nepřátelstvím, jsouc pevně přesvědčena, že české vojsko

a čeští úředníci dlouho nepobudou a budou vypuzeni národem maďarským. Mezi obyvatelstvem byly šířeny poplašné zprávy, že Maďaři brzy přijdou a súčtují zle se všemi zrádci maďarského státu.

Velmi vyzývavě vedli si zvláště Maďaři i maďaroni za vpádu maďarských pluků v červnu r. 1919, vyhrožujíce šibenicí všem nemaďarským příslušníkům i národnostem. A právě za posledního bolševického vpádu maďarského přešlo mnoho mladých lidí z inteligence pomaďarštělé k Hortymu. Naděje na jistý návrat Maďarů do Karpatské Rusi trvaly mezi maďarským obyvatelstvem a jejich příživníky do podzimu r. 1919. Když však bylo sjednáno smírné vyrovnání a Podkarpatská Rus připojena trvale k československé republice, tu nepřátelé nové politické situace počali zachraňovati svoje privilegia i své kapsy před nebezpečím hrozícím teď zdola. Stavíce se náhle loyálními k čsl. republice líčili lidové hnutí jako hnutí bolševické přenesené sem z Maďarie, ohrožující čsl. republiku socialistickou revolucí a mající za cíl spojení Podkarpatské Rusi s Ruskem bolševickým. Nehledě k tomu, že do konce roku 1919, t. j. za první čtyři měsíce prvé užhorodské civilní správy s Drem Brejchou v čele byla v kraji celém úplná spokojenost a nehledě na úplnou důvěru lidu ve všechny úředníky správy Brejchovy, podařilo se přece jen užhorodským maďarskoklerikálním kruhům vzbuditi u pražské vlády obavy z nebezpečí hrozícího zvenčí a přinutiti ji změniti v Karpatské Rusi počáteční vládní režim. K vládě dostal se tak Žatkovič s Vološinem, Púzou i Braščajkem a zahájen nový protinárodní, skrytě protislovanský, klerikálně ukrajinofilský kurs, jehož horečným politickým cílem bylo utvrditi i v nových poměrech privilegované postavení velkostatkářův, maďaronského duchovenstva, biskupa Pappa a různých dobrodružných spekulantův. Bylo možno docíliti toho pouze potlačením národně slovanského ruského hnutí, a proto v první řadě zahájen zápas s pravoslavím. A hlavní cestu naznačili tu haličtí ukrajinofilové, kteří uprchli před Poláky v Karpatskou Rus. Oni přesvědčili Vološina a jeho soudruhy, že toliko Ukrajinec může býti věrným Uniatem a Velkorus že zůstane vždy pravoslavným, t. j. schismatikem. Idea ukrajinofilů nabyla vřelé přivržence mezi karpatoruskými řeckokatolickými klerikály a počala se činně prováděti již koncem roku 1919, počínaje I. generálním statutem. Vološin, který prohlašoval posud vždy, kde toho bylo potřebí, že karpatoruský národ je část velkého stomilionového národa ruského, a který uvedl ještě v říjnu r. 1919 do národních škol ruskou gramatiku, v níž se hovoří o všeruském jediném jazyku, cítil se již v druhé polovině listopadu 1919 nadšeným stoupencem ukrajinofilské ideologie. A tak vznikl v Podkarpatské Rusi kulturní jazykový spor, který ničí zbytečně tolik energie národní a způsobil již tolik zmatků

a nepříjemností československé republice. Tento spor není posud dobře pochopitelný prostému lidu, který při tom pokládá každého, kdo se staví proti ruskému pojmenování jeho i jeho území, za nejhoršího nepřítele svojí svobody. V dobrodušnost včerejších prvých utlačovatelů prostý lid nevěří, ale zároveň nebude věřiti nikomu, kdo pomáhal včerejším maďarským patriotům a zachraňuje si dnes svá privilegia rozbíjením národních sil.

Připojení Karpatské Rusi k čsl. republice přikládal se od počátku ohromný a velmi vážný význam. Karpatská Rus v hranicích čsl. republiky měla býti mostem mezi ruským východem a slovanským západem, ona měla se státi článkem na slovanském řetězu a měla dokonce býti živým příkladem slovanské vzájemnosti a slovanského sjednocení.

K lítosti naší nevyplnilo se to, co se předpokládalo a očekávalo. Dík různým, ne zcela odůvodněným úvahám vnitřní i vnější vládní politiky, dík vyšším vládním zájmům jest Karpatská Rus dnes předmětem různých politických kombinací a pramenem vnitřních neshod. Původních poslání čsl. republiky v Karpatské Rusi bylo při podobném počínání vládním brzo zapomenuto. Místo toho, aby se léčily staré hluboké rány zasazené dřívějšími pány a sjednala nutná konsolidace mezi venkovem a městy, místo toho, aby nutnými reformami získány byly široké massy karpatoruského obyvatelstva a upoutány byly k nové vlasti, místo toho všeho někteří čeští politikové i vládnoucí činitelé počali činně se účastniti rozdmychávání náboženských a kulturně národních sporů a šířiti tak chaos beztoho existující. Když pak vzrostl kulturně národnostní a náboženský boj, tu čsl. vláda postavila se po bok takových karpatoruských elementův, které do nedávna byli ještě maďarštější než Maďaři a které náležely donedávna k vřelým stranníkům a ochráncům velkomaďarské myšlenky. A objevil se tak velmi zajímavý obraz: vrstvy prostého lidu i ta část karpatoruské inteligence, které účastnily se činně s nasazením vlastní kůže osvobození Karpatské Rusi od Maďarův a přičlenění její k čsl. republice, byly prohlášeny nakonec za nebezpečný a neloyální element a za loyální byli uznáni nedávní maďarisátoři kraje a hubitelé jeho obyvatelstva, a pak ti, které prostý lid v touze zbaviti se jich vyvezl ze svých dědin. Demokratická, ne však sociálně cítící vláda uznala za možné, kráčeti po boku řeckokatolických klerikálů a nerozmýšlela se použíti četnictva i vojska, aby chránila zájmy uniatské církve a jejího kněžstva uznávajícího biskupa Maďara, který nesložil podnes slib věrnosti čsl. republice. Takové intervence, k nimž vůbec nemusilo dojíti při vládní trochu objektivní politice, byly v Bělkách, ve Velkých Lúčkách, Gorondě, Čumalově, Danilově, Neresnici, Bedevlě Ruském atd.

Táž vláda, která v československém národnostním sporu zaujala jedině správné stanovisko sblížení a sjednocení nejbližších plemen slovanských, snažíc se stvořiti z Čechů a Slováků národ československý, chovala se zcela opačně v Karpatské Rusi, jdouc za ideou separatismu ať už „rusínského“ či „ukrajinského“ a neuvažujíc, že šíří tím národnostní a kulturní zápas. A tak nutno obviniti jen toto vměšování se pražské i užhorodské vlády do vnitřních politických sporů v Karpatské Rusi, že probuzenská práce nachází se tu na mrtvém bodě. Školy omezují se jen na šíření separatistických idejí, zapomenuvše svého skutečného určení.

Pomocníky vlády při tomto počínání jsou opět lidé, kteří ještě nedávno vymýšleli způsob, jak by se dal co nejdříve jazyk karpatoruský zaměnit maďarským a kteří posud vychovávají své děti po maďarsku a kteří nedávno ještě podporovali rakouskou vládu v její protislovanské politice v Haliči a Bukovině.

V čas, kdy v celé čsl. republice volá se po kursech, na nichž by se široké vrstvy účastnily učení se jazyku ruskému, v Karpatské Rusi zakazuje se literární ruština ve školách i úřadech. Zatím co ruská emigrace jest v Čechách a na Moravě vítána s otevřeným náručím, nemůže ruský emigrant v Karpatské Rusi domoci se sebe menší služby a existence. Monopol na státní zemská i autonomní místa v Karpatské Rusi mají toliko petljurovští „samostijnici“. Opakuje se historie, kterou jsme zažili v Rakousku. Strach před možnou iredentou ve směru ruském uvedl čsl. vládu na bezcestí ve všech karpatoruských zájmech. Je známo ze zkušenosti, že taková politika nepřinese nikdy užitku ani tomu, kdo ji provádí, ani tomu, na kom se provádí. Přináší toliko užitek nepřátelům republiky. Jen tehdy nebude v Karpatské Rusi ruské iredenty, nebudou-li se stavěti karpatoruskému obyvatelstvu překážky na cestě za jeho národnostním probuzením, a bude-li vláda karpatoruská řešiti pochopení pro potřeby širokých vrstev lidových. Vzájemná důvěra mezi vládou a karpatoruským prostým lidem musí opět nastati, a to dokud není pozdě. Jediná cesta k tomu jest přikloniti se k prostému lidu a opřít se oň, neboť jedině on jest faktickou mocí, na niž možno spoléhat. Nijak ovšem není právě s tohoto stanoviska přípustno, aby vláda jakkoliv činně vystupovala v čistě vnitřních otázkách lidu, jakými jsou otázka víry a jazyka.

II.

Z celého souboru politicko-kulturních otázek karpatoruských nejvíce zla nadělala posud zbytečně zkomplikovaná otázka jazyková. Považíme-li, že jazyk karpatoruský byl už hlavním cílem odnárodňo-

vacích snah maďarských, chápeme, jak důležito bylo právě v této otázce postupovati s taktem co nejvybranějším. Nutno si uvědomiti, že Maďaři počali s promyšlenou násilnou maďarisací všech nemaďarských národností svého státu právě v tu dobu, kdy vídeňští politikové a diplomati rozhodli se vytvořiti v haličské a bukovinské Rusi nový ukrajinský národ tím, že zasévali v lid nenávist k rodným bratrům jeho velkorusům a hlavně k jeho jazyku, literatuře a kultuře vůbec. V letech šedesátých a sedmdesátých vedla se ještě úřední agenda v Užhorodě, Mukačevě a j. městech karpatoruských v jazyku ruském a německém. Zajímavo taky, že při rozvinutí maďarisace věnovali maďarští feudálové v první řadě pozornost právě onomu úseku své říše, který dnes nazývá se Podkarpatskou Rusí. Ke cti Maďarů budiž přiznáno, že při tom nedělali žádných jazykových a filologických hokuspokusů, nesnažili se stvořit nový národ, uznávajíce „Malorusy" za soukmenovce velkoruské. Jen tak možno si vysvětliti, že boj o separatismus ukrajinský inscenovaný vídeňskými rakušáckými politiky nepřenesl se tehdy na území nynější Karpatské Rusi. Karpatoruské obyvatelstvo nacházejíc se pod stálým útiskem maďarských imperialistův buď podléhalo nebo směle chránilo svůj plemenný původ, o kterém nikdo z lidu nepochyboval a posud nepochybuje. Karpatoruské obyvatelstvo, jakožto osídlení původní, zůstalo do poslední chvíle věrno své historii a snahám svých předkův působících na konci 18. a na začátku 19. století na všeruském kulturním kolbišti. Uherská Rus dávala učitele haličské Rusi a své nejlepší syny posílala do Veliké Rusi. Ivan S. Orlaj, narozený roku 1770., ředitel nižinského gymnasia, učený lékař, spolupracovník barona Villeta, po vydání vojenské farmakopeje člen akademie nauk v Petrohradě a člen společnosti nauk historických; Michajl Andrevič Baluďanskij, narozený r. 1769, profesor paedagogického institutu, předseda zákonodárné komise ruské říše, v letech 1819-1821 první rektor petrohradské university; Vasilij Grigorjevič Kukolnik, nar. r. 1765, profesor práva na petrohradském paedagog. institutě, autor mnohých právnických spisů; Petr Dimitrijevič Lodij, nar. r. 1764, profesor práva i filosofie na universitě petrohradské; Pavel K. Pavlovič, nar. 1782, profesor práva na universitě charkovské; Ivan Andrejič Dubrovič, nar. 1780, profesor filosofie na téže universitě; Michal Vasiljevič Bilenič, profesor politických nauk na téže universitě a mnohých více, kteří se narodili v Karpatské Rusi, věnovalo síly k rozkvětu všeruské kultury a literatury.

Veškery psané karpatoruské dokumenty, díla karpatoruských spisovatelův: Duchnoviče, Pavloviče, Žatkoviče, Sabových, Fencika, Mitraka, Sylvaje a j., všechny školní učebnice vydané společenstvem

Vasilije Velikého v Užhorodě, užívané v národních i středních školách, jsou nejlepším důkazem toho, že nebylo v Karp. Rusi nikdy jakýchkoliv separatistických idejí v jazykovém či v nacionálním smyslu. Všichni karpatoruští spisovatelé snaží se psáti po rusku, všichni pěstujíce svůj rodný dialekt, snaží se obohatiti jím pomocí bohaté rodné řeči všeruskou kulturu.

Že skutečně existovalo v lidu kulturní a národní spojení s ostatním světem ruským, toho důkazem jsou tato fakta: 1. karpatoruský mužík hledal svou duševní stravu ne v blízkém Lvově, nýbrž objednával si knihy vždy v Kijevě, Moskvě i Petrohradě, 2. haličský jazyk nepokládá mužík posud za jazyk svůj, nýbrž nazývá ho jazykem polským, a ukrajinofily pokládá za Poláky. Různost mezi jazykem karpatoruským a všeruským spočívá pouze v tom, že neužívá slova „kak“, nýbrž „jak“ a koncovky „ti“ místo „ť“, a pak nezná slov, která byla pojata v literární jazyk ruský z jazyků jiných kmenů v Rusku žijících.

Až v 80. letech minulého století pokusila se maďarská vláda pomocí Čopejovou a v letech válečných 1914-1918 pomocí Vološinovou pomaďarštiti karpatoruský jazyk. Čopej snažil se toho dosíci tak, že vsunul v jazyk velké množství maďarských slov, Vološin tím, že navrhl maďarský pravopis a latinskou azbuku, v nichž byly ihned vydány modlitební knížky, kterých lid užívá mnoho až posud. Ale to všechno nemělo žádoucího úspěchu.

Do podzimu r. 1919 byly v Karpatské Rusi po jazykové stránce skupiny: první poklonila se po různých úvahách maďarskému jazyku, přijala maďarský jazyk za jazyk svůj rodný a prohlásila se za rodné Maďary, přímé potomky Arpádovy. Druhá skupina zůstala věrná dějinné minulosti a cítila za jedno s ostatním ruským světem. V roce 1919 přiklonil se teprve ke skupině druhé A. Volašin, napsav „methodickou gramatiku karpatoruského jazyka pro národní školy část II.“, v níž autor v jazykových a národnostních otázkách staví se na stanovisko „všeruské“ (dle vlastního pojmenování).

Dnešní kulturní a jazykový spor počal v listopadu r. 1919, kdy vyhlášen byl t. zv. „prvý generální status pro Podkarpatskou Rus“. Československá vláda zavedla tu po prvé výrazu „rusínský jazyk“, „rusínský národ“ a postavila se tak proti užívání literárního ruského jazyka ve školách a úřadech autonomní Podkarpatské Rusi.

V utvoření „rusínského“ jazyka byli pozváni v Užhorod galičtí ukrajinofilci Dr. Pankěvič z Vídně a Dr. Bivčak ze Lvova. Tito pánové pracují i z německých pramenů na vytvoření nově projektovaného „rusínského“ jazyka a zatím uvádějí do škol i úřadů haličskými germanofilskými ukrajinofily ztmelený „literární jazyk“ ukrajinský

se všemi jeho polonizmy i „specialitami“, jazyk cizí ne toliko podkarpatskému obyvatelstvu, nýbrž i haličskoruským a bukovinským národním dialektům. Nesouhlasíce pak s tím, že užívá se v Karpatské Rusi ruského etymologického pravopisu, dali se i tito filologové užhorodského školního referátu do vytváření pravidel nového „fonetického“ pravopisu. A školní referát i pražská vláda nedbajíce toho, že rozhodnutí o jazykových otázkách náleží do pravomoci autonomního sněmu, uvedli nový jazyk i pravopis ve školy a úřady, ignorujíce veškeru minulost karpatoruského lidu.

Ruský jazyk už je vytlačen a postupně vytlačuje se dále za pomoci haličských ukrajinofilů z obecného používání, jazykový spor nabývá politického rázu, neboť karpatoruské obyvatelstvo vidí v tomto počínání užhorodské civilní správy zasahování ve svá práva, zaručená mu smlouvami mírovými.

Proti jazykovým experimentům, které berou na sebe často ráz pohrdání nade vším, co draho je každému národu, protestoval a protestuje lid na četných schůzích i shromážděních. Nesouhlas svůj projevily: 1. jazyková anketa, svolaná do Užhorodu dne 1. března r. 1920, 2. valné schůze všeučitelské organisace v Užhorodě v dubnu r. 1920, v Hustě r. 1921 a v Mukačevě v únoru 1922, 3. řeckokatolická kapitula v podání z r. 1921, 4. organisace karpatoruského studentstva „Vozrožděnije“ v Praze v prosinci r. 1921.

Odstranění ukrajinských „jazykozpytců“ ze školního referátu a z karpatoruských škol požadují stále lidové deputace i místní učitelstvo.

Školský referát v Užhorodě jakoby schválně ochraňuje ukrajinisaci škol karpatoruských, obstarává sám ukrajinské učebnice a napomáhá tak buditi v srdcích mládeže nenávist ke všemu rodnému, ruskému. A dík vměšování se kruhů vládních jeví se už dnes v jazykovém sporu skoro stejný obraz, jaký se jevil v Haliči a Bukovině činností Poláků a Rakušanů, toliko s tím rozdílem, že v Karpatské Rusi nalezlo toto jednání větší odpor než v obou jmenovaných zemích bývalého Rakouska.

Karpatorusové však zůstávají věrnými svým předkům hlásícím se vždy „k jedinému literárnímu jazyku pro celou Rus“ (slova Ber. Lučkaje). Oni vědí dobře, že pravopis přijatý ruskou literaturou nenáleží pouze severní či jižní Rusi, protože on je všeruský — a jako význam pravopisu spočívá v tom, aby scelil rozdílná nářečí i plemene v jeden celek, tak i nutno, aby byl stálý a všeobecný. To pochopili různí národové, kteří chtějí, jsouce na neštěstí

roztrženi v nářečí, zevšeobecnit a spojit v jednu řeč všechny jinými směry rozrostlé větve i členy. Tato snaha tkví v pocitu sebezáchrany, sebeucelení utvrzení své nezávislosti, svého štěstí" — tak vyslovil se J. N. Venelin v „Materialiích III".

Tato slova Venelinova podpisuje celý karpatoruský národ, který svoje různá nářečí pokládá za dialekty ruského jazyka, přijímá pravopis společný všem těmto nářečím a chce vyjadřovat sebe po svojemu za pomoci bohatého všeruského literárního jazyka a konečně i obohatit ho svými místními zvláštnostmi. V ruském literárním jazyku vidí Karpatorusko svůj bohatý poklad a zálohu svého brzkého národního a kulturního rozvoje, který „pankěvičovštinou" se uměle a bezúčelně zdržuje.

Ve světě směřuje dnes vše k sjednocení myslí i duchů. Nejmocnějším prostředkem k vyplnění těchto snah jest v prvé řadě jazyk. Proto každý národ touží po jazykovém soustředění. Separatistické kouskování hubí jeho organismus a staví se proti jeho rozvoji. Stojí-li kdo na straně separatismu ukrajinského, pak musí důsledně v Podkarpatské Rusi fedrovat osobitý rozvoj každého nářečí a podřečí a rozdělit tak Karpatskou Rus na tři oblasti.

Správně v té příčině vyjadřuje se francouzský učenec A. A. Meillet („Le petit Russe et le grand Russe" v „Le Monde Slave" 1917), tvrdí-li, že přeměna maloruských nářečí v samostatný literární a vědecký jazyk byla by ztrátou pro všeobecnou kulturu, která směřuje k tomu, aby jazyk sjednocoval vždy co největší počet lidí.

Separatismus je tedy vůbec zjevem škodlivým a hlavně tedy není žádoucím u národů slovanských. Udržovat separatistické snahy značí kopat hrob Slovanstvu vůbec, a chtějí-li je Čechoslováci podporovat v Karpatské Rusi, hloubí jen propast mezi sebou samými a Rusy probouzejícími se k novému státnímu i národnímu životu a opravňují konečně i separatistické snahy mezi Čechy, Moravany a Slováky. Jazyková otázka v Karpatské Rusi je čistě vnitřní otázkou národní a lidovou a vměšování se vnějších elementů je po té stránce nepřípustným.

(Z ruského originálu přeložil Sk.)

MARYNA FRIČOVÁ:

NA JARNÍ PĚŠINĚ.

I.

Když přítelkyně Vlasta po prvé upozornila Zorynu Šimanovskou na Petra Kříže, zasmála se Zorka posměšně koutky svých rudých rtů. Zdál se jí podivný a směšný, jak stál na rohu ulice v šedém anglickém převlečníku, celý vyhublý a dlouhý, s ostrými rysy tváře, stíněné širokým kloboukem, opřen o lesklou černou hůl.

„Už včera a předevčírem tu tak stál!“ řekla Vlasta.

„A co tu dělá?“ zeptala se Zoryna.

„Nic. Stojí a dívá se. Pořád se jen dívá.“

„Nu, když dívá, dívá! Přejme mu to!“ potrhla Zoryna ramínky a obrátila se k hloučku děvčat a studentů, s nimiž stály.

Byli to kolegové Zorčini, konservatoristé a konservatoristky, houslisté a žáci dramatické školy, zpěváci a zpěvačky, hora nadšení a ideálů.

Měli po přednášce a radili se o dobročinném koncertu v Obecním domě, na němž měli účinkovati a od něhož si jednotlivci mnoho slibovali, neboť na koncert byli pozváni odborníci, ředitel opery, slavný komponista, zámořská zpěvačka, dramaturgové a spisovatelé.

„Není možná, aby si mne nevšimli!“ ujišťoval se každý z adeptů a díval se na ostatní trochu soustrastně s výše svého sebevědomí.

I Zoryna měla v duši všecka světla rozžata.

Rok co rok, na výroční produkci, na koncertu, dala profesorka zpěvu, bývalá primadonna dvorní Opery mnichovské, která ve svém bytě měla věnce s iniciálkami krále a královny, nacvičiti nejlepší žačce Gounodovo „Ave Maria“.

Platilo to v konservatoři totéž jako korunovace, jako vstupní arie do říše Slávy. Celý rok čekaly to všecky s chvěním a s tajnou nadějí, celý rok se dohadovaly a žárlivě navzájem střehly své úspěchy.

Letos odevzdala profesorka part Zorce.

Zoryna měla hlas pružný jako stříbrná deska a ohebný a vláčný jako hedvábná tkanina.

Její jméno prošlo všemi sály konservatoře, všichni jí přišli blahopřát. Kolegové, mezi nimiž měla roj ctitelů, zhoroucnělými pohledy stíhali Zorčino něžné tělíčko, prostě česanou, jasnou hlavu. Zorka nemyslila na nic, než na dvacátý pátý duben — den koncertu a na své Ave.

Cvičila pilně, až ji profesorka napomenula, aby v poslední chvíli hlas nepřepínala a neochraptěla. Hnala ji do práce mladá ctižádost, hnaly ji žárlivé, zklamané oči družek.

V noci neklidně spala. Vstávala tichounce ve svém pokojíku, najatém u mladé vdovy po profesorovi, neslyšně otvírala víko klavíru, jako přízrak přisedala v noční košilce na kulatou židličku, tenkými prsty dotýkala se kláves a přezpěvovala si pološeptem obtížná místa.

Dnes, na počátku dubna, měli poslední přednášku před velikonocemi. Rozjížděli se domů a loučili se. První a poslední slovo znělo „koncert".

Odjížděli do svých domovů jako na poušť Omarovu. Připravovat se k podmanění světa.

Zoryna zůstane v Praze přes svátky. Napsala to už provdané sestře, která ji k sobě pozvala. Napsala to i mamě a taťkovi do starého domu s klenbou barokovou, do rodného hnízda v starodávném, zapadlém městečku jihovýchodním.

„Musím se učit, moc učit, nikam nepojedu, ale zato vy přijedete, vy všichni, i Hanču a Míťu musíte vzít, přijedete na koncert, abyste mě slyšeli! A já budu zpívat jako andělé v nebesích, když vás tam na sedadlech uvidím. To bude můj ostrůvek, můj mys Dobré Naděje!"

Vlasatý dlouhán, houslista, v směšně krátkém žemlovém převlečníku, jejž podědil po svém mecenáši, zestárlém krasavci, horlivě rozkládal rukama, dokazuje rozhořčeně, že dnes nevítězí pravé umění, ale šlendrián, hanebná protekce, mizerné úplatkářství, prostřednost a diletantism.

„Protekce, hlavně protekce!" vykřikoval, zdvíhaje dlouhé zakřivené prsty k čelu. „Strejc ve správní radě!" A skřipec se mu třásl na zpoceném nose.

Konečně se rozloučili a roztříkli do ulic.

Vlasta přimkla se k Zoryně. Byla jediná z celého hloučku, která jí Gounoda nezáviděla. Snad jen proto, že nebyla konservatoristkou, soupeřkou, že byla dcerkou domácího pána z honosného činžáku na Masarykově nábřeží, kde Zoryna v podnájmu bydlela.

Vlasta sama jí kdysi nadběhla a nabídla přátelství. Lichotilo Vlastě, která od patnácti let číhala před Národním, na Tylově náměstí u hereckého vchodu, že má přítelkyni budoucí zpěvačku a pak —

„Víte, my budeme strašně interesantní dvojice!" řekla tehdy Zoryně. „Elegantní blondýnka a pikantní bruneta! Čajkovského Taťána a Bizetova Carmen. Víte, co mi říkal jeden můj tanečník u Kasky? Že prý mám v sobě něco španělského, že prý si mne představuje s růží v zubech a s dýkou pod květovaným šátkem!"

A tak chodily spolu. Vlasta čekávala na Zorynu u konservatoře, před klášterem Na Slovanech, omamovala černýma očima a hadí mrštností budoucí Kubelíky, Mařáky a Vojany, a Zorce bylo někdy

třeba nadšeného posluchače, když doma cvičila do nekonečna nudné škály a théma z cvičebního sešitu.

V parku na Karlově náměstí vyšlehovaly zelené plamínky rozpučelých keřů, forsythie kvetly zlatými motýlky, vodotrysk šuměl tenounkou jarní melodii osvobození.

Zorce bylo radostno. „U nás doma leží ještě sníh!" řekla.

Vlasta přivoněla ke kytičce konvalinek, vsunutých za zámeček kabelky. Pohodila trochu hlavou a ohlédla se. Trhla sebou, až se na ni Zorka udiveně podívala.

„Víš-li," zašeptala jí Vlasta, „ten člověk jde za námi!"

„Který člověk?" podivila se Zoryna a zastavila se, aby se podívala. Zapomněla již na neznámého v šedém svrchníku a připomněla si ho teprve, když zahlédla jeho vysokou, přiohnutou postavu.

Šel skutečně několik kroků za nimi. Jak se Zoryna otočila, setkala se s jeho očima jako se dvěma zelenými jezery. Zoryna pokročila rychleji. Scházely k nábřeží Resslovou ulicí.

Bylo k poledni, proudy lidí tudy šly, ale ťukání černé holi o dlažbu znělo za nimi tak jasně, jako by byly na světě jen ony dvě a neznámý za nimi.

Zoryna se rozmrzela. Světlá nálada zmizela. Ulice zdály se jí pojednou pusté a nepřátelské. Zamrzelo ji, že sestře odřekla. Zamrzela ji i vzpomínka na budoucí dny, kdy si umínila ani nevyjít a cvičit a cvičit. „Hloupost, hloupost! Proč to všecko?" říkala si v duchu.

Mrzela se i na Vlastu, která šla pružně, oživeně a chvílemi šlehla očima po člověku v šedém svrchníku.

„Je strašně bledý, ale interesantní!" pošeptala Zoryně. „Uvidíš, že půjde za námi až k domu!" A drobně se zasmála.

Zoryna neodpověděla. Byla stále o dva kroky před Vlastou. Nábřežím již takřka utíkaly. Vzdálenost mezi nimi a neznámým vzrostla. Vlasta zahlédla, že zakašlal a přitiskl kapesník ke rtům. Skupiny lidí u zábradlí postávaly a sledovaly se zájmem hemžení racků nad vodou. I Vlasta se zastavila na okamžik. „Jen se podívej na ty krásné perutě!" volala na Zorynu. „Kolik vod už přeletěly!"

Když došly k domu, kde bydlily, Vlasta se ohlédla. Neznámý stál u posledního pilíře mostního a hleděl za nimi.

„Zorko, Zorko, co jsem ti řekla? Podívej se!" vzrušila se Vlasta. Zoryna mimovolně otočila hlavu. Neznámý chvatně sáhl ke klobouku a uklonil se.

Zoryna rychle vběhla do domu. Vlasta se rozesmála.

„Všimla sis, že už je šedivý?" pochechtávala se. „Směšný člověk!"

II.

Zoryně přišla velikonoční zásilka z domova. Do zlatova vypečený bochánek s křížkem z mandlí navrchu, sklenička medu z domácích úlů na jidášky, vajíčka, máslo, krabička „medvědích tlapek“, které Zoryna vášnivě ráda a které maminka zvláště pro vzdálenou dcerku napekla, a černobílé kozlátko pro paní bytnou.

A vespod kytička prvních bledulek a láskyplné, starostlivé psaní mamčino.

„Jen na zdraví pamatuj, děvečko zlatá! To víš, radost z tebe máme, i z tvého vyznamenání. Jenom se ale nepřemáhej! A k Věře jsi měla jeti. Bylo by ti neškodilo několik dní na vzduchu. Mohla sis i tam zazpívat. Však se Věrčin muž těšil! Víš, jaký je muzikant posedlý! A Věrka by se byla také ráda pochlubila!

Na ten koncert tedy přijedeme. Chtěla jsem, aby jen tatínek jel, ale on nepovolil a hned mi na nové šaty koupil, abych prý se neměla nač vymlouvat! I Hanča s Míťou přijedou a už od teďka radostí skáčou. Tobě, dceruško, posílá tatínek zvlášť na nějakou tu koncertní parádu. Snad abys paní profesorovou poprosila, aby s tebou šla, aby tě neošidili...“

Zoryna zlíbala ten drahocenný aršík papíru tam, kde bylo třaslavé tenounké písmo matčino, i tam, kde připsal vážný pan soudce, který se na děti takřka neusmál, ale který by za ně dýchal.

„Mamulenko zlatá,“ šeptala si, „táto můj dobrý!“

Políbila i bochánek a růžovou stužečku na krabici s tlapkami, o níž věděla, že ji převázala dvanáctiletá sestřička Hanča, divoch a nezbeda, a s mrtvým černobílým kozlátkem dlouho rozmlouvala, nežli je do kuchyně paní odnesla. „Zabili tě, chudáčku, a tys bylo tak rádo na světě! Poskakovalo sis po našem dvoře, po naší zahradě, a ve své bujnosti do všeho jsi vráželo svou černou hlavičkou. Pošťouchlo jsi škádlivě i svoji starou, vážnou mámu rohatou a myslilo sis, že je celý svět tak krásný, jako náš sluneční dvůr a zahrada s rybníčkem a dukátovými housátky. A oni tě zabili v teplém jarním podvečeru na témže dvoře, kdes tak bezstarostně dovádělo...“

Bledulky dala do skleničky a všecka zradostnělá, zahřátá teplou vlnou lásky, otevřela klavír a řekla podobiznám mamky a tatínka: „Tak — a teď vám zahraju! Tu, maminko, kterou ty máš ráda!“

Útlé prsty přeletěly klaviaturu. „Vesel se, nebes královno, alleluja...“

Byla Bílá sobota, věčný neklid řeky letěl pod okny, strahovské věže vzpínaly se v dáli a ze zahrad vanula vůně mladého, sotva rozpuklého listí, květů javorových.

Byla Bílá sobota, mysterium Vzkříšení.

Zoryna zpívala a srdce jí ulétalo. Dívala se k Petřínu, viděla v duchu všecky cestičky a jemný písek na nich, viděla platany a stín a vlhko a mlžno, a zeptala se v duchu: „Co by udělal Kristus se strahovskou zahradou?“

A najednou se jí zachtělo vyběhnouti ven, na nábřeží, do ulic, nad Prahou někde v tichu vyslechnouti hudbu zvonů, které přiletěly z Říma...

Oblékla plášť, klobouk a vyšla. Přešla na druhou stranu ulice, k řece. Vysoká šedá postava s černou holí stála tu přitisknuta k zábradlí.

A jak se Zoryna blížila, šedá postava se hluboko poklonila. Zoryna zahlédla černou hlavu s malou lysinkou na temeni, bledou, pod očima požloutlou tvář, veliká ústa nad vystouplou bradou.

Minula ji se zavřenýma očima jako přízrak. Srdce se jí rozbušilo. Zaváhala, nemá-li se vrátit domů. Potom však pohodila hlavou, škubla pohrdavě rameny a vyšla pevným, rychlým krokem k Mostu legií.

Neohlédla se a přece věděla dobře, že on jde za ní. Přistihla se při tom, že bedlivě naslouchá a že se snaží v hluku uličním zachytiti povědomé ťukání černé holi. Měla ošklivý pocit nesvobody. „Vskočím do tramwaye a zbavím se ho!“ Nepovšimla si ani čísla vozu.

Zato sotva vstoupila, zapátrala oknem. Spatřila ho ihned. Stál u krámku s pomeranči a opět se Zoryně hluboce uklonil.

Nemohla se sebe setřásti tíživý, nepříjemný dojem. Jako by jí ohyzdné zvíře po ruce přejelo.

Vešla do Kinského zahrady, ale neviděla ničeho, kromě šedého svrchníku a černé holi. Vynořily se před ní na každém záhybu cesty, zdálo se jí, že stojí za každým keřem. Vyhnula se osamělým pěšinám, a stále se úzkostně ohlížela.

„Jaký jsem to blázen!“ zlobila se. „Co je mi po tom člověku? Strážníka bych zavolala... To Vlasta zavinila!“ říkala si. „Bláznivá! Na každého se směje! Beztoho na ni tam čekal. Oknem s ním asi koketuje!“

Nic už ji v sadu netěšilo. I na to zapomněla, že chtěla slyšet zvony. Vracela se k domovu, rozmrzena na Vlastu, na „drzého člověka“, i na svůj divný strach.

Nábřežím přeběhla při domech a s hlavou skloněnou. Za nic na světě by se byla neohlédla.

„Proč tak běžíte, slečno Zorko?“ pokárala ji bytná. „Všecka hoříte, jako by vás někdo honil!“

Zoryna sotva odpověděla, zasmála se zmateně.

Ve svém pokojíku uviděla v zrcadle rozežhavenou tvář, splihlé kadeře, veliké, uděšené oči.

„Je to pravda!“ řekla si; „Bůh ví, co jsem se tak pobláznila!“

Na stole zavoněl bochánek pod bílým ubrouskem. Zavoněl domov, bezpečí, vzpomínka na milé hlavy.

Usmála se na podobenku matčinu, u zrcadla přičísla si do čela spadlý pramínek vlasů. Otevřela knihu, převracela stránky a zase ji odložila. Sedla ke klavíru, začala po paměti arii Lenského, ale přetrhla ji v půltónu prudkým akordem.

„Ne, hloupě jsem se vyděsila!“ promluvila náhle hlasitě Zoryna a vyskočila od klavíru. „Vlasta by se mi vysmála!“

Bílé záclony v oknech lehce se chvěly průvanem. Zoryna je odhrnula a vyklonila se z okna. Ale v témž okamžiku již odskočila poděšeně. On tam stál opřen o zábradlí, přímo proti oknům Zorčiným. Zahlédl ji ihned a smekl měkký, šedý klobouk.

Zoryna prudce přirazila okno. A v téže chvíli rozhlaholily se pražské zvony.

III.

Na dvou židlích byly rozprostřeny Zorčiny nové koncertní šaty, bledě zelené, jako listy prvních skleníkových konvalinek.

Vlasta se Zorynou okukovaly je se všech stran, natřásaly lehounké hedvábí, gázové rukávky.

„Budeš jako Vodníkova žena z Erbenovy balady!“ nadšeně horovala Vlasta. „Ze všech nejkrásnější!“ Zoryna se radostně prohnula. Těšila se na koncert, na své vystoupení. Představovala si rozechvění té chvíle, až vyjde černými postranními dveřmi na podium, přežehnaná tajným, rozechvělým křížkem, až se před ní zavlní naplněný sál. Bude chvíli zmatena, hlava se jí zatočí a nikoho nerozezná v řadě sedadel. Bude se chvíti lehkým mrazíkem od hlavy až k patě.

Až pak první akordy klavírního doprovodu prorazí napětí. A pak, pak přijde její chvíle. — Hrdlo bude mít s počátku sevřené, ale posléze i to povolí. Vždyť je si tak jista svým Ave!

Vidí již radostně rozzářenou mamčinu tvář, slyší otcův pohnutím přitlumený hlas, vidí svoji blaženou hlavu přitisknutu k stříbrné výšivce slavnostní toalety profesorčiny, potlesk slyší, gratulace — ach, Bože, Bože!

Vlasta pohupovala se s tajemnou tváří na pohovce. „Víš, co si myslím, Zoryno?“

Zoryna podívala se tázavě svýma fialkovýma očima.

„Že ten člověk také přijde!“

Zoryna se nezeptala, který člověk. Rozuměla a zamračila se. „Co ten by tam dělal? Neví o tom ani — a pak, všecky vstupenky jsou již dávno rozprodány!"

„Ten si to už dovede zařídit, uvidíš! Včera, než jste vyšly, stál v chodbě u černé tabule a četl plakát."

Zoryna popuzeně švihla modrou sametkou, s kterou si hrála.

„A co pořád leze! Číhá na nás u Faustova domu jako černokněžník! Upozornit strážníka, to by bylo nejlepší!"

Vlasta se rozesmála. „Ty bys to spravila! Což pak ho můžeš udat? Nic! Co dělá? Čeká a chodí za námi!"

„Pod okny stojí jako hlídací pes! Hlavu vystrčit nemohu!" hněvala se Zoryna.

Vlasta vesele oklepávala střevíček o střevíček.

„Říkej co říkej! Mě to zajímá! Strašně! Takový zamilovaný mlčenlivec! Chodí a dívá se! A promluvit se neodváží! Bledý a němý jako posel smrti! Br! Strašně zajímavé!"

„Nu, zajímá-li tě tak," zasmála se Zoryna pohrdavě, „pak se s ním seznam a řekni mu, aby aspoň tady v ulici nepostával. Je to protivné!"

„Seznámím, uvidíš, že seznámím!" vyskočila Vlasta vzrušeně. „To bude dobrodružstvíčko! Záhada! Já ti mám strašně ráda záhady!"

IV.

Koncert byl večer ve Smetanově síni Obecního domu. Šum, hovor, hlasy tlumené jako v kostele. Šoupání nohou, klapání sedadel. Galerie se vlní jako mladým osením. Studenti je obsadili a žáci i žačky nižších ročníků konservatoře, operních i hudebních škol. „Potěr" — jak jim starší přehlíživě říkali.

V osmé řadě sedadel sedí soudce Šimanovský se ženou, zetěm učitelem a se dvěma nejmladšími dětmi. Hanča má plavé vlásky na temeni svázány širokánským motýlem z růžového hedvábí. Však co se maminky naprosila, než byl povolen tento zbytečný přepych čtyřicetikorunové stuhy, a ještě dnes. když ji maminka Hanče zavazovala, nakazovala přísně, aby ukonejšila své vlastní pobouřené svědomí: „Tu si ale schováš! Hned jak přijdeme, ji uložím. Ne, abys ji tahala do školy a na náměstí! Takové peníze hříšné za kousek mašličky! Ani to tatínkovi říci nesmím! Ta stará bílá dávno by ti byla stačila!"

Na to všecko už teď Hanča zapomněla. Jak hlavou pohne, slyší hedvábný šelest stuhy. Celý sál, všichni tady, zdá se jí, neopomenou se podívat na Hančina růžového motýla. Božínku, kdyby ji tak Lidka Skokanová viděla jak tu Hanča sedí, ve velikém sále s ohrom-

nými varhanami, jaké, myslí, mají jen v nebi a andělé se svatou Cecilií na nich hrají. Škoda, že už včera poslala Lidce pohlednici s „upřímným pozdravem z Prahy" — mohla jí dnes psaní napsat a všecko pěkně vylíčit. Ne, ale jak ta stuha krásně šustí!

Desítiletý Míťa sedí nepohnutě ve svém bílém naškrobeném límci a „kostelních" šatech. Nedívá se na varhany, na lidi, na sluhy, kteří na podiu připravují pulpity. Oči nespustí s těch krásných, bílých soch po stranách sálu u podia. Nic by se Míťa nedivil, kdyby se vlevo ten šuhaj s děvuchou do tance dali, až začnou hrát. Poprosí Zorynu, ta jistě ví, kde tady v Praze prodávají hlínu sochařskou. Koupí si ji a zkusí takového šohaje....

Sudí, vysoký, holohlavý pán s šedou, bezbarvou, v taláru ustrnulou tváří, hovoří šeptem se zetěm, zdravým, spokojeným člověkem, vášnivým hudebníkem, ředitelem kůru.

„Víš, že jsem tu po prvé v životě? Ano, ano, státní úředník sedmé hodnostní, soudce v bohem zapomenutém hnízdě, čtyři děti a koncerty v Representačním!"

Zeť přikyvuje usměvavě a myslí na svou školu se zahrádkou, v níž letos všecky růže pomrzly, a na to, že ženě přiveze z Prahy nové sazenice maršálek, které ona milovala. A k Urbánkovi zajde — aspoň prolistovat hudební novinky, když si je koupit — chudý kantor — nemůže. Ale jedno si přece koupí — Suka, Sučíčka, Capriccioso pro housle a klavír. Zahrají si je s Věruškou, pochutnají si. Nu, není to vlastně veliké štěstí, míti takovou ženu, která člověku rozumí?

Zorčina maminka sedí ztichounka na svém sedadle. Připadá si jako prostá šedá koroptvička mezi rajskými ptáky. Ale ne, ona vůbec nemyslí na sebe, její mysl všecka, starostlivá i hrdá mysl mateřská, je tam, za těmi nízkými dveřmi za podiem, kam před chvílí doprovodila svoji dceru. A teď se tu o ni chvěje úzkostí i blahem.

Můj bože, v takovém sále, mezi tolika nastrojenými lidmi, bude zpívat její dítě! A všechny ty oči budou na ni upřeny. Bude ji pozorovat i tamhle ta pyšná vysoká dáma s opeřeným drahým kloboukem, která se prve na chodbě tak uraženě odtáhla od ní, soudcové Šimanovské, když o ni ve svém zmatku loktem zavadila.

Nu, tedy už bohu poručeno! Ona, matka, nikdy pro tuhle světskou slávu nebyla. Dost se naplakala, když Zoryna jinak nedala a škemrala a žebronila, až povolili. Kdež pak ona, dcerka z podhorského mlýna, která si myslila, že světa dobyla, když si ji do okresního města odvedl soudní adjunkt!

Snad to bude tedy pro dceřino štěstí. Snad si ji dobře vychovala, svoji Zorynu, že ji svět nepokazí a neodcizí.

*

Paní soudcová vzpomíná s tichou radostí, jak jim na nádraží naproti přiběhla, jak je objala, zlíbala všecky, až i taťka měl vlaho v očích.

A doma, ve svém pokojíku, jak si k ní, k mamce, lehla, hlavu do klína položila a všecka rozzářená povídala o svém učení, o profesorce, o jejím starém příteli intendantu, jak mu Zoryna zazpívala a jak ji pochválil a několikrát si opakoval: „Vás si musím zapamatovat, vás si musím zapamatovat!“

Ráda je má všecky, a Míťa s Hančou dívají se na sestru jako na svátost. Míťa slezl doma před odjezdem všecky stráně, aby Zorce přinesl kytici fialek, celou cestu je opatroval, téměř na každé stanici vybíhal k pumpě, aby je pokropil, až by mu byl málem vlak ujel a až tatínka si rozhněval.

A Zoryna z nich měla radost jako malé dítě. Dnes si je připjala za živůtek „pro štěstí“.

Dvě dámy před paní soudcovou nasadily lorgnety k očím a pozorují pilně jednu z lóží. Vešla tam krásná žena v zlatově hnědé toiletě, s hnědým, krajkovým, hluboko do očí spadajícím kloboukem se žlutou rajkou. Dva elegantní staří pánové, jeden silně zatloustlý, druhý malý a pohyblivý, usazují ji v samých poklonách. Tlustý podal jí program a horlivě cosi vysvětluje.

Dámy s lorgnony se rozpovídaly. Paní sudí zaslechla jméno cizí zpěvačky, o níž jí i Zoryna vyprávěla, že ji čekají. Zadívala se zvědavě na hnědou dámu a myšlenky zase letí ke dveřím za podiem.

Ta tam v lóži jen svítí. Statisíce má na sobě. Tisíce jí platí za jediný večer, řekla Zoryna. Kněžna si ji pozvala a dala jí náhrdelník z černých, převzácných perel za to, aby zazpívala jen pro ni zamilovanou píseň kněžninu. Milionáři ucházeli se o její ruku a žádný jí nedostal. Aby tak jednou i její Zoryna . . . Ach, cože je nedostupno matčiným snům!

Orchestr zasedl k pulpitům. Světla pohasla. Hrají Smetanovu „Vltavu“. Zeti učitelovi oči jen svítí. Škoda, škoda, že tu není Věruška!

Pak vystoupil dívčí sbor. Šestnáct jich bylo. Jako oblak sněhu se vysypaly, zachumelily a zazpívaly s průvodem klavíru Treglerův čtyřzpěv: „Skřivánek vylít' do mraku a jásá . . .“

Zazpívaly a všichni jim zatleskali. Děvčátka se klanějí, očka jim svítí, černé a zlaté kadeře poletují a již se vytratila v radostném spěchu postranními dveřmi.

Mladý pán se smělou kšticí přes hrdé čelo přednesl melodram a na potlesk jen lehce se uklonil, jako by jeho cesta vedla háji vavřínovými.

Zase jsou operní sbory, dueto z „Jakobína“, arie z „Prodané“.

Holčička v chrpovém hedvábí, tenká jako komárek, zazpívala úzkostí staženým hláskem Vendulčinu ukolébavku z „Hubičky“, kadeřavý houslista přehrál v trochu domýšlivé póze obtížnou skladbu, jíž málokdo rozuměl, ale jíž všichni se podivili. A teď, teď...

Maminka Zořina má prst opřen pevně o řádek, z něhož četla mechanicky desetkrát za sebou: Gounod, Ave Maria ...... Zorka Šimanovská.

Míťa s Hančou natáhli vzrušeně krčky, soudce si utřel skřipec a zpříma se posadil.

Zoryna vystoupila ve svých šatečkách jako z mořských vln a poklonila se mechanicky nacvičenou poklonou.

Rusý pianista zasedl k černému koncertnímu křídlu, srozuměl se pohledem se štíhlým cellistou a předvedli preludium.

Zoryna má tmu před očima. Nerozeznává ničeho před sebou. V hlavě jí zmateně šumí poslední, chvatně šeptané rady profesorčiny, jimiž ji doprovodila až k podiu.

Nemyslí na nic. Ví jen, že tam kdesi, dole, mezi matnými stíny hlav a poprsí bijí účastně dvě stará, věrná srdce, u nichž lze se ukrýti před každým nebezpečím.

Rozechvělé prsty dotkly se bezděčně Míťovy kytičky. Domov z ní zadýchal, domácí stráň.

A první tóny rozlétly se z dívčího hrdla do přítmí sálu, jako drobné zvonky odrazily se od stěny ke stěně. Mladý, svěží hlas rozlil se jako šumné jarní vody.

A pak jí zatleskali — a jak zatleskali! Třikrát se musila Zoryna vrátit.

Starý pán v prvé řadě křesel s bílou, dlouhovlasou hlavou na ni volal: „Výborně! Výborně!“

Míťa s Hančou vyskakovali nadšením na svých sedadlech a maminka byla nucena je střežit, aby se přes celý sál k Zoryně nerozběhli.

Sama však, slzy v očích a na tvářích lety změklých blaženým úsměvem zvěstuje všem: „Vidíte, to je moje dítě, moje Zorka!“

Přišla další čísla programu: recitace, klavír, flétna, ale paní Šimanovskou nic už nedovede upoutat. Konce se dočkati nemůže a kdyby věděla, že se to smí, rozběhla by se nejraději za dcerou.

Sedí tu všecka netrpěliva, s rameny zúženými v nových šatech, zeřídlé vlasy v uzlíčku v týle. Má radost, má, ale tak se jí zdá, že by jí bylo přece jen nejlépe, kdyby si Zorynu vezla s sebou, domů, do ztraceného městečka, pod křídla mateřská. Jaká bláhovost, jaké pošetilé sobectví!

Zoryna je štěstí samo. Všichni jí lichotí, profesorka líbá ji na čelo, svět se před ní otvírá jako brána do sadu kvetoucích růží.

I otci a matce gratulují. Profesorka, nádherná divadelní dáma, chytla si Zorčinu maminku pod paždí. „Víte, milá paní, že jste vychovala malý zázrak? Je to má nejlepší žačka, moje pýcha!"

Hanča s Míťou stojí v koutku chodby, rozšířenýma očima pozorují veselé chumelení a k sestře se ani dostati nemohou. A když už si ji konečně vedli, přiběhl za Zorkou sluha. Musila se vrátit a čekali na ni před Obecním půl hodiny.

U profesorky byl intendant s hostem komponistou. Chtěli se Zorynou promluvit. Propustili ji v samých lichotkách.

Tolik, tolik štěstí najednou, že je Zoryna unésti nemohla! Ubíhala chodbou, chtělo se jí křičet, výskat, chtělo se jí honem, honem sdělit se s někým o svou radost, o své vítězství.

A v širokém průjezdu, u skleněných dveří, stála Vlasta a hovořila s někým, kdo byl skryt za sloupem. Smála se vzrušeně a vysoké podpatky lakových střevíčků klapaly o dlaždice, jak popobíhala ke schodišti se podívat.

Zavolala na Zorku a když jí Zoryna ruku podala, přitáhla ji blíže. Ze stínu vystoupil on, neznámý z ulice, s kloboukem v ruce a uklonil se před Zorynou.

Vlasta řekla: „Pan Petr Kříž!"

Zoryna byla příliš sama sebou zaujata, než aby setkání přivolalo vzrušení posledních dnů. Chladné, divně studené prsty zachytily její ruku. „Slyšel jsem vás zpívati, slečno . . ." zahovořil tiše.

„Petr je to nejprotivnější jméno na světě!" prošlo Zoryně myslí. Usmála se roztržitě, vytrhla mu ruku a omluvila se, nedívajíc se na něho: „Odpusťte, čekají na mne!"

Pohodila rameny, jako by chtěla setřásti nepříjemný dojem. Vyběhla ke svým na ulici, chytila Míťovu klukovskou, krátce ostříhanou hlavu a prudce se s ním zatočila.

„Povím vám něco doma! Radost budete mít!" zavolala na všecky a myslila si při tom: „Br, jak je bledý! Souchotinář asi!"

V.

A potkávala ho zas na všech cestách a nikdy s ním nepromluvila.

Seděla do noci nad drahou knihou, a když šla před spaním okno zavřít, stál tam dole, na ulici, nad temnou, světly pozlacenou řekou s bílou, jako měsíční tváří.

Mluvíval s Vlastou a zvídal na ní. Kam Vlasta určila, přišel, aby Zorynu uviděl, aby ji mohl pozdraviti a jíti za nimi až do ulice.

Zoryna zlobila se na Vlastu, zakazovala mu to hněvivými vzkazy. Napsal jí psaní. Aby mu nebránila, že nic, pranic od ní nechce, jen vidět že ji musí. Myslí na ni celé noci. Nemůže spát, vstane, obléká se a jde pod její okna. Život je mu snesitelný jen tehdy, stojí-li tam, vidí-li světlo v jejím pokoji.

Myslí na ni bez ustání. Napsal jí už tisíc psaní, a všecky na kousky roztrhal a naházel do řeky pod jejím oknem. Proč na ni myslí? Je mu to samotnému nepochopitelné. Měl se ve své čtyřicítce za člověka mrtvého pro svět.

A teď ho potkalo neštěstí, že se do ní na smrt zamiloval. Ano, na smrt. Cítí, i když sám sebe posměchem trestá za svoji bláhovost, že by zemřel, kdyby se od ní osvobodil.

Je chorý člověk, nevyléčitelně chorý a nebude už dlouho živ. Má od života jen jediné přání: aby si vyprosil její přátelství, aby s ním někdy promluvila jako s kýmkoli ze svých známých. Bude čekati, trpělivě čekati, aby ho alespoň neodháněla.

Zoryně bylo ho líto a několikráte se na něho usmála, když ji pozdravil.

„Jak on o tobě mluví!" řekla jí Vlasta. „Je pln něhy. Ptá se na tebe, co děláš, a má v očích slzy! Byla bych šťastna, kdyby tak miloval mne!"

Zorynu to dojímalo, ale vyhnula se mu zas. Cítila, že ho mučí, ale co měla dělat s takovou strašnou láskou, bylo-li to proti všemu, co cítila?

Ne, v ní nebylo něhy, v ní byl odpor a nemohla mu říci jediné dobré slovo.

„On je citový genij!" opakovala Vlasta, ale Zoryna by se neodhodlala ruku mu podati. Bála se strašně, že by ji stiskl.

Jeho láska byla jí nepříjemná, jeho mlčenlivé uctívání jí nelichotilo, ale překáželo jí a znepokojovalo ji.

Těšila se dětinsky na prázdniny, na domov, těšila se, že on za půltřetího měsíce na ni zapomene a ona, až se do Prahy vrátí, bude zbavena jeho stínu.

Ach, bože, po prázdninách — to se už rozhodne Zorčin osud. Nebude už žačkou konservatoře. Bude chodit k paní profesorce do bytu, na soukromé hodiny a bude se již vážně připravovat k divadelní dráze.

Vždyť má již slíbeno vystoupení na Národním . . . ach, život je tak krásný, krásný!

Od června uprošovala ji Vlasta, aby, než odjede, promluvila s Petrem.

Zoryna váhala, odkládala, vymlouvala se. V té době představila jí bytná v divadle na „Carmen" svého příbuzného, doktora Milana Jánošku, veselého Slováka, mladého chirurga, nadšeného zpěváka a muzikanta.

Přišel tetu navštívit a stále se ohlížel po dveřích pokoje Zorčina, až ji paní profesorová zavolala. Poprosil po čaji Zorynu, aby mu zazpívala. Doprovázel ji na klavíru a pak mlčeli dlouho, zatím co paní profesorová zabrala se do vzpomínek nad zežloutlými listy podobiznového alba, které přinesla synovci ukázat.

Než odešel, sedl Jánoška k pianu a zazpíval měkkým, teplým barytonem:

„Láska, Bože, láska,
dě ju ludia berú?
Na hore něrastie,
v poli ju něsejú..."

Od té doby chodil častěji. Zoryna myslila, že jej proto vidí tak ráda, že si zahrají, zazpívají, že si o muzice pohovoří s někým, kdo tak vřele chápal její divadelní sny. Ale pak se ukázalo, že s ním stejně ráda hovoří i na ulici, když se „náhodou" na Karlově náměstí potkali, ba že je jí i milo jíti prostě podle něho rozkvetlým sadem a nemluviti vůbec.

Říkávala si: „Voní snad polem, snad květy, ale něčím teplým a milým, co mi způsobuje sladkou závrať!"

Petr Kříž potkal je ve Fürstenberské zahradě. Poznal Zorku z dálky. Zastavil se za rozkvetlým keřem kalinovým a díval se na ně zkamenělýma očima.

Zoryna ho zpozorovala, zarazila se, ale pak přešla kolem něho vzdorně a nevšímavě. A schválně se zasmála na doktora Jánošku. „Ať vidí!" řekla si v duchu. „Aspoň dá pokoj, protivný člověk!"

I Milan Jánoška jej zpozoroval a podivil se: „To je Kříž!"

Zoryna užasla: „Což vy jej znáte?"

Zasmál se. „Ovšem, velmi dobře! Celé romány jsem o něm slyšel! A velmi zajímavé!"

Zoryna sebou trhla netrpělivě. „Ach ne, nemluvte mi o něm! Pojďme mu z cesty!"

Zabočila na jinou pěšinku a chodili po ní sem tam. Když asi po hodině ze zahrady vycházeli, stál Petr dosud za týmž keřem.

Zoryně neušlo, že Milan, jda podle něho, změřil jej ostrým pohledem zpod přimhouřených řas.

Druhý den Petr nečekal u Faustova domu, ani pod okny nechodil. Nepřišel ani třetí den, nepřišel po celý týden.

Vlasta se vzrušila. „Co se mu stalo? Snad stůně. Vyhlíží stále bledší, smutnější a unavenější!“

„Co mi po něm!“ odsekla Zoryna podrážděně. „Ničím mu nejsem povinna, ničím zavázána!“

Přes to však mívala v noci neklidné sny. Vstávala, tiše otvírala okno a nahlížela do pusté ulice. Kdyby se jí byl někdo zeptal, proč to dělá, nedovedla by odpověděti. Ale prázdné místo u mostního pilíře, kde on stával a kam teď jen měsíc jasně svítil, ji téměř děsilo.

VI.

Přišly nádherné, předletní dny a Praha pustla.

Vlasta byla již s matkou v lázních. Zoryna chystala se k odjezdu.

Doktor Jánoška si vyprosil, aby směl ji navštívit u nich, doma, a Zoryna se těšila, že se mamince i otci zalíbí její černobrvý Milan, hoch jako jedle v háji.

Všecko si už spolu řekli. Mají se rádi. Přišlo to jako povodeň, jako jarní strže. Milan nebude Zoryně v ničem bránit. Ať se jen dále učí, ať jde jen dál svou vytouženou drahou. Bude mít ženu umělkyni, zpěvačku. Kraj světa s ní půjde. Má jmění po rodičích a tolik chuti do práce! Budou spolu žíti jako sto květů!

Zoryna měla poslední přednášky, po škole spoustu nákupů. Maminka jí toho napsala plný aršík, co jí má domů přivézti, co se v Praze dostane lépe a levněji, než u nich v městečku. A Zoryna by ráda každému i malý dárek přinesla. Umluvili se už o nich s Milanem.

Vyšla z domu navečer, v prvním průzračném soumraku.

Měla za pasem dvě bílé růže.

A sotva vyšla, uviděla u mostního pilíře na obvyklém místě, stát Petra Kříže. Stál a čekal. Ve světlých šatech zdál se vyhublejší a znavenější než dříve.

Zoryna rozběhla se přes most k Újezdu. Chtěla mu utéci. Věděla, že spěchá za ní, a všecka se tím vyděsila. Vyběhla po schodech chrámových u Karmelitánů.

Věčné světlo tu hořelo jako krvácející hvězda. Před oltářem svítily stromečky rozkvetlých azalek. Nebylo tu nikoho, jen ze zadní lavice zvedl se mnich s kápí a tiše přešel k postrannímu klekátku před sochou světice.

Zoryna se chvatně požehnala, ale nemohla se modlit. Myslila na to, ukryla-li se dobře Petrovi. Usedla do lavice a naslouchala vzrušenému tlukotu svého srdce.

Kostelník vešel šoupavě a zachrastil klíči. Bylo nutno jíti. I mnich se zvedl, zastavil se s kostelníkem, šeptali si chvíli a pak shrbený, přikrčený v hnědém, splývajícím hábitu, odcházel jako oživlá socha sv. Františka z Assisi.

Petr Kříž čekal na prvním schodu chrámovém. Zastavil Zorku prosebným posunem ruky. „Dovolte mi s vámi promluvit. Čekám na to tři měsíce jako žebrák.“

Zoryna začala sestupovati. Zachytil ji. „Ne, prosím vás! Počkejte tady. Tam —“ mávl rukou k ulici zmalátnělým pohybem, „tam je hluk a lidé a já špatně mluvím . . .“

Povšimla si chraptivého přízvuku jeho hlasu. Zakašlal a Zoryně bylo nepříjemně. Opřela se o zábradlí a schovala obě ruce do širokých rukávů svých šatů, aby ho nenapadlo dotknouti se jí.

Opřel se o svou černou hůl. Mlčeli. Zoryna čekala, až promluví, a lekala se napřed každého jeho slova. Věděla, že na ni upiatě hledí, a bezděky semkla ramena.

„Bože, jak vy jste krásná!“ řekl po chvíli tiše. Znělo to ne jako banální poklona, znělo to jako výkřik bolesti.

„Chtěl jsem se z vás vyléčit. Bylo mi strašně. Odjel jsem na venek. Chodil jsem po lesích a střílel kavky. Zkoušel jsem, půjde-li to. Nespal jsem, nemyslel na nic než na vás.“

Zakašlal a zmlkl na okamžik, Zoryna si povzdychla. Pak začal znovu, rychle, chvátavě, jako by se bál, že mu unikne dříve, nežli dopoví.

„Nejstrašnější bylo, že už jste nebyla sama v mé představě. Viděl jsem vás stále, jak jsem vás tehdy potkal ve Fürstenberské zahradě — s ním — šťastnou, rozzářenou. Omdlel jsem po prvé za svého života. Dali mi opium. Usnul jsem na šest hodin a když jsem procitl, odejel jsem nejbližším vlakem do Prahy. Obcházel jsem vaši ulici v kruzích stále menších a menších. Musil jsem za vámi, odpusťte mi to!“ Vztáhl k ní ruku. Jeho tvář prosila, zapřisahala. Nebylo možno odříci.

Obrátila se k němu a podala mu své štíhlé prsty. Sklonil se a rychle je políbil.

Ruku měl vlhkou a chladnou, rty suché a horké.

Zoryna lehce se zachvěla a aby zakryla odpor, usmála se na něho. „Odjedu už zítra!“ řekla.

Položil její dlaň něžně na zábradlí. „Vím, že odjedete! A kam?“

„Domů!“ odpověděla trochu udiveně nad touto otázkou.

„Domů!“ opakoval si tiše semknutými rty. „Pravda, člověk má mít své ‚doma‘!“

Podívala se na něho a zeptala se: „Což vy ho nemáte?“

Usmál se překonaně koutky rtů. „Ne, nemám! Mám svůj dům, zahradu, borový les, svůj pokoj, svoji postel a svůj stůl, ale nemám domova.“

„Jste tak bledý . . .“ řekla Zoryna. „Jste nemocen?“ Bylo jí ho pojednou líto, smutek na ni padl z jeho vyhublé, dvakrát vhloubené tváře, z jeho soustředěně chmurného pohledu.

Stál před ní jako člověk, který se již se vším rozloučil. Neodpověděl slovy, jenom úsměvem.

(Pokračování.)

FEUILLETON.

„V DNEŠNÍM DĚJINNÉM PŘELOMU“.

V „Divadle“, nezávislém čtrnáctideníku, vydávaném organisací československého herectva, našel jsem úkoly, vytčené umělci v dnešním dějinném přelomu, kdy umělec, člověk nadaný božským darem, povznesený nad své okolí, pohrdající jím — typ, který si vynutilo individualistické, bezeslohové století měšťácké — je na odchodu. Umění přestalo býti věcí soukromou. S rozkladem hospodářských podmínek kapitalistických států nastává ponenáhlu i úpadek měšťácké kultury i měšťáckého umění. Přišla ruská revoluce a otřásla radikálně základy měšťáckého světa a s novým názorem světovým přichází nová kultura a nové umění. Umění obrací se k nejširšímu publiku lidovému a umělec není víc než prostým dělníkem mezi miliony ostatních pracovníků. Dnes není apoštolů, proroků a kněží umění. Není intuice ani inspirace. Tato libozvučná a aristokratická slova přeložíme prosaicky: nápad. Početí uměleckého díla je právě tak fysické a lidské jako početí člověka: rodí se z mozku oplodněného vědomým i podvědomým poznáním skutečnosti. Genius je prázdné slovo a talent pouhou schopností a specielním uzpůsobením. Musy umělcovy nejsou o nic božštější než Musy inženýrovy neb dějepiscovy, ba ani ne nad Musy truhlářovy. Je pouze lidštější. Umění znamená humanisaci vědy. Umělec stojí uprostřed pracujícího lidu. Umělec je dnes jedním z dělníků a jeho místo je mezi nimi. Neliší se od úkolů všech ostatních: poctivá práce ve svém oboru, organisace, disciplina, boj.

Jak zjevno, nejsou názory orgánu československého herectva ničím novým; je to ideově starý materialismus, trochu komunisticky natřený. Je to produkt, s jakým se často dnes potkáme, dnes, kdy bylo — ač ovšem pomalu už přestává — módou zatracovat individualismus, měšťácké století a hrůzné slůvko aristokracie, jež do češtiny přeložené znamená ovšem strašnou věc: vládu nejlepších; dnes, kdy není myšlenek, kdy jsou pouze nápady, kdy talent je pouze uzpůsobením specielní m - genia ovšem není. Toto umění, jež nenávidí vládu nejlepších, jež místo talentu má své specielní uzpů-

sobení a jež nevěří v genia z důvodů jasných tomu, kdo se jím zabýval chvíli, osvojilo si několik ošuntělých hesel politických i filosofických, aniž by si osvojilo politické i filosofické vzdělání. Nedomýšlí jediné myšlenky. Přejímá materialistický výklad tvorby duchovní, ale nepozastaví se nad tím, že mezi schopnostmi a specielním uzpůsobením členů Organisace československého herectva jsou stejně veliké rozdíly jako mezi zákony tvorby umělecké a řemeslné. Tito umělci — jsou-li to umělci, o čemž u některé části členů Organisace jsem nucen pochybovati — prohlašují svou tvorbu za rovnocennou tvorbě řemeslné. Buďsi. Ale činíce tak, neuvědoměle podrývají základnu, na které stáli, a nesmějí se diviti, dochází-li k derutě divadla.

K derutě divadla dochází a dojde pro nenávist organisací k vládě nejlepších; dojde k ní pro nevíru v genia a zřeknutí se velikých, romantických slov. Frazeologie citovaná zbavuje umění divadelní kouzla. Prohlašuji organisace, disciplinu a boj za úkol herců. V praxi organisace takto pojímaná míjí se svým posláním. Nebude potřebnou ochranou umělců proti vykořistění zaměstnavatelem, ale vykořistí ve jménu většiny, jež bude prostřední a podprostřední, ty z druhů, v nichž je talent a snad genius, v něhož kompaktní většina řemeslných umělců nevěří. Organisace Mus umělcových bude kopírovati tuctové odborové organisace. Dojde pak k ušlechtilému názoru, že rozdíl mezi schopnostmi herců je pouze v tom, že Petr má větší příležitost hrát než Pavel. Aby docílila spasitelné rovnosti, sníží divadelní úroveň. Pavel bude hrát role, jež se vezmou Petrovi a po Petrovi Petřík a Petříček. Důvěrníky stanou se lidé většiny; a tato většina prostředních a podprostředních stanoví jim své lidi, aby jimi byla chráněna před nebezpečnou rozpinavostí schopnějších. Zasahování Organisace přesune se z ochrany hmotných zájmů také do oblasti nebezpečné: bude se domáhati vlivu na směr divadla a domůže se ho, poněvadž najde své politické přitelíčky.

Přijde ovšem čas, kdy síla Organisace selže a disciplina též. Čas, kdy umění pojímané jako řemeslo přestane bavit. Chvíle, kdy se shledá, že Petr, Petřík a Petříček hráli role Pavlovy, ale že Petr hrál je hůře než Pavel, Petřík hůře než Petr, Petříček hůře než Petřík. Chvíle, kdy se shledá, že nápad je trochu málo v umění a že je třeba talentu a někdy také genia, nemá-li se stát divadlo bezútěšnou Saharou. Disciplinovaní organisovaní, ochotní obrátit se k nejširšímu publiku lidovému svým řemeslným uměním, shledají, že pro toto široké lidové publikum nemají vůbec přitažlivosti. Neboť materialismus je ve všech oblastech pochopitelný a vysvětlitelný, kromě oblasti umění. Kromě geniálnického umělce, pohrdajícího svým okolím, je nepříjemný ještě jiný extrém: umělec, pohrdajíc duchem.

Není umění měšťáckého, není umění socialistického, není umění politickostranického; je pouze umění nebo není umění. Umělec vždy si bude vážit umělce; paumělec bude se skrývat za politická hesla a filosofické floskule. Dnes, ještě dnes je doba paumělců i pamyslitelů; ale bije už hodina dvanáctá. Ještě každý materialismus vedl ke vzkříšení idealismu; po každém období, jež potíralo individuum, přišla doba, jež ocenila přednosti individualismu. Ruská revoluce, jež popletla hlavu tolika nemyslícím lidem, znamená pouze stránku v dějinách lidstva. Zajisté je správné, čerpati také ze zkušeností jejich; ale neznamená to, že by zkušenost všeho vývoje předchozího bylo správno zapomínati. Ostatně schopní, jež vyšinula z rovnováhy, vymaní se z dočasného zmatku; neschopných pak nebylo a není škoda v umění.

Viktor Dyk.

LITERATURA

DESÁTÉ VÝROČÍ úmrtí Jaroslava Vrchlického provázely vzpomínky a oslavy všeho druhu; přál bych si však, aby poměr doby k zesnulému básníku nevyčerpal se oficielními oslavami a vnější příležitost úmrtí básníkova aby prohloubila vnitřní vztah české literatury k dílu básníkovu. Nelze říci, že za deset přešlých let byla by odčiněna křivda, jíž se na básníku dopustil drsný náš život. Dílo, v němž je tak mnoho ryzí krásy a básnického rozmachu, leží stále jakoby stranou, nepozorováno, nemilováno, jako za živa, nebo chce-li kdo prohlásiti tento výrok za příliš pessimistický, ne dost pozorováno a ne dost milováno. Dluh svůj vůči Jaroslavu Vrchlickému nezaplatila dosud plně ani kritika ani čtenář. A přece, čím větší je odstup dobový a čím střízlivěji hledíme na vášně dobové a dobové rozpory, jež tolik strpčily život velikému básnickému dítěti, jímž zůstal onen bílý stařec s modrýma, výmluvnýma očima a melodickým hlasem. Neštěstí básníkovo bylo, že neměl blahého daru autokritiky a nepotlačoval, po vzorů jiných a menších, pokusy nepodařené a slabší varianty krásnějších čísel. Rozsáhlé dílo básníkovo potřebovalo by pietního a milujícího průvodce, jehož se básníkovi dosud nedostalo. Kéž desáté výročí úmrtí básníkova učiní bezpředmětnou melancholii, které není prosto jubileum dnešní! V. D.

V prof. Arne Novákovi dostala moravská universita bystrého a houževnatého badatele. Máme naději, že se mu podaří objasniti aspoň poněkud tento nesnadný problém, o němž se už tolik namluvilo a napsalo, ale bez valného úspěchu. Odvažuje se na něj hned svou vstupní přednáškou, proslovenou na filosofické fakultě Masarykovy university dne 22. listopadu 1921 a vydanou nyní tiskem a nákladem brněnské Polygrafie v luxusní úpravě. („Problémy moravské literatury.") Přiznávám se, že jsem očekával, bera tuto knížku s dychtivostí do ruky, analysu a synthesu moravské duše kmenové, jejích psychologických a tvůrčích znaků, odlišných od duše české, že zde bude konečně jasně řečeno, pokud to ovšem lze, co dlužno rozuměti pod slovy moravská duše kmenová, moravský svéráz, moravské umění a moravská literatura. Nacházím zde však opět, třeba ve formě neobyčejně elegantní, vzletné a duchaplné, řekl bych historii a vnější, látkový popis moravské literatury. Vzpomínám si, jak jsme si v literárním odboru Moravsko-slezské besedy před lety často kladli otázku: „Co je vlastně moravské?" Čím se liší moravská duše od české nebo slovenské, a hlavně: jak se to jeví nikoli ve výběru látky, nýbrž v n á z o r u, p o j e t í, m e t h o d ě a f o r m ě moravského umění. Zdálo se nám, že se hesla „český", „moravský" nebo „slovenský" dosud užívá pouze látkově, povrchně, a že je tedy potřebí, aby se jednou detailním studiem proniklo k jádru tohoto oříšku. Pomýšleli jsme na to, že si s kruhem spolupracovníků rozdělíme práci tak, že jeden prostuduje poměry zeměpisné, jiný dějepisné, jiní zas hospodářské, politické, národní, výtvarné, hudební a t. d., a to jak tvorbu lidovou, tak moderní, umělou. Zůstalo ovšem při pouhém plánu. Uvědomili jsme si, jaký komplex problémů se tu naskytá, jaké práce by bylo třeba, a zalekli jsme se. Cítíme však stále, kdykoli se ozve heslo »českého", „moravského" nebo „slovenského umění", že bude nutno, abychom si jednou přece objasnili, v čem je náš národní svéráz a v čem dlužno viděti kmenovou tradici.

Prof. Arne Novák stopuje život české literatury na Moravě od doby obrozenské. Začíná Dobrovským, jenž jako syn racionalistické doby rozuměl pod slovy „moravská literatura“ vše, co vycházelo na Moravě. Hlubšího psychologicko-filosofického pojetí u něho nenacházíme. Romantikové Jungmann a Palacký jdou už hlouběji. Jim není už vlast jen pojmem zeměpisným, nýbrž především mravním, duchovním. Tehdy se už tuší, že Morava má své osobité rysy, jimiž se liší od Čech, a vyslovuje se přání, aby se to projevilo i v její tvorbě. Novák ukazuje, jak romantičtí blouznivci scházeli často s cesty. Chybovali, kdož moravský svéráz viděli v řeči, v minulosti a lpění na tradici bez ohledu na vývoj a pokrok, jak chybovala i reakce církevně politická, umělecky neplodná. Ani z přimknutí ke kultuře lidové nevzniklo na Moravě nic tak ryzího jako v Čechách dílo Čelakovského, Erbenovo nebo Němcové, nýbrž jen horlivé studium kultury lidové. Representantem tohoto směru je F. Bartoš. V něm vidí Novák pravý typ tehdejší Moravy. V Bartošových stopách jdou pak téměř všichni prosatéři moravští, jimž bylo namnoze důležitějším věrné podání národopisného živlu než umění.

Sem řadí autor Kosmáka, Dohnala, oba Mrštíky, Herbena. Všichni se blíží s láskou k lidu, ba někteří užívají i jeho nářečí. Uprostřed let 80. přichází Leandr Čech s vyššími požadavky na mor. literaturu: cílem má býti skutečná tvorba, proniknutá současností, realitou, hlavně sociální. Svůj obraz moravské literatury, jenž se skutečností a syntetičností podobá jeho „Písemnictví s ptačí perspektivy“, ukončuje autor řadou siluet: Bílého, Táborského, Bezruče, Merhauta, Holého, Neumanna, Mahena, Těsnohlídka, Březiny a Demla. Ideálu Čechovu nejvíce se podle mínění autorova přiblížila Božena Benešová, v níž vidí velkou naději moravské literatury. Také od mládeže, která se s takovou vervou hlásí ku práci, očekává mnoho dobrého. Št. Jež.

DIVADLO.

KRISE VINOHRADSKÁ. Přechod dvou herců a režisérů se scény vinohradské na scénu Nár. divadla dal podnět k resignaci vedení divadla vinohradského a k četným veřejným projevům. Stanovisko k této události plyne ze zásadního hlediska, jež vždycky zaujímal „Lumír“ nehledě k osobám a jež bylo svého času stanoviskem všeho spisovatelstva. Přáli jsme si — dříve ještě než vzniklo divadlo vinohradské — činoherního divadla schopného soutěžiti s Národním divadlem, poněvadž smutné zkušenosti naučily nás oceňovati nebezpečí divadelního monopolu. Stanovisko toto nezměnilo se, když vedl Dr. Hilar a jeho přátelé prudkou kampaň proti vedení „Národního divadla“; ukázal jsem svého času v anketě „Nár. Listů“, že panství Hilarovo Nár. divadle nemůže býti vyléčením divadelní krise, nýbrž že třeba, aby vedle Nár. divadla bylo Městské divadlo, nebo chcete-li, vedle Městského Národní, svým způsobem vedené, odlišné a svérázné. Události daly mně za pravdu; nechci se zabývati otázkou, pokud styl Hilarův a jeho režijní methody jsou správné nebo nikoli. Rozhoduje pro mne, že třeba vedle stylu Hilarova jiného stylu a jiných method, má-li být opravdový život v divadelním našem životě. Proto nejeví se mi zeslabení vinohradského ensemblu prospěchem našeho dramatického umění. Praktická otázka je, může-li mít Národní divadlo z angažování pp. Vydry a Dostála takový prospěch, jakou má vinohradské divadlo škodu. Zodpovíme-li tuto otázku záporně, odpadají všechny další argumentace. Vinohradské divadlo má ne-

pochybný mravní nárok na podporu státní — poněvadž Praha příliš asi finančně se angažovat nemůže. Ale čím větší budou passiva divadla Národního, tím menší je pravděpodobnost dnes, kdy se nelze naditi, že podpory pro divadla v rozpočtu mohly by býti do nekonečna zvyšovány — že se této podpory vinohradskému divadlu dostane v té míře, v jaké by toho žádala potřeba divadla a jeho schopnost konkurence. Důsledek může být pouze zaostalost a zakrnění činitele, jemuž konkurence je znemožněna. Tím bychom však dospěli ke koncům, které nejsou prospěšné ani dramatikům ani hercům: k návratu monopolu, který tu byl před založením divadla vinohradského. Toť stručně řečeno můj názor na krisi vinohradskou; přál bych si, aby byla řešena ve prospěch věci bez zřetele na prospěch osob. V. D.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Před měsícem zemřel zakladatel a mistr českého sochařství, J. V. Myslbek. Obvyklou frází by se řeklo, že české sochařství utrpělo nenahraditelnou ztrátu. Není tomu, bohudíky, tak. Osud popřál tomuto umělci dosti dlouhého života, aby dílo, široce založené a poctivě stavěné, dokončil. Po pětasedmdesátém roce nelze již čekati nových objevů ani obratů. Dílo Myslbekovo je tak harmonické, ukončené a úplné, že ani nejsou žádoucí. Na výstavě podobizen, kterou mu nedávno uspořádal spolek „Mánes", uvědomila si veřejnost znovu, jak velikého umělce máme v Myslbekovi a za jak mnoho vděčí dnešní české sochařství tomuto zakladateli a průkopníku. Je české plastice tím, čím byli českému malířství Jos. Mánes a Mik. Aleš. Rozřešil a ztělesnil plasticky po svém ideál českého umění národního. Máme-li ve svém umění a ve své literatuře dosud málo zjevů, jimž by právem patřil čestný název klasiků, patří k nim Myslbek zcela jistě. Tak ideální rovnováhy mezi myšlenkou a jejím výtvarným projevem, mezi duší a tělem zpodobeného nenajdeme jinde v českém umění kromě Mánesa a Alše. O Myslbekovi platí to ještě více. Mladší české umění, zamyslí-li se nad dílem Myslbekovým, může z něho čerpati mravní sílu a příklad, jak umělec, nevyhýbaje se zúrodňujícím vlivům, zůstává sobě a svému cíli věren, má-li dosti nadání, poctivosti a pevné vůle.

Soubor grafiky slavného Nora Evarda Muncha v síni „Mánesa" je po válce první význačnější výstavou cizího umění u nás. V Čechách není ovšem E. Munch neznám. Před osmnácti lety vystavoval v Praze po prvé a dobyl si ne-li obecného uznání, tož jistě pozornosti a respektu. „Volné směry" přinesly řadu reprodukcí. Od těch dob se vlastně příliš nezměnil. Je v tom jisté minus. Dnešnímu člověku zůstává citový obsah nejednoho Munchova listu cizím. Munch je z „umdlených duší", jako na př. Garborg nebo Przybyszewski. Jejich vlastním prostředím bylo rozhraní minulého a našeho století. Z oné doby zrodil se jeho smutek, jeho symbolism, jeho sklon k literárnosti. Pro mladší generaci znamenal Munch překonání impresionismu a počátek expresionismu. Uchvacoval nikoli krásnou formou vnější, nýbrž vnitřní silou, pravdou, hloubkou a dramatičností. Umělec menšího talentu ztroskotal by v literárnosti. Muncha zachraňuje dobrý výtvarník. Rozumí dobře skladbě obrazu, účinnosti barev a tvarů. Jeho kresba je vždy svérázná. Několika jednoduchými čarami zabrne maximum výrazu. Nám Čechům, zejména dnešním, zdá se toto vážné, přísné umění trochu cizím, severským, germánským. Cítíme však, že je to skutečné umění.

Výstava „Jednoty výtvarných umelcov Slovenska" v Obecním domě přinesla zklamání. Jsme si dobře

vědomi, jak těžko se až do převratu na Slovensku žilo všemu slovenskému, a proto pozorujeme slovenskou literaturu, vědu i jinou práci kulturní se shovívavostí někdy až přílišnou. Nenadáli jsme se však, že tato první slovenská výstava v Praze přinese tak málo slovenského. Kdybychom měli slovenské umění posuzovati jen podle této výstavy, museli bychom si říci, že slovenského umění vlastně není. Je pouze jakési umění na Slovensku. Zarazí vás už seznam jmen v katalogu: Angyal Gejza, Flache Július, Gerô Gustav, Harmos Karol, HerméIy Viktor, Lengyel Reinfuss Eduard, Sárkány Koloman, Szveteney Anton atd. A kde jsou Slováci? Není slovenských jmen a není ani slovenského umění. Ani látkově. Čekali byste, že umělci žijící na Slovensku, ať už skuteční Slováci nebo Maďaři a Němci, budou sahati aspoň ke slovenským látkám, když už cítění jejich není slovenské. Ale není tomu tak. Až na pár slovenských halen a sukní nenajdeš zde ničeho, co by ti vyprávělo o slovenském člověku. Cítíš, že pro tyto malíře nebylo Slovenska, byly jen Horní Uhry. To, co zde vidíme, je malba, jakou lze spatřiti kdekoli v Evropě mezi malíři starší generace, jíž se nedotkl proud moderních myšlenek. To právě bylo a je umění budapeštské: zpátečnické, akademické, oficielní a bez jakékoli kmenové osobitosti.

Věříme, že vedle toho zeměpisně slovenského umění pěstuje také malá skupina odvážných, poctivých a skromných umění duchem slovenské a že ji co nejdříve poznáme. V slovenském umění je tomu jako v slovenské politice: není všecko Slovák, co se dnes za Slováka vydává. Štěpán Jež.

ZPRÁVY.

Dr. SERVÁC HELLER, redaktor „Lumíra“ od roku 1873—1877, zahynul, o mnohá léta přečkav své druhy, z nichž nutno vzpomenout Svatopluka Čecha, s nímž redigoval společně po dvě desítiletí „Květy“. Dr. Heller byl především žurnalista a jako žurnalista zanechává vzpomínku nad jiné čestnou. Těžiště jeho činnosti padá do desítiletí přešlých; v tom však byl šťastnou výjimkou, že se dočkal věku vysokého jsa duchově čilý a svěží do poslední chvíle. Jeho neúnavná a všestranná činnost žurnalistická a redakční nechala málo času pro rozsáhlou jeho činnost spisovatelskou; je přirozeno, že některá jeho díla nesou stopy jakéhosi chvatu. Přes to však i tato činnost romanopisecká má svůj význam a měla své poslání. V posledních letech otiskoval zesnulý zajímavé memoáry, jež zachycovaly zajímavé podrobnosti ze života literárního a politického před více než půlstoletím. Sebrané spisy Hellerovy počaly vycházeti krátce před skonem autorovým. V Hellerovi odchází jeden z nečetných už pamětníků doby podivuhodné svým rozmachem, svou pílí a svou energií, jež připravila rozvoj i literatury i žurnalistiky naší. V dějinách této doby najde místo nikoli poslední jméno Hellerovo. V. D.

Pokračování vězeňských zápisků Karla Stanislava Sokola bylo nutno odložiti do čísla příštího.

„Lumír“ vychází v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie“ v Praze.
Číslo toto vydáno dne 27. září 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 8.

F. SKÁCELÍK:

ROMANCE O DONU JUANOVI A CIKÁNCE ARAŇCE.

Studený, siný svit měsíce.
Na náves cikánské vesnice
přišel muž cizího kraje
a v šeru jak stín ve stíny
usedl před domek ze hlíny.
S ním cikán, jenž v housle hraje.

„Proč mě sem přivedls, cikáne?“ —
„Araňka kázala, Juane.
Líbals ji, pane, přec včera!
Araňka tělo má saranči,
nejhezčí tanec ti zatančí,
Araňka, má sladká dcera . . .“

Vyběhla Araňka ze dveří
a cikán ve struny udeří,
ale jak hrát když se bojí . . .
„Pane, jenž vlíbals se po prvé
Araňce cikánce do krve,
s láskou svou před tebou stojí . . .“

„Proto jsi vedl mě, cikáne,
přes hory do vsi své sedrané? —
Aj, děvče bláhově skromné,
tvář, již jsem včera v dlaních svých hřál,
rty, jež jsem do krve zulíbal,
nemají smyslu dnes pro mne.“

„Pane můj, co na rtech záleží,
dnes duše, tělo ti náleží,
dar můj, má oběť, mé všecko!
Ve vlnách tanců svých nejkrasších
mlčky je složím u nohou tvých,
povolné jak spící děcko . . .

Neznáš ho: štíhlé jak rákosí,
svěží jak ranní vzduch za rosy,

teplé jak srpnová vláha...
Prvý jsi, který je uzřít smíš,
strhávám chudé své šaty již..."
A cikánka tančí nahá...

A perleť zářivá měsíce
padá jí na vlasy, na líce,
na boky, na ňadra pevná.
Tu z housli cikána najednou
podivné zvuky se pozvednou,
zvuky jak vichřice hněvná...

„Pane, zrak tvůj jak věc neživá.
Oj, proč se na mě dnes nedívá,
nač lásce mé dar mé krásy?..." —
„Marno vše, neznám už, kolik těl
takových zřel jsem a zapomněl,
marně tvůj cit mého ždá si..." —

„Pohleď mně, pane můj, do očí,
nejsem jak jiné rod otročí,
svobodné dítě jsem lesa...
Líbals mě první a poslední..."
a v ruce nůž se zableskne jí,
s ním v srdci v krev svoji klesá...

Vzkřik cikán, k tělu drahému kles:
„Juane, znáš, co vzal jsi mi dnes? —
Nechť bol můj zlý na tě padne! —"
„Cikáne šťastný, život bych dal,
kdyby tak lásky procítit žal
dovedlo srdce mé chladné..."

JAROSLAV DURYCH:

TŘI TRONÍČKY.

Den se již dávno vzbudil a děti se divily, že si musí hráti jen v kuchyni. Obloha byla šedá, do oken padal neživý a ospalý obraz zadních stran protějších domů, kde bosé a špinavé služky vyklepávaly s pavláček hadry. Slepice kdákaly. Výhonky hrušní a jabloní se pomalu kymácely v sychravém větru. Dvě menší děti chtěly jíti do pokoje hrát si na honičku a divily se přísné tváři matčině. Nejstarší, asi devítiletá, stála u okna a dívala se na zahrádku zarputile smutným pohledem. Matka uklízela dnes nějak důkladně, a to byla vždy protivná chvíle, ale dnes trvala obzvláště dlouho. Pak se čistě

oblékla, oblékla i děti, vykartáčovala je a v rychlé přísnosti zastehovala jim ještě roztrhané zástěrky. Sedla si na kuchyňskou pohovku a něco očekávala. Děti se vrtěly, ale vidouce oči matčiny, byly jaty úzkostlivou tísní a pomalu se přišouraly k ní, tisknouce jí hlavičky do klína. Jen nejstarší zůstala u okna, dívala se na schnoucí bramborovou nať, na bílé lysiny spálených míst v rezavém pažitě a na zdivočelé keře, kdysi kvetoucí a s láskou ošetřované.

„Co je ti, maminko?“ ptalo se prostřední, čtyrleté děvčátko se zlatými prstýnky, soucitně zdvíhajíc upřímná očka.

Nejstarší se na ta slova potají podívala na matku, dychtivě čekajíc, co odpoví. Ale matka hleděla tupě do prázdna, neodpověděla. Nejstarší se zase obrátila, dívala se kamsi ven a její oči se rozšířily bezděčným popudem dětského utrpení. Čtyrleté děvčátko bylo zarmouceno matčinou netečností, kterou cítilo jako křivdu.

„Udělala jsem ti něco?“ ptalo se, jako by mělo v hrdle slzy a čekalo, až je matka pohladí a přitiskne k sobě.

Ale nepohladila.

A obě mladší děti, cítíce nespravedlnost matčinu, přemýšlely neklidně, jak by se zase od matky odtrhly a jak by se vrátily k svým hračkám. Viděly, že jich matka nezdržuje a zdálo se jim, že by je snad v té chvíli chtěla odstrčit. Čtyrleté děvčátko sešpulilo vzdorně rty a odcházelo, když tu náhle zazněl elektrický zvonek. Matka se rychle vzchopila, všemi dětmi to trhlo, něco ostrého a studeného jimi projelo, a byly by se rády křečovitě chytily matčiny sukně. Ale matka spěchala ke dveřím. Sáhla na kliku a ještě se ohlédla. Děti viděly její tvář; zprvu byla divná, zalklá, téměř hrozivá, ale když obličej obrátila úplně až k nim, byla záhadná, hrozně záhadná, že se bály, že snad jim v té minutě uteče a nikdy se nevrátí, až se náhle zarděla, usmála se na ně a zmizela v předsíni. Otvírala, a bylo to lidí několik; nebyly to úlisné kroky hostů, byly to těžké kroky buď nádeníků nebo policajtů či nějakých zlých lidí. Dětem to nedalo, i zjevily se všecky tři ve dveřích kuchyně, zářice zlatými vlásky bílými zástěrkami a nechávajíce otevřeny dveře, jimiž bylo vidět, že kuchyně jest čistě vydrhnuta a nádobí vyleštěno. Vešla zlobivá osoba, pomenší, v úřední čepici, s kníry, taškou a velice nepřívětivým skřipcem, který měla víc v ruce než na nose, jenž stále vyhledával katansky směšnou posici. A za tímto človíčkem dva lidé, jaksi vznešenější nebo blaženější, s klobouky na hlavách, s plášti a deštníky, neboť bylo na dešť. Jeden mladší, tělnatý, asi čtyřicetiletý, vzpupně ztuhlý vešel do kuchyně, hledaje místo, kde by postavil svůj deštník. Děti ustupovaly udiveně a ustrašeně, bojíce se, aby jim nešlápl na nožky. Zpozorovav je, pohlédl na ně s odporem jako na šváby a zdvihnuv

*

zase těžký červený zátylek býčím trhnutím, obrátil se k matce a ptal se jí, ukazuje na svůj deštník a hledě na ni s vysoka jako na šibeničnici:

„Neukradne mi to tu nikdo?"

Matka se zarděla, něco řekla zlomeným, zakřiknutým hlasem, a tu se i dvě starší děti zarděly, ač vlastně nevěděly, co to vše jest. Ale cítily po prvé v životě, že se do jejich bytu vedrala surová, ohromná pěst, která padá na ně i na jejich maminku, a že jim nikdo nepomůže, poněvadž tatínek není doma, a i kdyby tu byl, snad by také nemohl ničeho dělat, poněvadž celý dům se připravoval až v základech na nějaké zemětřesení.

Druhý byl starší, asi šedesátiletý, s pitvorně dobráckým úsměvem člověka, z jehož duše nechal úřad jen pecku bez jádra, ale který přece kdysi duši měl. Obličej jeho byl žilnatý, červený a rezavý, vesta dýchavičná a šosy se prodlužovaly úzkostí před pensí. S titěrně blahosklonným pohozením hlavy zachraptěl pisklavě: „Tak tak, dětičky!" a vytahoval cípatý kapesník. Dětem bylo do smíchu, ale bály se, a zatím již bylo slyšet jiné kroky, lehké, divadelní, v domácích trepkách, pak ostýchavé kroky v botách, to sousedky z domu vybíhaly na chodbu, a bylo slyšet hubenost zvědavého a zlomyslného babského těla i oddechující furii ženy, která se na něco posedle těší, a ještě jiné kroky, neurčité, přicházející zdola po schodech, a nikdo z těch lidí a tvorů nenesl nic dobrého. A děti cítily, že budou od těch lidí bity, že i jejich maminka bude bita, neuměly si představit, čím kdo bude bíti, ale zdálo se jim nejjistějším, že je lidé budou bíti po obličeji opeklými dlaněmi a kotníky prstů jako střenkami, je i jejich maminku.

Ale úřední osoby se obrátily ke dveřím pokoje, do kterého děti již několik dní nesměly, prohlédly pečeť a odemkly. Dveře povolily, skřiply osvobozeným strachem a vnitřek pokoje, od nedávna zakletý úzkostí a smutkem, z části se objevil v deštivém světle. Krutý pohřební úděs odtamtud vydechoval; děti bázlivě nahlédly dovnitř a setkaly se s přísnýma a podezíravýma očima zástupců státu. Ale již tu běžela hubená, dolíčkovatá žena a za ní maličká, utahaná a zlomyslná žena z protějšího domu a čpící, odulý zaměstnanec, jehož tváře byly jako tvrdé tobolky a ruce jako podávky, pak paní s kloboukem a vdovským, bambulatým nosem, která měla stále do soucitného pláče, ale stále byla elektrisována hamižností a touhou něco ukrásti nebo vymaniti, pak překupníci a jiní lidé, byla hrůza, že se to do pokoje vešlo a že se pokoj neroztrhl. Hrubí, břichatí i vyzáblí lidé s chechtavými obličeji trochu pominutě chodili po kobercích, šťouchali do nábytku, ohmatávali věci, posuzovali, potěžkávali, posmí-

vali se a frkali. Děti vklouzly také dovnitř a stály u tmavých kachlových kamen jako tři schůdky, hlavičky jejich byly jako tři jiřinky nad sebou a dívaly se udiveně a zvědavě.

Vyvolávalo se podle seznamu, ženy si prohlížely prádlo, krajky, výšivky a podobné věci. Nejstarší děvčátko, které už samo umělo háčkovat a navlékat jehlu, s posledním zájmem se přiblížilo ke stolu a dívalo se. Obě menší se připletly až k úředníkům a s bojácnou nenávistí pozorovaly jejich opovážlivé počínání.

„Neplette se tu, děti!" okřikl je muž v čepici, ale děti se uchýlily jen do jiného koutka. Stále nechápaly, až když si lidé začali odnášeti, uspokojeni, s poctivě zlodějským úsměvem zákonitého vlastnictví. — Ale nejstarší se dívala, jak prodávali ruční práce, hromada se menšila, až se objevila pokrývka, kterou vyšívala ve škole matce k svátku. Mnoho práce jí to dalo a mnoho přemáhání, velmi ji tenkrát hnětlo, že snad matka nevěřila, že to jest pouze její práce, a nyní protivná, tlustá panímáma v zeleném vlňáku popadla do svých lepkavých prstů to, co dětské prstíčky a dětská očka s takovou láskou připravovala, a hodila to na svou hromadu. Dítě se zachvělo, srdce se mu třáslo a pohlédlo vyčítavě na matku, která právě nahlédla pootevřenými dveřmi, co dělají děti. Matka ji zavolala do kuchyně; šla, neslyšně, jako nemocná, bledá jako sirotek. Matka jen chtěla, aby byla u ní, aby se nedívala na dražbu. Dítě si stouplo k oknu a zase hledělo tím teskně snivým pohledem, který matce tak svíral srdce, do umírající zahrádky.

Matka si sedla také k oknu, neboť vařiti dnes nemohla; až po dražbě. Dlouhé výhonky hrušní a jabloní se kalně kymácely v umrlčím větru. Bramborová nať rezavěla, zlomený růžový keř se hrbil u kůlu jako přeražený pes, přivázaný za obojek k boudě. Obrovský plevel jako tajemná zelená pavučina pokrýval půdu. Snětivé větve strašily, lavičky i záhony chátraly a stávalo se z nich smetiště. Ze všech koutů pokřikovalo to nahoru do oken. Jen dítě u okna se dívalo do zahrádky snivýma očima jako tehdy, když se tu učilo chodit, když se mihalo ve své červené karkulce a bílé košilce mezi keříky šalvěje a jiřinek a nebylo ho ani vidět; kdy se udiveně dívalo na tlustého, bzučícího čmeláka, vrtajícího v hlíně, nebo na motýle, který utíkal do výšky; kdy tu kvetla sta a sta planých i plných sedmikrásek, zvonků a panenských květin, matka byla veselá a šťastná, sedávala do trávy a pletla jí věnečky. Viděla svou zahrádku stále ještě v její původní kráse; ale už to nebyla jeho zahrádka; musili to přece prodat a zprvu tam ještě směly chodit, ale pak už nesměly, dvířka byla zamknuta, chodily si hrát jen na dvůr a dívaly se jen oknem. Ale aspoň otec byl ještě doma; a odejel, už jest tomu rok, a dnes

přišli lidé až k nim do světnice a i ze světnice jim berou, co ještě zbylo. Matka se na ni dívala, nepozorovaně, a bylo jí divně u srdce. Mlčelivá dětská hrdost ji těšila i děsila.

Po chvíli se dítě obrátilo k matce; několikrát polklo suché hoře, než se ozvalo bledými, žalujícími slůvky:

„Maminko, a to nám všecko odnesou?"

„Jen to, co jest v pokoji," odpověděla matka.

„A co my budeme mít?" ptalo se dítě s tichým vzdorem.

„Netrap si hlavičku; až budeme u tatínka, budeme míti všecko nové."

„A proč chceš nové? Vždyť to naše bylo pěkné! Když jste prodali dům a zahrádku, také jsi říkala, že budeme mít jinou. Kde je tatínek? Proč není u nás?"

Tu přiběhlo čtyrleté děvčátko a tuze se mračilo. Zaslechlo poslední slova a opakovalo pohněvaně:

„Proč není tatínek u nás?"

„Málo se za něho modlíš," řekla matka, laskavě pozorujíc své čtyrleté dítě se zlatými prstýnky.

Já se modlím každý den za tatínka, a on nejede," vzdorovalo dítě. „Už se nebudu modlit!"

„I mlč, hloupá," okřikla ji starší; „kdyby tatínek neodjel, nemohl by mamince posílat penízky a nedostala bys oběd!"

To ji usmířilo. Přilísala se k matce.

„Maminko! Má mě tatínek rád?"

„To víš, že má."

„A přijede?"

„To víš, že přijede."

„Přijede! Přijede!" smálo se dítě radostně, házejíc ručkama. Ale matka je chytila za ručku.

„Tys přišla z pokoje nějak pohněvána, to tě jistě vyhodili, viď?"

„Vyhnali!"

„Proč? Co ti řekli?"

„Abych jim něco neukradla!" řekla hněvivě.

Matka se bolestně usmála. Přicházeli noví lidé, z vesnic, kterým známé hokynářky prozradily, že se tu koná dražba. Přicházeli se svými deštníky, ranci a blátem a žádali s neostýchavou samozřejmostí, aby jim paní nechala jejich věci v kuchyni a dobře je hlídala. Čtyrleté děvčátko se v kuchyni nudilo a vklouzlo zase čiperně za vysokými botami vesnických slídilů do zakázaného pokoje, vyhýbajíc se opatrně těm, kteří je vyhnali. Dražba se stávala hlučnější. Prodával se nábytek salonu,. koberce a přepychové věci; lidé přicházeli a odcházeli si opatřit nosiče a pomocníky. Těžké nohy hlučely. Blížila se hodina pohřbu.

Zřízenci pohřebního ústavu již přicházeli. Zdálo se, že z pokoje jest cítit mdlou vůni věnců, dusivé páry svěc, umrlčinu a nátěr rakve. Pohřeb bez kněze a bez modlení, jako pohřeb sebevraha. A opravdu Za chvíli již cizinci otevřeli dokořán celé dveře k schodům a b slyšet skřípavé klouzání podkovaných bot, mrtvičný oddech nosičů, a bylo cítit, že něco hrozného nesou, že se první postavil na schodě, že něco naklánějí, a jdou, jdou, až schodiště duní, a těžká věc na jejich plecích či bedrech se stydí, stydí —

Matka si zakryla oči. Divno, že sousedky a známé dosud nepřišly. Jistě však přijdou okounět, těšit a trousit své zadostučinění nad její nahotou, nad její bídou, neboť nyní ji vidí zcela nahou; kdo chce, smí přijít se na ni podívat nejen zadarmo, ale i pod ochranou zákona.

Čtyrleté děvčátko nahlédlo do kuchyně, tiše jako myška a opatrně; vidouc, že matka je tu sama, vklouzlo dovnitř, zavřelo dveře a usmívalo se. Neslo polámanou papírovou krabici; rozběhlo se k matce a jeho křápky v běhu se roztikaly jako rozveselená ptáčata. Položila matce na klín krabici, ve které mělo svou panenku s několika hadříky, míč, gumového pejska a foukací, ohluchlou harmoniku. Zapomněli to při inventuře v pokoji a po celý čas, kdy pokoj byl zapečetěn, shánělo dítě své nejmilejší a nejlepší hračky, nevědouc, kde je ztratilo, teskníc po nich ve dne a plačíc pro ně ze spánku.

„Kdes to vzala?“ ptala se matka jen proto, aby slyšela úsměv zlatého dětského hlásku.

„V pokoji,“ volalo dítě, smějíc se a záříc radostí. „Já jsem to tam ukradla!“

Pak opatrně dodalo, růžové a čisté:

„Ale oni mne neviděli!“

Zželelo se matce toho všeho; musí se přece podívat. Tolik let jí všecky ty věci sloužily ve cti a věrnosti a nyní by se nesměla ani podívat na jejich pohřeb? Vždyť to snese!

Ale sotva vešla do síňky, přišli dva lidé. Vysoký, růžový a pololysý lékař se zlatým skřipcem a posluha. Doktor se na vteřinu zarazil a uplivl nedbalý pozdrav, sluha pak hned začal s dobráckou hlasitostí:

„Vedu vám pana doktora, aby koupil piano pro svou dcerušku!“

Blahobytný doktor vešel do pokoje a s povýšenou důvěrností přál úředním osobám dobrý den.

Pokoj se již prázdnil, nábytku ubývalo. Přišla matka. Prosila kajícně, aby jí řekli, zda už bylo dosaženo pohledávek, či kolik ještě schází. Ten čtyřicetiletý se dal do břichatého smíchu.

„Nevím, nevím, jak to dopadne, zda si nebudeme musit ještě něco přibrat! Co jste chtěla?“

„Aspoň to piano. Pro děti.“

Doktor, který stál otočen k ní s úmyslnou pohrdlivostí zády, otočil růžovou tvář přes vysoké rameno a dívaje se, jako by jí nemohl nalézti, prohodil s patra:

„Piano? Takovým dětem stačí to za dvě koruny z jarmarku!“

„Pane doktore, vaše dítě není ani větší ani lepší než moje,“ bránila se uražená matka.

„Hm! Měli jste jinak hospodařit!“

Exekutor se do toho vložil:

„Paní, tady se teď úřaduje, nevyrušujte nás!“

Matka se rozhlédla. Viděla cizí, neznámé lidi a poloprázdný pokoj, nyní v největším nepořádku a zneuctění. Ale tváře lidí byly mnohem prázdnější a vyloupenější než tento pokoj, a zdálo se, že jediným nábytkem v srdcích jejich jest laciná, hadrovitá škodolibost. Viděla, že tato společnost lidí dobře si rozuměla a byla dobře sehrána. Stiskli ji a oloupili, ani jediná věc nebyla koupena, vše bylo uloupeno a směšný peníz byl položen jen pro formu. Všecko bylo ztraceno a opravdu bylo možno, že to nestačí.

„Piano rozhodne, nebudeme-li musit ještě něco vymáhat,“ poznamenal kdosi za jejími zády.

Otevřeli klaviaturu. Nejmenší, dvouleté dítě sedělo pod pianem jako ve hnízdečku a s něčím si hrálo. Polekalo se hluku nad sebou a vylézalo ven. Doktor právě přistupoval k pianu a jeho laková bota již mířila na bílou ručku dítěte, které se zdvíhalo se země. Matka to v posledním okamžiku zahlédla, přiskočila a dítě odtáhla.

„Netlačte se ke mně, paní,“ řekl doktor s dvojsmyslným úšklebkem a díval se na dítě, které na něho ustrašeně upřelo své velké oči.

„Uteč, nepleť se mi do cesty!“

Matka odcházela. Zahlédla muže sousedek. Sousedky za chvíli přijdou, jistě už se nemohou dočkat. Snad dětem dnes nabídnou almužnou oběd. Mužové na ni hleděli a hleděli. Uměla přemoci zardění hrozného studu, ale bylo to kruté. Rozuměla jim. Četla jejich myšlenky:

„Vidíš, jak na tebe došlo! Teď už nemusíš dělat drahoty, už nebudeš nepřístupna, když my jsme mohli přistoupit až sem. Ráda budeš u nás posluhovačkou a uděláme si zábavu. Naše ženy ničeho nebudou proti tomu míti, budou rády, dáme-li jim dva dny pokoj!“

A slizké pohledy, svolávající hanbu a bezectnost, upíraly se i na její děti, zlatovlasá děvčátka.

„Nu, teď si je můžeš vychovávat!“ zašeptl kdosi.

Odcházela, chvějíc se, pomalu a smutna, tisknouc hlavičku dítěte k rameni. Ve dveřích se naposled ohlédla, loučíc se. A tu se její pohled zachytil o hřebík, krvavě a osudně, strašně se zachvěla a zbledla.

„Aspoň tento obrázek!“ vykřikla.

Doktor se podíval a posupně zavrtěl hlavou.

„Ne, ne! Ten si koupím! Co byste s tím dělala? Chlapec je mrtev a já takové věci sbírám!“

Matka rychle zdvihla dítě na ruce, aby za ním mohla skrýti obličej a zvláště oči, utekla, zavřela za sebou dveře a klesla v kuchyni na pohovku. Zdálo se jí, že se udusí. Vinila se ze zrady. Na tento obrázek zapomněla! Ten měla schovati za každou cenu! — Pozdě!

Hrozné slzy se jí skvěly v očích. Děti se bály. A matka jako v obluzení viděla před sebou v posvátném šeru obrázek v lesklém černém rámu, malovaný na dřevě.

Bylo to její první dítě, hoch, který už chodil do obecné školy, když náhle jednou o prázdninách postoupil do školy nebeské. A na obrázku byla tajemně zpamátněna všecka jeho krása, tělesná i duchovní, jako by malíř byl prorokoval jeho osud. Posvátný opál předvídané chudoby se ohříval na růžovém plameni rajské dětské radosti; hrdost i sladkost, touha i odříkání svítilo tlumenými duhami z jeho hlavy. A malíř ho dobře viděl; byl to přítel jejího muže a snad v tichém, bezbranném pohledu, kterým se na ni díval, byla i drahocenná bolest přemáhané lásky k ní. Umřel a ctila ho ve svých vzpomínkách. A nyní jeho dílo, podobizna jejího dítěte, jediná památka na syna bude jí urvána, ale jak! Tlustý lékař koupí obrázek za směšnou cenu a bude jej ukazovati ve své ordinaci všem běhnám a bahnivým lidem z lepšího světa. Ten doktor! Jak k nim kdysi přišel, zostuzen a nemožný před lidmi, a její muž se ho ujal, přijal ho jako hosta, těšil ho a doktor lhal a lhal, div nebrečel, a spal u nich několik dní právě v pokoji, kde se nyní koná dražba, plakal laskavě nad jejich dětmi a nejstarší dceři koupil panenku. A nyní lituje, že se mu nepodařilo šlápnouti nejmenšímu děcku na malou ručku a jeho oči slintají vyvětralou nedočkavostí, že snad i ona přijde jednou k němu tak, jako přišlo již sto jiných. Vždyť její muž není doma, myslí si počestný lékař. A jde sem, loupit, loupit! Kdyby přišel udeřit jen ji! Ale jde olupovat děti, schválně a vypočítavě, neboť farář jest přesvědčen o jeho zbožnosti a věrnosti. Ale co z toho všeho! Všecko přejde. Jen si najde úzký kout své duše a zažene od sebe všecky myšlenky, všecku přítomnost. Musí se pomodlit! Co si bude dělat ze všeho! Poděkuje Bohu.

Přivřela zaslzené oči a snažila se sebrati celou svou duši jako do uzlíku na pout, když z pokoje něco ohyzdného se ozvalo, zakňučelo,

zažbluňkalo. Muži zkoušeli piano. A hráli. Na klávesách, po kterých chodívaly sny a vidiny, po kterých chodívaly také dětské prstíky nejstarší dcerušky, když se začala učit, skákaly nyní bosé a smrduté nohy nějakých bezectných potvor a do ticha pokoje, kde děti poslouchávaly při černé hodince pohádky a vzpomínky, kde bývalo domovem jen ticho anebo radost dětí, prskaly nejhrubší hospodské písně.

Ale zase piano zavřeli, někdo otevřel dveře, tři nebo čtyři nosiči přišli a jako by poráželi kamenný oltář, svět se chvěl, úzkost se točila ve vzduchu a nejstarší děvčátko, které až dosud hrdě a mlčelivě stálo u okna, přiskočilo k matce, dalo jí hlavu do klína a hořce, tiše plakalo.

Čtyrletá sestřička přiběhla k ní, hladila ji a těšila. Nejstarší odlezla do koutka.

Tatínek! Co dělá tatínek!

Dobře, že tu není, myslila si žena. Sama to unesu. Muži jsou přece jen slabší a zbabělejší, třebas se tváří statečně. Žena více snese; neprovede tak snadno hloupost nebo zradu. Žena jest k tomu, aby trpěla. Ale přece jen se jí stýskalo. Vždyť se měli rádi a měli rádi své děti a nebyla to jeho vina, že zchudli. Neměl chytrosti, která činí z celého života špinavý obchod, ale to mu bylo v jejích očích ke cti. Nezáviděla tlustému doktoru; co jí po něm a po všech lidech! Posměch přebolí a s chudobou se snese. Děti! Čarovný opál jejich dětské bledosti snad pokvete těžce ze suchého chleba, ale snad jsou k tomu zrozeny. Jen kdyby už mohla odsud odejít i s dětmi, za mužem, kam patří, ať by je třeba táhla za sebou po blátivé silnici na vozíku a pes by jí ve dne pomohl táhnout a v noci by dětem zahříval nožky. Nepřijela by za mužem z hladu, to ne, jenom z věrnosti. Jsme tvoji, jsi náš. Ale proč nepíše? Jest právě hodina, kdy chodí listonoš.

Čekala. Ach, kdyby jen ženy a lidé usnuli, aby už sem nelezli! Bylo třeba se modliti, za živé i za mrtvé. Za mrtvé, jimiž jednou také budou. A za to dítě, krásné a hrdé, tam v pokoji na obrázku, které zemřelo a chodí po zahrádce nebeské, odkud ho už nikdo nevyžene. Ale i za živé; všecko jim zabavili; lidé; ale aby jim jednou nebyly od Boha zabaveny statky, jichž lidé zabavit nemohou. A bylo jí úzko.

Čtyrleté děvčátko postavilo se před ni; šatečky mu dole odstávaly, očka se dívala moudře.

„Nebuď smutna, maminko, já už budu hodná a poslušná!"

Matka se usmála, ale těžce.

„Co je ti, maminko?"
„Obrázek nám odnesou, tvého bratříčka!"
„Nedávej jim ho! Kup ho!"
„Nemáme penízky," vysvětlovala matka.
„Nemáme penízky?" ptalo se dítě udiveně. Pak se otočilo, přikradlo se k svému koutku, kde byly rozházeny rozbité hračky, a hrabalo se v nich. Za chvilku se vrátilo, postavilo se před matku. Drželo hliněné prasátko, pokladničku, a upřímně, šibalsky vyklepávalo jeho obsah na svou maličkou dlaň. Matka je pozorovala a pomalu začínala chápat, ale neřekla ničeho, aby dítěti nezkazila radost. Dítě pracně po několika pokusech vyklepalo všecko a radostně podávalo své matce.

Byly to tři troníčky. Troníčky zapomenuté, které vyhrabávalo kdysi za veselejších dob z kapes otci, jenž nosíval někdy troník pro štěstí.

„Tu máš, maminko, kup si obrázek!"

Matka chytila dítě i se třemi troníčky a přitiskla je k srdci prudce a nevěděla, dusí-li ji lítost či nábožná radost. Slyšela někoho po schodech. Snad je to listonoš s psaním od tatínka, snad je to už některá lačná sousedka a bude již konec jejich důvěrné rodinné samotě. Rychle přitáhla k sobě děti a líbala je.

„Děti, moje děti! Vy jste moje tři troníčky, svět by za vás za všecky tři teď nedal ani troníčku, chudobky moje!"

Dvě starší děti ani nedutaly. Jen nejmladší, které ještě neumělo vyslovovat, řeklo pravdu za všecky:

„Já nejsem chudobka, já jsem sedmikráska!"

Kdosi zaklepal. Matka šla otevřít.

Byl to žebrák.

V Užhorodě 7.—10. září 1922.

KAREL SEZIMA:

Z PŮVODNÍ TVORBY NOVELISTICKÉ.

Prósy K. M. Čapka-Choda, sdružené pod titul „Romanetto. — Tři chodské grotesky. — Pohádka" (nákl. Pražské akciové tiskárny), vyznamenávají se všemi původními křivolakostmi a osobitými zadrhlinami autorova péra; skládají ovšem celek na první pohled značně nejednotný. Trojklanný název knihy napovídá, že to cítil sám původce. Ale naschvál, jako by se byl chtěl představiti

*

v nejrůznějších tvářnostech najednou: prokazuje způsobilost k povýšené hře nejrozdílnějšími formami a prokazuje ji beze sporu skvěle. Jen tu a tam se zdá, že přecenil ne-li podivuhodné technické své schopnosti a bravuru, přece aspoň (v romanetu) poddajnost a pružnost prostředků, k nimž sáhl; anebo nosnost paradoxní látky, působivost sebe rozmarnějšího výpravného nápadu při nepoměrné šíři podání (v groteskách).

Jeho „Experimentu" jistě nepřidává účinnosti zbytečná složitost vypravovatelské methody, dvojí subjektivní, „jástevné" rámcování příběhu, které křížíc se, spíše rozptyluje, nežli soustřeďuje nevšedně břitké dušezpytné světlo, na samo jeho jádro vržené. Méně mi vadí řada náhod a slabých pravděpodobností, na nichž situace založena zvlášť u východiska. Pocit osudové nutnosti dá sic proto na sebe čekat déle, nežli jde fabulační souhře k duhu, avšak volnější toto skloubení dějových složek vám stokrát nahradí jemnost vnitrozření a vyváží hloubka sondace, jíž autor podrobil ústřední psychologický zájem skladby. Míním vztah lékaře k dcerce přítelově, dopadené na samém pokraji nevěstčí kariéry. Lékař chtěje ji zachránit, byl by hotov učinit ji i svou ženou, když se byl na vlastní její popud, ve scéně jistě z nejodvážnějších v naší literatuře, přesvědčil o její fysické zachovalosti — kdyby neměl trapné pochybnosti o tom, není-li pro lásku řemeslnou nebo aspoň obecně neskrblivou rozpoložena snad duševně. Pud zápasí v něm s rozumem, smyslnost s mozkovými skrupulemi; a tento zápas ho svede k vyčkávavému experimentování, v němž děvče neobstojí, nýbrž v slabé chvíli neukojeného rozkochání erotického podlehne mladému lékařovu synovci. Ale když se probere z tohoto smyslného poblouzení, spěchá se otrávit ve veřejné místnosti před zraky svého zdráhavého záchrance a neblahého experimentátora, jemuž jedině byla oddána vším citem. Pronikavost autorova pohledu v duševní ústrojí dívky takového založení, probadání této postavy, nepostrádající jisté ženské geniality, vyžadovalo úměrně geniální psychologické intuice u spisovatele muže; u Čapka-Choda se jí celému předmětu studia dostalo v míře u nás bezpříkladné. Jest jen litovati, že právě snaha, co možná mnohostranně osvětlit niterné pohnutky projevů, jimiž si dívčina hnutí spontánně klestí cestu na venek, a dáti jim proto stejně jako nejedné hybné síle ostatního dění v románku procházet nejčastěji mediem aspoň dvou subjektů postřehujících a hlavně komentujících — že tato snaha po přílišné zřetelnosti rozptýlila, jak již uvedeno, mnoho ze sugestivního šerosvitu a utajeného mysteria psychického.

V oboru následujících g r o t e s k á c h, plně využívaje rozmarné volnosti tohoto genru, se Čapek-Chod nesnažil vysvětlovat ani ne-

pravděpodobností. Naopak, v známém už „Daru svatého Floriána", překřtěném dnes na „Jírovce a jeho svatého patrona", zakládá celý příběh na nemožném fantastickém motivu „provázku od počasí." Nakupil však na tuto nereálnou invenci — a v tom se mi zdá Čapek nejbližším Gogolovi — tolik realistických a nejrealističtějších podrobností, tolik údajů a dokladů nejpřesnějšího věcného pozorování, že jej štědrou hojností jejich přímo zasul. Zapomenete naň prostě pro tyto bystře chycené a na výsost zábavné detaily, dokud vám ho spisovatel sám nakonec zase nepřipamatuje — ale pak ovšem už jen jako samozřejmou mystifikaci. Toto umění, činit nemožné pravděpodobným a nepravděpodobné přijatelným, opřeno o znamenitou kombinační vlohu autorovu, plně se rozvilo a také diskretněji projevilo teprve v nejlepších pozdějších pracích Čapkových, v takovém „Herbanimalu" na př., anebo v některých episodních postavách jeho románů, trojnásobném doktoru Freundovi a j. Zde se jistě lze pozastavit nad nesmírným zatížením tak tenké niti námětové vedlejšími podrobnostmi, nad schválním rozpřádáním řídkého ústředního pásma příběhového, nad hrubší ráží vtipu autorova a nevalnou vybíravostí jeho výpravných prostředků. Avšak jeho satirisující bič práská tak chutě a nevázaně bouřlivě, že přehlušuje všecky mrzuté kritické námitky. Autor dovede tak neodolatelně útočit na bránici, že po sám konec udrží neochablý čtenářův zájem o tuto svou starší, homérsky do široka rozlitou parodistickou burlesku na agrární rozpětí na Caparticku. Ostatně ze vší změti pitvorně rozleptaných tvarů a čar, nad níž nejednou až oči přecházejí, ze všeho toho takřka neartikulovaně se hrnoucího proudu vyprávění, z něhož často až v hrdle zabolí, tu a tam vytone figurální kresba plastiky přímo sochařské, jakoby nápověď podivuhodného příštího karakterisačního umění Čapkova. — Sutou měrou již se tato vloha jeví v kratochvilně příšerné historii o „Páchlíčkovi a čertu", v níž je méně úponkovitých arabesek a parodistických zákrutů, zato více jednoty a soustředěného spádu dramatického. Mythologická postava knížete pekel pojata je zde zcela původně a determinována podrobnostmi až časové dokladovosti (čert je legionář, zlato, k němuž dopomáhá svému hospodáři, jest ono, jež bylo poschováváno před rakouskými rekvisicemi a p.). I takto působí pak tato groteska jako celek životněji a nenuceněji, než třetí v řadě, „Dvě kroniky", která trpí citelnou strojeností a nese příliš zřejmou pečeť práce příležitostné.

Zato pohádkové „Nejvyšší H" ukazuje, kam možno povznést i motiv již obehranější, zmocní-li se ho opravdový básník a umělec; to je číslo vyrovnaného rytmu výpravného, ukázněné v přednesu a přesně vyvážené v prostředcích i účinech, pronikavě odhalující ta-

jemný proces ve výjimečně nadané duši dětské k prvnímu uměleckému projevu a neporušující při tom ani naivní vypravovatelské spontánnosti ani ryzí pohádkové pohody.

Položil-li Čapek-Chod těžiště své nové knihy do romaneta, studujícího psychologii nevěstky, jež se rodí, osudně svým chorobným založením k hetérismu předurčena — F. X. Svoboda, básník mírných pásem a středních poloh duševních v obou rozsáhlých povídkových kusech, spiatých společným názvem „Nevěsty" (Spisů sv. XXXVIII., nákl. J. R. Vilímkovým), obírá se předsvatební psychologií nevěst. Jeho hrdinky jsou zdravá sebevládná děvčata průměrné celkem sensibility, krotkých náruživostí a dokonalé bezúhonnosti mravní, nehledě arci k rozličným kudrnatým vrtochům, jimiž jsou zmítána, a kočičím spádům, které čerticemi někdy šijí ve všech kloubech. F. X. Svoboda stojí nad nimi jako objektivní, ale laskavý a zálibný pozorovatel. Představuje vám taková vonná poupata lidská v celé jejich mírně vzrušující svěžesti; zachycuje jejich roztomilé okolkování, koketní uštěpačnost a nevinnou škodolibost; jejich snadno rozehranou sentimentalitu, celé jejich kouzlo hravé i vzdorné; všecko, co na jejich hlavy časem přivolává drobné přeháňky a co mladá srdce uvádí v hojné krise citové, nazírané ovšem zvětšovacími skly mládí a podle toho také řešené.

Kresba karakterová tu má linie nikoli zvlášť vypiaté — u mužských postav většinou ještě méně, než u figurek ženských. Hlavní váha tady tkví v situacích, které venkoncem vzato, nejsou nikterak tragické, přes to že se nad nimi nejednou zdají stahovat i osudová mračna. Vše se naposledy vyrovnává. Milenci první novely, historie o rozbitém svatebním koflíku, daru ženichově, mohou se nakonec, po všech pochybnostech, namíchaných jim romanticky škodolibou sestřičkou nevěstinou a po přestálých humorně strašidelných zkouškách, klidně a smírně vzít za ruce: „vlny blaženosti je zalily, nebe se modralo, háj voněl, budoucí život zavíval k nim sladké zvěsti". („Stín v zrcadle.") Také v druhé práci, „Osudném přátelství", zamilovaná dvojice přijímá odříkání třetího ve hře, neboť i on, ač odstaven touž dívkou, jež k němu dřív na čas zahořela, zůstane oběma přítelem a budou jistě blaženi všichni. Jeho okamžitě šťastnější druh i autor jmají totiž pro něho hned v zásadě útěchu — v jiném děvčátku, už en čeka jícím, až se ho zaslepenec ujme.

Vše je tady jediná, lehce zvlněná hladina nad bezpečně pevným a nehybným tradičným dnem. Tím však nijak není řečeno, že by poklidné Svobodovo vyprávění nedovedlo v těchto mezích také napínat. Zprvu se sic obyčejně trochu těžkopádně rozjíždí, a volně,

až do únavy vlekle napřádá nit čtenářovy účasti, kterou zatěžuje nejednou banální a zbytečnou podrobností; avšak utahuje ji silněji a silněji, až ji neočekávaně zadrhlou rozuzlí — vše prostředky nejprostšími. Svoboda svůj genrový realism rád koření špetkou romantiky a rád ostřejším průvanem provívá svá idylická měšťanská zátiší, aby vše nakonec nenásilně zase zladil a vše svedl v mírný ekvivalent citový a pocitový, v jemnou elegickou bolest vzpomínkovou.

Hra pocitů — tento název starší jedné náladové povídky F. X. Svobodovy stále se vám vrací na mysl při četbě „Nevěst". Laskavá koncepční jemnost, útlé odstiňování thematu až ke konečnému rozluštění a sklon k pohádkové prostoduchosti, jenž ostatně byl vždy hlavní forcí nejlepších spisovatelových kusů, vyznačuje zvlášť prvnější práci, jež je dobrou komedií lásky, humoreskou v jemném smyslu slovesném.

Druhá kniha, týmž autorem letos vydaná, „Černý komediant" (Spisů sv. XXXIX., nákl. J. R. Vilímkovým), zdá se mi příliš hřešit na svůj kouzelně vyvolávající titul i na svůdné motto o loutkáři, který žije v autorových vzpomínkách, jak hrával divné písničky na niněru, tak divné, že nebylo lze pochopit, chtěl-li jimi rozesmát či rozesmutnět. Spisovatel zde bez autokritiky smísil a smetl dohromady povážlivou všehochut. Po vonné lesní a pytlácké povídce „Větrná noc" a pikantní velkoměstské klevetě „V sousedním bytě" následují lhostejné a ploché anekdoty bez živějšího fabulačního interesu a také beze všeho vyspělejšího umění technického; mezi nimi i tak čiré naivity jako kalendářové historky „Po vzoru předků" nebo „Dohazovač". Nevítaně příznačná je tu i čiperná jinak „Hra loutek": autor si pohrává tuctovými figurkami, nesnaží se však stát nad nimi, nýbrž kryje se spíše v jejich stín, stavě se div ne na citovou a názorovou úroveň těch, jež krotce paroduje.

Kazy této sbírky působí tím trapněji, že se v ní setkáváme nejen s prvními nesmělými literárními kročeji původcovými, nýbrž i s pracemi nedávného data. Měšťáckost ve zlém smyslu dominuje zvláště v některých kancelářských obrázcích, na nichž i v podání ulpělo příliš mnoho ze čpavého suchopáru ovzduší. Teprve „Hrubá struna lidská" z téhož prostředí udeří tóny drásavější a obecněji lidské a dosvědčí, jakým osvěžením je pro vnějškový realism toho druhu občasný doušek, čerpaný z hlubších a opravdu temnějších pramenů vznětových.

Marii Majerovou její společenské a politické vyznání i veřejné její postavení přirozeně vedlo k tomu, že si zjednávala bez-

prostřední pohled do složek dnešní obrozující se společnosti. Poznala takto zevrubně zejména ženu v jejích nových studiích, v emancipaci od měšťáckých předsudků a tradic, především však od příkazů staré, jednostranné, mužsky sobecké morálky; slovem v celém jejím uvolněném, osamostatněném a oproštěném poměru k muži.

Její nová, odpoutaná žena za sociální rovností s mužem, uznaná již v tolika směrech aspoň theoreticky, vymohla si i více obecné pozornosti a šetrnosti ke svým snahám, více nesporného práva na štěstí, jakéhokoli se jí zachce, více zásadní možnosti svobodně ukájet své nejpřirozenější zájmy.

Jaký je význam tohoto znamenitého pokroku pro ženin individuální vnitřní život? Jest oproštěná žena ve svém průměru dnes šťastnější? — Jisto jest, že není méně „dcerou země", než byla žena dřívější; že ani jí, jak nová kniha Marie Majerové („M u č e n k y", nákl. Holubice sv. 6., Praha II., Pod Slovany 4.) přesvědčivě dokládá, muž se nestal o nic méně postradatelným doplňkem. I ona touží vyžít a vybít své plné lidství především v jeho tělesné a krevní podstatě, u věcech lásky a štěstí milostného.

Arci však do jejích vztahů k muži vstoupilo cosi nesrovnatelně těžšího, vážnějšího, přísnějšího. Není teď vůči němu jen prozíravější a kritičtější, chce k němu být i opravdovější a upřímnější. Dráždivá chuť zapovězeného ovoce vyprchala a je svrchovaně příznačné, že volnost naučila osvobozenou ženu j e d n o m u ž s t v í. Jak nám ji dnes M. Majerová představuje, není to již koketní a sensací jako mléka chtivá kočka, plná smyslného hladu a dravé chuti, za každým skokem lovit vítězství; ba nemá valně již ani někdejší dychtivé touhy lámat předsudky, bořit mravnostní přehrady a přenášet se přes ně právem svobodného srdce i smyslů. Chce žít dobrovolně jedinému muži, jemuž nabízí sesterské soucítění, oddanou soutrpnost a jemnou vnímavost — dary, pro které, žel, zřídka u něho nachází plného pochopení. Ona však již nepřijímá lásky v jiné formě, nežli v této: láska se jí stala o s u d e m. Není-li tím již i řečeno, že se jí tak nutně stala křížem, utrpením, bolestí; a že srdce ženino pak samo nosí v sobě nástroje svých muk?

Čtyři případy takových passiflor zpodobila autorka ve své knížce, jejíž ovzduší je přímo obtěžkáno slzami. Jsou to trpitelky pro lásku mileneckou, mateřskou nebo manželskou, a jejich trnitě milostné příběhy jsou ve třech případech lehce nebo temněji podmalovány též hrůzou ze světové války. V „Přetěžké hodině" jemná žena mužem odstrkovaná cítí se tvorem bez obsahu a uniká skokem do rybníka poznání životní falše, jež se jí odestřela jeho záletnictvím. Jiná v „Medailonku" po smrti muže, jejž ztratila na bojišti, je dvojnásob zasa-

žena jeho odhalenou nevěrou a mučí se tajemstvím jeho zrady, které svádí na svou neplodnost; podniká pak křížovou cestu za nemanželským dítětem nevěrníkovým, ale vrací se připravena i o vzpomínky, „chudá jako žebračka". — Teskně jímá malé drama ženského úsměvu, zneužitého hrubým záletníkem a trestaného žárlivým mužem, „Otázka", kde mladá žena smrtí dokazuje svou čistotu a věrnost manželovi, podezírajícímu ji pro její sdílnou a veselou letoru. — V „Babím létě" konečně trochu schematicky zkontrastovány strachy dvou přítelkyň před stářím: jedné, neznající pravé radosti, a druhé, jež poznala pravou bolest: první mučena je nudou z diletantsky plahočivého žití a honby za požitkem, druhá bolestí z rozluky se svými dětmi, jež ji k stáru opouštějí. — Muže nadala Marie Majerová v přítomných povídkách většinou opět touž nepřátelsky podjatou povahokresbou, jakou vybavila čelné mužské postavy ve svém obsáhlém „Náměstí Republiky": jsou to zase rafinovaní, požitkářští fauni nebo tupí smyslníci bez myšlenkové hloubky a citu, řemeslní svůdci a záletníci, zrození pro mnohoženství a povrchní, nezávaznou erotickou hru.

Ale i takovým postavám Marie Majerová zná dodati obecnější váhy a důsažnosti, takže její jednotlivci zahrnují nejčastěji celou skupinu, představují typ. Schematičnosti hledí autorka uniknout karakterisačním odstínem, individualisací a laskavým prokreslením figur i zarámováním jich v sytě determinované prostředí. Pozadí světové války, jak už svrchu zmíněno, jest nahozeno jen lehce, bez třeskutých efektů, aniž však zůstává pouhou příležitostnou kulisou, majíc též určitou funkci osudotvornou.

Změněným mravním hlediskem spisovatelčiným dán jest proti knihám dřívějším, jmenovitě proti „Dcerám země", jiný úhel psychologické pozornosti. Odklon v pojetí lásky od dobrodružnosti k osudovosti se ostatně zračí též v zjednodušeném a jaksi zpřísnělém podání, které čím dál zřetelněji opouští živly čiře dekorativní. I vnější sloh jeví uklidnění proti někdejší útočnosti a temperamentnímu neklidu, z něhož utkvěl na něm již jen důvěrný a vřelý akcent přednesu prostě srdečného, světlého a průzračného.

Pod výpravným povrchem povídky Jaroslava Durycha „Nejvyšší naděje" (Edice „Aventinum", nákl. O. Štorcha-Mariena) a sdružené s ní „Sonaty" cítíte pracovat mocnou eruptivní sílu tvůrčí, nadzvedající celé pasáže jako zemskou kůru ve vypnuliny a výšky, na nichž to bují podivnou bizarní vegetací, zároveň žhavou i mroucí, věčnému žití i časnému zániku zasvěcenou.

Durych má vzácný dar pronikavého pohledu do světa vnějšího i niterného, intuici, propalující se k samému jádru věcí a vztahů. Má

zvláště důvěrnou znalost odlehlých končin lidské bytosti, kde na stoku obojího vnitřního proudu, duševního, jako z ráje nevinnosti tryskléo, a fysického, krevního, z černa hříšné země vyvěrajícího, onen jest dočasně pohlcován tímto, aby se nicméně, jakkoli jím zkalen, posléze zas vypařoval k rodným oblakům, vyzařoval v nostalgických obrazech nadzemské vlasti, v extatické tuše mimosvětského absolutna a mystického sloučení s duchem božím.

V pojetí Durychově tento duchovně osvobozující proces předpokládá dokonalé popření časného života. Odvrácení od radosti světské, ode všech jasných a šťastných věcí vezdejších spisovatel vskutku nejen glorifikuje, nýbrž přímo je i přikazuje svým rekům, a to s jistou chmurnou přísností, ba krutostí, takořka s fanatismem středověkého vyznavače. Korunou života mu je smrt silnější než milování. Cestu k ní mu značí zhrzení světem a jeho požitky, časnými láskami i nenávistmi. Může se pak taková odříkavost v očích okolí utvářeti jako nepřátelství proti němu samému, ano jako hotový hřích na lidské společnosti a zločin na svém vlastním národě: pod autorovým zorným úhlem, jenž má i vám býti vnucen jeho sugestivními prostředky, nejeví se přes to nežli jako neúchylné sledování hrdinského cíle, poslušnost svrchovaného nadosobního rozkazu, cosi mimo dobro a zlo. Dopouštějíť se u něho takové křivdy na hromadném celku paže, statečně vztažené po břemeni mučednictví náboženského ve smyslu necírkevním a tedy nejindividuálnějšího; po břemeni, jež nakonec na nich možná ani nespočine a tak všecka ona celost bez milosti naposled se zvrhne třeba v karikaturu! V „Nejvyšší naději“ bylo hrdinství po spisovatelově plánu ke karikatuře snad předem odsouzeno, třebaže způsob podání vás o tom nechával do jisté míry na pochybách.

Jaroslav Durych zná znamenitě vyjadřovat svá ponětí a záměry, aťsi ve vzdutých, mocným spirituálním křídlem nesených lyrismech, či hutných partiích přednesu klidně epického, silně nabitých vnitřním životem, bohatých na překvapující poznatky předmětné i původní nálezy duševeslovné. Teplým vznícenym štětcem prosvěcuje a odleskem věčnosti daří i věci běžné a nejvšednější; účinně dovede zapůsobit mysticismem polojasné představy a výrazu nedořeknutého, jímž hledí vystihnout záhadný smysl skutečnosti a jeho tajemné proměny v čase. Marně však byste u něho hledali dekorované umělkovanosti. Sloh jeho je prostý, nezřídka až do klasičnosti; z drobných pramenů se sbírá v široký tok, jenž se někdy znenadání třepí jako o krušná úskalí, jindy zase náhle vpadá v písečnou mělčinu výrazovou, jakby k účelnému oddechu, jenž není bez kouzla.

Neboť dekorovanost stejně by se nesrovnávala s přísností spisovatelova životního názoru, jako se s ním stěží snáší všecka impro-

visace, její ledabylost a nekázeň. Ale právě po té stránce trpí poslední, krásně vypravený svazeček Durychův nejednou nedokonalostí, nejednou násilností a křečí. Psychologickým námětem první, rozsáhlejší práce je paradox, že životní praxe hrdinky, jež chce mít srdce prokláno meči bolesti pro své děti a horečně čeká tohoto mučednictví jako nejvyšší naděje, její zárukou domnívajíc se míti zpěvný poklad v hrdle, svůj fenomenální, v pocitu vyšší absolutní povinnosti marně utrácený hlas, jest až na podiv nemorální, sobecky krutá a hrabivá. Její životní bilance ostatně vykazuje dokonalé mravní passivum: neklamně poznává, že její vytoužené mučednictví není přijato, že na ně čekala marně. Ale zrovna cesta, kterou tohoto poznání dochází, je narýsována tak rozbíhavě, že vám hrdinku lidsky spíš odcizuje, než přibližuje. A že sama fabule po kronikářsku se rozpadá v několik složek, neúměrně i nezáměrně rozvedených v pásma, o sobě nesporně skvělá, jejichž komposiční účelnosti ani prosté epické nutnosti se však nedohadujete. Tato improvisační libovůle nejen pak paralysuje skladebnou páteř a tektonický princip novely, nýbrž rozkolísává i samu ideovou její osu, takže výslední dojem je cosi kuriosního a podivínsky vrtošivého. Cítíte i zde tak jako v každém projevu Durychových zralých dob lví spár; znamenáte bezpečně i vnitřní, neústupně tvrdou, až asketicky zabořilou sebekázeň etickou — avšak výraz její zbytečně jsa zkomplikován, není jí adekvátní. Chybí mu základní prostota, podmínka každé složitosti umělecké.

Touž nejednotností skladby, jenom ještě nebezpečněji vystupňovanou strádá i „Sonata“, s essayistickou virtuositou, ale improvisačně strženým tempem sehraná mezi polohami blahoslavené chudoby a hladu a svatořečením radostné smrti; neústrojně do ní zasazený křehký jinak, pelově jemný a vonný dívčí portrét jí, žel, jednotnosti nedodává.

Zobecnělé slovo o kalení vod, aby se zdály hlubší, mělo by být mementem pro spisovatele tak mimořádných schopností a tak opravdové hloubky názorové, jaké nezapírá ani tato kniha Durychova; pobídkou, aby neváhal dávat svým invencím plný, definitivní tvar a donosil napříště látku až do plného vtělení.

Otomar Schäfer vydal v poslední době dvě knihy novel. Jedna, „Povídky u krbu“ (nákl. J. Otty) je sbírka romancí a balad, jaké se vyprávějí v důvěrném kruhu přátelském, o černé hodince nebo v době přástevní. Druhá, „Žena a jiné bizarní příběhy“ (nákl. J. R. Vilímkovým), je literárnějšího rázu a obsahuje sytě naturalistické grotesky, nebo krutě rozmarné arabesky převahou satirického zabroušení a duchaplně ironické pointovanosti.

Látkově tedy zůstal Schäfer celkem věren obsahu svých námětů z předchozích knih novelistických. V roztodivných mystifikacích na rozhraní skutečna a fantastičnosti, s důvtipnými obraty a záludy režie a hojnými zkresleninami reality na podkladě zkušenosti podává své neobyčejné příběhy a zadrhuje zneklidňující záhady, aby se vám nakonec poroučel s pošklebnou poklonou, nesnaže se valně ani uspokojit jejich rozřešením. Anebo, ještě častěji, vytváří prostší anekdoticky výpravná čísla robustně realistického ověření se zřetelným úsilím, uhýbat průměru a opakovanosti jak romantickými zadrhlinami dějovými, tak zejména úmyslným přepětím kontur, do zámezí vyhnaných a naturalistickou nadsázkou až k posupné brutalitě zdrsnělých.

Také názorově autor vyznává v obou knihách týž krajní deterministní pesimism a nihilism jako dříve: přesvědčení o uvědomělé marnosti a nesvobodě lidského ducha, uvězněného ve hmotě, a nevíru v odpoutání vůle od přírodních sil. Jenže výraz tohoto pojetí lidské bytosti jaksi u něho zcitověl a zvroucněl; je méně virtuosní i v kusech literárněji myšlených. Ukáže se to zejména srovnáním s jeho první knihou grotesek „Hrdinou Lackmannem“, kde se Schäfer jevil nejen objektivně necitlivým, ale i necitovým vypravěčem svých zábavných dějů, takže vnitřní jeho vztah k předmětu prozrazovaly jedině jeho občasné ironicky navinulé reflexe, jež zpravidla odvozovaly jen filosofii „případu“.

Od této virtuosity děsu a polofantastní výjimečnosti prohloubil se nyní vnitřní ideový smysl prós Schäfrových v důtklivý zájem obecně lidský, v znepokojenou soutrpnost s obětmi slepé přírodní osudovosti a předurčení. Autor nehraje již rozmarně a neúčastně loutkami nebo poloodtažitými schematy, nýbrž spatřuje ve svých postavách individualisované, lidsky plnější, teplem a životem dýšící bytosti z masa a krve, jejichž utrpení i jej bolí a mučí. Je jistě příznačné, že se jeviště jeho dějů, dotud zpravidla bezejmenné a v jakési transcendentní oblasti držené, častěji už přesunuje do prostředí blíž a blíže určeného, na př. pod Belveder (v „Citovém zasvěcení“, krásné lyrisující próse o něze a nejistotách první jinošské lásky) nebo do pískových lomů za Strahovem (ve „Dvou“, drsné šlejharovské povídce o tulácké dvojici, nespravedlivě nařčené z krvavého zločinu na ženě) a j.

Jaké zkušenosti vnukly spisovateli toto zvroucnění a zesrdečnění, napovídají tuším nejzřetelněji náměty, čerpané z ovzduší válečného nebo z oblastí, válkou aspoň z dálky zasažených. („Ten první“ a j.) — Autor ovšem za živý svět nechce propadnouti sentimentalitě a nemužné slabosti ke svým postavám a jejich osudům. Nemůže-li se tedy již zhostit svého dojetí, zastírá je aspoň zmrazujícím cynismem po-

šklebku, břitem své ironie nebo důrazem, položeným na komiku situace, aby tak přehlušil dušený vzlyk nad právy šlapaného lidského srdce nebo svůj marně potlačovaný souhlas se vzdorem uražených a ponížených; nejednou se tak dobírá opravdové tragiky komické.

Ještě neprostupněji se tarasívá ve svém pohnutí pádnou, pohříchu zhusta též značně těžkopádnou naturalistickou fakturou, v níž jeho individuálný temperament zdá se vybíjet na ten čas nejosobitěji. Otomar Schäfer čím dál výlučněji opomíjí původní dvojakost své metody výpravné, vzdávaje se nadobro slohu střídmého, strohého, chladným výběrem tříbeného, ostře suchého a spíš grafického než malebného, jakým šťastně traktoval své nejstarší „kruté povídky“, a dávaje přednost široké naturalistické popisnosti a pastosní malebnosti. Někdy, jako v „Citovém zasvěcení“ se mu podaří námět takto zatížený zvednout mocným lyrickým větrem až k spirituálnímu hvězdnu i se vším břemenem drobných údajů a dokladových podrobností. Jindy trapnou všednost malých fakt zavlaží šťavnatá verva a dravý humor takového „Kamaráda berana“ nebo „Oslavence“. Schäfer vůbec nikdy není středocestný, akademicky ztrnulý a konvenční. Zhusta však nehospodárné a krátkozraké hromadění syrového postřehového materiálu, zvláště kupení živočišností lidských, ale nejosudněji umíněné zpomalující parafrazování a mnohomluvná výrazová marnotratnost porušují liniovou ostrotu kresebnou a odmocňují účin celkový.

Hledá-li v tom spisovatel vskutku dnes svůj osobitý ráz, pružná a tvárlivá naše mateřština jistě je schopna svrchovaného rozpětí, i netřeba se v krásné próse lekat ani široké, rozkvetlé a jako vítězný oblouk rozklenuté věty. Jenže nemá-li takto rozvitý básnický výraz nadobro zplanět a rozbujet se ve změt nešlechtěných úponků, vyžaduje po autoru tím tužší sebekázně a sebekultury, tím bdělejšího smyslu pro vnitřní rovnováhu a rytmickou členitost jak jednotlivé věty, tak celého skladebního úhrnu podle principu účelového. Jinak je s to aby ohrozil i sebe jemnější psychologickou finessu a sebe původnější fabulační vynalézavost.

Kniha Rudolfa Těsnohlídka „Paví oko“ (nákl. Polygrafie, Brno) obsahuje tři zadumané sensitivní povídky o hoři z lásky. Autor jako pesimista erotický vyciťuje hořce, že příroda obelstívá člověka v jeho citu milostném, využívajíc ho pro obecné vývojové účely, a že údělem všeho křehkého a jemného v přírodě jest předurčení ke zmaru. oto všecky jeho smyslové vněmy, i nejslastnější, jsou u něho ioženy melancholií s přízvukem bolestnosti: za všemi tuší

Nevtěluje ovšem toto nazírání v dramaticky srázné děje s rušným dvihem a spádem scén vyhnaných na ostří. Jeho prósy postrádají také energičtější výraznosti a chtějí působit spíš náladou, tlumeným odstínem barevným, baladickým temnosvitem a kouzlem slova mlžného a šerého, které se vyhýbá všemu, co rozlaďuje přílišnou určitostí věcí vezdejších. Realitu raději odsunuje přímému pohledu a ukazuje ji toliko na odstup, zastřenu zpěvnou mlhou, rozptýlenu v hudební stesk.

Zvláště šťastně zachycuje Těsnohlídek jemnou bolest jarního rašení pudů i podzimního uvadání srdce; mezi jařem a podzimem zimomřivě se chvějí jeho intimní duševní krajinomalby, na které se konec konců soustřeďuje hlavní zájem těchto lyrických skladbiček, kdežto ideový smysl krom vzpomenutého podloženého biologického determinismu ustupuje do pozadí. Obcházeje se bez suchých duševzpytných rozborů stejně jako bez obšírné a detailní vnějškové popisnosti a ovšem i bez pevnější figurální kresby a ryjby karakterové, kultivuje básník zvláště vzněty vzpomínkové. Ať je hrdinou jeho ostýchavý hrbáček či žena-matka ve skoku do nevěry či konečně zestárlý milenec, okouzlený polou skutečností, polou přeludem, všichni žijí hlavně z bývalých emocí, jež zejména v první baladě jsou velmi jemně psychologicky navoděny i vybaveny.

Červenec—září 1922.

RŮŽENA SCHWARZOVÁ:

ZAČAROVANÝ LES.

Život jest někdy začarovaný les.
Když myslíš: žalem už srdce bych neunes,
zbloudíš do šťastného lesa —
na každém stromě pták plesá
a podivení sterá
žiješ od rána do večera.

Sto úsměvů život dá, tisíc ran.
Já vlekla slzami těžký džbán,
pohádky nádech to mělo:
světélko v dálce se chvělo —
začarovaný les tu stál
a zval a zval,
já vešla a zbloudila...

Pohádka o dvou však vypráví —
kdos pomohl nést mi džbán slzavý —
kde dva jsou, úzkost klesá —
Protože sama jsem nebyla —
já ještě jsem nevyšla z lesa...

VÁCLAV CRHA:

HRDINSTVÍ V DÍLE BEDŘICHA SMETANY.

Inspirace Smetanova hrdinství jest určována dvěma jmény: Beethovenem a Mozartem. Beethovenův vliv nebyl tak bezprostřední jako Mozartův. Mostem pro vzájemné duševní splynutí byl A. Berlioz. Berlioz znamená jistě pro Smetanu hudebně i ideově mnohem víc, než sám Liszt. V dílech Berliozových, v nichž „odpoutávají se démonické síly hudby s bezohlednou odvahou a energií" (Gráf) jako u Beethovena, zrcadlí se odvaha mladého Smetany k prvním symfonickým básním. Tak Smetana vytváří své hrdiny, již jsou velmi podobni Egmontům (Coriolánům) atd. Je to velikášství nezkrocené síly, šílenství spalující rozum a vysušující lidskou fantasii do bezcitnosti zabíjení i sebevraždy. Jest to romantická vise pekelného čarodějnictví, umývání rukou lidskou krví a perversní laskání nad lidským tělem. Vzpomeňte Smetanova Hakona Jarla, Richarda III. a první námět kolektivní inspirace Valdštýnův tábor a neopomeňte při tom „Scény z Makbetha" pro klavír na 2 ruce. Již ve Stammbuch-Blätter (op. 2.) najdete exposice akordů, jež svými sforzáty a staccaty vzbuzují ve vás údiv nad čímsi, co by mělo býti, co by mělo přijíti. Cítíte dramatičnost momentu vyexponovanou do ztrnutí; zajímavo, že v té době učeň Lisztův nezachází do banálnosti poetické šíře. Ovšem, setkáte se u mladého Smetany s královskými motivy pozdější majestátní slávy a hýřivého lesku. Tušíte všude beethovenovskou sílu, jež by chtěla zbořit svět a jež tímtéž způsobem (již tehdy) rázem klesne na minimum a rozplyne se ve vzlyk vyznání a touhu po smíru. Toť jen slibný začátek k beethovenovskému dramatu, k němuž však nebyla určena česká půda; potřebovalať ona jiného reformátorského činu. Obě složky jeho nitra — stupňování k heroismu a sklon k idyličnosti jsou dva prameny v Smetanově díle.

Zdá se mi častokráte, že nám scházejí hudební projevy v době, kdy se Smetana chystal do Prahy a kdy psal Branibory, abychom mohli si učiniti přesnější obraz — abych tak řekl, přelomu ve Smetanovi. Přišel s horoucí láskou k národu, tato láska musela však

projíti všemi stupni poznání, aby dostoupila vrcholu „Libuše“. Již ve Valdštýnově táboru se snažil zachytiti národní ráz. Měl již formu specielně českou: polku. Chápal již stavbu i strukturu nové české hudby — bylo to však všechno jen hledání. Neměl vrcholné ideové formy, do níž by mohl uzavříti svůj horoucí cit, svoji nezměrnou lásku. Smetana se doznal sám: až měl libreto, teprve „začal přemýšlet, co s tím“. Nemohl pomýšleti na rozvinutí širokého programu, jenž by se byl oprostil od romantismu, jako jeho dílo. Nebylo však tradice, a bez ní se těžce roste do geniality. Tak Braniboři znamenají jen pokus o zmožení kolektivity.

Dalibor opět navazuje nit symfonických básní. Odmysleme si zatím jeho romantismus (a tím všechny vady polo-hrdiny) a všimněme si především problému svobody, jenž Smetanu skutečně silně zaujal. Jest důležito, že Smetana při komposici Dalibora zapaluje v sobě mimoděk oheň odboje, sbírá první síly pro boj se sebou samým. Smetana podlehl skutečnosti. Národní situace, jak ji po šedesátých letech bezprostředně viděl, ztvárnila v něm fanatický zápal pro národ. Láska idylická a starovlastenecká po krisích a bojích s vlastními pochybami i s okolím přehodnocuje se v kolektivní mužnou lyriku uznávanou symbolem.

O Daliboru se vyjádřil Liszt, že je v něm ještě absolutní hudba a ne Wagner. Wagner znamená jiný německý styl a také jinou myšlenkovou sféru. Smetana prohlásil jasně, že nemohl tento směr uvésti do Čech. Byly to důvody jistě vážné: obecenstvo bylo nevychované, politické ovzduší bylo dusné. Daleko vážnější důvody byly však v tom, že Smetana sám se hledal, usiloval o projev lásky k národu. Byl to velký čin: Smetana si byl vědom jeho důležitosti i ohromnosti. Inspirace hrdinství svobody a vítězství pro miláčka — národ napředená Daliborem zvítězila. Smetana se osvobodil.

„Libuše“ jest Smetanův — hrdina — Národ! Jako od díla k dílu vůbec, tak v Libuši od aktu k aktu stoupal Smetana, aby vysoko vztyčil svoji ohromnou lásku k vlasti, aby vyvrcholil tento cit v abstraktním heroismu závěru, téměř mystického nádechu, při němž se tají dech, a člověk věří, že teď musí přijíti zázrak; je to okamžik, v němž člověk cítí možnost nadlidské síly, stane v úžasu, zarůstá tajemně hluboko do země, kdy se mu zdá, že by mohl strhnout oblohu, jsa hypnoticky spoután vírou, jež vylučuje pochybnosti; je to smlouva mezi nebem a zemí, jejíž slova jsou vypálena v prostoru světotvorným odvěkým žárem. Tato úchvatná báseň o národu, jeho velikosti a síle je zahájena předehrou, o které napsal Liszt, že je „glänzend heroisch“; úvodní fanfáry vyprávějí, že národ je to, před čím se máme skloniti v prach, a hned na to motiv Libušin zpívá

o dobrotě a kráse, o měkkosti a hloubce, o čistotě a ryzosti, vane z něho touha po motivu Přemyslovu, jenž ztělesňuje mužskost, to jest princip ukázněnosti, svrchované vůle, jíž musí se všichni podrobiti, aby národ zvítězil a nerozbil se v malicherných hádkách a sporech, nýbrž aby byl jako z ocele proti všem. Všimněte si onoho hrdinského majestátu, vážnosti lyrických míst! Pochopíte, jak Libuší rozešel se nadobro Smetana s Wagnerem! Zbyl tu jen rámec — vlastně jediná deklamace, ale v té Smetana šel vpřed samostatně paralelně s Wagnerem.

Libuše není sama vrcholem výrazu lásky k vlasti. Smetana byl v ní příliš vázán slovem. Teprve „Má vlast" jest zrcadlem celého srdce překypujícího pochybnostmi, z kterých se rodí víra. Ještě „Vyšehrad" příliš se obírá minulostí (první motiv akordový) a je pln nejistoty, jaká bude budoucnost (druhý motiv); končí také elegicky. Smetana rozptyluje se a osvěžuje „Vltavou", „Z českých luhů a hájů"; najednou vyšlehne z něho blesk a v „Šárce" stvoří jedinečnou ženskou figuru svého díla, jejíž vášeň ničí ji i okolí, jako by chtěl ukázati, že by taky dovedl napsati Tristana (ozvuk mládí; — srovnej s Jiráskovou Máriou z „Bratrstva"!). Avšak „Tábor" a „Blaník" znamenají novou gradaci k heroismu „Libuše". Smetana napsal v „Táboru" hymnu a v „Blaníku" pochod důstojný jen Hrdiny-Národa, jak ho stvořil v Libuši. Rozebral jsem již jinde stručně „Vyšehrad" i „Libuši" a poukázal na energický motiv z „Blaníka", v němž celá Vlast dominuje — toť ono Vederremo ze Smetanova deníku! „Má vlast" znamená osvobozovací čin národa. Smetana tímto revolučním dílem jeví se důstojným dědicem Berliozovým a Beethovenovým. Smetana svým hrdinstvím zplodil nové hrdinství, jež dokonalo, co on začal před 50 lety!

Smetana vyjádřil ideu svého nitra, rostoucí s ním od mládí... Zahleděl se jak před tím — do sebe. Byl by dosáhl snad druhého hrdinství, většího než první. Patří sem „Prodaná nevěsta", „Dvě vdovy", „Tajemství", „Čertova stěna" a především torso „Violy", příslib onoho Snad, jež by bývalo bylo uvedlo svět v úžas. Než i tak můžeme načrtnouti prvky tohoto hrdinství. Těžko ovšem vybírati z těchto oper a klásti je ve stupnici. Smetana musil vyjádřiti heroismus národa, k tomu ho hnala jeho bezměrná láska (vyjádřil se příznačně o „Vlasti": kdyby chtěl někdo vědět, proč to tak zhudebnil, mohl by mu jen říci, že psal, co cítil a že tak musel psáti!), kdežto těmito operami zaměstnával se jeho duch spíše v oddechu, v době rekreace sil. Ovšem byl to celý Smetana, jenž tvořil „Dvě vdovy", tuto geniální psychologii lásky, byl to Smetana — tvůrce „Libuše" a „Mé vlasti", jenž vtělil do ostatních oper s e n, jeden z největších snů

lidského života, sen lásky tvůrčí, jíž počíná se i končí život, jež určuje i jeho intensitu. A Smetana rozešel se ťak po druhé s Wagnerem. Smetanova iluse lásky jest ilusí velkého srdce, očištěného od sžíravých vášní a od krvechtivé smyslnosti. Smetanova láska je obapolná oběť, položená na oltář nehynoucí síly a krásy života. Žena podává muži kromě těla srdce, t. j. sama citem chápe svůj úkol spolutvůrkyně díla Muže, jenž v ní vidí nepostradatelného přítele pro překonání pouti pozemským úhorem. Smetanova láska není ilusí panenských srdcí, výplod naivních dívenek a počátky dospívání překonávajících jinochů (Lukáš je vdovec, Karolina i Anežka jsou vdovy, Vok již miloval, ale věří v lásku), jest zážitkem, jenž určuje celý život. Hodnotu lásky dlužno jen měřiti její původností a opravdovostí. I v lásce musíme růsti, i v lásce musíme každým dnem usilovati o nový projev, že prostě rosteme a hrdinsky mohutníme láskou ve svých citech den ode dne; v ní musí býti každý tvůrčím svým způsobem. Vzájemnou úctou a šetřením osobní svobody i odpouštěním uzavírá se zaslíbení Vendulčino Lukáši v „Hubičce" (jaká to radost v orchestru, že dva mladí lidé si padnou do náručí — Maëstoso!). Blaženčina láska, objímající celý svět, soustřeďuje se horoucně na Vítkovi, aby ulpěla cele v něm, plna odevzdání a vášnivé víry. „Bůh sám ví, proč tě tak ráda mám . . ." zpívá Vítkovi, jenž ji obviňuje z nedostatku lásky. Hedviččina láska v „Čertově stěně" vrací Voka životu světskému, aby jen pro ni a jí mohl žíti! A což „Dvě vdovy"!!

Smetana vycítil, že žijeme v době rovnosti lidské důstojnosti, kdy se nesetkáváme s nadlidmi a s heroy dob romantických a pohádkových. Tak i náš život nepočítá již se zázraky. Jeho inspirace nepočíná se v nebi a v oblacích, nýbrž na zemi, mezi lidmi. Hodnota tohoto života měří se intensitou jeho žití. A to je právě druhý akt hrdinství Smetanova, jenž nedošel ovšem gradace „Libuše".

Hrdinství prostého života, žitého láskou a krásou, hrdinství smíchu a úsměvu jest úsilím nepoměrně větším a záslužnějším než podmračené, přemoudřelé gesto, naučené z papírové „studnice života". Procítiti a odpouštěti lidské chyby, býti a cítiti se člověkem zcela malým a prostým — hle — to je jistě hodně pozemské a pravdivé. Chceme-li se pokusiti o tento jiný život, musíme si ovšem ujasniti, že chceme vytvořiti novou kulturu, kulturu ne nadrozumu, nýbrž kulturu srdce! Nestačí jen přijímati, nutno též dávati, ale ne almužnu, takovým milosrdenstvím nespasíme světa. Dávati, rozumí se šířiti kolem sebe vzduch nového života, zlidšťovati vztahy, vytvářeti harmonii a kouzlem tepla lidských srdcí, jež jsou něčím vázána, prostředí, okolí, jež by nám a ostatním poskytovalo

plnou možnost prožívati život individuelně i společně jedním dechem. To jest pramen kolektivity hudby Smetanovy.

Smetana v tomto směru učil se hodně u Mozarta. Je známa historie, jak Smetana zbožňoval Mozarta v mládí, pak se od něho odklonil, nakonec však se k němu přece vrací. Doznal sám, jak „Figarova svatba“ ho inspirovala k „Prodané nevěstě“ (O. Hostinský: Bedřich Smetana, str. 106). Mozartova vyrovnanost tónů a smysl pro graziésní humor ovlivnil Smetanu. A Smetana v úsilí po tomto hrdinství života stává se oprávněným dědicem Beethovenovým. Ne Wagner — ale Smetana! Problém IX. symfonie Beethovenovy dořešen u Smetany. Beethovenova hymna na radost je vstupním zpěvem k Smetanovi! „Z mého života“ je epilogem k Beethovenovým kvartetům. Začíná se Smetanou nová kapitola a její smysl jest: Kdo k zemi nedorostl, jak chce růsti k nebi?

ANTONÍN BEBR:

UPÍR.

Snů bludištěm do říše vcházíš Lsti.
Ve žluté trávě klubka zmijí syčí.
Na křižovatce stojíš v úzkosti:
kraj beze jména, bez lidí, kraj ničí.
Jen Lest tu vládne. Klamné šlépěje
v návějích písku lstivě kroky vedou
ve stromů mrtvých mrtvé aleje,
kde obrovití pavouci síť předou.
V záludných tůni černém zrcadle
se shlíži nebe chmurné, propadlé.

Je dusno, šero. Úsvit podsvětí.
Lze každou chvíli čekat průvod stínů.
Zavoláš v dálku, smích ti odvětí,
a halekání letí přes krajinu.
V bažinách tančí modré mámení.
Mlčení kdesi zaplakalo v muce.
Krvavé stopy vidíš v kamení,
neviditelné chytají tě ruce.
Chceš utíkat, avšak zem se rozvírá
a za tebou zní dusot upíra.

Obludný, temný na prsa ti klek
a tihou hory zalehl tě k zemi.
Oplzlý cítíš na rtech polibek,
jak celuje tě dlouze fantom němý.

Zní kolem šepot, mumlání a smích,
kamení slyšíš pád, jak v sráz se valí,
to běží zástup stínů bláznivých,
by za sebou tě všechny zobjímaly.
Zelených očí řada jízlivá.
Dešť kamení. Jsi pohřben za živa.

A dobře víš, že nahoře je svět,
jenž zítra vzplane v slunce záři zlaté.
Zazpívá pták a rozvoní se květ
a duše luzným přeludem se zmate.
Zaplesá bol a radost přejde v žal,
zas žíti budou srdce ilusemi,
vzduch rozhučí se hymnou katedrál,
života hymna zahřmí hlasy všemi!
Však pro tebe? Zlé oči zelené
ti říkají své blasfemické ne!

VĚZEŇSKÉ ZÁPISKY KARLA STANISLAVA SOKOLA.

Ten je as podstatný rozdíl: Straně (mladočeské. V. D.) bojem protipunktačním vtiskla se hlouběji povaha defensivní. Obrana byla po řadu let vodítkem politiky staročeské skoro jediným. Nezapomínejme však, že odvrácením toho kterého nového útoku pro vlastní program náš není ničeho vlastně učiněno. K hlavnímu bodu programu — k provedení státního práva — nepostoupili jsme tím ani o krok blíže. Nám je nutno býti agresivními, ofensivními, chceme-li něčeho z programu dosíci, bereme-li jej vážně. A takový byl též dříve ráz strany mladočeské naproti straně staroč., která spokojovala se obranou a jen tak en passant drobnou vyhrůžkou, a správně pak viděla nejlepší obranné postavení ve své spojitosti s vládou. Ofensivní směr mladoč. politiky byl charakterisován podáním státoprávní adresy, činem čistě bezohledným a neoportunistickým, jenž byl úplným opakem dosavadního postupu české politiky za Taaffa. Oportunistickým živlům staročeským, které měly rozhodnutí v rukou, nezbývalo, než adresu zamítnouti a tím, jak říkáváme, „otevříti lidu oči" — v Čechách se nic jiného po léta už nedělá, než že se otvírají lidu oči —, demonstrovati ad oculos důsledky oportunistického postupu. Že také vláda náležitě ocenila ofensivnost a význam mladoč. politiky, důkazem jsou právě punktace, jež měly provedeny býti dříve, než hnutí mladočeské se stane všeobecným a které pak měly býti velmi vy-

datnou a možno říci, bez násilnosti nepřekročitelnou hrází proti mladočeskému přívalu. Při tom ovšem stalo se vládě, co často a leckde se stává, že chtějíc chrániti se před ofensivitou mladočeskou do budoucnost podceňovala přítomnou sílu, kterou každá ofensivní strana vládne, onu přímou elementární sílu, jež v ofensivnosti je skryta a překážkami jest jen stupňována.

Tato elementární síla byla příčinou, že vídeňské vyrovnání, ač dvůr se pro ně exponoval, ač celá německá strana, strana velkostatkářů a vládnoucí tehdy strana staročeská za ně bojovaly, ač možno říci, že Staročeši za ně skoro život ztratili, přece jen zůstalo zlomkem. Tak mocné koalice jako tehdy proti životním zájmům národa českého ještě nikdy nebylo, a z její moci vyniká právě obrovitost mladočeského úspěchu. Ovšem tehdy jsme se neostýchali rozplameňovati kde jaké srdce opravdu české, tehdy bylo nám jasno, že v boji velikém nesmíme to býti právě my, kteří bychom chránili klid a mír a umírněnost v Čechách. Ví snad teď každý, kam bychom byli s umírněností a se zdrželivou váhavostí dospěli, jaká situace dnes by se nám jevila.

Avšak právě průběhem tohoto boje nastala ona povážlivá nejistota v samém základním pojímání úkolu mladoč. politiky a z ní pocházející povážlivé kolísání od případu ku případu, od řeči jednoho řečníka ku projevu řečníka druhého.

Tento zjev vyvolán byl několikerými příčinami. Předem shrnutí všech sil v jeden defensivní úkol tenkráte nevyhnutelný: totiž k odražení útoku mocné punktační koalice. Tento boj za pouhý negativní účel nemohl zůstati bez jistého účinku na mysl politiků. Strana mladočeská ve svém starém složení byla by se vymanila po krátkém oddechu z této defensivnosti, z té myšlenkové deprese po každém velkém napětí přirozené, byla by nashromážděného roztrpčení, prohloubeného uvědomění použila k novému, ostřejšímu a hlubšímu útoku, k rozhodnému a bezohlednému boji za dosažení něčeho, co ještě nemáme, ne jen k udržení se ve starých posicích (na čemž může Němcům záležet, ne nám). Ale strana již v témž složení jako při státoprávní adrese nebyla, a tu je druhá závažnější příčina pozdějších zmatků.

Strana mladočeská se rozšířila. Nalevo nebylo kam, neboť všechny rázné živly české tvořily právě stranu mladočeskou, jež representovala tehdy radikálnost. Byla tedy rozmnožena živly mírnějšími a oportunistickými, těmi, jež dosud nerozhodnuty stranou stály, těmi, které v době staročeské přemoci k Staročechům přeběhly i těmi, které vždy dříve k Staročechům se hlásívaly: celkem však přece vždy jen

těmi, které v době podání státoprávní adresy proti straně mladočeské vystupovaly.*)

Toto spojení, jež dálo se s veškerou courtoisií a také bohužel i s nedostatečnou opatrností strany vítězné, stalo se straně mladočeské skoro osudným. Netřeba snad vykládati, že nebylo příčiny vzpírati se rozšíření mladoč. strany v lidu, naopak že nebyly to vůdčí veličiny, jež rozhodly o přiklonění se nových vrstev lidových k Mlado, nýbrž naopak, že tyto veličiny šly teprv za lidem, podléhajíce významnému tlaku veřejného mínění. Lid sám se rozhodoval, a je přirozeným, že důvěra jeho musila připadnouti té straně, která již dříve vynikla rozhodným domáháním se uskutečnění českých požadavků. Od té strany jediné dalo se čekati také bezohledné, do krajnosti jdoucí odmítnutí vídeňského vyrovnání. Důvěra lidu, ať dříve třeba klonil se ve své většině ke straně staroč., dokud ještě věřil a doufal po tomto velkém punktačním bankrotu oportunismu, nemohla stanouti u žádné zprostředkující strany, v žádné nauce oportunismu (ač pokusy byly učiněny!), důvěra lidu dovedla dle přirozeného zákona přilnouti jedině k opaku dosavadního směru.

S tak vzácným kapitálem, jakým je skoro všeobecná důvěra lidu, dalo se čekati, že vůdcové mladočeští dovedou již něco vyzískati, že dovedou i v té nové situaci: býti reprepresentanty všenárodního hnutí, stanoviti si program i taktiku odpovídající jak novým těm poměrům tak i minulosti strany, vyhovující však najmě tomu duševnímu zákonu, jenž způsobil v lidu obrat ze staročešství do mladočešství.

A v těchto rozhodných chvílích po březnových volbách r. 91 oni noví Mladočeši, ne lid, ale jednotlivé politické veličiny způsobily tu smutnou zarážející nejistotu mladočeské politiky. Že i staří Mladočeši nebyli si v prvých svých krocích zcela jisti, že nevěděli ihned zcela přesně, čeho nejdříve po nečekaně velkolepém vítězství se uchopiti, je více než pochopitelno. Ale minulost strany, způsob, jakým do té doby si vedli, opravňuje plně k naději. že by byli sami sebe zase našli v útočné, rozhodné oposici, kdyby neměli mezi sebou již příliš mnoho živlů cizích. Prvé kroky bývají obyčejně nejistými, cesta se teprv hledává, avšak zásadně různé směry v lůně klubu učinily tu nejistotu chronickou nemocí. Každý pamatuje se ještě, že mladočeská strana zdála se v prvých měsících až do prosince jako zakletá. V Čechách i ve Vídni čekaly se bouře, bezohledný postup, a zatím aspoň ve Vídni mohlo se s jistým uspokojením konstatovati, že čeští poslanci jsou „doch ganz gemütliche Herren“. Teprve prosin-

*) Stranou připsáno: Čas? Adámek?

cová řeč dra Ed. Grégra byla událostí vpravdě mladočeskou, projevem, po němž radikální živly volněji si oddechly. Význam její byl sensační nahoře i dole; neobyčejně vřelé přijetí v lidu účinkovalo na vídeňské kruhy stejně jako obsah její. Uznání projevované dru Ed. Grégrovi hned na prvý pohled se lišilo podstatně od šablonovitých oslav řečníků, bylo v něm cítiti onen radostný oddech tisíců znepokojených a teď zas znovu doufajících. Zdálo se, že jsou překonány prvotní obtíže, že je skončena gemütlich oposice, že ozvou se tóny staré, dobře známé noty a s nimi že v soulad uvede se celá oposiční činnost mladočeská*).

Stalo se však jen to, co dalo se tušiti již po řeči prof. T. G. (Masaryka. V. D.) před voliči v Horažďovicích. Živly nové, nedávno přibrané, kořistily z mírnějšího způsobu boje, jenž provází pochopitelně každou nejistotu, pokládaly tento mírnější oportunistický postup zdaleka každé krajnosti se vyhýbající za pravý programní postup české oposice a prohlásily se otevřeně proti vývodům dra Ed. G. Tou chvílí rozpor v táboře mladoč. dosud jen tušený stal se zjevným. Cesty veřejně se rozcházely. Na neštěstí nebylo tu žádné státnické ruky, která by byla dovedla pevně ovládati klub poslanecký a domácí politiku, která by byla v tom trapném zmatku dovedla zachovati mladočeskou oposici původnímu úkolu... Zmatky a rozpory to byly, to nedalo se popírati. Stačilo pro nezasvěceného do klubovních jednání pročísti jen články real. orgánu „Času“. Realisté, ač sami připouštěti musili nutnost pro zdar české věci buď radikálního křídla neb strany, zapomněli co nejdůkladněji na tuto svou theorii před prvým skutečným případem a podlamovali a podceňovali význam řeči dra E. G. způsobem, jenž byl jak neoprávněným tak i naprosto netaktickým.

Rozpory nevedly ve schůzích klubu ke prudkým výstupům — tak velkou reservu ukládaly si zápasící proudy ze vzájemné nedůvěry! ale ukázaly se tím častěji ve formě velice smutné na povrchu, ve veřejné činnosti. (Odtud ono neustálé oficielní tvrzení o vnitřním souladu ve klubu, jež tak málo odpovídalo veřejnému nesouladu!) Jejich výsledkem je naprosté ochromení jakékoliv ofensivnosti. A to i v oborech zákonodárnosti i v domácí politice vnitřní. V oborech zákonodárných činnost č. poslanců připjala se skoro naprosto jen na podniky a útoky vlády. Všechny velké akce (obžaloba min. hr. Schönborna. V. D.) nebo velké významné výstupy (Menger-Stremayer) byly vyprovokovány protivnou mocí. A daly by se ještě kroniky vyprávět o váhání, než k takové věci se přikročilo,

*) Drobně vepsáno: Desavování dra Vašatého.

totiž obyčejně akci scházela přirozenost přímého prvního popudu uraženého právního vědomí. Činy s ochladlým srdcem počaté rozplývají se obyčejně v nic. Tak skončila akce proti min. Schön. A největší, skutečně pamětihodný svými následky výstup sněmovní ze 16. V. 93, (mladočeská obstrukce rozhraničovací předlohy trutnovské V. D.), byl taktéž vyprovokován protivníky a po něm? Ve vůdčích kruzích nejistota, zaraženost — nic.

Stejně to dopadalo v práci vnitřní doma. Charakteristikou tehdejší periody a „práce" je mluvení o organisaci. Organisovat! bylo heslo dne a refrén poslaneckých zpráv před voliči. Každý uznával potřebu opravdovější, hlubší organisace, ale došlo vždy až k — mluvení o tom. Byly důležitější věci na starosti: obviňování znenáhla sbírajících a seřaďujících se radikálních živlů z realismu, nekonečný spor Masar.-Šrom.-Grégr (skončivší resignací prof. Masaryka na mandát V. D.). Pro tuto důležitou činnost nedošlo a nemohlo dojíti k jiné práci při poměrech v ex. výboru naprosto rozháraných a v naprosté neiniciativnosti poslanců (ostatně kdyby iniciativu jakoukoli projevili, byli by je realisté desavovali pomocí intrik jistých víden. osobností), poněvadž však tato pravda byla pro veřejnost a voličstvo trochu hořká, tedy zatím o organisaci se aspoň mluvilo.

Z celé politiky mladoč. vyjímáme jediný čin rázu útočného: návrh na všeobec. hlasovací právo, návrh obrovského významu zásadního i taktického a skutečně též daleko sahajících účinků (dnes vidíme již část: zavinilo aspoň s polovice pád Taaffův), jichž vliv není zmařen dosud aniž lze jeho dohlédnouti. Avšak ta kamenitá cesta, po které se k tomu návrhu došlo! Ty obtíže! Nebyly by tu vadily pochybnosti ze státoprávního stanoviska pochodící (neboť kde vážně, hluboce a upřímně se akcentovalo toto stanovisko, tam byl také opravdový oposiční živel, jenž vlastně totéž chtěl, a kdyby byl zvítězil, byl by stejně závažný trumf musil vyhoditi), ale vadily šosácké — sit venia verbo — ohledy a báječně úzký rozhled, jenž nepochopoval, jakým důkladným beranem bude takový návrh do zdi cislajtanismu. Návrh podal se po dlouhém rozvažování, jenž znamenal skoro již odložení (řeč Blažkova) pod nátlakem organisujících se radikálních živlů, jež rekrutovaly se jak z mládeže, tak z původní mladoč. strany. Znamení toho původu nesla obrana všeobecného hlasovacího práva na čele — tak byla v celku nepoměrně slabá vzhledem k možnému a dosažitelnému ničivému účinku tohoto návrhu!

Druhý aktivní čin v rámci mladoč. pol., hnutí totiž z léta r. 93, vrcholící v reskriptových manifestacích od 8. do 12. IX. bylo podobným způsobem spíše elementární, spíše na vedení strany vynucené lidem samým než důsledkem nějaké promyšlené akce vůdců strany.

V hnutí tom jevilo se ukryté a nashromážděné rozechvění z těch různých provokací, na které poslanci aspoň něčím odpověděli, rozechvění, jež trutnovskou předlohou a sněmovní bouří dostalo poslední rozhodující pobídku. A proti tomuto hnutí stály vůdčí kruhy a nevěděly dobře, co si s ním počít.... Pomalu byly s to jako vláda mysliti si: „To nemůže být samo sebou....“ Jeví se sice v tom uznání hodná skromnost mladočeských politiků, kteří přec mohli si vypočísti, že jejich činnost, výstupy atd. do jisté míry spolupůsobily, ale jeví se v tom zároveň smutná neprohlédavost, nedostatečné pochopování proudů v duši lidu. Co bylo seto, to v hnutí tom zrálo. Neseli to bohužel neaktivní mladočeští politikové, nýbrž sela to aktivní ofensivní vláda. Pravíme: bohužel, poněvadž jinak byli by mladočeští politikové toho hlubokého hnutí dovedli použíti, povznésti je, rozšířiti a dobýti jeho pomocí aspoň prvých stupňů na naší strmé dráze. Avšak mladočeští politikové dali se poraziti dvakráte: nejen že je sami nevyvolali přímo, oni v existujícím již nevěděli si, co počít, nedovedli ani to nejmenší, co i diplomat druhého řádu dokáže, interpretovat to hnutí! Z úst mladoč. politiků bylo slyšeti jen pěkné řeči filantropické a advokátské, ale k tomu smělému, ve mnohém ohledu spasnému* uchopení se vůdcovství se neodhodlali. Realismus slavil tu orgie politické své neschopnosti. Raději nechati to hnutí z části zkompromitovati, z části schladiti svou kritikou a netečností, z části ponořiti se v prozatímní vyčkávání, než aby odvážili se ofensivnosti. A co jim to prospělo? Zkompromitováni byli přece, vláda uměla si vypočísti účast jejich na tom hnutí lépe než oni sami, ochromila je výminečným stavem přímo v centru činnosti, a oni ve své nerozhodnosti nedovedli výmin. stavu užíti k nejtěžším obžalobám vlády před Evropou, oni nedovedli v té nejvhodnější chvíli učiniti z interní otázky rakouské otázku — mezinárodní.

(Realisté jsou ovšem kryti: provedli důkaz, že to nebyla ta „pravá“ oposice, a čekají, až odněkud spadne.) Za to však dokázali jiný úspěch — udělati slovanskou koalici...

Přiznejme si krátce: zestaročeštěli jsme. Je zásadně velmi malý rozdíl v tom, že oni kdys tvořili vládní stranu, my že jsme v oposici. Jsou oposice, kterých vláda potřebuje k své existenci, jsou vládní strany, které skutečně velkých úspěchů dosahují. A nehodí-li se to druhé plně na staročeskou éru, to prvé bohužel dosti přiléhá na mladočešství (Presse). V té chvíli, jakmile strana nehlásí se již k zásadní, bezohledné, ofensivní oposici, v té chvíli přilnutí k oportunismu je pak skutečně jen taktickou otázkou, otázkou podružnou, kam

---

* nad tím v závorce {děl.! zahrn.!

uchýliti se, zda do oposice či do vládní strany. A ti oportunisté, kteří o sobě myslí, že jsou chytřejší Staročechů, že se nedají tak ležérně odbývati, brzy budou počítati, že je to výhodnější ve straně vládní... A česká oposice stane se zase stranou vládní aniž by se k českému státnímu právu udělal krok blíže. Ovšem za jisté výhody... Dříve se jim říkalo drobečky. A rok 79 bude se opakovati...

20. X.

* * *

N. Z. 9. D. M. 3.

Co znamenají asketické ideály? — U umělců nic nebo mnoho; u filosofů a vědců cosi jako čich a instinkt pro nejvýhodnější podmínky vysoké oduševnělosti; u žen v nejlepším případě o jednu roztomilost svůdnosti více, trochu morbidessy na krásném těle, andělskost hezkého, dobře živeného zvířete; u lidí fysiologicky poškozených a rozladěných (a těmi je většina smrtelníků) pokus, aby zdáli se sami sobě příliš dobrými pro tento svět, posvátná forma výstřednosti, hlavní prostředek v boji se zdlouhavou bolestí a nudou; u kněží nejvlastnější kněžskou víru, nejlepší prostředek jejich moci, ale také „vysoké“ dovolení k držení moci; u svatých konečně záminku k zimnímu spánku, jejich novissima gloriae cupido, jejich spočinutí v Ničem (v Bohu), jejich formu šílenství. Že však vůbec asketický ideál člověku tolik znamenal, v tom zračí se základní podmínka lidské vůle, jeho horror vacui: jemu je třeba cíle a raději chce se přece chtíti Nic, než nic nechtíti.

(Příště dále.)

MARYNA FRIČOVA:

NA JARNÍ PĚŠINĚ.

(Konec.)

„Kdy se vrátíte do Prahy?“ otázal se.

„Po prázdninách;“ řekla Zorka. „Za tři měsíce.“ A poněvadž jí ho bylo líto, dodala: „Sejdeme se potom zase.“

Zavrtěl hlavou a řekl důrazně: „Tři měsíce jsou pro mne příliš dlouhá lhůta!“

Vítr zavanul a její přehoz ze zeleného hedvábí zavlál ve větru a zachytil se třásněmi za knoflík jeho kabátu.

„Můj šátek se vás chytá!“ zažertovala z rozpaků, když ji vyprošťoval.

„Chtěl bych, abyste nikdy nepoznala bolesti!“ pravil ponuře.

Podala mu znovu obě své ruce. „S bohem!“ řekla.

Políbil je jednu po druhé. „Nedala byste mi tu růži?“ otázal se nakonec, ukázav pohledem na její pás.

Vyňala chvatně obě a vložila mu je do dlaní. Stiskl je pevně, nedbaje, že se zraní o trny. Podíval se Zoryně dlouze do tváře a pootevřel ústa, jako by chtěl cosi říci, ale pak se jen hluboko uklonil, přešel kolem Zorky a rychle sestupoval. Ani jednou se neohlédl.

Zoryna stála u zábradlí a hleděla za ním. Strašný smutek ji sklíčil. Zdálo se jí, že on je jako umírající, který si hledá místo, kde by umřel a pochopila najednou, že ho už nikdy neuvidí.

Zašel, zanikl za rohem ulice. Zoryna se vzchopila, seběhla se schodů, chtěla za ním běžet, zavolat.

Mladičký párek, student s dívčinou, přešel kolem ní a hlasitě se smáli. Roznašečka spěchala s balíkem novin, vonících čerstvým tiskem a strčila do Zorky.

A Zoryna si řekla: „Ne, nezavolám ho zpět. Nic mu nemohu dát. Jediné dobré slovo mu nemohu říci! Nemohu se k ničemu zavazovat! Kdo chce někam doletět, kdo chce vysoko doletět, nesmí se k ničemu zavazovat, nesmí si křídla zatěžovat! A já chci letět, já chci doletět!“

VII.

Zoryně bylo s počátku trudno doma, v městečku, kde jeden druhému nahlíží do oken i do duše. Život tu plynul jednotvárně jako nákladní vůz po vyježděné, štěrkované silnici.

Bylo jí zprvu protivno i do lesa jít, neboť musila přejíti ulicí a náměstím, kde odevšad číhaly zvídavé oči, přešlapati smutnou polní cestu mezi řepným polem a brambořištěm, cestu, jejíž bezestinná prázdnota ji bolela. Sedláci neradi sázejí stromy, poněvadž ještě tentýž rok nedávají nůše ovoce.

Ale poznenáhlu zvykla. Pomáhala mamince, která ji všude sledovala blaženýma očima, v lese si našla skrytá místečka a zasnívala se tu na celé hodiny, v neděli zpívala na kůru, zatím co maminka dole v lavici stírala přešťastné slzičky.

Přihlásily se staré kamarádky, přišla neobratná vyznání maloměstských lvů, přišly i malinké, závistivé půtky.

Zoryna měla však duši tak přeplněnu vlastním štěstím, že se na nikoho a na nic rozhněvati nedovedla. Mluvila s lidmi a takřka o nich nevěděla. Říkala si: „Každý stromeček na mé procházce má

větší důležitost a každé zavanutí větru větší pravdu než oni. Nač se u nich zastavovat? Oni jsou jako zbytečná slova, která vynecháváme!"

Vzrušovala se každou nově rozkvetlou růží na zahrádce před okny, četla Dickense v starém naivním překladu, kde místo ‚záhady' psali ‚záhadky' a kde hrdinové mluvili nemožnými frázemi, a rozčilovala se knihou tak, že do rána usnout nemohla a slýchala své srdce šelestit na polštáři jako větev stromu o zeď.

Psávala dlouhé listy Milanu Jánoškovi a chodila s psaníčky k vlaku na venkovské nádraží, kde jaktěživ nikdo nevystupoval a lidé tu projížděli za okny záclonkami zastřenými.

V poledne vyhlížela poštovního poslíčka a trhala netrpělivě obálky Jánoškových dopisů.

Bylo jí šťastno a poklidno a měla jen jedinou modlitbu, jedinou litanii, jediné stálé přání a strach. Šeptávala si za letních nocí do dřímotného ševelu rodinného sadu: „Milosrdný bože, ochraň mne od sprostoty světa! Ochraň mne od malých lidí, kterým jsi zapomněl dát duši! Ochraň mne od všedních lidí, kolem nichž nikdy neprošla tvá světlá myšlenka! Ochraň mne od prostředních lidí, kterým jsi zapomněl otevříti oči!

A není-li možno vyhnouti se jim, dej mi alespoň ušetřiti krásné city, daruj mi pro ně jen smích, smích silný jako jsou tvé bory a moře, které smetají všecko jako prach!"

Na setkání u karmelitánů vzpomínala jen bezděčně. Petr Kříž provlékl se vždycky její zjasněnou duší jako stín. Přišel i list od něho za Zorynou.

„Toulám se s místa na místo. Teskním po Vás strašně. Když jste odjela, šel jsem desetkrát za den na nábřeží, k Vašemu domu. Zapomněl jsem, že zpustl.

A pak jsem začal svou bludnou pout. Jel jsem do města, do dálky, do nových ulic, na neznámá náměstí, do bílých, sluncem vyprahlých měst jihu. Lékař mi tak poručil. Nejel jsem zachraňovat trosky svých dnů, jel jsem se léčit z Vás.

A zatím jsem Vás potkával za každým rohem, za každým bílým patníkem. Vyhlížela jste ze všech oken, bydlila jste za všemi dveřmi. Vešel jsem do nové ulice. V závojích poperlených slzami seděla moje, všude mne předcházející, všude mne očekávající, má nejvěrnější Bolest, věčně mladá a uslzená.

Šel jsem parkem a ona se plížila po lukách, ukryta večerem a mlhou, počerněna nocí, ozlacena paprsky slunce.

Vstoupil jsem do vlaku a myslil jsem, že jsem jí ujel. A vlak letěl pláněmi, po lukách s nevyschlými, stříbrnými loužemi, letěl a

uspával a kolébal a stanice rychle míjely, vjel zase do pražského nádraží — a nic se nezměnilo.

Bolest zaklepala na mé dveře a zvonila a vešla a usedla vedle mne a neopouští mne.

Teď už těžko chodím a včera jsem ulehl."

Zorynu rozlítostnily jeho řádky, nerovné a potrhané. Napsala mu srdečná, laskavá slova, kterých nedovedla nalézti, stál-li před ní.

A dva dny pak ji znepokojovala myšlenka, učinila-li tak dobře, neprohřešila-li se proti Milanově radostné důvěře.

Do týdne měla druhý dopis. Výčitky se tak zesílily, že jej neotevřený zamkla do stolečku a chodila kolem něho jako hříšnice. „Jak je hned smělý!" říkala si v duchu poplašeně.

VIII.

Milan přijel. Šla mu s otcem naproti. Maminka vyhlížela je vzrušeně od zahrad. Milan všem se zalíbil. Míťu a Hanču provždy si koupil drobnými dárečky, srdečným přátelstvím.

Otec se nezvykle rozpovídal o veselých historkách ze své soudcovské prakse. Druhého dne, v neděli dopoledne, zavedl hosta do vinárničky pod podloubí, kam nikdy nechodil.

Maminka všecka se rozzářila. Obklopovala doktora drobnou starostnou péčí jako vlastního syna. Očekávala od něho „zmoudření" své dcery. Že zapomene divadelní slávy. Že bude ze Zoryny spokojená, šťastná ženuška, paní doktorová.

Řekla cosi takového Zoryně, Zorka však vzplanula. Ne, svého umění, svého zpěvu a své hudby nevzdá se nikdy! To ať si maminka uvědomí: nikdy a nikdy! Jen proto dá slovo Milanovi, že on jí v ničem bránit nebude. „Kdyby toho nebylo, kdyby toho nebylo," svraštila Zoryna zamyšleně obočí, „kdybych se byla setkala s člověkem takovým, který by mi byl chtěl svou osobou zastínit celý svět — maminko, kdybych ho snad sebe víc milovala, nešla bych s ním! Něco je ve mně, co je mi dražší nad celý svět!"

A maminka vzdychla a nemohoucně rukama mávla: „Nu, já tedy nevím, dítě..."

Zoryna vypravovala Milanovi o Petru Křížovi. Ukázala mu oba listy Petrovy, první, na nějž odpověděla i druhý, který se bála otevřít.

Milan se zasmušil. „Víš, kdo je Petr Kříž?" zeptal se přísně. Vzhlédla užaslá.

„Člověk, který probil své jmění a zdraví s náhodnými milenkami, se zhýralými kamarády.

Otce ranila mrtvice, matka mu zemřela, zatím co on provázel kreolskou tanečnici na tourné po Francii. Neslyšel jejích posledních proseb a zoufalého zapřisahání.

Zůstala mu sestra, růžové, sladké stvoření, jarní skřivan. Provdal ji za svého přítele, baronského zpustlíka. Říkali, že ji vyměnil za baronovu metresu, po níž zatoužil.

Baron koupil vilu za městem u řeky a tam odvezl svoji mladou, vyděšenou, marnými prosbami umdlenou ženu.

Donucoval ji k poslušnosti tím, že po ní střílel z revolveru. Ve všech pokojích, v podlaze i ve zdi byly jamky po kulkách.

Ona si nikdy a nikomu neposteskla. S bratrem od své svatby nepromluvila. A jedné noci, právě když byl u nich Petr Kříž návštěvou, uprchla, vyrvala se baronovi z rukou. Bosa, v lehkém županu, letěla zasněženou zahradou. Stíhali ji a ona před jejich očima vskočila do řeky. Zavolala prý ještě „Maminko!“ jako slabé, bezmocné dítě.

Petr Kříž šel za její rakví po celou cestu pěšky, s hlavou odkrytou. Vypravovali, že metresu baronovu vyhnal ještě téže noci, kdy se mu sestra utopila. Odjel domů autem, poručil šoférovi, aby čekal před domem, vzbudil metresu, rozkázal jí ustrojit se, odvedl ji do auta, naházel za ní její šperky, drahocenné dary, které jí nakoupil, přidal spořitelní knížky, přibouchl dvířka a vzkřikl do vozu: „Jeď, kam chceš, ale vrátit se nesmíš! Zabil bych tě!“

Po pohřbu odjel z Prahy. A když se vrátil, nikdo o tom ani nezvěděl. Poustevničil, pouhá troska člověka, sežraná tuberkulemi.

„A ten se odvážil psát tobě a čekat na tebe!“ rozhněval se Milan. „Proč jsi mi to dříve neřekla! Byl bych si s ním promluvil!“

Zorynu vzrušil příběh Petra Kříže do posledního konečku nervů. Viděla všecko jasně před sebou: barona, metresu, sestru Petrovu, vyděšenou holčičku v bílém županku, slyšela její smrtelný výkřik...

Zachvělo jí to do hloubi srdce, bylo jí, jako by to všecko sama přežila.

Jakou měl asi ponurou tvář Petr Kříž, jak mu asi blýskaly zelenavé oči tenkráte, když metresu vyháněl!

Ach, Zoryna chápala, jak se mu hnusila v tu chvíli tato ženština, kterou si koupil za život mladinké sestry, jak se mu hnusila jako zlé svědomí, jako krvavá výčitka.

Ano, ano! Teď už rozuměla těm hlubokým vráskám, jako vtesaným do propadlé tváře! Hrůza, hrůza čišela na ni ze vzpomínky, že

: la ruku vrahovu. Zdálo se jí, že cítí dosud na své pleti vlhký, h adný dotyk. Otřásala se odporem.

Milan držel dosud oba listy Petrovy. „Vrátíme mu je!“ navrhl. „Chceš?“

Odpověděla chvatně: „Ano! Hned půjdeme s nimi k večernímu vlaku “ A povzdechla ulehčeně, když Milan dopisy vhodil do poštovního vozu a vlak se hnul, zapískal a zmizel v zatáčce.

Vraceli se za šera, které na horách koncem srpna voní iž podzimem. Měsíc vyšel nad bledými mraky. Bylo mokro a blátivo po anním dešti. Město, osvětleno několika kalnými plameny, jako by se k zemi přikrčilo.

Zoryně bylo strašně sirobno a pusto v srdci. Přitulila se k Milanovu rameni a zeptala se: „Máš mě rád?“

Objal ji silnými pažemi, jako by ji nechtěl již nikdy vydati.

„Ty moje drahá, ty děťátko, ty ptáčku, ty konopko!“ šeptal jí mezi polibky. „To je strašné, že se tě nemohu nasytit, že se tě nemohu dolíbat!“

Usmála se šťastně v jeho náruči.

Večer zpívali a hráli. Všichni se rozdováděli.

A přece potom, když Zoryna uléhala, vrátil se k ní Petr Kříž. Viděla jasně jeho tvář, jeho citlivé, bledé prsty, jak vyplétaly třásně hedvábného šátku.

„Jak dlouho mě mořit bude ten strašný člověk!“ zazlobila se a honem se snažila myslit na něco jiného.

Ale ještě než oči zavřela, přišla jí na mysl jeho slova, přišla jako by vstoupila otevřeným oknem z temna zahrady, jako by spěchala orodovat za něho: „Chtěl bych, abyste nikdy nepoznala bolesti!“

IX.

Druhého dne odejel Milan domů, na Slovensko, donésti mamě obrázek a pozdrav nevěstin. Všecky cesty po něm osiřely, všecky vzpomínky se po něm roztesknily. Maminka sedala s tužkou a počítala Zorčinu výbavu. Každé chvíle přišla se vyptat na dceřino mínění. Nedovedla pochopit, že se to děvče o nic nestará a jen chodí jako náměsíčná.

A Zoryna sedávala v lese, na pokraji paseky, na poražených kmenech a měla divnou lítost v srdci.

Stále ji napadala slova z Nietzschovy knihy veliké pýchy a velikého strádání, z knihy „Tak pravil Zarathustra“: „Má-li člověk poznat

moc lásky, musí být člověk odstrčený, opovržený. Ti, kterým je blaze, nemohou ji pochopit.“

Byla stále zapletena do svých myšlenek jako do pavoučích sítí.

Zdávalo se jí, že přece jen už něco zradila, něco, co hořelo v ní svatým, vysokým ohněm, co ji oddělovalo od světa ohradou trnovou a co ji teď znepokojovalo stálou temnou výčitkou.

Zdávalo se jí, že její bytost je nyní rozdvojena a myslívala často na slova, která kdysi četla: „Umění, to je askese. Umělec musí si život odpírat, aby ho mohl dáti do díla.“

Listy Milanovy, nadšené, radostné ji probouzely, vytrhovaly a utěšovaly. A pak se modlívala: „Bože, dej mi, abych mu byla dobrou ženou! Bože dej, aby nikdy nelitoval, že si vzal zpěvačku!“

Profesorka z konservatoře jí psala ze světových lázní: „Byl tu veliký koncert na počest anglického vyslance. Zpívala řada zpěvaček zvučných jmen. Myslila jsem na Tebe. Není mnoho těch, které mají Tvůj hlas a Tvůj zjev. Píši Ti to proto, aby ses mi ničím nepopletla, aby ses mi nepokazila.“

A přece přicházely chvíle, kdy Zorynu zmrzelo cvičit, zpívat, pracovat, kdy ji pochybnosti drtily; pochybnosti o lásce i o umění, kdy si připadala tvorem ničemným jako italský žebrák na stupních chrámových.

„Kdo mě to tak pošlapal, kdo mě to tak otrávil?“ říkala si.

X.

Najednou napsala Vlasta: „Přijedu zítra!“

Zoryna zatrnula. Tušila poselství a lekala se ho.

Nerada šla k vlaku. „Proč mě stále burcuje, co chce ode mne? Zakáži jí každý vzkaz! Nic nechci slyšet, nic!“ umiňovala si. Otrhávala cestou veliké, temněmodré pomněnky ve vlhké trávě a chystala si hněvivá slova pro Vlastu. „Řeknu jí, řeknu jí, jak jsem teď šťastna, že miluji Milana, že se těším na Prahu, na zpívání, ukáži jí psaní profesorčino a že chci mít pokoj ode všeho ostatního. Že mě darmo rozrušuje a mučí.“

Vlak přijel a Vlasta vystoupila v mavomodrém kostymu, osmahlá a nezvykle vážná. Přivítaly se chladně. Šly spolu luční cestou od nádraží k městečku a hovořily odcizele o lhostejných věcech. Oběma bylo, jako by s nimi kráčel kdosi třetí, kterého se obě snažily neviděti a oběma bylo těsno a nepříjemno, obě naň stále v myšlenkách narážely.

„Nu, a jak ses měla po celou tu dobu? Jak bylo v lázních?“ ptala se Zorka.

A Vlasta, která by jindy byla odpověděla deseti anekdotami o svých ctitelích, řekla ledabyle: „Nu, tak — jako v lázních.“

„Zasnoubili jsme se s doktorem Jánoškou,“ oznámila Zoryna.

Vlasta jí stiskla ruku: „Vím už. Přeji ti štěstí.“

„Jak to víš?“ zeptala se Zoryna. „Nepsala jsem ti o tom...“

„On mi to řekl,“ odpověděla Vlasta tiše.

Zoryna čekala tuto odpověď. Stín třetího oživl a ona věděla, že oživne.

„Ty jsi s ním mluvila — teď — nedávno?“ vydechla takřka proti své vůli.

Vlasta podívala se Zorce do očí a řekla s pathetickým důrazem na každém slově: „V poslední hodinu jeho života!“

Zoryna neubránila se výkřiku: „V poslední hodinu — — — Což on — — —?“

Vlasta přikývla. „Ano. Včera jsem mu byla na pohřbu.“

Přiblížily se k městu. Zoryna mlčky vzala Vlastu pod paždí a vedla ji zpět, hlouběji do luk. Usedly na travnatou mez, porostlou hustě keříčky svízele a vybledlých čekanek.

Zoryna položila hlavu do dlaní. Cítila, jak jí krev buší ve spáncích. Vlasta otevřela kabelku a položila Zorce do klína bílou obálku.

Zoryna zavřela oči. Neodvážila se sáhnouti na ni.

Vlasta jala se vyprávěti, zadýchávajíc se vzrušením.

„Posílal sluhu a domovníka hlídat k našemu domu. Číhali na mne. Věděl, že se vrátím z lázní ke konci srpna. Pět dní tam stáli, střídali se ve dne v noci.

Vsunuli mi lístek do ruky, sotva jsem z kočáru vystoupila. Že prosí pro všechno na světě, abych k němu přišla.

Nemohla jsem už toho dne, až druhý den ráno.

Ležel na posteli v pokoji úplně tmavém. Vonělo tam léky a těžkou voňavkou, kterou prý napouštěl celý byt. Měl oči přivřené, ale otevřel je ihned, jak jsem vešla.

Mluvil šeptem. Nepřivítal mne, nepoděkoval mi, že jsem přišla, ale řekl: ‚Tak — Zorečka se zasnoubila.‘

A zase oči zavřel. Pak mi podal tohle psaní. ‚Odevzdejte jí to. A že ji prosím, aby mi všecko odpustila. A za všecko že jí děkuji.‘

Pak se rozkašlal.“

Vlasta se otřásla a přitiskla se k Zoryně. „Ach, bože, bože, to bylo strašné! Sluha a lékař k němu přiskočili, drželi ho v náručí. Zmítalo to jím, zmodral, ústa mu zkrvavěla. Strašné, strašné, nikdy na to nezapomenu!“

Vlasta zaplakala. Zoryna měla oči vytřeštěné a hrůzu v nich jako popel nasypaný. Sevřela křečovitě Vlastino rameno. „A — zemřel?“ zeptala se.

Vlasta setřela slzy a zavrtěla hlavou.

„Sotva se utišil, hledal mne očima. Zavolali mě k němu. A on mi opakoval s tou bílou tváří a ústy, s nichž sluha stále ještě smýval krev: ‚Připomeňte, prosím vás: že jí za všecko tisíckrát děkuji!‘

Chtěla jsem odejít. Zavolali mě ještě ode dveří. Zašeptal mi znovu: ‚Řekněte jí to až po mém pohřbu: že jí děkuji, tisíckrát děkuji!‘

Zoryně zachvěla se ramena vzlykotem.

Vlasta dodala: „K večeru zemřel. Včera měl pohřeb. Poručil prý si, aby ho nedávali do rodinné hrobky, ale do prostého hrobu podle ní.

Na pohřbu byli jen lékař, sluha, domovník se ženou a já.“

Zoryna vstala. Bílou obálku s psaním od mrtvého nesla si v ruce. Vedla Vlastu do města a myslila si: „To je tedy to, co jsem chtěla od něho, ale podobá se to vraždě.“

A obě se současně bázlivě ohlédly. Zdálo se jim, že slyší povědomé ťukání černé holi.

XI.

Petr Kříž psal: „Můj život byl pustá cesta po holé skále. Všichni věděli, čím jsem se prohřešil, ale nikdo nevěděl, kolik jsem za to vytrpěl.

A když už jsem myslil, že je mi odpuštěno, zaskočil mne osud zrádně: dal mi potkati vás, oživlou krásu drahé mrtvé, jíž jsem zabil. Připomínala jste mi ji každým pohybem. Měla jste její křehkou gracii vysokostvolého květu. Přál jsem si sloužiti vám jako pes. Jako pes jít za vámi, lehat u vašich dveří. Neodvážil jsem se ani toho. A dnes přišel ke mně váš snoubenec. Chtěl mne snad vyzvat na souboj. Nenašel však soka, ale bědnou lidskou trosku. Kopl do ní svým opovržením zdravého, čestného člověka a šel.

Chtěl mne uraziti a přinesl mi největší radost, jaká mohla mi vůbec ještě přijít: zvěděl jsem, že jste na mne vzpomněla, že jste na mne myslela. Snad jen vteřinu, snad jen zlomek vteřiny, ale myslila jste. Jsem mu za to vděčen. Přeju mu štěstí — s Vámi.

Posílám Vám to nejdražší, co jediné na světě s bolestí opouštím: růže, jež jste mi dala tehdy u Karmelitánů a vaše řádečky, které si budu zpaměti odříkávat, až budu umírat.“

XII.

Zoryna začala utíkati lidem, i těm nejdražším. Všichni se jí zprotivili. Každé jejich slovo bolelo, každý pohyb urážel. Utíkala do lesa, vrhala se do mechu a plakala své zoufalství nad světem.

Bylo jí, jako by se něco rozbilo, něco drahocenného, co teď marně snaží se stmeliti svými slzami.

Všichni se jí odcizili, oddálili. Viděla stále zřetelně jen jednu tvář, jednu tvář, které již nebylo, ale která byla jí živější a zřetelnější než všechny, všechny kolem.

Docházely denně listy od Milana a Zoryna jich neotvírala. Kupily se nečteny na jejím stolku a strašná bolest z nich stékala do její duše.

Po týdnu napsala Zoryna svému snoubenci: „Co jsi to učinil, co jsi to učinil! Ublížil jsi umírajícímu člověku, poranils ho v poslední hodince! Nepiš mi, nepřijížděj teď! Dej mi vzpamatovat se, dej mi pozapomenout! Nemohla bych se Ti teď do očí podívat, nemohla bych Ti ruky podat!“

Neposlechl a přijel. Vyděšený, rozrušený, plný zmatku, proseb a vysvětlování.

Neposlouchala ho, plakala a stále jen opakovala: „Jak jen jsi to mohl udělat, a jak jsi mi to mohl neříci! A já tě milovala jako jasného, dobrého člověka!“

Konečně se rozhněval. Začal se s ní přít, začal ji obviňovat. Třásla se odporem před jeho podezřením a neušla mu.

Řekl jí příkré žárlivé slovo. Urazila se a zavřela se ve svém pokoji.

V celém domě byl zmatek. Otec se zlobil na ženskou paličatost a zatracené rozmary, matka poplakávala po koutkách a spínala ruce pod obrazem mariánským.

Doktor Jánoška konečně uchystal se k odjezdu. Poprosil Zorynu o poslední rozmluvu.

„Pro tohle se máme rozejít? Pro několik žárlivých slov člověku, kterého už není?“ zažaloval.

Zoryna řekla smutně: „Ano, právě proto, že ho už není...“

„Pro takovou malichernou věc?“ zabědoval, ani jí neposlouchaje.

Zoryna odpověděla přísně: „To není malicherná věc, ale nejemné srdce. Znala jsem dámu, která se rozešla s milencem proto, že zívl, když hrála Duse...“

„Chtěl jsem ti říci: slib mi něco, třeba toho nesplň! Ale bez slibu nemohu žít dál!“

Mlčela.

Pokračoval: „Co mi na to odpovíš?"

Zoryna povzdychla a skřížila ruce na prsou.

„Má to být tedy naprosté odmítnutí?" tázal se uraženě.

Zoryna spustila ruce do klína a řekla unaveným, vyplakaným hlasem: „Ne, Milane! Neříkám dnes ani ano ani ne. Prosila jsem tě, abys mi poshověl. Mohl jsi ušetřit mnoho bolesti sobě i mně i všem. Já ještě nevím, co přijde. Snad se ještě naše vztahy uzpůsobí lépe, než vůbec dnes doufáme."

To ho vzkřísilo. Zadoufal. Uchopil její ruce.

„Dovolíš mi, abych tě vídal? Jen třeba na ulici, z povzdálí půjdu za tebou..."

Škubla sebou. Cítil, jak její ruce zestydly. Zašeptala uděšeně: „Ne, to ne!"

Pochopil. Zlá, mstivá bolest mu napověděla:

„Pod tvými okny budu stávat..."

Vytrhla mu ruce a zavzlykala:

„A to jsi chtěl být mužem zpěvaččiným?"

Rozplakal se lítostí. Klekl před ní. Zoryna objala jeho hlavu. Napomenula ho starostně jako hocha. A on se neodvážil už o nic prosit.

Zastavil se uprostřed pokoje a sáhl si k hlavě rozčileným pohybem.

„A já tě tak miloval!"

Zoryna zavrtěla hlavou: „Ne, tys mne nemiloval láskou. Tys mne miloval žárlivostí, sobeckým vlastnictvím mužské pýchy!"

Vyšla za ním přede dveře stavení. Když se loučili, nabídla mu rty. Přijal je rychle a žíznivě. Políbili se jako příbuzní, jako muž se ženou, ne jako milenci.

Maminka Zorčina viděla jejich polibek a usmála se po řadě dní zase po prvé.

Soudce doprovázel doktora k vlaku. Cestou mu kamarádsky poklepával na rameno a dokazoval, že na ženské rozmary nesmí pořádný muž vůbec hledět.

„Všechno bude dobře, uvidíte!" těšil. „Znám přece své dítě!"

A doktor objal se vděčně s tím, jenž „zná své dítě".

Zoryna zavřela se do salonku.

Všichni odešli z domu.

Sedla ke klavíru, ruce položila na klávesy.

Napadla ji Milanova píseň.

„Láska, Bože, láska,
dě jú ludia berú..."

Vzpomněla si, jak zpívával:

„Viděu som děučátko
po háji zelenom,
čo mu tiekly slzy
po líčku červenom...“

Hrála si melodii tiše a zlehka, jako by se dotýkala otevřených ran. A pak zavřela klavír. Zaklapl jako víko rakve.

V tu chvíli věděla již Zoryna jasně, že nedala polibek na usmířenou, nýbrž polibek rozchodu.

Měla v srdci zklamání a žal, ale ona nechtěla již žádných radostí kromě těch, které si sama svou prací vydobude a bolesti se nebála, viděla ji jako hluboký smysl všech věcí. Její mladé síly vyzývaly celý svět. Její nervy byly naladěny jako housle na vysoký tón.

Nechtěla pokoje, z něhož se nic nerodí, nechtěla mělkého štěstí s kapřím klidem. Zachtělo se jí tvrdé velikosti, přísné osamělosti, přísného umění, snila o přeludu slávy.

A viděla již jasně svoji příští cestu před sebou, pout ptáka fénixe, který nemá nohou a nikde nemůže spočinouti.

Z. G. AŠKENAZI:

NESMRTELNÝ KAŠPÁREK.

(Tištěno jako ruský originál.)

Je tomu dnes již asi 150 let, co ruský Kašpárek-Petruška*) byl vyhnán ze slušné společnosti a se scény. Od časů Gottschedových nechce divadlo znáti toho zábavného taškáře, s červenou hubou, roztaženou ve věčné grimase smíchu, který po tolik věků nepřetržitě bavil naše předky. Zmizel se scény společně s galantním věkem, společně s pastýři a markýzami v pyšných parukách, a jeho místo na skvělém velkosvětském působišti vystřídal „bledý muž lyriky“, napudrovaný kavalír luny, Pierrot, usmívající se strojeně s portraitu Watteauova.

*) V ruských hrách lidových a na loutkové scéně stereotypní postava Petrušky byla zcela obdobná našemu Kašpárkovi, jehož jméno odvozeno od německého vzoru (Kasperl). Byla to komická figurka lidového šprýmaře, dosti obhroublého, jemuž vyhrazena volnost improvisace, takže mohl podle libosti a vtipu „principála“ vnášeti do hry kdykoli časový moment. — Pozn. překl.

Ubohý Petruška! Tak padnouti, jak on padl! Z oblíbence velkosvětských šviháků, princů krve a aristokratů ducha, z miláčka a důvěrníka Voltairova a Götheova — octnouti se až na dlažbě ulice!

Pravda, mnozí pamatují se ještě na jeho poslední pozemské vtělení, na Pucinella petrohradských kolovrátkářů. Někde u Senného náměstí nebo poblíž Měšťanského trhu rozlehne se pojednou ochraptělý, zrezavělý tenorek za doprovodu srdcervoucích zvuků kolovrátku, ověšeného rolničkami a hrajícího Lannerův valčík, anebo arii z „Lucie", a ten tenorek vyvolává s neodolatelně komickou intonací:

— Pozdrav pámbu, panstvo! Sám jsem zavítal mezi vás, abych vás obveselil, při tom něco pro sebe do kapsy vstrčil!

Toť monsieur Pucinella, pozdravující u poodhalené děravé kartounové zástěny svoje blahosklonné obecenstvo, sestávající z několika řemeslnických tovaryšů v pestře pruhovaných pláštích, mimojdoucího písaříka, maminek a dětí z okolních domů, ševcovského učedníka, jenž otvírá ústa v očekávání kynoucích požitků. V pestrobarevných cárech, s čepicí vybíhající do špičky na hlavě, která korunuje namalovanou tvář, starý známý výročních trhů, obveselovatel a improvisátor Petrucha Farnos — s červeným nosem, jak ho zobrazují lidové jarmareční obrázky, dřevotisky.

— Nekoukejte na moji hubu, že není tak zrovna ouhledná, ale říkají mi Petrucha Farnos, protože mám tak velký nos!

Ubohý Kašpárek . . .! Ostatně — je to vlastně pravda, co by si počal takový bezmocný a nečasový, v šíleném shonu soudobé kultury? První automobil, který by jel kolem, přejel by lelkujícího hlupáka, nejbližší policejní strážník by ho sebral a odvedl do šatlavy. Představte si jen tu neúhlednou svátkovou postavu ve víru pouliční komunikace, ohlušenou zvoněním tramwayí, houkáním automobilů a pokřikem drožkářů, chvějící se chladem pod svou lehoučkou plátěnou kazajkou, nesměle se krčící ke zdi a úkradkem natahující ruku na dáreček!

Pouze zastání a přímluva dětí zachránila ruského Kašpárka před zlým osudem, k němuž ho odsoudil rozsudek Gottschedův.*) Děti byly vždycky protektory Kašpárkovými. Bez nich dávno již byl by se octl na ulici, a toulal by se v dešti a mrazu po vesnicích a výročních trzích, opakuje svoje staré vtipy, drmole je unaveně zmodralými, chvějícími se rty. Možná, že by také zemřel hladem a strádáním, a ubohého „Vaňku Ru-ťu-ťu" by odvezli do umrlčí komory

*) Johann Chr. Gottsched (1700—1766), německý spisovatel a estét, který důslednou kritikou docílil toho, že z německého dramatu i z opery vymizela stereotypní figura Hanswursta. — Pozn. překl.

a ustrnulá grimasa smrti na věky setřela by jeho veselý úsměv s jasně pomalované tváře.

Díky dětem Kašpárek našel svůj kout. Zřízena pro něho speciální divadla a nesmrtelný šprýmař pitvoří se a šprní se dále před blahosklonným drobným obecenstvem.

Z Petrušky-Kašpárka stal se pedagog, Kašpárek octl se pojednou v roli vychovatele . . .! Nevázaný, ztřeštěný pouliční kejklíř, milovník neslušných vtipů a tu a tam i silného slovíčka, chová se teď úplně mravně; na stará kolena se Kašpárek umírnil a stal se z něho panicky čistý a skromný mládenec.

Nynější loutkové divadlo počítá pouze s dětmi, a jeho repertoir přizpůsoben jest vkusu a chápání maličkého obecenstva, které nejvíc si libuje v báchorečných obrazech ze známých dětských pohádek. Většina kusů na př. mnichovského loutkového divadla Schmiedova představuje inscenované pohádky, a ze starého, prostonárodního repertoiru přešly sem pouze nejpopulárnější legendy a rytířská dramata. Všecko, co bylo ve starém lidovém divadle loutkovém nepřístojné a vulgární, bylo pečlivě odstraněno, někdy dokonce i na úkor živostí typů loutkové komedie, a na místě toho vpletena do loutkových her mravoučná poučení. Nynějšímu Kašpárkovi, jehož scénického vzdělávání účastnila se celá plejada francouzských a německých spisovatelů, jako Theofil Gautier, Paul Viard, Chantfleury, Franz von Pocci, Karl Simrock, proslulý pedagog Kerschensteiner i jiní, odňato bylo mnoho drahocenných rysů, s kterými jsme se setkávali v prostonárodním divadle jarmarečním. Byl značně zjednodušen, změkčen a vyleštěn, jeho jazyk ztratil bývalou ohnivost a trefnou výstižnost a v jeho šprýmovných monolozích není již bývalé nevázané veselosti.

Měli-li bychom souditi o Kašpárkovi pouze podle soudobého loutkového divadla, jakým ubohým a samolibým hlupákem by se nám ukázal! Jakým rozvážným filistrem stal se na stará kolena tento bezstarostný, lehkomyslný hýřil pouliční komedie, epikurejec a prášil jiskřivých myšlenek. . . ! Na štěstí existuje ještě množství textů starodávných loutkových komedií, zapsaných v době, kdy jsme se horlivě obírali folklorem, a z části i ve spojení se studiem Götheova „Fausta", jehož sujet, jak známo, vzat byl z populární loutkové hry 17. století. Kromě toho napsáno bylo mnoho textů loutkových komedií z repertoiru milánského „Teatro Fiando", z římských „Teatro Fiano" i „Cassandrino", i z neapolského „Teatro Stella Cerere"; mnoho opisů prostonárodních kusů jarmarečních sebráno jest i v literatuře o loutkách.

Podle těchto opisů, krom toho i z materiálů k dějinám italské „Commedia dell' arte", i z vídeňské komedie pouliční (Stehgreifkomödie),

lze rekonstruovati přibližně historii i hlavní povahové rysy Kašpárkovy. Tato svědectví jsou arci pouze úryvkovitá a neúplná; o mnohých kusech, které se kdysi těšily ohromné popularnosti, můžeme souditi pouze přibližně podle dohadů. Známe prameny, z nichž majitelé loutkových divadel čerpali svoji inspiraci, známe na druhé straně také množství kusů literárních, jejichž sujet vypůjčen byl z komedií loutkových. Jejich texty byly náramně nepřesné, a z dobré polovičky tvořila je improvisace hlavního, anebo také jediného vedoucího činitele loutkového divadla. Ti znali svoje texty zpaměti, a nečetné rukopisné opisy žárlivě chránili; nezřídka přecházely tyto opisy s otce na syna zároveň s bednou, v níž loutky byly uloženy. Fabule těchto kusů z největší části vybírána byla z velmi populárních rytířských románů, a tato část kusu byla přísně zachovávána tradicí, která dopouštěla volnost pouze v traktování role Kašpárkovy. Ušlechtilé rozhorlení rytíře Lamančského nad zkažením rytířského románu o Haiferosovi a Melisandě bylo typické pro svoji epochu s poměrem k posvátnému sujetu, a díky této neobyčejné pedanterii mnoho kusův uchovalo se nám v témž vzhledu, v jakém bývaly provozovány před dvěma i třemi sty lety.

Z těchto kusů, roztroušených po různých věcech i zemích, lze rekonstruovati společný, „syntetický“ typ Kašpárka. Pro jeho karakteristiku není ani tak podstatný pořad posloupnosti italských a francouzských Bajazzů, Harlekýnů a Policinellů, Pedrolinův a Pierrotů, německého Hanswursta, českého Kašpárka a ruského Petrušky. Je to typ mezinárodní, a podobně, jako ve španělském Donu-Quichotovi, anglickém Hamletu a německém Faustu, vyhlédají tu z obalu historické podstaty a nacionálních zvláštností rysy všelidské, tak také ve všech ztělesněních Kašpárkových tají se a zachovává jedna a táž nesmrtelná a universální lidská podstata. Kašpárek — toť živé ztělesnění zdravého lidového smyslu, a on bude vtipkovat a chechtat se tak dlouho, dokud ve světě vládnouti budou hloupost, licoměrnost, nadutá ješitnost, samolibost, chamtivost; Kašpárek nezemře, dokud budou živi molièrovští upejpálkové a Tartuffové, Chlestakovové a Čičikovové, Thackerayovi snobové a Dickensovi Dombeyové, — dokud vůbec nevymře v lidstvu smích a náklonnost k satyře. Typ Kašpárka stává se složitým a zároveň se differencuje spolu s věkem, a prostodušný italský Kašpárek 17. století prožívá v století 19. všecku illusornost existence a stůně kosmickým zoufalstvím; má mnoho tváří a je různotvárný — a přece jenom je stále jeden a stále stejný v průběhu věků.

Tento typ lze stopovati a setkáváme se s ním v loutkovém divadle postupně. Ztělesňuje lid, a proto úměrně této své roli vystu-

puje s počátku pouze v úloze zbrojnoše nebo sluhy, kteří v kuse hrají podřadnou roli. Herec-improvisátor bezděky přidává mu rysy populárního hrdiny prostonárodní pouliční komedie, Pulcinella (lustige Person, hlupák); s průběhem doby tyto rysy zhušťují se v živý vzor, který nabývá jasně výrazného sociálního odstínu. Kašpárek vystupuje proti společenské nepravdě a svým hlupáckým obuškem odvážně poráží společenskou přetvářku; mezi šprýmovnými průpověďmi vyslovuje hořkou pravdu, zasypává smíchem státní činitele i velmože, začež mu nejednou zavírali ústa, zakazujíce všecka představení kromě pantomim, jak se to stalo r. 1719. Kašpárek však nesmiřuje se s útiskem v žádné formě, a jestliže v dramatickém šprýmu A. F. Fedotova „Vlk" starý kolovrátkář ocitá se na policii za satirickou pravdu svého Petrušky, byl i pařížský Polichinelle doopravdy guilotinován za časů francouzské revoluce za smělé odsouzení terroru. V letech 1919 a 1920 pak v Rusku Petruška „znárodněný" bolševiky zle se pošklebоval nad sovětskou vládou, začež nejednou uvalil na sebe nemilostivou pozornost „Čeky". Podobně jako Till Eulenspiegel anebo Pasquino, toto enfant terrible italského humanismu, stává se Kašpárek zlým pamfletistou, a v jeho vulgárních, někdy až nepřístojných, ale trefných průpovídkách ozývá se výsměch nad nadutou aristokracií, nad duchovenstvem a zbohatlými vyšinulci z měšťanského prostředí. Je jejich Antipot, a Dona Juana nelze si představiti bez Leporella, Fausta bez Hanswursta, a Dona Quichota bez Sancho Pansy.

Tento typ vzniká v různých epochách a pod různými jmény. Neurážlivý krotký neapolský blázen Pulcinella, francouzský Polichinelle, s chováním Gaskoňce, těžkopádný anglický vtipkář Punch, nevázaný ruský šašek Petruška, nadutý Španěl don Cristobal Pulcinella, vídeňský Hanswurst, hlubokomyslný Němec, cenící zuby, jménem Kasperle Larifari, Pickelhäring, Honzíček či Kašpárek, to všecko je jedna a táž tvář, jeden a týž typ, který chrání si pod všemi maskami a pod nejrůznějšími jmény svoji základní a prvotní podstatu. Během doby tento universální hrdina loutkové scény zatlačuje na druhé místo pathetické rytíře, kouzelníky a velikány, a loutková komedie stává se především zvláštním eposem „rytíře veselého druhu" — nesmrtelného Kašpárka.

Evropské loutkové divadlo — vrstevník středověkých mysterií, vyvinulo se asi podobně jako tyto z elementů bohoslužebných. Od jeslí, znázorňujících narození Spasitele a vystavovaných o vánocích v kostelech, byl přirozený přechod ke znázorňování událostí běžného

života za pomoci mechanických loutek, které hrály velkou roli v lidových zábavách Říma. Již samotný název loutek, běžný v Italii — „marionettes“, což znamená maličké Marie, ukazuje na jejich souvislost s představeními vánočními.

Tak zvané „jesličkové drama“ 16. a 17. století, v němž předváděno bylo evangelické vypravování o narození Kristově a všech událostech, které je doprovázely, s počátku bylo provozováno za pomoci loutek v kostele. Ponenáhlu motivy čistě evangelické začaly býti slučovány se živlem světským, a byly zpestřovány komickými episodami osob, jež k ději přidávány, a ve svém dalším rozvoji loutkové divadlo podobně, jako náboženské mysterie, úplně se oddělilo od náboženského rázu. V dějinách divadla byly dokonce epochy, kdy komedie loutková bývala jediným způsobem dramatických představení: třicetiletá válka v Německu a vítězství puritánství v Anglii, které mělo za následek bill z r. 1624, jímž zakázána byla všecka scénická představení, kromě divadla loutkového.

V kulturním životě 17. a 18. století divadlo loutkové hrálo významnou roli a znamenalo vážnou konkurenci divadelním společnostem. Velmi četná omezení, jimž podléhaly loutky ve Francii a v Anglii, svědčí o tom, že zápas nebyl žádným žertem; dokonce i mohutná Comédie française byla nucena zápasiti s neloyální konkurencí („concurrence déloyale“) loutkových divadel a nezřídka se domáhala i královských dekretů, aby byla tato loutková divadla zakázána. Téměř ve všech městech evropských existovala loutková divadla; v Paříži bylo to Fanotoccini français, v Miláně Teatro Fiando, v Londýně Powell, v Berlíně divadlo Schützovo a Dreierovo, ve Frankfurtě Geisselbrechtovo, v Praze a na českém venkově nejpopulárnější na sklonku 18. století a v prvních desetiletích století 19. divadlo Matěje Kopeckého, a tak v mnohých jiných městech všech zemí evropských. Pro prostý lid tato divadla byla jedinou dostupnou zábavou. Ale neopovrhovala jím ani bohatá třída, ani šlechta, ani duševní aristokracie. Je známo, jaký byl poměr Cervantesův k loutkovému divadlu, jak nadšeně zabývala se George Sandová svým „Théâtre des amis“. Starý Lesage složil pro loutková divadla více než 300 kusů, Hayden psal pro ně opery, Voltaire pořádal loutkové divadlo v zámku Cirey:

— „Un théâtre et une salle des marienettes à Cirey! Oh, c'est drôle! Mais qu'y a-t-il d'étonnant? Voltaire est aussi aimable enfant que sage philosophe“ — psala madame de Graffigny.

Bylo to arci něco víc, než zábavná podívaná, co lákalo do loutkového divadla davy vybraného obecenstva, a v pouličních vtipech Kašpárkových byl asi jakýsi skrytý smysl, že takový „aimable enfant

Voltaire" — a nikoli on sám, nýbrž také Göthe, Dickens, Byron, Addison a jiní mohli se zajímati o jeho nevzhlednou fraškovitost. Kromě „hlupáka" Kašpárka, v jehož vtipech obráží se všechen svět v „podivně" zpitvořené podobě, činí celé to svérázné divadlo dojem zle obmyšlené, podivné karrikatury na lidstvo. Nic není s to, aby vystavilo v takovém směšném osvětlení hlubokou vážnost lidského konání a jeho komickou významnost, jako tito maličtí, dřevění človíčkové, pohybující se na drátkách. Miniaturní divadlo s bezvolnými automatickými činiteli bezděčně vybízí ke srovnání s divadlem dějin, na němž všechno lidstvo vůlí neznámého režiséra nuceno jest sehráti záhadný, nerozřešitelný děj s neznámým začátkem a se záhadným koncem, buď tragedii, buď veselý ďábelský vaudeville. S významným tvářením, jako by na něm závisel osud všehomíra, konají tito maličtí mechaničtí človíčkové na nitkách svoje heroické skutky, svoje taškářství i zločiny. Dělají široká gesta, pronášejí horoucí a pathetická slova, která jim vkládá do úst napověda, divákovi neviditelný, radují se, trpí, pláčí a smějí se, a když sehráli svoji tragikomickou roli, která jim byla předurčena, mizí zase se scény. Opona padá, a ruka neviditelného mechanika, která je uváděla v pohyb, lhostejně je hází bez výběru do temné komory za kulisami, ničemu vedle zahubené nevinnosti, krále vedle pasáčka prasat a šlechetnou Jenovefu vedle bláznivého Polichinella . . .

Pathos řečí a gest automatických hrdinů naplněn jest neodolatelnou komičností, která dodává neurážlivému, prý „dětskému" divadlu povahy zlověstné grotesky. Pravda, ctnost bývá tu zpravidla odměňována na scéně, a hřích bezvýminečně bývá tu hned také potrestán. Čerti odvlekou bezbožného Fausta do podsvětí, Hanswurst ocitá se za svoje taškářství ve vězení, kapitán anebo okresní správce dá odvésti Petrušku Octáře za vojáka, kdežto ctnostná Jenovéfa vrací se v objetí roztouženého hraběte. A dojatý Kašpárek „před spuštěním opony" zvěstuje publiku, že „komedie je skončena, a ctnost zvítězila..."

Avšak touto prostodušnou odplatou na scéně vyčerpána je všecka mravoučná tendence loutkové komedie. Za viditelným dějstvím skrývá se naprosto jiný obsah, a zlověstný smysl jeho nemá nic společného s morálkou, hlásanou ústy Hanswurstovými.

✠ ✠ ✠

Kde a kdy zrodil se Kašpárek, zahaleno je nám hlubokým soumrakem. Někteří badatelé, mezi nimi i historik Mommsen, mají za to, že jeho otcem byl hrbatý maccus italské komedie druhu atellan*),

*) Atellany byly staroitalské frašky prostonárodní, jež dostaly jméno po městě Atelle; známy byly již ve 3. stol. před Kristem. — Pozn. překl.

✠

ale zdá se, že jeho rodokmen jest ještě starší, a třeba jej klásti až do dob mythických. Nebyla-li vlastně Colombina ona loutka, náleževší bohyni Parlati, do které byl tak zamilován Bůh Siva, že ji oživil? A neměla snad tato legendární Colombina také svého Kašpárka? Zdá se, že ano: všude, kde setkáváme se s loutkami, nalézáme i Kašpárka — jak by také ne? Vždyť on je hlavní postavou loutkové komedie, jeho kousky tvoří jejich základní obsah. Již indické divadlo loutkové má svého Kašpárka — jmenuje se Vidušaka, a také v siamské „nanze“ a „vajanze“ Javanců střetáme se se starobylým Hanswurstem, rovněž jako i turecký Karagec je rodný bratr jeho ve šprýmařství. Také prostodušné šejdířství Tilla Eulenspiegla přivádí nás na myšlenku, že máme tu co činiti se ztracenou středověkou stránkou rodokmenu Hanswurstova.

(Příště dále.)

FEUILLETON.

JEŠTĚ VRCHLICKÝ.

Pod tímto titulem otiskuje v „Tribuně“ ze dne 10. t. m. F. X. Šalda feuilleton, v němž promlouvá o článcích, uveřejněných k výročí skonu básníkova. Promlouvá s pathologickou povýšeností šaldovskou o neporozumění, o pravdě stavěné na hlavu a o licoměrném histrionství a odporném penězokazectví. Přihlédneme-li k věci, poznáváme, jak blízko má Šalda k chybám, jež vytýká, ba jak soustavně jim propadá. Obrací se, dejme tomu, proti ukvapenému výroku slavnostního řečníka o národním básníku; ale potírá výrok tím, že nazývá Vrchlického oficielním básníkem českým, jednu dobu přímo staročeským, který věděl, co se myslí a říká o národních nebo lépe všenárodních slavnostech a příležitostech, který cítil a myslil o těch věcech, jako cítil a myslil každý hodný, způsobný a průměrný Čech jeho doby. Neštěstí Vrchlického je, že v očích nekritického kritika nebyl dost levičákem. Tato neblahá okolnost zbavuje F. X. Šaldu, člověka, který koketoval v životě se vším a nemiloval nic, úplně rozvahy. Stává se do míry nesoudným, že vidí ve Vrchlickém realisaci ideálu těch politiků, kteří chtěli „míti nějakého opravdu slušného, světově učesaného básníka, který umí nosit bílou kravatu a frak“ a nadchne se současně — po tolika projevech opačného ducha v minulosti! — pro „domácí rozjívence a usmolence, s viržínkami zastrčenými do kapes čamary“. Vpravdě míníval kdysi F. X. Šalda, že může být básníkem člověk učesaný, který umí nosit bílou kravatu a frak a nemusí jím být rozjívenec a usmolenec a ovšem také naopak; v případě Vrchlického pak vůbec nebylo by nutno bráti výrok Šaldův vážně, kdyby nebyl dokladem, jak neostýchavě dovede nekritický kritik komolit skutečnosti obecně známé a prokazatelné.

F. X. Šalda mluví ve svém feuilletonu o jiné konvenční lži, která při příležitosti výročí básníkova skonu znovu se ohřála a servírována byla v novinách; lží tou jest, že veřejnost se chovala k Vrchlickému nevděčně, že Vrchlický byl nespravedlivě štván a pronásledován mladou kritikou, že tvorba jeho byla mu znesnadňována a znemožňo-

vána. A zatím jest pravý opak pravda: nebylo básníka, kterému by byly dány hmotné i duchovní podminky k tvorbě příznivější než Vrchlickému. A Šalda vypočítává, čeho se všeho básníku dostalo: „byl málo víc než jinoch jmenován sekretářem na technice, takže se záhy mohl oženit; má úřad nepřetěžující, nepozná bídy ani tísně hmotné, ve čtyřiceti letech je universitním profesorem bez zkoušek, disertací, habilitací, je z prvých členů Akademie, dostává čestný odznak pro vědy a umění; jest jmenován pairem. Všecko, co může dát, národ mu dal, a nejen národ, i říše.“

Suše ocituji článek z novin, o nichž píše F. X. Šalda tak sumárně. Psal jsem v „Nár. L.“:

„..ale neměli k němu lásky. A dílo básníka, kterého neměli rádi, bylo jediným výkřikem touhy po lásce . . . Jsou duchové, kteří rostou odporem a potřebují ho jako chléb soli; jsou však duchové, kteří potřebují lásky jako ranní rosy; ztrácejí jistotu a ochabují, není-li jí. Náš básník docílil oficiální slávy; stal se universitním profesorem a členem panské sněmovny rakouské. Toho však nebylo mu třeba; básník křehl na výšinách akademické slávy, on, jenž byl tak málo akademický.“

Je vidět, že také pisatel citovaných řádků věděl o oficiálních poctách, kterých se básníkovi dostalo; rozchází se s F. X. Šaldou v tom, že po jeho rozumu nedá národ vše, co může dáti, dá-li oficiální pocty. Holou nepravdu tvrdí F. X. Šalda, praví-li, že na jednoho odpůrce přišlo hned deset nebo dvacet oficiálních chvalořečníků. A nebyli to jen outsidéři, lidé z národa vyhazovaní, psanci, jak praví květnatá frazeologie šaldovská. Proti Vrchlickému stála všechna mladá kritika let devadesátých a F. X. Šalda ví, že dělo se později hůře: bolestný výkřik básníkův „Dnes o mně mlčí se“, mohl ho poučit, že Vrchlický nesl svorné mlčení kritiky nade vše bolestně. Mohlo-li vůči tomuto pocitu osamělosti stačiti básníku, který, nežli odejde, chtěl vědět, že „svým pěl a ne cizím“, není vůbec otázkou, kterou by bylo možno vážně klást.

F. X. Šalda byl pisatelem jedné z nejsurovějších kritik, které o díle básníkově byly napsány; nic na věci nemění, že otiskl ji pod pseudonymem. To nebránilo ani rodině básníkově, aby Šaldovi svěřila vydání korespondence mrtvého a nebránilo to Šaldovi, aby se funkce vydavatelské ujal. Dnes napsal F. X. Šalda feuilleton „Ještě Vrchlický“. Neznám ošklivějšího a odpornějšího případu moral insanity.

V. Dyk.

MANIFESTY.

Shodou okolnosti četl jsem „Manifest“, datovaný 1. září, podepsaný čtrnácti jmény a otištěný v „Hostu“ téhož dne, v němž došla mne zásilka manifestů futuristických v nejrůznějších jazycích světových, publikovaných za dlouhou řadu let. A v mysli mé se vybavila celá řada manifestů literárních, za nimiž nikdy nepřišla nová etapa v umění a nový Messiáš.

Nejsem dosud dosti internacionální, abych dal přednost cizímu před domácím a zajímám se více o „Naši naději, víru a práci“, nežli o zásilku z Italie. A tu musím říci, že manifest „Hosta“ znamená značné vystřízlivění z dosavadní komunistické frazeologie. Není-li emancipace úplná, nedivme se: není příjemno rázem doznati svůj blud. Zatím stačí negace čirého a bezútěšného marxistického materialismu, která je jasně proslovena v manifestu „Hosta“. Čteme tam dokonce větu, jež hodně důrazně vyjadřuje odklon od frází dosud oblíbených: větu o strhování mnoha umělých hradeb, jež stojí mezi lidskými srdci a zabraňují lásce a lidskosti. Mluví-li se v zápětí o velkém kosmickém sbratření lidstva, ponecháváme snícím jich sny: doba taková nenadešla dosud a oni to poznají.

Radikální odklon napravo, jenž je zřejmý z manifestu „Hosta“, neobešel se bez kanonády, která má krýti ústup. Čteme, že čtrnáct autorů podepsaných nevěří, že na vývoj lidské společnosti působí jen jediný mechanický činitel — totiž hospodářská výroba a čteme současně, že „proletář je náš bratr“, ač se vzdalují podepsaní všeho toho, co nemá žhavé mocnosti celého člověka, celého světa a jejich neodlučitelného vztahu: Dokázati, že neproletář není celým člověkem a že do celého světa nepatří, zůstavovali bychom důvtipu Čtrnácti, kdyby to bylo míněno jinak nežli krytím ústupu. Pohrdá-li Čtrnáct představovým světem měšťáckým, z něhož rostlo staré umění, je podivno, že operuje právě představami starého umění, neboť nic jiného nejsou další řádky manifestu, jež vrcholí posléze v požadavek, ke kterému upřímně se připojujeme: Mějme vůli k pevné formě.

Možno tudíž konstatovati, že je zde snaha vyjít z dosavadního chaosu a měkkýšovité beztvárnosti, jež dosud charakterisovala produkci Čtrnácti. Nutno popřáti času vývoji, jehož jsme svědky. Dnes ještě neuvědomuje si Čtrnáct podepsavších, kolik výhonků měšťáckého rozklíženého umění, kolik strašné slabosti duše a nemožnosti vzchopiti se k vůli ke tvaru bylo v dosavadní jejich produkci. Jsou však již na nejlepší cestě, aby si to uvědomili, poněvadž, jak čteme na poslední stránce prvého čísla „Hosta“, chtějí vzíti dětem břitvy, protože vědí a neřeknou: Děti, máte také pravdu, že jste vzaly břitvu. Snad dokonce závěr je až příliš vypointován proti Jiřímu Wolkerovi, jehož poněkud zlomyslně odhazuje na komunistickou židli! Viktor Dyk.

LITERATURA

PADESÁTKA. Veselé i tragické obrázky současného Ruska. Uspořádal a přeložil V. Červinka. V Praze 1922. Tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny.

Literární cena v této pěkně upravené knize vybraných povídek a feuilletonů zaručena je jednak pořadatelem, který náleží k nejlepším znalcům ruského písemnictví, jednak i jmény autorů jejich: L. Andrejeva, A. Averčenka, A. K. Balmonta, J. Bunina, A. I. Kuprina, Naživina a j. Zajímavost jich zvýšena tím, že většina jich náleží t. zv. ruské literatuře emigrantské, která vznikla po roku 1918, kdy, jak připomíná pořadatel výběru, v celém Rusku ovládaném rudou Moskvou, potlačen byl bezohledně všechen tisk nekomunistický, ale nejen denní tisk politický, nýbrž i ryze literární a umělecká tvorba, čímž nastalo stěhování se nekompromisních literátů do ciziny. V letech 1919-1920 zakládají se ve všech kulturních střediscích neruské Evropy ruská nakladatelství, která vydávají listy a časopisy emigrantské, do nichž přispívají nejvýznačnější spisovatelé ruští. Přirozeně politická themata vážná i satyrická zpracovávají se v tomto ovzduší, často nehostinném, v prvé řadě. V satiře má primát Arkadij Averčenko, který je ve sbírce zastoupen celou řadou výborných, ostře řezaných, protibolševicky silně zahrocených črt. Výstižné portréty generála Wrangela, Lenina, Gorkého, Trockého napsal Kuprin. Hrůzný doklad společenského rozvratu v dnešním Rusku je Buninův otevřený list nazvaný „Polévka z lidských prstů“ a Damanské „Dům umění v Petrohradě“. Programově má výbor Červinkův cílem zachránit z emigrantské literatury hlavně takové literární výtvory, které by byly dokumenty doby a které jsou zároveň hrozným

obžalovacím materiálem bolševického režimu. Knížka Červinkova má tedy i své poslání, jemuž dostála plnou měrou. Pozornost, kterou vzbudila, je tedy oprávněna. Sk.

Dr. J. V. Novák a Dr. Arne Novák: PŘEHLEDNÉ DĚJINY ČESKÉ LITERATURY. Vydání třetí, přepracované a rozšířené. Nákladem R. Prombergra v Olomouci 1922.

Přednosti této knihy, která je nejen učebnicí, nýbrž i literárním vyznáním, byly už oceněny při objevení se dřívějších vydání. Třetí vydání vyneslo přepracování období novočeského, které dovedeno až k politickému osvobození r. 1918. Prof. Dr. Arne Novák vidí hlavní pokrok vydání třetího v přehlednějším seskupení látky v oné části, již první dvě vydání vymezovala jakožto vylíčení „doby přítomné", a kde dosud členění genrové křížilo se nedosti logicky s dělením skutečně historickým. Zřetelům těmto podřízen pak i výklad o slovenském písemnictví, které zařazeno ještě pevněji do vývojové jednoty duševního i slovesného života českého. Je zajímavo, jak v kapitole „Odklon od realismu v české lyrice" je kolem významných zjevů genealogicky rozvrstvena řada duchů jim blízkých, podobných či jim odcizených. Výmluvná a názorná je na př. charakteristika V. Dyka a ocenění celého jeho širokého ducha i složité tvorby. Výstižné jsou krátké charakteristiky osob i proudů a určení jich vývojového, a bohatost údajů vůbec. Smysl tradice vyložen všude jasně. Kniha je více než informačním dílem, je obrazovým cyklem majícím za účel zachytit šíři celé slovesné kultury československé, a má tedy význam ne pouze výchovný, nýbrž i dokumentární. Sk.

Jiří Haussmann: DIVOKÉ POVÍDKY. S obálkou V. H. Brunnera. Nákladem Stanislava Minaříka v Praze.

Karikaturní satyra — tak by se asi dal vyslovit ráz „Divokých povídek" Haussmannových. Celý způsob autorova tvoření vyznačen výstižně Brunnerovými krásně kreslenými figurkami na obálce. Haussmann má neobyčejně bystrý postřeh pro nedostatky lidí i zjevů a dovede velmi názorně ukázat, k jaké směšnosti se dojde, dokreslí-li se nedostatek do konce, či vezme-li se za základ systému jen proto, aby se projevila jeho pošetilost či nesmyslnost, kterou pak autor zvlášť praegnantně zdůrazní. Co Haussmanna zvlášť vyznačuje, je smysl pro typicky vtipné podrobnosti, které ovšem přizpůsobeny rozměry své kresby karikaturnímu světu, do kterého je autor zasadil, a uvedeny k platnosti v okamžiku, kdy působí největší, nejzábavnější a nejpřesvědčivější účin. Toto umění, budit smích v pravou chvíli, je u Haussmanna velmi vyvinuto. Zkrátka: Haussmannovu knihu divokých povídek nepřečte si nikdo, aniž by se pobavil, aniž by se srdečně zasmál a aniž by se občas taky zcela neškodně rozdurdil. Leckdy ucítí čtenář šleh i na vlastním těle, protože autor nešetří nikoho a jsa nestranným rozděluje všem stejně. To ovšem staví knihu na širší základnu a zjedná jí jisté pozornosti, které zaslouží. Sk.

Josef Thomayer: KULTURNĚ HISTORICKÉ OBRÁZKY Z OBORU LÉKAŘSKÉHO. Sebraných spisů sv. IX. Nákladem „Unie" v Praze.

V belletristickém genru naznačeném v názvu knihy jistě málokdo se u nás Thomayerovi vyrovná. Dovede i o záhadách lékařské vědy, zdánlivě odtažitých, pojednat tak lehkým, zábavným a výstižným způsobem, že čtenář bez jakékoliv zvláštní průpravy vnikne do pojednávaného thematu a získá si proň zájem potřebný k dalšímu zvídání. Thomayerova popularisační belletrie svědčí však také o neobyčejné originálnosti jeho postřehů a celého způsobu myšlení. Zjev, kolem kterého šla celá řada vědců zcela nevšímavě, nabude v osvětlení Thomayerově nenadále takové zajímavosti,

ba typičnosti, a autor dovede vylíčiti vše tak samozřejmě, že se asi leckdo podiví, proč už jiní neviděli tuto věc dávno stejně. V tom ovšem je právě smysl originality. Vzorem takového zření je článek „Z černé kroniky dětské“, který ukazuje, kolik tragédií skryto je často v několika suchých řádcích novinářské lokálky. Stejně zajímavá je stať o nemocech vznikajících v pondělí a o čistotě tělesné v novém světle. Obrázky Thomayerovy vyznačeny jsou také srdečným tónem vzdáleným veškeré domýšlivosti a vševědoucnosti výlučně odbornické vědy. Zajímavo je, že celá kniha obrázků končí slovy: positivního nic nevíme. Toto přesvědčení ozývá se v úvahách Thomayerových všude, a není snad výrazem skepticismu, nýbrž spíše projevem malomoci lidského rozumu před ohromným souhrnem tajemství přírodních. I po této stránce jsou tedy spisy Thomayerovy četbou velmi užitečnou. Sk.

ZPRÁVY.

Úmrtí. Z řad českých spisovatelů zmizel navždy milý, družný, sympatický zjev Karla Maška. Zemřel v 55. roce svého věku, v letech, kdy píšou jiní svá nejzralejší díla. Byl jemný, úsměvný lyrik obdařený vtipem a humorností, kterými na sebe upozornil v r. 1894 souborem literárních satirických veršů zvaným „Utíkej, Káčo“. Hned příštího roku nato objevila se kniha veršů „Kyselé hrozny“, v níž stejně jako v „Popěvcích tuláckých“ a v „Pierotově loutně“ ozývá se vedle jasné radosti ze života i měkký bol z nedosněných snů a stesk po nevrátivé minulosti. Byl obratný stylista, kterouž vlastnost uplatnil i ve svých povídkách, pohádkách i libretech. Vedle lásky k realitě jevil se v něm i sklon k báchorkovitosti, kterým dal výraz ve své známé divadelní hře z ovzduší malostranského „Dceruška pana hostinského“. Jevištnímu umění rozuměl velmi dobře a jeho nejlepší dramatická práce „Ženy, které potkáváme“ zůstane jistě stálým repertoirním kusem české scény. Se zdarem chopil se též s jarostí mu vlastní tvorby románové, vytvořiv zajímavý melancholický román lásky „Břehy věčného jara“. Pracemi velké literární erudice a hlubokého básnického cítění je sbírka legend „Mír“ a místní i časové „Malby do kronik“. Zájem vzbudily nedávno vydané humorné Maškovy vzpomínky na počátky a činnost výtvarnického spolku „Mánes“. Melancholie, která vine se jeho celým životním dílem básnickým, vane i ze smrti Maškovy. Umřel po dlouhém utrpení v plné tvůrčí síle. Zůstává po něm dvojí památka: na milou, jemnou, skromnou osobnost básníka a na hodnotné, vkusné, literárně všestranné dílo. Sk.

+

Varšavský měsíčník „Świat“ věnoval celé číslo kultuře, písemnictví a výtvarným uměním československým. Články přispěli: A. Černý, E. Rádl, Dr. Miloslav Hýsek, prof. F. Žakavec, Ot. Fischer, profesor Nejedlý. V tekstu je řada portretů vynikajících umělců československých, reprodukce prací významných čsl. výtvarníkův a ukázky režie divadla Národního a Vinohradského.

„Lumír“ vychází v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.
Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie“ v Praze.
Číslo toto vydáno dne 19. října 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 9.

R. TĚSNOHLÍDEK:

HYMNUS TĚLA.

Nechal jsem slzu na tvé šíji
a teplo polibení na ňadrech.
Už nejsem člověkem, už nevím, zdali žiji,
mé myšlenky jsou duhou ve mračnech,
můj osud vláhou je, jež nad horami stoupá
a hřeben jejich v mlhách něžně koupá
jak mladá matka robě svoje.
Sluncem jsou velké oči tvoje,
tvé květy rozvily se na ňadrech.

Jméno tvé vděčně opakuji;
jsemť, lásko moje, tvojí ozvěnou,
jsem pramenem, v němž ruce tvoje snují
vidinu dálek jitrem ruměnou.
V tvých loktech moře cíp mně otvírá se,
že nelze váhati a nové nutno kráse
vstřic plouti oddaně a hledat zemi novou,
růžovou jako ty, jak skráň tvá úbělovou.
Jsemť, lásko moje, tvojí ozvěnou.

Tvé boky písní jsou, jíž srdce moje zvoní,
tvé přimknutí je večer na nivách,
jenž k prsti zkypřené se zvolna, hebce kloní
a nalézá si lůžko v keřů tmách.
Oviň mne rukama a budou všechny kvésti
a světlem zašlých dnů zasvítí ratolesti,
sta lamp se bude v hlavách našich houpat,
sta zraků květin ve stech šťastných poupat.
Tvé přimknutí je večer na nivách.

Tvé zřítelnice hasnou. Noc jde odevšad.
Do jejích hlubin zvolna sestoupíme,
do lázně krve své a po ní oblékneme
zas touhy světlý šat.

VIKTOR DYK:

TŘI KAPITOLY „TAJEMNÝCH DOBRODRUŽSTVÍ ALEXEJE IVÁNYČE KOZULINOVA.“ *)

XXVII. NAKŘIVENÍ LIDÉ.

Zabil jsem ji. Vím to. A chápu, jak tomu bylo. Neměla odvahy zabít se; já jí dodal odvahy. Něčím ještě visela na životě a třeba sebe tenčí to byla nitka. Ne už víra, pověra pouze: na světě širém přece snad nějaký člověk. A byť Fedor Fedorovič nebyl tím, čím chtíval kdysi, přece jen Fedor Fedorovič. Vzpomínka. Oltář, před kterým možno se poklonit. Lepší a krásnější minulost, sen, dosněný ovšem, ale přece sen. Třeba Smerďakov, ale kdysi byl Svěrďakovem. Ale hle, co poznala: třeba kdysi Svěrďakov, ale nyní už zcela Smerďakov. A potom nebylo už obtížno sáhnouti po lahvičce s jedem. Vždyť po celé Rusi nebylo rovného člověka; kam oči upřeš, všady jen nakřivené uvidíš. Od počátku do konce dobře jsem chápal; a proto zkřivil rty Dášenčiny trpký, pohrdavý úsměv. Vždyť jak psala sestřička, v něco lepšího bylo jí nutno věřiti, a čím větší bída byla, tím více bylo nutno věřiti. Ale nebylo nic lepšího, nebylo možno pokleknout, byl jenom hnus, nic než strašný hnus.

Byla nyní mrtva. Nemohla už mluviti, hrudami rakev její zasypaly a přece mrtvá ještě do mých snů — a jaké to byly sny! — křičeti neustávala: Nakřivili jste mne, sami nakřivení lidé. A já po ní zlobně opakuji: nakřivení lidé. Nemožno nám hlavu nosit rovně, tak jak jinde chodí. Od mládí pod nízkým stropem jsme se krčili. Snad je to pověra, milý Alexeji Iványči. Snad na celém světě stejně nakřivení lidé. Snad nikde jinde nechodí s hlavou vzpřímenou. I to možno, přece však jakýs je tu rozdíl: oni nevědí a my víme. Oni neznají své bídy a my ji známe. Snad i nakřivení lidé mohou býti šťastni. Snad usoudí dokonce, že právě to je pravá a jediná krása a že není života mimo tento život. Ale my chápeme, že nelidsky jsme byli nakřiveni a dovedeme si představiti život lepší a krásnější. A proto vchází do nás běs. Víme, že jsme podlí; a protože to víme, ten v krčmě vodky popije, onen v baru šampaňského. Všichni, Vaše Vysokoprevoschoditelstvo, jsme nakřivení lidé a všichni vrháme se až do prachu země, abychom kůstečku tam chňapli. Jsme zkřiveni, ještě více se zkřivme; hodně dolů, až k zemi hlavičku, slovansky polibme matičku zemi: a kdo že jí poručil nakřivené lidi rodit? Poručil asi někdo, bičem zapráskal. A matička-země rodí a rodí.

*) „Dobrodružství“ jsou květem roku 1915. V. D.

Tak bylo, tak je, tak bude, mluví moudří lidé. Kismet. Fatum. Ananké. Širá Rus je vinna. Zasměj se, jevreji, a pohlaď si dlouhou bradu. Smerďakov je nakřivený člověk; Lojalin je nakřivený člověk; Kozulinov nakřivený člověk. Všichni na svůj způsob jsou nakřiveni, pouze jevrej rovně stojí. A třeba se až k zemi skláněl, nikdy matičku zemi po slovansku nepolíbí. Není to jeho země. On stojí nad ní a my na ní stojíme. Proklejeme matičku-zemi a přece pomilujeme; ale ty nepomiluješ, nepochopíš, neponeseš její osud, jevreji.

Nakřivení lidé, opakuji. Ale také nakřivený člověk může míti své sny a třeba že byl Smerďakov a snad právě proto, že Smerďakov. Vždyť kromě snů nic mu nezbývá. Hodně Smerďakova tiskli, od dětství ho tiskli a div že nezamačkali. A přece Smerďakova i tisknouti jaksi neradno. Zmáčknete-li štěnici, prsty vám páchnou. A co je Smerďakov jiného nežli štěnice? Vyleze za noční tmy, poněvadž denního světla se štítí. Neštítil se jindy, ale nyní se štítí; nastal jeho pravý smerďakovský čas. Ježto štěnicí je, pije krev a hodně krve pije. Nestoudně kazí spáčům milý spánek. Přehlížet ho, opovrhujete jím. Ale mějte se na pozoru! Pomstí se vám za to. Štípne vás, nežli se nadějete. Malounkým slůvkem zakousne se do vás; on vždy takové slůvko nalézti dovede. Slovo, tak pořekadlo praví, není sekyra. Kdež by sekyrou bylo! Nemotorná a nečasová zbraň je sekyra v době, v níž tolik způsobů učených našli, jak lidi zabíjet. Díváš se a nestačíš se dívat: kdež pak sekyra! Přežitek je přešlých časů. Ale Smerďakov není člověk včerejší, nýbrž zrovna dnešní člověk. Tak jako o tvém soudci pravili, Kozulinove, je schopný, je všeho schopný. Popravuje nikoli zastaralou, ale zbrusu novou, dokonalou methodou, odpovídající potřebám doby. Neboť doba naše strašnou má potřebu smíchu, poněvadž v srdci, přiznejme, ledakomu nevesele bývá. Takovou má doba potřebu smíchu, že touží i při popravě se zasmáti. A to je právě zvláštní Smerďakova dovednost, že šprýmovně popravuje. Sotva že jsi se dobrému vtipu zasmál, hotovo. Hlava popraveného se kutálí a ty se ještě za břicho popadáš, Alexeji Iványch. Posměch krásná, vražedná je zbraň a Smerďakov je její mistr. A veliká je volnost Smerďakova, třeba byl člověk zkřivený. Všechnu krev pít může, všechnu krev píti musí, kromě jediné. Bože, cara chraň!

Pravil jsem, že musí všechnu krev píti. Musí. Strašná je to nutnost, ale prostá: Smerďakov je Smerďakov! Za svou bídu se mstí, za svou hanbu se mstí: za své vraždy se mstí. Všichni musí jeviti se podlými, protože Smerďakov je podlý. Kdykoli by někdo hlavu vzpřimovati počal, kdykoli někdo budil by cosi jako podiv, nadšení a lásku, kdykoli by jevil se o píď větším druhým, hned je tu Smerďakov. Prach žráti budeš, praví Písmo; nikdo nesmí být o píď větší. Netřeba slůvka

pronésti a Smerďakov dílo vykoná, jeho starost už, jak. Vždy ještě dovedl skulinečku vhodnou najít v nejpevnějším krunýři; a jakmile skulinečku najde, vždy jedu umí už nastříkat. Nechcete přece, aby se zalkl vším tím ošklivým jedem, který je v něm? Není jeho vinou, že v něm je. Fedor Fedorovič původně zval se Svěrďakovem. Vy jste tomu chtěli a nuže, máte nyní svého Smerďakova! Můžete býti spokojeni; dobrý je to služebník. Na slovo poslechne; a netřeba ani slova, neboť není časem ani příjemno ani opatrno slovo vyřknout. Tehdy pohled stačí. Zamrká Vysokoprevoschoditelstvo, usmívajíc se, zatím co čaje popíjíme, a prohodí dobrosrdečně: „Neobyčejný nyní objevil se na veřejnost člověk, Alexej Ivány̌č Kozulinov, dejme tomu. Velmi schopný to člověk, avšak poněkud ještě neotrkaný." Otrkáme tě, Alexeji: tvůj pes zítra od tebe chleba nevezme!

Nakřivený člověk. A jak, že nakřivený? Nakřivený pouze tehdy nakřiven, když mezi rovně vyrostlými žije. A buďsi kromě něho druhý, třetí, čtvrtý, pátý, buďsi jich tucet mezi tisícem. Ale pouze tehdy nějak si nerovného vzrůstu povšimnete, je-li výjimkou. Ale není-li výjimky, nepotkáváme-li nežli nakřivené lidi, nemluví-li nežli s nakřivenými lidmi, podáváme-li pouze takovým ruku — jaká že tu ještě nakřivenost! Tehdy zcela dobře představiti si možno, že není vůbec rovných lidí na božím světě a ohavná že zrůdnost rovně choditi. Jediná přirozená chůze je chodit, jak chodím já, jak chodíš ty, jak chodí Arkadij. Třeba nevzpomeneš si vždycky na Sedmnáctku oděsskou a žiješ, jak žiješ. Nejsi patrně šťasten, Smerďakove: ale což je štěstí smerďakovským posláním? Netřeba lámati si hlavu, požijeme, dožijeme. Mohlo být snad jinak, ale není jinak. Kdož by hlavu marně nazpět otáčel, když ani bílý šáteček do soumraku nezakývá? A kdyby zakýval, nepřipomněl by Taťánu Leontěvnu a onu píseň, jež začíná „Mysli na mne —?" Svěrďakov stal se prostě vývojem věcí Smerďakovem. Milounké a hravé bylo štěně; ale doroste-li štěně, je z něho pes. Je to pes vzácného, ušlechtilého plemene, ceněného kinologem. A takové dresury se mu dostalo, že nečeká ani na rozkaz zakousnouti se do lýtka nepříjemného chodce na pěšině podél naší zahrádky. Úslužný věru pes. Netřeba si vážit psovské jeho oddanosti, ale krmičku svou řádně a včas dostane. A není to pouze okoralá kůrka chleba černého: Smerďakov musí býti silen k svému úkolu.

Nuže, vody plynou, léta míjejí, vlasy vypadávají, milý jevreji. Navykli jsme si a nevzpomínáme už na hloupé časy štěněcí. Ale jednou v pravé poledne prosincového dne po ulici se procházíš. Je bystrý mráz, izvoščík dobře si čepici na hlavu narazil na ubohé své kibitce, tak ubohé kibitce, že bojíš se, aby vychrtlý koník i s ní k dláždění nepřimrzl. Dívenka zardělá s hejlem na uštěpačném nosíku okolo

hrdla koketně teplé boa ovinula. Uličník velkoměstský jen tak tak že uskočil před autem bursiána, mizejícího v kožichu. Všechno jako jindy se děje. Ale v tobě, kde se vzal, tu se vzal, prapodivný zrodil se nápad. Malounká jiskřička v popelu vychládajícím vyskočila. A jiskřičkou byla prostinká tato otázka: Co by se stalo, kdyby se Smerďakov na okamžik vzpřímil? Sotva si tuto otázku položíš, vypukneš v hlučný smích. Až neslušným možno smích tento nazvat. Ale je také čemu se smát. Smerďakov a narovnat se, Smerďakov a vzpřímit se! A jak se směješ ještě, dvě tři Vysokoprevoschoditelstva za tebou se ohlídla. Zlob se, Smerďakove! Což jsi opilý za bílého dne? A takové je mínění Vysokoprevoschoditelstev: není slušno býti opilým v poledne a není slušno býti střízlivým o půlnoci! Molodci na frontě za cara se bijí. A chodec v zápolí v pravé poledne vypukne přede všemi v neslušný, nepřiměřený, nečasový smích!

Na štěstí zajdou Vysokoprevoschoditelstva a také tvůj smích zajde, Smerďakove. Popojdeš, pozapomeneš. A opět dny jdou, měsíce jdou, léto letí. Na frontě místo padlých holoubků noví obsadili holoubkové. A poněvadž Smerďakov díky bohu a bohorodičce kazaňské opět stal se Smerďakovem, nevzpomínají už Vysokoprevoschoditelstva, že se nevhodně nějak cize smál v pravé poledne. A vzpomenou-li při nahodilém setkání, snadněji nyní zírají na tvůj smích: vždyť konečně také spravedlivý tu a tam před obědem vodky se napije! Smerďakov spolehlivě dobré věci slouží. Jaká že je to, brachu, dobrá věc? Ta, v jejichž službách dobře žijeme. Nežije pes, jako štěně žilo, člověče pravoslavný! Štěně z mladého rozmaru kousávalo; ale pes kouše, poněvadž nutno kousati. Potěšení to časem není, ale což je život samé potěšení? A čím více kousáš, čím méně kousat těší: tím zuřivěji koušeš, aby také kousnutý hoře nějaké pocítil!

A třeba zima už není, ale horký letní den; a ulicí petrohradskou se neproháníš, ale sedíš na tiché dači. Na frontě opět noví molodci místo padlých vyplnili. Vždy je dosti molodců, třeba pušek ni nábojů dosti nebylo. A tu za poklidného večera, kdy v rákosí žabáci kuňkají, opět všetečná zčistojasna vyskytne se otázka: A co by se stalo, kdyby na okamžik se vzpřímil Smerďakov? A nyní už se nezasměje jako po prvé. Všetečná otázka jako jiskřička na chladnoucím popelu zatančila, nyní však ochotný nějaký čertík chlupatou ruku nad ní drží, aby ji před zavanutím větru ochránil. A ještě jiný ochotný čertík s rukou neméně chlupatou a čertovským ohonem opatrně snaží se ohýnek rozdmýchati.

Před tebou voní čerstvě posečená tráva. Žabí kuňkání jednotvárně z rákosí se ozývá, ale nad tebou vysoko klene se nebe, hvězdnaté nebe, na něž zadívav se Kant uvěřil v boha a našel kategorický im-

perativ. A tobě uzdá se náhle, že není tak zcela nemožno narovnati se člověku nakřivenému, byť i Smerďakovů mu přezdívali. Vždyť tak vysoké a hvězdnaté je nebe a stropy, o které jsme naráželi, neuvidíš nad hlavou. Posečená tráva to způsobila a hlavu opojila. Ale jiskřička stala se plamínkem a chlupáč čert marně se činí, aby se stala plamenem.

A plamínek stane se plamenem: čert prosadí svou. Smerďakov narovná se na okamžik. Kdož by mu v tom zabránil? Ne nadarmo sloužil po dlouhá léta ne právě nezištně, přece však oddaně a spolehlivě dobré věci. Nikdo nepochybuje o jeho podlosti. Byť Smerďakova za všeho schopného pokládali, ani ve snách jim nepřipadne, že by kdy byl schopen narovnat se. Všechnu krev Smerďakov píti může, kromě jediné: proč by štěnice, která tolikerou krev píti může, právě po zakázané jediné zatoužila?

„A přece," těžce nějak vydechnuv končil Smerďakov, „přece zatoužila štěnice!"

XXVIII.

CO SE STANE, NAROVNÁ-LI SE NA OKAMŽIK NAKŘIVENÝ ČLOVĚK.

V cele žalářní nastalo zlověstné ticho. Bylo zřejmo, že historie Smerďakova k dramatickému jakémusi konci se chýlí. A dalo se tušiti, že povážlivý a mimořádný bude to konec. Třeba Kozulinov kupčík byl a myslil jako kupčík, přece nemohl si nepovšimnouti změny, jež se udála ve výrazu vypravujícího. Svěrďakov stále ještě byl ohyzdným Smerďakovem; ale jak tu stál vzrušený a pobledlý, zahořel v jeho očích čertovský onen plamínek, o němž mluvil. A Alexej Iványł, hledě do očí nakřiveného člověka, uvěřil náhle, že Smerďakov opravdu mohl se narovnat a narovnal. To říkal Alexeji Iványči cit: ale hned také myšlenka kupecká se dostavila. Co se stane, tázal se sám sebe Kozulinov, narovná-li se člověk nakřivený? A kupecký rozum tušil nedobré rozuzlení příběhu.

Dlouhé vypravování unavilo Smerďakova. Došel k džberu a nalil si vody do sklenice, kterou vyprázdnil mohutným douškem, jako by neukojitelnou zrovna žízeň toužil uhasiti. Chvíle uplynula, než mohl pokračovati; ale jakýsi ostych před osudem druhy Fedora Fedoroviče přemohl; nikdo z nich slůvkem neporušil tísnivého ticha.

Posléze Smerďakov pokračoval:

„Pravil jsem, že nikdo nepochyboval o Smerďakovu. Nejméně censor. Podpis Smerďakovův byl bezpečnou garancií. Netřeba v chvatu censorského řemesla kazit si požitku tak vybraného. Censor byl labužník; dovedl oceniti methodu Smerďakovu a ďábelskou jeho zlo-

myslnost. Rozeznával žurnalistické řemeslo a žurnalistické umění. Přechytrý byl to človíček. Věděl také, že unaveným očím unikne pointa a unavená hlava nejjedovatější impertinenci neporozumí. Úřední povinnost právě jen úřední povinnost, ke čtení článků Smerďakových třeba času, třeba ducha svěžího. Po snídaní dost času na ni. Vždyť ví censor, jakou písničku holoubek zpívá a komu že ji zpívá; vždyť zná censor, že Smerďakov je Smerďakov.

Tak si myslí muž boží a carův; a čerti chlupatí zatím v Smerďakovi plamínek v plamen rozdmýchali. Článek, který tentokráte Smerďakov napíše, čertíci měli by spolupodepsat. Ale tak nezvyklý podpis zarazil by censora; a Smerďakov nikdy nepotřeboval důvěry censorovy tolik jako dnes.

Horečně, vzrušeně píše Smerďakov. Oh, tentokrát opravdu se nakřivený vzpřímí. Vše, co dosud napsal, pouhopouhé nevinné laškování bylo proti článku „Pozdrav mrtvých Gosudaru!“ Vždyť skutečně jako by mrtví byli se Smerďakovem a učinili ho mluvčím svého zoufalého hoře a svého bezmocného útoku. Mrtví diktují řádky ďábelského jeho pamfletu. Za všechny, kdož žili pro věc cizí a pro věc cizí umírali, mluví Smerďakov. Na premiéru Šmarylova Smerďakov vzpomíná a roztoužení onoho dne; na klobouček, který si ráno dívenka před zrcadlem nasadila. Na všechny vzpomíná, kteří umřeli a mohli žít; na ty, kteří žijí a měli dávno umřít. Na rty Dášenčiny, v smrti úšklebné a pohrdavé, sobě vzpomene. Na celou Rus vzpomene, zneužívanou jako Dášenka. Na sebe, nakřiveného člověka, na bratry, pokřivené lidi. Článek, který píše, zní jako polnice vesele a mocně vyzývající hradby Jericha; je výzva k rozhodnému zápasu, který mrtví s živými probojují. Nikdy ještě neslyšel jsi na Rusi slovo, jež zítra ráno zahlaholí. Dosti bývalo u Smerďakova jedu, dosti pošklebku, dosti nenávisti; ale zítra po prvé s nenávistí také láska promluví. Zítra, zítra opakuje si Smerďakov. Zítra smyje nečistotu a podlost, v níž po léta žil; zítra zahyne Smerďakov, stvůra vládní, úplatný a ničemný žurnalista. Zítra zrodí se Svěrďakov, osvoboditel a hrdina. Tolika jedu vystříkne na nepřátelský systém, že nenajde se po širém Rusku dostatečného protiléku. A tolik lásky v jeho řádcích zavolá, že miliony uslyší a vstanou na toto volání. Článek jeho vykoná světodějné své poslání. Se slzami v očích budou číst matky „Pozdrav mrtvých Gosudaru“, muži pak s pěstí zaťatou. Pro takové poslání lehko umírat.

V horečce píše Svěrďakov svůj poslední článek, v horečce jej dopíše. Ale pak vstoupí do jeho srdce veliký, svatý klid. Jeho poslání je vykonáno. Súčtoval se životem a neleká se dne soudu. Třeba že na straně „Má dáti“ přečetné čtou se položky, všechna tato passiva ztraceného života vyváží jediná, slavná položka „Dal!“ Jas jé v očích

Svěrďakových. Stín mrtvé Dášenky do ucha mu šeptá „Odpouštím.“ Otázka, co se stane, vzpřímí-li se nakřivený člověk, není už pro Svěrďakova otázkou. Samozřejmě zlomí se, to jest bude zlomen. Sám však, sláva bohu, sám Svěrďakov neskoná; v svůj hrob strhne všechnu strašnou minulost a všechnu strašnou přítomnost. Upíři, jak básník praví, spolu zhynou. Šibenice, na níž se jeho tělo zahoupá, osvobodí matičku Rus. Horečka Svěrďakova pominula, jakmile poslední řádek napsal a odložil péro. Klidně uvažuje, jak zaručit úspěch svého času. Naschvál v poslední chvíli článek posílá: vždyť nikdy nespí čert a mohla by se dostavit panika dříve, nežli radno. Odevzdav článek, ohlásí Smerďakov, že korekturu — aby se předešlo zdržení — sám přijde obstarati. A všechno děje se, jak si přál Smerďakov, v chvatu práce neuvědomil si metteur dosah „Pozdravu mrtvých“; korektor, shledav, že Svěrďakov sám obstaral korekturu, s povděkem vzal na vědomí, že je mu kus práce uspořen. Pokud censora se týče, od počátku neměl Svěrďakov pochybností; přílišný byl to labužník a nezkazil si chvatnou četbou požitek tak rafinovaný. A tak, sláva bohu, číslo vyšlo s „Pozdravem mrtvých“.

XXIX.

CO SE STANE, NENAROVNAJÍ-LI SE OSTATNÍ NAKŘIVENÍ LIDÉ.

Památné to bylo ráno památného dne. S úžasem četli čtenáři „Pozdrav mrtvých“. A s úžasem četli pod ním jméno: Smerďakov. Vždyť zde — a za trvání praeventivní censury — říkalo se jasně, co pouze naznačiti bylo by už šílenstvím. Nastala panika. Činovník kterýs počal číst „Pozdrav mrtvých Gosudaru“ a ustrnul. Několikráte oči si protřel a přece, co viděl, stále vidí. V sloupcích vládního listu strašný, revoluční článek. A jaký revoluční článek! Vždyť i činovník podzemní literaturu čítal: ale „Pozdrav mrtvých“ všechno daleko předhonil, co kdy četl činovník. Nevěře svým očím, činovník ženu ze sna vyburcuje.

„Čti, Jekatěrino,“ volal hlasem vzrušeným.

Jekatěrina ještě všecka rozespalá počne číst a nechápe. Náhle však list z třesoucích se rukou vypadne a Jekatěrina zděšený zrak upírá na muže-činovníka.

„Ale jaký to článek?“ vydychne. „Jaký to článek zde a Smerďakovův článek?“

Nebylo už pochyb. Nebyl to klam smyslů. Přihodilo se něco neuvěřitelného. Ale co to znamená? Opatrně činovník druhu činovníku telefonuje na policejní úřad.

„Dobrý den, Iljo Iljiči! Dobře jste pospal?“

„Znamenitě, Trofime Michajloviči!“

„A nic mimořádného se nepřihodilo dnes ráno?“

„Pranic mimořádného.“

„Jste si tím jist, zcela jist?“

„Nu, a co myslíte, že se přihodilo?“

„Podivná otázka, Iljo Iljiči, hehehe. Což vím, co se může dít? Tedy nic se nepřihodilo? A zdrávo Jeho Veličenstvo?“

„Chvála Bohu, úplně zdrávo.“

„Ale jak tedy možno, že článek Smerďakovův censor propustil? Vždyť je to strašný, revoluční článek.“

„Co pravíte, Trofime Michajloviči! Strašný revoluční článek? Ale toť nemožno! Smerďakovův článek!“

A zastrašený činovník čte „Pozdrav mrtvých“. Mžitky před očima vidí. Censoru zatelefonuje.

„Ale což jste nečetl ‚Pozdrav mrtvých‘?“

„Smerďakovův článek?“ koktá censor. „Co je s ním?

„To je s ním, že je to článek revoluční.“

Nevolno je náhle censorovi, sluchátko pouští a hle, polomrtev na podlahu padne. Přechytrý byl to človíček!

Ale zatím co činovník činovníka děsí, zatím co zvoní telefon a policie se bouří, jde „Pozdrav mrtvých“ z ruky do ruky. A ne pouze u činovníka vyvolává úžas. Vždyť je to něco nevídaného a neslýchaného. Pozdě zabavovat dodatečně číslo; vždyť se kvapem do světa rozběhlo. Všechen Petrohrad přečetl „Pozdrav mrtvých“; a všechen Petrohrad o něm hovoří. A jak že o něm pohovoří Petrohrad?

Svěrďakov procházel se ulicemi s úsměvem; dílo jeho se podařilo. A každá minuta, o kterou se oddaluje jeho zatčení, nesmírný je zisk. Vždyť sám může se přesvědčit, jak účinkovala puma, kterou hodil pod nohy samoděržaví.

Známého, hle, Fedor Fedorovič uzří. Zdaleka k němu pospíchá.

„A jak se vám líbil ‚Pozdrav mrtvých‘?“

Ale známý, jako by strašidlo za bílého dne na ulici potkal; strašně zbledne a hrůzou se zatetelí. Ale Fedor Fedorovič nepovšimne si jeho smrtelné bledosti, ani hrubých jeho rozpaků.

„Pěkný článeček, není-li pravda? Snad že je to poněkud neskromné, ale přece řeknu svůj dojem: povedl se mi. Je to čin. Třeba jediný a poslední, ale čin. A není-li pravda, bylo třeba činů?“

Oslovený v své hrůze něco nejasného blekotá. Může to být „Nečetl jsem“ a může to také být: „Promiňte, pospíchám. Navštíví mne právě nyní prababiččin pradědeček!“ Baba, praví si Fedor Fedorovič, vida známého hbitými skoky unikati nebezpečnému sousedství; baba, ale jednou také on z pouhého babství se vzpřímí! A pokračuje ve

své procházce. Po chvíli opět známého potká; je to velmi svobodomyslný člověk s nebojácnýma očima. Paličský článek napsal o něm kdysi Svěrďakov: rozkaz byl rozkaz. Ale nyní bratrsky s ním cítí. Smerďakov zahynul a Svěrďakov má touhu, dříve než bude zatčen, podati ruku svobodomyslnému a neohroženému člověku. Ale neohrožený člověk cítí se, nastojte, ohroženým. Plaše Svěrďakovu uniká, takže pouze zavolat za ním možno, jak se líbil „Pozdrav mrtvých". Ale svobodomyslný člověk zmizel a Svěrďakov může si pouze domyslit, že patrně odvětil, utíkaje před ním: „Promiňte, ale pospíchám. Vdává se právě za pět minut prababička mého pradědečka! Mé zpoždění dotklo by se jí velmi bolestně!"

Svěrďakov kráčí dále. Toto dvojí setkání ho naladilo. Neusmívá se už, jak se usmíval.

„Také baba," praví si, „k ničemu není intelligence. Není v ní obětavost, není v ní vzdoru. Lid je obětavější, lid je statečnější, a on bude nositelem revoluce." A tu dva dělníci před ním se z práce ubírají; dělníci, ne běloručky. Poledne právě odbilo; Smerďakov zaslechne maně své jméno a jejich hovor.

„Smerďakov," míní muž nalevo, krče rameny. „Chápeš přece: Smerďakov!"

Muž vpravo nechápe, ale muž vlevo pokračuje, nečekaje na odpověď:

„Stačí podpis Smerďakovův, abychom pochopili, odkud vítr věje."

„Chápeš přece! Agent provokatér!"

„Agent provokatér," muž vpravo udiven opakuje. „Hleďme, hleďme: tedy agent provokatér. Ale vždyť pravili, že ho snad oběsí za ten článek?"

„Nu, i to je možno, že oběsí. To jest, do novin o tom zprávu dají. Ale my víme, co vše papír snese. Oběšen bude Smerďakov a vesele při tom bude šlapat půdu. Známe ptáčky! Vrána vráně oči nevyklove; nás však pro Smerďakova bíti budou!"

„Hleďme, hleďme," opakuje muž vpravo. „Bože spravedlivý, kolik že špiclů nastrkuje v Rusi ucho!"

„A za námi právě jeden takový!" varuje druha muž vlevo a významně si zahvízdne. A oba dělníci počnou mluviti o počasí. A v shluku lidí podaří se oběma uniknouti očím a g e n t a p r o v o k a t é r a.

„Starochové, jako osli šediví," utěšuje se Smerďakov. „Ale je tu čilá mladost, která dojde, kam otcové nedospěli!"

A vskutku dva mladí lidé před ním hovoří.

„Samo jméno Smerďakovovo je program," prvý praví.

„Známe, čí je to pochop," druh mu odpovídá.

„Po zobáku ptáka poznáme, třeba by jinou písničku zpívat se mu zachtělo.“

„Vždyť i to jasně mluví: pustila by censura článek, kdyby to nebyla nástraha?“

„Chce nás vyprovokovat, ale nás nevyprovokuje.“

„Ale chlapík za námi se mi nelíbí; naslouchá našemu hovoru.“

„Ať si naslouchá; však nejsme strašpytlové a srdce nám do kalhot nepadá, uvidíme-li špicla za sebou. Nic se nám nemůže státi, nedáme-li se vyprovokovati, nedáme!“

„A nedáme se, třeba agentů provokatérů tolik bylo, kolik v Něvě rybiček!“

A tak daleko jde statečnost mladíků, že naschvál na cestu Svěrďakovu se postaví; jeden z nich tak je neohrožený, že nenápadně si odplivne, zatím co Svěrďakov přechází.

Neletí už bystře, jako letěl; ztěžkopádněl jeho krok. Ale teď právě mu umožňuje vyslechnouti hovor manželů-staroušků, kteří četli „Pozdrav“.

„V hlavě mu přeskočilo,“ stařenka míní. „Vždyť je to nemožno, aby to při zdravém rozumu napsal.“

„V hlavě mu přeskočilo,“ stařeček bělovlasý přitakává. „Ale jak by mu nepřeskočilo? Považ jen, jaká je to čertovina, vždycky musit popsat bílý papír. A spočítej jen, kolik článků napsal Smerďakov. Mám zdravý rozum, chvála Bohu; ale kdybych několik článků po sobě musil napsat, také by mi v hlavě přeskočilo!“

„Nešťastný člověk. A co se s ním stane?“

„Co by se stalo? Oběsí ho!“

„Nešťastný člověk!“ smutně opakuje bílá stařenka a dále drobnými krůčky cupe.

„Každý je nešťastný, kdo musí popisovati bílý papír. Ber kde ber, popsat nutno. Posléze pak přece v hlavě mu přeskočí.“

Jako strašidlo Svěrďakov po Petrohradě chodí. Neposlouchá už. Nevšímá si lidí. Tupě, těžkopádně ulicemi prochází. Není v něm života; ze setrvačnosti tak chodí. Potká-li policistu, naschvál pomalý krok ještě zmírní. „A snad už je to ten, který přichází mne zatknout!“ Není to ten. Vždyť v tom zmatku na Svěrďakova nějak pozapomněli.

A tak Svěrďakov ještě hovor vyslechne; dva vojáci jdou mimo, ať třeba zklamán tolikrát, ještě jednou Svěrďakov sluch napne.

„Zítra tedy naše sotně do pole půjde.“

„Rozkaz je rozkaz; dost dlouho nás tu nechali.“

„Víš-li však, co učiníme?"

„Pověz: těžká je má hlava. Přece jenom těžko jít."

„Kapitán náš nemiluje ‚Červený sarafán'. Příliš smutná prý to písnička a nehodí se pro vojáka. Ale my na pochodu ‚Červený sarafán' si zazpíváme!"

A tu Svěrďakov do svého bytu se navrací. Čeká. Až do večera čeká. Tehdy teprve na něho si vzpomenou. Najdou Svěrďakova v jeho pracovně; hledí kamsi do stropu a když se objeví ve dveřích, trpce jenom prohodí:

„Býval bych málem už čekal!"

Ale Svěrďakov nemá šťastného dne. Nepochopí pošklebku, který je v citátu výroku Ludvíka XIV. Celičký život Smerďakova provázel. Ale Smerďakov opět Svěrďakovem se stane a hle, veta po úspěchu.

Toť historie Svěrďakova-Smerďakova, neboť vše je stejně marno, Smerďakov i Svěrďakov. Vše je stejné, neboť nedostačí, aby jeden se vzpřímil, ostatní-li se nevzpřímili. Lze se nadíti, že vše půjde úřední cestou a velmi rychle: běda tomu, od něhož pohoršení pochází. A třeba nic se vlastně nepřihodilo, zaleklo se několik lidí. Nikdy nemohou mi odpustit, že se zalekli. A kdož by prosil o odpuštění? Jistě ne Svěrďakov-Smerďakov. Nuže, nebudu čekati příliš dlouho. Není nesnadno napsati žalobu. Čin je prokázán a obžalovaný nezapírá. A také proto rychlosti je třeba, aby se dal odstrašující příklad. Vždyť by přece někdo mohl se najíti, kdo by také zkusil, vzpřímit se. Jedenkráte-li povolíš, chyba.

A já jaksi zatoužil po odstrašujícím příkladu: vždyť, co bych napsal ještě po „Slovu mrtvých Gosudarovi"? Udělal jsem puntík za větou a nechce se mi ji nastavovat, vždyť ten puntík dobře sedí. Končím, pánové, svou historii. Francouz praví, že všechno končí písničkou. A proč bychom písničku nezazpívali?

A Svěrďakov-Smerďakov zazpíval:

„Jen jedenkrát se vzpřímil
zkřivený caromil
a dobrý, ruský provaz
krk jemu nalomil.

Plakali všichni psové,
mu vykopali rov.
Na desce mramorové
je psáno: „Smerďakov

jen jedenkrát se vzpřímil,
zkřivený caromil
a dobrý, ruský provaz
krk jemu nalomil.“

„Všechno končí písničkou,“ dodal Svěrďakov-Smerďakov, dozpívav. „Tato písnička má tu výhodu, že je nekonečná. Dávno už mne nebude a vy ji ještě zpívati můžete!“

Z. G. AŠKENAZI:

NESMRTELNÝ KAŠPÁREK.

(Tištěno jako ruský originál.)

(Konec.)

Tento šašek, lenoch a mudrc má znamenité příbuzenstvo, a nikolí pouze prostý lid může ho považovati za svého mazlíčka. Sancho Pansa i Leporello jsou jeho kmotry, avšak také sir John Falstaff jsou s ním blízce příbuzní, a dokonce i v žilách urozeného prince Hamleta teče nějaká kapka plebejské krve šaška Petrušky-Kašpárka. Chlestakov znamená jedno z jeho pozemských ztělesnění, a Mefistofeles, tento „klepařský příživník“, který přichází k Ivanu Karamazovu se žalobami na „tajemství“ a „neurčitá vyrovnání,“ — není nic jiného, než šaškovská maska „hlupáka a lokaje“ Petrušky, pojatá v tragickém aspektu. Čistota jeho krve utrpěla množstvím smíšených manželství, a někdy je těžko určiti, od koho se vypůjčil ten či onen povahový rys. Avšak prvotní podstata šejdíře, skeptika a posměváčka zůstává si stejná pod všemi maskami a jmény.

Povaha Kašpárkova se mění stále, a změny tyto závisí od podnebí, v němž se narodil. Ve Francii je to romantický milovník z latinské čtvrti, přítel grisettek, a milenec Manon Lescaut. Je to Kašpárek-Pierrot, který se vrátil do své studené mansardy, po hýřivém a jiskřivém pařížském karnevalu, a napadlo ho, zaklepati na Colombinu se zábavnou záminkou, že nemá ohně:

Ma chandelle est mort,
Je n'ai plus de feu;
Ouvre moi la porte
Pour l'amour de Dieu!

V Německu je to raisonneur, mudrlant s odstínem melancholie, hlubokomyslný šašek s jemným, shakespearovským humorem. Jeho um namířen jest k vyšším problémům bytí. „Kde jsem? Kdo jsem?

Co jsem? Jaký jsem? K čemu jsem?“ — vyptává se německý Kašpárek Franze Pocciho, jenž okusil ze stromu poznání německé filosofie. „V roli prince Schnudyho zdá se mi, že jsem u sebe doma. U sebe doma! . . . Ale kde jsem to vlastně u sebe doma? Zdálo se mi snad, že jsem princ, a princi se zdá, že jest on Kašpárek?“ . . . „Ostatně život je vlastně nic víc a nic míň, než sen, jak jsem již viděl v jisté komedii,“ — dodává melancholicky v jiném kuse.

Soudobý německý Kašpárek je romantik nejčistšího zrna, poslední romantik, melancholický mazlíček Tieckův, Brentanův a Hofmanův. Jeho nevzhledná šaškovská huba je výrodek nejfantastičtější stránky romantiků, z Tieckova „Kocoura v botách“, anebo z „Fantasie“ Hofmanovy. V prologu Franze Pocciho Kašpárek se takto představuje obecenstvu: „Mám v zásobě nedojedky z poloviční porce tak zvané romantické poesie, kterou jsem koupil na vetešnickém trhu za 12 grošů. Zlomil si na ní krk můj dobrý starý přítel a dobrodinec, pan Klement Brentano — nechť je mu země lehká! Je to nádherné, ale ďábelsky zhanobené dědictví, které on původně už docela rozhodl se vzíti s sebou do hrobu. Ale v předvečer svojí smrti si to rozmyslil a řekl: „Snad to sebere nějaká sympatická duše!“ Ha! Ta sympatická duše se našla, a komedie, v nichž já vystupuji, uchovaly odraz výrazu přerození měsíčního paprsku z těch romantických dob, kdy rytíři tloukli se ještě po světě za bílého dne, a kouzelníci veřejně zaměstnávali se svým šlechetným řemeslem.“ Má skutečně velikou zásobu romantiky, tento zábavný mudrc v červené kamizole a bláznovské čepici, ano, Kašpárek má jí rozhodně víc, než jeho kmotr Raimund, a daleko bezprostřednější, než samotný generál od romantiky, Tieck.

V jednom bodě žvanivý německý Kašpárek zachovává úporné mlčení. Bylo by možno považovati ho za vzor panictví a skromnosti, kdyby tu a tam neutrousil nepozorovaně neopatrné slůvko: „Vždyť já také nejsem nějaký svatý Antonín!“ Ale nic víc nepoví, a nebýt žvatlavosti jeho neapolského bratrance Pulcinella, neznali bychom žádných podrobností o srdečních záležitostech Hanswurstových.

Petruška-Kašpárek je věčně zamilován, již od těch dob, co začal svoji kariéru na scéně. Je známo, že jeho mládí uplynulo pod horkým nebem Italie, kde se na zamilované pletky dívají bez velkých ceremonií, beze stopy teutonské licoměrnosti. Jednou v samotném začátku svojí divadelní dráhy potkal na vesnické slavnosti maličkou koketku Colombinu, „piccola, ma tutta pepe“. Pozval ji k tanci, a mezi tarantellou ztratil na věky svoje srdce. Za stálých štuchanců a bezmezného pijanství jí nabízí ruku, a vede ji k oltáři i na scénu. Colombina miluje svého prostopášného milence, a bez reptání snáš vrtkavost tuláckého života. Vytrvale zápasí s pokušením a na pře-

mlouvání podnikavých ctitelův odpovídá přísahou věrnosti svému Kašpárkovi:

Non lascio mai mio Policenella
Per corona di re. Io so' schiava!

Ale ouvé! jakmile se ocitla ve velkém světě, v lehkomyslné Paříži, plné svodů, těkavá krasotinka, s temperamentem a srdcem grisettky, zbláznila se do nádhery, do klobouků a ekypáží, a tajně utekla svému milenci. A ubohý Kašpárek přichází v noci pod balkon svojí krasavice, vzdychá a zpívá při luně:

Au clair de la lune
Mon ami Pierrot...

Nemyslete si však, že oplakává ztracené štěstí. Na lásku dívá se Kašpárek střízlivě, hmotařsky a prakticky. Colombina byla mu výhodnou partnerkou; teď však, když se z ní stala urozená paní, zapomene, pravda, opuštěného přítele, a nikdo již nebude hostiti Kašpárka chutnými jídly a napájeti ho opojnými víny, aby za jeho zády dvořil se jeho povětrné krásce. V tom spočívá pro něho nejhorší stránka neočekávané zrady. Když ho začíná sužovati hlad, Kašpárek není proti tomu, dělat třebas i kuplíře, a chladnokrevně dívá se za svojí zamilovanou, která odchází, zavěšena pod paží svého bohatého kavalíra. Není nikterak žárlivý. Je to realista v lásce a „clair de la lune“ je pro něho pouze řečnickou figurou. Ke svojí Colombině je dosti lhostejný, a jednou ji dokonce i topí ve studni. Potom se nahne přes okraj a zvědavě pozoruje, jak se dělají na povrchu vody kola, jak se rozbíhají a zase sbíhají. Na jeho načervenělé hubě není ani stopy nějakého pokání, pouze zvědavost. A když voda na věky se zavřela nad tělem Colombiny, odchází docela klidně do nejbližší hospůdky. Šibeničník a taškář bez srdce, utěší se lehce v objetí kterékoli šenkýřky, děvečky od krav, anebo třebas i princezny z exotické země. Dokonce i ten ctnostný Kašpárek Láryfáry, který se ožení s opuštěnou Markétkou, svedenou jednou, nepozorovaně, v rozjaření, neváhá zadováděti si a ohlížeti se po jiných. „Ich bin auch kein heiliger Antoni!“ Jenom že o svých kouscích raději mlčí, a dělá dobře. V jeho vlasti v této choulostivé otázce třeba se míti dobře na pozoru, a nad mravností Hanswurstovou přísně bdí nejenom loutkový četník, nýbrž i opravdovský.

* * *

Avšak nejsou to pouze milostné strasti, které ztrpčují život Kašpárkovi. Již od kolébky byl Kašpárek pastorkem osudu, a různé kopance, rány po zubech a hlad byly jeho stálým údělem. Ještě štěstí,

že si je nebere tak příliš k srdci, jinak stal by se jistě misantropem. Nebe i země spikly se proti nešťastnému Hanswurstovi; zákon nezná nic jiného, než odhalovati a kárati jeho nevinná šejdířství, celý svět považuje ho za zloděje, lenocha a povaleče. Ale Hanswurst není naprosto povaleč: neshledává pouze žádné chuti a smyslu v práci. Nadchl se prostě již předem geniální myšlenkou romantiků, a úporně, zásadně oddává se zamilovanému farniente. A jakž neměl by si stěžovati do lidské nespravedlivosti: „Když já se na samém úsvitě převrátím na druhý bok a v 9 hodin jsem už na nohou — říkají mi, že jsem lenoch. To je nesvědomité! Potřebuji jenom po obědě na hodinu podívat se do hospody a vrátit se domů jen tak maličko nachmelený, hned zase mi nadávají: opilý povaleč! A když večer k 6. hodině položím se na slámu — už zase mi nadávají líných dobytků, taškářů!“

S leností Hanswurstovou může soupeřiti pouze snad homérské žroutství, kterému on děkuje za pěknou přezdívku „Vaňka-Klobásek“. Dva mázy kávy, tři džbánky piva, láhev vína, čtyři pečené slepice, selátko a salát z deseti vajec na tvrdo — takový jest asi apetit Hanswurstův, když se jednou za čas dostane k jídlu. S pomyšlením na jídlo se ráno probouzí, o jídle mluví a přemýšlí celý den, a se vzpomínkami na jídlo ukládá se ke spánku. A dokonce ve snách vidí pouze věci k jídlu: „Možná, že usnu, a bude se mi zdát o telecí pečeni, a probudím se najedený.“ Pana Pulcinella kapitán-správce uvádí v nadšení „vybraným jídlem: sud plev a půl čtvrtněte shnilých jeřabin“; Petruška Farnos — červený nos, chlubí se hospodskému, že „k nachmelení je vždycky pohotově“. Pověstný žrout Kedril, o kterém se povídá v lidové pohádce, že k obědu sní celého berana, pět prasátek, tři kohouty a pět hrnců kaše, přinesl si svůj homérský apetit ze Španělska, kde byl oblíbencem Dona Juana, až do daleké Sibiře, kde Dostojevskij bavil se jeho šprýmy v trestaneckém divadle „Mrtvého Domu“.

O taškářstvích Kašpárkových daly by se napsati celé svazky. V umění, provést nějaké šejdířství, podvést někoho, napálit, ošidit, mohl by závoditi se samým čertem, a je schopen obratně vyvésti samotného otce lži. V loutkové hře France Pocciho „Kašpárek, čert a smrt“ ošálí mistrně smrt, která si přišla pro jeho velehříšnou duši, a drží ji pod zámkem, takže lidé přestanou umírat a nakonec ji pořádně zmlátí holí; „Pierrot, valet de la Mort“ Champfleuryův*) zabije samotnou Smrt.

*) Vlastním jménem Jules Husson Fleury (1821—1889), francouzský básník pantomim, romanopisec a kritik literární i umělecký, důsledný obhájce plnokrevného realismu. — Pozn. překl.

Čerta Kašpárek napaluje napořád, na každém kroku, a jako ten kovář Vakula u Gogola ho nakonec sváže do pytle, odnese do kovárny a zmlátí, že je zpola mrtev. Podvede pána, sní jeho oběd, nosí jeho šaty a nakonec se mu ještě vysměje. Krade všecko, co se mu dostane pod ruku — obzvlášť je-li to něco k jídlu — a když ho dopadnou, nestydatě zapírá, anebo se vykrucuje zábavnými průpovídkami. Lež je mu chlebem vedlejším. Vlastně ani nelže, nýbrž nepozoruje prostě rozdílu mezi lží a pravdou, a upřímně se rozhorluje, když ho nazývají lhářem. Lže nevinně a bezelstně, a sám věří svým výmyslům. Proto mu věří i druzí, a jestliže ho i usvědčí tu a tam, tedy hned v příští minutě znova se chytí na udičku jeho dobrosrdečné lži. Kašpárek je nadšený lhář ze řemesla. Podobně jako Chlestakov opájí se svým vlastním lhaním, lže s rozkoší, téměř nadšeně, jako básník. Uvést Kašpárka do rozpaků není možná, má vždycky čisté svědomí, a jeho duševní klid a rovnováha spočívá především v pevné víře, že všichni lidé jsou právě takoví šejdíři jako on.

Není divu, že tento drzý povaleč a šejdíř věčně se ocitá v konfliktu se zákonem i s policií, a za svoji různotvárnou scénickou kariéru často si posedí dlouho i ve vězení i v chládku pro dlužníky. Někdy se ovšem i jeho nezdolný stoicismus skloní pod krutými ranami Osudu, a z prsou Hanswurstových vyrve se trpké volání: „Ale copak tohleto je!? Vždyť se přece Kašpárek nenarodil na boží svět, aby měl pořád jenom hlad a žízeň!“ — tak se asi rozčiluje. — Ó, je to hrozné, jak mi Osud odplácí! Ó, té strašlivé odplaty Osudu! Ó, toho strašného Osudu hrozné odplaty! Osude! Ptám se tě: zač vlastně?!“

Kašpárek vyzkoušel a přezkoušel všechna možná povolání a odevšad ho vyhnali za jeho šejdířství i lenost. Byl zbrojnošem toulavého rytíře, hladověl, mrzl a společně se svým pánem vysedával v zámecké věži; byl cestujícím tovaryšem jako Till Eulenšpígl, byl sluhou a šaškem černokněžníka doktora Fausta, a provázel ho na rozkošné cestě do Parmy. U Fausta zažil nejpodivnější příhody. Kašpárek je pověrčivý a zbabělý, ale ještě víc je zvědavý, a za tuto svou zvědavost nezřídka ocitá se v úzkých. Skulinou ve dveřích dívá se tak dlouho do pánovy komnaty, až tam zahlédne starobylý foliant, přikovaný ke zdi, vnikne do komnaty v nepřítomnosti pánově, a jal se slabikovati v nesrozumitelném latinském tisku. A toť se ví, že ihned padl na magické slovo „Perlippe“, které mu dalo moc, že dovedl zaklínati duchy. Jeho pán za to umění upsal ďáblovi duši a tělo, ale chytrý sluha ukázal se býti rozumnějším než učený doktor a odmítl vstoupiti v dohodu s nečistou silou: „svoje tělo já sám

potřebuji, a co se týče duše, vždyť Kašpárek ani žádné duše nemá! Když jsem já přišel na svět, byly všecky duše už rozebrány.“

Kašpárek byl důvěrníkem Modrovousovým a oblíbencem Dona Juana, byl hrabětem Karabasem i houslistou Spagatinim, dělal finančníka von Láryfáry, ministra německého knížectví, a dokonce i opicí veleučeného profesora-darwinisty. Mnoho prožil, křížem krážem pěšky změřil celý svět, i jízdecky na kohoutu, na draku, na delfínu, na kouzelné klobáse a v břichu velrybím; pobýval všude, dokonce i v exotických krajích, a nashromáždil si velikou zásobu životní moudrosti, zkušeností i štulců. Jeho hojné cesty utvářely jeho rozum a učinily jej osvíceným filosofem, zbaveným všech předsudků a volným myslitelem. Pověrčivý Kašpárek starodávných kusů, který se chvěl a křižoval již při pouhé zmínce o nečisté síle, nevěří nyní ani v sen, ani v čich, vysmívá se a rouhá všem filosofickým systémům, víře v pokrok, v lidstvo, všem ideálům a ctnostem.

Z prostodušného neapolského paňáci, jehož jediným hříchem bylo nemírné, smyslné požitkářství, změnil se v drzého, cynického šaška a rváče, který má stále kuráž, dělá výtržnosti a obořuje se na lidi, když mu v kapse zvoní peníze, posmívá se rouhavě slabým a zlostně se kasá na silné a nikoho a nic neušetří svým drzým posměchem. Ostatně však ochotně prolévá slzu nad utlačenou nevinností, obzvlášť tehdy, když za svoji horlivost očekává nějaké výhody pro sebe. Kašpárek-Petruška má měkké srdce a lehko je ho rozžalostniti; ovládá ve vysoké míře surogát dobroty — sentimentálnost, a velmi rád i ochotně se pouští do lyriky. Ale ani tady nerozeznáš, je-li Hanswurst skutečně dojat, či zda se pouze posmívá cizímu neštěstí a hraje komedii, když ze sebe dělá ochránce utiskovaných.

Na Kašpárkovi soustředí se všechen zájem loutkové komedie. V něm, jako v křivém zrcadle, obráží se její děj a tento obraz, znetvořený v grimasu smíchu, odhaluje pravý a skutečný tajný smysl loutkového divadla. Chytrý vypráskanec a skeptik přesně se dohaduje skryté ironie loutkové komedie. Z celého personálu loutkového divadla on jediný chová se tak, jako by znal, že všecky jeho herce, ničemy i ctnostné, moudré i hloupé, očekává za kulisami stejný osud. Jeho neuvádí do rozpaků okolnost, že ctnost na scéně triumfuje a jeho samého někdy ke konci představení čerti odvlékají do pekla; mudrc i volný myslitel v čepici hlupáka je přesvědčen, že to všecko je pouze zdání, hrozba pro děti a pro hlupáky.

Až nejméně dělá si Kašpárek něco z těch štulců, kterými štědře poseta jest jeho životní stezka. Je dokonce hotov vítati je, poněvadž v nich právě ztělesňuje se pro něho jediná reálnost jeho fantastické existence. Strádající ilusorností bytí „Pierrot posthume“ Theofila Gautiera prožívá ve bdění vlastní smrt a pouze z té okolnosti, jak hojně se na něho sypou políčky, přesvědčuje se o skutečnosti svého života. K této pádné argumentaci pozemského realismu chová se Petruška-Kašpárek se stoicismem pravého filosofa, který dovede všecko vytrpět a nic nebere si příliš blízko k srdci, poněvadž je si jistě vědom toho, že jakmile skončeno bude veselé představení a spustí se opona, dostane se do temné komory za kulisami zrovna tak, jako jeho pán, který ho častoval štulci, i onen čert, který je oba odvlekl do pekla, že jeden a týž osud očekává ctnostnou Jenovefu i ničemu Hola, Fausta i Markétku, Dona Juana i Amarillis. Nač by se tedy staral?

Pravda, bojí se té černé díry, z níž páchne tak trochu sírou: kdož ví, není-li naposled doopravdy špetky pravdy na tom, co žvatlají kněží? Občas se také kaje — až v nejposlednější chvíli, když odnikud nelze čekati záchrany; nebyl by dokonce proti tomu, třebas se i napravit a vést ctnostný život, jestliže by v tom byla pro něho přímá a nesporná výhoda, jestliže by docela jistě věděl, že ho doopravdy vytáhnou někdy ze zákulisí a vydají za šejdířské kousky, spáchané na scéně. Je to zbabělý človíček a při všem svém skepticismu náchylný k pokrokářství. Ale to všecko je pochybné, velmi pochybné, to všecko jsou nedostupné jeho „euklidovskému“ rozumu „neurčité rovnice“ a zdravý jeho smysl překáží mu „zvolati Hosannah“. Zatím tedy Kašpárek „činí svoje opatření“, a jak sluší se na mudrce a epikurejce, drží se pevně půdy i všeho pozemského, této jediné nesporné reálnosti.

Kašpárek má jakousi neobyčejnou touhu po všem, co je hmotné, má křečovitou snahu po nesporném, po všem, co lze rukama ohmatati, v čem není „neurčitých rovnic“. Neboť zrodil se tenkrát, když duše byly již rozebrány a podobně, jako „zešedivělý Chlestakov“, který se v horečce zjevil Ivanu Karamazovi anebo Andrejevovu „Kacíři“, danému do klatby, rovněž „trpí vším fantastickým a miluje náš pozemský realismus“ — třebas i v podobě docela reálných již štulců a ran po zubech. Nemyslete si, že jeho nenasytné žroutství zaviněno jest jeho břichopasectvím — ó, nikoli, je to přísně promyšlený systém, vyplnění metafysické úlohy, snaha, přimknouti se k pozemskému realismu a „vtěliti se definitivně, nenávratně v nějakou tlustou sedmipudovou kupcovou“, jak o tom sní čert u Dostojevského. „Vystupoval jsem až doposud na veliké světové scéně, trpěl jsem, hladověl,

žíznil a hledal látku se svým pánem — co možná nejvíc látky!" — povídá německý Kašpárek, tento metafysik v čepici s rolničkami. „Látka! Látka! To byla vždycky a bude věčně vlastní podstata všech věcí!..."

Jeho žízeň není obyčejná žízeň notorického, ztraceného pijana, nýbrž je to svého druhu rozřešení světového problému; v jeho nenávisti k prázdné láhvi je nejryzejší metafysický stesk: „Věčně slyšíš jen: Kašpárek neumí nic jiného, než pít. A nikdo ovšem nedovtípí se, v čem vězí pravá příčina této mojí neúnavné činnosti. Vždyť pijáctví je vlastně pouze memento mori, že člověk prach jest a v prach se zase obrátí, čili v souhlase s pijáckou metafysikou: předmět poznání, uvědomení a připomnění, žes nic, než prach..." „Láhev je prázdná!... Ach, prázdnoto! Od věků jsem tě nenáviděl!..."

Odkud se vzala myšlenka, že je Kašpárek hloupý? Dosti o tom! Nestaví-li se vlastně pouze hlupákem, tento zakořeněný realista a skeptik, aby šidil obecenstvo? „Ani sám nevím, jsem-li hloupý či rozumný" — staví se Kašpárek naivním: „Lidé říkávají: je to přec jen hlupák, tenhle Kašpárek! A vždycky právě, když takto mluví, zdává se mi, že jsem chytřejší než oni." Pravda, má za sebou od mnoha věků reputaci hlupáka a blázna, ale není-li to vlastně obvyklý pozemský úděl mudrce, a neslušela by snad čepice hlupáka, krášlící toho veselého kumpána, spíše těm, kdo se Kašpárkovi smějí, kdo nevidí ve směšném strašlivého? Dialektika Hanswurstova, oblečená v žertovný šat, zasazuje občas rány docela ne žertovné, jeho jedovatý humor nepozorovaně přechází v tragedii. V hloupém smíchu drzého kejklíře jest ohromná síla záporu, a není takové svatyně, které by ušetřil svojí jedovatou fraškovitostí. Kašpárek nevěří v heroismus, na pathetická slova odpovídá vyceněním zubů, vznešené tužby zdají se mu být hloupostí anebo podvodem. Pro něho neexistuje hranice mezi pravdou a lží, mezi dobrem a zlem, mezi věcí zákonnou a zločinnou. Dělá si šašky z ctnosti, když ji chrání četník, a otevřeně se jí rouhá, když je bez záštity. Pochybuje o všem, jakoukoli poctivost podezřívá z tajné vypočítavosti, a upřímně se rozhorluje, když je trestán za svoje darebáctví. Což pak nejsou všichni lidé právě takoví šejdíři jako on? A není snad konec konců jediným velikým šejdířstvím všecko to tragikomické představení, v němž role jsou předem již rozděleny, a kde apotheosa — stále táž temná komora za kulisami, čili, podle představy jednoho z hrdin Dostojevského, „lázeňská předsíň s pavouky" — je předem určena? Kde je tu jaká spravedlivost? Oč se tu vlastně starat? A čím je vinen on, Kašpárek, ž z vůle neznámého režiséra je mu předurčeno, aby „vystupoval v oboru kritiky"? On vlastně nedělá nic jiného, než že otevřeně

jedná tam, kde se druzí schovávají za maskou ctnosti, a za to pronásledují ho osud, společnost, policie, zákon i všecka příroda.

Střídají se epochy a vyznání víry, mění se sujety, obsahy i jména, a pouze ona romantická chiméra, v níž tak rozmarně smíšena jest nekonečná fantastika s hrubým realismem, neschází se scény loutkového divadla. Všecka loutková komedie není nic jiného, než podivínské vypravování o příhodách nesmrtelného Kašpárka. Neúmorný Hanswurst ozývá se na všecky projevy života, na všecky události, a všecko, nač on namíří svůj otrávený smích, mění se jakýmsi zázrakem v nepříjemně zlověstnou hanswurstiádu. Jako by nastavoval světu ďábelské zrcadlo, v němž odrážejí se všecky předměty ve strašidelně zkresleném vzezření, a jako by při tom povídal: Podívejte se, to jste vy, vaše pravá tvář, vaše city, myšlenky a činy, které vy považujete za hrdé a krásné. Podívejte se na ten „nejlepší ze všech světů“! Je právě takový — nikoli otřásající tragedie, nýbrž laciňoučký, všední vaudeville, jehož auktorem je Chlestakov. Směje se tam, kde druzí se rozhorlují, anebo pláčí, paroduje všechen svět, všechen život, strhuje s něho trnový věnec, a nasazuje mu svou čepici hlupáka. Přetvořil po svém legendu o Faustovi, o Jenovefě, o Donu Juanovi, změnil na burlesku pathetický rytířský román, vytvořil „Dona Carlosa, infanteristu hišpanského“, parodoval Voltaira, Götha, Schillera, Calderona, Shakespeara i romantiky. V jeho štiplavém smíchu je rouhavý posměch všemu, co jest uctíváno jako posvátné, jeho clownovství — toť jedovatá satira na společnost, na mravnost, vědu, lidstvo i zákon.

Filosofický kámen skeptické moudrosti Kašpárkovy — to není než zlý výsměch hlupáka. V něm tkví pro něho jediná odpověď na nerozřešitelné záhady „ďábelského vaudevillu“, toho divného a strašlivého, podivínského a zlověstného kusu. Tragedii lidského bytí, všecko, co tísní lidskou duši, a co ona pociťuje jako těžké pozemské řetězy, řeší Kašpárek svým nepříjemně tísnivým, hloupým smíchem, který neosvobozuje, nýbrž pouze otravuje. On je také „rozvazovač pout“, tento červenohubý mythus loutkového divadla, tato šeredná „opice Boží“, a na opačném pólu je podivín blázen a věčně roven druhému Rozvazovači pout, jenž řeší tragedii bytí pathosem tragickým. Kdo je ten „Principál“, s nímž společně Petruška hledá po světě „látku — co možná nejvíc látky“? Není-li to vlastně on, jenž „určil pro obor kritiky“ toho nesmrtelného posměváčka a poslal ho „popírat“, neboť pro život nestačí pouhé „Hosannah!“ a pokud Don

Juan je počestný a bohabojný, pokud učený Faust je poslušen pokynů dobrého ducha a nespustí se na nezákonné studium nigromanticum*), není ani loutkové komedie života, a Charon je bez zaměstnání i se svou děravou lodí, Cerberus spí ve své boudě na převozišti Styxu, a Cherubínové začínají zívat na svých nekonečných, jednotvárných modlitbách.

A má snad Kašpárek sám potěšení z té loutkové komedie, kterou lidé berou vážně, a nazývají ji životem? Zahleďte se v ten fantastický obraz, úplně sestavený ze samých záporů, bez jediné kladné črty, s jeho zvláštním steskem po „látce" a s mystickým strachem před „prázdnotou". Zdá se vám snad, že je to nejplnokrevnější, nejreálnější a nejživotnější postava komedie? Pravda, nemluví o ničem jiném, než o jídle a pití, a vůbec jen o samé „látce", „hmotě"; je zakořeněný realista a věří pouze v nesporné, hmatatelné .... Ale podívejte se přesněji: není v něm nic ostře naznačeného; výraz tváře je nejasný přes ty hrubé a nevkusné skvrny ruměnce a běloby; barvy nepozorovatelně splývají, grimasa smíchu se rozplývá, oči zapadají — a zpod té tváře, pomalované pro scénu hrubými, jarmarečními barvami, vyhlíží bledá maska byronovského Lucifera, Fausta, Ivana Karamazova, Andrejevova „Kacíře", a v chechtotu nesmrtelného hlupáka zaslechnete ozvuk věčného zoufalství, s nímž volá lidský rozum, stojící před tajemstvím a záhadami nepochopitelného „ďábelského vaudevillu", před železnými, pevně uzavřenými vraty, volá k „tomu, jenž hlídá přístup":

— „Jméno! Vyslov jméno! Ukaž cestu Ďáblu i Člověku. Všecko ve světě chce dobra — a neví, kde ho najíti, všecko ve světě touží po životě — a potkává pouze smrt!"

V Praze, 1921. Z rukopisu přel. V. Č.

JAN Z WOJKOWICZ:

MODLITBA ZA MRTVÉ.

Z knihy „Život a Dílo".

Ó, Tvůrčí Moci, zjevná v Ohni Žití,
jenž, přetvářeje se u stálý děj a ruch,
ve sluncích na planety jejich štědře hřeje, svítí,
ó, jsi-li vědomá, ó jsi-li Duch,
jenž všechen vesmír zvládá, myslí, cítí,
ó jsi-li Bůh:

*) = studium černokněžnické.

Do výše Tvého Trůnu Tajemného
pozvedám myšlenku, pozvedám srdce své
za nejtajemnější širého světa Tvého
část nejistou, za drahé za mrtvé!

Za ony především,
k nimž, s nimi krví svou anebo přátelstvím,
neb zvykem, soucitem spjat, srdcem po dobu jich dnů
jsem lnul a lnu,
za ty, o jejichž soudržnost, o blaho, budoucnost
se nejvíc chvím!

A po nich za ony s osudem smutným, zlým,
za něž se tady nikdo nemodlí,
u kterých — z nelásky, z nevíry, z pohodlí —
skloněnou hlavou, zrakem zroseným,
myšlenkou, vzpomínkou zde nikdo neprodlí.

A nejvíc za ty z nich, kdož v oblast Neznáma
odešli v zoufalství nad žitím, osudem,
kol nichž se rozestřela před jich odchodem
pustá a chladná, bezvýchodná tma,
v jichž ducha, srdce paprsk jediný,
by osvítil jí spoře, nepadnul,
v jichž duchu, srdci v pusté ruiny
řád Vesmíru se bědně rozpadnul.

Oh, byla by to hrozná myšlenka,
že všichni drazí ti, i oni ubozí,
kdys byli jen, než nejsou dušemi,
že kdysi svítili, přec v říši bez mezí,
v Pra říši Tmy,
zmizelí zhasnuvše, neb bloudí Illusí.

Kéž moje modlitba, má touha má tu sílu,
by v Zásvětí svým teplem přispěla
ku udržení žití jich, k jich dílu,
k získání dobra, k odvrácení zla,
k tomu, by duše jejich výše vyspěla!

Ó, jsi-li Duchovou, ty Moci Neznámá,
nedopusť, aby Geb je, chabé stíny, zhlt,
by jeho útrob pustá, hustá tma
je provždy zajala, co beznadějná Smrt!

Ó Duchu Tvůrčí, Duchu Života,
nedej jim v Oceánu Látky rozplynout!
Ó Duchu Ohně, pomoz rozžehnout
jich jiskru žití, by kol temnota
a zima nezhasla ji v troud!

Kol jejich bytosti rozptyluj temnot mrak,
svým žárem očistným jich bytost zbavuj šlak,
mázder jich vnitřní zrak,
dle touhy, úsilí jich jim jej rozněcuj!
Je zbavuj postupně bludů a bědy, pout,
je z dáli, Maják, veď a osvěcuj
na jejich pouť,
je volat nepřestávej v nejvyšší svou sféru,
a v posled jim dej tam, kdes v Empyreu,
blaženě kroužit nebo spočinout!

JOSEF PELÍŠEK:

POZNÁMKY K DÍLU HAMSUNOVU.

I. PŮDA.

Dílo Hamsunovo bývá vykládáno velmi úzce: jedni slyší v Hamsunovi pouhý norský ohlas Nietzscheova nadčlověka, druzí pro tě jen vášnivého pěvce přírody a lásky, ještě jiní dokonce toliko jednoho z těch nesčetných, kteří se vyčerpávají dekadentním pitváním svého „já". Jeduěm Hamsun je nepochybným žákem Jonasa Lie, Arne Garborga, dle jiných celý takřka vyšel z největšího spisovatele slovanského, z Dostojevského. Vůdčím motivem této studie je myšlenka, že Hamsun je právě jen Hamsunem, někým, kdo podléhal-li vlivům jiných spisovatelů, přetavil ve svém nitru vlivy ty do té míry, že zůstal naprosto původním, a že je zároveň někým, kdo i ve svých nejsubjektivnějších projevech uměleckých jeví se nejčistší, nejsilnější inkarnací seveřanství, severského cítění i severského ducha.

Hamsunovým dílem od Hladu a Pana až do Požehnání země jde v podstatě jeden jediný člověk, Glahn, Nagel, Rolandsen, Munken, Vendt nebo i jinak pojmenovaný a někdy také nijak nepojmenovaný „poutník", jde, dívá se, zastavuje a znovu jde, přemýšlí a cítí, pracuje a miluje, ale především žije: pohybuje se a vždy nějak zápasí. Pohyb a zápas je obsahem Hamsunových knih, všech jeho knih, také i těch, v nichž třicetiletý vášnivý Glahn-Nagel změnil se v resignovaného stárnoucího poutníka, který již nemá jména, jak si tak usedl na kraji lesa, „tlumeně hude" „pod podzimními hvězdami" a již jen patří na život jiných v městě Segelfoss, v Holmengraa nebo v Sellanroo. Zešedivělý Glahn-Nagel teprve nyní bojuje svůj nejtěžší boj a vítězí v něm — v boji o klidný pohled na život jiných! Přestoupil hranici padesátého roku, ale nezradil sám sebe jako Kareno, zůstal silný, jeho tlumená píseň zní Puškinovým veršem: „— — nechť hrobu mého přede prahem se mladý život rozjásá!"

Pohyb a zápas, nebo jediným slovem: síla — je obsahem Hamsunova díla, ta překypující zdravá síla, kterou se před Hamsunem vyznačil život Björnsonův a Wergelandův, která v jitřním šeru norské historie, za doby Vikingů, uvedla Norsko do světa a byla zvěčněna v sagách, kterou měl později Harald Krásnovlasý, král Sverre a Hakon Hakonson. Norská drsná příroda, podnebí i země obklíčená se tří stran mořem a prostoupená skalami zrodila a vychovala sílu, dala a udržela duševní svéráz norského národa: „Toť pro sebe svět zvláštní jest, tolikéž jeho lid, — sráz, proud jej dělí od všech cest, má větší oblouk nebes, hvězd, a lepší slunce svit“ — napsal v jedné ze svých drobných básní Ibsen, zatím co v jiné básni přiznává se ke své norskosti: — „Můj národe, jenž hořký nápoj zdravý v hlubokých číších dal's, zkad sílu v skráň co básník pil jsem, k boji ostře zbraň... přec v oněch dobách kořeny se pnou... Tam, ano, tam, kde mhy kol hor se valí, kde pláně horské vichrů šlehá spoušť, kde venku, uvnitř vše se v tiši halí, kde ode dvorce k dvorci divá poušť, — tam s valu zřím co lodivod v pěn třísni. Můj domov v noci je a v mojí písni... Zřím z mlhy sagy strom, jak k nebi míří, od Lindesmaesu k Nordcapu se šíří a na východ až řeku za Glommen — —“

Ve vysokých horách, v úzkých těsných údolích Sognefjeldu odehrává se ústřední dílo Ibsenovo Brand, v němž Ibsen vytyčil ideál síly charakteru, neoblomné, před ničím neustupující vůle, ideál celého muže, jehož opakem je Peer Gynt, Peer Gynt uhýbající symbolickému Velikému Křivému. — „Byl jednou člověk, který tvrdil, že se nikdy neuhne“ — tak se vrací Ibsenův ideál v jednom z dramat Hamsunových, poněvadž je to ideál vyrostlý z norské půdy, nadiktovaný duchem a krví někdejších Vikingů. „Jen síla šlechtí!“ — tak to vyslovil před oběma Tegner v Písni o Frithjofovi, a ještě určitěji: „V bouři s plachtami ven! když vesele vichřice duje, po ní to čiň, leť si, leť si to v dál, kdo plachty shrnul, je sketa, ty raději zhyň!“ — Björnson v četných postavách svých povídek oživil dědice staronorské hrdinnosti, především v Thorbjörnovi, a nadto ve své „Cestě na sever“ jednak podal velkolepé vylíčení severské přírody, jednak vyslovil pozoruhodné myšlenky o vlivu, jejž tato příroda odedávna měla na norskou povahu a duši.

Norský Nordland podle Björnsona je nadobyčejná příroda, nejmohutnější v Norsku. Je to tak, jak řekl starý německý malíř Preller: „Kdo chce vidět moře a vzduch a zemi v zápase a člověka v zápase s nimi, ten ať jde tam nahoru.“ Fantasie Nordlanďanů je vychována nebezpečím a samotou a je spřízněna s přírodou. Je to příroda, jež dává tón největším básním Eddy a nejsilnějším činům sagy. Všichni severští umělci měli by tam jít, aby si opatřili veliké rozhledy, v nichž

je severská barva a tón. Vyšší stromy udrží se tu pouze v chráněných fjordech, jinak táhne se k severu jen travnatý pás, ale ten je zato nejbujnější, jaký kdy Björnson viděl: Stojí hustě jako sobí chlupy, krásně zelený a šťavnatý od slaného moře, jež ho postřikuje. Hory mají často zvláštní mechovou pokrývku, šedozelenou, rudohnědou, a ve hře slunečních paprsků bývají úchvatně krásné. Strmé, rozeklané skály připomenou norské reky: daly jim povahu, jednomu každému z nich. Hrozivý šik obrů, klidná hrůza, tisícetvárná různost v jedné slitině kamene, zkamenělý pohyb — takový je dojem z rozeklaných horských útvarů. Uprostřed mrtvé přírody pocítíme napětí jako uprostřed živého činu. A hejna plujících kajek, křičících racků, čluny a klidná šíře přístavu se stálým rozhledem na vysoké hory! „Jedno odpovídá druhému, a tak mocné je to zároveň, uchvacuje to a drží.“ Velká, těžká příroda. Často na míle šíří se rovina beze stromů a beze stopy života, ale uvnitř fjordových údolí, požehnaných golfským proudem, stráně hor pijí a zase vydechují sluneční teplo, rostou zde stromy, zelenají se louky, vegetace připomíná téměř Italii za krátkého léta. To jsou kraje, které v soumraku norských dějin zrodily velké rody a velké činy. Nynější Nordlanďan je nejodvážnější a nejvytrvalejší lodník. A nutno s ním mluviti: čeho všeho nečetl a nepromyslil! Tuhá síla přírodní je v lidu otužilém námořnickou prací a odvážnou hrou o život. Rostou hlubší myšlenky v tak velké přírodě a nebezpečné činnosti, v tak dlouhé tmě a v tak velkém světle. Roste i zvláštní blízkost, láska k přírodě, ke všemu živému: kajka je miláčkem Nordlanďanů, nebojí se jich, udělá si často hnízdo ve stavení, třeba někde v posteli. V tom případě Nordlanďan jí ustoupí, lehne si jinam.

Norsko, země, jejíž pouze jedna čtvrtina je způsobilá k obývání, zatím co ostatek je skalní divočinou, Norsko, země, jejíž obyvatelstvo předčí ostatní evropské národy tělesným vzrůstem a šířkou prsou a v němž převládá plavý germánský typ s modrýma očima — je vlastí Hamsunovou. Ale užší jeho vlastí je Nordland, severní kraj Norska nad polárním kruhem, kraj nejdivočejší norské přírody a nejtěžšího života, dlouhé noci, ale i dlouhého dne. V Nordlandu žil Hamsun od svého čtvrtého roku mezi rybáři, kteří zajíždějí na rybolov od Lofot až ke Špicberkám a jsou téměř ustavičně vydáni útrapám a nebezpečí, jimž život je pohybem a zápasem, ale zato také živelnou radostí, když zazáří den severního léta a oni oslavují svůj návrat. Morburger vypravuje o nordlandských starých námořnících, jež viděl v městečku Tilrumu, jak vozí se na kolotoči, bez konce, stokrát, dvěstěkrát za sebou. A když potom znovu plují mořem vzhůru k Finmarkenu, jejich fantasie oživuje si mrtvou přírodu, a skály jsou

zkamenělým pohybem, zkamenělými bytostmi, jak tomu bylo již v době sagy. Mezi nimi rostl a mezi ně ve svém díle vždy znovu se vracel Knut Hamsun, narozený na jihu Norska v Gudbransdalu, ale od svého čtvrtého roku Nordlanďan.

Nor z Nordlandu a pak Nor vůbec a konečně i typ Seveřana prostě je Hamsun celým svým dílem. Onen jediný člověk, který prochází, jmenován i nejmenován, všemi Hamsunovými knihami, je plný Seveřan s jasnýma očima, který tělesným vzrůstem i šíří prsou předstihuje jiné národy a liší se od nich také svými duševními vlastnostmi, způsobem svého myšlení a jeho vyjádření. Žije a cítí často totéž, co žijí a cítí lidé kdekoliv jinde, ale je cele svůj, cele Seveřan v tom, jak to žije a cítí, a to je konec konců nový cit a nový život, úchvatný prostotou, bezprostředností, silou, zdravím. Silné zdraví nebo snad zdravá síla, zcela zvláštní, vane Hamsunovými knihami a vane i tam, kde děje se něco dle běžných měřítek zavržení hodného. Ve světové literatuře není snad erotičtějších knih než jsou Hamsunovy, a přece jsou to knihy čisté stejně, jako je čistý vzduch nad Norskem, nad venkovem i městy, dokonce i nad Kristianií. A je v nich jakési nové stanovisko k životu vůbec, k jeho světlým i temným stranám, jakási svatá radost ze života, která Hamsunovo dílo činí podobným evangeliu. Novému evangeliu — evangeliu severského, světlého, zdravého a silného člověka v nynější době, jež všecka tone ve zvráceném a krátkodechém sensualismu francouzské marky.

II. ŽIVOT.

Pro pochopení a ocenění Hamsunova díla není bez významu znáti Hamsunův život: jedno odpovídá druhému, a tak mocné je to zároveň, uchvacuje to a drží — možno zde říci slovy Björnsonovými.

Knut Hamsun, skutečným jménem Knut Pedersen — zaměnil později toto své „sedlácké“ jméno za pseudonym utvořený dle názvu norské jedné vsi, Hamsundu — narodil se 4. srpna r. 1860 v chudé selské rodině v Gudbransdalu, v hornatém to, ale slunečném kraji jižního Norska, známém z mistrného líčení Björnsonova, který rovněž se tu narodil (v pohoří Dovre, ve farnosti Kvikne), a z Ibsenova Peer Gynta („stařík dovreský“). Rodiště Hamsunovo Lom bylo malé městečko, kde za Hamsunova dětství koruna znamenala veliký peníz a lidé dopřávali si masa pouze ve svátek, často trpíce hlad všichni, jak tu byli, jestliže jim místní obchodník neposkytl mouky na úvěr na účet příštího rybolovu. V rodném tomto svém kraji zůstal však Hamsun pouze v útlém svém dětství, bylo mu teprve čtyři léta, když novým jeho domovem stal se Nordland. Tam, osiřelý, žil ně-

*

kolik let u svého přísného, tvrdého strýce — pastora — ve Vestfjordu na Lofotských ostrovech, kdesi na šedesátém osmém stupni severní šířky. Po konfirmaci dal jej strýc do učení k jednomu ševci do nedalekého Bodö: „Možná i nyní ještě byl bych ne zrovna špatným ševcovským mistrem," řekl po řadě let proslavený již spisovatel jednomu žurnalistovi. V Bodö chodil Hamsun současně do školy a zde také již činil své prvé pokusy literární: psal tajně verše a povídku, tajně šetřil na tiskaře, který by mu obojí vytiskl, a jako sedmnáctiletý ševcovský tovaryš posléze opravdu také zde vydal dvě svá první díla, dlouhou báseň Et Gjensyn (Shledání) a povídku Björger. Povídka je poněkud romantická, ale je v ní již také dosti svérázného. Vypravuje o selském chlapci, který osiřel...

Brzo po vydání těchto dvou svých literárních pokusů, jež nevzbudily žádné pozornosti, Hamsun utekl od svého ševcovského mistra, a tímto útěkem (bylo to někdy r. 1878) počalo nejtěžší desítiletí jeho života, desítiletí toulek z místa na místo, z vlasti do ciziny a zase zpět, desítiletí těžké práce všeho druhu, útrap a hladovění, ale nepochybně také desítiletí, v jehož bolestné výhni Hamsun teprve se zakalil ve velikého spisovatele.

Prchnuv od ševcovského verpánku, Hamsun protloukal se nejprve jako nosič v Bodö, později vypomáhal kdesi jako učitel, konečně stal se soudním poslem, a to byla nejvyšší úřední hodnost, jaké kdy dosáhl v životě. Brzo však pozbyl tohoto svého místa, pustil se znovu za hledáním existence, pracoval v lesích jako dřevorubec a zakotvil přechodně — jako dlaždič. „Tahat kameny a dláždit ulice není zrovna špatné zaměstnání, je alespoň čestné, ale ruce hrubnou od práce, nelze pak udržeti péro v rukou" — vypravuje Hamsun později. — Nebylo možno udržeti péro v rukou, a on nechtěl se vzdáti povolání, které cítil ve svém nitru, proto nechal dlaždičství a vydal se do Kristianie. V Kristianii pilně studuje jako samouk a zároveň píše, ale nemůže proniknout. Tehdy — a nebylo to bez obtíží — vyhledá Björnsona („náčelníka" z „Hladu"), svěří se mu mezi jiným, že by ničeho neměl proti cestě do Ameriky, a Björnson mu dá doporučující dopis pro kapitána kteréhosi oceanského parníku. Jako topič na parníku tom odjíždí mladý Hamsun do Ameriky.

V Americe, bohudíky, měl bratra. Žil u něho půl třetího roku, dokud se nenaučil snesitelně anglicky, nato jede na západ, a jako dříve v Kristianii, tak nyní v Americe prožívá pestré osudy a mnoho hladu. Pracuje jako farmářský dělník v prerii, u veliké parní mlátičky v Texasu, v oblacích štiplavého prachu a plev, jež se nesou z mlátičky po texaské louce. Nato devět měsíců je konduktérem koňské tramwaye v Chicagu a nakonec vydá se znovu na moře. Nyní stojí

s ruskou lodí u Nového Foundlandu a loví tresky. Plná tři léta loví tresky u Nového Foundlandu s osmi jinými nešťastníky, odříznut od veškeré civilisace, od veškerého života. Léto a zima se střídají, oni stále vězí na témž místě uprostřed moře, na rozhraní dvou zemědílů, Evropy a Ameriky, kde není ničeho kromě mlhy a moře, větrů a bouří a tupě tichého života. Pouze časem ukáže se a mizí daleko v mlze paroloď s vystěhovalci, mocný kolos, od něhož padne po moři dlouhý stín a vlny se rozbouří až k zakotveným rybářským loďkám. Nesmírný smutek samoty vládne v této mořské jednotvárnosti. Jestli kde, jistě zde Hamsun plně se soustředil ve své nitro. — Po třech letech ztrávených u Nového Foundlandu ocitá se Hamsun v Minneapolis, kde byl tehdy unitářským duchovním známý norský spisovatel lidových povídek Kristofor Janson. Hamsun se s ním spřátelil a dokonce přednášel dvakráte v jeho shromáždění, ač nikterak nepomýšlel státi se rovněž duchovním. Záhy nato, roku 1885, Hamsun prodělal těžkou nemoc, v níž zatoužil vrátiti se do Norska. Shání všelijak peníze potřebné na cestu a sotva se trochu zotavil, vrací se do vlasti.

Po návratu do Norska živí se drobnými statěmi uměleckými a feuilletony uveřejňovanými v novinách, ale vede se mu tak bídně, že se chápe příležitosti a již r. 1886 odjíždí znovu do Ameriky jako dopisovatel listu „Verdensgang“. Za tohoto druhého amerického pobytu Hamsunova vznikla kniha filosoficky zabarvených náčrtků o Americe, „Fra Amerikas Aandsliv“, „Duševní život Ameriky“, v níž Hamsun své americké dojmy shrnul v drtivé, nenávistné odsouzení americké kultury: Země křiku, páry, ohromných řvoucích ocelových strojů, země s černým nebem — tak charakterisuje Ameriku mladý Hamsun.

Vrátiv se z této své druhé americké cesty, Hamsun pokoušel se proniknouti svou knihou o Americe, ale ani tentokrát se mu nepoštěstilo. Nenalézal podpory ani u lidí, kteří ho již znali, a marně bloudil Kodaní, hledaje nakladatele, který by mu „Duševní život Ameriky“ vydal. Nikdo se nezajímá o Hamsunův rukopis, Hamsun vydává poslední své groše a nakonec stojí v Kodani bez chleba, bez peněz, ba i bez bytu. Uchyluje se na tržiště sv. Jonáše a počíná své poslední, ale snad nejtěžší období hladovění, při němž však ani na okamžik nezapře v sobě umělce. Zatím co se svíjí hladem a také snad již běře do úst kousek dřívka, nebo se až do krve kousá do prstu, aby měl alespoň pocit, že něco žvýká — zapisuje jako nestranný bedlivý pozorovatel všecko, co se s ním děje, a když takto napsal celou kapitolu nazvanou „Hlad“, nese ji do redakce listu „Ny Yord“.

Uveřejněním tohoto úryvku nastává nové, šťastnější období Hamsunova života. „Hlad" vyvolal neobyčejnou sensaci v celé literární Kodani, lidé se ptají po spisovateli, hledají jej na tržišti sv. Jonáše a nalézají bezkrevného, jako kostra vyschlého čahouna. Hamsun takřka přes noc stal se známým v celém Dánsku, je náhle miláček Štěstěny, dosud k němu tak macešské, je zván do nejlepších domů a také pro ušpiněný již dlouhým putováním rukopis „Duševního života Ameriky" nyní rázem se nalezl nakladatel. To je roku 1889. Jako vítěz vrátil se z Kodaně Knut Hamsun do Norska a jako vítěz byl přijat, hořké doby nedostatku navždy minuly, ač ještě i později Hamsun míval dost hmotných obtíží, ponévadž v Norsku literární výdělek nebýval nikdy veliký. Hmotné jeho postavení významněji zlepšily teprve překlady jeho děl: roku 1910, kdy slavil své padesátiletí, Knut Hamsun byl již přeložen do čtrnácti různých jazyků.

„Hlad", jímž Hamsun r. 1889 proslavil své jméno, vyšel knižně r. 1890. V příštích letech následovaly romány: Mysterie (1892), Redaktor Lynge a Nová země (1893), Pan (1894). Roku 1895 vyšla prvá část dramatické trilogie, drama U bran království, r. 1896 druhá část, drama Hra života, r. 1897 sbírka povídek „Siesta", r. 1898 poslední část trilogie, drama Červánky, r. 1899 povídka Viktorie, r. 1902 dramatická báseň Munken Vendt, r. 1903 cestopisy V pohádkové zemi, V říši půlměsíce, povídky Houština a drama Královna Tamara, r. 1904 Blouznivci a sbírka veršů Det vilde Kor, r. 1905 sbírka povídek Bouřlivý život, r. 1906 Pod podzimními hvězdami, r. 1907 Benoni, r. 1908 Roza, r. 1909 Tlumeně hude poutník, r. 1912 Poslední radost, r. 1913 Děti své doby, r. 1915 Město Segelfoss a konečně rovněž za světové války Požehnání země.

Jestliže z různých pramenů lze podati jakýs-takýs obraz Hamsunova života až do doby, kdy konečně literárně pronikl, po této době je toho jen velmi málo, co je o Hamsunovu životu známo. Již jako široko-daleko známý spisovatel, r. 1903, podnikl na státní stipendium cestu na Kavkaz a do Turecka, z níž literárně vytěžil své dvě knihy cestopisné (V pohádkové zemi, V říši půlměsíce) a drama Královna Tamara. V prvé ze jmenovaných knih mluví Hamsun o svých cestách vůbec, pravě: „Mohu říci, že jsem pobýval ve čtyřech z pěti dílů světa. Nepronikl jsem v nich sice daleko a v Australii nebyl jsem vůbec, přece jen však mé nohy jak se patří si poputovaly světem a mnoho jsem toho viděl." Z této zmínky, kterou činí pouze proto, aby dodal váhy svému nadšenému úsudku o Moskvě, dovídáme se, že Hamsun byl také v Praze a shledal ji krásnou. Pokud ne-

cestoval, Hamsun zdržoval se ponejvíce na norském venkově, v posledních letech v tichém horském městečku asi 50 km vzdáleném od Kristianie. Je ženat, má několik dětí, mezi nimi dcerku, jejíž jméno jest — Viktorie. Ukrýval se před lidmi tím více, čím častěji ho vyhledávali různí zvědavci, a jen zřídka podařilo se některému žurnalistovi vymoci si rozmluvu s ním. Jednomu z nich stěžoval si Hamsun, že je doslova zasypáván dopisy, zejména ženskými na růžovém papíře, s portréty a květinami uvnitř, jež není ani s to přečíst. Druhému pravil o své literární práci: „Většina toho, co jsem napsal, vznikla v noci, po několika hodinách spánku, když procitnu. Myslím pak jasně a jsem nejvýš citlivý. Mám vždy papír a tužku vedle postele, nerozžehuji světla, počnu hned potmě psát, cítím-li, že cosi ve mně klíčí. Zvykl jsem tomu a nepůsobí mi obtíží luštit ráno své papíry. Že píši potmě, je způsob nebo nezpůsob, který povstal v letech, kdy jsem si nemohl rozžehnout světlo a musil si vypomoci, jak to bylo lze. Není v tom nic mystického ani geniálního. Skutečně velicí básníci mají také dojista metodu, která je od mé odlišná; já jí neznám.“

Toto Hamsunovo sdělení je významné také tím, že poslední jeho věta ukazuje, jak skromného mínění je Hamsun sám o sobě. Jindy vyslovil přesvědčení, že jeho knih již dávno nikdo nečte, a požádán mnichovským nakladatelem Langenem, aby pro německý překlad svých děl napsal krátkou autobiografii, odpověděl mu: — „Prosím Vás, napište si biografii sami. Počněte 4. srpnem r. 1860, kdy jsem se narodil, a pokračujte mnohými překrásnými slovy až do letošního roku. Nebo co mám vlastně říci? Myslím, že lidé jsou k smrti unaveni všelikými životopisy spisovatelů celého světa. A nás je tak mnoho!“

Stejně jako Langenovi odepřel Hamsun biografická data také i různým literárním historikům, jimiž o ně byl žádán. — „Nyní všichni planou touhou čísti můj životopis“ — řekl jednou. — „Ale povědět o sobě celou pravdu odhodlal bych se leda na smrtelné posteli.“

Ruská jedna překladatelka Hamsuna praví, že jsou vlastně dva Hamsunové. Jeden, plně pohlcený tím svým dílem, které právě píše, Hamsun nespolečenský, bydlící někde v podkroví, aby měl pokoj od návštěvníků, a nařizující svému nakladateli, aby nikomu nedával jeho adresy, druhý — Hamsun po skončené práci, takový, jakým se zobrazil v románu „Pod podzimními hvězdami“, Hamsun procházející ve společnosti místní umělecké a literární bohémy restauranty a pijící víno a whisky, mnoho whisky.

Nelze říci, zda toto vylíčení Hamsuna nepozbylo platnosti v posledních třech letech, kdy znovu a znovu se vynořují zprávy o Hamsunově churavosti. Jisto je pouze tolik, že Hamsun žije na norském venkově, rád ručně pracuje v zahradě svého venkovského domu a je trpělivým otcem svým dětem: Stěžoval si na ně kterémusi žurnalistovi r. 1918: — Sednou si mi na ramena a telefonují si skrze mé uši! A skutečně, sotva to dopověděl, dvě z jeho dětí seděly mu již zase na ramenou, jedno na levém, druhé na pravém, a telefonovaly si skrze jeho uši.

Roku 1920, kdy Hamsun dovršil šedesátý svůj rok, poctěn byl cenou Nobelovou. Počátkem r. 1921 objevila se opětně zpráva o jeho onemocnění, nebyla však doplněna žádnou zprávou další — —

III. DÍLO. — FRA AMERIKAS AANDSLIV.

Celé Hamsunovo dílo lze si dle jednotlivých slovesných druhů rozvrhnouti takto:

I. Romány (resp. větší povídky): Hlad, Mysterie, Redaktor Lynge, Nová země, Pan, Viktorie, Blouznivci, Benoni, Roza, Pod podzimními hvědami, Tlumeně hude poutník, Poslední radost, Děti své doby, Město Segelfoss a Požehnání země.

II. Povídky: Královna ze Sáby, V poštovním voze, Vánoce v horách, Jon Tru, Vánoční hostina, Dáma z Tivoli, Na ulici, Reiersen z „Jižní Hvězdy“, Prsten, Na mělčině, Zcela obyčejná moucha prostřední velikosti, Tajná bolest, Trochu Paříže, Otroci lásky, Syn slunce, Dobyvatel (= sbírka Siesta); Zacheus, Otec a syn, Hlas života, V městečku, Šibal, Les v zimě, Za oceán; Prožité drobnosti (I. Strach, II. Pouliční revoluce, III. Přízrak, IV. V prerii, V. Turné); Na černém ostrově, Alexandr a Leonarda, Mezi zvířaty, V milé letní chvíli, Vítězství ženy, Za dnů bloudění (= sbírka Bouřlivý život).

III. Dramata: U bran království, Hra života, Červánky, Královna Tamara, Ve spárech života.

IV. Dramatická báseň: Munken Vendt.

V. Básně: sbírka Divoký chor.

VI. Knihy cestopisné: Z duchovního života Ameriky, V pohádkové zemi, V říši půlměsíce.

Rozpadajíc se takto v šestero různých slovesných druhů, dílo Hamsunovo tvoří přes to jediný umělecký celek, jehož osou jest jeden a týž severský člověk, Hamsunův typ, Hamsunův „alter ego“, po případě Hamsun sám: Nagel, Glahn, milenec Viktorie a Rolandsen, Kareno, Munken Vendt, Benoni a Poutník, hrdina Hladu, vypravěč povídek, básník Divokého choru a cestovatel — —

Hamsunem-cestovatelem Hamsunovo literární dílo počíná: FRA AMERIKAS AANDSLIV, kniha napsaná a také vydaná před „Hladem“ (r. 1889, kdežto „Hlad“ vyšel knižně teprve r. 1890), není pouze snůškou Hamsunových amerických dojmů a částečkou jeho autobiografie, je zároveň již tvůrčí prací umělce. Organicky spadá do této knihy, ač nebyla do ní zařaděna, povídková črta „Za oceán“, neboť byla psána krátce po Hamsunovu příjezdu do Ameriky a je jakýmsi úvodem k „Fra Amerikas Aandsliv“. Také v této črtě zrcadlí se již umělecká osobnost potomního autora Hladu a Pana. Vypravuje „pouze po paměti“ o své cestě na vystěhovalecké lodi z Kristianie do Nového Yorku, o svízelích těsného lodního prostoru a mořské nemoci řádící pod palubou, o sobě a několika jiných lidech, a dovede již několika málo tahy podati celkový obraz i detail, zevnějšek i duši. A také slohem je ovšem již svůj, nechť vypravuje o mladé Mexikánce („zrovna jako nějaké vzácné, cizokrajné zvíře chodila všudy, přívětivá, velmi citlivá ke každému projevu pozornosti; zpívala španělské písně a kouřila cigarety jako muž. Obchodník čas od času díval se jí do tváře a něžným tónem ji nazýval svou maličkou potvůrkou, svým maličkým černým zvířátkem“), nechť vzpomíná, jak Kristen Nike nalezl ve své kávě hlavu slanečka („počal mluviti o hlavě slanečka. Možná, že to odpovídá nynějším požadavkům hygieny?“), nebo jak se roznemohl mořskou nemocí („pan Nike pro silné škroukání v žaludku cítil jistou ochablost. Chová se k tomu klidně, říkal, a naprosto nehodlá učiniti jakékoliv opatření. Ale večer, později, byl přece jen nucen, jak se patří pohrát si s tím — —“).

Kniha Fra Amerikas Aandsliv není cestopisem, nýbrž řadou — osobními poznatky doložených — úvah o duchovním životě Ameriky, vlastně o nedostatku duchovního života v Americe. Klidnými slovy, ale tím drtivěji, odsuzuje mladý Hamsun slepý americký patriotism, který do nebes vynáší vše americké a přezírá, ba nenávidí vše cizí i tam, kde Amerika nezbytně potřebuje učiti se od jiných, odhaluje strašlivou tvrdost a mělkost americké žurnalistiky, ubohost americké literatury a amerického umění výtvarného i dramatického, lež proslulé americké svobody, nemorálnost amerického soudnictví, obmezenost amerického školství, farisejství církve a mravnosti a neotesanost t. zv. americké etikety. Američané nemají smyslu pro umění, nemají vlastně vůbec literatury, jsou lhostejni náboženský, jsou zkaženi zdola až nahoru, nesnesou kritiky, ač sami všecko příkře kritisují, zbožňují pouze dolar a hmotné blaho, cení si pouze toho, co jest veliké svými rozměry nebo co stojí mnoho peněz, nejsou schopni veliké myšlenky, žijíce ve věčném kvapu, a nejsou ani svobodni, poněvadž otročí svým americkým pojmům a předsudkům. Jsou hrubci

bez ducha, lidé dřevěných nervů, povýšenci prozrazující každým hnutím svůj nízký původ a duševní méněcennost. Vynášený americký básník Walt Whitman je Hamsunovi příkladem americké bezobsažnosti: „V umění mnoho mluvit a naprosto ničeho neříci nenalezl jsem mu rovného. Otevři kdekoliv jeho knihu, na kterékoliv stránce — všude povídá, že chce opěvati tu neb onu věc, kterou nakonec vždy pouze jmenuje.“ Jeho básně jsou „tabulky slov“ nakupených vedle sebe a ničeho neříkajících. „Když jsi dočetl poslední báseň, cítiš, že nejsi s to počítati do čtyř.“ Nemohla zroditi jiného básníka země, jejíž jediným talentem je talent obchodní, země bez ducha, země s černým nebem.

Téměř ve vášnivé prokletí Ameriky vyznívá tedy Hamsunova první kniha, a již proto je důležita pro celkové poznání Hamsuna. „Svět hluku a páry a ohromných sténajících železných strojů!“ — volá mladý spisovatel a cítí při tom zjevně, ač toho nikde nevyslovuje: — království mé není z tohoto světa. Nemluvě téměř sám o sobě, charakterisuje přece jen sám sebe tím, co odsuzuje, a způsobem, jakým odsuzuje, prozrazuje sílu svého péra již v této knize. Netvrdí pouze, dokazuje z konkrektních příkladů, a nikde nespotřebuje zbytečně mnoho slov. A dovede již silnou, vášnivou svou knihu napsati větami zcela klidnými, prostými, dovede také svou thesi o duchovní nicotě Ameriky učiniti tak přesvědčivou, jak přesvědčovat umí pouze umělec. Také pro tuto formální stránku Fra Amerikas Aandsliv má své dobré místo v díle Hamsunově.

Sám o sobě zmiňuje se Hamsun ve své americké knize jen velmi skoupě, ale činí-li tak, slyšíme zpravidla již jazyk pozdějšího hrdiny „Hladu“. Tak na př. v kapitole „Etiketa“, kde Hamsun vypravuje: — „Minulé zimy, když jsem byl v Americe, měl jsem gamaše, na nichž bylo celkem 22 knoflíčků. Nu, jsem hotov uznat, že bylo na nich, možná, o knoflíček nebo dva víc než jak tomu mělo být, to já rád připustím, ale přece jenom byl na nich vždy jen jeden knoflíček na každé poutko, a každý je oprávněn míti za těchto podmínek na gamaších knoflíčky. Nicméně dobří občané velikého města, nedbajíce na účty, které z toho budou nuceni klásti svému svědomí, nemohli se zdržeti, aby nepoulili očí na mé gamaše. Když jsem se odvážil jíti v nich hlavní ulicí města, každé oko každé hlavy každého yankee upíralo se na mne, a mně se zdálo, že nikdy jsem neviděl tolik lidí na ulici jako v ty dny, kdy jsem měl své gamaše. Kdybych byl býval kočujícím divadlem, nebyl bych mohl vzbuditi více pozornosti, a nebyl jsem si ani jist, zda nedostane se mi nabídky engagementu od nějakého musea-variété. Konec konců zvědavost připoutávaná ke mně mými gamašemi stala se poněkud podezřelou.

Dokonce i policisté stáli a hleděli na ně, uvažujíce v duchu, nepatřilo-li by se zatknouti je. Následek toho byl, že jsem je daroval, ano, to jsem udělal — daroval jsem je svému nejhoršímu nepříteli, truhlářovi z Texasu, s nímž takovýmto způsobem jsem uzavřel nejsrdečnější mír."

Není toho mnoho, co se z knihy o Americe dovídáme pro Hamsunův životopis. Hamsun znovu a znovu se zmiňuje o Minneapolis, a jednou, mimochodem, také o Irsku, pravě, že v Irsku žil delší dobu a poznal dobře Irčany. V této zmínce není však bližšího udání času, kdy Hamsun v Irsku meškal. Nikde v celé knize nezmiňuje se Hamsun o hmotných okolnostech svého amerického života.

IV. HRDINA HLADU.

Po knize o Americe, pro niž marně hledal v Kodani nakladatele, v slepé uličce krajní bídy Hamsun píše knihu o sobě. Jeho vikingská, nordlandská síla deset let bloudila světem, zápasila se životem, jeho duše zocelila se i rozechvěla mnohým protivenstvím doma i v cizině, v hluku i v samotách. Nakonec, v slepé uličce krajní bídy, má již jen sám sebe a své vnitřní bohatství, a v střídavém příboji bezmezného zoufalství a bezmezné síly píše svůj Hlad, knihu o sobě. Knihu propukávajícího šílenství, knihu triumfující jasné hlavy, knihu zakrváceného srdce, knihu o umírání. Knihu života! Ano, knihu života především. Podivuhodnou bílou knihu života zpívajícího nad temnotami smrti.

Nejkrutější realism, nejduhovější pohádka splétají se tu v celek, bezmocným dětským pláčem náhle zní radostný smích muže, který ví o své síle a ceně, rty z hladu žvýkají hoblovačku, ale dovedou také zašeptat pod ozářeným oknem neznámé: — „Ilajali!" V Hladu in nuce obsažen je již celý Hamsun, jak jej známe z potomních jeho děl, hrdina Hladu nezemřel, aby v nové a nové podobě ožival v Hamsunových knihách. V krátkých pohledech, jež on, vyhladovělý, vrhá do přírody nebo na maličké mušky, zachytivší se na stránce papíru, poznáváme nordlanskou blízkost k přírodě a ke všemu živému i nehybnému v ní, kterou provát je „Pan". Svérázné podivínství a živelní mužnost hrdiny Hladu vrátí se k nám v Nagelovi, v Rolandsenovi, v Munken Vendtovi i v jiných postavách Hamsunova díla. A Ilajali ve všech jimi milovaných ženách, neboť Ilajali je více než jednou určitou ženou, je symbolem ženy vůbec a tím všemohoucím dechem zdravé smyslnosti, který charakterisuje Hamsunovy knihy od prvé do poslední. V Hladu ukázal Hamsun po prvé své neobyčejné,

samorostlé umění psychologické a po prvé dal zníti ve všech tóninách svému nenapodobitelnému jazyku.

Hrdina Hladu! Mladý muž, který má něco v hlavě a kromě toho silné pěstě na širokých ramenou, jimiž by mohl „zastavit vůz". Ale hladoví, stupeň po stupni upadá do nejstrašlivější bídy, doslova šílí a umírá hladem v Kristianii, marně hledaje jakékoliv zaměstnání. Nabízel se za listonoše, nabízel se za hasiče, za účetního malému obchodníkovi na dvě hodiny denně — všecko marně. Jednou nebyl přijat pro své brýle, jindy byl odmítnut, poněvadž v roztržitosti napsal ve své nabídce špatné datum. Občas podaří se mu vyzískat žurnalistickou prací nebo nějakou šťastnou náhodou pět — deset korun, utiší na několik dnů hlad, a brzo hladoví znovu, a ještě mučivěji, poněvadž dlouhými měsíci strádání tělo již je příliš vyčerpáno. Má v sobě příliš mnoho hrdosti, než aby se některému známému svěřil se svým stavem, raději se svíjí hladovými křečemi a probloudí noci v ulicích, a jednou dokonce spí v lese, je-li bez přístřeší. Raději svlékne si s těla vestu a zastaví ji, a zastavil by i brýle, kdyby je někdo chtěl, a konečně si i uřeže knoflíky od kabátu, snaže se je — zase marně — zastavit alespoň za deset öre. Bez sebe hladem, konečně sice přece poprosí dva neznámé lidi o maličkost, ale nepochodí. To v něm jen utvrdí jeho hrdost.

Jinou jeho vlastností je hluboká čestnost. Trvá to velmi dlouho, než jde zastavit ložní pokrývku půjčenou mu kdysi jeho přítelem, a je pln radosti, když pokrývka byla odmítnuta. Zachránil svou čest! Omámen hladem, vezme sice peníze, které omylem mu dal nazpět příruči v potravinářském obchodě, ale nesnese tohoto svého hříchu, jde a vyznává se z něho příručímu; peníze daroval, nesnesl jich u sebe.

Je až chorobně hrdý a čestný. A je až chorobně citlivého srdce. Z půldruhé koruny, kterou dostal za zastavenou vestu, celou korunu dává hned mrzákovi na ulici, z pěti kousků pečiva, kterých se domohl krajně vyhladovělý, jeden kousek nese, klesaje slabostí, malému hošíkovi, jemuž nedávno před jeho očima bylo ukřivděno. Zesláblý, nevyhnul se včas vozu s chlebem, vůz mu rozdrtil dva prsty a vozka starostlivě se táže, co se mu stalo. — Nic celkem, říká, belhá se k blízké lavičce a dojat myšlenkou, že vozka by mu byl snad dal bochníček chleba, kdyby jej byl poprosil, volá v duchu: „Sešli mu, Bože, radost za to, nechť je kdekoliv!"

Je hrdý, čestný, citlivého srdce, a hlas života je v něm mocnější smrti: Umíraje hladem, nalézá svou Ilajali, miluje ji v barevných snech své fantasie i ve skutečnosti. Strhuje ji k sobě a líbá jí obnažená prsa. Pouze pro jeho hrdost nerozvíjí se plně tato láska.

Je hrdý, čestný, citlivého srdce, nezdolně životný, poněvadž je silný. Síla — to je kořen všech těchto jeho vlastností a jeho vlastnost nejvíce charakteristická. Živelná, všecko přemáhající síla. Dlouhý hlad jeho mění se pozvolna v nemoc, má pocit, že mozek vytekl mu z hlavy, má bolesti v zádech a v jeho prsou „zřejmě jsou maličká tichá zvířátka, která kladou hlavy na jednu stranu a hryzají trochu, potom kladou hlavy na druhou stranu a hryzají, okamžik leží bez hnutí, načež znovu se chápou práce, zarývají se bez hluku, bez spěchu, a zůstavují prázdné proužky všude, kudy jdou ...“ Slabostí řine se mu po čele studený pot, slabostí nejednou doslova padá. Hladoví tak strašlivě, že si vkládá do úst kamének nebo slupku sebranou na dlažbě, nebo ohlodává kost, kterou si vyžádal u řezníka „pro svého psa“ („Bude-li tak laskav... jenom kost, třebas by ničeho na ní nebylo, pes potřebuje prostě jen držet něco v zubech“), a hladoví již tak dlouho, že nakonec zvrací každé sousto, k němuž se občas přece dostane. Trpí kromě toho zimou, chvěje se jí „jako pes“, cítí ji „až v samém srdci“. Při tom všem nezoufá. Zemdlívá sice, sténá „Bože, Bože!“, ba i pláče nejednou, ale to jsou jen přechodné okamžiky slabosti, pro něž se v zápětí proklíná, zatínaje pěstě a svíraje křečovitě oční víčka, aby zadržel slzy: „Nechci klesnout, chci umříti stoje.“

To je hrdina Hladu: Stoje, zápasí se smrtí.

A se šílenstvím, které, zdá se, propuká, když smrt nepřichází dosti rychle. Počíná to chorobnou citlivostí nervů. Vyjde si na př. na ulici, hladový, ale přes to tak bezdůvodně veselý, že si dokonce prozpěvuje, a pohled na nuzáka tvrdošíjně se belhajícího před ním zkazí mu náladu, dožene ho k zuřivosti. Později mívá podivné „šílené nápady“, vypravuje starci v parku z čista jasna dlouhou historii o smyšleném obchodníkovi Happolatim, kterou si celou, se všemi detaily, zde na místě vymýšlí, nebo nesmyslnými, několikrát opětovanými slovy leká na ulici neznámou dámu, nebo dokonce vběhne náhle do nejbližšího domu, zazvoní v druhém poschodí a ptá se tam po neexistujícím vůbec nemocném pánovi, který prý insertem hledal sluhu. Přespávaje v útulně, je náhle vzrušen až k nadšení: Vynalezl nové slovo: Kuboa. Čert to vem, vynalezl nové slovo gramaticky nesmírně důležité! Po chvíli mučivě hledá ještě jiné nové slovo pro označení tmy, která jej obkličuje, slovo tak černé, aby mu zčernala ústa, jakmile by je vyslovil. — Ještě o něco později slyší sám sebe, jak pronáší nesmyslné, nesouvislé řeči, a sám sebe oslovuje: „Ty opět mluvíš beze smyslu!“

Vyskočí někdy uleknutím, že počíná šíleti. Ale ne, nechce zešíleti, a nezešílí. Jeho rozum vyjde jasný ze všech útrap, když konec konců se mu podaří nalézti místo plavčíka na ruské lodi, plující do ciziny.

V hrdinovi Hladu, jímž byl Hamsun sám, in nuce obsaženi jsou již pozdější muži Hamsunovi, Nagel, Glahn i jiní. Jsou z něho svou krví i svou duší i svým srdcem. Jako oni, také hrdina Hladu shledává svou Ilajali krásnou teprve v určitém okamžiku, když se začervená, a později pro způsob, jakým se naň dívá. Jinak je to zcela obyčejná dívka, stejně jako na př. Glahnova Edvarda. Jako Glahn také hrdina Hladu vymýšlí si pohádky o své milé — pohádky o princezně s třemi sty otrokyň, odpočívající na loži ze žlutých růží. „Ona byla nejkrásnější bytost, jakou jsem kdy viděl; Bůh mne trestej, neviděl jsem ničeho jí rovného ve svém životě!" A princezna jej vítá, když k ní posléze přichází: „Čekala jsem tě dvacet let a volala jsem tě za všech světlých nocí, a když jsi trpěl, já zde plakala, a když jsi spal, vnukala jsem ti krásné sny!" — Jak mluví hrdina Hladu se svou Ilajali? — „Ne, jak jste milá! Sedím zde a vy si mne podrobujete, zde, v tomto okamžiku, naprosto si mne podrobujete. Občas vaše oči září tak, že jsem nikdy neviděl podobné záře, podobají se květům. — Víte — ale nesmíte se hněvat.. když jsem lehl do postele včera večer, natáhl jsem ruku k vám — takhle — jako kdybyste ležela na ní. A potom jsem usnul." Takovouto vášnivostí chvějí se slova, kdykoli mluví láska v pozdějších dílech Hamsunových.

Hrdina Hladu má i jiné rysy společné s typickými muži Hamsunovými. Nagel v „Mysteriích" přicházeje do hotelu pozná, že tu bývala lékárna. „Váš otec byl důstojník?" táže se Ilajali hrdina Hladu. — „Ano, důstojník. Jak to víte?" — „Prostě mě to napadlo. — Ó ano. Ledacos jsem vytušil, dávaje se vésti citem..." Hrdina Hladu usmyslí si také napsati středověké drama o fanatické nevěstce, která zhřešila v chrámu, těsně u oltáře, a to pouze pro velikost takovéhoto hříchu. — „Zoufalá nadměrnost jejího hříchu mne zaujala," praví hrdina Hladu. Hrdina „Mysterií" stejně volá po nějakém neobyčejném, nevšedním, všechnu míru přesahujícím zločinu.

V jedné chvíli hrdina Hladu kochá se zvláštním pocitem: Cítí se „odervaným ode všeho okolí", „blaho oddělenosti jej proniká". — To bude jednou také blaho Glahnovo v jeho chatě na pokraji lesa nad Sirilundem. Jakási „oddělenost" od ostatních je ostatně vždy charakteristickou známkou člověka Hamsunova.

Jinou jeho charakteristickou známkou jest způsob řeči, zvláštní mluva, klidná na povrch, vášnivá uvnitř. Hrdina Hladu užívá jí po prvé, stejně jako po prvé nalezl zvláštní zalíbení v tom, že činí se horším než skutečně je: Připouští na př., že tehdy a tehdy byl opilý, ač vpravdě byl pouze omámen hladem, říká na př., že ukradl pět korun, ač také to není pravda. Tuto zvláštní choutku projevuje také Nagel, Glahn a Rolandsen.

Konečně Hlad obsahuje něco pro poznání Hamsuna vysoce významného: Hrdina Hladu přináší své literární pokusy redaktorovi, kterého jmenuje prostě „náčelníkem“. „Náčelník“ je Björnson. Nagel velebí Björnsona, hrdina Hladu jej zbožňuje. Praví, že jeho jméno slýchal již v útlém mládí, že „náčelníkův“ časopis po dlouhá léta měl naň největší vliv, povzbuzuje se k práci přáním přinésti „náčelníkovi“ něco opravdu silného, aby mu ukázal, že pomohl skutečnému talentu. Neboť „náčelník“ pomáhá hrdinovi Hladu. Jednou dal mu deset korun, když jej zastihl u přístavu a vytušil jeho bídu. Nesmíte přece umřít hladem, pravil mu tehdy. „Zůstal jsem státi na chodníku a díval jsem se za ním a tichounce plakal.“ Peníze byly od Björnsona. Hrdina Hladu řekl přece na jiném místě: „Zvláštní pocit strachu a obdivu ovládá mne před tváří tohoto člověka, již — již vytrysknou mi z očí slzy, a já bezděčně dělám krok kupředu, abych mu řekl, jak hluboce ho mám rád pro vše, čemu mne naučil...“

Hrdina Hladu není Nietzscheovým nadčlověkem, stejně jako jím není ani Glahn ani Nagel. Hrdina Hladu (i Nagel i Glahn) je pouze silným severským člověkem z Nordlandu. Má-li vzory, má je v lidech Björnsonových. Hamsun je svůj, ale má-li do jisté míry přece svého učitele, duševního svého otce, jest jím „náčelník“ Björnstjerne Björnson.

Jaro 1921.

OLGA SCHEINPFLUGOVÁ:

SETKÁNÍ.

Na černé nebe, na nějž bílá světla zapomněla,
nesmělým prstem tvé jméno píši.
A vím,
až dokončím,
že světlo bílé můj setmělý život rozsvítí
a povede mé srdce k tobě do dálky neznámé.
Mé srdce půjde, noc jeho kroky uslyší
a půjde s ním se svými hořkými vůněmi;
noc, srdce mé a já — snad někde tě potkáme,
někde na nebi či na zemi.

Noc vzpomínek mosty vystaví
od mého srdce k tobě,
půjdem si po nich vstříc
a zůstanem uprostřed stát.
Jistě už nic
nového neřeknem sobě
a neslíbíme.
Nebo se obrátíme

a v rozpacích přes vetché zábradlí
se podíváme dolů,
kde život poteče divoký, kalný a věčný,
veselý, těžký, nekonečný — —
a budem se bát, abychom do něho nespadli
my, kteří jsme se v něm už jednou rozloučili spolu.
Noc počká chvíli
a srdce naše poprosí
o cosi.
A přec neřekneme na shledanou
a půjdem zpátky zas každý jinou stranou.

Tvá cesta bude mi utajena,
a my se vrátíme, srdce mé, noc a já
a na černém nebi tvá dvě sladká jména
novým dnem zatím budou už vybledlá.

STANISLAV BOJAR:

OKAP.

Kapky pod okapem stále si něco povídaly,
smutný den přešel a noc padla na zemi mživá.
Pod selským okapem stále to šumělo, chvílemi vzdychlo
jako řeč živá.

Skryl se pod okapem tulák a unaven nechtěl jít dále
— bezedně blátivou cestou sem z daleka přišel —
a o čem mluvily kapky, o čem zas důvěrně šeptly —
všecko on slyšel

a v ztlumeném hovoru sdílných a neživých věcí
zkolébán rytmem snil o jedno bohatství větší:
jako by milé a oddané ruce
hřály jej něčí.

F. HAKEN:

NA KONCI CESTY.

Z rodné vsi když jsem se na cestu vydal,
se smíchem šel jsem do světa.
Hned jsem se s každým zapovídal,
bylo mi jedno: ta či ona cesta.
Zem byla mi princezna zakletá,
již budit šel jsem. Ceny
nemělo pro mne, co jsem neměl rád.
A teď jsem jako poutník unavený,
jenž prošel země a města
a zapomněl se smát.

Když lesem na cestu jsem z vesnice přišel,
náhle jsem v houští cos zapraskat slyšel,
a kde se vzala, tu se vzala,
maličká žínka sem přihopkovala.
Byla tak malá. Sotva mně ku pasu.
Vesele rukou mi zajela do vlasů,
„chytej mne! chytej mne!“ zavolala,
po bílé cestě se do běhu dala,
jak pírko lehoučká, jak větérku vání.

Dal jsem se za ní!
Cizích měst ulicemi,
kolem vrat továren,
mořem a zemí —
S hor jsem se rozhlížel, oči si clonil,
dostih' jsem cestou tolik žen,
maličké žínky jsem nedohonil.

Teď již jsem unaven a jdu sám
po zaprášené silnici.
Na žínku myslím. Vzpomínám
na svoji rodnou vesnici.
Proč tolik smutku, když není viny?
Proč vyšel jsem jiný a docházím jiný?
Kdo zlomyslný tak nám zamotá
počátek života a konec života?

Blížím se k lesu. Kde cesta se stáčí,
po cestě žínka mi naproti kráčí —
Dívám se na ni, jak na jiné ženy,
zůstávám chladný a nevzrušený,
jako by se to muselo státi,
jako bych věděl, že se tak stane.
Měl bych se vlastně radovati,
srdce však neošidím.
Uvykla příliš vidět' nečekané —
Konečně zeptám se, cože mi nese?
Jen rukou ukáže: vidím,
cesta se tratí v lese — — —

Mlčí má žínka, jak cosi by skrývala.
Dívám se na ni: je větší než bývala.
Vyrostla tolik, či jsem já tak malý? —
Na konci cesty tak spolu jsme stáli,
na kraji cesty jak stály dvě děti.
Jak soumrak vlídný a tesklivý letí
smířený, smutný sen našimi hlavami,
dívá se v oči a ruku stiská. —

Stojíme na svahu. — Les mlčí před námi. —
Je blízko do tmy. — Noc je blízká. —

DR. FRANT. SEDLÁČEK:

ZROZENÍ GENTLEMANA.

I.

Podle původního smyslu značí „gentleman" urozeného člověka, „šlechtice", člena určité feudální vrstvy společenské, jejíž hlavní předností je „dobré urozenie", jak se vyjadřuje Chelčický. Na rozdíl od svobodníka (yeoman) udržovala se třída gentlemanů do 16. století jako stupeň feudální šlechty, oprávněný nositi znak a býti zapsán v seznamu privilegovaných šlechtických rodů, který byl držán při chrámu sv. Pavla v Londýně. Cílem této šlechty bylo dostati se ke dvoru, získati přízeň panovníkovu a domoci se vlivného a výnosného postavení v jeho blízkosti. Odtud pozdější názvy různých dvorských hodností jako „gentleman-at-arms", „gentleman-usher", „gentleman of the bedchamber" etc. Dvorské prostředí vyžadovalo však jisté způsobilosti společenské a určitého stupně vzdělání, určeného vkusem doby. Kolem 1390 jest přední snahou gentlemanů, aby dali svým dětem francouzskou výchovu, která platila za znak vyšší vzdělanosti, nutné pro šlechtice. Zděděné rytířské tradice doporučovaly především fysické „probitates" a vojenskou zdatnost. Ve výchově mravní a rozumové stačilo osvojiti si běžný zákoník křesťanské morálky a scholastické nauky. Tento konvenční vzor, známý nám z Rady otce synovi od Smila Flašky, byl vlastní celé šlechtické výchově předrenaissanční Evropy. Ale pod vnější formou této vyšší, „rytířské" výchovy tajily se citelné nedostatky pravé ušlechtilosti. Puritánský horlitel Chelčický, plný spravedlivé nenávisti k „šlechtickým" mravům své doby a překypující bolestným soucitem k „chlapům a výrům", jichž mozoly a slzy platí „dobrotu vladyčí", nalezl by i v tehdejší Anglii poměry, podobné českým. Anglie 15. století. vyčerpávající se rytířskými boji obou Růží, má tuze málo smyslu pro křesťanskou dokonalost a duchovní kázeň. Vysoká šlechta, tradicí v první řadě povolaná dbáti příkazů dobré výchovy, ničí se vzájemně v bojích o politické prvenství nebo je oslabena výstředností rafinovaného života, jehož vliv se šíří i mezi nižší vrstvy národa. Hrubý vkus „veselé Anglie" tak je zakořeněn, že jest ještě v druhé polovici 16. století předmětem mravokárných útoků anglického puritánstva.

Zatím co upadá v Anglii pojem šlechtické dokonalosti za obecné uvolněnosti mravů, vytváří se v Italii, v příznivém ovzduší dvorského života, vzor nového šlechtictví, který přijímá zásluhou humanismu společenské ideály antické a uvádí proti středověkým ideálům vnějškového rytířství a křesťanské pokory svůj vlastní ideál huma-

nistické osvěty a mravní dokonalosti (virtù). Italský „cortegiano“ a humanista vytvořili nový duchovný typ, který se rozšířil po všech zemích a přispěl k tomu, že se i pojem gentlemana obohatil o nové esteticko-morální složky. Humanismus jest v podstatě aristokratické povahy. Nejen tím, že zůstal omezen na určitý kruh církevních a světských učenců, nýbrž i svými hlavními tendencemi, které směřovaly k uznání rozumu jako rozhodčího v oboru lidského konání i poznání a k uznání výchovy jako nutného prostředku k překonání přirozené lidské nedokonalosti. Platon a Aristoteles byli učiteli humanistů v aristokratickém intellektualismu a v přesvědčení, že mravní dokonalost závisí na rozumovém osvícení. Cicero a Quintilian podali příklady občanské a státnické výchovy a Plutarch skvělé vzory antického hrdinství. University v Padově a Bologni staly se ohnisky humanistického světa a světlem jejich humanismu rozzářil se i humanistický věhlas oxfordský. Řada učenců anglických, počínajíc Grocynem a Linacrem, odešla do Italie poznati novou „radostnou vědu“ italských vysokých škol a při tom se jim naskytla příležitost seznámiti se také s novým skvělým životem italských panovnických dvorů, kde se soustřeďoval svět humanismu se světem kvetoucího umění a dokonalé dvornosti. Italský pobyt anglických učenců otevřel cestu renaissanci do „veselé Anglie“. Diplomatická poslání, počínaje vládou Jindřicha VII., uvedla italské zvyky do společenského života vysokých kruhů anglického dvora. Renaissanční básnictví italské probudilo tvůrčího ducha anglického. Počalo se čísti, napodobiti a překládati. V množství italských knih, které se s oblibou čítaly nebo překládaly, zvláštní pozornosti se těšily jmenovitě příručky o uhlazené dvornosti a nalezly brzo vnímavé žáky a napodobitele. Z nich nejslavnější knihou se stal „Dvořan“ Baltazara Castigliona, vytištěný po prvé r. 1528 v Benátkách. Roku 1561 byla tato znamenitá kniha přeložena do angličtiny a dočkala se do r. 1603 pěti vydání. Ti, kdož ji v Anglii doporučovali čísti, dobře pochopili její výchovný význam, který skoro o dvě století později, v podobných kulturních poměrech, dovedli oceniti i vychovatelští reformátoři popetrovského Ruska.

Pod lehkou formou ciceronského dialogu shrnul tu urbinský dvořan a diplomat B. Castiglione celý vychovatelský systém humanismu a renaissance. Idee novoplatonské, které tuto knihu duchovně spojují s dílem španělského mystika Abarbanela, prostoupeny jsou zde ještě silně středověkými názory o rytířské urozenosti, ale nové pojetí dokonalého člověka a jeho výchovy naznačuje již směr budoucím moralistům, kteří přispěli k vytvoření renaissančního typu lidské dokonalosti. Castiglione má na mysli výlučně dokonalého

*

dvořana, jehož nejvyšším cílem má býti služba knížeti. K tomu je zapotřebí především vznešeného původu a ušlechtilého rodinného vychování. Hlavním zaměstnáním dvořanovým má býti cvičení ve zbrani (estimo che la principale e vera profession del Cortegiano, debba esser quella dell'arme). Ale vedle toho nesmí opomíjeti ani duchovních předností, které Castiglione vypočítává a objasňuje podle etiky Platonovy a Aristotelovy: la prudentia, bontà, fortezza e temperanza d'animo. Zcela ve smyslu platonském zdůrazněn jest význam v ě d ě n í, rozumová stránka výchovy: niuna cosa piu da natura e desirabile agli huomini, ne piu p r o p r i a che il s a p e r e (Libro I). „L'ingegno" a „il giudizio" mají vésti dvořana v obcování s lidmi a knihami. On má býti nejenom dokonalým „huomo da bene", uhlazeným společníkem knížete, dvorným druhem dám a věrným přítelem, nýbrž i humanisticky zběhlým znalcem poesie, hudby a výtvarných umění, případně i obratným řečníkem a stylistou, který úzkostlivě dbá jasnosti výrazu a vyhýbá se starým, nesrozumitelným nebo triviálním toskanismům. Tuto kázeň a výchovu doporučuje Castiglione ve třetí knize Dvořana i urozeným dámám. Jak viděti, spojil autor humanistickou nauku o nezbytné potřebě „lidských věd" (litterae humaniores) s renaissančním požadavkem mužných ctností (virtù) a podal v Corteglianu kodex společenské výchovy, která znamenala úplnou přeměnu dosavadních názorů o šlechtické povýšenosti. S obdobami těchto názorů shledáme se i v pojetí gentlemana.

Castiglionova kniha byla ovšem známa anglickým humanistům a dvořanům dávno před vytištěním anglického překladu H o b y o v a. Čilá návštěva Italie umožnila anglickým učencům, dvorským diplomatům a básníkům nabrati nejen pokladů italské humanistické vědy, nýbrž i filosoficko-politických myšlenek a básnických podnětů jakož i zvyků nového společenského života. Novoplatonství Ficina a Picca della Mirandola, státnické theorie Macchiavelliho, básnické umění Petrarcovo a dvořanské předpisy Castiglionovy poskytovaly jednotlivě i ve svém celku soustavu vzorů, které se staly prvky umělecké i životní kultury anglické renaissance v jejím rozkvětu alžbětinském. Spisovatelé jako Taine nebo jeho žák Jusserand hledí na anglickou renaissanci jako na prvé veliké rozvití tvůrčích schopností anglického n á r o d n í h o ducha. Je-li tomu tak, pak renaissanční gentleman, který se zrodil z humanistického a dvořanského typu italského, jest plod životní a umělecké discipliny, která jest podle Taina c i z í anglické povaze. Aby tedy uvedl v theoretický souhlas Tainovo pojetí anglického ducha jako převážně individualistického a spontánního s konstatovanou anglickou potřebou mravní a rozumové discipliny,

Tainův žák Boutmy se pokusil ve své psychologii anglické duše nalézti jednotící pásku mezi oběma živly a nalezl ji v oblasti volní. To, co Emerson a Taine nejvíce obdivovali na anglické povaze, úsilí vůle, self-control, pokusil se Boutmy vysvětliti z plemenných, podnebných a historických podmínek jakožto doprovodný regulativní prvek anglické spontánnosti, podobný klasickému principu románského ducha. Jestliže je tedy potřebou anglické povahy, mírniti romantickou spontánnost mravním úsilím vůle, pak myšlenka osobní a společenské kázně, jak ji uzákoňuje Cortegiano, úplně odpovídá duchovní potřebě Angličanově a přišla tedy v době velikého uměleckého a společenského kvašení a tvořivosti velmi vhod a včas, aby posílila přirozenou sklonnost domácího ducha.

Cortegiano nalezl v Anglii připravenou půdu, kterou zúrodnil. A gentleman, zplozený jeho vlivem a potřebou domácího ducha, stal se ideálním vzorem. Tento renaissanční vzor dokonalosti, zosobněný v básníku vojáku a dvořanu Philipu Sidneyovi, počaly popularisovati osoby rázu Franka známého z Kinsleyova románu „Westward Ho“, „men of fashion“, italsky zjemnělí duchové s puritánskými mozky a vlastenecky zaujatými srdci. Příslovečná androlatrie renaissanční nalezla silný ohlas v anglickém světě, který tehdy viděl tolik osobního hrdinství ve výzkumných plavbách anglických cestovatelů a v bojích proti Španělům. Typ této domácí mužné výtečnosti, kterou Kinsley tak krásně vylíčil ve Frankovu bratru Amyasovi, jest druhá, domorodá stránka anglického renaissančního ideálu. Ji měli na paměti angličtí humanisté, kteří i když doporučovali italské vzory literární a společenské vzdělanosti, žárlivě střežili domácí tradice, aby jich uchránili osudného vlivu pozdější italské mody a zlozvyků, v něž se po rozkvětu italské renaissance zvrhala klasická disciplina a uhlazenost vysokého humanismu. Moralistní tradice, ukrytá pod alegoriemi Langlandova Vidění Petra Oráče (14. stol.) nebo pod scholastickými figurami Hawesova jinotajného díla The Pastime of Pleasure (1506), zachovala se přes dobu „merry England“ i za nejbujnějšího rozpuku anglické renaissance. Humanisté, jako Sir Thomas Elyot, Sir Thomas Wilson, Sir John Cheke a Roger Ascham, žáci Italie a obdivovatelé klasicismu, zůstali moralisty a zůstali, jako naši humanisté Řehoř Hrubý nebo Viktorin Kornel, i opravdovými vlastenci v tom, že přijímali humanistické myšlenky jen jako výchovná měřítka pro domácí vzdělanost. Elyot, prvý anglický pedagogický myslitel, podává ve svém „The Governour“ (1531) vedle humanistických pokynů pro výchovu mladých šlechticů i názory o potřebě zachování čistoty domácího jazyka a obrací se nejen proti příslušnému jeho latinisování,

nýbrž i proti jeho výstřednímu ochuzování mezi Puritány. Podobně soudí i Wilson ve své retorické příručce „Art of Rhetoric and of Logie“ (1553). Není to však jen prostá reakce dobrého vlastence, když horlí proti cizáckým vlivům jazykovým, ať latinským či italským. To jest i vliv renaissančních krasovědných hesel, logicky užitých v oblasti mravů a života. Od klasického principu vhodnosti, přiměřenosti (propriety) uměleckého nebo literárního výrazu nebo druhu, který Wilson přejal od renaissančních estetiků, Vidy a dr., byl přirozeně jen krůček k principu přiměřenosti mravní a společenské, jak ji on zdůrazňoval ve výchovném plánu svého šlechtice a dvořana. V suchopárných větách učencových jeví se čistě klasický duch, když mluví o výchovném významu umění nebo poukazuje k prostotě a umírněnosti hovoru, myšlení a chování. „Emong al other lessons this should first be learned, yt we neuer affect any strange ynkehorne termes, but so speake as is commonly received: neither sekyng to be ouer fine not yet liuyng ouer carelesse, usyng our speache as most men do, & ordryng our wittes as the fewest haue done.“ Nezní-liž to jako hlas kritického zákonodárce francouzského klasicismu Boileaua? Wilson se tím blíží i Castiglionu. Shoduje se s ním i v požadavku, aby se dvořan („fine courtier“) zabýval básnictvím a zjemňoval tím svůj rodný jazyk. Jeho „fine courtier will talk nothing but Chaucer“.

Odpor k cizím slovům a zastaralým nebo pedantickým výrazům (inkhorn terms) u Wilsona a zvláště u Cheka a Aschama jest jedním projevem reakce, která se zdvihla proti přílivu cizích mod na jedné a proti domácí jazykové hrubosti na druhé straně. Cheke a Ascham, humanisté cambridgské university, byli stejně vřelými zastanci humanistické uhlazenosti jako byli rozhodnými obránci domácí tradice proti přemrštěnému italomilství, které se stávalo druhem módní nákazy. A tak byl Hobyův překlad Cortegiana (1561) velmi časovou a významnou událostí: měl ukázati proti pošetilému napodobení italských mravů a zvyklostí čistou povahu dvorské dokonalosti a humanistické kázně. Hoby překládá Castiglionův výraz „nobile“ slovem „gentleman“ a stabilisuje jak pojem dvořana tak gentlemana pro pozdější jazykový usus. Tomuto italskému gentlemanu dává anglickou výchovu vychovatel královny Alžběty Roger Ascham ve svém Učiteli (Schoolmaster) a Lučištníku (Toxophilus). Jakkoli z hloubi duše nenávidí „poitalštěného Angličana“ své doby, který se stal předmětem výsměchu samým Italům (Englese Italia nato e un diabolo incarnato), má nicméně správné pochopení pro hodnotu Castiglionovy knihy, kterou doporoučí „mladým gentlemanům“ rozvážně (advisedlie) čísti a pilně následovati a která jim

prý přinese více dobra, než tříleté cestování po Italii. Schoolmaster je kritika současného šlechtického vychování, postrádajícího smyslu pro kázeň, s mravy částečně venkovsky obhroublými, částečně pokaženými italskými zlozvyky. Vedle toho však přináší tato kniha nový příspěvek vychovatelský a ustanovuje měřítko šlechtické dokonalosti, které Ascham patrně převzal z antické ethiky. Jeho gentlemanský ideál je řecký *εὐφυής*, totiž člověk, který „is apte by goodness of witte and appliable by readiness of will, to learning, having all other qualities of the minde and partes of the bodie". Není mu však dosti na fysických způsobilostech sportovních, vojenských a společenských, kterých požaduje pro svého „courtly Jentleman" (str. 64), nýbrž klade značný důraz i na duševní dokonalost, doporučuje zvláště Aristotelův předpis: to speake as the common people do, to think as wise men do" — týž předpis, který, jak jsme viděli, doporučoval již Wilson.

(Příště dále.)

FEUILLETON.

POTŘEBA ZVLÁŠTNÍ OCHRANY DĚL LITERÁRNÍCH A UMĚLECKÝCH.

Pokud se mluvívalo dosud o ochraně děl literárních a uměleckých, minila se tím v prvé řadě matriální ochrana těchto děl před svémocným vykořistěním. V poslední době — dík aférám, jichž je u nás vždycky třeba, aby bylo vynuceno trochu zájmu veřejnosti pro věci literární a umělecké — stala se předmětem všech úvah nehmotná ochrana díla. Ukázalo se, že naprosté volnosti, kterou ponechává zákon u děl, u nichž už zaniklo právo autorské, lze hrubě zneužíti. Lze ztriviálniti a zohaviti dílo, jež je obecným majetkem národa. Pozornost uměleckých kruhů vyvolalo především filmové zpracování „Prodané nevěsty"; zajímavo je, že méně se uvažovalo o případu, snad méně křiklavém, ale stejně vážném nebo snad dokonce vážnějším: o úpravě hry Tylovy, která znamenala podstatné přetvořování díla. Do jaké míry lze „přizpůsobovati" dílo mrtvého autora době? Smí býti měněna sama podstata hry, jež se při tom stále vydává ne za volné zpracování dle Tyla, nýbrž za dílo Tylovo?

Jak řečeno, vyčerpával se zájem především aférou filmovou. Objevily se návrhy, jak pojistit ochranu uměleckého díla. Dr. Bartoš vystoupil s podnětem, aby ministerstvo národní osvěty vypracovalo návrh zákona, jímž by byla umělecká díla před zneužitím chráněna. Dr. Löwenbach vystoupil dokonce v „Čase" s hotovým návrhem zákona. Obsah návrhu Löwenbachova je tento: díla, jež mají všeobecný význam pro vzdělání a povznesení obyvatelstva, požívají ochrany zákona i po zániku práva autorského. O tom, která to jsou, rozhodují úřady politické, vyslechnuvše znalce, v poslední instanci ministerstvo školství a osvěty. Ministerstvo toto může zvláštním nařízením označiti díla, ochrany požívající. Tato díla nesmějí býti uveřejněna, vydána, provozována, přeložena, filmována, dramatisována, přenesena na nástroje sloužící mechanické reprodukci. Ministerstvo může dále nařízením zakázati uveřejnění, vydání nebo provozování

takových děl literárních a uměleckých, jimiž ohrožena jest veřejná mravnost, vzdělanost nebo dobrý vkus obyvatelstva. Na návrh poradních, censurních neb znaleckých sborů a spolků literárních, hudebních neb uměleckých může ministerstvo čas od času vyhlašovati další díla chráněná. Nedovolený zásah díla chráněného je přestupkem, trestaným pokutou od 100—10.000 Kč. případech nedobytnosti vězením od 1–14 dnů.

Sám navrhovatel připouští, že návrh není dokonalý a neuspokojí různorodé požadavky, avšak míní, že by mohl býti aspoň základem pro zákonodárný akt anebo aspoň konkrétním podkladem pro věcnou diskusi povolaných živlů zákonodárných. Diskutujme tudíž.*) Stručný smysl zákona by byl: literární a umělecké produkce rozdělí se na dvě kategorie. V prvé budou díla všeobecného významu pro vzdělání a povznesení obyvatelstva, v druhé všechna ostatní nevzdělávající a nepovznášející — aspoň všeobecně ne. Už zde vidíme, že hranice mezi dílem všeobecného významu a jiným nechráněným dílem není vytčena zcela jasně; možno ji naopak zúžiti nebo rozšířiti zcela dle vůle úřadů politických, v poslední instanci dle vůle ministerstva školství a osvěty. Třeba ovšem, aby byli slyšeni znalci. Kdož budou tito znalci, jak budou voláni a jaká je záruka jejich objektivity?

Ale Dr. Löwenbach ve svém nároku nezabývá se už jen otázkou uměleckého díla před zneužitím, ale dává politickým úřadům, zejména pak ministerstvu nebezpečné právo disposiční. Kdežto díla, jež nepovznášejí ani nevzdělávají, mohou býti řízena zcela volně, vyhrazuje Dr. Löwenbach orgánům vládním právo povolovati ne pouze zpracování, ale také uveřejnění a vydání díla. Nepochybuji, že by tu běželo pouze o zdržení, neboť za normálních poměrů nikdo nebude znemožňovati publikaci díla všeobecného významu; ale byť i pouze o zdržení běželo, může být někdy nemilé, neboť řízení úřední může býti zdlouhavé. Mimo to však mohou nastati poměry nenormální. Nevýhodu, v níž by se ocitla právě díla národního významu, ilustruje tato okolnost: zákon stanoví, že bez povolení politických úřadů a ministerstva nesmí býti vydávána. Ale ministerstvo může nařízením zakázati publikaci děl literárních a uměleckých, jimiž ohrožena je veřejná mravnost, vzdělanost nebo dobrý vkus. (Nechci se šířiti o tom, že také této volnosti mohlo by býti v konkrétním případě zneužito v neprospěch děl skutečně literární a umělecké hodnoty, poněvadž slůvka veřejná mravnost, vzdělanost a dobrý vkus jsou velmi kulatá.) Je tudíž jasno, že v úmyslu ochránit vynikající díla před zneužitím navrhuje Dr. Löwenbach osnovu, jež omezuje také jejich užívání. Buď jak buď, moc, kterou dává v svém návrhu Dr. Löwenbach ministerstvu a také politickým úřadům, je velmi nebezpečná. Po zániku práv autorských u děl vynikajících disponoval by stát dílem. Nestal by se ovšem nástupcem práv autorových po materiální stránce. Tím liší se návrh Dra Löwenbacha od návrhu, vyskytnuvšího se už za debat nedávných, v němž v nástupnictví státu hledán pramen příjmů, z něhož mohl by částečně býti hrazen buď rozpočet státní nebo starobní a invalidní pojištění autorů.

Po mém soudu však spíše bylo by možno přistoupiti na přesun hmotných práv autorových na stát po uplynutí doby zákonné nežli na nástupnictví v ideální práva autorova. Třeba snad dnes zdála se pravomoc politických úřadů a ministerstva neškodnou, není tím řečeno, že bude neškodnou také zítra a pozítří. Ochrana díla autorů mrtvých nesmí se zvrtnouti v šikanování tohoto díla. V. Dyk.

*) Tyto řádky byly psány před otištěním článku Dr. A. Červinky v „Národních Listech“.

F. X. Šalda napsal do „Tribuny“ feuilleton „Znova Vrchlický“; pokouší se tam v několika stech řádcích hájiti ztracenou věc. Po staré metodě zlodějů volá „Chyťte zloděje“. Ale třeba dokázal, že se mýlil, dokázal tím, že má sám pravdu? Nemám však příčiny vyhýbati se debatě o svém poměru k Vrchlickému a konstatuji tudíž:

I. Šalda mluví o mém článku v „Přehledu“ z r. 1903, z něhož cituje úryvky, z kontekstu vytržené. I z těchto úryvků je jasno, že můj způsob nazírání velmi se lišil — formou i věcně! — od surového Šaldova referátu o „Písních poutníka“. Šalda zamlčuje však jiné partie článku, v nichž rozdíl tento vystupoval ještě význačněji. Líčí-li jej tudíž jako přesedlání, uvádí čtenáře v klam. Chtěje to dokázati, uvádí Šalda můj sonet o Vrchlickém z roku 1896 a článek v „Studentském Sborníku“ z r. 1897. Pokud sonetu se týče, sám jsem napsal svého času ve „Středě“, že po letech jsem teprve chápal, že sonet Vrchlického mohl zabolet („oněměly dvory“); pokud se studie týče, nestačí, že jsem srovnával Vrchlického s Macharem na neprospěch tohoto; můj soud v studii o Macharovi vyzníval velmi negativně. Srovnával-li jsem tudíž Vrchlického s Macharem na neprospěch tohoto, neznamenalo to tehdy tak mnoho. Ale Šalda zapomíná, že jsem psal i sonet i studii pod dojmem určitých knih, po nichž následovalo období v produkci básníkově ještě chudší. Ale bez rozpaků zde přiznávám, že můj soud mladých let Vrchlickému křivdil i kde se ho zastával — právě tím určitým způsobem obrany.

II. Z feuilletonu pozoruji, že Masaryk a Machar jsou po čase opět Šaldovi autoritou; připomínám tudíž — se zřetelem na passus o „talentu“ — sonet Macharův o příteli ctihodné theorie, který především rozhoduje, zda běží o talent či o genia. Tohoto přítele Machar tuším ironisuje.

III. Přílišné rozčilení zabránilo Šaldovi, aby poznal, že píše věci, jež se ubíjejí vzájemně zcela blízko vedle sebe. Píše na příklad, že byl z kritiků let devadesátých pouze on proti Vrchlickému; tři řádky poté: „Hilbert a Dyk vrhají se zuřivě na odpůrce Vrchlického a snižují je, jak mohou.“ Buďto On nebo oni; kdyby jen On, nutno mluviti o domnělých odpůrcích.

IV. Přílišné rozčilení zabránilo Šaldovi, aby si uvědomil, že lze ovšem dokazovati, že také já jsem psal tvrdě o Vrchlickém, ale pak nemůže přesvědčiti čtenáře, že Vrchlický byl příliš ceněn generací tehdejší. To či ono. A o mladou tehdy generaci běželo, ne o Schulze, Kronbauera a o V. Štecha.

V. Přílišné rozčilení svedlo Saldu k tomu, že cituje jako kritický soud výrok Sovův, aniž by řekl, za jakých okolností vznikl. Bráně se, byl bych skoro tak směšný, jako Šalda, cituje výrok. V. D.

Paměti Vilémovy. V českém tisku objevily se projevy trpkosti nad publikováním pamětí excísařových v „Lidových Novinách“. Proti těmto projevům ohrazoval se v „L. N.“ František Šelepa. Námitku, že československé korunky — jež by mohly posloužit naší literatuře — putují do ciziny, abychom seznali, čím se hájí německý imperialismus, pokouší se Šelepa znehodnotiti tím, že československé tyto koruny nebyly placeny Vilémovi, nýbrž nakladateli americkému, jenž platil před tím už honorář. K tomu bych poznamenal: byť i pan Sviňák dostal honorář od svého nakladatele za své sviňáctví, nepodporuji ho a netvořím pro něho příznivou konjunkturu, rozmnožuji-li nakladatelův zisk? Nakladatel, který vydělal na knize p. Sviňáka, bude ochotný k dalším obchodním stykům. Proč by po „Pamětech Vilémových“ nepřišla jiná díla tohoto

druhu, ukázala-li se dobrým obchodním artiklem?

Ale je tu ještě jiná okolnost. Nepochybuji ovšem, že světová válka byla událost veliká. Ale snad má český čtenář také jiná práva, nežli právo zvěděti, jakými hanebnými prostředky hanebnou politiku hájí hloupý člověk. Zatím co děláme reklamu dílu císařského diletanta, nemáme ani domácí válečné dokumenty na knižním trhu. Je-li to lhostejno Františku Šelepovi, přece jen je nás několik, kteří se hanbíme za tyto rozhodně ošklivé dokumenty, kterými nás denně obdařuje naše čecháčkovství. V. D.

LITERATURA

PĚTASEDMDESÁTINY ELIŠKY KRÁSNOHORSKÉ oslavil literární výbor Umělecké besedy přednáškou prof. Dra Miloslava Hýska, kterou proslovil v místnostech besedních dne 12. listopadu. Chtěli jsme tím připomenouti svému členstvu staré přátelské vztahy této básnířky a kulturní pracovnice k Umělecké besedě i vynikající zásluhy, jež si získala o naše písemnictví. E. Krásnohorská se důstojně řadí k význačným hlavám doby lumírovské, vedle Sv. Čecha, Jar. Vrchlického, J. V. Sládka a Jul. Zeyera. Nemůže-li se její dílo vykázati stejnou originalitou a dokonalostí uměleckou, vyrovná se jim vnitřní poctivostí a blahodárným účinkem na český život kulturní. Na poli básnickém, novelistickém, dramatickém, kritickém i feministickém zapsala se E. Krásnohorská navždy v paměť české veřejnosti a její jméno bude vyslovováno vedle nejlepších žen českých: Boženy Němcové, Karoliny Světlé, Terézy Novákové. Š. Jež.

Jos. Kopta: „ÚSMĚV NAD HROBEM". Čtení o milém Japonsku. Knihovna památníku odboje č. 23. Stran 230, cena 30 Kč. Odraz naší revoluce, zahraničního i domácího odboje počíná se čím dál tím více jeviti v naší literatuře. Máme už hezkou řadu knih básnických, novelistických, cestopisných a vzpomínkově historických. Mnohá z nich má ovšem cenu spíše věcnou, dokumentární, ale je dosti i těch, které kromě nové a závažné látky mají také značnou cenu literární. „Úsměv nad hrobem" je z nich. Není to jen svěží, autentické a zajímavé líčení exotických krajin a lidí, co tuto knihu činí čtenáři milou. Kniha Koptova je proniknuta snahou, odstraniti nedorozumění, které vzniklo mezi Japonci a našimi legiemi v Sibiři a přeneslo se i domů. Jeho příčinou byla a jest japonská expanse do východní Sibiře, která ohrožovala a ohrožuje ruskou državu. Na druhé straně však nechybělo hlasů, které si nemohly vynachváliti všecko japonské, jak to naši legionáři poznali za svého setkání s Japonci v této historicky důležité době. Kopta pobyl v Japonsku delší dobu a výtěžek svého studia vydává tiskem, aby nejen opravil smýšlení mnohých legionářů o Japoncích, jak je vytvořily napiaté poměry evakuační, ale aby také hlouběji zdůvodnil nadšený podiv, jejž mnozí pro Japonce cítili za prvního setkání v Sibiři a jejž potlačili ve svých srdcích jen proto, že v Japoncích viděli odpůrce českých i ruských zájmů. Kopta dokazuje, že japonská expanse do Sibiře je zjevem přirozeným a nutným.

Především je však „Úsměv nad hrobem" zápisníkem básníka, který se s otevřeným zrakem i srdcem toulá japonskými krajinami, městy, chrámy, obchody, hotely, nahlédá důvěrně i do života rodinného, aby co nejhlouběji pronikl v tajemství japonské duše, o níž nám tolik krásného vypráví Lavcadio Hearn a s menším zdarem i náš Havlasa. Je to cestopis, ale bez

nudných popisů, statistik, historických a folkloristických odboček i bez cetek nepravých japonerií v podobě novel nebo „básní v próse". Kopta líčí a vypravuje prostě a krásně, takže nakonec, zavíraje jeho knihu, zatoužíš spatřiti na vlastní oči tuto podivuhodnou zemi. Jeho kniha je proniknuta vřelým citem lidským i básnickým. Pohled jeho není reportérsky těkavý a slídivý, nehromadí nahodilé detaily, neskizzuje, nýbrž podává synthetické a typické pohledy, úsporné a výrazné náznaky. Kopta má dar, nově a zajímavě vidět svéráz kraje, lidu a jeho života venku, doma, v divadle, v projevech umění hereckého, hudebního, básnického, výtvarného atd. Při tom vypravuje tak, že mu mohou naslouchati velcí i malí a všichni se pobaví i poučí. Š. Jež.

„MILICA NIKOLIČOVÁ." Dráma v troch dejstvách. Napísal V. H. V. Knižnica „Slovenských Pohl'adov" č. 1. Vydává „Matica Slovenská" v Turč. Sv. Martině. Str. 31, cena 6 Kč.

„Milica Nikoličová" je zdramatisováním častého a všude, kam zasáhla světová vojna, známého případu: dívka se zamiluje do nepřátelského důstojníka. Naskýtá se tedy dramatický konflikt lásky k milenci s láskou k vlastnímu trpícímu národu. Tento účinný protiklad je však v „Milici Nikoličové" oslaben motivem vedlejším. Autor chce, aby jeho německý důstojník von Wetthoff nebyl pravým Němcem, nýbrž také Slovanem, potomkem poněmčených Slovanů pomořanských, aby se v něm jeho slovanské povědomí probudilo ve styku se srbským lidem a zejména se srbskou milenkou: nenávidí válku a jeho slovanské srdce tuší v Srbce Milici srdce pokrevně příbuzné. Proto se také láska Milicina k Wetthoffovi nejeví úplnou zradou na národu a proto také ztrácí mnoho na dramatičnosti. Osnova hry je prostá, stavba ještě prostší. Odehrává se r. 1918 od ledna do října v malém srbském městečku ve Srěmu. Milica Nikoličová žije u svého strýce, učitele Jovana Nikoliče, jsouc sirotkem. Její otec podlehl hrůzám internování, ona sama rovněž mnoho vytrpěla. Je neohroženou Srbkou a touží za hranice, do Švýcarska, aby tam pracovala pro svůj těžce zkoušený národ a proti nenáviděným nepřátelům. Odmítne lásku Dušana Miliče, kandidáta theologie, ale zamiluje se do nepřátelského důstojníka a zapomene na práci pro národ. Němci ustupují ze soluňské fronty, její milenec odejde s nimi, a městečko vítá vítězné hrdiny. Rodina Nikoličova cítí se poskvrněna Milicinou láskou k nepříteli a bojí se projeviti svou radost z osvobození s ostatními. Milica však se necítí vinna. S náručí květin vrhne se před vítězné vojsko a zahyne pod kopyty jízdy, posílajíc za odešlým milencem slova vroucí víry a lásky.

Postavy tohoto dramatu jsou pouze načrtnuty, nedořešeny. Jejich jednání není odůvodněno a jeho smysl je do poslední chvíle čtenáři skryt, takže je výsledkem překvapen. To platí jak o Milici, tak o jejím strýci i její tetě. Jasným a důsledně kresleným jeví se pouze Wetthoff a řízný, průměrný německý důstojník Rancke.

„Milica Nikoličová" není bez dramatických kvalit, ale nejsou takové, aby bylo lze mluviti o počátku skutečného, dobrého slovenského dramatu. Š. Jež.

HUDBA.

ČESKÉ KVARTETO. Žijeme v době revolucí a negací. Popřeli jsme boha, popřeli jsme národ, popřeli jsme staré umění, popřeli jsme celý dřívější svět i život. Žijeme v době nesrovnalostí a rozporů. Vášeň a nervosita sžírají náš klid, potřebný k oddechu a občerstvení duše. Zdá se nám, že

žijeme příliš rychle, mládí je stářím a stáří teskně ohlíží se po padajícím zežloutlém listí. Žijeme v papírové době; nikdy se nepsalo více o životě než dnes, nikdy nebylo umění tolik inspirováno vůní květů skleníků jako v současné době. Žijeme ve velké době, neboť velká doba je doba hledání, a my všichni jak zbloudilí poutníci, znaveni trpkými útrapami životních cest, horečně očekáváme zásvitu tepla a lásky, cítíme, že nová krása je novým životem, znamená rozšíření, plnost našich osobností, bude vysvobozením z nízkostí a ubohostí. Dostojevský napsal, že potřeba krásy rozvíjí se nejvíce tehdy, kdy je člověk v nesouhlase se skutečností, v disharmonii, v boji, t. j. když nejvíce žije, neboť člověk nejvíce žije právě v onu dobu, když něčeho hledá a něčeho dobývá; tehdy se v něm projevuje nejpřirozenější žádost všeho harmonického klidu — a v kráse jest harmonie i klid.

Dnešní lidé však nemilují umění, říkají, že je nechápou; hledí na ně jako na kuriositu, módu. A tak umění, jež „bylo všudypřítomným osnovatelem svátků, architektem životních illusí, mistrem ticha, do něhož je slyšet šumění hvězd, tvůrcem vyšších bolestí a hořkým svůdcem země“, je znehodnoceno, zproletarisováno, zesměšněno, je řemeslem, v němž může býti každý dělníkem. Lidé zapomínají, že v dětství žili pro sebe a v sobě, že tehdy byli v souhlase se svým vnitřním já, vykládají okolí i sebe přívalem bezvýznamných slov, ukazují studeně krásu věcí, bojí se zamysliti, odmlčeti a naslouchati vnitřnímu proudění skutečného života, hudební větě Nekonečna; jsou neschopni vnímati krásu, ničí je naučenými kriteriemi bez souhlasu srdce. Krása a rozum je pro ně zákonem, rostou v nich lidé vycpaných mozků, s horečnou vášní třídit a jen třídit, nepatří na svět a lidi svým okem, nýbrž střepinami mnohých, necítí a nechápou srdcem, nýbrž mosaikou rozumu; krásná je pouze ta věc, jež se líbila panu X nebo Y. A hudba je nejjemnější a nejintimnější umění, je nejvyšší metafysikou, vyjadřuje bezprostředně naši duši a proto nutno každý upřímný projev hodnotiti vnitřním zažitím, srovnáním. Smysl našeho úsudku je oceněním lidské bytosti, schopnosti a možnosti projevu. Dvě věci: hloubka nitra a jakost vyjádření jsou základem správného posuzování. Není dobrý stav tam, kde kritika je neplodná jak v současnosti a proto ignorována.

Hudba však nemůže opěvat telegrafní tyče, blátivé ulice, rozšklebené automobily — chvála přírody, jež jí je tak principielně vrozena (neboť jí je ze všech umění nejblíže), nemůže se dnes projevit, protože moderní příroda není přírodou po její inspiraci, je to menagerie, velký cirkus. Jsme daleci primitivismu Rousseauova, spíše chápeme postulát Debussyův, že „věku aeroplánů přísluší vlastní hudba“. Pro nás otázka tvorby je složitější ještě o nový předpoklad. Jde o to, zda chceme býti neschopni činu, chceme se zmítati v ovzduší vlivů okolí, chceme-li bráti Wagnera za učitele nového života, anebo půjdeme-li neodvisle, svobodně vstříc k stavbě nové symfonické struktury a dramatické akce, budeme-li se snažiti očistiti naši hudbu, aby rostla z nás samých a tvořila nové hodnoty. Doposud naše hudba je stejně tříštěna nárazem dvou rasových elementů, jako celá naše kultura. A jestli Debussy v r. 1913 velmi energicky a krásně dovedl vyjádřiti potřebu očisty francouzské hudby, máme tím větší povinnost tak učiniti my, neboť nezapomeňme si říci, že máme dnes dvojnásobnou nutnost kritisovat a hodnotit duševní produkty, neboť náš nový stav znamená především čin ve světovém dění. Dovedeme-li přispět svým způsobem k organisaci a harmonii společenské tvorby, pak význam náš je dostatečný. Nejsme jistě odsouzení

k tomu, abychom nebyli bezvýznamnými.

Jsme si pouze vědomi, že generace, jež nemohou ze sebe vydati Beethovena, Francka, Smetanu, mají si uvědomit alespoň, že mají povinnost k jich tradici, t. j. žíti touto krásou. Právě letošní jubileum Českého kvarteta dává podnět k těmto úvahám. Je zajímavo, jak svým jubilejním programem vyslovil tento nejčeštější a nejsvětovější náš ensemble tyto potřeby českého života. A má jistě právo po 30leté činnosti vysloviti je.

České kvarteto v 15 večerech podává obraz vývoje komorní hudby od Haydna až po Schönberga. Zájem o ty večery je zvýšen jejich slavnostním rázem. Jestliže Foerster řekl o Ondříčkovi, že byl strunou, napjatou mezi nebem a zemí, jíž se dotkl Hospodin, můžeme užiti tohoto přirovnání i na pp. Hoffmanna, Suka, Herolda a Zelenku. České kvarteto znamená vrchol reprodukčního umění. Především českého: je přáním každého souč. umělce, aby jeho skladba byla hrána Českým kvartetem. A geniální reprodukce Smetanových kvartet je příliš známa, abychom o ní museli se šířit. Důležito je, jak České kvarteto nám objevilo druhý kvartet Smetanův. Nám mladším je samozřejmým, bez dokazování chápeme, že druhý kvartet převyšuje v některých místech vnitřní hloubkou první; víme, že Smetana jej nepsal pro útěchu srdce člověka ubíjeného osudem, jako „Z mého života“, že psal jej pro klid duše, aby ti, již poznají jeho životní trpkost, věděli, že jeho mysl bloudila také jinde než jen ve smutné vlasti. Nemá jasnosti koncepce, příznačné pro Smetanovu tvorbu, komposičně však se blíží hodně posledním kvartetům Beethovenovým, ba chtěl bych říci, že zračí se v něm neklid vbrzku šílícího ducha; vroucnost a něha činí toto dílo smutně krásným. Myslím, že dlouho budeme vzpomínati vehemence a procítěnosti, s jakou pp. Hoffmann, Suk, Herold a Zelenka zahráli toto dílo na jubilejním koncertě 26. října t. r. — České kvarteto znamená dále vrchol reprodukčního umění vůbec, a to především v pojetí Beethovena. Není to studená interpretace přesného článkování a odstiňování, jež činí jejich hru nezapomenutelnou. Dovedou výklad založiti lidsky, vyzdvihnouti vnitřní tragiku i zmítání touhou a vystupňovati až k rozhodnému záporu. Vrcholu dostupuje jejich souhra v posledních Beethovenových kvartetech, tón váže se k tónu, akord řadí se s láskou k akordu — toť ona vazba vyššího řádu, jak o ní mluvil Beethoven Bettině v. Brentano. Pater praví o Michel Angelovi, že příznačné pro jeho tvorbu jsou kusy kamene na postavách, jež připomínají materiál lomů, nezpracovanou zem. Podobný dojem máte v symfoniích Beethovenových, cítíte tu a tam hmotu nástrojů, zápasí v nich tóny o svobodu, aby mohly uniknout v nekonečno. Toho není však v posledních kvartetech, každý tón, každý akord je volný a uniká do království věčného smíru a harmonie, vyznívaje tam horoucí žádostí lidskou po poznání absolutna, a echem vrací se zpět, aby nárazem druhého se smísil a zanikl, neboť tajemství musí zůstati člověku nesrozumitelným. Každý velký umělecký projev jest údiv nad tajemstvím, toť smysl náboženství v kultuře, proto jsou poslední kvarteta Beethovenova náboženská! České kvarteto může hrát Beethovena správně jen proto, že si je vědomo, že materiál musí býti přemožen, že nástroj musí býti jen nástrojem. Odtud jejich neobyčejná vyrovnanost tónů, cello dovede tak zjemniti svrchní tóny, že přecházejí a splývají se zabarvením violy, tato opět řadí se k houslím a celý tento řetěz se vrací k violoncellu. Jen takto všechny barvy se k sobě druží, splývají vespolek, nespočetné kombinace dávají vznik

novým a novým útvarům v prostoru, vytvořují nekonečné linie; proto se zdá prostému sluchu, jako by Beethoven nemohl skončit, stále a stále se rozšiřuje, je to ustavičný vzruch, zdálo by se, že již gradace není možná, jako by Beethoven nabíral dechu, a přece v momentě vás přesvědčí, že jeho umění je nekonečné, souzvuk plodí nový souzvuk, proud mimo čas a prostor uniká lidským smyslům: poslední akord jest prodlevou, nad níž dlouho a dlouho vyznívá uvolněná lidská myšlenka. Proto Beethoven není v posledních kvartetech nespoutaným melodikem symfonií, výrazem posledních myšlenek je „rovnoběžný pohyb mnohých linií, jejichž setkání, ať již nahodilé nebo úmyslné, vzbuzuje pohnutí“. Těmito slovy karakterisoval Debussy Bachovo umění a užil jsem jich na Beethovena proto, že tu se setkal Beethoven s Bachem — toť princip celé nové hudby! —

Ve Spolku pro moderní hudbu zahrálo kvarteto Hindemithův kvartet. Protože se Hindemith vrací k melodii a k pevné stavbě harmonické, nemůže být ještě spásou; chybí mu koncepce. Ostatně budoucnost ukáže, jak mladý Hindemith je schopen skutečné tvorby, nebo podlehne-li generaci a bude pokračovatelem destrukce. Kvarteto ovšem projevilo pochopení i moderní hudby, pokud znamená hudební hodnoty. Učí nás. Mluví za spousty kritik. Kéž nám ho dlouho prozřetelnost zachová! V. Crha.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.*)

Největší událostí nejen této sezóny, ale celého roku je výstava slavného zakladatele a vůdce kubismu, Pabla Picassa, kterou uspořádal spolek výtvarných umělců „Mánes“, resp. jeho mladí členové, ve své skrovné síni ve Vodičkově ulici. Neobyčejně velká návštěva svědčí, že vzbudila zájem nejen v kruzích uměleckých a literárních, ale i v kruzích širších, jimž jméno „Picasso“ a „kubism“ dosud značilo něco hodně zvláštního, sensačního nebo i zábavného. Je činem opravdu záslužným, že se „Mánes“ po osmileté blokádě válečné a valutové odhodlal ukázati nám dílo umělce, jenž především charakterisuje moderní proudy ve francouzském malířství. To je tedy ten velebený, napodobený, nenáviděný a vysmívaný Picasso!

Škoda, že výstava je kusá, že nepodává úplný, souvislý obraz jeho tvorby od počátku až po dnešek. Zejména postrádáme kubistické obrazy z posledních dvou let. Takto utvrdí domněnku, že Picasso opouští kubism a vrací se ke klasicismu, jak svědčí pastelové akty z let 1920 a 1921. Tento nedostatek zaviněn byl jednostrannosti pařížské soukromé galerie Paula Rosenberga, jenž ji „Mánesu“ půjčil.

Umění Picassovo je toho druhu, že k němu nikdo nemůže být lhostejným. Je příliš nové, výlučné a silné. Picasso i tak, jak se nám jeví na pražské výstavě, je nesporně nejsvéráznějším zjevem moderního umění. Jeho revolučnost záleží hlavně v tom, jak přezírá přírodu a tradici. Zde se projevil radikálem, jemuž není v dějinách umění rovna. U nás zapustila myšlenka Picassova dosti silné kořeny. Dlužno však také říci, že mnohý z těchto kořenů později buď uschl nebo zvolna usýchá. Důslednými žáky Picassova kubismu jsou vlastně jen Kubišta a Filla. Ostatní „tvrdošíjní“ buď byli k Picassovi v poměru méně závislém, nebo se později osamostatnili. Ještě mladší pak prohlašují většinou kubism přímo za překonaný.

Vývoj Picassův dá se podle pražské

*) Referát o Picassovi odložen v min. čísle pro nával látky.

výstavy sledovati dosti dobře, třebas tu chybějí ukázky několika kratších období. Povšechně lze říci, že málokterý umělec prošel vývojem tak bohatým a plným na změny. Na první pohled je zřejmo, že silnou složkou jeho talentu je racionalism, jenž se necítí vázán ani přírodou ani tradicí a za svrchovaný zákon si postavil architektoničnost obrazu. Přes všecku intelektuálnost působí mnohé z jeho obrazů přímo mysticky. Zvláště ty, které vznikly nejpozději, vyznačují se až křišťálnou čistotou a nehmotnou průhledností. V poslední době jde vývoj Picassův dvojím směrem: jednak pokračuje dále na dosavadní dráze abstraktně-kubistické, jednak se obrací k mistrům klasicismu, Ingresovi a Corotovi, z nichž si béře zejména jejich prostotu a plastičnost až skulpturální, ovšem se značnou dávkou modernosti. Je nyní otázkou, půjdou-li oba směry vedle sebe jako doplňky nebo proti sobě jako živá přítomnost proti překonané minulosti. Mínění se rozcházejí a návštěvníci této výstavy se rovněž nezbaví nejistoty, ježto obrazy z let 1920 a 1921 patří výhradně k směru „klasicistickému", kdežto kubistických z téže doby zde vůbec není. Je si také dosti těžko představiti, že umělec tvoří dvěma tak rozdílnými způsoby zároveň. Není tedy vývoj Picassův posud ukončen, a lze čekati, že tento bohatý, neklidný a zvídavý duch ani ve svých čtyřiceti letech neustane hledati nové cesty.

Je pravda, že malba druhu Picassova nemusí být jediným správným výrazem pro moderního umělce a že je mnoho těch, kdož před jeho obrazy stojí bezradni a zmateni. Kladou dosti přísné požadavky na diváka. Picassovi velice záleží na tom, aby vyjádřil prostorové složení a umístění věci. Činí tak liniemi a plochami, jež se podivuhodně kříží, sbíhají a rozbíhají všemi směry. Aby věci úplně pronikl v jejich hmotné i duchové podstatě, podrobuje je rozkladu v spoustu detailů. Je na diváku, aby si tyto uvolněné prvky složil v novou, jednotnou realitu. To ovšem každý nedovede, a zůstává mu dojem roztříštěnosti, geometrické arabesky nebo kaleidoskopické hříčky.

Než ať si už kdo odchází z výstavy Picassovy jako jeho vyznavač nebo odpůrce, to poučení si odnáší každý pokrokový divák: že žijeme v době, která usilovně hledá svůj nový umělecký výraz; že základním rysem nového umění je odpor proti naturalismu; že dnešní umělec chápe a cítí skutečnost jinak než generace starší; že podstatným rysem nového umění je dále intelektualism; že cílem není už zobraziti skutečnost, nýbrž vytvořiti svéprávný obraz; že je třeba míti úctu ke každému projevu, jenž svědčí o poctivé snaze a skutečném nadání.

Po Picassovi uspořádal „Mánes" ve svém pavilonku svému členu Oldřichu Koníčkovi výstavu prací z let 1920—22. Koníček patří k mírným modernistům. Už na své výstavě v Domě umělců r. 1920 se ukázal žákem Othona Friesze. Dnes tento výlučný vliv jediného mistra slábne, a uplatňuje se, za současného působení jiných proudů, stále více vlastní individualita. Koníčkovy obrazy nevzbudí jistě odporu. Podává moderní ideje výtvarné formou lehce stravitelnou. Tíhne k ladnosti a klasičnosti. Od poslední výstavy je znamenati pokrok. Dnes je Koníček jednotnější a hlubší. Co dříve bylo náhodné a napodobené, nabylo nyní rázu vědomé práce, promyšlenosti a vážného studia. Nápadným rozdílem mezi tvorbou starší a novější je, že dříve stavěl své postavy do přírody, nyní studuje jejich linie, barvu, tvar a umístění v prostoru omezeném, v interieru. Není už tak čiře dekorativní jako dříve, spíše má sklon k ideovému, ba až literárnímu pojímání námětů.

V Domě umělců vystavili své práce mladí výtvarníci, sdružení ve spolku

„Preisler“ a známí už namnoze z výstav jiných korporací. Charakterem své práce patří někam mezi „Uměleckou besedu“ a skupinu nejmladších, kteří se seskupili kolem „Devětsilu“. Jako celek však se jeví dosti nejednotně. Najdeš mezi nimi picassovské kubisty (Štýrský), ale také naivní impresionisty, kol nichž šel vývoj moderního umění bez hlubšího účinku (Holan), nebo se zase blíží expresionistickému výrazu běžného německého druhu (Makovský). U většiny lze však pozorovati vážnou snahu po novém pojetí skutečnosti, po moderní čistotě malby, prostotě, sevřenosti formy a niternosti. Je oprávněna naděje, že z tohoto zdravého kvasu vyzraje mladému umění leccos dobrého. Počtem i kvalitou svých prací největší pozornost budí E. Frinta a J. Štýrský.

V Domě umělců lze nyní také spatřiti soubornou výstavu malíře prof. Augusta Brömseho, který je do značné míry typickým malířem německým: expresionistou-spiritistou. Českému cítění je druh malby, který zde vidíme, hodně cizí. My žádáme, aby obraz byl především malbou a nikoli filosofií. Máme nedůvěru ke grimase, dutému pathosu, nehoráznému gestu a medijnému blouznění. Za nevkus považujeme, jsou-li vážné náměty náboženské (snímání s kříže, z mrtvých vstání a pod.) traktovány s hysterickou křečovitostí, nechutným naturalismem nebo s nepravou naivností, která by ráda vypadala jako zbožné dílo starých lidových obrázkářů.

V. Malý, jenž vystavil své práce u Rubeše, je už znám a nepřináší ani tentokráte nic nového. Jeho malířský charakter je velmi prostý. Lze ho nazvati mírným realistou prostřední úrovně, jehož hlubší problémy, na př. komposice obrazu, nezajímají ani tolik jako slovenský nebo chodský folklor. Příznačným rysem jeho malby je také drobnost, podrobnost, zájem o detail a intimnost. I daleké pohledy do kraje, na horstva, na monumentální architektury nebo průmyslová střediska jsou viděny jaksi příliš krotce, zblizka, důvěrně, drobně a nikoli velce, takže mnohé z nich mohly býti vzaty v témže měřítku do jeho populárního díla „Krásy republiky československé“.

Jakýmsi pokračováním loňské výstavy československého díla je Výstava státního odborného školství v Uměl.-prům. museu. Pořádání podobných výstav je velmi záslužné. Jen tak si zvykne veřejnost na moderní chápání otázek uměleckoprůmyslových. Dlužno uznati, že se u nás hodně vykonalo pro povznesení odborného školství. Odborné kruhy mohou z této výstavy poznati způsoby, jimiž pracuje naše školství k technickému i uměleckému zvelebení našich řemesel a našeho průmyslu, a projeviti své mínění o tom, jak by se to neb ono mohlo zlepšiti. Našemu uměleckému průmyslu nastal obtížný úkol, naplniti své vyučovací metody novým, naším duchem, nahraditi staré vídeňské myšlení a vídeňské formy svým vlastním úsilím. Dlužno vybudovati svou vlastní tradici a najíti svůj poměr k soudobým snahám světovým.

Štěpán Jež.

„Lumir“ vychází v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumira“ buďtež adresovány: Časopis „Lumir“, Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracime.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelik.

Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 22. listopadu 1922.

R. XLIX. LUMÍR ČÍSLO 10.

MIROSLAV RUTTE:

OČI MARIINY.

Tma valila se těžce ulicemi. Světla se třásla v kalužích jako utopené hvězdy a domy stály ztrnulé a cizí, nadzdvihujíce noc svými ohromnými rameny. Marie šla namáhavě, jako by ji strhoval neviditelný proud. Její ramena se zachvívala a prosila o ochranu. Vlny však se valily a valily; cítili jsme, jak nám bijí do čela, a jejich černá pěna vystřikovala chvíli co chvíli až do našich srdcí.

Báli jsme se promluviti; báli jsme se, že bychom mohli uslyšeti cizí hlas ve svých ústech. Naše myšlenky se zastavily; ale v hlubokém tichu, jež se rozlehlo našimi srdci, slyšeli jsme plíživé kroky čehosi, co se naplňuje; a chvěli jsme se úzkostí, aby naše tváře nespadly náhle jako dvě masky, a my nespatřili tvář pod svou tváří.

„Není ti zima, Marie?“ Bylo to vyzvání, jež jsem vrhl noci. Ale ona nepřijala mého hlasu. Chuchvalec tmy oddělil se od mých úst a utkvěl nehybně v prostoru. A to už nebyl můj hlas: byla to noc, jež promluvila k Marii. Marie se otřásla; a náhle, jako by ztrácela rovnováhu, zachytila se mého ramene. Paprsky obloukové lampy, jež visela nad námi, vpadly znenadání do jejích očí; a já spatřil rozevřené, nehybné oči dávno mrtvého, jež se vrátily na zemi — —

V tom nás veliká temná vlna vyvrhla do osvětlených dveří; a když jsme zasedli ke kulatému stolku, byl jsem to opět já a Marie, jež se usmívala.

*

Tančírna je umělé skleněné jaro uprostřed noci. Pojďte ke mně všichni, kdož obtíženi jste — — Hoboje bučí a hýkají a cinelly chřestí jako černé nohy, ověšené korálky. Ale to nejsou jen tóny, Marie; jsou to tajná znamení, jež zažehnávají noc, aby nepřekročila práh. Elektrické slunce svítí, a ve sklenicích je zapomnění, ve sklenicích je radost a naděje. Napij se, Marie! Tady jsme bezpečni před sebou samými! Tady už není minulost ani budoucnost, tady už nikdo nemá jména. Všichni je odložili. Tam, na dřevěných kolících, visí vznešená lidská já. Ale tady jsou jen oči, jež hltají, a těla, která se

nabízejí: Vezměte a jezte, totoť jest tělo mé — — Napij se, Marie, napij se zapomnění! Podívej, jak tady láska chodí lehounkýma nohama a nic nedošlape! Proč jsi nikdy nedovedla takto přijíti? Proč tvoje láska bolí jako rána nožem? Ach, Marie, slyšíš housle? To už nejsou housle, to je nahé srdce, jež pláče. Nyní někde venku usínají lesy, a kočovníci uvazují koně a dívají se na hvězdy. Je mi čehosi tak líto. Nevím, co je to; nemá to určitého jména. Snad to vůbec nemá jména; ale chtěl bych ležeti tváří v tvář nebi a slyšeti trávu, jak vzdychá. Myslíš, Marie, že je možno se minout se svým životem? Myslíš, že je možno se narodit daleko od své rodné země? Ne, neodpovídej mi! Nechci vůbec odpovědi; jsou věci, na něž se nikdy neodpovídá. Raději se napij. Máš taková dětská ústa, a přec jako bys příliš mnoho věděla. Máš takové podivné oči. Je mi někdy úzko z tvých očí! Myslím, že jsi se už kdysi na mne takto dívala. Vidím smutnou krčmu v bůh ví jaké zemi. I moře slyším. Nesměj se, vím, že jsme tam nikdy nebyli! Whisky je příliš silná a láska jest ještě silnější. Ale vidím i hodiny na stěně, jak ukazují půl dvanácté. Je to směšné: myslím však, žes mi tehdy říkala „lodníku"!

Marie sedí ztrnulá, jako by ji moje slova zaklínala; a všechny hlasy umlkají a všechna světla hasnou, jak se blíží k jejím zimomřivým ramenům. Dívám se do jejích očí. Ale to nejsou už oči, jsou to dvě hluboké noci, jež vystupují z její tváře. Strašlivé, cizí oči, jež se opírají o má prsa jako dvě svalnaté paže zápasníka. To už nejsou oči Marie, 25leté dívky z pobřežní ulice. Nějaký hrozný sen v nich vystupuje jako čepel nože. Jsou kruté a vzbuzují lítost. Sedí u stolu, a její kolena se dotýkají mých; ale já cítím, že odchází. Vzdálenost mezi námi se zvětšuje. Už ani nerozeznávám, zda je to prostor nebo čas, který nás odděluje. Naše těla jsou jako dvě dřevěné loutky, jež jsme posadili za stolem, abychom nepolekali lidí. Ale naše duše se daly na dalekou cestu.

Je chladno, a měsíc svítí s vysoka. Hodiny na věži se zastavily, a čas se zřítil jako lešení a pohřbil člověka. Pohřbil všechny, kdož jej stavěli svou láskou a nenávistí. Prostora se otevřela jako těžké dveře, a nějaký hlas řekl: Byl jsi. Nějaký hlas řekl: Budeš! A dvě dřevěné loutky, zanechané u stolu, připily si s úděsem, a sklenice zazvonily jako cosi, co puká.

Horký vítr líže špinavá skla oken, a neviditelné ruce tlukou ustavičně na bubínek. Marie — och bože, snad tato divoká a snědá tvář je opravdu Marie — pije desátou sklenici ginu a její oči se rozšiřují a ukusují její tvář. Dívá se na kotvu, vyšitou na mém rameni, a směje se sípavě: „Lodníku, nikdy nedopluješ! A kdybys jel po všech lodích světa, nedopluješ!" Měříme se jako dva dravci, již se chystají

ke skoku. Její ruce mne volají, a její tělo se vzpíná jako horká vlna, aby mne uchvátilo. Ale pije jedenáctou sklenici ginu a její oči se opírají o má prsa a vytlačují mne do noci. A já náhle cítím, že jsem plul po všech mořích a prohledal všechna města, abych ji nalezl. Nyní jsem však pln nenávisti, a jak se dívám na její ramena, vidím dvě žalářní zdi, jež se zdvíhají stále výš a výše, aby mne rozloučily se světem.

„Příliš dlouho jsem čekala," zasykne Marie, a její oči jsou divoký skok na mé hrdlo.

„Příliš dlouho jsem tě hledal", odpovídám, a přejíždím palcem po ostří nože, jejž mám v kapse.

Naše láska je už příliš těžká, aby se mohla darovati; čekání učinilo nás zběsilými. A já náhle mám touhu otevříti její tělo a podívati se přímo na její srdce; moje ruka svírá nůž a ryji jím do stolu jméno Mariino. Ona se usmívá vyzývavě a nestoudně. Zdá se, že cosi očekává, že jest jí až slavnostně.

Tehdy můj nůž se zdvíhá, aby jí dosáhl, protože vím, že má ruka ji nikdy nedosáhne. Několik krůpějí krve vystřikuje mi na čelo jako posvěcení, jako znamení navždy. Marie se tichounce sveze k zemi jako malá dívka, jež chce zdvihnouti panenku. Usmívá se nejkrásnějším úsměvem, a její rty se modlí: „Nikdy mne nezabiješ! Budu tě zase čekati, a ty opět přijdeš! Touhu nikdo nezabije!"

Utíkám do noci. Čas se zastavuje, a cizí město je jako zakleté. A její oči jdou za mnou do noci. Nedovedl jsem zabíti její oči. Dívají se na mne s oblohy: jsou to hvězdy. Dívají se na mne ve snu; dívaly se na mne, když jsem umíral v cizí nemocnici, rozežrán tropickou nemocí. A když jsem pak byl opět malým hochem, viděl jsem tyto oči někdy s večera u své matky, když spustila ruce v klín a vyhlížela oknem, jako by cosi očekávala. Pak jsem počal dorůstati a počal jsem je hledati. Prošel jsem mnoho měst a zemí, a hledal jsem je v tvářích nespočetných žen. Putoval jsem za nimi, a moje touha byla zprvu líbezné čekání, pak hořký smutek, potom zoufalá samota a nakonec strašlivý hlad, který mne celého ujídal. A nyní sestoupily do tváří Mariiných. Poznal jsem je dříve, než na mne po prvé pohlédla; a pak už jsem jí nedovedl opustiti.

Dvě dřevěné loutky u stolu se pohnuly a staly se opět lidmi. Hodiny znovu postupovaly a hudba, jež ztrnula v ledový sloup jediného vysokého tónu, opět se rozstřikovala v milosrdné krůpěje.

Mariiny oči spočinuly na mně znaveně, jako by se navracely z daleké pouti; a její úsměv byl náhle tak povědomý.

„Nikdy nebudu tvá, Jene," řekla tiše. Moje ruka pohrávala si slaměným stéblem, jako by chtěla vrýti do stolu jméno Mariino.

*

„Miluji tě, Jene, protože jsem tě nikdy nepřestala milovat, i když jsem neznala tvého jména. Ale nenávidím tě, žes přišel tak pozdě, že jsi neporozuměl, když jsem tě volala.“ A náhle se sklonila tiše k mé ruce a políbila ji, jako by přijímala rozhřešení.

„Ukřižujeme svůj sen, Jene, zabijeme svou touhu. Musíme se zpustošiti navzájem, abychom se osvobodili. Je třeba hrozného činu, aby se vykoupila dvě umučená srdce. Je toho třeba, Jene, je to rozkaz, z něhož není odvolání. Snad mi nerozumíš; ale jednou pochopíš i ty!“

A tehdy se Marie usmála podivným, nestoudným úsměvem. Byl to úsměv, jímž se zaslíbila všem mužům a nabídla své tělo všem rukám. A všechny hlasy, jež naplňovaly síň, svezly se jí na ramena jako měkká látka a celou ji zahalily. Tóny pršely jí na šíji a zavěšovaly se na ni jako perle, darované záletníky; jen dvě noci, vystupující z její tváře, byly ještě oči Mariiny. A já zatoužil náhle otevříti jí tělo a vzíti mezi zuby její třesoucí se srdce. Věděl jsem, že nikdy už nebude má a že nikdy jí nepřestanu milovat. A příboj houslí, jenž se náhle zdvihl a rozstříkl brutálně o čtyři stěny, vykřikl jako ozvěna.

„Jene, lodníku, ty nikdy nedopluješ!“

ANTONÍN BEBR:

MOŘE.

Mír srdci chorému dej, Oceáne,
pohodu srdcí všech, jež září nevinná!
Tvá krása zázračná dnes jak v den prvý plane,
duch boží vznáší se a nad hloubkou vod vane,
zní věkověčný šum a dme se hladina.
Tvůj svěží polibek je solí prosycený
a opojnější je nad sladký pocel ženy,
jenž, vždycky smyslný, spár v srdce zatíná.

V mých, Oceáne, snech plál's opálový
tisíce zrcadly svých rozhoupaných vod.
Já smělý potapěč, jenž mléčné perly loví
pod trsy korálů, zřel ryb tlum achatový
se hemžit ve větvích, kde zlatý svítil plod.
V podmořském údolí v snu zeleného světla
se polyp rozvíjel a mořská louka kvetla:
živočich? hvězda? květ? já mnohdy neuhoď.

Já Robinsonem byl a na ostrově
pustém a neznámém jsem denně tebe zřel,
a ač mne divoký stesk rdousil po domově,
tvůj, moře, majestát mne unášel vždy nově,
když cloně dlaní zrak jsem dým, loď vyhlížel.
A když pak za noci jsi hvězdám, Oceáne,
nastavil zrcadlo nesmírné, rozhoupané,
pěst větru rozbila je v miliony skel.

Pak jako korsár na plachetní lodi
já křižoval tvou sláň a děsil kupčíky.
Smíš vše, jak svědomí se přes palubu hodí
co sousto žralokům, jimž to tak neuškodí,
ty ale pak jsi muž pro všechny podniky!
My Matku Boží jsme i Boha proklínali
a panny prznili, jež v křečích tvář nám rvaly,
svým lůnem krvavým kroutíce s výkřiky.

V den odplaty však o žízni a hladu
na vraku šíleném jsem lítal vlnami.
Smrt vpředu tančila a tančila Smrt vzadu,
ty, Oceáne můj, roztržen do základů
řval's, duněl, burácel pod hromů ranami!
Tak smrti tváří v tvář jsem poznal rozkoš děsu
v skučení vichřice a ve hvízdání Běsu,
chechtot, jímž stydne krev, zněl peklu ze tlamy!

Já kleče milost Svaté Panny hledal,
slov dětské modlitby zvuk zněl mi paměti.
Vrak od dna mořského až pod mračna se zvedal,
svit blesků zelených poklidu očím nedal
a dlouho tančil jsem se Smrtí v objetí.
Jak v hromů dunění nebesa pukla rázem,
tvůj, Oceáne, vztek mne vypliv drsně na zem.
Když procitl jsem z mdlob, byl jsem jak v podsvětí

Byl šerý úsvit, vítr vlny valil,
cár mraků strhaných se zmítal se všech stran.
Jak pláštěm ohnivým mne obestřel a zhalil,
blesk brvy ožeh' mi a dlouhé vlasy spálil
a dlaně probodal stigmaty svatých ran.
Má duše zděšená se choulila a chvěla
nad svojím prokletím a nad prokletím těla,
na vlnách, zapálen, vrak svítil v dálku hnán.

*

Pokorný poutník na tvém stojím břehu.
Srdce mi usedá a v očích slzy mám.
Tvá modrá hladina má nevýslovnou něhu,

zrcadlíc nebes týn, oblačné kupy sněhu,
hru racků s vlnami, fata morgany klam.
Za klobouk růženec si perleťový vpletu
tvých lastur drobounkých jak poutník z Nazaretu
a vkročím kajícně za zpovědníkem v chrám.

VLASTIMIL RADA:

O DÍLE FRANTIŠKA BÍLKA.

(Jubilejní glosa.)

Bílkův svět. Bílkův svět není z tohoto světa. Je to svět nadzemský, oblast zmocněného duchového života, vysvobozeného z pout hmoty; Bílkovy sochy jsou mezníky podél cesty, jež z propasti podzemních vede ke branám království božího. Bílek jest z rodu těch, kdož přejali a uchovávají dědictví po prorocích; tón jeho tvorby, měkkého a tichého charakteru, jest pozdním ohlasem českobratrského náboženského rozjímání.

Lidská duše, užaslá nekonečností vesmíru, trpící a tápající ve tmách slepoty, toužící vzhůru z pout hmoty, lidská duše — poutník k bohu na začátku i uprostřed své cesty, toť věčný motiv, z něhož Bílek vytváří svá extatická sousoší, zkamenělá prorocká zvolání, hlásající lásku a slávu boží.

Rozsáhlá jest základna, na níž Bílek buduje svou stavbu. Život a utrpení největšího z Proroků, Ježíše Krista, jeho mystické obměny, obrazy jeho matky i těch, kdož kráčeli jeho stopami — od legendárních svatých až po velikány našeho národního života — tyto postavy a děje oživují široké duchové prostory, jež Bílkovo dílo zabírá.

Extatické citové vlny básní Otakara Březiny zachytil Bílek rytmem linií a dynamikou hmot; básnická dikce Březinova, hovořící parabolami, našla v Bílkově díle svou výtvarnou obdobu.

A neopomeňme podob a obrazů, proteplených prostou lidskou láskou, portrétů bytostí, umělcovu srdci nejbližších, jež tvoří zákoutí v Bílkově vysněném světě, zákoutí tak intimní a tak blízké světu pozemských radostí a žalů.

Bílkova odlišnost. Svět pozemských radostí a žalů a jeho každodenní tvář zajímá téměř výlučně dnešního výtvarníka; je mu základnou k práci, předlohou a studnicí forem i příležitostí k zamyšlení. Zjevy všedních dní a jejich hmotná existence jsou dnešnímu

umělci polem, na němž hledá a nalézá diamanty své pravdy, skryté a zářící často až v hlubinách šedivé hmoty. Tvorba jest dnešnímu výtvarníku hledáním pravdy, ba jest mu pravdou samou.

Ostře, podstatně a hluboce liší se Bílkova tvorba od současných proudů uměleckých. Bílek nehledá svou tvorbou pravdy, jako nikdo nehledá toho, co již nalezl. Jeho pravda, jeho obsáhlý svět žije již po léta hotový v jeho mysli a Bílkův pohled na pozemské věci a zjevy není hledající, není zkoumavý a pátravý v tom smyslu, jako pohled moderního výtvarníka. Bílek je cele a hotově naplněn poznáním jsoucnosti duchového království božího a život pozemský jest mu jeho předobrazem; hmotná podoba těl lidských jest mu podobou duší, a bouře, dešť, slunce i strom jsou Bílkovi zjevy a ději symbolickými, jež dávají nám představu obdobných dějů ve sférách duchových.

Současný výtvarník zmáhá, odhmotňuje hmotu; jeho práce dobývá duchových hodnot z tvářnosti denního života. Bílek žije a pohybuje se neustále ve svém již odhmotněném světě a postup jeho tvorby jest tudíž odlišný; kdežto výtvarný proces tvůrčí je dnes umělcům hledáním pravdy, vytváří Bílek ve svých dílech projevy pravdy poznané, Bílek svou pravdu hlásá výtvarnou formou.

*

Bílkův vztah k secesi. Výtvarnictví tedy není a nemůže býti Bílkovi něčím svéprávným a svébytným; není mu účelem, jest mu prostředkem k vyjádření obrazů a představ jež shromáždil zkušenostmi „druhého zraku“.

A majíc právě zde, v těchto poznatcích a zkušenostech, rozsáhlou živnou půdu, rostlo Bílkovo umění vždy samo ze sebe, jeho ideová náplň sama stačila, aby udala sochaři směr a cíl. A při své osamocenosti má Bílkovo dílo dost styčných bodů, kde připomíná a navazuje na mnohý výtvarný projev dob minulých i současných.

Vpomeňte jen onoho vznosného a křehkého vzrůstu mnohých Bílkových postav, podobných stvolům květin nebo pňům štíhlých stromů, postav proporcemi a liniemi tak blízkých mladým Preislerovým vidinám z dob, kdy byl ještě v zajetí secese. Ten mladistvý, útlý, předjarní snový svět Preislerův (i ostatních), jenž svou duchovou éteričností měl býti vysvobozením z pout panujícího tehdáž realismu a naturalismu, není tak zcela vzdálen oblastem, v nichž se rodily a žily postavy Bílkovy. Secesní linie, zbavená své prázdné dekorativnosti, prohloubané a produševnělé elegance, jest v té době tvárnou složkou prací Bílkových i Preislerových, Preisler v mužných letech svého vývoje opustil své jinošské sny a obrátil se k řešení tvárných problémů,

jimiž naléhala doba. Bílek už tenkrát pevně vytyčil svou cestu; sochy, jež dnes vycházejí z jeho dláta, už tenkráte byly hotovy ve své koncepci. Tak už tehdy byl Bílek tím, kým je dnes; a dnes je v mnohém tímtéž, kým byl tenkrát.

Doba jeho začátků, ranní moderna secesních, dekadentních forem, jež snažily se o zduchovění výrazu útěkem od všední skutečnosti, vtiskla jeho dílu povšechný ráz, poskytla jeho vývoji, nereagujícímu na pozdější výboje a novoty v současném výtvarnictví, základnu a východisko.

*

Bílkova forma. Celý vývoj a dozrávání Bílkovy formy děje se ve znamení snahy, říci své slovo světu způsobem stále zřetelnějším, vznešenějším, ucelenějším a co nejdůležitějšího, duchovějším.

Výtvarný růst Bílkův, jenž kořenil vždy v obsahu myšlenek, jež měly dostati svůj tvar, svou viditelnou podobu, spěl přímo za odhmotněním a zduchověním formy. I Bílkovi, jako všem skutečným výtvarníkům, byly zjevy tohoto světa formovou studnicí, z níž povždy čerpal; on hnětl své mystické vise ze skutečné hmoty a ne ze vzdušných přeludů neb mozkových, geometrických či somnambulních fantasií, jako činí převážná většina mystiků, zvláště německých. V tomto faktu tkví příčina Bílkovy osamocenosti i mezi moderními mystiky, jejichž extatické piećy mají málo ověřené, opravdové výrazové síly, zůstávajíce nezmoženým a nevýtvarným chaosem často různorodých složek rázu ponejvíce literárního.

Vyskytují se ovšem i u Bílka díla, jimž hluboká, ale příliš složitá filosofická náplň nedopřála velkorysého a ryze tvárného vyzrání, zatěžujíc plastickou formu svým mnohomluvným obsahem. Obzvláště některá díla pomníková (Žižka, Smetana, Mládí) vyznačují se koncepcí, jež obklopuje ústřední figuru zástupem postav a pozadím dějů, jež jsou často na úkor formové zřetelnosti a mohutnosti díla. Snaha o podání abstraktních myšlenek a sensací, nezastavující se ani před problémy, výtvarně téměř neřešitelnými, přivedla Bílka někdy v nebezpečnou blízkost literárnosti a výtvarně nedosti vyjádřené a podepřené symboliky.

Ale kde Bílek se opřel o prostou jevovou skutečnost, tam zůstal vítězem ve svém boji s hmotou, již přemáhal i řemeslně, jsa jedním z prvých moderních sochařů, kteří dávali přednost práci v materiálu, ukládajíce si tak i omezenost prostředků, jež vede k čistotě stylu. Tu utvářel své sochy silnou lapidární formou, hovořící výkřiky a zkratkami gest; formou, jež připomíná staré náboženské genie výtvarné,

měníc secesi v gotiku a jež jindy opět má příchuť a úhrnnost moderní exprese, majíc s ní i stejný cíl: zhuštěný duchový výraz.

*

Bílkovo gesto. Vzrušené a tragické děje Bílkových skulptur rýsují se v silhouetách gest, vypiatých, zlomených, přitakujících i odmítavých, gest, jež jsou nejvlastnějším obsahem, esencí tvárného dění v díle Bílkově. Gesto u Bílka podtrhuje kazatelskou nebo prorockou větu, přičiňuje k ní otazník či vykřičník. Gesto u Bílka je často nositelem tvárné myšlenky díla; jest východiskem i cílem jeho koncepce.

Od sochy k soše, obměňován a nazírán z různých perspektiv, vine se Bílkovým dílem děj velikého dramatu, člověk, lidská duše spoutaná hmotou tíhne k nadhvězdným oblastem; z těsné schránky tělesné do volných prostor ducha, ze tmy zla a hříchu k světlu lásky a dobra. Takové jest gesto „Slepců“, takový jest „Úžas“ — lidská duše ve chvíli, kdy vzhlédla a uviděla; takové jest i úhrnné gesto Bílkova díla, gesto Bílkovo, ukazující cestu k světlu, pravdě, lásce k Bohu.

BOŽO LOVRIĆ:

URÁŽKA.

Marie nyní ani nevěděla, jak k tomu došlo. Její muž se onoho večera jako obyčejně vrátil domů. Při večeři, která krátce trvala, nikoho neoslovil — ani ji, ani děti — mlčel a mlčky žvýkal kousek pečeně. Děti se brzy najedly a kamsi se rozběhly. Bylo léto a před domem křičeli jejich kamarádi, zvouce je ke hře. Dorážely hlasy, bylo slyšeti běhání a někdy se ohlásil i pláč. Bylo ale zřejmo, že si nikdo zarmouceného nevšímal: ať pláče, je-li mu libo, omrzí ho to. Pláč opět ztichl a hra pokračovala, jako by se nic nebylo stalo.

Marie sedíc poblíž muže poslouchala křik oněch darebů, jimž i letní den byl příliš krátký. Koho hra omrzí? Slyšela i rozeznávala tři nejtenčí hlasy v tom bouřlivém houfu dětí. Znala je: hle, nyní křičí Pavel a nyní Anča a nyní opět nejmenší Jenda. Usmívala se a čím více jim naslouchala, tím jí bylo v duši tepleji a příjemněji. Celá se věnovala těm třem hlasům, byla hotova dáti za ně i svůj život. A ten pocit, že je schopna obětovati se, naplnil ji neomezeným štěstím. Oh, kdyby jí nyní byli nablízku, jak by je bouřlivě objala. Zase by ten nejmenší Jenda křičel: zadusíš mne, máti. A Pavlovi by žárlivostí zajiskřily oči, zvedl by malou, zaťatou pěst, aby udeřil mazlíčka Jendu. Co ti udělal? pokárala by ho matka. A on by se zastyděl a studem zaplakal. Anča by na celý ten výjev hleděla zamyšleně a milým úsměvem se domlouvala s matkou. Úsměv chtěl by

říci: jak jsou pošetilí moji bratři, vždyť ty nás všechny tři stejně miluješ. A matka, aby dokázala dceři, že jí rozuměla, bouřlivě by přitiskla jejich kučeravé hlavy ke svým ňadrům.

A kdo ví, kam by ji byla fantasie zanesla, kdyby ji nebyl vytrhl ze zamyšlení křik a zoufalý pláč maličkého Jendy.

„Co se mu stalo?“ vykřikla matka a jako střela odletěla na pomoc svému mazlíčkovi.

Malý tolik brečel, že se na jeho pláč ozvali i okolní psi. Zaštěkali, aby povyk a zmatek byl ještě větší. A když Jenda shlédl matku, pozvedl hlas ještě o oktávu výše, aby takto malodramaticky přesvědčil matku, jaké mu hrozí nebezpečí.

Matka ho vzala do náručí. Krev mu tekla praménkem z hlavy, nějaký darebák hodil kamenem a zasáhl Jendu uprostřed čela. Rána nebyla hluboká, ale vlastní krev maličkého postrašila. Myslil, že mu udeřila hodina smrti. Čím více ho matka uklidňovala, tím silněji ještě kvílel. Ať se i ona postraší, když se on tak nehorázně postrašil. Málo scházelo a byl by zemřel, a ona se ještě odvažuje těšiti ho.

Teprve když uviděl otce, bylo mu snáze. Věřil v neobmezenou moc svého otce. Je-li on na blízku, nikdo živý mu nemůže nijak ublížiti. I smrt kdyby přišla, přemohl by ji. Zabil vlka a jak by ne ji. O tom vlku se vyprávěly divy. Mluvilo se, že vlk byl veliký jako hříbě. Zuby ho již držel za nohavice, ale jeho „tatí“ uskočil, vzal veliký kámen a udeřil jím vlka do hlavy. Tloukl ho stále, dokud se mu ruka neznavila a dokud vlk nevyplázl jazyk a nepromluvil lidským hlasem: ušetři mne. Ale otec o tom ani slyšet. Vytáhl z kapsy nůž, přesekl mu chřtán a tak zachránil sebe i zabil vlka. Jenda nejednou slyšel tuto povídku, ale nikdy se jí dosyta nenaposlouchal. Bylo mu strašně i příjemně u srdce, když mu matka vyprávěla, jak vlk vyplázl krvavý jazyk a zaklínal otce, aby ho ušetřil. Mráz mu běhal po zádech, strachem zavíral oči, ale přece měl v té hrůze požitek, poněvadž věděl, že nakonec otec vlka zabil. Vau—vau—va—u— napodobovala matka vytí ohyzdného zvířete a Jenda zatajil dech, jako by je před sebou viděl.

Ale tentokráte otec jako by se o něho nestaral. Zamračil se a chmurně hledí před sebe, jako by mu krupobití potlouklo vinohrady.

„Ty jsi vším vinna, proč ho necháváš s ostatními dětmi?“ hněvivě řekl ženě.

„A co s ním mám dělat?“

„Dáti na něho pozor, hloupá ženská,“ rozlítil se a pěstí udeřil o stůl, až všechny sklenice zazvonily.

Žena ho pohrdlivě změřila; ten pohled byl jako jiskra do suchého střelného prachu.

Ten výmluvný pohled vyhodil podkop. S pěnou na ústech vstal, aby ubohou potupil. Nešetřil jí, urážky padaly jako dobře mířené rány na její shrbená záda. Znala jeho zlou povahu, nebylo to po prvé, že jí nadává, ale na rány jakož i na nadávky těžko si přivyknouti. Ještě silněji stiskla malíčkého Jendu, a zatím co mu vymývala ránu, padaly jí těžké, vydatné slzy do krvavé vody. I ony byly krvavé, rána byla kdesi hluboko u srdce.

Jenda ztichl, bál se hádky, a celý se skrčil v teplé náručí matčino. Třesoucíma se rukama mu ovázala hlavu šátkem a ještě silněji ho přivinula k sobě, jako by se tím teplým dotykem chtěla odměniti za urážky, které právě slyšela. Dítě to pochopilo a pohladilo ji ručkama po tváři.

Stud, bol i msta zahrnuly její duši. Chtěla, aby i on, její muž, pocítil bolest. Se smrtonosným pohledem, který ho zasáhl na dnu srdce, hodila po něm jediným slovem:

„Sprosťáku!"

Zlostí na půl beze smyslů skočil, a kdyby nebyla držela Jendu, byl by jí odplatil urážku pěstí.

Skrčila se ještě silněji a hořce zaplakala, ale on jako v zuřivosti křičel dále:

„To je mi odměnou, že jsem tě vytáhl z bláta?"

Zaklínala ho pohledem, aby mlčel, a neviditelnýma rukama věšela se na něho jako utopenec, když se chytá stébla.

Jeho dusila krev i vztek:

„Což ti nestačí, že jsi mi znetvořila život? Vysmívala jsi se mé naivnosti a i bezpříkladné dobromyslnosti. Hlupák! Hlupák — chtěl jsem spasiti prašivou ovci a sám jsem se nakazil. Vysmívej se, vysmívej!"

Sepiala ruce, prosíc ho, aby nevyřkl onoho osudného slova, které viselo jako těžké železné kladivo nad její utýranou hlavou.

Jeho to ještě více podráždilo, i vypiav se zahřměl hlubokým nemilosrdným hlasem:

„Ne z lásky, spíše z milosrdenství jsem si tě vzal, a kdyby nebylo dětí, byl bych tě již dávno opustil. Nikdy jsem tě nemiloval, litoval jsem tě a nic jiného. Slyšela jsi?".

Pokryla tváře rukama a v tom okamžiku si přála, aby se otevřela země a pohltila ji i děti. Nemohla ani plakati, slza jí zůstala v hrdle a nijak nemohla ji spolknouti.

Proč se zrodila? ptala se sama sebe, a veliká lítost nad vlastním osudem za okamžik ji smířila s neúprosnou skutečností.

Ale jen na okamžik, poněvadž ona urážka byla horší než smrt. Byla raněna v kořenu své bytosti. Co jsou proti tomu tělesná muka?

*

Proč ji raději neutloukl, nezmrzačil, a vše by mu to byla dříve odpustila, než tu strašnou urážku. Jak je nepotřebná, jak je jí život bez ceny...

Jeho hněv se mezitím utišil, a když se jejich pohledy setkaly, cítil, že krátce před tím zabil živou osobu. Byl by nejraději padl na kolena a prosil za odpuštění, ale věděl, že mu nechce a nemůže odpustiti. Jako zločinec po spáchaném činu hleděl na svou obět a pocit plný trpkosti nedovolil mu ani hnouti se s místa. Hleděl na ni, ubohou, a kochal se v bolesti, že ji i sebe zničil...

Z jihoslovanského rukopisu přeložil J. K. Strakatý.

JAROSLAV DURYCH:

POHÁDKA.

V chladné jitřní slávě
chudobky už v trávě
u cest na kraji
chudým pro ozdobu
vstávají;
děvčátka v tu dobu
k Božímu jdou hrobu,
s hor se smutek snes',
Velký pátek právě
máme dnes.

Šlo též děvče s nimi
kroky bázlivými,
smutně, nesměle,
nikdy nebývalo
v kostele.
Otčenáš neznalo,
zeptati se bálo,
k Bohu štkalo jen,
když byl slovy zlými
urážen.

Křižem neumělo
poznamenat čelo,
jenom věnečkem
zdobívalo Paní
s chlapečkem;
nebálo se ani
teplou dívčí dlaní
obraz pohladit,
když své touze chtělo
ulevit.

Vešlo do kostela,
duše se mu chvěla,
s bázní u dveří
skrčilo se tiše
v zášeří;
a tu nad ním s výše
jako vichr dýše
zpěv i varhan hlas,
světla zahořela,
stín se třás'.

Všichni Boha prosí,
almužnu Mu nosí,
v koutku dítě jen
teskně všecko vidí
jako sen;
před očima lidí
za bídu se stydí,
zkouší u prahu,
zda by dodalo si
odvahu.

Kleká na kolena,
očka rozsvícená
k místu upírá,
kde Spasitel pro ni
umírá;
potom hlavu kloní,
studem slzy roní,
že nic nenese,
celá zahanbená
chvěje se.

Proč jsem chtěla jíti,
když jsem se modliti
nenaučila!
Jak jsem, Kriste Pane,
zpozdilá!
Počkám snad, až vstane,
k Matce milované
zas se navrátí,
kde jen mám jim kvítí
trhati?

Lidé odcházeli,
jen se ohlíželi
od bran do stínu
na neznámou, cizí
dívčinu;
poslední už mizí.
V chrámě se uklízí,
neboť umřel Pán,
stan Mu otevřeli
dokořán.

A když zavírali,
dívala se z dáli
teskně na oltář —
Jak tu zasvitla jí
bledá tvář!
Oltář umývají,
kostel zametají,
ach, což z lásky snad
by jí nenechali
pomáhat?

V radosti té chvíle
po špičkách šla číle
přímo k zábradlí,
kbelík ručky její
popadly;
štěstí chvělo se jí
v dětském obličeji,
hadr ždímala,
krása v duši bílé
dřímala.

Opírá se dlaní
jako květ na stráni
o smočenou zem,
drhne před milostným
obrazem.

A tu s přeradostným
průvodem bělostným
tiše vstoupila
sama nebes Paní
spanilá.

A hle! Svatou Zitu!
V rajské cti své třpytu
praví k Marii:
Chceš, já ti to kvítí
ukryji?
Chci ji povýšiti,
bude se mnou mýti
mísy ve škopku,
prosím, daruj mi tu
chudobku!

Ale nebes Paní
dívala se na ni
v tichém úsměvu
a všem pannám bylo
do zpěvu:
Mne přec navštívilo,
Synu mému zbylo
v hrobě k radosti,
Sám ať si ji chrání,
pohostí!

Všechny se teď radí,
ale co tu vadí!
S putnou k východu
myčka spěchá znova
pro vodu.
Ale tu jí schová
líčka liliová
někdo na klíně,
tmavé vlásky hladí
dívčině:

Sedmikrásko malá,
kam bys utíkala,
vždyť jsi v ráji už,
jako anděl bosý
zde nám služ!
Andílkové nosí
tobě z kvítků rosy,
z očí slzičky,
bys nám umývala
hvězdičky!

(Panenky.)

PAVLA BUZKOVÁ:

POMĚR ŽENY K BOHU.

(Z essayi o ženách.)

Odbojným titanem z rodu romantiků a positivistických vědců vyvrcholila se lidská touha po neodvislosti na mocnostech nadosobních. Antikristem vyznačena je hráz naší oddanosti k Bohu. Byla-li valná část dějin charakterisována více méně pokorou, zhuštěnou v Kristových slovech: „Staniž se vůle tvá", zůstane provždy vyznáním člověka posledních století sebevědomé: „Staň se vůle má." Kristem — Antikristem určena jest rozloha lidské duše a metafysický dualism náboženstev oděn jimi v konkretní etický obsah.

Zpyšnělý lidský duch opíraje se o svoji kulturu, zlidštil si přelaskavého Tvůrce, který v člověku stvořil si spoludělníka svého díla a obvinil ho z vlastních nedostatků, z tyranství a závistivosti. Svou tmou zastínil i neznámou jeho tvář.

Ač zápasu s domnělým nepřítelem v nebesích lidstvo děkuje za své nejskvělejší kulturní výtvory, jest v dějinách jeho přece sotva osudnější tragické viny nad tuto donquichotskou výzvu Boha na souboj tam, kde bylo by se mělo zápoliti toliko s nedostatky jeho správy, jež napravovati jest i nám uloženo.

* * *

V poměru k zevnějšímu světu a v poměru k božství tkví asi nejzásadnější rozdíl mezi mužem a ženou. Muž právě v nejvypiatějším svém individualismu stává se pravým představitelem celého lidství a důstojným, protože sebevědomým jeho obhájcem, vypovídaje zrovna nejskvělejšími svými představiteli věčný boj Nepoznatelnu. Je to hlavně on, jenž podjal se úkolu Prometheova: strhovati poznání z domněle nepřejícně sevřených rukou božstva.

Není náhodné, že Lucifer, Antikrist i antický Titan jsou muži. V nich lidská touha po sebeurčení, která jest v podstatě touhou mužskou, dostupuje bodu kulminačního. Romantický titan metá své výčitky k nebi za všeobecný lidský úděl, i když jest zdánlivě odloučen svou povýšenou osamělostí od bratrského celku. Jsa solidární s lidstvem, jest ústředním jeho nervem, jenž signalisuje bolest takřka ještě nezrozenou, poněvadž dosud utajenou v podvědomí: bolest z ikarovského předurčení.

On je to, jenž vraždí se, paradoxně řečeno, pro své vlastní uspokojení, jen aby si furiantsky dokázal, že jest svým pánem a po svém že se životem hospodaří. On je to, jenž postaviv se tváří v tvář Bohu, odvažuje se volati ho k zodpovědnosti. On je to, jenž věren

své myšlence, mučednickou smrtí vykupovává si svou i její nesmrtelnost.

Nelekaje se zodpovědnosti, nepřipouští nižádného prostředníka, neboť úkol svůj považuje za nejsoukromější záležitost člověka s Hospodinem. Tu jest nejsilnější, tu jest největší a tu jest i nejšťastnější, protože nejmocněji žije, byť to bylo již ve smrtelném zápase.

Muž nestane a nespokojí se žádnou mírou; jeho revolucionářství je zásadní a neodzbrojitelné, poněvadž vždy, za všech podmínek životních, na jakémkoliv stupni kulturním, člověk bude se cítiti zajatým lvem v kleci, jejímiž mřížemi v malomocném zoufalství bude lomcovati. Člověk vždy zůstane vyděděncem, jenž marně zápase o otcovské uznání, chtě nechtě bude rebelem dotud, dokud lidství s božstvím neslijí se v jedno.

Tato roztržka s Bohem vybičovává nejúčinněji jeho síly k poslední mezi výkonnosti, činíc z něho předního božího spolupracovníka.

Měří-li se muž na protibožském zápase, žena roste ze souhlasu s poznaným metafysickým řádem. Pílí-li muž vyrovnati se Bohu, hotov tomuto nedostižnému ideálu obětovati nejen osobní štěstí, ale i samo bytí, žena dává přednost myšlence věčně se obnovujícího života. I když v náboženském zanícení výjimečně obětuje se pro vlast nebo třídu, činí tak v přesvědčení, že vykupuje svou smrtí vyšší formu životní. Křesťanské mučednice přece také umírajíce domnívaly se spěti v život lepší.

Mužství jest v jádru svém útočné, dobývajíc i Boha rytířským kláním, čelem proti čelu a riskujíc zatracení nebo slávu splynutí. Ač tolik touží milovati a oddati se, přece musí muž býti dříve přemožen a není nikterak předem jisto, že si ho Bůh získá bez přičinění. Ucházejí se o sebe vzájemně, kdežto ženino zdráhání se jest právě jen rozmarem, poněvadž o ní jest dávno rozhodnuto: vzdá se, nechce-li samu sebe popříti, jako se vzdá muži, aby mateřstvím se stala více sama sebou. Zdaž, vzdávajíc se životu, jest prostřednictvím jeho brána i Bohem, čili spojuje-li se s ní Duch tímto způsobem, zůstává ovšem otázkou nezodpověditelnou.

Snad proto, že bylo by to nad jejich síly, že bylo by to nad síly lidstva vůbec, kdyby nejen myšlenka, ale i holý život měl býti vykupován potyčkou člověka s Bohem a ženství vedle svého poslání aby mělo býti obtíženo i posláním mužským v plném jeho rozsahu, ženám nedostalo se buřičských vlastností. Nikdy nezúčastnily se protibožského odboje, nikdy nevydaly opovědné rebelantky pravděpodobně z toho důvodu, že ž e n a - r u š i t e l k a, ž e n a - p e s i m i s t k a byla

by tragickým paradoxem, jejž by lidstvo zaplatilo vymřením. Uspořilo jim tak předurčení k mateřství velikou, marnou okliku, anebo přikovalo je provždy k nižšímu stupni vývojovému?

Rodíc se poslušným, zdárným dítětem, které žije ve smíru s otcem nebeským i s přírodou, jest žena blíže pravdě a vykoupena tak již před zrozením? Vlastně — ona nikdy zatracena nebyla, neboť se nikdy nespustila boží ruky, vybízejíc pokorně: „Osude, Bože, tvá vůle se staň!"

Čím více jest sebou samou, ztělesňujíc pravdu vlastní osobnosti, tím v dokonalejším souladu s Bohem žije a tím mocnějším štěstím pravé zbožnosti jest proniknuta. Sklání-li se nad svým srdcem, aby z něho vyčetla boží příkazy, nalézá je nejzřetelnějšími v posledních hlubinách nitra.

Ji poznání nevhání v pesimismus, v proklínání života a Stvořitele, nýbrž v hymnus na něj, nebo alespoň v smírné přijímání jeho běd. Nestřetá se tudíž s Bohem-Tvůrcem, otcem všehomíra, oslavovaným pod nejrůznějšími jmény všemi národy světa, leč toliko s Bohem té které církve.

Jí, záruce své obnovy, život nikdy nepřestřihává pupečné šňůry, jí však také nikdy nepouští plně ze svých rukou ani Bůh. Zahrnuta starostlivostí, je současně omezována ve své svobodě. V ní stále rozhodněji přesunuje se základní dilema lidstva: vědomá spolupráce na božském řádu nebo bytí pro bytí.

Ona jest jablkem sváru dvou základních principů světových: idee vzrůstu k božské dokonalosti a snahy hmoty, jež chce neomezeně se množiti bez ohledu na účel, ale ona jest zároveň i příčinou jejich vzájemné ohleduplnosti, která nepřepíná řevnivého napětí v ničivou zuřivost. Ona je to tedy, jež povážlivě rozkolísává naše dualistické vyznání víry, vnucujíc v mysli člověka pochyby.

Jestliže její důvěra v život má rubem třeba pověrečnou zbožnost, zdaž to není proto, že její pud správně vyciťuje totožnost přírody a božství? Spočívajíc stále ještě v klíně Prapodstaty, nevidí lépe v ustrojení vesmíru a nepředjímá tudíž instinktivně pravdy, za nimiž mužský rozum marně se pídí? Nebo jest dosud tak zaostalou, že i nejlepšími svými představitelkami rovná se sotva mužům — primitivům, kteří působení přírodních sil přijímají za projevy božství?

Ostatně existuje bezpečné dělítko, které by neomylně odlučovalo zjevy hmotné od duševních, a známe přesnou hranici, táhnoucí se mezi vzdělancem a nevědomcem, za niž na straně vyvolených není již omylů, které by plichtily nepoučeně božské s přírodním?

Ženina naivní spřátelenost se všemi mocnostmi bytí, v jejichž rysech ani ji nenapadá pátrati po mefistofelském úsměvu, svou důvěřivou

statečností přitahuje zrovna nejhloubavější a nejzasvěcenější z mužů. Z ní tak přečasto dopíjejí se nových sil a právě z těchto důvodů je možno, že prostičké matky vychovávají neohrožené vůdce lidstva, kteří nikdy nezapomínají vděčně uctívati svých roditelek. Vědí, zač jim děkují — neboť ony zažehnaly z jejich života ochromující hrůzu z tajemství. I leckterý záhadný svazek velkého muže s prostoduchou ženou bychom si, možná, takto vysvětlili.

Konečně — nejsou si bližší, než se nám zdá, oba představitelé lidství, kteří zírají na sebe s dvou protějších břehů, mezi nimiž se vzdouvá školské vědění?

* * *

I když časem vzdělání vyvede ženu z okruhu nynější všednodennosti a uzpůsobí vrozenou její vnímavost, aby porozuměla mužovým vnitřním dramatům, jimiž přes všechna poblouzení lidstvo jedině roste, základů jejích nepřemění.

Žena nikdy asi nebude podezírati skladby Kosmu z nesmyslného zmatku, v nějž bylo by marno vnášeti smysl i řád, a proto nikdy asi nepostaví svého rozumu jako svéprávného, vlastními zákony řízeného světa proti inteligenci neznámého řidiče vesmíru, aby mu vnucovala svou představu světového pořádku. Ona nikdy asi neosobí si práva kritisovati boží hospodářství a nikdy asi nebude dosti sebevědomou, aby obvinila Tvůrce z bezplánovitosti a z libovůle lhostejné k logice.

Pravému očištěnému ženství chybí romantický prvek protibožského vzdoru; o to je užší mužství, ale o to jest i zakotvenější a spolehlivější.

To, co se někdy vzpouře u žen podobá, jest příliš malicherné, protože podmíněno jen osobní nespokojeností. Ženy neobžalovávají Tvůrce ve jménu všelidského utrpení, ve jménu všech pozemských obyvatelů — trestanců, kteří spoutáni žádostmi těla očekávají okamžik popravy, nýbrž naříkají si toliko na drobná svá zklamání, snadno usmiřitelná nějakou úsluhou nebe, ať jest jí uzdravení dítěte, nebo láska milovaného muže. Mají svou míru štěstí, se které neslevují, nad niž však se nevzpínají.

Ke stavbě mohutných, logicky učleněných systémů protinábo-ženských chybí ženám základní mužův popud k boji: touha vyrovnati se, dostihnouti, vniknouti v tajemství. Pýcha mocného rozumu. Nedychtí po světle, poněvadž pro ně vlastně není záhad.

Jsouce roditelkami, cítí se jedním z milionterých kráterů, kterými život vyšlehává; jeho plamen probíhá jich tělem. O něm nemohou pochybovati — vždyť vypaluje celou jejich bytost ke své potřebě. Že by i jeho žár mohl býti jen klamným zdáním, za nímž pravá podstata se ukrývá, jim vůbec nenapadá.

Nepovažují se za ošizené, jelikož intuitivní vcítění odškodňuje je za nadprůměrně pronikavé rozumové poznání některých mužů. Božství nemá v nich opovědného, zásadního nepřítele, jenž by povznesen nad své sympatie a antipatie, chladně přezkoumával sílu protivníkovu. Osvícenství a vědecký životní názor, který z něho vyplynul, jsou dílem ryze mužským. Není kacířek, které by pouhá představa božské existence popuzovala svou náročností k obhajobě práv lidské důstojnosti. Jsou leda odpůrkyněmi určitého dogmatu nebo kultu, a jejich rouhavá vzplanutí uhasínají stejně rychle, jak vznikla, nedostatkem živných látek.

Avšak člověk vyrovnaný, harmonický, jenž již skoro zcela splynul s Bohem, přestává býti kulturním kvasem, poněvadž vlastně došel cíle: svět jeví se mu skvělým dílem, jehož poslední zkřiveniny vyrovná všeobecná láska a poslušnost osudu.

Touto spokojeností vyřazuje se harmonická bytost ze spolupráce na lepším uspořádání Kosmu, poněvadž není již schopna snem ho předtvářeti. Představa zušlechtěného světa rodí se toliko z neuspokojení se stávajícím řádem metafysickým. Tak oddanost smířených bytostí žádá doplnění odbojem vzdorných, nemá-li vývoj vyšinouti se z předurčené dráhy. Kristův protějšek jest dějinnou nutností právě v zájmu ideálu kristovského, aby nezvrhl se v tupý klid.

Ženský kladný typ, ač kladnému mužskému typu příbuzný, nekryje se s ním, vyrůstaje toliko z poloviční rozlohy člověčenství. Jeho harmoničnost nebyla vybojována všemu na vzdory ze sváru protikladných hodnot, není klenbou nesenou pilíři zbožnosti a záporu, nýbrž byvši vrozena, vyvinula se po zákonech svého druhu a je proto monotonní, chudobná, bez obsáhlého rejstříku disonancí, nezbytných v symfonii lidství.

Ženství vykrystalisované v nejvyšší svůj útvar bylo by pravděpodobně odsouzeno k věčnému sebeopakování, rovno zmechanisované síle, která sama sebe řídíc, kypí, kypí a vzkypíc opadává, aby znovu vyvřela a opadla. Při vší své zdánlivě nevyčerpatelné plodnosti zdá se spíše asi omezenou mocí, než živlem, který by každým okamžikem mohutněl. Jest rovnicí, jejíž X je vypočitatelno právě proto, že potřeby jeho jsou omezené.

Od chaosu až po pozemský blahobyt všech rozprostírá se zájmová oblast ženství. Vyšších ideálů si neklade. Dosáhnuvši ho, ženovláda zapředla by se v blaho harmonické vyrovnanosti, a poněvadž jeho trvání odporuje věčnému pohybu, v dalším vývoji svou všeláskou a svým všesoucitem, jenž znemožňuje utřídění hodnot ve stupnici

nutně rozkládala by skrovný soulad opět ve změť, jelikož ke vzmachu o nový stupeň chybělo by jí právě oné mužské, neúkojné touhy po vyrovnání se Bohu.

Vábí, užíti řecké báje o zápasu chaosu — Titanů s Olympany, bohy řádu a zákona světového za symbol boje tvůrčího prvku ženského s mužským — avšak takové přiměry svádějí na scestí.

Ženství s mužstvím jsou si určeny za vzájemný korektiv, neboť žádné z pohlaví na světovou správu nestačí. Zvrhá-li se mužovláda v solipsismus a v despocii, zvrhla by se ženovláda v rozpoutanost pudovou. Rozvrat tedy v obou případech, leč ve formě protichůdné: u ženy zvrat k původnímu bezjáství, kdy cítila se více věcí než člověkem, k chaotickému boji všech proti všem ve jménu všeobecného práva na život, u muže naopak nestvůrné vypětí jáství, které vystupňovávalo by se v násilnictví u víře, že jedině on má pravdu a jeho osobní zájem že jest rozhodujícím zákonem.

DR. FRANT. SEDLÁČEK:

ZROZENÍ GENTLEMANA.

(Konec.)

Aschamův pojem εὐφυής (well-bred) se svým širokým významem morální dokonalosti spojené s tělesnými přednostmi byl by zůstal omezen na svět humanistů a pedagogických theoretiků, nebýt literární slávy knihy, která ten pojem zároveň s výrazem uvedla ve známost širokého kruhu čtenářstva v rouše didaktické povídky — Lylyova Euphua (1579). Příběh dosti všední o osudech duchaplného a zámožného Athéňana propleten jest výchovnými poučkami a psán způsobem úplně se příčícím klasickému předpisu Aschamovu. Nesmírná záliba ve figurách prozrazuje vliv retorských příruček; okázale uhlazený a květnatě ozdobný i složitý sloh usiluje o přízeň poitalštěného vkusu dvorského. Kniha, ač její autor vyšel z lidu — plebeii filius — určena je ku podivu hlavně dvorským kruhům. Splnila své poslání více než její autor zamýšlel. Její vliv, přesahující současnou dobu, lze stopovati později až u Addisona, Johnsona a Macaulaye. Je sporná otázka, zdali je připisovati formální ráz knihy domácím tendencím dvorské preciosity, nebo jej uváděti ve vztah ke vlivu „vysokého stylu“ Guevarova, jehož dílo „Reloj de Principes“ bylo známo z překladu Lorda Bernersa a Northa. Budiž tomu jakkoli, jisto je, že Lyly psal své zdobné věty a pedagogické sentence pod dojmem italských příruček o dvořanství a že mu nebyla neznáma kniha Castiglionova. Nehledě ke

vlivu, jímž Lylyův sloh působil na tehdejší literaturu, důležito jest pro nás všimnouti si jeho názorů o výchově a humanistických předpisů o rozumu, vědění a svrchované gentlemanské dokonalosti. V jedné dlouhodeché tirádě Euphua se praví: „Ctnost, ano ctnost, pánové, činí lidé gentlemany; ona činí chudáka boháčem, člověka nízkého původu šlechticem, poddaného mocnářem, mrzáka krasavcem, nemocného zdravým, slabého silným a většinu nešťastníků šťastnými. Jsou dva zvláštní dary v povaze člověk: vědění a rozum, z nichž jeden poroučí a druhý poslouchá." Jak viděti, u Lylyho nabývá převahy v názorech o gentlemanství universální, klasický duch nad jeho původním šlechticky třídním významem. A tato tendence, vhodně posílená universálností humanistického pojetí o mravní a tělesné dokonalosti, učinila z gentlemana vzor přístupný i mimošlechtickým vrstvám národním. V předchozím anonymním „The Institution of Gentleman" (1555) a později v knize Williama Segara „Honor Military and Civil" (1602) požadavek gentlemanské urozenosti zcela ustupuje před zdůrazněním osobní dokonalosti, získané vlastním úsilím „self-made gentlemana". Podle Segara může býti gentlemanem i obchodník, ovšem dosti bohatý, aby mohl vyhověti požadavkům tohoto vzoru ušlechtilosti. Lyly má podivuhodně čistý klasický názor o nutnosti rozumového poznání a kázně i o významu úsilí o sebevýchovu, jemuž připisuje velikou meliorační účinnost. „Jsou tři věci," praví, „které tvoří dokonalost v člověku — příroda, rozum a zvyklost (use). Rozumem zovu disciplinu, zvyklostí cvik. Chybí-li která z těchto větví, zajisté strom ctnosti musí nutně uvadnouti; neboť příroda bez discipliny jest malé síly a disciplina bez přírody bezmocnější."

Než Lyly sám osudně hřešil proti těmto vysokým zásadám hlavními vlastnostmi svého péra a zvláště svojí slohovou neukázněnou rafinovaností. Ale to bylo konec konců malé provinění na klasické disciplině, máme-li na zřeteli obecné tendence té doby, která počínala rozuměti kázni humanistů a renaissančních theoretiků o dokonalé výchově jako vhodné formě, pod níž bylo lze ukrýt „módní neřesti" poitalštěného dvořana a šlechtice. Pravidla kázně byla převrácena v pouhou formálnost a z plodného humanistického vlivu stalo se tak společenské nebezpečí, proti němuž literatura musila namířit šípy své satiry a puritánský common sense lidí rázu Gossonova blesky svého mravního rozhorlení. Puritánský útok mířil i proti soudobé literatuře a hlavně divadlu jako domnělému plemeništi této mravní nákazy, a obránci umění a poesie, jako Lodge a Sidney, měli plno práce, aby přesvědčili puritánské obrazoborce o mravní a výchovné podstatě literatury.

Tehdy se počíná rozkládati gentleman, ideální dokonalý člověk renaissanční ve dvojí typ: v úlisného dvořana s Baconovou morálkou úspěchu, a pedantického „pouhého“ učence, „inteligentního osla či hloupého bracha v černém obleku“, který říká věty zběžněji než smysl, vyzná se v latině lépe než v angličtině, všudy na světě je doma, jen v Anglii cizincem. Následkem toho upadá i dřívější pojem gentlemana, jak konstatuje Sir Thomas Smith v knize De Republica Anglorum (1583). „Pokud se týká gentlemanů, jsou teď velice laciní v Anglii. Neboť kdokoli studuje říšský zákonník, kdo studuje na universitě, kdo se zabývá svobodnými vědami, jedním slovem kdo může žíti nečinně a bez fysické práce a má místo, postavení a vzhled gentlemana, má se považovat za gentlemana.“

Puritánství, prodchnuté silně demokratickým duchem, obracelo se přirozeně proti rodovým nebo dvorským výsadám, v nichž vidělo pouze nemravnou omluvu módních výstředností vysokých kruhů, jež ohrožovaly vážné pojímání všelidské důstojnosti.

Kolem r. 1600 dospívá se k nové formulaci gentlemana, ne již jako pouhého dvořana nebo učence, nýbrž jako vzoru čisté lidské universálnosti: člověka bez rodových privilegií, bez zvláštního zaměstnání, bez omezenosti běžných povolání, ale zato všeobecně vzdělaného, mravně vychovaného a projevujícího živý zájem o všelidské záležitosti. To jest pojetí, které nalezneme čisté hlavně později v 18. století a jehož obdoby spatřujeme v honnête-hommu francouzského 17. století nebo v příručkách Španěla Baltazara Graciána.

Tradice Castiglionova dvořanství nicméně nezanikla v 17. století, třebaže byla ohrožena individualistickými tendencemi protestantismu a demokraticko-mravními vlivy puritánství, které v druhé polovici tohoto století vyvolaly proměnu života sociálně-politického. Udržela se přes episodické zasáhnutí německého grobianismu do anglické literatury. Ironický prvek grobiánství, ne úplně cizí povaze anglického humoru a literární satiry, zpracován byl jako podružný, negativně výchovný prostředek v anglické mravokárné komedii a nalezl teprve ve Swiftovi vhodné a účinné upotřebení.

V didaktické literatuře toho století objevují se ohlasy jednotlivých názorů o renaissančním typu doby předchozí. Tak Peachamův „The Complete Gentleman“ z r. 1622, napsaný na popud francouzského přítele za účelem odstraniti nedostatky ve výchově šlechtické mládeže, shrnuje jako mnoho podobných příruček tehdejších předpisy „o svrchovaně potřebných a doporučitelných vlastnostech duševních či tělesných, jichž je vyžadovati na vznešeném gentlemanu“. Ve shodě s anglickými sportovními zálibami doporučuje Peacham Castiglionův předpis athletických cviků a to nejen pro dosažení vo-

jenské zdatnosti, nýbrž i pro získání tělesně otužilosti, potřebné gentlemanu jako muži činu. Tam, kde rozšiřuje svůj výchovný program o vzdělání intelektuálné, sleduje těsně domácího retorika Puttenhama (The Arte of English Poesy, 1584) a jeho prostřednictvím renaissanční kritiky (Scaligera). Jeho „vznešený gentleman“ má ovládati latinu a řečtinu, být zběhlý v dějinách a zeměpisu, astronomii a geometrii, hudbě i malbě. Peacham však nezapomíná ani Chekeova a Aschamova příkazu o náležitém pěstování mateřštiny, nakazuje „to speak and write your own (tongue) properly and eloquently“ a čísti „the best and purest English (Chaucera, Spensera a Bacona). Peacham si byl vědom, jako všichni jeho angličtí předchůdci i sám jeho učitel Castiglione, že je zjemnění jazyka v příčinné souvislosti s jemností vzdělání a mravů, a využil toho přesvědčení, aby odůvodnil požadavek humanistického i národně literárního studia, jak to výmluvně učinil i ke klasicismu tíhnoucí duch Ben Jonsonův. U Jonsona, který zesměšnil slohové manýry eufuismu, shledáváme se se zdůrazněným stanoviskem Lylyovým v záležitosti jazykové a mravní konvence (custom), která má býti direktivou osobní libovůli a temperamentu. Jonson má přesný názor i o významu tradice v oblasti řeči i mravního života.

A co více, on si je vědom i důsledků módních výstředností pro společnost a stát. Praví: „Kdekoli mravy a módy jsou zkaženy, tam je zkažen i jazyk. On napodobuje všeobecnou zkázu. Výstřednosti, hodování a oblékání jsou známkou nemocného státu a nestydatost jazyka znakem nemocného ducha“. Humanistické tradice a renaissanční typ přestávají býti omezeny na oblast universitního zájmu a svět dvorské etiquetty. Jsou vnášeny v polovici století do víru státního revolučního převratu a nábožensko-filosofických sporů. Po Jonsonovi přichází puritánský básník Milton a dodává k Jonsonovu státně-sociálnímu výchovnému plánu požadavek křesťanské dokonalosti. Ale Milton byl příliš velkým humanistou, než aby byl upadl v obvyklé bludy anglického puritánství, které bojujíc proti světáckému pojetí života a mravní bezuzdnosti, napadalo zároveň svým obmezeným rigorismem i vynikající vlastnosti renaissančního typu. Výchovný ideál Miltonův jest humanistický, občanský a křesťanský. V pojednání „Of Education“ (1644) požaduje pro úplnou výchovu humanistické vzdělání, antickou filosofii a renaissanční krasovědu Castelvetrovu a Mazzoniho. V ohledu tělesné výchovy přejímá tradiční předpisy fysických cviků (wrestling!). V ohledu morálním poukazuje k Řekům jako vzoru vysokých mravních a státnických ctností. Uznává za nutné vychovávati „statečné muže a ctihodné vlastence, milé Bohu“, kteří by si libovali „v mužných a svobodných cvicích“ a byli oporou

státu a společnosti v dobách nebezpečných politických převratů. Tutéž myšlenku nalezneme později i u Lockea. Ale tento světský ideál nedostačuje křesťanskému humanistovi Miltonovi. On je přesvědčen, že svrchovaná lidská dokonalost není dosažitelna pouhou vlastní silou jednotlivcovou, nýbrž „nebeskou milostí víry" a že cílem lidského vychování i usilování jest, přiblížiti se napravováním prvopočátečního hříchu prarodičů co možná těsně k Božství.

V těchto názorech se obráží trojí proud myšlenkového světa 17. století. Jednak proud humanistické vzdělanosti, kterou theoretikové gentlemanství v tomto století (jako Higford: Institution of a Gentleman 1660, anonymní autor knihy: The Courtier's Calling 1675, Jean Gailhard: The Complete Gentleman 1678 a Stephen Penton: Guardian's Instruction 1681—7 [?]) odkázali 18. století; jednak proud politického vření, posílený v letech revoluce theoriemi platonsky ideálních, společensky-státnických forem (Hobbesova Leviathana 1651 a Harringtonovy knihy Oceana 1656) a posléze i mocná vlna puritánství, které počalo opouštěti půdu historického křesťanství a common sensu a zaměnilo tradiční náboženský vzor intuitivně nazíraným ideálem Božství, osvícení a milosti, jak se to v 2. pol. 17. století plně projevilo v nauce „Společnosti přátel" (quakerů). Potulný quaker George Fox a bedfortský baptista Bunyan, příslušníci nejnižšího stavu, pozdvihli svůj hlas proti mravním ideálům své doby se sta viska výlučně náboženského. Jim je renaissanční lidská dokonalost stejně cizí jako hrubé hříchy módní společnosti proti křesťanskému pravidlu života. Jim je hlavní věcí člověk jako křesťan, člověk ne jako člen společnosti a státu, nýbrž jako úd budoucího „království božího". Život pozemský nemá cílem vychovávání lidské dokonalosti, nýbrž přípravu k „putování poutníkovu z tohoto světa na onen, jenž má přijíti" (Bunyan, Pilgrinis, Progress 1678). Jako zde dospívalo puritánství k zneuznávání všech světských snah o lidskou výchovu, tak zase na druhé straně módní libertinství vyšší společnosti pokleslo k mravní lhostejnosti k duchovému obsahu života. To obojí mělo zhoubný vliv na gentlemanský vzor. Jeremy Collier a Sir G. Mackenzie podávají obraz stavu, v němž se ocitla ke konci 17. stol. ideální představa gentlemana. „Jemný gentleman znamená pěkného chlapíka, který chytá ženské, kleje a nevěří v Boha. Tyto vlastnosti, zdá se, tvoří pojem cti gentlemanské." Moralista Mackenzie (Moral galantry 1669, Napravený gentleman 1693) usiluje zachránit staré anglické mravy z nemravnosti věku v témže roce, kdy Locke obnovuje svým intelektualismem a aristokratickým humanismem renaissanční pojetí gentlemana. Locke píše svoji příručku „as a gentleman for gentlemen". Třebaže jest jeho ideální gentleman značně blízký

renaissančnímu typu, není dosti všeobecným vzorem, protože se omezuje na určité vrstvy. A jak daleko zůstává za universálním ideálem Komenského, který se snažil v témž století dávno před Lockem vypracovati výchovný vzor a plán pro člověka vůbec a určiti mravní dokonalost, vhodnou potřebám obecného lidství!

Za neklidného společenského a náboženského života stuartovské restaurace v 17. století, zvrhá se mravní ideál gentlemanství v jezovitskou kasuistiku vyšších vrstev nebo v nehumanistický náboženský rigorismus puritánské demokracie. Literární formalismus Rymerův a Drydenův přijímá sice hesla klasicismu, ale bez morální závaznosti. Soustava vnějškových „pravidel" zaujímá tu místo osvícené humanistické nauky renaissančních theoretiků. Disciplina honnête-homma, chápaná formalisticky, zanechává stopy i v současných představách gentlemana. Dryden přebásňuje v duchu honnête-homma díla Shakespearova, jejichž původní formu nepokládá za vhodnou pro vkus gentlemana. Kdesi praví, že „konversaci gentlemanů lze nalézti spíše u Beaumonta a Fletchera než u Shakespeara." Nedivíme se tomu výroku. Vkus Drydenových současníků odváděl pozornost od obsahu k formě a pravidlu, od životní plnosti a opravdovosti k vnějškové pravidelnosti. To bylo výsledkem literárních theorií, které klasický honnête-homme 17. století odevzdal anglickému gentlemanu, aby jimi nahradil tradici humanistické renaissance. Musil přijíti Steele a romantismus, aby zbavil gentlemana této konvenční přítěže a zachránil jej od ztrnulého formalismu a mravní lehkomyslnosti.

II.

Francouzský honnête-homme je již celý v Cortegianu a jeho anglickém synu, gentlemanu. Je to týž ideál aristokratické společnosti, galantní dvořan a dokonalý šlechtic, jak jej popisuje sieur Faret ve své knize L'honnête-homme, or, l'art de plaire à la cour. Je tu táž soustava klasického vzdělání a mravní i tělesné výchovy. Totéž humanistické přesvědčení o skoro absolutní moci výchovy, totéž pojetí ctnosti jako osobního úsilí o dokonalost.

Universálním měřítkem dokonalosti jest i u Fareta rozum (jugement). On je i hlavním regulativním prvkem lidské životosprávy. Připojme k tomu ještě pojetí lidské důstojnosti, vypěstované společenským stykem a tradicí, jak ji líčí de Balzac v „Aristippu", a máme úplný obraz francouzského honnête-homma. Tytéž myšlenky se vyskytují i u španělského myslitele o lidské dokonalosti Baltazara Graciána. Z děl Graciánových vniká však do pojetí universální lidské

dokonalosti nová složka: pojem **vkusu** (gusto — výraz, běžný ve španělské literatuře od doby Lope de Vega). Jako se výchovou vzdělává duch, uvažuje Gracián, tak lze jí vzdělávati i vkus; a člověk je tím dokonalejší, čím je více „kultivován“, jak co do vkusu, tak co do úsudku, vůle, řeči a skutků. Graciánova příručka Oráculo manual (1637) byla r. 1685 přeložena do angličtiny: „The Courtier's Manual Oracle or the Art of Prudence“, patrně podle francouzského překladu Houssayova, a je zajímavo, že slovo vkus bylo převedeno výrazem „judgment“. Spingarn tvrdí, že podle toho slovo „taste“ (vkus) nebylo do 1685 běžným výrazem a že se ten pojem dostal do Anglie z Francie. Nový výraz vniká od té doby vedle tradičního „judgment“, „wit“, „common sense“ a „good sense“ do theoretické výzbroje myslitelů a pedagogů 18. století.

Formalistický důraz a novoklasické manýry anglického XVIII. st., silně podporované vlivy francouzskými, mátly Tainea v jeho plánu vylíčiti anglickou povahu jako podstatně romantickou. Kdežto on viděl úplnou nesourodost mezi anglickým duchem a klasicistickými formami 18. st., nalézá anglický literární historik Courthope právě v tomto století rovnováhu národního ducha s klasickým vkusem, jehož systém byl rozvinut mezi obdobím moralistních týdeníků a smrtí Dra Johnsona. On tu rozpoznává vysoký vzor estetické a mravní dokonalosti, vytvořený ne tak formalismem, jako spíše „svobodnou debatou a diskusí“. A opravdu Moralistní týdeníky Steelovy, morální filosofie Shaftesburyho, nauka „common sensu“ skotských filosofů, náboženské názory deistů a methodismu a konečně krasovědné myšlenky Homovy a Johnsonovy vytvořily příznivé ovzduší, v němž se znova pozvedl renaissanční typ osobní dokonalosti z úpadkového stavu na konci 17. st. Je to hlavně zásluha **Steelova** a **Addisonova**, že „fine gentleman“, tolik nenáviděný před 1700, byl učiněn přijatelným vzorem středním vrstvám, demokratickým a puritánským. Steele podal těmto vrstvám v „Tatleru“ (1709) a „Spectatoru“ (1711) zábavnou formou kavárenského rozhovoru pravidla vyšší společenské výchovy a dobrého vkusu.

Proti okázalé, ale prázdné zjemnělosti dandyů a hejsků (fops) restauračního období uvedl typ solidního, důstojného a vpravdě jemného člověka. Rozlišil vulgární afektaci od projevů pravé lidské důstojnosti a sestavil předpisy gentlemanské životosprávy, jíž řídí „věčná pravidla rozumu a zdravého smyslu (good sense)“. „Co se příčí věčným zákonům rozumu a zdravého smyslu, musí býti vyloučeno všude z chování dobře vychovaného muže.“ Společenská kritika Steelova dotýká se všech stránek toho, co se tehdy rádo zvalo „petites morales“, drob-

ných projevů slušnosti a sociálního dekoru i mravního vědomí, které jest jim zřídlem. Odchyluje se však při tom od svých předchůdců, že se nedovolává pouze autority rozumu a „common sensu", nýbrž i „lidskosti" (humanity), „dobré přirozenosti" (good nature) a „smyslu ctnosti" (sense of virtue). A mezi jiným definuje významně „jemného gentlemana" slovy: „Slovem: býti dokonalým gentlemanem jest býti velkomyslným a statečným člověkem". Addison doplňuje společenskou kritiku Steelovu několika významnými slovy o pedantství. Vystříhávej se býti jen vojákem, jen dvořanem, jen učencem. To jsou pedanti ve svém oboru. To jsou lidé nepatrně nadaní common sensem a dobrým vkusem. Nejhorší druh pedantů mezi vzdělanci jsou mu pak zvláště ti, kdož majíce málo common sensu „přečetli spoustu knih bez vkusu nebo soudnosti (distinction)".

Vedle common sensu 18. století, který odpovídá humanistickému „intellectus universalis", uvádí se do pojetí gentlemana v tomto století „mravní smysl", Shaftesburyho „moral sense", který je podle něho povahy stejně všeobecně lidské, protože je založen na společném citovém základu. Odvolávajíce se k němu, Steele a Shaftesbury stali se předchůdci romantismu, který zastupuje zcela opačný názor o povaze lidské přirozenosti, než jaký byl východiskem klasicismu. Humanismus je svrchovaně nedůvěřivý k citové stránce lidského ducha a v lidské přirozenosti vidí souhrn zlých pudů, které teprve vyšším vzděláním lze vychovati a jež lze jen rozumovým poznáním a úsilím vůle ovládnouti a zušlechtiti. Humanismu je pravým lidstvím lidství očištěné kulturou od původní drsné a neukázněné přirozenosti. Avšak Steele a Shaftesbury s pozdějšími romantiky jsou přesvědčeni o vrozené dobrotě lidské přirozenosti a podle toho chápou i ideální lidskou dokonalost. Jemný gentleman Shaftesburyho, vyzdobený všemi ctnostmi tradičního renaissančního typu, jest tedy nejenom výtvor výchovy, nýbrž i produkt vrozených duchovních vlastností. Zřídlem jeho mravní dokonalosti není jen vyšší rozumové osvícení, nýbrž i srdce. Odtud Shaftesburyho časté zmínky o „natural good Genius" a o temperamentu a o mravním smyslu, který definuje jako smysl pro poměr nebo nepoměr, krásu nebo ošklivost skutkův a citů. Odtud konečně i jeho pojetí ctnosti, založené na reakci osobního mravního smyslu na vnější popudy společenského života.

Vedle tohoto intuitivného pojetí lidské dokonalosti setkáváme se počátkem 18. stol. se střízlivějšími názory o gentlemanu. Deset let po vydání Shaftesburyho „Karakteristik" píše dissident Defoe, autor Robinsona, svého Úplného gentlemana (kol 1728) a ukazuje, jaká vzdálenost dělí jeho vzor od typu renaissančního. To již není Castiglionův dvořan ani Peachamův humanista-šlechtic. Jeho gentleman

vyrůstá mimo dvorské ovzduší a daleko od universitního světa. K tomu, aby byl skutečným gentlemanem, není zapotřebí humanistické výchovy. On se drží vlasteneckých příkazů Aschamových; má vzdělávání rodného jazyka za důležitější než znalost latiny a řečtiny a v moderních naukách vědeckých (pod dojmem vědeckých snah 17. stol. — Boyle, Newton —) má větší zalíbení než v universitní retorice. Podobně jako Lockeovi záleží Defoeovi daleko více na zdravé soudnosti a karakteru než na učenosti a finessách chování. Učenost ponechává duchovenstvu a učencům z povolání, kterým jest ona zdrojem příjmů. Typ Defoeova gentlemana — to jest typ potomního venkovského squira z realistického románu, trochu omezeného, ale jadrného Angličana, silně zakořenělých mravních názorů, zdravého smyslu, sportovních a gastronomických zálib, jak jej vidíme ku př. u Fieldinga nebo později u Mereditha.

Defoeův nehumanistický typ je představitelem reakce ducha puritánského a realistického proti vlivu humanistických tradic anglických universit. On je ukazatelem soudobých poměrů, které málo přály universitní výchově a požadovaly raději privátního vzdělání v rodinách a za pomoci domácích učitelů. Swift, velmi citlivý k dobrým mravům dokonalého vzdělání a břitký satirik pošetilé přeuhlazenosti anglického venkova, viděl se nucena vzíti v ochranu opovrhovanou universitní výchovu gentlemanů a vystoupiti proti nešvarům domácího vyučování (Essay on Modern Education 1723).

Realistické chápání výchovy u Defoea osvětluje i střízlivé pojetí člověka jeho ostatních literárních děl. Nalézáme u něho jako romanopisce týž rys věcné střízlivosti, vlastní průměrnému puritánství: p o j í m á n í ž i v o t a j a k o p ř í l e ž i t o s t i k ž i v o t n í a k c i a n i k o l i j a k o z d r o j e v ý c h o v n ý c h m o ž n o s t í. Teprve Fielding podloží svému realismu výchovnou tendenci, ovšem nepřímo, ve formě výchovné satiry.

Vlivem Steelovým a Shaftesburyho vniká sentimentálně mravní pojetí lidské povahy do ostatní literatury a soupeří s klasickými názory, kterými jsou prostoupeny významné literární plody toho století. Ono zbarvuje sentimentální komedii a román richardsonovského typu; oba literární druhy poskytují stejné mravní naučení: že totiž je člověk přirozeně dobrý a že je potřebí pouze uhoditi na skrytou strunu jeho srdce, aby se obrátil k vyšší mravnosti a dokonalosti.

R i c h a r d s o n ů v g e n t l e m a n je buď světák rázu Lovelaceova nebo dobromyslný, sentimentální křesťan Sir Charles Grandison. Obrácení Lovelaceovo nebo ctnost Grandisonova nejsou výsledky mužného úsilí za vyšším mravním vzorem, nýbrž v prvním případě podlehnutím citovosti, v druhém plodem šťastné přirozenosti. Obě po-

stavy jsou v podstatě prototypy hrdin romantické literatury. Grandison, „tento skutečně jemný gentleman" rodem i vychováním a vedle toho i křesťansky „dobrý člověk v nejširším a nejhlubším smyslu slova", jest dokonalé ztělesnění Steelova ideálu.

Tento sentimentální typ počíná od polovice 18. stol. soupeřiti s typem klasickým, který představují Chesterfield, Johnson a Burke. V to soupeření zasáhl mocným vlivem methodismus a deismus. Prvý svojí reakcí proti ztrnulému formalismu anglikánské církve, svými složkami českobratrského moralismu a kalvinské praedestinace (Whitefield); druhý naopak svými zušlechťujícími názory o individuálním sebeurčení v mravním životě člověkově. Deismus filosofických myslitelů a básníků (Popea a Akenside) byl jak v 18. tak i později v 19. stol. účinným podporovatelem humanistického názoru o individuálních možnostech výchovných. Romantičtí odpůrci 19. stol. viděli ovšem v projevech básníků — deistů otřelé commonplacès. Ale ty výroky, spíše didaktické než básnické, obsahovaly staleté názory o postavení člověka a cíli jeho vezdejšího života. Popeův „Essay on Man" není při vši suchopárnosti tak zhola bezvýznamná mělká báseň, a známe-li Johnsona a Burka, vidíme, že on básnicky šťastným způsobem vyjádřil jejich životní moudrost a zkušenost.

Pojetí gentlemanství u Chesterfielda v jeho knížce „Advice to his Son" (1745), která je anglickou analogií „Rady otce synovi" našeho Smila Flašky z Pardubic, zavdalo příčinu k nedorozumění. Jest vysvětlitelná Johnsonova výtka, učiněná před Boswellem, že Chesterfield doporučuje „Morálku nevěstky a způsoby tanečního mistra"; některá místa knihy opravdu projevují jakýsi druh dvořanské lehkovážnosti (jako na př. baconovská rada „lichotiti ješitnosti všech") a snad přespřílišnou kladou váhu na společenskou uhlazenost. Ale v celku podává Chesterfield bohatou příručku výchovných pokynů, které pokračují v slavné tradici renaissančních theoretiků gentlemanství. Pro klasické vlastnosti té knihy měl mnoho porozumění Sainte-Beuve; tytéž vlastnosti však měl v opovržení methodista Wesley, neboť v nich pociťoval nebezpečí pravé ctnosti. Wesley se hrozí domnělého ducha přetvářky, který nalézá v Chesterfieldových názorech o gentlemanství, a rozhořčeně volá ve svém Denníku (11. října 1775): „A to jest miláček století!" Ale horlení Wesleyovo je bezdůvodné a trochu zaslepené. Pouští se zřetele ostatní stránky Chesterfieldových pokynů, jako ku př. jeho good sense, který on doporučuje jako životní heslo, zachraňující před formalismem i výstřednostmi, a pak zvláště jeho výrok o „versatile ingenium" (flexibility), přizpůsobilosti vnějších pravidel k duchovému obsahu života. Tato myšlenka by jediná obhájila

názorů Chesterfieldových před největším zastancem humanismu; ona jim také dodává vysokého smyslu humanistického, přes všechny výtky puritánů a romantiků. Je s podivem, že myslitel jako Wesley, původce nauky o universálním vykoupení člověka mocí všelidského mravního úsilí, nevšímal si Chesterfieldových myšlenek o pravdě, která má být vlastností gentlemana, a o dobrotě srdce, z nichž má vyplývati gentlemanské jednání. On zde mohl nalézti styčný bod mezi knihou Chesterfieldovou, již odsuzoval, a knihou Brookeovou (1766), kterou tolik doporučoval pro mravní výchovu svých současníků. Toto dílo přejímá již zřetelně romantický a rousseauovský postoj k životu: pohrdání konvencí a zdůraznění všelidského sentimentalismu. Jeho pojetí lidské dokonalosti je již úplně romantické a připomíná Wordsworha a Ruskina. Rozhodně věří ve ctnostné jádro chuďasa nejnižších vrstev.

Obdivovatel pravého angličanství v 19. stol., Charles Kingsley, nalezl v jeho knize ideál „pro mravní a fysickou výchovu křesťanského gentlemana.“ Jeví se v ní ohlas puritánské tradice a sentimentálně-demokratického proudu, který v 18. st. provází převládající proud klasicismu a ohlašuje dobu romantického odboje. V knize Brookeově je významné místo, které se přímo zabývá otázkou gentlemanství: dialog autorův s jeho přítelem. Ne bez pýchy konstatuje autor, že ve starověku není slova, které by odpovídalo představě gentlemana, ač se tam setkáváme s některými jejími prvky. Označuje dosavadní gentlemanství jako rozlišující měřítko vyšších vrstev a nižších kruhů a tvrdí, že kdykoli se gentlemanství počalo jako vzor napodobovati od lidu, vyšší vrstvy, žárlivé na svoji povýšenost a její vnější znaky, ihned si počaly přisvojovati opačné vlastnosti modního a světáckého typu a vzdávaly se jich jen tehdy, když prostoduché napodobení mravů vyšší společnosti učinilo mezi nižšími vrstvami z gentlemana opět vzácný zjev, umožnitelný nejlépe bohatstvím a módností (fashion). Než pravé gentlemanství, praví autor konečně, jest úplně nezávislé na bohatství, módě, času, zvyklostech a názorech jakéhokoliv druhu. „Tytéž vlastnosti, které tvoří gentlemana v prvním věku světa, jsou trvale, nezměnitelně a nevyhnutelně potřebny k vytvoření téhož karakteru do konce času.“ Zde jest vyznačena universálnost typu gentlemana na docela jiném základě než byla za renaissance: na základě vrozených vlastností všelidské povahy, na mravním a citovém společenství. K tomuto sentimentálnímu chápání člověka přistupuje pak ještě v 18. stol. rostoucí sympatie k přírodě a přirozenosti a dovršuje proměnu základních vlastností humanistického ideálu.

Dva duchové 18. stol., typičtí představitelé klasicismu, kritik Johnson a státník Burke, ztělesňují v jistém smyslu představu

dokonalého gentlemana 18. stol. Johnson se snažil, jak víme od Boswella, být po celý svůj život především gentlemanem dobrého vychování, které, jak on má za to, „záleží v tom, aby člověk neměl vlastností žádného povolání, nýbrž všeobecnou eleganci způsobů.“ Jako renaissanční spisovatel byl dalek oné literární ješitnosti, která později činí ze spisovatelů kastu, odlišnou četnými profesionálními rysy od ostatní společnosti. Jest o něm sice známo, že byl leckdy, vlivem tělesného neduhu, „v rozporu s běžnou morálkou“ při společenském styku, ale porůznu rozptýlené jeho myšlenky o výchově a autoritě prozrazují vysoké pojetí lidské povahy a její dokonalosti, pro něž jest i nyní považován za ztělesnění všeho, co Angličané nejvíce na sobě obdivují“. Johnson i Burke byli odpůrci romantismu, prvý rousseauovského destruktivního individualismu, druhý politického liberalismu Veliké Revoluce — ne proto, že se obracel proti přežilé literární a politické tradici a autoritě, nýbrž proto, že se obracel proti tradici a autoritě vůbec. Byli zaujati proti revoluční anarchii a filosofickému solipsismu nového hnutí, které se jim nadto ještě jevilo jako ohrožení mužných ctností lidské povahy, rozumu a vůle, sentimentální zženštilosti.

Johnson reagoval ve smyslu své humanistické a společenské výchovy proti stoupajícímu zbožňování přírody v anglické literatuře a i tím se postavil na renaissanční a antické stanovisko. Jako pravý gentleman (man of conversation Steelův) viděl ve velkém městě „školu pro studování života“, a podle Popea, v pozorování člověka vlastní cíl lidských věd. Jemu je ruch londýnského Fleet-streetu poučnější podívaná, než přírodní krásy greenwichského okolí.

Pro romantickou generaci „jezerních básníků“, která pozdvihla odboj proti klasicismu 18. stol., „návrat k přírodě“ znamená ozdravení života a vysvobození z pout konvence orthodoxních klasiků. Pro Wordswortha jmenovitě znamená sblížení lidského srdce s tajemstvím přírodního dění a duchovní spříznění se světem nejnižších lidí, kteří s přírodou žijí v úzkém styku, vzdáleni módních klamů, sociální ješitnosti a intelektuálních nároků. Odtud on čerpal nejen básnickou inspiraci, nýbrž i mravní poučení o životní dokonalosti. Tento samotářský snivec, uzavřený v úzkém obzoru svých přírodních dojmů severoanglických jezer, zavedl nový druh lidského ideálu: útěk od člověka a společnosti k imaginární dokonalosti přírodního života. To jest jeden romantický typ. Druhý, representovaný mladšími romantiky, Byronem a Shelleyem, jest typ titanského vzdoru a odboje proti řádu a autoritě. Oba typy jsou daleky toho státi se universálními vzory, neboť vycházejí z výstředností jednak citové výlučnosti, jednak individualistického instinktu. Jimi se ruší humanistická rovnováha

gentlemana. Ale z nich se vytvořuje romantická představa dokonalosti, romantický „genius“, pohrdající průměrným lidstvím a toužící po nekonečnosti.

Jedné části romantiků, jako Carlylovi, kteří jsou prodchnuti filosofickým determinismem, genius jako nejvyšší typ lidské dokonalosti jest dar prozřetelnosti. Druhým, jako Rousseauovi a Wordsworthovi, znamená originálnost, protispolečenské zneuznání kulturních hodnot a návrat k „čisté přirozenosti“ a lidskosti, vyhledávané nikoli mezi nejosvícenějšími a nejvzdělanějšími, nýbrž mezi nejprostšími lidskými bytostmi. Romantický kritik Hazlitt jest si sám vědom nebezpečí této tendence a touží po větší, mužnější kázni a přísnosti starověkého ducha. A jak bolestně hledá Coleridge romantickými názory zarostlou stezku ke svrchované dokonalosti umělecké i životní! Jakým palčivým problémem stává se v jeho Biographia Literaria platonská myšlenka o „jednom a mnohém“! „Trvalá a záviděníhodná sláva čeká člověka genia, který by se pokusil o realisování jednoty“. Mýlil se, měl-li za to, že genius v romantickém smyslu, jak mu i on rozuměl, může dosíci tohoto spojení a harmonisování. Jako tvůrčí duch jest předurčen k jednostrannosti a lidskému osamocení, kterým platí za to, čeho dosáhl svou osobitou původností. Všelidská dokonalost není jeho dílem ani cílem. Ta jest vyhrazena nižšímu vzoru průměrnosti a míry, který však vyplývá z jiných předpokladů. Coleridgův metafysický stesk ozývá se časem i z básní Shelleyových, typických pro promethejské titánství svobody a vzdoru.

Anglický romantismus má své dva veliké vychovatelské theoretiky v Carlylovi a Ruskinovi. Ale u nich nenalezneme oné vyrovnané gentlemanské dokonalosti předchozích století. Nenalezneme jí především u tvrdošíjného myslitele craigenputtockého Carlylea, který schvaluje černé otroctví a který hřímá proti Velké Revoluci francouzské, protože porušuje domněle předurčený božský řád světa a modlářsky uctívá sílu v každé formě, protože v ní nazírá nejvyšší projev ctnosti. Ale nedivte se tomuto žáku německé filosofie pro jeho nedostatek humanistického smyslu. Žasněte spíše nad duchovní krátkozrakostí znalce italské renaissance Ruskina, který proklíná renaissanční umění jménem přirozenosti a horlí proti renaissančnímu pojetí života jménem puritánské opravdovosti. Ruskin dává podle toho i slovu gentleman sémanticky úzký smysl mravní. Kdesi praví, že Angličané, jako národ gentlemanů, mají býti ve všem všudy „gentle“, vlídní a dobrotiví. On, jako angličtí básníci romantičtí, chápe nejvyšší dokonalost ve smyslu mravně-hieratickém a činí ji takto ideálem vrstvy nábožensky nadchnutých jednotlivců, kterým je dáno jí dosíci. Tím se pojem všelidské dokonalosti oddaluje v těžce přístupnou

oblast nábožensko-estetického zbožnění, povznesenou nad průměrné lidství.

V tomto pojetí mizí úplně účast common sensu, který byl dosud tak typicky vlastní anglickému myšlení. Teprve pozdější pokolení, vychovaná omyly romantismu k širšímu chápání lidské přirozenosti, zachraňují z romantického ovzduší pojem člověka i gentlemana. Jasná logická hlava J. S. Milla rozptýlila romantické mlhy, skrývající pravý smysl slova „přirozenost". Mill, jako humanisté renaissanční jest přesvědčen o „skoro bezmezné moci výchovy" a vykazují jí správně regulování přírodních instinktů lidské povahy. On vidí „úctyhodný příznak člověctví" právě v přemáhání této lidské přirozenosti, „ve vítězství nad instinktem". A přejímaje deistickou nauku náboženskou, určuje všelidskému snažení o nejvyšší dokonalost cíl v činném a vědomém „pomáhání Bohu" v díle stvoření. Millovi jest lidská dokonalost myslitelna jen ve formě přísné mravní a rozumové kultury, právě jako M. Arnoldovi. Vyšší osvícenost, které oba požadují, jest osvícenost rozumu intuicí v duchovou podstatu života, ne romantické uctívání pudové a citové přirozenosti, které jim ovšem nebylo cizí. Arnoldem ožívá Lylyův a Aschamův εὐφυής, dosažitelný pouze souzvukem výchovy mravní, citové i rozumové. Opravdová kultura jeho gentlemana jako universálního ducha jest mu možná jen tam, kde se nalézá, jak praví, zjemnělá přirozenost se sladkostí a osvícením.

Základním rysem celého kritického díla Arnoldova jest neustálé zaujetí otázkou universálnosti, jak literární ve smyslu Goethově, tak mravní ve smyslu gentlemanského ideálu. Té otázce věnoval zvláště v Culture and Anarchy (1869) mimořádnou pozornost. Viděl ve své době silný nedostatek pravé gentlemanské dokonalosti a neustával přesvědčovati své současníky o jejím významu pro život společenský, osobní i politický (The Future of Liberalism). Neuspokojovaly ho ani vnějšková dokonalost sportovní a společenská anglické aristokracie, ani úzké kulturní obzory středních vrstev puritánských a demokratických. Ve vysokých kruzích viděl barbarství vnějškového formalismu, v nižších vrstvách omezené filištínství. A tak mu nezbylo než se uchýliti k humanistickým výchovným zásadám (Report 1860), k „humanizing instruction" a osvícenému křesťanství, které se mu v nejčistší podobě jevilo jako „největší a nejšťastnější krok, který kdy byl učiněn pro lidské zdokonalení" (God and Bible).

Totéž mravní úsilí vidíme v 19. stol. v křesťanské renaissanci oxfordského hnutí které se odvracelo od kompromisního a ztuhlého anglikánství stejně rozhodně jako potíralo romantický liberalismus a zavrhovalo puritánský individualismus. Je zajímavo,

že oxfordské hnutí vyšlo jako methodismus 18. stol. ze síní oxfordských kolejí, které jsou od renaissance mocnou baštou humanismu. Kebble, Pusey a Newman, utíkající se od anglikánství a puritánství k živným pramenům prvotního křesťanství, šli jen důsledně směrem své humanistické výchovy, když hájili potřeby autority ve věcech víry a kázně v záležitosti morálky. Zvláště pro Newmana stala se otázka náboženské kázně ne již výlučnou věcí křesťanských vyznání, protestantismu a katolictví, nýbrž náboženské zkušenosti a potřeby vůbec. Buď kázeň a autorita — nebo libovůle individualismu: to bylo pro něho rozhodující dilemma. A on se rozhodl pro katolictví, ježto mu představovalo nejbezpečnější všelidský řád mravní. — Oxfordské hnutí jest v moderní době poslední projev klasického ducha oxfordského humanismu, který, počínaje renaissancí, vychovával typ anglického gentlemana a nejvyšší průměrné lidské dokonalosti. Tento typ trvá i nyní přes všechny vlivy utilitarismu a liberalismu, přes všechny extrémy aristokratických a puritánských mravů. Oxfordská výchova je dnes, jak myslí novoklasik Babbitt, jedinou správnou cestou k výchově universálního lidského typu. Ona činí zadost humanistickému požadavku životní kázně a může vyhověti jako mravní direktiva všem náboženským a sociálním aspiracím současnosti.

Vědečtí pozorovatelé anglického života jako Tainův žák Bardou a angličtí romanopisci 19. století, kteří uvádějí typ gentlemana do svých realistických nebo sociálně-výchovných skladeb, dosvědčují, že gentleman je stále životným vzorem národního života. Nedejte se mýlit paradoxálním revolucionářem B. Shawem, který činí gentlemana předmětem svého ironického vtipu a označuje jej jako druh společenského parasitismu, nesourodou směsici fysické dokonalosti severoamerického Indiána a duchovního vzdělání periklovského Athéňana. Nehledejte v něm pouhého dandyho, moderní obdobu renaissančního poitalštělého Angličana nebo porestauračního hejska (fop); nehledejte v něm moderního učence nebo pedanta anglické komedie. Nezřete v něm obmezeného puritánského squira — Johna Bulla anglického románu od dob Fieldingových. A dokonce už si nemyslete, že jej naleznete jen v anglickém „high life“ a jeho obraz v románech ze života vysoké společnosti. Gentleman prošel, jak jsme viděli, všemi těmi podobami a přijal z nich jen to nejlepší. Renaissance mu dala živel kázně a mužnosti, puritánství mravní opravdovost a demokratickou myšlenku, romantismus smysl pro cit a deismus intuici božství. Chcete-li poznati, jak se ve varu těchto elementů života rodí a vyvíjí anglický gentleman, otevřte si životopisy některých renaiss. cestovatelů nebo anglických objevitelů nebo moderních státníků, třebas román

D. M. Mullockové, Jon Halifax gentleman nebo Dickensova Davida Copperfielda nebo konečně Meredithova Harry Richmonda či Feverella. A máte-li pochybnosti o životnosti tohoto typu nebo o jeho ideální povýšenosti, začtěte se do americké literatury, na př. do Emersonových Essayů nebo Whitmanových Vyhlídek demokracie, a shledáte, že i jejich ideál je gentlemanský a že zvláště lidská universálnost, kterou Whitman vztyčuje jako civilisační metu své Americe, je humanisticky-demokratická universálnost pravého gentlemanství. Demokratická tím, že je vzorem dokonalé osobitosti „stejně vhodným a dost širokým pro všechny, pro každého farmáře a řemeslníka — stejným pro ženu jako pro muže —", osobitosti „fysicky dokonalé, nespokojené se zásobou pouze myšlenkovou a naukovou, ale náboženské, mající ideu nekonečna". Humanistická pak v tom smyslu, že pro duchovní část výchovy žádá s takovým důrazem „prosté nesofistické svědomí, nejprvotnější to mravní živel", v němž i Whitmanův krajan, novoklasik Babbitt vidí záchranu z filosofických zmatků přítomnosti.

VĚZEŇSKÉ ZÁPISKY KARLA STANISLAVA SOKOLA.

Chodíme bělavou mlhou, a každý je v ní zahalen jako Hamletův otec v organtýnu.

✠

Vzlétli ke střeše, a stíny na ozářené stěně s nimi letící zdály se zdvojnásobiti jejich počet.

✠

Toho buďme si vědomi: že jsme dovedli svoje přesvědčení projeviti, za ně něco snésti, toho nám mnozí nezapomenou a odslouží se nám velkou nenávistí.

Proč jsme jim turbírovali jejich kruhy, jimiž tak pěkně a uměle opřádali veřejné mínění. Lid propůjčil se k úloze Don Quichota, jenž vidí hrdiny ve větrných mlýnech, k úloze však ještě smutnější, protože čekal, že to věčné klepání téže písně mu dopomůže k cíli.

Neublížili jsme jim přímo — to je pravda, ale zničili jsme ten kultus veličin, jimž politika byla přívěskem advokátní kanceláře, jimž politika musela něco vynášet; ale nesměla je nic stát, ani na penězích ani na pohodlí. Dříve byli hrdiny zadarmo, teď od nich národ chce také ještě nějaké činy — — A to že by nám kdy odpustili?

✠

Má už pro své koníčky zařízenou pěkně velikou stáj — — —

✠

Mohlo by se tedy také říkati užší a širší vlastenectví — to uzší bývá někdy pořádně úzké — — —

— — — jako uniforma šorfšiců.

✠

Udělal si pevnou páteř z předsudků a nedomyšlených myšlenek — — —

✠

Semper Augusti — cizích říší.

✠

Dodal jim zmužilost k zbabělosti.

✠

Schází mu cit a přesvědčení — nahrazuje je vtipy.

✠

Připravil svou řečí novou krmi — pepř na divoko obložený hovězím.

✠

(Psáno na horním kraji lístku.)

— — — když denně touží po zapomenutých příslovích:

✠

(Psáno na dolním jeho kraji.)

Staré přísloví: Rak. nelze zabíti.

✠

(Šifrovaným písmem.)

Trvá dlouho, než se člověk naučí zachycovati, co se kol něho, ale hlavně a nejhlavněji co se v něm děje. S počátku vidí, správněji řečeno dovede zachytit jen to sváteční, nápadné, vše sensační — myslí často, že popisuje a vniká do života. Třeba je mnoho přemýšlení, mnoho rýpání v sobě samém, než dovede se prostě, neumělkovaně zachytit i to všední — neboť, pozor! na cestě leží karikování!

✠

(Šifrováno.)

Pozoruhodné, kolik síly potřebuji, abych se přinutil k napsání toho, co si myslím. Přímo fysická námaha, cuknutí — s takovým odporem sáhnu pro papír.

✠

(Šifrováno.)

Kdo dovede v řeči příliš obratně něco říci, málokdy myslívá to upřímně. Buď je to obrat, jenž dávno tanul na mysli a užit byl v té

✠

chvíli, jako by byl užit také jindy; buď připravován byl pro tu příležitost — a příprava mimovolně nebo úmyslně stírá přirozenost. (U lidí upřímných příprava v jistých chvílích nepomáhá — zapomínají naučené a mluví zase dle citu.)

✠

(Šifrováno.)

Co máte pořád proti habsb. dynastii? Když se v novějších dějinách něco velikého stalo, vždy byla při tom. Vzpomeňte reformace nebo osvobození Švýcarska, z našich dějin hnutí husitského, vzpomeňte velikých bojů Holandska za svobodu, revoluce belgické a obrovitých zápasů revoluce francouzské, geniálního individua Napoleonova, osvobození Italie, revoluce maďarské — což nebyla při tom všem účastna? Svými soudy, úřady nebo regimenty vždy přímo a s plnou vahou? Jen při boji severoamerické Unie za svobodu nebyla: to bylo příliš daleko.

Ovšem nedají se vypravovat jen samé takové pěkné věci: je tady několik temných stránek: je tu Moravské pole s předchozím jednáním; je tu pobělohorské šantročení s právy, krví a statky, Španělsko na mizinu přivedené, pár nedodržených přísah, nesplněných slibů — to však mizí mezi těmi zásluhami — — — Při pokroku lidstva byla velmi činně účastna. Víte, že má-li pokrok jíti do hloubky, musí přemáhati překážky — a ona je vždy tou překážkou, jež musí býti přemožena v zájmu pokroku!

✠

Ubohé dítě! Pohled tvůj prvý
do šedé cely vězení pad',
slabým jsi pláčem hlásil se světu,
odpověď tvoje byla to snad.

Zločin a bída nad tebou stály,
zdravily tebe v prvý ten den,
lidskost a soucit dlely kdes v dáli,
a ty jsi slabé, slzy máš jen.

Do vínku tobě společnost dala
nevlídnou celu, žaláře tíž,
pro tebe, robě, láska teď malá,
bude-li větší později? Zvíš!*)

✠

*) Ženě, uvězněné v Budějovicích, narodilo se v cele děcko. Tyto verše dosvědčují, že další zápisky psané na témž formátu jako ony a s jednoho bloku sundavané psány byly v Budějovicích, kde pisatel dlel 6 týdnů ve vyšetřovací vazbě před soudem porotním, jímž byl osvobozen. B. S.

Teď bych byl nešťasten, kdybych poznal, kolik ctižádosti, marnivosti neb kolik jiné slabosti spolupůsobilo při N. pracích. Snad kdysi s klidem (či s uspokojením?) budu konstatovati i to bolestné teď pro mne faktum, že se tak stalo. Ale pak budu tomu stupni blíže, pak budu kráčeti přes něj — — —

Jest tedy asi tré období: Než se pochopí — když se pochopí — a kdy chápe se více a hlouběji.

*

Chodí a čeká, kdy naň přijde to mohutné, to obrovské, překvapující, jež mu otevře duši a otevře rty — — —

— — — Což nerozvíjí se kol něho celé drama lidstva? — — —

*

Dumas ml. dostával chuť ku psaní, když měl před sebou rozloženu kupu pěkného bílého papíru. Totéž podobně jsem cítíval aneb domníval se cítiti a kupil jsem před sebe pěkný, lákavě bílý papír v hojnosti. To je však vynucená umělá chuť ku psaní jako po plzeňském na druhou večeři. Pravá chuť chytá bez ohledu na místo a přípravy dle nervového naladění, a Mozart napsal klidně svůj motiv blátem na zeď, a na odřezcích papíru psávají se nejšvižnější myšlenky.

*

Musila v těch romantických povídačkách mládí býti vždy nějaká zprzněná dívka — bez té to nešlo. Ale ta hrozná tragika uchvacující a drtící toho násilného činu nikdy nechápala železnou rukou. Byla to jen forma, kterou mladické zápolení s pudem i uměním se projevovalo.

*

Nezapomeňme, že in politicis hraje chléb svou úlohu též — přímo i nepřímo. Přímo u žurnalistů a jiných téhož druhu (veřejné mínění!), kteří křečovitě se drží přítomného stavu (svého žurnalistického obchodního podniku), poněvadž vlnobití neurčitého budoucna by je i rodiny jejich se zabezpečenou existencí mohlo zmítati (i to postačí) a pohrobiti. Ti do té oposice nepůjdou, která by je shltla. Nepřímo u těch, kteří jsou zabezpečeni jinak, kteří se však nikdy neodhodlají obětovati něco nebo jisté vydati změnám!

*

Zajímavo pozorovati, že ty křiklavé případy násilí, jako Žofín a klub mladočeský, ponechány bez důrazných kroků — co Vašatý pravil — bylo bledé. Bylo to zřejmé zneužití moci úřední a přece

takové mlčení! Nepochybně, že všichni cítili, jak mizerně se v tom případě chovali, a proto to nechali plovat.

*

„Nespokojená strana hledala spojení s nespokojenými živly jiných stran," — sapristi, což pak je v tom něco protizákonného? Naposled dočkáme se toho, že politické strany budou se muset vykázati koncesí, a jednání mezi stranami zakážou se jako spojování politických spolků a snad i straníky s plným nacionálem ohlašovati bude nutno policii?

*

Upřímně řečeno, jaký byl jeden pocit můj při prohlášení výminečného stavu? — Že vláda udělala mladočeské straně čest ještě nezaslouženou.

*

Vašatý praví (11266) po rozboru případu žofínského a vyhození poslanců z klubu, že snad ještě i v parlamentě budou policejní komisaři, a dodává: „Každý parlament má se tak, jak zasluhuje." Zcela pravda, jen že dosud ani v tom prohnilém, mizerném parlamentě vídeňském nesedí komisař, kdežto poslanci naši už dvakráte byli vyhozeni. Poslanci mají se tak, jak zasluhují.

*

Národ, jenž vydržuje vojsko — proti sobě!

Že nikoliv?! Bylo by jinak třeba, aby v den památky daného královského slova posádka pražská byla rozmnožena?

*

Na hřbitovech bývá napsáno: Hodie mihi, cras tibi — — — Pozor, aby kdysi na hřbitově všech politických práv neznělo toto chladné: Hodie mihi, cras tibi.

*

Ne vše, co člověk ví, může též říci, poněvadž ti, k nimž mluví, nevědí vše, a on sám to „vše" nedovede říci, mimovolně přeskakuje stupně, jež jsou pro porozumění veledůležité.

*

Císařský řez — někteří jsou pro chloroformování.

*

Tolik aspoň je jisto, že Češi za tisíceré oběti — — Maďarům že se ustoupilo . . .

Dějepis nedá se zakázati, historická fakta nedají se maasreglovati Dokud p. návladní neodvolá se na zákon, jenž zakazuje předvádění historických fakt — — -- *)

*

Necht nikdo nemyslí, že bychom se snad byli nenamáhali spolknouti to vše a zapomenouti. Namáhali jsme se často až příliš, síly k tomu obraceli, jež jiným účelům mohly a měly býti věnovány, ale osud náš, ta fakta veškerá nedají se přehlušiti obyčejnou žurnalistickou tahanicí, ta křičí, přehlušují vše, budí ze spánku a z otupělosti i ty, kteří by rádi zapomněli — — —

*

Jsme na nejlepší cestě, abychom utopili nejvýznamnější moment poslední éry — ostré vystoupení proti Mladoč. a zkoušení opravdovosti jejich — ve všedním parlamentárním řečnění. Tak pěkně se to kolíbá na vyježděné silnici!

*

— — Není zkažená, dala by se ještě napraviti — —

Co to vlastně je: „napraviti"? Utlačení ducha mnohdy samorostlého pod jednotvárně šedou uniformu všedních a nejvšednějších názorů obyčejné společnosti, odřezání všech smělých větví, ženoucích bezohledně do výše a na vše strany, a obětování jich konvenci, zlomení všech individuelních názorů, jimž nescházívá logické odůvodnění, k vůli společenskému pořádku, jenž nachází se v nejděsnějších rozporech s odůvodněním, jež má na rtech — — — To cenění individuality, jež se vzpírá společnosti, nemající pro sebe vnitřní oprávněnosti, jejíž pořádek vede důsledně k nepořádku, vyznačuje jistou část romantiky.

*

Dalo by se souditi z výminečného stavu na to, že válka je daleko pod obzorem, neboť před válkou milý národ český býval vždy předmětem péče. Avšak non semper idem! Je přirozeno, zkusí-li se také jednou jíti do války bez uspokojení čes. národa, tím přirozenější, že není vážného opravdového úmyslu uspokojiti jej. Hýbe se tu pozvolna jakýs odpor v lidu, je nepohodlný, budiž tedy zničen, zlomen za každou cenu, než by si lid zvykl na myšlenku, že oposice se také dělá jinak než řečmi ve sněmovnách a resolucemi. Vládě nevadí volný krok parlamentního řečňování, jenž občas kořeněn je projevy loyálními a odsouzením politováníhodných výtržností, to druhé jí vadí

---

*) Poznámky k řeči S. před porotou.

a to chce zničiti. V hloubku citu a odhodlanost nevěří; — nešťastný rok 1871 připravil nás o význam a vážnost — to nepohodlí, jež diskredituje venku, musí býti tudíž zlomeno před válkou, po které s národem otroků nebudou dělati veliké okolky. Jaká pomoc! Musíme si tedy ztracené vážnosti vydobývat znova.

*

Jim je absolutismus pramen práva, nám přirozená smlouva mezi národem a zemí.

*

V pohnutých zasedáních 90—48 jeví se šlechta býti touž jako ve státoprávních bojích 60—71. Nemá sice zlé stanovisko, mnohdy i velmi sympatické, ale celá činnost pro ně pozůstává v pěkně stylisovaných řečech a listech, v deputacích a resolucích. A když koruna položí — veto — udělají novou přestávku. Nejhůře však, když domnívají se, že by z jejich hnutí živilo se hnutí lidové — pak zatáhnou se zcela zpátky.

*

Machiavelliho pravidlo zní: Býti milován nebo obáván, ale lépe to druhé.

Vláda r. ví, že o lásce nemůže býti řeči. Chce to zkusiti tedy druhou cestou.

*

Cit lidu o porušeném právu jde hlouběji než já mohl a dovedl naznačit.

*

Plener: Otřásají se okna.

Liš.*) není strat. místo pro nějakou insurekci vhodné, ale zato jako každé jiné důležité, aby v něm budily a rozsily smysl pro obč. st. . . .

*

(šifrováno)

Ležela — nohy přeložené, svaly stehenní lnuly k sobě a z procházejícího tepla buzen byl lahodný pocit života. Cítila svoje tělo s plnou rozkoší. Nemohla si představiti, že by se mohla z tohoto stavu samovolně dostati.

*

---

*) Lišov u Budějovic; řeč tam promluvená byla příčinou uvězněni pisatelova v Budějovicích a obžaloba jeho z velezrady. Tato a některé předchozí poznámky jsou skizzou obhajovací řeči; smysl citov. výroku Plenerova je jasný: hrozba Plenerova neposuzována jako velezrada. V. D.

(šifrováno)

A v tom je stále onen rozpor — kdyby chtěl býti takovým, jakým je, kdyby pro svoje chyby si vybudoval systém, celý názor životní dle sebe si upravil, vyšlehla by jeho síla tvořivá — on však žije v plném rozladění; k své slabosti nechce se přiznati, ale také chce být jiný, než může býti, neodvažuje se tedy systémem dodatečně podložit svoje chyby... tedy věčný nelad beze smíru. Snad sáhne kdysi k alkoholu — snad již teď užívá ho pro umrtvení vnitřního nepokoje. Tak to půjde dolů, stále dolů, ač sám se ubije, on, v něhož tolik doufali, jemuž ženy se obdivovaly, o němž svět myslil, jak je dobrý — —

A nebyl?

Proč ne? Co je to dobrota? V jeho dobrotě, jeho ctnosti bylo mnoho slabosti vnitřní. Sám cítil se slabým a proto tolik počítal se slabostmi jiných — není to skutečně ctnost? Nevím. Ale tolik je jisto, že cítil se při tom nešťasten, chtěl míti ty vlastnosti, které se mu připisovaly — blázínek, zapomínal nebo chtěl zapomenouti, že zdání je výhodnější... A strašně toužil po síle — on, jenž i tam, kde mohl, nevyužitkoval jí, měl obrovský respekt před opravdovou bezohlednou silou. Chtěl být opravdový, dobrý, tím, k čemu jej strkalo okolí a srdce, obviňoval se však při tom, že to chce jen ze slabosti vrozené, obviňoval se, že v to nevěří, že věří jen v sílu, v sílu mohutnou, tvořící, zároveň nemilosrdnou.

Ale kdyby byl — —

Mojí drazí, milí, tady je mnoho kdyby a všechny byly by mu nepomohly. Snad jedno jen — podle něho bylo by to pořádné darebáctví — bylo by mu to však dalo sebedůvěru, chuť k životu; pomalu mu přes tu nerozhodnost k určitějšímu, třebas k méně ctnostnému — a on to cítil a přece se k tomu neodhodlal — než by byl jiný (tak totiž vykládal) — to ne, to nechtěl, tak tedy klesl raději sám — —

Ale byl moc nadaný...

Byl talent. Vždyť byl můj přítel.

Ale to je hrozně smutné, taková beznadějnost, žádná pomoc — to je jako pod vlakem — —

Víte, přítelíčku, pamatujete se: ten nápis v Nôtre-Damu nebo třeba jen v Hugovi: Ananké. Dopijem a zaplatíme. Hromsky pozdě.

JAN OPOLSKÝ:

ENDYMION.

Pokud Selene, což bylo zmarněné jméno luny, nezamilovala si myslivce Endymiona, mohl tento zachytiti obzvláštní svoji krásu pouze v pohledu na roztříštěné zrcadlo vodní, kde se jeho podoba v jemném a nejistém zbarvení obrážela.

Ale tu již všecka žárná podstata jeho bytosti vyvětrala, neboť obraz na vodě chudý je jako podvojný stín a nemůže promluviti o pravém zámyslu a vřelosti života. — Jeho krása vymykala se lakonickému popisu, neboť to bylo božství utonulé hluboko v lidské přirozenosti.

Jeho oči propalovaly dálky, ústa voněla svěžestí a jako z matného bronzu byla páž napínající tětivu luku. Jeho smysly dovedly se nad pomyšlení zbystřiti, honil-li mladého daňka, nasazujícího ve třetím roce věku první vidlici, nebo ve skrýši zcela nepřístupné parohy svrhujícího; slídil-li po drobné zvěři, která se hojně rozplozuje a jejíž kožišina páchne cibetem; vrhaje se ohnivě do nerovné šarvátky s medvědem, na jehož mordě zůstaveny jsou stopy medu i krve, nebo se plíže k napajedlu s té strany, která je poznačena kopytem černé zvěře.

V jeho prsou bylo mnoho strhujícího žáru a odhodlanosti, ale jeho počiny měly tolik gracie, kolik jí vydala směs božské a lidské přirozenosti. Za dne malý bederní pás z vlčiny zvyšoval jeho zářivou nahotu a za soumraku, mávaje rozžatou borovou pochodní, podoben byl nadsmyslnému světlonoši. Jeho srdce bilo čistě a pokojně a nebylo v něm stesku ni samolibosti. Nebylo v něm také ještě vzbuzené smyslné lásky, ačkoliv jevila se před jeho očima ve sterých obměnách jako ukrytý, vzněcující způsob života, po němž se on doposud nepídil a kořenů jeho neodkrýval.

Neboť jelen říjel, slévaje svůj hlas ze síly rvavé i žalosti, sokol slepě klesal na svoje svatební lože, jež bylo vratce upevněno k vrchu skaliska, ryby přicházely k mělčinám, tisknouce navzájem svoje stříbrné boky, motýli, pro něž bylo sloučení slibem tělesné smrti, chvěli se v extatickém sevření jako bezcílně mizící list. Kolem i světlušky padaly do trávy jako dvě jedním dechem rozžehlé a jednou slzou uhaslé jiskry.

Les, který obrubuje břeh řeky, plný byl tohoto mámení, těla stromoví slastně se uhýbala a klonila a bylo slyšeti větrné vzdechy, jako by je svolující rty byly propustily.

Až do polí a vinic drala se tato smyslná síla, oplozující pel nesen byl na vlnách teplého větru a jako tisíceré sevření lidských náručí bylo žádoucné pnutí révy.

Voda luční poddávala se laskání břehů a slunce líbalo nahou zemi dlouho před zasnutím, pokud se do tmy nezahalila.

A potom vyšla Selene, jež vyhlížela zkormoucená a bledá množstvím neznámé touhy, rozvírajíc uprostřed ňader svůj plášť, na němž se mihotaly ledové body a jiskry.

Tenkráte byla chýš myslivcova ponořena v jakémsi čarovném, studeném ohni a po jeho vřelém srdci jako by sahala jakási fantomatická ruka.

I jakási bezkrvá, ale omamující ústa jako by pečetila jeho oči, ssála šimravě na jeho rtech a lících, i fluid nějaký jako by se ronil, povívaje étericky chmýřím rozehřatého těla.

A jako by sen myslivcův vsazen byl pod baldachýn utvořený z hebkého, stříbrného prachu, kde ležela Selene nahá od hlavy k patě, tajíc pozvolna ve své unylosti. Plno modré, mřivé záplavy vyplňovalo tehdáž chýš Endymionovu a nebývalých, sinavých barev nabývala na zdi vyvěšená kož lišky a hranostaje. Také po jeho loži, jež bylo z mechu a jasanových holí, střely se lunatické šípy a pablesky, vzbuzující v těle spícího muže tušení rozněcujících bolestí.

Tenkráte vstával, odvrhuje suchou přikrývku, a marně pátral po březích rozlité citové opilosti. Nebylo však břehů, a jeho srdce, které levicí snažil se zadržeti, kolébalo se jako bóje na nesmírném stříbrném rozlivu.

Jeho pevná páž zplihla jako usečené chapadlo medusy, jeho páteř se prohnula bezmocně jako v těle jezdce, řítícího se nezadržitelně do propasti, jeho zrak byl zevnitřním náporem krve zacloněný, jeho dech chvatný z opětované trpné erekce a tavila se v něm všecka nezrozená slova. Srdce jeho bylo netykavé, dlouze rozeznělé jako dno kytary z pancéře pasovcova, čelo jeho ze zhuštěných aromat obolené, ret zuby zraněný, dechem neznámých úst ožehlý a lehce krvácející.

Byla to ústa Seleny, jíž byla zasvěcena březí laň a na jejíž prsech se otvíral vlečný šat, složený z tříště a hvězdic.

Nebylo pochybnější stráže cudného snu, za jakouž byla Selene v mythech pokládána, neboť myslivec, jednou započav, neustal zanášeti se myšlenkou na její nahé a třpytné tělo, na její líc ustrnulou množstvím neznámé touhy a na její klín, který je hlubší než chorobný spánek a vzácnější než ukrytá lidská představa.

Vycházela, chvíc se z hlubiny borku a pokládala se pak uprostřed noci a v návalu neutišené touhy na kadeřavé trávníky vrchu Latmos, kam byla myslivcem sledována.

✤

Porodila mu mnoho dcer, jež byly po ní těla bílého a hvězdného čela, neboť on se nevrátil již do své lovecké chýše a jeho nynější slabosti a svadlé kráse vysmíval se v pichlavé písni ptáček, kývající se nad svým hnízdem v ostřicoví.

FEUILLETON.

DAVIDŮV ODCHOD.

Anglická vláda, která nedávno padla, nebyla tak špatná, jak by se zdálo podle jejích neslavných konců. A špatný nebyl zejména její vůdce, Lloyd George, Kelt původem, Angličan vzděláním a téměř celou svou činností politickou. Za války, v těch těžkých dobách, kdy nebylo ještě vojska, nebylo děl, nebylo nábojů, nebylo létadel a tanků, jeho vlast neměla muže, jenž by se s ním byl mohl měřit. Jeho pronikavý rozum, rychlý jako blesk a jasný jako slunce na modrém nebi, jeho odvaha a rozhodnosti v nejhorších okamžicích, kdy jiní chodili bez rady nebo blekotali o míru, vrozený optimismus a jiskřivý humor, jenž dodával chuti jeho strhující a vzpružující výmluvnosti — vše to splývalo v jeho geniální hlavě a statečném srdci v jediný ústrojný celek. On vydupal svým krajanům vojsko, on mu dal výzbroj, on zakřikoval pesimisty a vléval ostatním ducha odporu a naděje na vítězství. On odsunul s předního místa germanofilského Asquithe a jeho Margot, která svou nápadnou péčí o německé zajatce budila rozhořčení těch, kdo se denně dovídali o německých zvěrstvech v Belgii a severní Francii, v Srbsku a Rusku. Tehdy se stal vůdcem národa zápasícího za své politické bytí a nebytí a přijal na sebe nesmírné břímě odpovědnosti za válku až do krajnosti. Jeho duševní síly jako by se byly zmnožily. Státní loď se kymácela na rozbouřeném moři, ale on ji vedl šťastně svým jasným pohledem, pevnou rukou a usměvavou tváří, která se neměnila vůči nikomu ani po listopadu r. 1918, kdy vítězný národ pozdravil v něm svého hrdinu. Rozumně zůstal týmž Davidem Lloydem Georgem, který přišel kdysi z rodného Walesu do hlavního města, — ne sice pošetile skromným, ale přirozeně lidským až do dřeně svých kostí.

Národ byl rozjařen úspěchem na bojišti a domníval se, že nadchází milenium. Moře se uvolní, střední a východní Evropa nebude míti co jíst, čím se šatit, co obrábět, obchod se rozproudí, průmysl rozkvete a válečná břemena zmizejí v propasti zániku a zapomenutí. Což neřekl veliký David, vítěz nad Goliášem, který poníženě přišel prosit aspoň o příměří, že Němci zaplatí všechno až do posledního farthinku? Což toho neopakoval v rozmanitých obměnách i později? Národ si zhluboka oddechl a důvěřivě hleděl do budoucnosti.

Milenium však nenastávalo. Mírová konference se vlekla a Němci neplatili, daně se vypisovaly v neztenčené míře, statisíce a miliony mužů se vracely z vojny, ale obchod se rozproudil jenom na krátko a průmysl vzplanul toliko na okamžik, dokud se neukojila potřeba domácí nebo dokud se na

úvěr nevyvezlo nejpotřebnější zboží do zpustošených krajů belgických a francouzských. Střední a východní Evropa nekupovala, protože neměla zač. Anebo měla-li, anglické libry byly jí tuze drahé, ba den ze dne dražší. Staré i nové valuty klesaly hloub a hlouběji, zatím co se libra držela pevně nebo i začala stoupat. Kdysi se topilo anglickým uhlím až v Terstu a na válečných korábech rakouských. Nyní nabízíme exotickým Čechoslovákům celou tunu nejlepší jakosti za mizerných 35 šilinků, loco Hamburk, kdežto my sami platíme za ni doma v drobném 55 šilinků nebo i více. Ale což si ji ti Čechoslováci koupí? Naříkají, že za našich 35 šilinků musejí vyklopit 540 svých korun a to že je drahé. Drahé? Čert aby vzal československé koruny i s Čechoslováky! Nebyla stará Austria lepší? Ta aspoň od nás kupovala... A to staré Německo, náš nejlepší zákazník... Podívejte se na ně dnes, jakou nám dělá konkurenci! Anglické železárny se zavírají a statisíce našich dělníků zahálejí nebo hrkají měďáky v lepenkových pokladničkách před restauranty a po ulicích přímo do uší válečným zbohatlíkům i zchudlíkům kdežto poražený Goliáš dodává našim železničním společnostem nové koleje za takové ceny, že bychom na ně museli hodně doplácet, kdybychom je chtěli za ně prodávat — ne kdesi v jižním nebo východním Německu, nýbrž zde na místě v železárnách. A vůbec je to pěkné nadělení, ten nový pořádek v Evropě! Nebylo to lepší před válkou, dokud Austria-Hungary byla pohromadě a Germany stála pevně na nohou? Kde pak je náš David se svými farthinky? Hrom aby do něho! Bolševici se rozplemeňují a roztahují po celém světě, nikde není jistoty, výdělky žádné a daně svírají a tlačí hůř než za války. Stále se jenom slibuje, ale bludičky zhasínají dříve než v ně člověk uvěří. Toho jsme se dožili po všech těch úzkostech? V každé dědině, v každém městečku se stavějí pamětní kříže desítkám a stům padlých spoluobčanů. Za tohleto umírali v podzemních děrách a otravovali se německými plyny? Jaká pak je to politika, nezmůže-li se na nic lepšího? A čtěte jenom, co se páchá v Irsku! Denně se tam vraždí, denně se vypalují domy a dvorce našich lidí až do základů a co chvíli se ničí ohněm nebo jinak státní majetek. Proč se tam neudělá pořádek, rázně a najednou? Takovému piplání jsme nebyli zvyklí! Pryč s rebelií, anebo raději potopte celé Irsko až na dno moře, abychom už o něm ani neslyšeli!

Veliký David přijímal šíp za šípem, ale nezatvrdil se ve svém srdci. S úsměvem se ukláněl svému obecenstvu, které by jej rádo bylo vypískalo s jeviště. Také on viděl tíseň své země a cítil hanbu, kterou ji potřísnilo Irsko. Ale jak z ní udělat v moři poválečných strastí a nedostatků ostrov blaženosti? Přemýšlel, a jeho cesty se začaly klikatit. Aby vyhověl uhlařům, železářům, vlnařům a ostatním kupcům, výrobcům a překupníkům, jejichž pokřik doléhal ve dne v noci k jeho sluchu, byl by rád pomohl Německu potud, že by mohlo platit odškodné a kupovat anglické uhlí a tovary. Ale Německo se jankovitě vzpíralo a rozvaliny francouzských měst a vsí, zničené doly a rozvrácený průmysl, rozrytá pole a pahýly stromů příliš hlasitě připomínaly světu jejich válečnou surovost a poválečné povinnosti. Francie trvala na svém právu a nebylo ani jeho přáním, ani zájmem jeho národa s ní se rozejít. Ale trhlina se objevila a těžko ji bylo zakrýt, natož zacelit.

Pak došlo na Rusko a jeho rudé vladaře čili ony lotry, jimž třeba podati prst, když se chtějí polepšit, jak je svým způsobem vymaloval v jedné ze svých řečí, kterou jednak připravoval konservativce na novou etapu své ruské politiky, jednak zapaloval

svíčku domácím stoupencům radikálního socialismu, kteří nepřestávali volat po smíru s Moskvou. Mnoho důvěry ve svůj obrat nevzbudil. Zatvrzelci z konservativní strany, kteří brzdili nejeden jeho rozběh, odsoudili jej naprosto, Labour Party ho podezírala ze záludnosti. Široká veřejnost mu měla za zlé, že se nedrží domácí tradice a nezachovává pevné linie. Nikdo jím nebyl nadšen. Psalo se již o krisi, o demisi a o nových volbách, když tu najednou úmluva s Iry změnila nepřízeň v chválu a ještě jednou vynesla Davida Loyda George na ramena rozradostněného národa. Když se čtly v novinách fotografické snímky podpisů těch politiků anglických a irských, kteří vyjednávali za obě strany v londýnské Downing Street, celá Anglie si oddechla neméně z hluboka než před čtyřmi lety, když Němci přišli prosit o příměří. Po sedmi stech let nepřátelství a po šesti posledních letech vzájemného vraždění a vypalování nadešel konečně mír mezi západními Kelty a jejich východními podmaniteli. Tak aspoň očekávali mnozí. Na účet všeobecné radosti dostalo se pak od parlamentu Lloydu Georgeovi neobmezené plné moci na konferenci janovskou.

Očekávalo se od ní více, než splnila. Iluse o hospodářských stycích s Ruskem, jež měly nahradit dřívější styky s Němci a vrátit dvěma téměř milionům nezaměstnaných práci a výživu, rozprskly se jako bubliny dříve, než se konference rozešla, a bolševická smlouva s Německem neposílila víry v prozíravost anglické vlády, která se dušovala, že o ní do posledního okamžiku neměla ani tušení. Mimo to cit národní hrdosti anglické byl neobyčejně pobouřen příkrým vystoupením Georgeovým proti Francouzům — tím více pobouřen, že v touž dobu vyjednával s Němci a podával si pravici s Čičerinem. Nezbylo než se vytočit a popřít to, co anglický novinář z tábora Northcliffova rozšířil do světa jako zaručenou pravdu. Neslavný byl návrat premierův do Londýna přes oficielní uvítání, kterého se mu tam dostalo.

Irsko zatím dále vrávolalo svou trnitou cestou krve a slz. Nešťastný národ nenašel sebe v lásce a občanské kázni, nýbrž přenesl svou nenávist po odchodu anglických posádek na své vlastní krajany jiného přesvědčení náboženského a politického. Irové vraždili Iry, protestanté katolíky, katolíci protestanty, republikáni stoupence Collinsovy a Collinsovi stoupenci republikány — s týmž nemilosrdenstvím, s týmiž hrůzami jako prve. Tak daleko zašli ve svém záští, že otrávili svého politického vůdce Griffithe a jako psa zákeřně zastřelili svého národního hrdinu Michala Collinse, mladého, statečného a rozumově neobyčejně schopného. To byla těžká rána pro ty, kdo věřili, že irská otázka byla moudrým zasáhnutím Lloyda George navždy odklizena.

Konečně přikvačilo vítězství angorského vojska Kemalova a zdrcující porážka Řeků, nad nimiž Anglie držela ruku. Vše, co vložila do této vleklé hry, prasklo a tím praskla i trpělivost anglické veřejnosti, která v poválečných letech pozorovala skoro všude nezdar za nezdarem a nevidouc sama cesty z domácí tísně a neúspěchů zahraničních, hledala viníka. Našla ho ve svém národním hrdinovi z roku příměří. Dávno již toužila, aby byl odešel se svého čelného místa v době nadšení a zůstal jí hrdinou aspoň ve vzpomínkách. Zato že neodešel, připravila jeho straně citelnou porážku. Bližší krajané waleští zvolili si jej sice bez protikandidáta, ale jeho strana vstupuje do nové sněmovny jako troska. Konservativci napravo a radikální Labour Party nalevo odnášejí vítězství. Obojí asi chtějí se ubírat přímo, podle svých zásad, protichůdnými směry. Klikaté cesty

Georgeovy se jim znechutily. Jak dlouho půjdou podle taktu svých volebních písní? Anglie je země kompromisů a ne nadarmo jeden z jejích politiků a dobrých spisovatelů napsal o kompromisu klasickou knihu. Čerpal k ní mnoho ze skutečností a zkušeností své vlasti. Je více než pravděpodobno, že ty se budou ještě opakovat.

David odešel, ale bojiště posud neopustil. Kdo se s ním stýkali osobně nebo kdo pozorně čtli jeho řeči z posledního roku, postřehovali u něho únavu — pochopitelnou u muže, jehož mozek po léta pracoval za deset jiných. Oddech mu prospěje. Osvěží jeho síly, zbystří jeho vtip. Goliášem bude mu nyní veliká většina konservativní, jež asi brzy pocítí, kdo je hlavou nevelké frakce poražených liberálů. F. Chudoba.

LITERATURA

Vítězslav Nezval: MOST. Básně z let 1919—1921. V Brně nákl. St. Kočího 1922. Str. 74.

Nezvalova vstupní kniha „Most", kypivé, temné a horké dílo těžkého a kvasícího jinošství, náleží k těm lyrickým sbírkám posledního data, kupícím se kolem Píšova „Nesrozumitelného svatého", které od svých čtenářů vyžadují tuhou a napiatou spolupráci. Ne snad pro svou myšlenkovou náplň, již v nich lze zpravidla bez nesnází uvésti na dvě tři ideje spíše sociálního než metafysického dosahu a které bývají až násilně podtrženy! Ale tvorebná metoda těchto básní vymáhá, aby čtenář dokončil to, co poeta opustil napolo ve stavu suroviny a náznaku: kolem pevného bodu krouží jakoby ve skupenství plynném nespojité, často kontradiktorické počitky a postřehy, obrazy a nápovědi, představové tlumy i asociační zlomky, které jižjiž se srážejí v pevné a zákonné těleso opravdové básně, ale tento závěrečný proces čeká právě na čtenáře, protože básník opustil své dílo o okamžik dříve. Kdyby mladé pokolení svůj požadavek vůle k formovému klasicismu nemělo pouze v programech, nýbrž i v metodě pracovní, nemohlo by se nikterak spokojovati s básněmi takto nedotvořenými a často jen načrtnutými.

Nezvalův „Most" zaslouží však rozhodně, aby mu čtenář věnoval tuto spolupráci, neboť jeho mladý poeta má co říci; je to v podstatě již osobité zření světa, prozatím hořečného a křečovitého, zření, doprovázené silným citovým napětím, první, zmatená sice a výbušná orientace mladých očí a mladého srdce v skutečnosti, které nechybí prvků tragických. Ve Vítězslavu Nezvalovi pře se až do krve lyrik s epikem, a nemyslete, že je to snad pouhý estetický zápas dvou genrů, více méně vyhovujících vloze debutantově. Lyrik Nezval toť chaos, neučleněný nával vnitřních zkušeností na bytost někdy povolnou a jindy vzdorovitou, která sama přímo tone a zmítá se v prudké změti, uvědomujíc si však chvílemi naprostou samotu a osiřelost uprostřed této „mámivé tíže věcí"; z této siroby v kosmu, z neklidu poutníkova, jemuž všecko stále uniká, z pocitu věčnosti bez cíle temení Nezvalův hustý a těžký smutek až máchovský. Ale Nezval se z něho dostává tím, že překonává kletbu svého já a že v plodné objektivisaci vniká do cizích osudů a povah, mizí v intensitě prožitku v nich, béře na sebe jejich touhu, strázeň, pokoření a sám nabývá tím pevného bodu, životního těžiska, a což pro básníka neznamená nejméně, hutnosti linie, výrazové plastiky, plodné kon-

kretisace. Tři cykly jeho knihy jsou epické a v nich záleží již dnes hodnota jeho „Mostu“: kdo namaloval osudovou podobiznu „Tesaře“, kdo hrůzu města shrnul do balady „Z předměstí“, kdo pro nevinnost dětskou našel zkratku „Smrti“ a „Pohřbu“, kdo ženinu touhu dovedl symbolisovati temnosvitným „Nádražím“ a figurální svéráz českého domova špálovskou syntésou „Vápeníci“, toť již někdo. A hle, tyto básně jsou již dožity a dotvořeny. A. N.

Josef Hora: SRDCE A VŘAVA SVĚTA. Verše. V Praze nákl. Fr. Borového 1922, edice Června sv. XXIV. Str. 42.

Obě básnické knihy Josefa Hory, v nichž po bohatém, ale poněkud neurčitém a namnoze i epigonském debutu lyrickém nalezl svůj pravý tón, „Strom v květu“ a „Pracující den“, naznačily v přesném sebepoznání oblasti, kterými se vyčerpává poetický svět tohoto opravdového umělce. „Strom v květu“ jest modlitbou srdce a smyslů k přírodě, která pracuje o díle krásy, dobroty a ticha, stále proměnlivá, stále vynalézavá, stále spravedlivá ve své rovnováze sil a darů; jestliže se dobíraly chvílemi přírodního dění pouze smysly, ku podivu plné a čisté, vnikalo pod ně v básních nejlepších Horovo srdce, zanícené zbožností ke všemu, v čem se nevinně a prostě uskutečňuje melodie věčnosti. „Pracující den“ jest vyznáním pozorovatelského oka a vzdorné vůle, jež k prudkým projevům vyburcovala společenská skutečnost dneška: osud člověka, zotročeného v městě civilisací strojovou a kapitalistickou, znesvěcení syna božího zapřaženého do káry zisku a požitku, naděje v převrat a očistu jiskřící v zástupech, činily z této knihy revoluční výkřik, někdy lyricky čistý, někdy zkalený stranickou tendencí. Dvojí tento svět nežije v Josefu Horovi klidně vedle sebe, nýbrž válčí napiatě o jeho nitro: odtud u tohoto lyrika dramatického stále ovzduší srážky a bouře, pohybu a dialogu, krise a vykupování; odtud hutná rušnost jeho výrazu, vždycky konkrétního, vždycky prožitého, ano protrpěného; odtud jeho vnitřní příbuzenství s jinými dramatiky lyrickými, s Máchou, s Nerudou, s Theerem a zároveň také zásadní rozpor jeho poesie s oběma nejpůsobivějšími inspirátory mladé české lyriky, s Fráňou Šrámkem a Stanislavem K. Neumannem, s impresionistou a dityrambikem životního jednocení. V nové, rozsahem nepatrné, ale obsahem nezvykle syté sbírce Horově odehrává se znovu tento bytostný konflikt básníkův, určuje nejen její stavbu, ale vytváří hned její tak příznačný, dvojklanný název „Srdce a vřava světa“. Jsou tu rušné, hořké a zimničně pravdivé obrazy světské vřavy, uprostřed níž básník jest sociálním revolucionářem, zlořečícím velkému městu, ziskuchtivému, poživačnému a neřestnému, burcujícím svědomí, srdce a sílu utištěných zástupů, v kterých hledá novou krásu a moc: vedle čísel, která jsou úvodníkem neb plakátem, nechybí ani opravdových básní, až přesycených životem a ostře nazřenou skutečností (tak „Vystěhovalci“, „Domov“, „Rozhovor“, „Hledá se muž“). Ale umělecky vítězí Hora ve svém cyklu prvním, kde z vřavy světa uniká, aby se zaposlouchal do melodie srdce toužícího po šumění věčnosti, rozumějícího hudbě nekonečného pohybu, vykupovaného samotou, něhou jitra, laskavým svitem měsíce, aby se přiznal k modrému praporu oblohy rozvlátému nad rudou zástavou. Básně „Na nádraží“, „Luna“, „Jitro“, „Apostrofa“ obměňují v podstatě staré téma labyrintu světa a ráje srdce, téma zbožných mudrců a opravdových básníků, ale obměňují je docela nově: jenom básník, který byl tak zbodán, uštván a rozbouřen disonancemi, jakých v této krutosti ještě nebylo včera, může mocí vykupitelského kontrastu dospěti k tak čisté kantiléně, jakou zde Josef Hora vytváří z plnosti inspirace. A. N.

KOSMICKÉ BÁSNĚ PRÓSOU.

R. R. Hofmeister vzbudil pozornost teprve v posledních letech, ač mu nechybí mnoho do padesátky. Odloživ dosavadní úřad, oddal se zamilovanému studiu přírodních věd a napsal ve svém rožmitálském zátiší několik knih, které stojí opravdu za přečtení. Jeho „Život v pravěku“ vyšel nedávno v druhém vydání, o „Zátoku života“ byl čilý zájem, už když vycházela v „Cestě“. K popularitě jim dopomohly opravdu bujná i tvárná fantasie a neobyčejná výmluvnost i barvitá, poetická dikce. Jeho evokace pravěku byly napolo básněmi v próse, básně v próse „Extase, úžasy a vidění“ (nákl. graf. umél. ústavu V. Neuberta a synů na Smíchově) jsou zase promíšeny živlem přírodovědeckým. Název napovídá, že obsah knihy zasahuje do říše nadsmyslné. A skutečně. Za četby postřehneme nejednou tóny, známé z mystické poesie Otakara Březiny, ba i volba obrazů, jejich stavba a dikce připomínají tohoto básníka. Jejich mocného rozpětí ideového však Hofmeister nemá, jsa přece jen více učencem a malířem než básníkem. Příčinu dlužno asi hledati v tom, že vinou životních osudů byl jeho vývoj řízen určitým směrem, k vědě, ač mu nechybělo nadání a touhy, státi se především básníkem. Tyto kosmické extase, úžasy a vidění vznikaly na samotářských potulkách po horách rožmitálských, vysoko nad shonem všedního dne a ve volných hodinách, které autorovi zbyly po namáhavé denní lopotě. Mezi nebem a zemí pozoruje nebe i zemi, svět i kosmos, minulost země i její budoucnost, proměny hmotné i duchové, zpovídá se ze svých úzkostí a všemu navzdory věří optimisticky v světlé příští člověka vyššího. Nejednou zazní i romantický stesk, že osud básníkovi nepopřál, aby sen se stal skutečností, že všednost se mu příkře postavila v cestu, když šel za svým ideálem: býti básníkem. Teprve nyní, v pokročilém věku, přiblížil se svému cíli. Jeho umění rozkvetlo, ale je to květ poněkud pozdní, jejž mohou už zastihnouti nepohody podzimní a zabrániti, aby z nich uzrálo ovoce. Co Hofmeistrovým básním nejvíce chybí, je především hlubší vzdělání filosofické. Chybuje též leckdy, že nevolí stejnorodou látku a střídá i umělecké prostředky s vědeckými. Nemá jaksi vlastní praxe a tradice.

Hofmeistrovu knihu činí zajímavou v neposlední řadě také ilustrace mladého talentovaného malíře Cyrila Boudy. Je Hofmeistrovi tím, čím býval F. Bílek Březinovi. Neváhám říci, že by C. Bouda dovedl interpretovati i poesii tohoto velikého mystika. Tak vyspělé, čistotné a duchové jest jeho pojetí kosmických visí Hofmeistrových. Myslím, že Bouda je mezi dnešními grafiky a ilustrátory jediný, kdo dovede doprovázeti básně tohoto druhu. V těchto dnech vyšlo u Kuncíře Krčmovo vydání Erbenových pohádek s jeho iniciálkami a ilustracemi. Nelze popříti, že i Erbenovi je práv.

Š. Jež.

Th. a Ph. Dr. Fr. Kovář: FILOSOFICKÉ MYŠLENÍ HELLENISTICKÉHO ŽIDOVSTVA. „Knih východních“ sv. 8. Vydává Dr. V. Lesný.

Autor, rozděliv sobě účelně předsevzatou osnovu své knihy, zabývá se prvně duchovní oblastí židovstva palestinského a na druhém místě židovstva, mluvícího řecky a podléhajícího zpříma vlivům filosofie a ethiky hellenské a ještě i židovstva, rozptýleného nerovně po všem kulturním světě.

Tato česká kniha vyplňuje určité, prázdnotou zející místo v dějinách filosofie, kamž svým vnitřním obsahem po právu přísluší.

Odděluje s důvtipem a liberální jemností prvky náboženské, jimiž je kultura židovstva nejvyšší mírou prosycena, takže bohatou strukturou díla neprosvítá sebe méně čerň theologického roucha.

Na žalmech Šalomounových, knihách Judith, Ježíše Siracha, Daniele atd. prokazuje samostatný duchovní vývoj a nepodlehlost palestinského židovstva vlivům hellenistickým.

V druhé části sleduje od základu až k samému vyvrcholení filosofický Systém Židovstva mimopalestinského, opíraje se význačně o Filona, jenž byl Platonem ve vydání židovském a jemuž dějiny národa židovského platí v podstatě ne více, než alegorické poesie, jimiž má býti upevněno učení o umrtvení smyslnosti, potřebném k chápání boha.

Není už bohem tohoto filosofa živý, strašný Jehova, avšak pouhé abstraktum, trůnící na nejvyšší hemisféře.

O.

DIVADLO

Činohra. Předvánoční období letošní přineslo dvě pozoruhodné původní hry české a to: Stanislava Loma „PŘEVRAT“ a Karla Capka „VĚC MAKROPULOS“.

První dílo vypravil režisér Hilar na scéně Národního divadla za pomoci arch. Vl Hofmana s velkým aparátem divadelní techniky shodným s velkorysou koncepcí hry. St. Lomovi nelze upříti vzácné odvahy, s jakou si postavil vysoký umělecký cíl: vyslovit dramaticky velkou dějinnou událost našeho národního osvobození. Jsou události, které přemírou svého vnitřního obsahu, svou ušlechtilostí, moralitou i krásou volají zrovna po tom, aby byly věčně zachyceny a znovu prožívány v uměleckém zpracování, a jistě nebylo a nebude lákavějšího motivu pro dramatika než vítězství národní a státní myšlenky po staletém tragickém utrpení. Otázka ovšem je: jak ho uchytit, jak ho zrealisovat, v jaké formě rozvinout ho před očima divákovýma? A to je na celé hře Lomově nejpozoruhodnější, že se rozhodl znázornit celou tuto slavnou událost jako tragiku čistých abstrakt. Událost osvobození je podle něho předurčena v pravěku pratmou a prasvitem, a její dramatický vývoj je vyznačen růstem a zánikem nadějí, úzkostí, pochybami duše národa, končícími v omamné radosti osvobození. Tyto duchovní hodnoty jsou vlastně jednajícími činiteli hry, a co se děje na jevišti v hereckém podání, je pouze symbolisací jich ve světě reálném. Celý děj převratu rozdělil si vlastně autor na dvě doby. Až do chvíle osvobození vítězí city ušlechtilé. Hemží se to sice v tomto vzestupu k vítězství samými darebáky, ale ti získávají jen chvilkové osobní výhody, a jejich jednání nemá na vlastní chvíli osvobození nijakého vlivu. V druhém díle ku podivu je radost z velké události, je svoboda národa, volnost na všechny strany — a darebáci mají najednou převahu a určují vlastně filosofický pessimismus konce, podle něhož je tragikou osudu to, že osvobození přišlo příliš brzy. Mělo počkat, až budou osvobozena i srdce, až budeme zkrátka všichni anděly. Není to zvrácený idealismus? Není to jako by kdo řekl, že tragika Kristova je v tom, že neodložil svůj příchod na svět, až by byl tento dokonale křesťanský? A tak hezky počatá dramatická práce Lomova je náhle zcela bezúčelně zatemněna logikou škarohlídství, hrd na Adam stává se poseurem, a zájem divákův počátečním ohňostrojem krátkých scénických náznaků tak povzbuzený utuchá, a zdá se pak leccos nevkusem, co jinak zařazeno bylo by výborným básnickým výrazem.

Trojdílnou komedii K. Čapka „Věc Makropulos“ uvedlo na jeviště divadlo vinohradské. Jako se Lomovi celá látka pod prsty drolila, tak zase

Čapek dovedl svou umnou rukou dáti jí výraz hutný ve formě jasné a koncisní. Látka Čapkovy komedie je nesmírně originelní; postavit hypothetickou staletou osobu s její staletou pamětí a staletými vzpomínkami do života lidí věku normálního a paměti normální. Ani by nikdo neuvěřil v její stáři, kdyby nebylo staletého soudního řízení, jehož počáteční svědkové dávno vymřeli, a kde náhle staletá žena stává se jako očitý svědek positivním činitelem, protože ví o věcech, o nichž přirozeně z žijících nemůže nikdo věděti. A tak věc Makropulos je cosi životně konformního staleté zpěvačce Emilii Martyové, a tragika je v tom, že skoncováním pře skoncován je konečně i únavný život staleté hrdinky. Psychologie lidí, mezi něž zapadlo cosi neobyčejného, nepositivistického je motivem, na němž Čapek rozvádí své duchaplné variace. Přirozené i nadpřirozené proplétá se s jemnými finesami celým dějem, a hra Čapkova nabývá tím jakési dráždivé příchuti. Celkově je tu vyslovený elán života, neboť i kdosi, kdo prožil staletí, kdo je zhnusen životem několika epoch, syt všech osobních i mimo osobních zažitků — nemá v pocitu blížícího se konce jiné vášně než nalézti recept, kterým by znovu život na staletí prodloužil. Tento filosofický závěr je konečným akordem komedie, která vzbudila tolik zájmu a tolik různých výkladů.

Ze staršího repertoiru objevil se tentokrát na jevišti Národního divadla J. K. T y l, jehož národní hra „T v r d o h l a v á ž e n a“ byla nově nastudována a pietně, originelně vypravena V. H. Brunnerem. Je pochopitelno, že vracíme-li se k dramatickým básníkům minulosti, vybíráme si v první řadě věčně divadelně svěžího J. K. Tyla, který ať v báchorce, dramatické pohádce či tragedii projevuje vždy tolik tvůrčí schopnosti divadelnické, tolik básnické původnosti, čistého humoru i národního ducha, že nalezne plnou odezvu v nejširším českém publiku. Ovšem nutno Tyla nechati Tylem. Je-li už nutna úprava nějakých jeho her pro moderní jeviště, pak nelze ničeho namítati. Ale že úprava, škrty a dodatky nesmějí jíti tak daleko, aby poslání jednotlivých osob bylo proti původnímu pojetí autorovu, aby na př. z bodrého Matinohy se stal urputný nenávistník — je požadavek dramaturgické etiky. To prof. Brunner pochopil zcela jinak svůj úkol: výtvarně výstižný rámec, do něhož hru zasadil, byl přímým důkazem toho, jak vnitřní cena her Tylových dovede naplniti i tvárné city dnešního moderního výtvarníka.

Z dramatických děl cizích literatur, uvedených na české scény, nejpozoruhodnější byla A v e r č e n k o v a komedie „H r a s e s m r t í“, která zpracovávajíc velmi kuriosní nápad, je plná veselých a vtipných scén. Byla provedena na divadle vinohradském. Sk.

O p e r a. KÁŤA KABANOVÁ. Morava může býti hrda na Leoše Janáčka; představuje její povahu, její rázovitost i její zvláštnosti. Janáček je člověk neobyčejného temperamentu, přes své stáři stále jiskří energií. V něm projevuje se utajená síla moravského lidu, vzdáleného naprosto životní vyčerpanosti. Janáček je umělec - hudebník každým slovem, každým činem. Není pouhým sběratelem tónového materiálu pro suché knihy, každý hudební projev je pro něho inspirací, jeho fantasie se ustavičně okouzluje celou přírodou (jak jsou někdy krásné jeho postřehy zvířat!), výraz je i pro něho kriteriem člověka a lidu (nápěvky). Janáček vyšel z provincialismu, z předpokladů, za něž byl hned v počátcích ubíjen a odsuzován. A snad tak bylo dobře! Neboť jen tím sám zmohl svůj temperament, a jeho vytrvalost přemohla to, co by bylo bývalo se v něm znehodnotilo. Janáček měl těžkou posici pro svoje umění. Vehemence mládí zná-

sobená jarostí lidu, musela nezbytně jíti přes Smetanu. Měl plné individuelní právo odporovati směru, tradovanému Fibichem a Dvořákem. Nic není horšího než šablona, nadiktovaná formule v umění. Smetanova genialita uzavřela smrtí svoji kapitolu a kdo nechce býti eklektikem, musí se orientovati, musí hledati nové cesty. Debussy pěkně se vyjádřil, že Beethoven stvořil symfonie a nikdo po něm již neměl jich psáti. Úlohou silných umělců je dáti nové formy, stvořiti něco nového. Dnes tedy chápeme stanovisko Janáčkovo zcela jinak. Janáček neexperimentoval, Janáček tvořil. A tvorba se musí hodnotiti; umění má své ironie a extrémy, a jde o to postřehnouti, zda tyto extrémy dělá umělec — nebo diletant. Janáček zavrhl lyrismus dosavadní české hudby, protože byl v odporu s jehou povahou. Janáček má sklon k úsečnosti, zhuštěné dikci, k výrazové zkratce. Jeho výraz je tedy karakteristický strohostí a baladičností. Jeho lyrika se pak projevuje v zcela nové formě a nabývá tím zvláštní krásy. Janáček nezapře však generaci, jíž na rtech stále věží ironický posměšek, jenž nemá daleko k satyričnosti a ke grotesce. Setkáte se s tímto rysem především v těch nešťastných Broučcích právě tak jako v některých scénách jak Její pastorkyně tak i Káti Kabanové.

Nejlepšími momenty „Káti Kabanové“ jsou okamžiky, v nichž mohl Janáček uplatniti svůj úsečný způsob vyjadřování a kde toho bylo skutečně třeba. Nejpůsobivější je proměna třetího jednání, závěr, jenž jednoduchostí prostředků nechá tak pěkně vyzníti tragedii duše Káti Kabanové. Je to především její touha po Borisovi, její zmatek v srdci, její stesk, její znavenost a touha po smíru, touha po něčem, ať již to je cokoliv, jen když dá člověku zapomenouti. Nesmírný smutek ze života i smrti, tak příznačný pro ruskou duši, podařilo se i Janáčkovi zachytiti. Je jím naplněno celé ovzduší, rozprostírá se po jevišti, černým flórem zahaluje prospekty i kulisy, visí s proscenia a soustřeďuje se hlavně na Kátě. Boris, na němž utkví poslední záchvěv srdce Kátina, ten Boris je slaboch panák, naprosto nehoden její lásky (Janáček dobře ho karakterisoval opakováním těžkého loučení!), útěk Kudrjáše s Varjou (ač nezapadá dobře do celého aktu) — to vše je kontrastem ke Kátinu monologu o životě, hříchu a smrti. A když Káťa a Boris ustrnou v objetí, nezazní grandiosní pochod, ani velepíseň lásky. Pianississimo stoupání a klesání akordů smyčců v jednoduchém motivku, jenž vyjadřuje lásku, bol i zmatek srdce, je geniálním výrazem několika chvil, do nichž soustřeďuje se celý život Kátin; zdá se vám, že její oči, ruce, celá její bytost by chtěla zaniknouti v Borisovi a tím ukončit všechny myšlenky o tom, co bude. Je chybou, že tento závěr nemá kontrastu a není připraven předcházejícími akty. Tak scéna Dikoje s Kudrjášem i vyznání poklesku, je studená, chybí jí spád, dojem z ní je prázdný, tak jako z první části prvního aktu. Tím značně trpí dějová linie, neboť je obava, že z dramatu se může státi scénová mélange. Nejlépe vidíte, jak je porušená vnitřní stavba v druhém jednání, kde pěkný monolog Kátin se tříští v duetu Kabanichy s Dikojem, v dostaveníčku Kudrjáše s Varjou a nenavazuje nit při setkání Káti s Borisem. Drubé zmínky po závěru celé opery zasluhuje proměna prvního aktu. V jemně rytmizovaných terciích kratinkého úvodu se chvěje a poletuje naivní a dětsky horoucí duše Kátina s otázkou, jíž klade Varje, proč lidé nemohou lítati. Její vzpomínky jsou čistě a svěže podloženy. V této části je vlastní exposice dramatu. Celkově se zdá, že Káťa Kabanová je invenčně slabší než Její pastorkyně. Janáčkova harmonie je hodně fixována, nemá podlohy, nemá půdy; jeho akordy nerostou ze země

jako u Smetany. Jeho instrumentace přes četné prázdnoty je zajímavá, řekl bych, že nahazuje některé barvy; zvláště ve volbě určitých nástrojů a jejich specifických motivů je mistrem.

Káťa Kabanová je zase jen pokus o hudební drama. Ostatně k zrození skutečného dramatu nemáme tradice. Nemáme vůbec drama a tak i hudba musí pošilhávati po okolí a vzorech. Zdá se mi však, že moderní české hudební drama zaměstnává se mnoho otázkami, jež jsou vzdáleny literárnímu dramatu. Upírá v každém případě oči více k východu, než k severu a západu, zduševňuje a očišťuje náš život více než ostatní kulturní složky. Začíná si uvědomovati, že germánské drama i s germánskou hudbou nestačí pro jeho srdce, pro jeho duši. Tragika ženské duše Kátiny vás dojme svojí blízkou příbuzností s utrpením Foersterovy Evy a Zichovy Miny. Na vášně rozbíjející okolí a vraždící lidi stačil slovní příval germánského dramatu. Jsou však dramata, při nichž se nekupí mrtvoly na jevišti, neteče krev, nešílí perverse jako známka impotence a duševní skleslosti, jsou dramata, v nichž jedná se o víru a touhu po životě dosud nezkažené lidské duše, jež vás naladí steskem a touhou po smíření v sobě samém a jež ve vás budí lásku k životu pro jeho krásu i smutek. Vzpomeňte Čechova! Na výraz nejtajnějších záchvěvů nitra je slovo náznakem, je zapotřebí gesta mlčení — je zapotřebí vyznění. Vždyť je to úžasné: lidské srdce zmítané a trhající sebou údivem, v jakém prostředí se ocitlo a kam se skryje — toto ubohé srdce vzíti do dlaní a ztišiti je. Janáček se pokusil vyjádřiti tento stav, chtěl, aby i jeho Káťa krásně umřela. Tak i Foersterova Eva, ač to není dramatické ve smyslu germánského dramatu, vrhá se v objetí smrti v extasi a vzpomeňte z mnoha příkladů ruského dramatu, na Andrejeva, jak „Ten, jejž poličkují..." vypravuje Konsuele pohádku, pohádku života a smrti. Člověk je dítě od zrození až do smrti, chce slyšeti pohádku života, chce žíti i v pohádce smrti. Březina praví, že „bázeň smrti je vždy svědectvím, že jsme nedovedli poznati krásy života". Můžeme věřiti, že tato naše životní touha nám i rozřeší problém vlastního našeho dramatu. V hudbě se nám bude jednati o nový výraz toho, co se děje v lidské duši, nač slova nestačí, vlastně ani tóny, ale jejich m a t n o s t dává přece jen tušiti nový svět, svět v nás. Je krásné ono místo, kde Káťa chce Borisovi něco na rozloučenou říci a neví jak, slova jsou neschopna vyjádřiti cit. Hudba nesmí býti služkou slova, ani však opačně slovo nesmí býti znehodnoceno. Jde o pochopení dvou sfér a nevyřeší se snad problém, bude-li u nás manie zhudebňovati ruská dramata!!

Toť otázka tvorby několika let. Smetana dal naší kultuře český pohled na svět a na život. My i příští vidíme v tom základ, ale přece jen část. a o celek musí usilovati opět celek. Ostatně Smetana sám mimoděk se dotkl problemu, jímž se zabývá naše dnešní hudba. Scéna Dalibora, v níž umírá Milada, se hodně očišťuje, řekl bych přímo odtrhuje od celé opery. Smetana málem by byl v ní překonal sama sebe, a stvořil něco, co by již nemělo souvislosti s umíráním na jevišti operní tradice francouzské právě tak jako germánské. — A ještě jeden rys současného hudebního dramatu cítíte, jenž vás opět hodně sbližuje s ruskou kulturou. Je to snaha, aby vnitřnímu dění dostalo se plného výrazu, je to snaha po zduševnění nás i našeho okolí, aby duše nebyla ubíjena, abychom ctili druh druha, abychom nešpinili bližního za chybu, jíž se dopustil, abychom se snažili tomu, jenž z přílišné touhy životní klesl, vzíti jeho chybu v š i c h n i na sebe a pomohli mu ji nésti, abychom usilovali o vzájemné porozumění. V. C r h a.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Jedinou opravdu pozoruhodnou výstavou minulého měsíce byla souborná výstava sochaře Frant. Bílka, kterou mu v Domě umělců uspořádalo na uctění jeho padesátin sdružení grafiků „Hollar". Po smrti Myslbekově je Bílek nejsilnější osobností mezi českými sochaři. Vzpomínáme-li Myslbeka, přijdeme k závěru, že tito dva umělci byli do značné míry protichůdní. Vůdčí snahou Myslbekovou bylo vždy udržeti výraz, obsah v mezích plastické formy, ba zašel někdy ve své snaze po klasičnosti a monumentálnosti až k hranici formalismu a chladného akademismu. Bílkovi zase jde především o to, aby co nejsuggestivněji a nejplněji vyjádřil svou myšlenku; nikoli umělecký opis věci, nýbrž svůj soud o ní, svůj mystický výklad. Už z toho, co zde bylo řečeno, plyne, že Bílek má ideově i výrazově mnoho společného s mladým uměním expresionistickým. Oba popírají naturalism, oběma jde o to, aby výtvarně vyjádřili duchové pojetí věci, oba tudíž zanedbávají formu v tradičním smyslu výtvarném a oba působí mystickou náladou, někdy až literární.

František Bílek je zjevem zvláštním, výjimečným nejen v současném sochařství českém, ale i v sochařství evropském vůbec. Je příliš nečasovým a příliš osobitým přese vše, co jsme právě řekli o jeho podobnosti s expresionisty a co by se po případě ještě mohlo říci o jeho poměru ke gotice, baroku, o stycích s dekadentním katolicismem let devadesátých a pod. České sochařství posledních třiceti let šlo cestami jinými, skoro opačnými. Šlo spíše za Myslbekem než za Bílkem a bylo látkou, duchem i formou jiné. Základní rys duchový, projevující se i ve formě, jímž se Bílek liší od současné tvorby plastické, je zbožnost, lépe náboženskost. Ta je novodobému umění českému hodně cizí. České písemnictví i české umění se vyhýbalo všemu, co připomínalo Řím. Tradice husitská a českobratrská se skutečně vžila, aniž se projevila positivním činem výtvarným. Podobnou výjimkou jako Bílek v umění, jsou Zeyer a Březina v básnictví. Ale právě jen výjimkou. S oficielním, církevním křesťanstvím mají však Bílek i Březina málo společného. Bílek přerušil s ním v poslední době i spojení vnější, pokud ho ještě poutalo. Bílek žije a tvoří v duchu české reformace: postavy Husa, Chelčického, Komenského a postavy biblické (Krista, Mojžíše, proroků a j.) objevují se často v jeho díle. Zdá se, jako by duch české reformace byl vstoupil v tohoto krajana Husova, Žižkova a Chelčického, aby pod jeho rukama vzniklo po pěti staletích dílo, na které v době náboženského vření a pobělohorského utrpení nebylo času ani síly. Jeho nábožensky založené dílo opisuje duchový růst země i lidstva, od počátku svoření až po přítomnost buduje jakousi mystickou filosofii dějin, která promlouvá s prorockou přísností k nevšímavé, jinými, pozemštějšími ideály ovládané době. Je pravda, že dílo Bílkovo opouští často zákony umění a přechází do sfér filosofie a básnictví. Ale je také pravda, že se u něho najde i dosti děl, která přísně umělecky souzena obstojí mezi nejcennějšími díly českého umění. Připomínáme jen jeho Slepce, Úžas, Krista na kříži, Mojžíše, Pád prvních lidí a některé dřevoryty. Tento naveskrz duchově založený umělec ukázal nejednou, že dovede, je-li toho třeba a zvítězí-li v něm umělec nad básníkem a myslitelem, vytvořiti pravé mistrovské dílo výtvarné a že ovládá znamenitě i technickou stránku svého umění. Ne-

pochybuji, že by také dovedl zhotoviti lepší portrety našich oficielních osobností, než jsou všecky, které po převratu byly zhotoveny. Ale i tam, kde výtvarná stránka ustupuje do pozadí, aby učinila místo myšlence, zůstává Bílkovo dílo neobyčejně účinným, výrazným projevem skutečné osobnosti, která nezanechá nikoho lhostejným, nutíc jej buď k souhlasu nebo k odporu. František Bílek je skutečnou, vyhraněnou osobností takřka od počátku svého tvoření. Její síla je v její jednostrannosti, ale v tom je zároveň její nebezpečí. Tvůrčí gesto má pak vymezen počet možností. V padesáti letech dá se sotva čekati, že by František Bílek překvapil něčím zcela novým. Ježto se však těší neobyčejnému zdraví, je oprávněna naděje, že jeho bohatá, mnohostranná galerie bude ještě rozmnožena nejedním cenným dílem.

Srovnáme-li výstavu Bílkovu, v níž chybělo bohužel mnoho závažného, zejména z oboru plastiky, a mohlo chybět leccos méně cenného, zejména ze starších kreseb, s výstavami jiných padesátníků, kteří vystavují současně své práce, ztrácejí tito všichni mnoho na svém zjevu. Bílek je přímo ubíjí silou své osobnosti, naléhavostí svých myšlenek a výrazností svého výtvarného charakteru. Jak V. Hlava a O Bubeníček, tak i V. Radimský a L. Kuba se jeví pouhými průměrnými malířskými talenty vedle umělce-básníka Bílka, jehož dílo má nezřídka téměř ráz geniálnosti.

Václav Radimský je stále tím, čím byl už po léta: milým virtuosním žákem francouzského impresionismu. Jeho starší pobřeží Seiny neliší se valně od dnešních pobřeží Labe, jak jsme jich viděli vloni celou serii v téže Topičově síni. Jeho líbezný, efektní a sličný impresionism je oblibenou ozdobou českých i cizích salonů. Radimský uspořádá ročně až tři takové výstavy a vždy je rozprodá.

L. Kuba přináší letos aspoň nové látky. Po loňské výstavě krumlovských pohledů předkládá nyní folkloristické studie z Lužice, umělecky méně významné než jeho krajiny a podobizny. Nelze nad nimi nevzpomínati na krojové studie Josefa Mánesa, které si přinesl ze svých potulek Hanou, Těšínskem a moravským i bývalým uherským Slovenskem. S jakou láskou kreslil a maloval každý ornament, každý tvar oděvu, s jakým porozuměním pro uměleckou i kulturní důležitost té věci! L. Kuba se spokojuje s pouhým zběžným záznamem malebného detailu.

Impresionistou, ale poněkud jiným než Radimský nebo Kuba je i Ota Bubeníček, jenž vystavuje v Obecním domě zároveň s Vratislavem Hlavou (XXXVI. výstava Jednoty umělců výtvarných). Je-li Radimský salonním impresionistou, je a zůstane už asi na vždy O. Bubeníček malebně rozcuchaným bohémem, jenž pouští své linie a své barvy, svá světla a své stíny na procházku, kam se jim zlíbí. Vychází z přírody a přírodě zůstává věren, neuznávaje za nutno předělávati ji, vkládati do ní své já nebo formovati ji podle zásad, jimž se říká komposice, tektonika obrazu, stilisace, synthesa a pod. Vedle klidného, rozvážného Hlavy je Bubeníček neklidným temperamentem, jenž má stále naspěch, aby prudce zachytil sluneční hru na věcech, přechodnou náladu. Má rád barvy, ale nevyhledává zvláštních odstínů a neskládá je v organické celky. Stačí mu živost, vzruch, malebnost. Svědčí mu drobnější studie, krajinné pohledy s bizarními chalupami. Na větší plátna odvažuje se zřídka, a odváží-li se, docílí menšího zdaru nežli v drobných studiích.

Vratislav Hlava není nikdo jiný než známý Rudolf Bém, krajinář, portretista, figuralista a malíř historických postav. I on se dává vésti snahou, vystihnout pokud možno přesně ma-

lebnost skutečnosti. Námět i charakter jeho krajin zde vystavených je skoro stále týž. Obírá se kopcovitou, chudou, ale malebnou krajinou jihočeskou z okolí Chelčic a Stožic. Je pravda, že Hlava umí tuto krajinu přiblížit člověku, že umí vystihnout její skromnou krásu, ale nesnaží se z těchto prvků vytvořiti něco vyššího. Zůstává právě pouhým realistou slušné úrovně, jakých je mnoho. Hlava ovládá i v portretu realitu. Vidí přesně, trefí podobu, zná akademickou techniku. Je dobrým portretistou v běžném smyslu, jenž si dá záležet na tom, aby vystihl i zvláštní odstín pleti. Ale divák, nakažený moderním uměním, se nenadchne. I jeho Žižka je jaksi příliš slušný. Dáme rozhodně přednost starému dřevorytu.

Štěpán Jež.

ZPRÁVY.

Úmrtí. V univ. prof. Dr. K. Vrbovi, v tyto dny zemřelém, ztratila česká akademie svého předsedu, proslulé musejní sbírky mineralogické svého tvůrce a strážce, věda mineralogická znamenitého znalce a badatele, a český svět bodrého, milého člověka. Velká řada žáků, které vychoval, bude ho vždy vděčně vzpomínati. Význam jeho vědeckých prací sahal daleko za hranice. V české přírodní vědě zanechal trvalou stopu a trvalou památku. Sk.

*

Z nadace Turkovy. Úroky vzešlé za rok 1922 rozdělí se na 8 dílů, z nichž dva připadnou na malíře, dva na sochaře, čtyři na spisovatele všech oborů. O odměny mohou se ucházeti jen umělci české národnosti. Žádosti budou přijímány do 31. března 1923 do 12 hod. polední v humanitním referátu v Praze č. p. 267.

*

Z činnosti Literárního odboru Umělecké besedy za rok 1921—22. V tomto správním roce přihlásili se ke skupině literárního odboru: redaktoři J. Malý a F. Obrtel, spisovatelé J. V. Sedlák, J. Opolský, A. Bebr, J. Durych, Ot. Šimek. Předsedou byl Vik. Dyk, místopředsedou H. Kosterka, jednatelem F. Skácelík, správcem knihovny Š. Jež, správcem čítárny K. Sezima. Schůzí výborových konáno celkem 18. Přednášek uspořádáno za zimní období 10. Přednášeli: Prof. Dr. P. Haškovec, prof. J. Kopal, A. N. Amfitěatrov, Kotomykin, prof. Dr. Hýsek, F. Skácelík, Š. Jež, V. Dyk. Stavovské otázky spisovatelské projednány na veřejném debatním večeru. Knihovníkem spolkovým ustanoven V. Crha, výpomocnou silou A. Roček. Za prémii Umělecké besedy navrhl L. O. výbor ze spisů Hálkových. Jednatel zasedal jako člen poroty v nadaci Turkově.

„Lumír“ vychází v r. 1922 každý druhý čtvrtek v měsíci mimo červenec a srpen v číslech po 12 Kč. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo nám. č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Nevyžádaných rukopisů nevracíme.

Za redakci odpovídá Dr. Fr. Skácelík.

Majetník a vydavatel Nakladatelství J. Otto, sp. s r. o. — Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 21. prosince 1922.